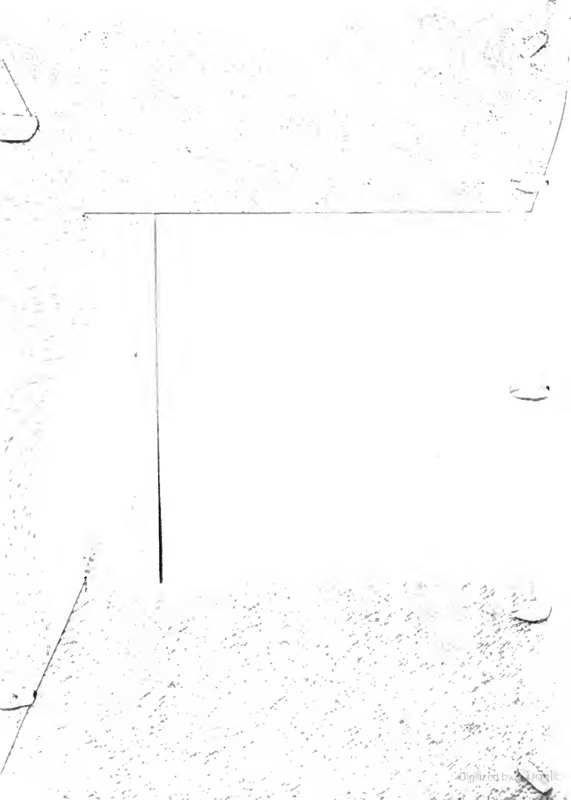

14. 40

Varior

BI

ANECDOTA
GRÆCA.

a 2

1.4.40

ANECDOTA GRÆCA QUÆ EX MSS. CODICIBUS

Nunc primum eruit, Latio donat,
Notis, & Disquisitionibus auget

LUDOVICUS ANTONIUS MURATORIUS
Sereniss. RAYNALDI I.
DUCIS MUTINÆ, &c.
Bibliothecarius.

PATAVII, Typis Seminarii, M. DCC. IX.
Apud Joannem Manfrè.
Superiorum Permissu, ac Privilegio.

IN ANECDOTA
GRÆCO LATINA
PRÆFATIO.

Amdudum circumſpicienti mihi, quod inſtituendum eſſet iter, ut ad literarum commodum aliquid & ego conferrem, obtulerunt ſeſe nonnulla Veterum ſcripta, luce adhuc, & publico deſtituta. Duos jam ex iis Tomos ſub *Anecdotorum* nomine eruditi viri è prelo acceperunt, reliquos accepturi, ubi literis in Italia languentibus & libertatem, & vires Pax tamdiu exoptata reſtituet. Interim ad Græca quædam Ἀνέκδοτα curam omnem converti, quæ neque minùs utilia, neque minùs grata fore confido. Atque utinam conatus noſtros tenues ſuperarent, aut imitarentur alii eruditionis in Italia cultores. Sunt adhuc & multa id genus noſtris in Bibliothecis latentia, quæ ſinere diutiùs cum pulvere, tineiſque conflictari, aut probrum, aut certè illaudabilis mihi videtur ſocordia.

Quid enim (dicere liceat) cordatiores, ſolertioreſque viros ab exteris provinciis expectamus, ut noſtros accipiamus theſauros ex aliorum dono? Atque æterna illi quidem commendatione digni, quòd nullis parcant, laboribus, aut itineribus, ut benè de

literis quocumque pacto mereri pergant. Quin etiam præstat, quando tam lentè Italici eruditi in hoc studio procedunt, nos eorum diligentiæ nostra concedere, quàm tot divitiis malè tumulatis per summam ignaviam indormire. Fatendum tamen est, quò major, & justior laus illis debetur, eò graviùs, & æquiùs incusandos nos esse, qui tantis frustra solicitati exemplis, nostrorumque Majorum quodammodo immemores, dignitati nostræ satis consultum putamus, si alienis pro re literaria conatibus plausum tantummodo conferamus, dulcissimo interea jacentes in otio. Sed Eruditorum Reipublicæ incrementa amantibus numquam deerunt uberes in excusationem querelæ, quum si nihil aliud occurrat, id ferè semper occinatur, desiderari Mœcenates, quorum liberalitate incitentur ad cursum Ingenia cunctantia.

Hisce tamen querulis hominibus objiciam ego, atque ante oculos sistam unum præ cæteris amplissimum Cardinalem Georgium Cornelium Episcopum Patavinum, cujus opera jam factum est, fietque uberiùs in posterum, ut neque veteribus invidere debeamus, neque nostris possimus succensere temporibus. Scilicet in illum confluxere cum reliquæ virtutes, & decora nobilissimæ, ac vetustissimæ Corneliæ gentis, tum præcipuè erga literas, earumque studiosos præstantissimus amor. Et me quidem in primis testem magnanimæ hujusce indolis dabo; quippe ubi rescivit Eminentissimus Cardinalis, obstare mihi Græcorum typorum inopiam, quominus ista vulgarentur, jussit ille continuò celebris Seminarii sui officinam hæc omnia Græcis, Latinisque formis describere, quæ diu forsitan hujusmodi beneficium aliunde expectassent. Verum Principi ad juvandas literas

nato

nato longè etiam majora in animo verſantur. Reliquis enim eruditis palam vidimus oblatas, ipſo jubente, ejuſdem Seminarii operas, quibus eorum Opuſcula nondum edita tamdem luci reddantur. Quamobrem optandum eſt, ut his, aliiſque Mœcenatis eximii conſiliis benè deinceps reſpondeat doctorum hominum ardor, non in procudendis ſolùm optimis Libris, verum etiam in vetuſtis è ſitu Bibliothecarum eruendis. Interim verò ex illius munificentiâ accipiat mea hæc, qualiacumque ſint, literatus orbis, ejuſque virtuti fauſta omnia precetur, unde majora in dies ſperanda ſunt nobis.

Nunc illa juvat præfari, quæ benevolis Lectoribus opportuna arbitror, antequam ad haſce merces evolvendas accedant. Et primò quod eſt ad Gregorii Nazianzeni Carmina, quibus primas in Libro deſtinavimus, ita poſcente Clariſſimo, & Sanctiſſimo Scriptore, inutilem operam luderem, ſi quicquam adferrem in eorum laudem. Satis eximia commendatio erit, Nazianzenum audire illorum parentem, nempe virum eminentiſſimæ inter Græcos Patres eloquentiæ, & ſapientiæ ſingularis, & cui poſt Johannem Apoſtolum pro peculiari Panegyrico, & κατ' ἐξοχὴν, *Theologi* cognomen adhæſit.. Quàm multa ex illius ingenio, & calamo Carmina fluxerint, alter ejus Operum à Billio editorum Tomus abundè oſtendit. Neque tamen huc referenda ſunt, quæ de illo S. Hieronymus in Catalogo Script. Eccl. in hæc verba conſcripſit: *Ad triginta millia verſuum omnia Opera ſua compoſuit, è quibus illa ſunt de morte fratris Cæſarii* &c. Nomine enim *verſuum* non *Carmina* deſignantur, ſed ςίχοι, ideſt integræ periodi, in quas Libros ſuos dividere conſueverunt Veteres, ne cuiquam (quod tum facilè con-

 tin-

tingere poterat) deſcribenti aliquid minuere, aut addere liceret. Quare Sophronius Græcus Hieronymiani Catalogi Interpres ita hæc reddidit: εἰς τρεῖς μυριάδας στίχων πάντα τὰ συντάγματα αὐτοῦ συνέθηκεν. Ipſe autem Hieronymus in Apologia prima adverſus Rufinum, *Hilarium quadraginta millia verſuum Origenis in Job, & Pſalmos tranſtuliſſe* affirmat. Idem conſulendus in Præf. ad Danielem, & Gennadius, qui in Lib. de Vir. Illuſtr. Theodorum Antiochenæ Eccleſiæ Presbyterum Libros *ad XV. millia verſuum* ſcripſiſſe refert. Quibus omnibus locis non *Carminum*, ſed *Proſæ* orationis ſcriptores laudantur, uti etiam videre eſt apud Galenum Tom. I. Lib. I. Anatom. pag. 119. edit. Baſil. & apud Diogenem Laertium in Demetrio Magneſio, Xenocrate, Ariſtotele, Theophraſto, ac Demetrio Peripatetico, ubi Stichometriæ veterum habetur mentio.

Quamquam verò ingentem Nazianzeni Carminum copiam Billius luce donaſſet, alia tamen nondum evulgata, in Bibliothecis latere, jamdiu exploratum erat. Nam, doctiſſimo Lambecio teſtante, varia continentur partim edita, & partim inedita in Bibliothecæ Vindobonenſis Codice MS. CI. à folio primo uſque ad folium 115. Ejuſdem illius Codicis beneficio, inter *Inſignia Itinerarii Italici* paucis ab hinc annis Jacobus Tollius publici juris fecit XX. Nazianzeni Carmina cum hac inſcriptione Ἄσματα κύκνεια, hoc eſt *Carmina Cygnea*, tamquam noviſſima, ac dulciſſima ſacri Poetæ monumenta. Sub eo tamen nomine non venire puto, quæ in Epiſcopos eorum temporum ſcripſit Nazianzenus tam acri, atque irarum pleno ſtylo, quamquam ea à Tollio edita ſciam. Virum enim ad beatam mortem grandibus greſſibus, animoque tranquillo tendentem tam graves querelæ

non

non produnt, sed potius exasperatum è recenti vulnere contracto ob depositas infulas Constantinopolitani Throni. Carmina reliqua, utpote dulcia consummatæ pietatis argumenta, & miram suavitatem spirantia, eidem ad postremas vitæ lineas properanti æquiùs adscribas. Sed hæc edita habemus, quamvis Librum Tollii mihi videre nondum contigerit.

Alia luci nondum reddita, monet C. V. Guilielmus Cave in Script. Eccles. Historia literaria par. 2. asservari in Bibliotheca Bodleiana inter Codices Baroccianos, nempe Cod. XLVIII. pag. 40. Carmen *ad Animam suam*. Incipit ψυχὴ βλέψον ἄνω χθονίων ἐπιλήθεο πάντων. Item Cod. LVI. pag. 105. Carmina tria in Cæsarium, quæ ego proferam, & aliud *in Nobilem degenerem*. Cod. CXXVI. Tetrasticha aliquot, pleraque inedita, haberi ait, uti etiam Codice CXXXIII. pag. 158. Poëmatia aliquot ἀνέκδοτα.

Mihi autem contigit longè plura offendere olim in Ambrosianæ Bibliothecæ MS. Codice, nemini hucusque evulgata. Ætatem Codicis è characterum forma, atque ex antiquitate membranarum excedere ultra septingentos annos conjiciebam. Ibi inter inedita habebantur etiam edita. Sed quaterniones nonnulli hinc inde avulsi, ac deperditi maximam Codici labem, & mihi plura desideranti majorem intulere molestiam. Præibant nonnulla folia, sed mutila, ad Librum S. Maximi Confessoris spectantia cum hoc titulo: Μαξίμου ταπεινοῦ Μοναχοῦ περὶ διαφόρων ἀπόρων τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου, πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον. Hoc est: *Maximi humilis Monachi de diversis ambiguis SS. Dionysii, & Gregorii ad Thomam virum sanctissimum*. Fortasse legendum est ἠγιασμένον, *Hegumenum*. Deinde sequitur: Τῷ ἡγιασμένῳ δούλῳ τοῦ θεοῦ πατρὶ πνευματικῷ, καὶ διδασκάλῳ κυρίῳ Θωμᾷ Μάξιμος ταπεινὸς, καὶ ἁμαρτωλὸς, ἀνάξιος δοῦλος, καὶ μαθητής.

Sanctissimo Dei famulo, patri in spiritu, & Magistro, Domino Thomæ, Maximus humilis, & peccator, indignus famulus, & discipulus. Tum ita incipit Liber: ΑΠΛΑΝΟΥΣ ΘΕΩΡΕΙΑΣ ΕΞΕΜΜΕΛΟΥΣ &c. Ipsum hoc Opus (quod ad Gregorium Nazianzenum attinet) editum Oxonii Anno 1681. Græcè, & Latinè arbitror cum hoc titulo: *S. Maximi ambigua, seu Scholia in Gregorii Theologi locos difficiles*. Commentationes autem in Dionysium, vulgò Areopagitam, jampridem inter hujus Opera prodierant. Subsequebantur in Codice Ambrosiano aliæ laciniæ, seu fragmenta Græca perantiqui Scriptoris sacri. Quum nequaquam contemnenda forent, & vix edita censeam, doleo me illorum specimen in schedas meas non retulisse.

Porro quæ in censum nostrum ex illo MS. Codice ἀνέκδοτα transiere, quin omnibus venerandæ antiquitatis cultoribus grata futura sint, nullus dubito. Multa enim heic deprehendas ad illorum temporum Historiam illustrandam perutilia, multa de præclaris hominibus Nazianzeno aut sanguine, aut pietate, aut amore conjunctis, quæ alibi frustra quæras. Nam quod est ad Poëticas Christiani Scriptoris Veneres, quamquam non paucæ sint, pretio tamen, ac utilitate vincuntur ab aliis horum Carminum dotibus. Vel hinc discas, quàm vividum, fortunatumque Ingenium illi esset, cui non Ecclesiasticæ curæ, non melioris Philosophiæ perpetua meditatio, non ingravescens ætas, eripere umquam potuit gravissimi styli usum, adhibito quoque in piæ vitæ condimentum Musarum contubernio. Igitur in posterum habebimus è tanti viri Schola non exiguam emortualium Carminum sylvam, quum hucusque ex iis unum tantummodo prodiisset *in Basilium Magnum*.

Fortasse verò petant Eruditi, cur unam, eamdem-

que

que rem tot diverſis Epigrammatis verſaverit Nazianzenus, quod potiſſimùm produnt Carmina *in Patrem*, ac *Matrem*, *in Sepulcrorum effractores*, & *in Syneiſactos* ſeu *Agapetos* elucubrata. Equidem arbitror, amorem in illos, zelum, & legitimam iracundiam in iſtos, tam variæ Carminum copiæ cauſſam dediſſe, quum numquam ſatis videretur argumento feciſſe, qui tam cara capita laudanda, aut tam impia exagitanda ſibi propoſuiſſet. Accedit fecunda Scriptoris vena, ex qua fluere nullo negotio poterant tam diverſa Poëmata. Et poſtremò non malè forſitan calculos ponemus conjiciendo, pleraque ex his Carminibus non in eum finem compoſita, ut omnia vulgarentur; ſed qualia ex opulento Ingenio tumultuariè exciderant, in tabellas relata ad nos perveniſſe.

Nam heic & incondita quædam; & ipſæmet phraſes, ipſamet interdum ſenſa tum Heroicis, tum Elegis, & Jambicis etiam verſibus tentata, ac reddita ſunt, non alio, ut videtur, conſilio, quàm ut meliora è tot experimentis ſubinde eligerentur. Quæcumque tamen ſint, neque Nazianzenum pudebit ſingula poſteris reliquiſſe, neque nos pœnitebit legiſſe. Quòd ſi quædam paullò incultiora videbuntur, id nemini mirum eſſe debet, qui funebrium Epigrammatum rationem noverit. Non ſolent ii, qui parentum, & familiarium ſuorum mortem dolent, ſectari Poëticas elegantias. Scitum illud videlicet, non oportere eſſe ambitioſum in luctu. Hac ratione, ut opinor, Auſonius, qui quoties voluit, bonos verſus fecit, in iis, quos de obitu ſuorum ſcripſit, ſequutus eſt illud ſimplex, & inornatum genus verſificandi, quo etiam in didacticis, & aliis quibuſdam Poëmatiis ſciens, prudenſque uſus eſt. Quod autem attinet ad ea Carmina, quæ in immodeſtos Martyrum

cul-

cultores composita sunt, ea Gregorius Nazianzenus, si scripsit, juvenis adhuc scripsisse videtur. Nam puerilem venam sapiunt, & prosæ, quàm versibus similiora, ne apud Poëtam quidem Comicum, vel Satyricum facilè tolerentur. Attamen, quia ad illius ævi, quo scripta sunt, notitiam pertinent, hoc ipso digna sunt, quæ ad reliqua adjungantur.

Quum verò sit animi honesti, & grati, per quos profeceris, candidissimè profiteri, publicæ heic mihi habendæ sunt gratiæ Joanni Boivinio Regię Parisiensis Bibliothecæ Custodi. Jam quanta sit Clarissimi hujus viri non rara tantùm in Græcis literis, sed etiam in omni disciplinarum genere exquisita eruditio, præter alia illius monumenta, satis testantur Nicephori Gregorę universæ Historiæ Latio non ita pridem donatæ. At quanta quoque sit illius humanitas, nullum luculentiorem testem dabo, quàm memet ipsum. Siquidem ubi is intellexit, me in congerendis Nazianzeni versibus Anecdotis non exiguam posuisse operam, quos ille jam è Regiæ Bibliothecæ Codicibus descripserat, liberalissima humanitate votis meis obtulit, imo ad me protinus Anno 1698. misit, uberiori meæ collectioni adjungendos. Præterea, ne quid muneri deesset, Carmina è duobus MSS. Codicibus, nempe ex 2891. & 2945. descripta cum veteri MS. Scholiaste contulit, variasque lectiones in margine adnotavit. Quod heic tamen præmonitum Lectorem velim, erunt aliqua è Boivinii penu in meum translata, quæ fortasse Nazianzeno tribuenda minimè videantur. Neque idcirco supprimenda censui, quippe saltem antiquissimum Auctorem redolentia, & certè spectantia ad Nazianzeni, aut ejus conjunctorum, Historiam.

Doctissimo Boivinio humanitate non concessit C.V.

Anto-

Antonius Maria Salvinius in Florentino Lycæo publicus Eloquentiæ Professor, cui in Græcæ Linguæ scientia paucos pares, neminem superiorem Italia nunc ostendat. Et ille pariter opem consiliis meis collaturus, ad celebris Bibliothecæ Mediceæ MSS. Codices totum se convertit, factâ illi clementissimè veniâ à Cosmo III. Magno Etruriæ Duce, inter cujus virtutes, ac laudes non ea postrema est, qua suos Majores æmulatus, rem literariam, ejusque cultores, tum favore, ac benevolentia, tum amplissimis præmiis perpetuò prosequitur. Itaque gloriosissimi illius Principis munere, & accuratissimi Salvinii curâ factum est, ut alia etiam Carmina in Ambrosiano, & Regiis Codicibus desiderata, in Mediceis reperirentur, quæ pro suo erga me studio doctissimus ille vir mihi descripta suppeditavit. Qualia hæc sint, suo perspicietur loco. Interim monuisse sufficiat, Codicem MS. Mediceum eumdem esse, qui Tollio non ignotus fuit, mihique Carminum spicilegium præbuit adhuc luce carentium, quum ea Tollius præ festinatione describere nequaquam potuerit. Præterea variantes lectiones ex aliis MSS. Salvinius collegit, per quas Ambrosiano Codici subsidium non leve possit adferri; nullumque, uno verbo, prætermisit officium, quo suum in me, remque literariam confirmaret amorem.

Paria quoque præstiturus fuisset C. V. Pater Joannes Baptista del Miro Benedictinus Abbas, si desiderio suo respondissent uberiùs Vaticanæ Bibliothecæ, cui præest, MSS. Codices. Quare pauca ille operi meo contulit, sed non paucæ illi à me debentur gratiæ; in censum enim beneficii venit & optima voluntas. Gratam denique mentionem non omittam Hieronymi Tagliazucchii nostratis, quippe & ex ipsius

ipsius labore accuratior prodibit ista editio. Utque ille est non unius tantùm Linguæ Græcæ, sed aliarum bonarum Artium amantissimus, & studiosissimus, dummodo ejus erga literas ardor non defervcat, sperare juvat, nos aliquando habituros ex illius ingenio monumenta, sibi certè, si quidquam divinare possum, & patriæ nostræ non parum laudis allatura.

Quum autem in illustrandis Nazianzeni Carminibus interdum adhibuerim fidem, & verba Anonymi cujusdam Scholiastis Græci, prædocendi sunt Lectores, eum profectò antiquitatis caussa magni esse faciendum. Ante quingentos annos scriptus videtur membranaceus ille Codex Ambrosianus, ubi hujusmodi Scholia leguntur, quorum unicus est scopus diversis reddere verbis, & paraphrasticè, sacri Poëtæ verba. In Ludovici Magni Bibliotheca alterum similem videre est, uti Clar. Boivinius mihi significavit. Quei autem se gerat hic Auctor, Arte, ut videtur, Grammaticus in exponendis S. Gregorii Carminibus, illic innotescet, ubi integra proferam Scholia ex ejus Opere descripta.

Post Nazianzeni versus collocavimus Epistolas Firmi Cæsariensis Episcopi, qui sæculo Aeræ Christianæ quincto floruit. Earum pretium in quodam elegantiæ flore præcipuè situm est. Antiquus planè est membranaceus Codex, unde illas eduxi, at non omnino à Librariorum erroribus immunis. Longè præstitisset, si Literas illas, quas Firmus de magnis negotiis, ac potissimum de Eutychiana, & Nestoriana controversia conscripsit, nobis servassent Majores nostri. At quando amarunt ii potius quisquilias, ut ita dicam, illius ad posteros transmittere, non ita de eorum consilio, aut negligentia dolendum est,

at

ut hæc pauca celebris viri monumenta suo non donemus honore. Ex his etiam aliquid lucis illorum temporum Historiæ, ac moribus accedit; & saltem juvabit, Firmum aliunde cognitum, ex ejus ingenio, & verbis meliùs dignoscere.

Nonnullæ Juliani Imperatoris Epistolæ succedunt, ex eodem Codice Ambrosiano depromtæ, unde superiores. Jamque rei literariæ interesse, ut hæ quoque ederentur, in suo Diario Italico scripsit C. V. Bernardus de Montfaucon Monachus Benedictinus è Congregatione S. Mauri, cui olim legendas dedi. Optandum quoque esset, ut alia illius scripta superessent; nam etiamsi ejus impietatem detestemur, certè eruditionem non contemnimus; mirumque in modum Ecclesiasticæ, & profanæ Historiæ conducunt vel inimicorum Libri.

Opus nostrum denique claudet famosa illa, quæ seculo Christianorum quincto supposita est Julio I. Romano Pontifici, Epistola. Illius mentionem Gennadius olim fecerat in Lib. de Viris Illustribus. Verùm ut erat ille Criticæ Artis non admodum gnarus, sibi imponi ab Hæreticis passus est, atque alia ratione, quàm par erat, fœtum hunc excusavit, ac rejecit. At sequenti seculo Facundus Hermianensis inter Latinos, & postea Leontius Byzantinus inter Græcos, aliique, deprehensis hujusce Epistolæ germanis architectis, fucum, fraudemque Hæreticorum ita aperuere, ut calumniæ nullus ampliùs relinqueretur locus. Centuriatores tamen Magdeburgenses, nescio utrum ignorantiâ ducti, an vesano illo furore, quo sibi Romanam Ecclesiam, ejusque Pontifices vel sanctissimos divexandos, & mordendos unicè proposuisse videntur, litem adhuc instaurare sunt ausi. Nimirum Julio I. stramineam hanc Epistolam rursus

tri-

tribuere non dubitarunt. Sed nullo negotio Baronius, Binius, Bellarminus, Petavius, aliique non pauci Orthodoxæ communionis viri, tamdem veritati locum fecere, atque armis fortissimis prostravere pertinacem imposturam. Nulli verò meliùs, quàm mihi facile erit ab hujusmodi calumnia Julium Romanum Pontificem vindicare. Et quamquam id præstare vel sola nuda Epistola possit, quæ tam supina, atque incauta fraude supposita est, ut continuò se prodat; nihilominus Disquisitionem adjungere placuit, qualem, (quantum quidem mihi persuadeo) dirimendæ penitus controversiæ parem, & aptam poscere vel præfracta possint ingenia.

Fortè autem delicatuli, quorum numquam erit inopia, petant à nobis, cur hanc Epistolam impiè confictam, indignam olim quæ ederetur, & beneficio temporis subinde oblivioni traditam, iterum nos è tenebris revocemus. Neque id necessarium, addent, neque utile. Imo contra, si eis credendum sit, periculo non careat hujusmodi consilium, quippe tela in Catholicæ Religionis perniciem procusa, nihil umquam prodesse, multum verò interdum nocere possunt, aut infirmis objecta, aut à fortibus inimicis rursus intorta. Quibus, si ita fortè loquantur, responsum velim, necessum esse, ut numquam excesserint pueritiæ finibus, & angustissimis tyronum pomœriis. Nam qui sese jam dederunt in amplos, beatosque eruditionis campos, tantum abest, ut pericula heic somnient, ut contra non mediocris beneficii loco reputent hujusmodi evulgare monumenta.

Quis enim tam bardus, stupidusque sit, ut heic ad errorem incitamenta reperiat? Quis à veneno sibi timeat, cujus vim penitus exarmavit vicinum, & conjunctum antidotum? Hujus autem Epistolæ totum

virus

virus fuſtuliſſe eſt, ejus Auctores, & fraudem prodidiſſe. Deinde ex re Orthodoxæ Religionis eſt inſpicere, quàm malis artibus Catholicas ſententias olim impugnare conati ſint Hæretici. Et denique non Hiſtoriæ ſolùm Eccleſiaſticæ ſplendori conferre multum hæc poſſunt, ac ſolent, ſed etiam ipſius Romani Antiſtitis famam, ac ſanctitatem liberant ab omni ſuſpicione labis, & culpæ. Quod ſi exemplis agendum eſt, cui adhuc in mentem venit ſuccenſere Clariſſimis iis viris, quorum curâ evulgatos habemus virulentos Juliani, aut Libanii, aut Symmachi, aut Zozimi in Chriſtianam Religionem Libros? Paſſim, nemine conquerente, recuduntur Juliani Pelagianorum primipili ſcripta in S. Auguſtinum, eodemque beneficio donantur reliqua Semipelagiani gregis Opera. Quid? quod tot Libri in Romana Synodo ſub Gelaſio Pontifice damnati, aut ſine legentium querela proſtant, aut ſine periculo ubique leguntur. Et non ita pridem lubentiſſimè accepimus à Montfauconio V. C. Commentarios Euſebii Cæſarienſis, qui cum Arianis feciſſe, aliiſque erroribus laboraſſe non obſcurè cognoſcitur. In Actis autem Conciliorum quot Epiſtolæ ab Hæreticis conſcriptæ contineantur, nemo eſt neſcius; & ipſe Annalium parens Baronius quandoque in ſuas derivat Hiſtorias Opuſcula à Chriſtiani nominis, aut Catholicæ Fidei hoſtibus ſcripta, & ad noſtram uſque ætatem ſervata. Quid multa? Sexcenta hujuſmodi exempla ab antiquitate petere poſſum, & plura etiam è recentioribus rei literariæ Scriptoribus. Sed omnium vice mihi demum erit, commemorare Apollinaris Hæretici ſententias unà cum S. Gregorii Nyſſeni Reſponſionibus è Vaticana Bibliotheca ante paucos annos deſcriptas, quas Græcè, & Latinè publici juris fecit C. V. Laurentius Alexander

Zaca-

Zacagnius ejuſdem Bibliothecæ Præfectus. Quamobrem deſinant, ſi qui ſunt adeo delicati, ac moroſi Lectores, inſtituto noſtro obices opponere, neque ſe temere immiſceant eruditæ Reipublicæ negotiis, quum nondum intelligant, unde timendum, unde gratulandum ſit nobis, & illic timeant, ubi non eſt timor.

Reſtat, ut aliquid de ratione dicamus, quam ſequuti ſumus in his Opuſculis Latio donandis. Et heic non tam facile eſt æquis placere Lectoribus, quàm diſplicere faſtidioſis. Equidem novi, quanta, & qualia in optimo Interprete requirantur, quo ſuas partes cum laude implere poſſit, & eruditorum gratiam inire. Præter intimam utriuſque Linguæ peritiam exigi ſcio cum ampliſſimam eruditionis, & verborum copiam, tum ſubactum judicium, & ingenium, cui liceat non ipſas tantùm res, & Græcos ſenſus Latinè reddere, ſed per interpretationem exprimere varios Scriptoris colores; elegantiam nempe, aut auſteritatem, aut obſcuritatem, aut majeſtatem, aut humilitatem alieni ſermonis, ac ſtyli. Denique mihi obverſantur, quæ in hanc rem commentatus eſt Clariſſ. & eruditiſſimus vir Petrus Daniel Huetius, præceptis non minus, quàm exemplo locuples iſtius argumenti magiſter. Sed quum Interpretum albo nomen meum dare ſum auſus Anno 1697. (eo enim tempore hæc Opuſcula convertebam, quamquam difficillima tempora in hunc uſque diem eorum editionem diſtulerint) id unum mihi ſtatutum fuerat, in omnium Literatorum commodum Latina facere, quæ Græcè dumtaxat edita rarum ſibi poterant polliceri lectorem, relictâ aliis præſtantiſſimi Interpretis laude. An iſtud, quod meum erat, tolerabili ſucceſſu præſtiterim, aliorum eſto judicium.

Non

Non dissimulabo tamen, me aliam insistere potuisse interpretandi viam, si in animum induxissem, observatum à me iter posse in eruditorum indignationem incurrere. Ubi enim assequutus es Græci Auctoris sensa, tum arduum non est, si alteram Linguam perspectam habeas, aliquo splendore Latinitatis reddere Græca. At quis nescit, interpretantibus utrinque duo stare incommoda, nempe quamdam jejunitatis speciem, si nimis presso pede ubique Scriptorem consectari velint; & fidei periculum, si nimis libero gressu indulgere sibi malint, quàm alteri inservire? Ex his autem offendiculis secundum, quàm primum, longè accuratiùs evitandum nemo diffiteatur; imo non pauci sentiant, ne vitii quidem nomen primo deberi. Quamobrem si à nimiæ libertatis periculo mihi timens, quandoque in oppositum deflexisse fortè videar, morosi nimiùm sint, qui veniam mihi negent, & mediocribus non contenti, summa, & optima desiderare pergant.

Atque hæc dicta velim de Opusculis Græcis prosa oratione conscriptis, quæ in Latinum sermonem transtuli. Quod enim attinet ad Nazianzeni Carmina, ni mea me fallit opinio, molestè nemo feret, quòd tam religiosè institerim Græcis vestigiis. Non aliter hucusque fecere tot egregii viri, quorum operâ plerosque Græcorum Poëtarum habemus Latinè loquentes. Et quidem improbare non ausim consilium Jacobi Billii V. C. cui placuit totidem Latinis versibus reliquos reddere S. Gregorii versus. Attamen dicere liceat, fecisse metri necessitatem, quam ille sibi imposuit, ut ego ibi Nazianzenum quærens, interdum non inveniam; certè ejus ubertatem, ac vim non raro desiderem. Tutior proinde nemini non videatur ratio interpretationis nostræ, præsertim

quum

quum anxiè nimis Græca verba ſequuti non ſimus, & quæ obſcura occurrunt, non Notis ſolùm, ſed etiam Diſquiſitionibus nonnullis illuſtraverimus. Utcumque tamen ſe res habeat, operi meo ſatis gratulabor, ſi Lectores humaniſſimi condonent errores, & mihi fortaſſe meos, & Typographis ſuos, ſi quos nec mea, nec illorum induſtria cavere prorſus potuit, tametſi voluit.

Finem Præfationi faciam afferendo Tetraſtichon olim in laudem Nazianzeni compoſitum à Scipione Forteguerra, viro perquam erudito, & Angeli Politiani amico, qui Scipionis Carteromachi nomen aſſumſerat pro ſui ſeculi more. Ejus etiam verſionem à Salvinio factam dabo.

Γρηγόριος Μούσας πολλῷ πλέον ἢ θεῖος Ὅμηρος
Θειοτάτων ἐπέων δεῖξεν ὑπηρετίδας.
Ἢ μᾶλλον τόγε πᾶν. Μουσῶν ὕπο λέξεν Ὅμηρος.
Γρηγορίῳ δ᾽ ἔπνει πνεῦμ᾽ ἄρα θειότερον.

Gregorius Muſas, meliùs quàm dius Homerus,
Divini oſtendit carminis artifices.
Seu potius, Muſis cecinit dictantibus ille.
Gregorio afflavit ſanctior aura ſinum.

I N-

INDEX EORUM,

Quæ in hoc Libro continentur.

NOI

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Ἐπιγράμματα.

GREGORII THEOLOGI

Epigrammata.

Εἰς Προαιρέσιον Σοφιστήν.

Μηκέτι Κεκροπίη μεγάλ' αὔχεο· οὐ θέμις ἐστὶν
  Ἠελίῳ τυτθὴν ἀντία φέρειν δαΐδα,
Οὐδὲ Προαιρεσίου ῥήτρῃ βροτὸν ἄλλον ἐρίζειν,
  Ὅς ποτε ἀρτιτόκοις κόσμον ἔσεισε λόγοις.
Βροντὴν Ἀτθὶς ἔνεικε νεόκτυπον· ἀλλὰ Σοφιστῶν
  Πᾶν γένος ὑψιλόγων εἶκε Προαιρεσίῳ.
Εἶξε μέν· ἀλλά μιν ἔσχε μόρῳ φθόνος. οὐκέτ' Ἀθῆναι
  Κύδιμοι· ὦ νεότης, φεύγετε Κεκροπίην.

In Proharesium Sophistam.

CARMEN I.

NE posthac Cecropia magnum gloriare. Nefas est
  Soli tantillam opponere facem,
Aut cum Prohæresii eloquentia mortalem alium contendere,
  Qui nuperis Mundum concutiebat Orationibus.
Tonitru Attica recens-streperum tulit: Sophistarum verò
  Universum genus magniloquorum cedebat Prohæresio.
Cessit quidem. Sed illum vicit invidum fatū. Non amplius Athenæ
  Illustres erunt. O juventus, fugite Cecropiam.

NOTÆ.

QUis quantusque vir Prohæresius fuerit, quem heic Nazianzenus fatis functum laudat, quantâque eloquentiâ præditus, Eunapius Sardianus illorum temporum æqualis luculentè scriptum reliquit in Libro de Vitis Philosophorum, & Sophistarum, ubi ejus vitam, & res gestas memoriæ mandavit. Inter

cætera illius encomia fortaſſe id altius eminet, quod illi Populus Romanus conſtituit. Πολλὰ, ſunt Eunapii verba, ἐπὶ πολλοῖς ἀγασθέντες, καὶ τυχόντες ἐπαίνων, ἀνδριάντα κατασκευασάμενοι χαλκοῦν ἰσομέτρητον ἀνέθηκαν. ἐπιγράφοντες: ἡ βασιλεύουσα Ῥώμη τὸν βασιλεύοντα λόγων. *Quum valdè, atque ob plurima* (Romani per Prohæreſium) *admirationi fuiſſent, & encomiis ab eo ornati, ſtatuam illi ex ęre pari magnitudine erexere cum hac inſcriptione REGINA ROMA REGI ELOQUENTIÆ.* Solemne fuit olim Sophiſtarum argumentum, Urbium præclariſſimarum laus. Encomium Romæ Prohæreſius fecerat, quemadmodum & Ariſtides fecit, cujus extat hoc titulo nobiliſſima Oratio. Hinc Prohæreſio ſtatua publicè decreta, atque erecta, cum inſigni Inſcriptione. Sub Juliano Auguſto Prohæreſium floruiſſe, & quinque poſt ejus mortem annis vivere deſiiſſe, auctor eſt idem Eunapius, qui hæc etiam de illo refert: τοσοῦτος, καὶ τοιοῦτος γενόμενος, καὶ διαπλήσας τὴν ἑαυτοῦ λόγων τε, καὶ ὁμιλητῶν τὴν οἰκουμένην. *Tantus, ac talis vir, qui totum terrarum orbem orationum ſuarum, & auditorum copia implevit.* Quare circiter Annum Chriſti 368. hoc Epigramma Nazianzenus elucubraſſe videtur. Chriſtianorum autem albo Prohæreſium inſcriptum fuiſſe, è Hieronymo facilè intelligas in Chronico ad Annum primum Juliani, ubi hæc habet: *Prohæreſius Sophiſta Athenienſis lege data, ne Chriſtiani liberalium Artium Doctores eſſent, quum ſibi ſpecialiter Julianus concederet, ut Chriſtianos doceret, ſcholam ſponte deſeruit.* Hęc ille de Prohæreſio, quem etiam *magnum Sophiſtam* in voce Ἰουλιανὸς Suidas appellat. Cur tam anxiè illius obitum Gregorius deploraret, in cauſſa fuit, quod eo præceptore uſus olim fuerat; ejuſque rei teſtem habemus Sozomenum lib. 6. c. 16. de SS. Baſilio, & Gregorio noſtro ita ſcribentem. *Quum adhuc adoleſcentes eſſent, Himerio, & Prohæreſio Sophiſtis id temporis præſtantiſſimis ſe in diſciplinam tradidere Athenis.*

Σοφιστὴν. *Sophiſtam.* Quamquam antiquis temporibus Sophiſtarum nomen in deteriorem partem accipi ſoleret, & potiſſimum dum Socrates in vivis ageret, uti Cicero teſtis eſt Acad. Quæſt. lib. 2. & Plato Sophiſtarum ſui temporis μάστιξ appellatus fuerit; attamen, Romano Imperio in ſenium vergente, honorificum eſſe cœpit. Rhetores fere omnes, qui publicis in Scholis eloquentiæ præceptis juvenes imbuebant, ita compellari amabant, quum laudis, non dedecoris, jam argumentum id eſſet. Sęculum à

Chri-

Christo nato quartum plura hac in re exempla suppeditat. Primas autem eo tempore inter Sophistas tulerunt Libanius, & Prohæresius. Qui de Sophistis uberiora cupit, adeat Eunapium, & Philostratum in eorum Vitis, & Petrum Fabrum in Comment. ad leg. 1. de Just. & Jure.

Κεκροπίη. *Cecropia*. Sunt verba Plinii lib. 7. cap. 56. *Oppidum Athenas Cecrops à se appellavit Cecropiam*. Pluribus autem narrat Eunapius, quomodo Athenas accitus fuerit Prohæresius, ut ibi Eloquentiam profiteretur; non enim erat ille Atheniensis, sed ex Armenia.

Μεγάλ' εὔχεο. *Magnum gloriare*. In MS. Cod. Ambrosiano legitur εὔχετο, quod retineri potest; sed melior mihi visa est lectio, quam suppeditavit Cl. Salvinius è Cod. Med. Fortassis etiam legendum μεγαλαύχεο.

Ἐρίζειν. Cod. Med. ὀρίζειν.

Βροντήν. *Tonitru*. Quatuor sequentes versus forsitan à superioribus sejungendi, ut alterum Epigramma constituant. Julianus Augustus ὁ παραβάτης Epistolam ad Prohæresium istum scribit. Illum autem appellat ἄνδρα ἐφιέντα τοῖς λόγοις, ὥσπερ οἱ ποταμοὶ τοῖς πεδίοις ἐπαφιᾶσι τὰ ῥεύματα, καὶ ζηλοῦντα τὸν Περικλέα κατὰ τοὺς λόγους. *Hominem in dicendo copiosum, velut flumina, quum in patentes campos influunt; hominem Pericli omnino parem eloquentia*. Periclis æmulum, imo alterum Periclem, eumdem Prohæresium simili sententia heic facit Nazianzenus. Nam ut Periclem *tonasse*, & *fulgurasse* Eupolis vetus Poëta dixit, ita & Prohæresium Gregorius *Tonitru novum* appellat.

Ἄντα φέρειν. In Ambr. Cod. videtur scriptum ἄντω φέρειν. Sed facile α in ω conversum. In Mediceo habetur πάντα, quod non abludit ab ἄντα. Hoc autem verbum Poëticum est, & Homericum; atque Homericus in primis Nazianzenus.

Ἡ νεότης. In Ambr. Cod. legitur ὁ νεότητος. Metrum, & sensus emendationem exigebant.

Εἰς Θεοπέσιον Γραμματικόν.

Αἴ αἴ καὶ σὺ θανὼν, φθορὴ δέ σε μοῖρ' ἐκάλυψεν,
Θεσπέσιε: φθιμένου δ' ἄφθιτόν ἐστι κλέος.
Ἀρτιτόκοις ἐπέεσσι τόσον βρύσες, ἣ δ' ἐβόησε
Ἀτθίς: τίς ποτ' ἐμῆς δόξαν ἔχει σοφίης;

In Thespesium Grammaticum.

CARMEN II.

HEu heu & tu mortuus es, invidum verò fatum te tumulavit,
Thespesi: tibi autem mortuo perenne est decus.
Nuper verbis tantus manabas: exclamavit autem
Attica: Quisnam meæ decus possidet sapientiæ?

NOTÆ.

ET hic Thespesius inter clarissimos sui temporis Rhetores effulsit. Ei operam Cæsareæ in urbe Palæstinæ Theologus dedit. Audi Hieronymum in Lib. de Script. Eccles. hæc de Euzojo scribentem. *Euzojus apud Thespesium Rhetorem cum Gregorio Nazianzeno Episcopo adolescens Cæsareæ eruditus est.* Cur tamen Grammaticus tantùm à Gregorio, non Rhetor, aut Sophista appelletur, quemadmodum Prohæresius, divinare nescio; nisi ea forsitan sit caussa, quod Grammatici antiquis temporibus appellabantur, qui absolutè docti, variarumque artium professores erant.

Ἐκάλυψεν. Cod. Med. habet ἐδάμασε.

Εἰς Μαρτινιανόν.

ΕἼ τις Τάνταλός ἐστιν ἐν ὕδασιν αὖος ἀπίστοις,
Εἴ τις ὑπὲρ κεφαλῆς πέτρος ἀεὶ φοβέων:
Δαπτόμενον τ' ὄρνισιν ἀγήραον ἧπαρ ἀλιτροῦ,
Καὶ πυρόεις ποταμός, καὶ ζόφος ἀθάνατος.
Ταρτάρεοί τε μυχοί, καὶ δαίμονες ἀγειόθυμοι,
Ἄλλαι τετρυμένων τίσιες εἰν ἀΐδῃ:
Ὅστις Μαρτινιανὸν ἀγακλέα δηλήσαιτο
Τύμβον ἀναχλίζων, δείματα πάντα φέροι.

In Martinianum.

CARMEN III.

SI quis Tantalus est inter infidas aquas siccis labiis,
Si quis super caput lapis semper terrens;

Seu

Seu laceratum ab avibus æternum jecur impii,
Et igneum flumen, & nox perpetua;
Tartareique recessus, & Dæmones crudelissimi,
Aliæque vexatorum pœnæ in Inferis:
Quicumque Martiniano glorioso nocere voluerit,
Sepulcrum submovens, hos timores universos subeat.

N O T Æ.

Martinianos clarissimam Seculo Christi quarto gentem fuisse, plura monimenta, ex eisdem petita temporibus, nunc etiam testantur. Sub Constantino Magno Martinianus quidam Præf. Urbi, & Præses Provinciæ Norici Mediterranei floruit, cujus memoria in Inscriptione Gruteriana extat pag. CCLXXXIII. num. 5. ubi sic legitur:

D. N. FL. CONSTANTINO
CLEMENTISSIMO. ATQ. VICT. AUG.
MARTINIANUS. V. P. PRÆSES
PROVINC. NORICI MEDITERR.
D. N. M. EJUS.

Ante hunc Martinianum alter longè clarior vixerat, quem ἡγεμόνα τῶν ἐν τῇ αὐλῇ ταξέων ὄντα (Μάγιστρον τῶν ὀφφικίων καλοῦσι Ῥωμαῖοι) *quum Ordinum Palatinorum Dux esset (Magistrum Officiorum Romani vocant)* Cæsarem Licinius creaverat, Zosimo teste lib. 2. Hist. At istum, Licinio profligato, Constantinus M. satellitibus suis occidendum tradidit. Præterea sub Valente, ac Valentiniano in Africa Martinianum alium, quem aliquo illustri munere ibi functum arbitror, Theodosius Augustorum nomine interimendum jussit. Sunt verba Ammiani Marcellini lib. 29. Hist. *Per Cæsariensis Mauritaniæ oppida reversus Theodosius Sitifim, Castorem, & Martinianum rapinarum, flagitiorumque Romani participes ad interitum tortos incendit.* Extant denique in Codice Theodosiano tria Constantii Augusti rescripta ad Martinianum Africæ Vicarium A. C. 358. missa l. 44. 45. & 46. C. de Decurion. Ad hunc Martinianum, dum alter sit à nuper memorato, referenda esse Nazianzeni Carmina, conjicere possumus, quippe de illo infra canit Poëta:

Δουρὶ δὲ Σικανίην κτήσαο, καὶ Λιβύην.
Armis verò Siciliam tenuisti, atque Africam.

Et quum extremam attigerit senectam, ad Gregorii nostri claric ra tempora procul dubio vixit. Quod igitur Nazianzenus nos docet, en paucis. Martinianus Cappadocam patriam habuit, aut saltem rexit; illum enim vocat Poëta Καππαδόκων μέγ' ἄειρμα, *Cappadocum magnum decus*, & infra *Cappadocem* apertè appellare videtur. Siciliam, atque Africam, ut supra significavi, summa cum virtute, & æquitatis, ac armorum gloria moderatus est. Tamdem felicem ad senectutem perducto vitæ curriculo, in Imperatoris aula diem supremum sine morbo obiit. Reliquas ejus virtutes, ac laudes singillatim descriptas heic habes.

Πετρὸς ἀεὶ φοβέων. *Lapis semper terrens*. Præter alia tormenta, quæ cœca, & fabulosa Ethnicorum gens Tantalo ad Inferos damnato affinxit, scilicet, ut Ovidius ait, quòd

Quærat aquas in aquis, & poma fugacia captet,

alterum veteres somniarunt, nempe quòd ejus capiti ingens immineret saxum, semper terribile, quia semper casurum. Cicero lib. 4. Tuscul. Quæst. hæc de illo habet: *Poëta impendere apud Inferos saxum Tantalo faciunt ob scelera, animique impotentiam, & superbiloquentiam*. Eamdem rem his quoq; carminibus describebat Lucretius:

Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, (ut perhibent) cassa formidine torpens.

Et Euripides fabulæ hujus memoriam in Oreste reliquit, ita canens:

Διὸς πεφυκὼς (ὡς λέγουσι) Τάνταλος
Κορυφῆς ὑπερτέλλοντα δειμαίνων πέτρον·
Natus, ut ferunt, Jove Tantalus
Saxum timens, quod imminet capiti.

Vide & apud Pindarum Ode VIII. lapidis hujus mentionem.

Τετρυμμένων. *Vexatorum*. In Cod. Ambr. legitur πθειμμένων, corruptè procul dubio. Quare substitui meliorem vocem, quæ bsi occurrit in ejusdem Nazianzeni Carmine de Vita sua.

Ἄλλο.

Οὐρέα σοι, καὶ πόντος, ἀτάσθαλε, καὶ πεδίοισι
Τέρπῃ πυροφόροις, τετραπόδων τ' ἀγέλαις.
Καὶ χρυσοῖο τάλαντα, καὶ ἄργυρος, ἀγλαέες τε
Λᾶες, καὶ Σηρῶν νήματα λεπταλέα,

Πλεί-

Πάντα βίος ζώοισι. λίθοι δ' ὀλίγοι τε φίλοι τε
Τοῖς φθιμένοις, σὺ δέ μοι κἀνθάδε χεῖρα φέρεις;
Οὐδὲ σὸν αἰδόμενος, τλῆμον, τάφον ὅστις ὀλέσσει
Ἄλλος, σοῖσι νόμοις, χερσὶ δικαιοτέραις.

ALIUD. IV.

MOntes tibi sunt, & pontùs, improbe; & campis
Frueris frugiferis, quadrupedumque gregibus.
Et auri talenta, ac argentum, nobilesque
Lapides, & Serum tenuia fila,
Omnia viventibus vita suppeditat. Lapides verò pauci, & cari
Sunt mortuis tantùm. At tu mihi & heic manum infers.
Tuum quoque sepulcrum, o miser, non veritus aliquis perdat
Alius, legibus quidem tuis, sed manibus justioribus.

NOTÆ.

CUr geminis hisce Epigrammatis Nazianzenus utatur, ut à Martiniani tumulo inimicas manus avertat, temporum illorum notitia prodit. Eò enim improborum impietas venerat, ut nulla sepulcrorum haberetur religio. Quin tumuli evertebantur, eorumque è spoliis, ac marmoribus asportatis lucrum sibi nonnulli quærebant. Hinc Imperator Constans contra sepulcrorum violatores, quos Græci τυμβωρύχυς appellabant, leges promulgavit A. C. 340. & 349. Constantius quoque Augustus, eumque imitatus Julianus legibus latis perditæ gentis audaciam compescuere. Has leges videre est in Codicibus Theodos. & Justinian. Tit. de Sepulcr. viol. Is autem honor apud veteres sepulcris erat, qualis apud nos Christianos; qui non animabus tantùm ad immortalitatem translatis, verum etiam ossibus, ac cineribus pacem in terris optamus. Propterea in antiquis Inscriptionibus hujusmodi tumulorum confractoribus pœnas, terrores, minasque inflictas legimus. Unicam è schedis meis MSS. producam, quæ Athenis ante annos 150. habebatur, descriptaque reperitur in egregio Codice Ambrosianæ Bibliothecæ.

ΠΑΡΑΔΙΔΩΜΙ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑΧΘΟΝΙΟΙΣ ΘΕΟΙΣ
ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΗΡΩΟΝ ΦΥΛΑΣΣΕΙΝ

ΠΛΟΥΤΩΝΙ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΙ
ΚΑΙ ΕΡΥΝΥΣΙ ΚΑΙ ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑΧΘΟΝΙΟΙΣ ΘΕΟΙΣ
ΕΙ ΤΙΣ ΑΠΟΚΟΣΜΗΣΕΙ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΗΡΩΟΝ
Η ΑΝΑΣΤΟΜΩΣΕΙ ΗΤΙ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΝ
ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙ Η ΑΥΤΟΣ Η ΔΙ ΑΛΛΟΥ
ΜΗ ΓΗΙ ΒΑΤΗΙ ΜΗ ΘΑΛΑΣΣΗΙ ΠΛΩΗΙ
ΑΛΛΑ ΕΚΡΙΖΩΘΗΣΕΤΑΙ ΠΑΝΓΕΝΕΙ
ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΚΑΚΟΙΣ ΠΕΙΡΑΝ ΔΩΣΕΙ ΚΑΙ ΦΡΙΚΗΙ
ΚΑΙ ΠΥΡΕΤΩΙ ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΑΙΩΙ ΚΑΙ ΕΛΕΦΑΝΤΙ
ΚΑΙ ΟΣΑ ΚΑΚΑ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ ΓΙΓΝΕΤΑΙ
ΤΑΥΤΑ ΓΕΝΕΣΤΩ ΤΩΙ ΤΟΛΜΗΣΑΝΤΙ
ΕΚ ΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥ ΗΡΩΟΥ ΜΕΤΑΚΙΝΕΙΣΘΑΙ ΤΙ.

Quæ ita Latinè reddidi. *Trado Inferis Diis hoc ſepulcrum cuſtodiendum, Plutoni, Cereri, Proſerpinæ, & Furiis, & omnibus Inferis Diis. Si quis ſpoliaverit hoc ſepulcrum, vel aperiet, vel etiam aliquid aliud dimovebit, vel ipſe, vel per alium: neque terra incedat, neque mari naviget* (Græca verba heic eſſe corrupta ſuſpicor. Ego ſcripſi πλώη pro πλωτῆ, quod erat in Cod. MS. ut aliquis eſſet ſenſus) *ſed eradicabitur funditus, omnibus malis occupabitur, & horrore, & febri, & quartana, & elephantiaſi. Et quæcumque mala hominibus accidunt, ea eveniant illi, qui auſus fuerit aliquid ex hoc ſepulcro amovere.* Horum ſimilia apud Gruterum invenias, apud Jo. Kirchmannum de funer. Roman. lib. 3. cap. 26. Gothofredum in Comment. ad Cod. Theod. Spondanum lib. 1. par. 1. cap. 9. de Cœmet. ſacris, ut alios omittam.

Οὐδέ σου. *Neque tuum* &c. Ut ſenſum verba haberent, ita hæc vertenda duxi. In Codice Mediceo pro ὅστις ὀλέσσεν habetur ὅν τις ὀλέσσει. In Ambroſiano erat ὄλεσεν. Senſus autem foret, confractori ſepulcrorum ne proprium quidem ſepulcrum curæ eſſe; nam & alius aliquis exemplo uſus in iſtud quoque irruet, ſed æquius.

Ἄλλο.

Ἡ Νίκα Μαρτινιανὸς ἔδυ χθόνα μητέρα πάντων;
Πᾶσα μὲν Αὐσονίων ἐστονάχησε πόλις.
Πᾶσα δὲ Σικελίη τε, καὶ ἀρέα πείρατα γαίης
Κείρατ', ἀπ' ἀνθρώπων οἰχομένης Θέμιδος.

Ἡμεῖς

Ἡμεῖς δ' ἀντὶ νυ σεῖο τάφον μέγαν ἀμφιέποντες
Αἰὲν ἐπερχομένοις δείξομεν ὥς τι σέβας.

ALIUD. V.

Quando Martinianus terram subiit omnium parentem,
Omnis quidem Italorum ingemuit Civitas.
Universa verò Sicilia, & spatiosi fines terræ
Detonsi sunt, ab hominibus discedente Themide.
Nos autem, loco tui, sepulcrum magnum complectentes
Semper advenientibus ut quid sacrum ostendemus.

NOTÆ.

Κείρατο. *Detonsi sunt*. Poëticâ elegantiâ Siciliam universam, terræque fines Detonsos Theologus dicit, ut Siculos, ceterosque homines significet Detonsos ob Martiniani mortem, quocum Justitia, seu Themis è mundo discessisse fingitur. Tonderi autem in luctu mos veteribus fuit, quo ritu internus animi mœror ostendebatur. De hoc ritu loquitur Herodotus lib. 2. Hist. ita scribens: Τοῖσι ἄλλοισι ἀνθρώποισι νόμος ἅμα κήδει κεκάρθαι τὰς κεφαλὰς τῶν μάλιστα ἱκνέεται. *Apud ceteros homines more receptum est, ut in luctu statim capita radantur, eorumque potissimum, ad quos luctus jure pertinebat*. Nunciatâ quoque Germanici morte, *Regulos quosdam barbam posuisse ad indicium maximi luctus*, auctor est Suetonius in Caligula. Hinc Ægyptii hujus moris observantissimi, ut luctum suum propter Osiridis mortem testarentur, quotannis statuto die radebant capita, uti Julius Firmicus narrat. Mentionem quoque de crinium tonsura in mœstitiæ signum fecere Xenophon lib. 1. ἑλληνικῶν, Theocritus in Epitaphio Adonidis, Athenæus lib. 15. Ælianus lib. 7. cap. 8. Seneca lib. 5. de Benef. cap. 6. Astrampsychus in senariis onirocriticis, Isocrates, & alii.

Ἀμφιέποντες. *Complectentes*. Ita scripsi, quum in Ambr. Cod. legeretur ἀμφιέπονται.

Δείξομεν. *Ostendemus*. In eodem Codice scriptum est δώσομεν, quod nullum præbet commodum sensum. Quare aliud verbum substituendum censui.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

ΟἹ Χριστὸν φορέοντες ἀκούσατε, οἵ τε θέμιστας
Εἰδότες ἡμερίων καὶ φθιμένων ὁσίην
Πάντα λίπον, βασίλεια, πάτρην, γένος, εὖχος, ὑπάρχων
Αἲ αἲ πᾶσιν, ὅμως νῦν κόνις εἰμ᾽ ὀλίγη.
Μαρτινιανὸς πᾶσι τετιμένος, ἀλλ᾽ ἐπὶ τύμβῳ
Βάλλειν ἡμετέρῳ δάκρυα, μὴ παλάμας.

ALIUD, VI.

QUi Christum fertis, audite, quique jura
Novistis vivorum, & mortuis debitam reverentiam.
Omnia reliqui, Palatia, patriam, genus, gloriam, imperans
Heu heu omnibus, nihilominus nunc sum cinis exiguus
Martinianus cunctis honoratus. Sed tumulo
Nostro lacrymas, non manus, injicite.

N O T Æ.

OἹ Χριστὸν φορέοντες. *Qui Christum fertis*. Quum interdum Nazianzenus hoc nomine Sacerdotes significet, sæpius tamen Christianos omnes intelligit, idque heic voluisse mihi videtur.

Ὑπάρχων. *Imperans*. Commodè etiam cum εὖχος conjungi poterat hoc verbum, ut esset sensus *gloriam Præfectorum*. Certe infra Martinianus appellatur κάρτος ὑπάρχων, *robur Præfectorum*.

Βάλλειν. *Injicite*. Pro βάλλετε usurpatum reor, quod interdum Poetæ faciunt. Sensus autem hic est. Lacrymis quidem sepulcrum nostrum spargite; hoc decet. Ne verò manus inferte, nam hoc impium. Epigramma eò tendit, ut misericordiam, timoremque mortis, tumulorum effractoribus incutiat.

Ἄλλο.

ΜΟΥσοπόλον, ῥητῆρα, δικασπόλον, ἄκρον ἁπάντων,
Τύμβος ὅδ᾽ ἀγλαέτην Μαρτινιανὸν ἔχω,
Ναύμαχον ἐν πελάγεσσιν, ἀρήιον ἐν πεδίοισιν.
Ἀλλ᾽ ἀπότηλε τάφου, πρίν τι κακὸν παθέειν.

ALIUD.

ALIUD. VII.

POëtam, Rhetorem, Judicem, summum in omnibus,
Tumulus, quem videtis, Martinianum teneo,
Navali prælio aptum in mari, bellicosum in terris.
Quare procul este à tumulo, ne quid mali patiamini.

Ἄλλο.

ΜΗ' πόλεμον φθιμένοισι (ἅλις ζώοντες ἀλιτροὶ)
Μὴ πόλεμον φθιμένοις Μαρτινιανὸς ἐγώ,
Πᾶσι τάδε ζωοῖς ἐπιτέλλομαι: ὐ θέμις ἐστὶ
Τῶν ὀλίγων φθονέειν τοῖς φθιμένοισι λίθων.

ALIUD. VIII.

NE bellum mortuis infer (sat impiorũ vivit) quibus scilicet inferas
Ne, inquam, bellum infer mortuis. Martinianus ego. (bellum
Hæc iis, qui supersunt, mando: nefas est
Exiguos lapides mortuis invidere.

NOTÆ.

ΜΗ' πόλεμον. *Non bellum*. Subaudio πεποίηκα, nempe: *non bellum mortuis intuli, movi*. Quæ ait, ut violatores à sepulcris arceat, exemplo sui. Pro ἐγὼ legi posset ἔχω. Posset etiam subintelligi φαῦτε, hoc est, *ne inferte bellum*. *Ego sum Martinianus*. Pro πᾶσι τάδε Cod. Med. habet ταῦτα πᾶσι.

Ἄλλο.

ΩΘέμι, τῇ πολίων πότ' ἐγὼ νώμησα τάλαντα,
Ὢ φοβεραὶ ψυχῶν μάστιγες ὐχ ὁσίων:
Οὗτος ἐμοῖσι λίθοισι φέρει στονόεντα σίδηρον,
Οὗτος ἐμοῖ: φεῦ φεῦ: ποῦ δὲ λίθος Σισύφου;

ALIUD. IX.

O Themis, qua Duce olim ego Urbium agitavi lances,
O terribilia impiarum animarum flagella:
Iste in meos lapides fert lacrymabile ferrum.
Iste in me. Heu, heu. Ubi nunc lapis Sisyphi?

NOTÆ.

VEnustissimam heic habes Prosopopœjam contra sepulcrorum violatores. Postquam omnia Inferorum, Themidisque flagella invocavit: *en*, inquit, *hic tumulo meo bellum ferro armatus infert. Hic*, *inquam*, *perditus homo in me grassatur. heu heu. Ubinam Sisyphi lapis nunc est? Cur in hunc impium non ruit?* Pro πολίων in Cod. Med. legitur πολλῶν *multorum*, quod minus audax videri potest. Tria verò superiora Epigrammata unum tantummodo constituebant in Ambr. Cod. Dividere placuit; sensus enim in singulis completus.

Ἄλλο.

Ὄλβιος, ἀγήρως, ἄνουσος θάνον, ἐν Βασιλῆος
Πρῶτα φέρων, ἱερῆς ἄκρον ἔχων σοφίης.
Εἴ τινα Μαρτινιανὸν ἀκούετε, ἀλλ᾽ ἀπὸ τύμβου
Μηδὲ φέρειν ἐπ᾽ ἐμοῖ δυσμενέας παλάμας.

ALIUD. X.

BEatus, in senectute felici, sine morbo desii vivere, in Aula
Primas ferens, sacræ culmen habens Sapientiæ.
Si fortè quemdam audistis Martinianum, sed à sepulcro,
Ne contra me inferte hostiles manus.

NOTÆ.

ἘΝ Βασιλῆος. Idest αὐλῇ Βασιλῆος, *in Aula Imperatoris*. Hoc elegantius in Cod. Med. quàm in Ambrosiano, ubi legitur ἐν Βασιλείοις.

Ἀνώ-

Ἀκύετε. *Audiſtis*. Et heic ſequutus ſum Codicem Mediceum. Hoc autem pro ἠκύετε poſitum eſt. In Ambr. Cod. ſcriptum eſt ἀκύσατε, quæ vox etiam occurrit alibi. In utraque tamen voce eſt aliqua licentia contra leges Proſodiæ.

Ἄλλο.

Χάζεο, χάζεο τῆλε: κακὸν τὸν ἄεθλον ἐγείρεις,
Λάας μοχλίζων, καὶ τύμβον ἡμέτερον.
Χάζεο. Μαρτινιανὸς ἐγὼ καὶ ζῶσιν ὄνειαρ,
Καὶ νέκυς ἐκ ὀλίγον ἐνθάδε κάρτος ἔχω.

ALIUD. XI.

Diſcede, diſcede procul hinc: malum certamen excitas,
Lapides ſubmovens, noſtrumque tumulum.
Diſcede. Martinianus ego & vivis utilitatem tuli,
Et mortuus non exiguas heic vires habeo.

Ἄλλο.

Καππαδόκων μέγ' ἄεισμα φαάντατε Μαρτινιανέ,
Σεῖο, βροτῶν γενεή, καὶ τάφον αἰδόμεθα.
Ὅς ποτ' ἐνὶ Βασιλῆος ἐν ἕρκεσι κάρτος ὑπάρχων,
Δυεὶ δὲ Σικελίην κτήσαο, καὶ Λιβύην.

ALIUD. XII.

Cappadocum magnum decus, ſplendidiſſime Martiniane,
Tuum quoque tumulum nos mortalium genus veneramur.
Qui quondam Imperatoris in arcibus robur Præfectorum eras,
Armis verò Siciliam tenuiſti, atque Africam.

NOTÆ.

Hoc Epigramma à ſuperiori ſejungendum eſſe monuit MS. Codex, appoſitâ de more lineâ. Cæterum nihil aliud eſſe videtur, quàm reſponſio ad ſuperiores verſus per dialogiſmum.

Ibi

Ibi Martinianus loquens inducitur, ut sepulcrorum violatores absterreat. Heic ii respondent. Sed commodissimè stat, ac sonat unum sine altero. Ex his autem discimus, Martinianum Africæ, & Siciliæ Vicarium fuisse. κράτος ὑπάρχων possis etiam interpretari *robur Legatorum*, seu *vices Imperatoris in exercitu gerentium*.

Ἄλλο.

Ὄμνυμεν ἀθανάτοιο Θεοῦ κράτος ὑψιμέδοντος,
Καὶ ψυχὰς νεκύων, κύδιμε, σήν τε κόνιν:
Μήποτε, Μαρτινιανέ, τεοῖς ἔπι χεῖρας ἐνεγκεῖν
Στήλῃ καὶ τύμβῳ, οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἱεροῖς.

ALIUD. XIII.

Juramus per immortalis Dei potentiam altè regnantis,
Mortuorumque animas, tuumque cinerem, o glorio se
Numquam nos, Martiniane, tuis manus illaturos
Columnæ, ac tumulo: neque enim sacris.

NOTÆ.

Στήλη. *Columna*. Hoc nomine etiam arbitror significari cippos. Columnis tamen exornari quoque solebant mortuorum monumenta, non ævo solum Nazianzeni, sed etiam Plinii senioris, & Ciceronis, ut is lib. 6. cap. 28. Hist. Nat. hic verò lib. 5. Tuscul. & lib. 2. de Legib. scripsere. Imo & de istis sepulcralibus Columnis mentionem Theocritus facit in Dioscuris prope finem. Hinc Servius in XI. Æneïd. ait: *Apud majores, nobiles aut sub montibus altis, aut in ipsis montibus sepeliebantur, unde natum est, ut super cadavera pyramides fierent, aut ingentes collocarentur Columnæ*. Cassiodorus quoque lib. 6. Variar. Epist. 8. in formula Comit. rer. privat. hæc habet: *Ne quis vestita marmoribus sepulcra nudaret, ne quis Columnarum decorem irreligiosa temeritate dimovere præsumeret*. Videndus & C. V. Joannes Vignolius in Dissert. de Columna Antonini Pii cap. 4. Patet igitur, cur non semel harum Columnarum Poëta noster mentionem injiciat. Leges etiam nonnullæ Codicis Theodosiani, & Paulus in 1. Sent. tit. de sepulcris, alii-

aliique hujus rei fidem faciunt . Tu horum ſepulcrorum aliquot ἔκτυπα videas apud Aringhum lib. 2. cap. 10. Romæ ſubterr.

Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἱεροῖς. *Neque enim ſacris* . Subintellige *manus inferendæ ſunt* , aut *inſerimus* , aut *umquam intulimus* . Perinde enim , ajunt , eſt tuo tumulo manus inferre, ac rebus ſacris. Manes enim tuos, tuumque ſepulcrum rem ſacram arbitramur.

Ἄλλο.

Ῥώμη, καὶ Βασιλῆες ἐμοὶ, καὶ πείρατα γαίης
    Στῆλαι Μαρτινιανῷ, τὰς χρόνος οὐ δαμάσει.
Ἀλλ' ἔμπης ὀλίγῳ περιδείδια, μή τι πάθησο,
    Τῷδε τάφῳ: πολλῶν οὐχ ὅσιαι παλάμαι.

ALIUD. XIV.

Roma, & mei Reges, & fines terræ
    Monumenta ſunt Martiniano, quæ tempus non tollet.
Sed tamen exiguo huic valde timeo, ne quid patiatur,
    Sepulcro. Multorum non ſanctæ manus.

NOTÆ.

Βασιλῆες. *Reges*. Nomine Regum quinam Imperatores heic deſignentur, incertum. Valentinianos tamen, & Valentem Auguſtos ſignificari, temporum habita ratione, conjicio.

Στῆλαι. *Monumenta*, ſeu *columnæ*. MS. Ambr. habet στήλη. Ego στῆλαι ſcripſi, quum ſequatur τὰς plurali numero. Similem autem loquendi formam uſurpat Nazianzenus in Oratione X. de funere Cæſarii fratris, ubi ait: *Omnis Orientalis, & Occidentalis ora, & denique omnes eæ regiones, quas poſtea peragravit, inſignes ipſius doctrinæ Columnæ ſunt, ac monumenta*. ἐπίσημοι στῆλαι τῆς ἐκείνου παιδεύσεως. Cæterum in ſecundo verſu pes videtur ſuperfluere. Fortaſſe ſcribendum : στῆλαι Μαρτινιανῷ ἃς χρόνος &c. πάθησο. Ita MS. Codex Ambroſ. MS. Mediceus παθήσῃ. Sphalma eſt utrobique , & forte legendum, μήτι πάθητο, vel πάθοιτο, aut πάθοιγε.

Πολλῶν. *Multorum non ſanctæ manus* . Hoc eſt , multi ſunt impii ; quare timeo ſepulcro huic . Mihi fixit crucem Codex

Ambr.

Ambr. ubi scriptum est πολλῷ. Medicęus emendationem me docuit.

Ἄλλο.

ΜΑρτινιανοῦ σῆμα μεγακλέος, εἴ τιν᾽ ἀκούεις,
Καππαδόκων Ῥώμης πρόεδρον εὐγενέων,
Παντοίαις ἀρετῇσι κεκασμένον: ἀλλὰ κόνιν περ
Ἀζόμενοι, στήλην καὶ τάφον ἀμφιέπειν.

ALIUD. XV.

MArtiniani monumentum inclyti, si forte quem audis
Cappadocum Romæ nobilium Præsidem,
Omnigenis ornatum virtutibus. Attamen, cinerem licet,
Venerantes, ejus cippum, ac tumulum complectamini.

NOTÆ.

ΠΡόεδρον. *Præsidem*. Ex his verbis Martinianus Magistratum quempiam Romæ gessisse videtur, aut solum significatur prælatus Romanis nobilibus.

Ἀζόμενοι. *Venerantes*. MS. Ambr. habet ἀζόμενοι. Aptiorem vocem ego ex conjectura substitui, ut melior verbis esset sensus.

Ἀμφιέπειν. *Complectamini*. Heic est infinitivus pro imperativo. Sive subintelligitur ὀφείλετε, aut κελεύω, vel quid simile. Exempla apud ipsum Nazianzenum passim obvia.

Ἄλλο.

ΟΥ᾽ ποτ᾽ ἐγὼ φθιμένοισιν ἐπέχραον, οὐδ᾽ ἀπὸ τύμβων
Ἔργον ἔγειρα: δίκην ὄμνυμι, καὶ φθιμένους.
Τοὔνεκα μηδ᾽ ἐπ᾽ ἐμοῖσι φέρειν λάεσσι σίδηρον:
Εἰ δὲ φέροις, τὴν σὴν ἐς κεφαλὴν πεσέτω.
Μαρτινιανὸς ἐγὼ τάδε λίσσομαι. εἴ τις ἐμεῖο
Κύδεός ἐστι χάρις, τύμβος ἀεὶ μενέτω.

ALIUD.

ALIUD. XVI.

NUmquam ego cum mortuis luctatus sum, neque de tumulis
    Lucrum feci: Justitiam juro, & mortuos.
Propterea ne ferrum in meos lapides infer;
    Sin autem inferas, tuum in caput cadat.
Martinianus ego hæc rogo. Si qua meæ
    Gloriæ est gratia, sepulcrum semper maneat.

NOTÆ.

Ἔργον ἔγειρα. *Lucrum feci*. Quod supra significavimus, sepulcra unius lucri caussa consuevere violari; marmorum enim, ac ornamentorum pondus magno nonnumquam constabat. Quare Constantius Augustus A. C. 357. huc respexit l. 3. C. Theodos. de sepulcr. violatis. *Quosdam*, ait, *lucri nimium cupidos sepulcra subvertere, & substantiam fabricandi caussa ad proprias ædes transferre. Hi detecto scelere animadversionem priscis legibus definitam subire debebunt*. Item in sequenti Lege idem Augustus hæc habet: *Si quis de sepulcro abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, aliamve quamcumque materiam fabricæ gratia, sive id fecerit venditurus, decem pondo auri cogatur inferre Fisco* &c.

Εἰς Λιβίαν.

ΕἾς δόμος, ἀλλ' ὑπένερθε τάφος, καθύπερθε δὲ σηκός:
    Τύμβος δειμαμένοις, σηκὸς ἀεθλοφόροις.
Καὶ ῥ' οἱ μὲν γλυκερὴν ἤδη κόνιν ἀμφιβάλοντο.
    Ὡς σὺ μάκαιρα δάμαρ Ἀμφιλόχου Λιβίη,
Κάλλιμέ θ' υἱήων Εὔφημιε. τοὺς δ' ὑπόδεχθε,
    Μάρτυρες ἀτρεκίης, τοὺς ἔτι λειπομένους.

In Liviam. XVII.

UNa domus, sed inferiori parte sepulcrum, superiori Templum:
    Tumulus iis, qui ædificarunt, Templum Martyribus.
Et illi quidem dulci jam pulvere contecti,
    Uti & tu beata Amphilochii uxor Livia,

Et tu filiorum pulcherrime Euphemi. Suſcipite autem,
O veritatis Teſtes, eos, qui adhuc ſuperſunt.

NOTÆ.

Amphilochii uxor Livia fuit, eique filios aliquot è thalamo ſuo procreavit. Ex his Euphemius unus, Amphilochius alter appellati. Illum quoque fatis functum Gregorius carmine laudavit, uti infra videbis. Sed quis Amphilochius maritus fuit? Ne celebrem Iconii Epiſcopum ſuſpicere; ſed illum, quem funebri Carmine infra Nazianzenus exornat. Ibi de hoc viro nobis erit ſermo. Cęterum Liviæ ſingularem formam, virtuteſque eleganter commendatas infra habebis. Non *Libiam*, quod eſt in Græco, ſed *Liviam* nomen fuiſſe mulieri arbitror. Græcis enim in more fuit V. conſonans Latinum reddere per B. ut Βαλέριος, Βῆρος, *Valerius*, *Verus*, &c.

Καθύπερθε δὲ σηκός. *Superiori verò Templum*. Particulam δὲ interpoſui, ut claudicantem verſum ſibi reſtituerem, aberat enim à Codice MS. Quidnam verò heic ſignificare Gregorius voluerit, non omnes confeſtim intelligant. Germanum ſenſum ego hunc eſſe arbitror. Ut Diſſert. XVII. ad S. Paulini Poëmata Tom. I. Anecdot. animadverti, antiquis etiam Chriſtianis familiare fuit, mortuorum cadavera ſacris inferre Templis, ibique prope Martyrum tumulos eorum oſſa componere. Quam rem fuſiùs pertractatam iterum invenies nova diſquiſitione in hoc eodem Libro legenda. Non igitur malè me opinari credam, ſi Liviæ corpus in aliqua Martyrum Baſilica tumulo mandatum pronunciem. Templo ſuperior ædificii pars inſerviebat, inferior ſepulcro. In illo ἀεθλόφοροι, ideſt *victores*, ſive *palmam*, & *præmium reportantes* (quo nomine SS. Martyres donabantur) quieſcebant; in hoc δειμάμενοι, hoc eſt *ii*, *qui* Templum *ædificarunt*, ſive *ædificandum curarunt*. Infra in Carmine de Nicomede Gregorius eodem ſenſu vocabulum iſtud uſurpat. Sacrificium autem incruentum quotannis ſaltem ſolebat offerri pro defunctis eo in loco, ubi ipſorum oſſa condebantur. Quapropter idem Nazianzenus in Orat. X. poſtquam Cæſario fratri ſupremis honoribus parentaſſet, hæc addidit: Καὶ τὰ μὲν ἀποδεδώκαμεν, τὰ δὲ δώσομεν, τὰς δι᾽ ἔτους προσφέροντες τιμάς τε, καὶ μνήμας, οἵγε τῷ βίῳ λειπόμενοι. *Et hæc quidem perſolvimus, alia verò dabimus, anniverſarios honores, & commemorationes offerentes, ii quidem certè, qui ſuper-*

ſtites

stites erunt. Atque huc pertinere arbitror S. Ambrosii verba lib. 7. Expos. in Lucæ cap. 9. Ait ille: *Est & illa Prophetica oblatio, ut supra sepulcra majorum quadam ponamus, quæ Lector agnoscit, Infidelis intelligere non debet; non quod cibus imperetur, aut potus, sed sacræ oblationis veneranda communio reveletur*. Quibus verbis sacrosanctum Missæ Sacrificium designari, quod super Christianorum sepulcra peragebatur, facilè intelligas. Adeo tremendum Mysterium Lectoribus tantùm, scilicet Christianis, non Infidelibus, cognitum, atque intellectum, ex disciplina arcani ajebat S. Ambrosius.

Καίρ' οἱ μὲν. *Et illi quidem*. Accipio καίρ' *pro* καὶ, & ῥα conjunctione expletiva. Designantur autem ii, qui ædificarunt Templum, atque ibidem sepulcrum invenerant apud SS. Martyres unà cum Livia, & ejus filio Euphemio. Ἀμφεβάλοντο habet Cod. Med.

Εὐφήμιε. *Euphemi*. Hic ille idem est adolescens, quem è vivis sublatum sequentibus Carminibus Gregorius laudavit. Matri superstitem non fuisse, ex his conjicere licet.

Τοὺς δ' ὑποδέχθε. *Hos autem suscipite*. Ita scripsi fidem sequutus Codicis Medicei, quum in Ambrosiano habeatur ὑποδέχθη. Rogat autem Sanctos Martyres, ut eos etiam, qui supersunt, sinu suo excipiant. Quod si in altero versu legere placeret, τοὺς δ' ἔτι λειπομένους, Poëta Martyres, sive *Testes veritatis* rogaret, ut non solum mortuos apud se contumulatos, sed etiam superstites aliquando susciperent.

Ἄλλο.

Ὤφελες, ὦ Λιβία, ζώειν τεκέεσσι φίλοισιν,
Ὤφελες ἄχρι πύλαις γήραος ἐμπελάσαι.
Νῦν δέ σε μοῖρ' ἐδάμασσεν ἀώρειον εἰσέτι καλήν,
Εἰσέτι κουριδίοις ἄνθεσι λαμπομένην.
Αἲ αἲ Ἀμφίλοχος δὲ πρὸς πόσις ἀντὶ δάμαρτος
Ἐσθλῆς καὶ πινυτῆς τλήμονα τύμβον ἔχει.

ALIUD. XVIII.

Utinam viveres, ò Livia, dilectis cum natis,
Utinam usque ad portas senectæ pervenisses.

Nunc verò te mors rapuit immaturam; adhuc formosam,
Adhuc juvenili flore coruscam.
Heu, heu. Amphilochius verò tuus conjux pro uxore
Egregia, prudentique infelicem urnam habet.

N O T Æ.

AΙ' αἲ Α'μφίλοχος. *Heu, heu Amphilochius* &c. Venustissimus sanè sensus, cui similem apud Lucanum invenio lib. 9. ubi Cornelia Pompeji conjugis sui mortem deplorans

Perfruitur lacrymis, & amat pro conjuge luctum.

Sanctus Augustinus lib. 4. cap. 5. & sequ. Confess. minimè diversa de morte cujusdam amici sui scripsit.

Ἄλλο.

ΑΙ' αἲ καὶ Λιβίαν κατέχει κόνις. Οὔποτ' ἐγώγε
Ὠΐσάμλω θνητλὼ ἔμμεναι, εἰσορόων
Εἶδος, μειλιχίlω τε, σαοφροσυνlω τε γυναικός.
Τοῖς φῦλον πάσεων κέκριντο θηλυτέρων.
Τοὔνεκα καὶ τοίῳ σε τάφῳ κύδηνε θανοῦσαν
Σῶν τε τριὰς παίδων, καὶ πόσις Α'μφίλοχος.

ALIUD. XIX.

HEu, heu. Et Liviam detinet pulvis. Numquam ego
Putavi mortalem esse, quum inspicerem
Formam, & mansuetudinem, & pudicitiam mulieris,
Queis omnium fœminarum genus superavit.
Propterea te quoque tali tumulo extinctam illustravit
Tuorum filiorum trias, & maritus Amphilochius.

Εἰς Εὐφήμιον.

ΗΝ δυὰς, lω̃ ἱερὴ, ψυχὴ μία, σώματα δισσά,
Πάντα κασιγνήτω, αἷμα, κλέος, σοφίlω,
Υἷες Α'μφιλόχου Εὐφήμιος, Α'μφίλοχός τε,
Πᾶσιν Καππαδόκαις ἀστέρες ἀμφαδίες.

Δεινὸν

Δεινὸν δ' ἀμφοτέρους φθόνος ἔδρακε, τὸν μὲν ἀμερσε
Ζωῆς, τὸν δ' ἔλιπεν ἥμισυ Ἀμφιλόχου.

In Euphemium. XX.

Erat binarius, erat sacer, anima una, corpora gemina,
In omnibus fratres, sanguine, gloria, sapientia,
Filii Amphilochii Euphemius, & Amphilochius,
Omnibus Cappadocibus astra splendentia.
Utrumque autem torvè aspexit fatum invidum. Et hunc quidem
Sustulit, illum reliquit dimidium Amphilochii.

NOTÆ.

Liviæ, de qua egimus, & Amphilochii, de quo nobis infra sermo erit, filius; Amphilochii verò alterius frater fuit Euphemius, cujus mortem elegantibus hisce Carminibus Poëta noster illustrat. Rhetorices, Musicesque studiis imbutus, Græcis, Latinisque literis eruditus, dum se ad nuptias parat, viginti tantùm annos natus vivere desinit. Ejus mentionem habes in Epist. 114. Nazianzeni ipsius ad Theodorum, cujus filiam Euphemio uxorem tradendam Gregorius significat. Illum autem appellat γλυκύτατον υἱὸν ἡμῶν Εὐφήμιον, *dulcissimum filium nostrum Euphemium*. Idem repetit in Epist. 149. ad Alypium; diversos enim illos esse Euphemios minimè reor. Quod superest, multa Carminibus istis elegantia inest, atque venustas.

Ἦν δυάς. *Erat binarius*. Ut amorem, qui inter Euphemium, & Amphilochium juniorem intercedebat, Poëta noster explicet, animam unam in duobus vixisse corporibus ingeniosè fingit.

Φθόνος ἔδρακε. *Fatum invidum aspexit*. Cod. Med. habet ἔδρασε hoc est *graviter utrosque affecit*. De vocabulo φθόνος, quo sæpè usus est in hisce Carminibus Gregorius, infra agetur.

Ἥμισυ. *Dimidium*. Mortuo Euphemio, quem unicè Amphilochius frater amabat, dimidium Amphilochii supervixisse Gregorius ait, quippe una in utrisque erat anima. Hoc est, non integer, sed dimidiatus, ut ita dicam, sublato Euphemio, superfuit Amphilochius. Hæc autem loquendi ratio ab antiquioribus usurpata. Horatius Virgilio naviganti secundos ventos precatus lib. 1. Carm. Od. 3. ita canit.

Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium finibus Atticis,
Reddas incolumem, precor,
Et serves animæ dimidium meæ.

S. Augustinus lib. 4. cap. 6. Confess. Amici cujusdam sui mortem his verbis deplorat: *Bene quidam dixit de amico suo: dimidium animæ meæ. Nam ego sensi animam meam, & animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus; & ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere.* Pythagoras autem dicere solebat, amicitiam æqualitatem esse, & eamdem animam; & amicum, alterum ipsum. Aristoteles quoque auctor est, quoties perfectum amicum vocare volumus, dici: *una anima & mea, & hujus*. Juvat etiam addere illud Regum 1. cap. 18. ubi dicitur: *Anima Jonathæ conglutinata est animæ David, & dilexit eum Jonathas quasi animam suam.*

Ἄλλο.

Ῥήτωρ ἐν ῥητῆρσιν, ἀοιδοπόλος τ' ἐν ἀοιδοῖς,
Κῦδος ἑῆς πάτρης, κῦδος ἑῶν τοκέων.
Ἄρτι γενειάσκων Εὐφήμιος, ἄρτι δ' ἔρωτας
Ἐς θαλάμους καλέων, ὤλετο: φεῦ παθέων.
Ἀντὶ δὲ παρθενικῆς τύμβον λάχεν: ἡ δ' ὑμεναίων
Ἤματα νυμφιδίων ἦμαρ ἐπῆλθε γόων.

ALIUD. XXI.

Rhetor inter Rhetores, Cantorque inter Cantores,
Suæ decus patriæ, suorum gloria parentum,
Nuper pubescens Euphemius, nuperque Amores
Ad thalamos invitans, periit: Proh dolor.
Pro virgine verò tumulum invenit; & Hymenæorum
Diebus sponsalium, dies supervenit luctus.

NOTÆ.

IN priori versu fidem sequutus Codicis Medicei addidi conjunctionem τε, quæ deerat in Ambrosiano. In quinto etiam, & sexto longè potior mihi visa est Medicei lectio, quum in nostra habeatur: ἢ ἐς δ' ὑμεναίων ῥήματα.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

Εἰκοσέτης πᾶσαν Εὐφήμιος, ὡς μίαν οὔτις,
Ἑλλάδα, κ' Αὐσονίην Μοῦσαν ἐφιπτάμενος,
Στράπτων ἀγλαΐη τε, καὶ ἤθεσιν, ἦλθ' ὑπὸ γαίην.
Αἲ αἴ: τῶν ἀγαθῶν ὡς φθόνος ὠκύπορος!

ALIUD. XXII.

Viginti annos natus Euphemius universam, quod nemo alius fecit,
Græcam, Latinamque Musam pervolans,
Splendens & gratia, & moribus, humo traditus est.
Heu, heu. Quàm subita est bonorum Invidia!

NOTÆ.

Priorum versuum hujusmodi est sensus: Admiratione dignus fuit Euphemius, qui annos natus viginti elegantia Carmina tum Græcè, tum Latinè pangeret, quo tempore vix alii tantum possunt in una Lingua. In tertio versu pro γαίην Cod. Med. legit γαίαν.

Φθόνος. *Invidia*. Inquit Poeta: oh quàm cito Invidia, sive fatum invidum rapit homines bonos, ac justos! In Ambrosiano Codice legebatur μόνος. At restituendum φθόνος monebat sensus, & consuetudo Nazianzeni, qui sæpè alibi, & in hisce etiam Carminibus, ea utitur voce, ut *Invidiam*, sive *fatum invidum* significet. Supra quoque memorata ab ipso fuit φθονερὴ μοῖρα, quod idem sonat. Qua in re notandum est, inter alias opiniones malesanæ vetustatis hanc etiam transiisse ad Poëtas, & Scriptores Christianos, qua Gentiles *Invidiæ* Deorum omnia sua infortunia tribuebant, quemadmodum & *Fato invido*. Hinc est, quod Theologus tum in suis Carminibus, tum in Orationibus, atque Epistolis mortes carorum suorum, & omnia adversa, accepta fert τῷ φθόνῳ. Quod quamquam interpretari possimus *Diaboli invidiam*, fateri tamen cogimur, virum sanctum, quum probè sentiret, minus probam loquutionem usurpasse. Est locus Casauboni in S. Gregorii Nysseni Epistolam ad Eustathiam, Ambrosiam, & Ba-

filiſſam, ut mihi ſignificavit Clariſs. Salvinius, qui mirificè facit ad illuſtrandas voces *Invidiæ*, & *invidi Fati* à SS. Patribus in carorum capitum funeribus uſurpatas; ibi enim congeſta leguntur hujus licentiæ exempla complura.

Ἄλλο.

Χρυσείης γενεῆς Εὐφήμιος ἦν ἔτι τυτθὸν
Λείψανον, ἀγλυέτης ἤθεα, καὶ πραπίδας,
Μείλιχος, ἡδυεπής, εἶδος Χαρίτεσσιν ὅμοιος.
Τοὔνεκα καὶ θνητοῖς οὐκ ἐπὶ δὴν ἐμίγη.

ALIUD. XXIII.

AUreæ Ætatis Euphemius erat adhuc exiguæ
Reliquiæ, generoſus moribus, atque conſiliis,
Manſuetus, ſuaviloquus, formâque Gratiis ſimilis.
Idcirco neque cum mortalibus diutiùs verſatus eſt.

NOTÆ.

PRo ἔτι τυτθὸν Cod. Med. habet ἐπὶ τυτθὸν, hoc eſt *ad exiguum tempus*, quæ lectio nihil vitiat elegantiam ſenſus, & repetitur in ſequenti Carmine.

Ἄλλο.

Στράψε μέγ' ἀνθρώποις Εὐφήμιος, ἀλλ' ἐπὶ τυτθόν.
Καὶ γὰρ ἀστεροπῆς οὐ μακρὸν ἐστι σέλας.
Στράψεν ὁμοῦ σοφίῃ τε, καὶ εἴδεϊ, καὶ πραπίδεσσι.
Τὰ πρὶν Καππαδόκαις ἦν κλέα, νῦν δὲ γόος.

ALIUD. XXIV.

VAldè inter homines micuit Euphemius, ſed exiguo tempore;
Etenim fulguris non diu durat lumen.
Fulſit ſapientiâ ſimul, formâ, & conſiliis.
Quæ prius Cappadocibus laudis, nunc luctus cauſſa.

NO-

NOTÆ.

FUlguris comparatione Euphemii gloriam Poëta describit. Ego addidi καὶ ante στραπίδεσσι, versu poscente, quum à Cod. MS. abesset.

Ἄλλο.

ΤΙ'ς τίνος; Ἀμφιλόχου Εὐφήμιος ἐνθάδε κεῖται,
Οὗτος ὁ Καππαδόκαις πᾶσι διὰ στόματος.
Οὗτος, ὃν αἱ Χάριτες Μούσαις δόσαν. οἱ δ' Ὑμένιοι
Ἀμφὶ θύρας. ἦλθεν δ' ὁ φθόνος ὠκύτερος.

ALIUD. XXV.

QUis cujus? Amphilochi Euphemius heic jacet,
Ille, qui Cappadocibus omnibus per ora.
Is ipse, quem Gratiæ Musis dedere. Hymenæi verò
Præ foribus. Venit autem Invidia celerior.

Ἄλλο.

ἜΡνος ἀμώμητον, Μουσῶν τέκος, εἶαρ ἑταίρων,
Καὶ χρύσεον Χαρίτων πλείγμα ἰοστεφάνων,
Ὤχετο ἐκ μερόπων Εὐφήμιος, οὐδέ τ' ἀνέσχεν
Αἲ αἲ τοῖς θαλάμοις πυρσὸν, ὃν ἧψεν Ἔρως.

ALIUD. XXVI.

GErmen irreprehensibile, Musarum proles, sodalium ver,
Et aureus Gratiarum violis coronatarum nexus,
Abiit è vivis Euphemius, neque extulit
Heu heu thalamis facem, quam Amor accenderat.

NOTÆ.

ΠΛείγμα ἰοστεφάνων. Ita Ambr. Cod. In Mediceo πλέγμα ἰοστεφέων. Hoc autem videtur ποιητικώτερον; & illud ἰοστε-

φάνων

φάνων locum τῶ ἰοσεφέων, tamquam ipsius declaratio, usurpasse videtur.

Ἀνέχεν. *Extulit*. Quod in MS. habebatur, retinui. Sed ut retinerem, necesse fuit pro σοῖς θαλάμοις πυρσὸς, quod item erat in MS, legere accusandi casu τοῖς θαλάμοις πυρσὸν, & illud σοῖς emendare. Codex Mediceus lectionem postea suppeditavit potiorem, nempe οὐδέτ᾽ ἀνέσχεν Αἶ αἶ τοῖς θαλάμοις πυρσός. *Neque exorta est eheu thalamis fax*. Alludit autem ad faces, sive tædas, quas in nuptiis adhibere Ethnicis mos fuit.

Ἄλλο.

ΑΙ Χάριτες Μούσῃσι· τί ῥέξομεν; οὐκέτ᾽ ἄγαλμα
Χειρῶν ἡμετέρων Εὐφήμιος ἐν μερόπεσσι.
Χ᾽ αἱ Μοῦσαι Χαρίτεσσιν· ἐπεὶ φθόνος ἐστὶν ἀλιτρὸς,
Τόσσον ἔχοι. ἡμῖν δὲ τόδ᾽ ὅρκιον ἔμπεδον ἔστω,
Μηκέτ᾽ ἀναστῆσαι τοῖον μερόπεσσιν ἄγαλμα.

ALIUD. XXVII.

GRatiæ Musis: quid faciemus? Non amplius simulacrum
Manuum nostrarum Euphemius inter homines.
Et Musæ Gratiis: Quoniam Fatum est impium,
Hoc tantum habeat. Nobis verò firmum hoc sit jusjurandum,
Numquam excitandam apud homines similem imaginem.

NOTÆ.

EST hoc elegantissimum Poëtæ nostri Epigramma, veterumque Græcorum ingenio planè dignissimum, in quo Gratiarum, Musarumque Dialogus propter Euphemii mortem exhibetur. Legant eruditi, & fruantur. Non absimili forma Epigramma Platoni adscriptum habetur apud Diogenem Laërtium in ejus vita. Pro Μούσῃσι, quod est in MS. scripsi Μούσῃσι Jonicè, ac Poëticè.

Ἄλλο.

ΚΡῆναι, καὶ ποταμοὶ, καὶ ἄλσεα, καὶ παλαγεῦντες
Ὄρνιθες λιγυροὶ καλὸν ἐπ᾽ ἀκρεμόνων,

Αὖραί

Αὖραί τε μαλακὸν συρίγματι κῶμα φέρουσαι,
Καὶ κῆποι Χαρίτων εἰς ἓν ἀγειρομένων,
Κλαύσατε: ὦ χαρίεσσ' Εὐφημιάς, ὥς σε θανών περ
Εὔφημιος κλεινὴν θῆκατ' ἐπωνυμίην.
Κάλλιμος ἠϊθέων Εὐφήμιος, εἴποτ' ἔλωγε:
Κάλλιμος ἐν χώροις χῶρος ὅδ' Ἠλύσιος.
Τοὔνεκεν εἰς ἓν ἄγερθεν, ἐπεὶ ζωὴν μὲν ἔλειψεν.
Οὔνομα δ' αὖ χώρῳ κάλλιπεν ἠγαθέῳ.

ALIUD. XXVIII.

FOntes, & fluvii, & nemora, & sonori
Volucres, suaviter in ramis canentes,
Et auræ placidum susurris soporem ferentes;
Et horti Gratiarum unâ congregatarum,
Lugete. O venusta Euphemias; nam te moriens
Euphemius inclytam reddidit cognomine.
Pulcher inter adolescentes Euphemius, si quis umquam:
Pulcher inter agros ager hic Elysius.
Quamobrem unâ congregatæ (Gratiæ). Postquam vitam reliquit,
Nomen loco reliquit divino.

NOTÆ.

FLoridum Epigramma, sed non sine aliqua ambage. Priores versus expediti, similesque dicendi formas habemus in aliis Nazianzeni Carminibus, & potissimum in Carm. de Vita humana. In secundo versu pro ἐπ' ἀκρεμόνων Cod. Med. habet ἀπ' ἀκρεμόνων. In quarto pro κῆποι χαρίτων legitur ibidem κῆπον χαρίτων, quasi *auræ* superiùs memoratæ hortum ferrent. Sed libenter huic prætuli Codicis Ambr. lectionem. In quinto pro κλαύσατε Ambr. Cod. habet κλαίσατε.

Ω χαρίεσσ' Εὐφημιάς. *O venusta Euphemias*. Crucem mihi fixit Ambr. Cod. in quo Εὐφήμιος pro Εὐφημιάς. Nam qui tum sensus? Mediceus opem tulit. Nimirum agros, & flumina, & hortos illos, quos supra audivimus, ait Gregorius *terram Euphemiada* cognominari à mortuo Euphemio, inclytamque, ac celebrem ab ipso redditam regionem illam.

Τοὔνε-

Τοὔνεκεν εἰς ἓν ἄγερθεν, *Quamobrem unà congregatæ*, supple, *fuerunt Gratiæ in istum locum*. Ita interpretari necessarium puto, ut ad quartum versum superiorem alludatur, quamquam non ita facilè appareat, quomodo ista cum superioribus, & subsequentibus aptè colligentur.

Εἰς Ἀμφιλόχιον.

Ἤλυθε κ' Ἀμφιλόχοιο φίλον δέμας ἐς μέγα σῆμα.
Ψυχὴ δ' ἐς μακάρων ᾤχετ' ἀποπταμένη.
Πηοῖς πάντα πέπασσο, μακάρτατε. βίβλον ἔωξας
Πᾶσαν ὅση θνητῶν, κ' εἴ τις ἐπουρανίη.
Γηραλέος φιλίην ὑπέδυς χθόνα, τέκνα λέλοιπας
Κρείσσονα καὶ τοκέων τὸ πλέον οὐ μερόπων.

In Amphilochium. XXIX.

Venit & Amphilochii carum corpus in magnum sepulcrum,
Anima verò in Beatorum sedes evolans abiit.
Necessariis omnia comparasti, beatissime. Librum explicuisti
Omnem, quicumque de mortalibus, ac cœlestibus agit.
Senex amicam subiisti humum. Filios reliquisti
Præstantiores quoque parentibus, quod ut plurimùm mortalibus non contingit.

NOTÆ.

Liviæ maritus, Euphemii, & Amphilochii pater, Amphilochius fuit, cujus tumulo Carmina hæc Nazianzenus inscripsit. Ab Amphilochio Iconiensi Episcopo planè diversus hic fuit; etenim ille Concilio Constantinopolitano, quod contra Agapium, & Bagadium A. C. 394. celebratum est, interfuit, ut patet ex illius Synodi Actis Tom. 2. Collect. Labbæanæ. S. verò Hieronymus in lib. de Script. Eccles., quem Anno 392. vel 393. lucubravit, hæc de eodem habet: *Amphilochius Iconii Episcopus nuper mihi librum legit de Spiritu Sancto*. Quare certissimum est, Gregorio Nazianzeno, qui A. C. 389. vel 391. ut contendit in Critica Baroniana Pagius, è vivis abiit, superstitem fuisse Amphilochium Iconiensem, neque propterea Carminibus ejus laudari potuisse.

fuisse. Ad hæc nusquam legimus, Amphilochio Episcopo uxorem, liberosque fuisse, quales revera Amphilochius iste habuit. Fuit autem is, ut hinc patet, nostri Poëtæ præceptor, magnaque vir eloquentia præditus, unde singularem sibi gloriam quæsivit.

Πηῶν, *Necessariis* &c. Obscurus sensus. Ita verò explicandum reor. Profanas, sacrasque literas volumina mortalium, ac supercœlestia appellat, & inquit: Tu libros de humanis, cœlestibusque rebus agentes explicuisti amicis, & affinibus tuis, eisque bona omnia doctrinis tuis comparasti. His autem verbis sacram quoque Scripturam ab Amphilochio explicari solitam innuit Gregorius. Pro καὶ εἴ τις, quod erat in MS, legi κ' εἴ τις, ut sibi constaret versus sequens.

Κρείσσονα καὶ τοκέων. *Præstantiores quoque parentibus*. In MS. Cod. scriptum est πκέων, pro quo conjeci legendum τοκέων. Sequentium autem verborum sensus hic esse potest. *Tu filios reliquisti parentibus præstantiores*: *quod plerumque non est mortalium*, h. e. quod plerumque mortalibus non contingit.

Ἄλλο.

Ἄσμενος ἥ τε δάμαρτι, καὶ υἱέσι παρθέτο σῶμα
Ἀμφίλοχος, λιπαροῦ γήραος ἀντιάσας.
Ὄλβιος, εὐγενέτης, μύθων κράτος, ἄλκαρ ἁπάντων,
Πηῶν, εὐσεβέων, εὐγενέων, λογίων.
Καὶ μύθοιο δοτὴρ ἀγλαώπιος ἦν. ἴδ' ἑταίρων
Σῶν ἐτεὸς, ὦ φιλότης, γράμμ' ἐπιτυμβίδιον.
Ὦ μάκαρ, ὦ ξυνὸν πενίης ἄχος, ὦ πτερόεντες
Μῦθοι, καὶ πηγὴ πᾶσιν ἀρυομένη.
Ἀνθρώποις τε πάντα λίπες τυμβῷ τῷ, τὸ δ' ἅμ' ἕσπετο μοῦνον,
Ἔνθεν ἀειρομένῳ κῦδος ἀεὶ θαλερόν.
Γρηγόριος τάδ' ἔγραψα λόγῳ λόγον, ὃν παρὰ σεῖο
Ἀμφίλοχ' ἐξεδάην, ἀντιχαριζόμενος.

ALIUD. XXX.

Lubenter fanè uxori, liberisque commendavit corpus
Amphilochius, beatam senectutem adeptus.
Beatus, nobilis, sermone potens, tutela omnium,
Necessariorum, piorum, nobilium, literatorum.

Et

Et divini verbi præco ſanctiſſimus fuit. Vide ab uno
Ex amicis tuis, ò amiciſſime, elogium ſuper tumulum.
O beate, ò commune paupertatis remedium, ò alata
Verba, & fons omnibus hauſtus.
Spiritu omnia reliquiſti extremo. Te verò hoc unum ſequutum eſt,
Quod tibi hinc ſublato eſt gloria ſemper virens.
Gregorius hæc ſcripſi, orationem oratione, quam à te,
O Amphiloche, edidici, mutuam rependens gloriam.

N O T Æ.

A'σμενος ἦπε. *Lubenter ſanè.* In Ambr. Cod. ἦν πε, in Med. ἦπε legitur. Et primum quidem reſpondere poteſt quinto verſui, in quo iterum ἦν occurrit. Sed parùm elegans initium Epigrammatis mihi videtur, quum vertendum foret: *Facilis quoque erga uxorem fuit*. Quamobrem ſcripſi ἦπε, ut ſit ſenſus: Lubenti ſanè animo è vita Amphilochium deceſſiſſe; quum jam attigiſſet beatiſſimam ſenectutem.

Παρέθετο σῶμα. *Commendavit corpus.* Hoc ſenſu non raro verbum παρατίθημι uſurpatum invenio apud ſacros Scriptores, ut illud Lucæ in Act. Apoſt. cap. 29. παρατίθημι ὑμᾶς τῷ θεῷ. *Commendo vos Deo.*

A'σθματι πυμάτῳ. *Spiritu extremo.* In Ambr. Cod. erat ἄσθματα. Cod. Med. meliorem ſuppeditavit lectionem.

Εἰς Ἀμφιλόχιον ἄλλον.

Ἀμφίλοχος τέθνηκεν, ἀπώλετο εἴ τι λέλειπτο
Καλὸν ἐν ἀνθρώποις ῥητορικῆς τέμενος.
Καὶ Χάριτες Μούσαισι μεμιγμέναι, ἔξοχα δ' αὖ σε
Ἡ Διοκαισαρέων μύρατο πάτρα φίλη.

In Amphilochium alium. XXXI.

Amphilochius obiit: ereptum eſt ſi quod ſupererat
Pulchrum inter homines Rhetoricæ delubrum.
Et Gratiæ cum Muſis permixtæ, præcipuè verò te
Diocæſarienſium luxit patria cara.

N O-

NOTÆ.

Alter Amphilochius, ab Iconiensi certè Episcopo, nescio & an à supra laudato alius, nobis occurrit. Nil de illo adferam, nisi quod Nazianzenus heic, & in sequentibus Carminibus habet, nempe Constantinopoli Rhetoricæ artis illum fuisse professorem, ubi perennem quoque famam sibi comparaverat. Quum autem natus foret Diocæsareæ in humili Cappadociæ oppido, qua in provincia tunc egregia florebant virorum ingenia, Amphilochium tamen non dubitat noster omnibus Cappadociæ incolis eloquentiâ præferre. Quod heic præsertim animadvertendum est, Philtatii, & Gorgoniæ filius hic Amphilochius appellatur in sequentibus Carminibus. Ne tamen arbitrere, Gorgoniam Nazianzeni sororem significari; non enim illa Philtatio, sed Alypio nupsit, ut postea videbimus. Gregorius noster in Epist. 106. & 110. Amphilochium quemdam τιμιώτατον υἱὸν ἡμῶν, *carissimum filium nostrum* Cæsario, & Sophronio commendat. Quum se ibi Gregorius senem, ac Sacerdotem, h. e. Episcopum appellet, nequaquam ejus dicta ad Iconiensem Amphilochium, Episcopum scilicet, ac ætate non inferiorem, pertinere posse credendum. Num ad Amphilochium, quo de nunc agitur, spectant ea verba? Quòd si quis hæc eadem Carmina ad Amphilochium unum aliis versibus supra laudatum referenda suspicetur, titulumque legat hujus Epigrammatis: εἰς Ἀμφιλόχιον. Ἄλλο. quod à Grammaticis præstari solet ante Carmina ejusdem argumenti: malè fortasse non conjiciat, eritque titulus: *In Amphilochium. Aliud Epigramma*. Certè eadem eloquentiæ laus in omnibus hisce Carminibus tribuitur Amphilochio.

Καὶ Χάριτες. *Et gratiæ* &c. Referenda hæc sunt ad sequens μύρατο, ut dicat, Gratias, ac Musas in Amphilochii morte flevisse. Liberum tamen sit, referre etiam ad ἀπώλετο, ut unà cum Amphilochio Gratiæ, & Musæ periisse dicantur, quæ formæ dicendi χετλιαστικαὶ apud Poëtas sunt familiares.

Ἔξοχα δ' αὖ σε. *Præcipuè verò te*. Ita Cod. Med. & rectiùs, quàm in Ambr. ubi δὴ π ego legebam.

Ἡ Διοκαισαρέων πάτρα. *Diocæsariensium patria*. Amphilochii patriam habemus, nempe Diocæsaream, parvam quidem urbem Na-

Nazianzeni ætate, ſed olim illuſtrem, & à Scriptoribus minimè neglectam. Plinius lib. 6. cap. 3. de Cappadociæ urbibus loquens, iſtas commemorat: *Reliqua ſui parte Cappadocia Melitam à Semiramide conditam habet haud procul Euphrate, Diocæſaream, Tyana, Caſtabula* &c. Porro Nazianzenus in Epiſt. 49. ad Olympium multa de hac Civitate refert, atque inter cetera: Πολλῷ δὲ δεινότερον πόλιν ἀποθανεῖν, ἣν βασιλεὺς ἱδρύσατο, καὶ χρόνος συνεστήσατο, καὶ ἀκολουθία μακρὰ διεφύλαξεν. Ὑπὲρ τῆς Διοκαισαρέων ὁ λόγος, τῆς ποτὲ πόλεως, νῦν δὲ οὐ πόλεως &c. *Multò autem acerbior eſt urbis interitus, quam Imperator condidit, tempus conſtituit, & longa annorum ſeries conſervavit. De Diocæſarea loquor quondam Civitate, nunc autem è Civitatum albo expuncta* &c. Quòd Provinciæ Præfecto obtemperare Diocæſarienſes recuſaſſent, eorum Patriæ Civitatis nomen ablatum juſſu Imperatoris fuerat. Interceſſit Gregorius, qui & ſibi Templum D. O. M. ſe exſtruxiſſe, atque adornaſſe ait.

Ἄλλο.

Τυτθὸν μὲν πτολίεθρον· ἀτὰρ πολὺν ἀνέρα δῶκα
Βήμασιν ἰθυδίκης ἡ Διοκαισαρέων
Ἀμφίλοχον. φθιμένῳ δὲ συνέφθιτο καὶ πυρόεσσα
Ῥήτρη, καὶ πάτρης ἔχος ἀριστοτόκου.

ALIUD. XXXII.

Parvum quidèm ſum Oppidum, at magnum virum dedi
Tribunalibus Juris Diocæſarea
Amphilochium. Simul verò mortuo commortua & ignea
Dicendi vis, patriæque decus, quæ optimum pepererat.

N O T Æ.

Diocæſaream Amphilochii patriam loquentem inducit, niſi cum Cod. Med. legere malimus δῶκε, quod & rectum facit ſenſum, ut ſit tertia perſona: *Parvum quidem Oppidum eſt, ſed magnum virum dedit*. Urbem hanc non ego priùs dimittam, quàm ſingularem de ea obſervationem à Cl. Annalium parente Baronio factam retulerim. Hic in Vita Nazianzeni à Cl. P. Pa-
pebro-

pebrochio in Actis Sanctor. die 9. Maji impressa animadvertit, Diocæsaream non aliam urbem, quàm Nazianzum, fuisse. Inditum quippe huic nomen duplex; sive, ut meliùs dicam, antiqua, & clara urbs Diocæsarea ad exiguum oppidum redacta fuerat, cui Nazianzum nomen. Certè Gregorius, ut idem Baronius animadvertit, in Carm. V. ubi de suis calamitatibus conqueritur, ait de se ipso:

Γρηγορίου μνήσαιτο, τὸν ἔτρεφε Καππαδόκεσσιν
Ἡ Διοκαισαρέων ὀλίγη πόλις

Gregorii meminerit, quem nutriit Cappadocibus Diocæsariensium urbs parva. Si Diocæsaream suam nutricem appellat, ergo & matrem; nam antiquitùs eædem nutrices, & matres. An sit isti conjecturæ sat ponderis, judicent eruditi.

Ἄλλο.

ΤΟ'ν ῥήτρην πυρόεσσαν ἐπ' ἀντιπάλοισι φέροντα
Τὸν μέλιτος γλυκίω ἤθεα, καὶ πραπίδας,
Ἀμφίλοχον κατέχω τυτθὴ κόνις ἔκτοθι πάτρης,
Υἱέα Φιλτατίου, Γοργονίας τε μέγαν.

ALIUD. XXXIII.

EUm, qui igneam dicendi vim contra adversarios ferebat,
Et qui melle dulcior erat moribus, & cogitationibus,
Amphilochium teneo exiguus cinis extra patriam,
Filium Philtatii; & Gorgoniæ magnum.

NOTÆ.

SEpulcrum loquitur, atque Amphilochii virtutem, & parentes breviter recenset. Pro *γλυκίω* Cod. Med. habet *γλυκείω*, sed retinenda lectio Codicis Ambr. ita enim Atticè pro *γλυκίονα*. Pro *τυτθὴ κόνις* alicui fortasse legere placeat *τυτθὴν κόνιν*, *exiguum cinerem*; non enim concinnè Amphilochium tenere *cinis* videatur. Sed, veteri lectione retenta, major verbis vis inest. Significant autem: *Ego parvus cinis teneo, comprimo, coarcto Amphilochium illum præstantem virum.*

Ἄλλο.

ΡΗτῆρες φθέγγοισθε. Μεμυκότα χείλεα σιγῇ
Ἀμφιλόχου μεγάλου τύμβος ὅδ' ἀμφὶς ἔχω.

ALIUD. XXXIV.

ORatores loquimini. Conniventia labra silentio
Amphilochii magni ego tumulus contineo.

NOTÆ.

TUmulus ad loquendum Oratores invitat, quasi, dum Amphilochius in vivis esset, tacere alii propter nimiam ejus eloquentiam cogerentur.

Ἄλλο.

ΗΡίον Ἀμφιλόχοιο μελίφρονος, ὅς ποτε ῥήτρῃ
Πάντας Καππαδόκας καίνυτο, καὶ πραπίσιν.

ALIUD. XXXV.

SEpulcrum Amphilochii melliti, qui olim eloquentiâ,
Et consilio omnes Cappadocas superavit.

Εἰς Νικομήδην.

ΟἼχεσαι, ὦ Νικόμηδες, ἐμὸν κλέος: ἡ δὲ συνωρὶς
Σῶν καθαρὴ τεκέων πῶς βίον ἐξανύσει;
Τίς δὲ τέλος νηῷ περικαλλεῖ χεὶρ ἐπιθήσει;
Τίς δὲ θεῷ πέμψει φρὴν πλείην θυηλήν;
Σεῖο, μάκαρ, μιχθέντος ἐπουρανίοισι τάχιστα,
Ὢ γενεὴ τλήμων οἷα πάθες μερόπων!

In Nicomedem. XXXVI.

DEcessisti, ò Nicomedes, decus meum: pura autem biga
Tuorum filiorum quei vitam ad exitum ducet?
Quæ vero finem splendidissimo Templo manus imponet?
Quæve mens Deo perfectam offeret hostiam?
Te, beate, cœlicolis citissimè immixto,
O misera stirps mortalium, qualia mala passa es!

NOTÆ.

PResbyterum saltem fuisse Nicomedem, quem heic vivis ereptum Gregorius laudat, vox *ἱερῆος*, hoc est *Sacerdos*, qua voce in sequenti Epigrammate illum indigitat, satis significare videtur. *Sacerdotis* autem titulo quum & Episcopi eo tempore donarentur, sacris quoque infulis ipsum fuisse decoratum, meritò quispiam arbitretur. Cui conjecturæ confert, quod de Poëtæ nostri sententia Nicomedes è Cœlo populum suum adhuc regere dicatur. Pauca de hoc præclaro viro possent referri, nisi ejus mentionem alibi Gregorius reliquisset. In Carmine ad Hellenium ita inquit:

Φείδεο καὶ μεγάλου Νικομήδεος, εἴ τιν' ἀκούεις,
Ὅς ζωὴν βροτέην δῶκεν ἐπουρανίῃ.
Καὶ θυσίην μεγάλοιο πατρὸς ἐζήλωσε παλαιὴν
Ἀβραὰμ, ἁγνίσας τὴν τεκέων δυάδα.
Parce etiam magno Nicomedi, si quem fortè audis,
Qui vitam mortalem cœlesti dedit.
Et sacrificium vetus magni patris Abraham
Æmulatus est, santificans duos filios.

Pergit autem Nazianzenus commemorare, atque extollere pium Nicomedis consilium, qui Deo filios suos dicaverat, quamquam ex ephebis ii nondnm excessissent. Postremò Nicomedem sibi, aut, ut meliùs dicam, patri suo conjunctum sanguine fuisse prodit. Quæ cum his Carminibus consonant.

C 2 Ἄλλο

Ἄλλο.

ΔΕ'ρκεο καὶ τύμβον Νικομήδεος, εἴ τιν' ἀκούεις,
Ὃς νηὸν Χριστῷ δειμάμενος μεγάλῳ,
Αὐτὸν μὲν πρώτιστον, ἔπειτα δὲ τὴν ἀείβωτον
Δῶκεν ἁγνὴν θυσίην παρθενίην τεκέων.
Φέρτερον οὐδὲν ἔχων ἱερεὺς, γενέτης τε φέριστος,
Τοὔνεκα καὶ μεγάλῃ ὦκα μίγη Τριάδι.

ALIUD. XXXIIII.

NIcomedis quoque tumulum cerne, si quem audis,
Qui quum Templum Christo magno exstruxisset,
Ipsam quidem ædem primo, postea verò solemnem illam
Dedit, puramque hostiam, filiorum virginitatem.
Nihil præstantius habens, Sacerdos, genitorque optimus,
Idcirco & magnæ citò mixtus est Triadi.

NOTÆ.

AΥ'τὸν. *Ipsam ædem*. Ita sum interpretatus, commodiore sensu prælato. Si quis legere malit *se ipsum*, non obstabo. Tum enim intelligas, Nicomedem post ædificatum Templum sese Deo dicasse, Sacerdotio suscepto, ad quod filios deinde instruxit.

Παρθενίην. *Virginitatem*. Præter Templum Deo dicatum, filiorum quoque duorum virginitatem Nicomedes Christo voverat. Hoc autem Nazianzenus celebriorem hostiam, quàm Templi dedicationem appellat, ἀείβωτον θυσίην pro ἀειζόντων usurpans. De hac pia Christianorum consuetudine ego aliqua ad versum 262. Nat. XIII. S. Paulini Tom. I. Anecdot.

Φέρτερον. *Præstantius*. Ideft: quum post ædem, se, liberosque suos Deo sacratos, nihil præstantius haberet, quod offerret, mortem exoptavit, seque Maximo rerum omnium parenti, non expectata senectute, conjunxit.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

Τ'Ἔστατον, ἐς βίου ἦλθες ἀΐδιμον: ἀλλὰ τάχιστα
Ἔνθεν ἀπήρθης. τίς τάδ' ἔνασε δίκη;
Χριστὸς ἄναξ, Νικόμηδες, ὅπως σέο λαὸν ἄνωθεν
Ἰθαύνῃς παίδων σῶν ἱερῇ δυάδι.

ALIUD. XXXVIII.

TAmdem ad vitam evolasti æternam: sed nimiùm citò
Hinc sublatus es. Quæ verò justitia hoc permisit?
Christus Rex, ò Nicomedes, ut populum tuum è Cœlo
Regas unà cum sacris duobus filiis tuis.

NOTÆ.

Ἀνηέρθης. *Sublatus es*. Quod erat in MS. retinui. Sequentium verborum ita se habet sensus. Quæ verò justitia permisit, ut tam citò à nobis avolares? Hoc permisit Christus omnium Rex, ut simul tu in Cœlo, tui autem filii in terris populum hunc regeretis. Pro δυάδι Cod. Med. habet τριάδι, sed ad marginem eâdem manu notatum est δυάδι.

Εἰς Καρτέριον.

Π Ἤ με λιπὼν πολύμοχθον ἐπὶ χθονὶ, φίλτατ' ἑταίρων,
Ἤλυθες ἀρπαλέως, κύδιμε Καρτέριε;
Πῆ ποτ' ἔβης, νεότητος ἐμῆς οἰήϊα νωμῶν,
Ἤμος ἐπ' ἀλλοδαπῆς μῦθον ἐμετρεόμην;
Ὅς βιότω μ' ἀνέδησας ἀσαρκεῖ: ἦρ' ἐπὸν σοι
Χριστὸς ἄναξ πάντων φίλτερος, ὃν νῦν ἔχεις.
Ἀστεροπὴ Χριστοῖο μεγακλέος, ἕρκος ἄριστον
Ἠιθέων, ζωῆς ἡνίοχ' ἡμετέρης,
Μνώεο Γρηγορίοιο, τὸν ἔπλασας ἤθεσι κεδνοῖς
Ἦν ὅτε ζῶ, ἀρέτης κοίρανε, Καρτέριε.

Ἄλλο.

ΔΕ'ρκεο καὶ τύμβον Νικομήδεος, εἴ τιν' ἀκούεις,
Ὃς νηὸν Χριστῷ δειμάμενος μεγάλῳ,
Αὐτὸν μὲν πρώτιστον, ἔπειτα δὲ τὴν περίβωτον
Δῶκεν ἁγνὴν θυσίην παρθενίην τεκέων.
Φέρτερον οὐδὲν ἔχων ἱερεὺς, γενέτης τε φέριστος,
Τοὔνεκα καὶ μεγάλῃ ὦκα μίγη Τριάδι.

ALIUD. XXXIIII.

NIcomedis quoque tumulum cerne, si quem audis,
Qui quum Templum Christo magno exstruxisset,
Ipsam quidem ædem primo, postea verò solemnem illam
Dedit, puramque hostiam, filiorum virginitatem.
Nihil præstantius habens, Sacerdos, genitorque optimus,
Idcirco & magnæ citò mixtus est Triadi.

NOTÆ.

ΑΥ'τὸν. *Ipsam ædem*. Ita sum interpretatus, commodiore sensu prælato. Si quis legere malit *se ipsum*, non obstabo. Tum enim intelligas, Nicomedem post ædificatum Templum sese Deo dicasse, Sacerdotio suscepto, ad quod filios deinde instruxit.

Παρθενίην. *Virginitatem*. Præter Templum Deo dicatum, filiorum quoque duorum virginitatem Nicomedes Christo voverat. Hoc autem Nazianzenus celebriorem hostiam, quàm Templi dedicationem appellat, περίβωτον θυσίην pro περιβόητον usurpans. De hac pia Christianorum consuetudine ego aliqua ad versum 262. Nat. XIII. S. Paulini Tom. I. Anecdot.

Φέρτερον. *Præstantius*. Idest: quum post ædem, se, liberosque suos Deo sacratos, nihil præstantius haberet, quod offerret, mortem exoptavit, seque Maximo rerum omnium parenti, non expectata senectute, conjunxit.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

ΥΣτατον ἐς βίον ἦλθες ἀοίδιμον: ἀλλὰ τάχιστα
Ἔνθεν ἀπηέρθης. τίς τάδ' ἔνασε δίκη;
Χριστὸς ἄναξ, Νικόμηδες, ὅπως σέο λαὸν ἄνωθεν
Ἰθύνῃς τεκέων σῶν ἱερῇ δυάδι.

ALIUD. XXXVIII.

TAmdem ad vitam evolasti æternam: sed nimiùm citò
Hinc sublatus es. Quæ verò justitia hoc permisit?
Christus Rex, ò Nicomedes, ut populum tuum è Cœlo
Regas unà cum sacris duobus filiis tuis.

NOTÆ.

ΑΠηέρθης. *Sublatus es*. Quod erat in MS. retinui. Sequentium verborum ita se habet sensus. Quæ verò justitia permisit, ut tam citò à nobis avolares? Hoc permisit Christus omnium Rex, ut simul tu in Cœlo, tui autem filii in terris populum hunc regeretis. Pro δυάδι Cod. Med. habet τριάδι, sed ad marginem eâdem manu notatum est δυάδι.

Εἰς Καρτέριον.

ΠΗ με λιπὼν πολύμοχθον ἐπὶ χθονὶ, φίλτατ' ἑταίρων,
Ἤλυθες ἁρπαλέως, κύδιμε Καρτέριε;
Πῆ ποτ' ἔβης, νεότητος ἐμῆς οἰήϊα νωμῶν,
Ἦμος ἐπ' ἀλλοδαπῆς μῦθον ἐμετρεόμην;
Ὃς βιότῳ μ' ἐνέδησας ἀσαρκεῖ: ἦρ' ἐπεὶ ὕστοι
Χριστὸς ἄναξ πάντων φίλτερος, ὃν νῦν ἔχεις.
Ἀστεροπὴ Χριστοῖο μεγακλέος, ἕρκος ἄριστον
Ἠϊθέων, ζωῆς ἡνίοχ' ἡμετέρης,
Μνώεο Γρηγορίοιο, τὸν ἔπλασας ἤθεσι κεδνοῖς
Ἦν ὅτε ἦν, ἀρέτης κοίρανε, Καρτέριε.

In Carterium. XXXIX.

QUò, me relinquens laboribus oppressum humi, ò amicorum
Amicissime, raptim abiisti, illustris Carteri?
Quonam abiisti, qui adolescentiæ meæ gubernacula regebas,
Quando in aliena regione verba admetiebar?
Qui vitæ me incorporeæ alligasti. Certè tibi
Christus Rex, omnium carissimus, quem nunc habes,
O fulgur Christi gloriosissimi, optima tutela
Adolescentum, vitæque moderator meæ,
Memento Gregorii, quem probis formasti moribus
Jampridem, virtutis rector, ac princeps, Carteri.

N O T Æ.

GRegorio nostro magna familiaritate, ac forsan etiam sanguine Carterius conjunctus fuit, vir probus, Sacerdos & ipse quantum quidem ego conjicio, quippe ejus manus purissimis hostiis Christum placare solebant, uti Poëta fidem facit. An Episcoporum quoque albo fuerit inscriptus, divinare nescias. Quod certum est, Nazianzenum moribus optimis instituerat, eique adolescenti adhuc, & à patria absenti, veluti curator, vitæque, atque eloquentiæ Magister, adstiterat. Neque heic solùm Carterii mentionem Poëta noster fecit, sed in Carmine etiam ad Hellenium pro Monachis, quod consulere potes.

M'ἐνέδησας. *Me alligasti*. Hunc esse arbitror sensum. Qui me *spiritali*, seu *Ecclesiastica vita alligasti*, scilicet ad sacrum ministerium instituisti, aut perduxisti. Forsitan Ecclesiasticæ vitæ amplectendæ Carterius Nazianzeno fuerat auctor, ipsumque etiam sacris fortasse initiaverat.

Α'στεροπή. *Fulgur*. Quatuor isti postremi versus à superioribus forsitan sejungendi erant, & ex iis alterum Epigramma efformandum. In MS. legebatur μέγα κλέος sejunctum. Ego conjunctum legere malui, ne *Fulgur* nudum remaneret, si *magnum Christi decus* convertere oportuisset.

Η'ν ὅτ' ἔην. *Jampridem*. Debeo istius formæ sensum Cl. Salvinio, qui & monuit in Gregorii Carm. εἰς Ε'πισκόπους haberi duo illius exempla.

Α'λλο.

Ἄλλο.

Ὦ πηγαὶ δακρύων, ὦ γούνατα, ὦ θυέεσσι
Ἁγνοτάταις παλάμαι Χριστὸν ἀρεσσάμεναι
Χαρτερίου, πῶς λήξατ᾽, ὁμῶς πάντεσσι βροτοῖσι;
Ἤθελεν ὑμνοπόλον κεῖθι χοροστασίη.

ἁγνοτάταις. Ita MS. Codex. fort. ἁγνοτάτοις.

ALIUD. XL.

O Fontes lacrymarum, ò genua, ò palmæ,
Puriſſimis Deum quæ placabatis hoſtiis,
Carterii, quomodo ceſſaſtis, non ſecus ac reliqui homines?
Sacrum Cantorem voluit cœleſtis chorus.

NOTÆ.

Ὦ Πηγαὶ, *O fontes*. Piam vitæ inſtitutionem, qua Carterius Cœlo placebat, heic Poëta ſignificat; ſolebat enim quotidie lacrymas ante Deum profundere, ſe proſternere, atque incruento ſacrificio Numinis iram placare. Hæc omnia cum ejus morte ceſſarant.

Θυέεσσι, *Hoſtiis*. Sub *hoſtiarum* nomine, quibus Carterii manus Chriſtum placabant, nil æquius intelligendum videtur, quàm ſacroſanctum Miſſæ ſacrificium, in quo incruentam hoſtiam quotidie ſummo Numini offerimus. Apud veteres Patres ita appellari magnum illud Myſterium conſtat è Chryſoſtomi verbis in Hom. 17. in Epiſt. ad Heb. & è Cyrillo Alexandrino in explicat. Anathematiſmi XI. atque ex Oecumenio in cap. X. ad Heb. & aliis. Quidam tamen Heterodoxi hunc loquendi morem ſugillant, à Catholicæ Eccleſiæ alumnis Miſſam *Sacrificii* nomine donari, moleſtè ferentes. Qua in re videant, quantum à Sanctis Patribus longè abeant, qui certè nobis in hujuſmodi ſententia præiverunt. Porro Nazianzenus alibi eodem vocabulo eſt uſus: etenim Carmen XI. ad Epiſcopos ita exorditur.

Ὦ θυσίας πέμποντες ἀναιμάκτους ἱερῆες.
O Sacerdotes, qui hoſtias incruentas offertis.

Similiter etiam in Orat. 1. & 2. contra Julianum *incruentum Sacrificium* τὴν ἀναιμάκτον θυσίαν appellat.

Ὁμῶς πλύπεσι βροτοῖσι. *Non secus ac omnes homines.* In Ambr. Cod. ὅμως legitur, h. e. *verumtamen*, quod cum sequentibus obscurum planè sensum reddere mihi videbatur. Quare ὁμῶς legere placuit, ut sit sensus: Quomodo, reliquorum hominum more, vivere desiit Carterius, vir tanta pietate spectabilis? Tum rationem Poëta reddit; illum enim Angeli Cantorem in cœlestibus choris voluere. Par dicendi forma infra occurret in Cæsarium.

Ἄλλο.

Ἥρπασας, ὦ Νικόμηδες, ἐμὸν κέαρ, ἥρπασας ὦκα
Καρτέριον τῆς σῆς σύζυγον εὐσεβίης.

ALIUD. XLI.

Rapuisti, ò Nicomedes, meum cor, rapuisti celerrimè
Carterium tuæ pietatis socium.

Ἄλλο.

Ὦ Ξωλῶν ζαθέων ἱερὸν πέδον, οἷον ἔρεισμα,
Σταυροφόρον καλέσας Καρτέριον, κατέχεις!

ALIUD. XLII.

O Xolorum sacrorum patria sancta, quale firmamentum,
Crucem ferente vocato ad te Carterio, tenes!

NOTÆ.

Ξωλῶν. *Xolorum.* Ita in Codicibus Ambr. & Med. Voce autem *Xolorum*, sive *Xolarum*, aut locum aliquem, aut populos ita appellatos puto, in quorum agro sepultus fuerat Carterius. Infra in Epigr. εἰς Εὐσέβιον hæc eadem vox repetita occurrit. Beatum igitur, & sacrum vocat locum illum, in quo Carterii ossa quiescebant. Pro Ξωλῶν autem fortasse legendum Ζηλῶν. Zela Urbs Cappadociæ olim apud Neocæsaream.

Εἰς

Εἰς Βάσσον.

ΒΆσσε, φίλος Χριστῷ μεμελημμένος ἔξοχον ἄλλων.
Τῆλε τῆς πάτρης ληΐστορι χειρὶ δαμάσθης,
Οὐδέ σε τύμβος ἔχει πατρώϊος· ἀλλὰ καὶ ἔμπης
Πᾶσιν Καππαδόκεσσι μέγ' οὔνομα σεῖο λέλειπται,
Καὶ στῆλαι παγίων μέγ' ἀμείνονες, αἷς ἔνι γράφθης.
Γρηγορίου τόδε σοι μνημήϊον, ὃν φιλέεσκες.

In Bassum. XLIII.

BAsse, amice Christo gratissime supra alios,
Procul à patria tua prædonum manu morti traditus es,
Neque te tumulus habet patrius. Sed tamen
Cunctis Cappadocibus magnum tui nomen relictum est,
Et cippus infixis longè præstantior, cui inscriptus es.
Hoc tibi à Gregorio monumentum est, quem amabas.

NOTÆ.

BAssum, quem prædones in longinquis regionibus interfecerant, Nazianzenus laudat. Carterii supra memorati patrem *spiritalem* infra appellat, Cappadocemque natione fuisse prodit.

Μέγ' οὔνομα. Magnum nomen. In Ambr. erat καὶ οὔνομα.

Καὶ στῆλαι ἀμείνονες. *Et cippus præstantior*, sive *columnæ præstantiores*. MS. Codicem supplevi, in quo vitiosè legitur ἀμεῖνον. Inquit autem Gregorius: Quamquam, Basse, te mors extra patriam invenerit, & à paterno sepulcro excluserit, tuum tamen decus, & nomen apud Cappadoces æternùm manebit, & præstantius tibi monumentum erunt corda civium, in quibus vivis. Aut, si malumus ita legere, cippus tibi nobilior erunt hæc mea Carmina, quàm cippi marmorei in agris fixi, quibus tuum nomen inscriptum fuit.

Ἄλλο.

ΩΣ Ἀβραὰμ κόλποισι τεοῖς ὑποδέξνυσο, Βάσσε,
Σὸν τέκος ἀτρεκέως πνεύματι Καρτέριον.
Αὐτὰρ ἐγὼ, εἰ καί με τάφος σῷ πατρὶ καλύπτοι,
Οὔποτ' ἀφ' ὑμετέρης στήσομ' ὁμοζυγίης.

ALIUD.

ALIUD. XLIV.

TAmquam Abraham tuo sinu suscepisti, o Basse,
Tuum verè filium spiritu Carterium.
Atqui ego, etsi me unum cum patre sepulcrum claudat,
Numquam à vestro absistam sodalitio.

Εἰς Φιλτάτιον.

Ἠΐθεον μεγάλοιο μέγαν κοσμήτορα λαοῦ
Χθὼν ἱερὴ κεύθω Φιλτατίοιο δέμας.

In Philtatium. XLV.

ADolescentem magnum magni moderatorem populi
Tellus sacra tego Philtatii corpus.

NOTÆ.

QUid de hoc Philtatio dicam, non occurrit, nisi veri simillimum videri, necessarios Nazianzeni fuisse Philtatios; quippe Nonna, hujus parens, Philtatii cujusdam filia fuit, uti infra videbimus, Amphilochium in superioribus Carminibus Poëta noster appellavit

Υἱέα Φιλτατίου Γοργονίας τε μέγαν.

Filium Philtatii, & Gorgoniæ magnum.

Sed quum Philtatius iste dicatur ἠΐθεος *adolescens*, nihil ipsum commune habere cum altero Amphilochii patre suspicor.

Εἰς Εὐσέβιον, καὶ Βασίλισσαν.

ΕΥσέβιος, Βασίλισσα, μεγακλέες ἐνθάδε κεῖνται,
Ξωλῶν ἠγαθέων θρέμματα Χεισοφόρα.
Καὶ Νόννης ζαθέης ἱερὸν δέμας. ὅστις ἀμείβεις
Τύσδε τάφους, ψυχῶν μνώεο τῶν μεγάλων.

In Eusebium, & Basilissam. XLVI.

EUsebius, & Basilissa illustres heic siti sunt,
Xolorum divinorum alumni, Christiferi,
Et Nonnæ eximiæ sacrum corpus. Quicumque prætervcheris
Hæc sepulcra, animarum memento magnarum.

N O T Æ.

UNà cum Nonna, ut arbitror, Poëtæ nostri parente, sepulti fuerant Eusebius, & Basilissa. Horum nulla alia se mihi offert mentio. Infra dumtaxat Georgius Sacerdos funebri Carmine per Nazianzenum commendatus, Basilissæ frater appellatur, & cum illa tumulatus dicitur. Et hos idcirco sanguine conjunctos Gregorio opinor. De nomine *Xolorum* supra egi in postremo Carmine εἰς Ἀμφιλόχιον.

Εἰς Ἑλλάδιον.

ΑἸεί σοι νόος ἦεν ἐς οὐρανὸν, οὐδ' ἐπὶ γαίης
Ἤρειδες χθαμαλῆς ἴχνιον οὐδ' ὀλίγον.
Τοὔνεκεν ὡς τάχος ἦλθες ἀπὸ χθονός. Εὐλάλιος δὲ
Σὴν κόνιν ἀμφιέπει σὸς κάσις, Ἑλλάδιε.

In Helladium. XLVII.

TUa semper mens versabatur in Cœlo, neque vel paullulum
In terra humili firmabas vestigia.
Quamobrem celerrimè à tellure abiisti. Eulalius verò
Frater tuus cinerem tuum, Helladi, curat.

N O T Æ.

DE *Helladio*, & *Eulalio* fratribus mentionem Poëta noster alibi fecit, hoc est in Carmine *ad Hellenium pro Monachis*; ibique etiam significat, Eulalium Helladio superstitem fuisse. Neque hic Helladius ille esse videtur Basilii Magni in Episcopatu successor,

ad

ad quem leguntur adhuc Nazianzeni literæ quædam, ſcilicet 53. 54. & 216. cum duabus ſequentibus, quique in Vitis Patrum, & apud S. Joannem Damaſcenum in Orat. 1. de Imagin. memoratur. Billius, cui Carmina ignota erunt, quæ nunc evulgamus, in notis ad Nazianzeni Opera, tam primum, quàm alterum Helladium unum hominem facit. Verum quum Helladius noſter, memoratus etiam in Carm. *ad Hellenium* vivere deſiiſſe *νεαρὸς juvenis* dicatur, nullumque Epiſcopalis muneris indicium Carmina iſta illi tribuant, diverſos homines fuiſſe opinari juvat. Quod eſt ad *Eulalium*, is Monaſticæ vitæ inſtitutum ſectatus eſt. Superſunt etiam nunc Nazianzeni ad eumdem Epiſtolæ quinque, videlicet 99. & tres ſequentes, itemque 232. in quibus ſolitudini, jejunioque operam dare is dicitur. Neque verò malè conjiciemus, ſi hunc ipſum Eulalium Eccleſiæ Nazianzenæ Epiſcopum poſtea creatum cenſebimus. Etenim quum certum ſit, opera potiſſimum Gregorii noſtri Eulalium quemdam ibi conſtitutum fuiſſe Epiſcopum: quid probabilius, quàm Eulalium, de quo heic ſermo, familiarem, imo conſanguineum ſuum, à Gregorio ad ſacrum munus fuiſſe delectum? Et quidem quòd noſtro Poëtæ ſanguine conjunctus hic fuerit, patet ex Epiſtola 182. ad Lollianum, ubi Gregorius memorat *τοὺς κυρίους μου τοὺς ἀνεψιοὺς Ἑλλάδιον, καὶ Εὐλάλιον, dominos conſobrinos meos Helladium, ac Eulalium*. Memoratur à Rufino Presbytero lib. 3. de Vitis Patrum cap. 29. quidam *Eulalius Monachus*; at eum à noſtro alium puto; nam etſi iiſdem temporibus ambo vixerint, provinciæ tamen eorum diverſæ fuere.

Ἄλλο.

ΤΟν νεαρὸν, Χριστῷ δὲ μέγαν, πολιόν τε νόημα,
Χῶρος ὅδ' ἀθλοφόρων Ἑλλάδιον κατέχω.
Οὐ Νέμεσις. κείνοις γὰρ ὁμοίιον ἄλγος ἀνέτλη,
Σβεννὺς ἀντιπάλου τοῦ φθονεροῖο μόθον.

ALIUD. XLVIII.

ADoleſcentem, Chriſto magnum, conſilioque ſenem,
Martyrum locus, quem videtis, Helladium complector.
Nec mirum.. Illis enim ſimilem dolorem ſuſtinuit,
Extinguens invidi adverſarii pugnam.

NO-

NOTÆ.

Ἀθλοφόρων. *Martyrum*. In Carm. superiori *in Liviam* vocem ἀεθλοφόροις pro *Martyribus* sumsi, apud quorum tumulos Christiani non in Occidente solùm, sed etiam in Oriente sepulcri quietem quærere solebant. Idem nunc repeto, χῶρον ἀθλοφόρων, *Martyrum locum* interpretatus. In Carm. εἰς Γοργόνιον Martyres ἀθλοφόροι apertè appellantur, uti videbitur. Alium sanè sensum hæc verba non patiuntur, diciturque Helladius, non secus ac Martyres, pugnam, ac tormenta a Diabolo sustinuisse. Verùm vide, quæ etiam adnotavi ad Carmen πρὸς τοὺς ἐν Μαρτυρίοις τρυφῶντας, *ad eos, qui in Martyrum Basilicis deliciantur*, ubi vocabulo hoc expressè designantur Martyres.

Οὐ Νέμεσις. *Nec mirum*, sive *nec indignandum*. Dictum est ex figura, qua Homerus de Helena in Iliade Lib. 3.

Ἀνέτλη. *Sustinuit*. Cod. Ambr. habet ἀνέτλης. *sustinuisti*. Hanc emendationem sensus poscere videbatur.

Ἄλλο.

Μικρὸν μὲν πνείεσκες ἐπὶ χθονὶ σαρκὸς ἀνάγκῃ,
Πλείονα δὲ ζωῆς ὑψόθι μοῖραν ἔχεις,
Ἑλλάδιε, Χριστοῖο μέγα κλέος· εἰ δὲ τάχιστα
Δεσμῶν ἐξελύθης, τοῦτο γέρας καμάτων.

ALIUD. XLIX.

PArum quidem super terram carnis necessitate spirasti,
Majorem verò vitæ sortem in Cœlis nunc habes,
Helladi, Christi magnum decus. Quod verò celerrimè
Vinculis solutus es, præmium hoc laborum fuit.

Εἰς Γεώργιον.

ΚΑὶ σὺ Γεωργίοιο φίλον δέμας ἐνθάδε κεῖσαι,
Ὃς πολλὰς Χριστῷ πέμψας ἁγνὰς θυσίας.
Σὺν δὲ κασιγνήτη σῶμα φρένας ἡ Βασιλίσσα
Ξυνὸν ἔχει μεγάλη καὶ τάφον, ὡς βίοτον.

In

In Georgium. L.

TU quoque Georgii amatum corpus heic jaces,
Qui multas Christo obtulisti puras hostias.
Una verò tecum tua & corpore, & animo germana Basilissa
Magna commune sepulcrum habet, ut vitam.

N O T Æ.

INter Presbyteros Georgium hunc repono, siquidem, ut Gregorius ait,

Sæpe per illum
Immenso oblata est hostia pura Deo.

Erat autem Basilissæ frater, illius ipsius mulieris, ut arbitror, quam supra Nazianzeni Carmine una cum Eusebio laudatam vidimus. Ad hunc eumdem Georgium fortasse conscripta fuit Poëtæ nostri Epistola 182.

Πέμψας. *Obtulisti*. Ita scriptum in Cod. Mediceo. Ambrosianus verò habet πέμψεν *obtulit*. Rectè utrumque. *Georgii corpus* heic idem est, ac *Georgius*, cui propterea ὃς sequens convenit.

Ὡς βίοτον. *Ut vitam*. Basilissam ait commune cum Georgio sepulcrum habere, & communem in Cœlis vitam; seu mavis, ita post mortem fratri suo conjunctam in tumulo esse, uti vivens illi mente conjuncta fuerat.

Εἰς Εὐπράξιον.

ΧΏρης τῆσδ' ἱερῆς Εὐπράξιον ἀρχιερῆα
Ἡδ' Ἀριανζαίη χθὼν μεγάλη κατέχω,
Γρηγορίοιο φίλον, καὶ ἥλικα, καὶ συνοδίτην:
Τοὔνεκα καὶ τύμβου γείτονος ἠντίασεν.

In Eupraxium. LI.

HUjus sacræ Provinciæ Eupraxium Pontificem
Magna tellus Arianzæa complector,
Gregorii amicum, ætate parem, ac Synoditam:
Propterea tumulum etiam vicinum consequutus est.

NO-

NOTÆ.

GRegorio nostro, nisi malis Gregorio patri, intima familiaritate conjunctus fuerat Eupraxius in quadam Cappadociæ Civitate Episcopus. Ætas eadem, & commune Monasticæ disciplinæ studium amborum animos tam arcta necessitudine devinxerat. Quare quum Eupraxius ruri cum Nazianzeno ageret, morbo correptus è vivis abiit. Mortuum amicum Gregorius Arianzi in pago, ubi tum degebat, sepulcro donavit, ejusque tumulum his versibus exornavit.

Ἀριανζάη. *Arianzaa*. Græcus Nazianzeni Scholiastes Nicetas hæc in Argum. Orat. XV. ex versione Billii habet; *Tiberina regionis, in qua natalitius ipsius* (Gregorii Theologi) *Arianzi pagus situs erat, fruges jam matura grandine percussa fuerant*. Quum verò ex pluribus vetustis Auctoribus, uti ex ipsius quoque Gregorii scriptis, manifestum sit, Poëtam nostrum Nazianzenæ Urbis civem fuisse, eamque ab ipso patriam suam appellari: *Arianzum* cum doctissimis viris Hermantio in Gregorii nostri Vita, & Daniele Papebrochio in Adnot. ad ejus Vitam die 9. Maji, arbitror, pagum Nazianzo subjectum, ac penè suburbanum fuisse. Ibi forsitan Gregorius & Nonna ejus parentes rusticabantur, quum Poëta noster natus est, atque idcirco *Arianzum* à quibusdam Nazianzeni patria nuncupatur. Certè ibidem prædium possidebat Gregorius, illudque in Testamento suo vocat *prædium Arianzenum, quod ex Rhegini bonis ad se pervenit*. Male in Græco hoc Testamento Brissonius lib. 7. de Formul. legit κτῆμα ἐν Ναζιανζ. *prædium Nazianzenum*, quum scribendum sit ex fide Codicum ἐν Ἀριανζῷ. Hæc autem omnia mirè illustrantur ex iis, quæ referuntur in Synodo Oecum. V. seu Constantinopolitana II. Collat. V. ubi ex Epistola ad Theodorum Mopsuestenum à Gregorio nostro, ut nonnullorum opinio ferebat, hæc scripta leguntur. *Debes Sanctis Martyribus annualem [illegible] autem in tuis Arianzis solemniter celebramus*. Quæ verba ita ibi explicantur. *Ad[illegible]rtatur ad Martyrum festivitatem pervenire, quæ in Arianzis, prædio eisdem S. Gregorii, celebratur*, &c. *Arianza verò prædium est sub Nazianzo*. Infra hæc adduntur ab Euphrata Episcopo Tyanensi: *Arianzus quidem prædium est, unde ortus fuit idem sanctæ memoriæ Gregorius sub Nazianzo constitutus*. Ac tandem in hæc verba loquitur Theodosius Justinianopoleos Episcopus:

pus: *Sub mea gubernatione modò est Dobara, & Nazianzus, sub qua Nazianzo, & Arianzos prædium constitutum est*, Non alium autem locum, quàm Arianzum, selegit Nazianzenus, postquam Constantipolitano Episcopatu se abdicavit, ut reliquum vitæ solitudini, rerumque cœlestium contemplationi sacraret. Illic tumulo quum traditus fuisset Eupraxius, hinc *magnum* Poeta, seu *illustrem* appellat Arianzæam tellurem.

Συνοδίτλω. *Synoditam*. Qui fuerint Gregorii Theologi ævo Synoditæ, satis prodit Lex 57. lib. 11. Cod. Theodos. Tit. de Appellat. ab Imperatoribus Theodosio, Arcadio, ac Honorio promulgata Anno 398. Ea sic se habet: *Addictos supplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli Clericorum, vel Monachorum (eorum etiam, quos Synoditas vocant) per vim, atque usurpationem vindicare liceat, ac tenere*. Pro hac voce in eodem Codice Theodosiano Leg. *16*. lib. *9*. Tit. de Pœnis, ubi Lex eadem repetitur, *Cœnobitas* usurpari animadvertas. Horum etiam mentio habetur in Collect. Constit. Ecclesiast. ex lib. 1. Codicis Justinianæi in Paratitlis ad Tit. 3. pag. 1266. & pag. 1270. Item Tit. 5. pag. 1273. quæ tamen omnia memoratæ Legis Theodosianæ sunt explicationes. Certum itaque est, Synoditas non alios fuisse, quàm Monachos; ac propterea Gennadius in lib. de Script. Eccles. in Evagrio hæc scribit: *Composuit Cœnobitis, & Synoditis doctrinam aptam vitæ communi*. Socrates verò lib. 4. cap. 23. Hist. Eccles. memorat τοὺς ἐν κοινοβίοις, ἢ συνοδίοις Μοναχούς. *Monachos Cœnobitas, aut Synoditas*. Igitur Cœnobitarum ac Synoditarum nomina, nisi unum, certè parùm diversum Monasticæ vitæ genus designabant. Postremo autem nomine, ut arbitror, ii donabantur, qui vitæ communis institutum amplexi in una, eademque domo, aut eremo, simul degebant. Reliqui verò propriè appellabantur *Monachi*, qui nulli forsitan Archimandritæ suberant. Accursius, & Pancirolus, aliique Leguleji, vocabuli hujus sensum minimè sunt assequuti. Quibus ex rebus discimus, Eupraxium Episcopatus splendorem Monachismi gloria amplificasse.

Τύμβου γείτονα. *Sepulcrum vicinum*. Cur vicinum Eupraxii tumulum Gregorius vocet, eam fuisse caussam arbitror, quod nempe sibi quoque eodem in loco sepulcrum paraverat, aut destinaverat. Id etiam significare velit, quod sibi tunc in Arianzæo pago agenti, vicinus semper Eupraxii tumulus erat.

Eis

Εἰς Καισάριον.

Σχέτλιός ἐστιν ὁ τύμβος· ἔγωγε μὲν οὔποτ' ἐώλπειν,
  Ὥστρα κατακρύψῃ τοὺς πυμάτους προτέρους.
Αὐτὰρ ὁ Καισάριον ἐρικυδέα υἷα τοκήων
  Τῶν προτέρων πρότερον δέξατο: ποία δίκη;
Οὐκ ἔσθ' ὁ τύμβος αἴτιος: μὴ λοιδόρει:
Φθόνου τόδ' ἐστὶν ἔργον. Πῶς δ' ἤνεγκεν ἂν
Νέον γερόντων εἰσορᾶν σοφώτερον;

In Cæsarium. LII.

Injustus est hic tumulus. Equidem numquam timui,
  Ut natu posteriores heic à prioribus conderentur.
Sed iste Cæsarium valdè illustrem filium parentibus
  Prioribus prius excepit. Qualis hæc justitia?
Non est tumulus in caussa. Ne conviciis onera.
Sed Invidiæ facinus est. Quomodo verò ea sustinuisset
Juvenem senibus cernere sapientiorem?

NOTÆ.

CÆsarium fratrem, celeberrimum in terris virum, at quod præstabilius est, Cœlitum albo inscriptum, Carmine isto, atque sequentibus commendat Gregorius, rebusque humanis defunctum luget. Publica Oratione, quæ inter ejus Opera est decima, dilectissimum fratrem laudasse non contentus Theologus, versibus etiam tumulum sepulti exornat. Multus in his dolor, multa Cæsarii laus, multæque medio in luctu Charites. Nos singillatim universa expendemus.

Σχέτλιος. *Injustus*. In hoc primo Epigrammate Dialogus exhibetur inter Gregorium Episcopum, Cæsarii nempe, ac Theologi patrem, & Sepulcrum, ubi ejusdem Cæsarii ossa condita fuerant. Poëtica venustate conqueritur Gregorius, quòd *Cæsarium inclytum filium*, naturæ turbato ordine, sibi præmortuum tumulus injustè abscondat. Hic verò Jambicis versibus Gregorio respondet, seque excusat. Hoc enim, inquit, non meum, sed *Invidia*,

D   seu

seu *invidi Fati* facinus est, à quo ferri diutius non poterat adolescens ipsis senibus præstantior.

Οὐκ ἔσθ' ὁ τύμβος αἴτιος. *Non est tumulus in caussa*. Metrum diversum indicare videtur Epigramma diversum. Sed quia imperfectum hoc foret, omnia conjungere placuit. Hæc autem verba si quisquam contendat, non à tumulo, sed ab alio quopiam pronunciata, me contradicentem non habebit.

Ἄλλο.

Γρηγόριε, θνητῶν μὲν ἀφέρτερον ἔλλαχες υἷα
 Κάλλει, καὶ σοφίῃ, καὶ Βασιλῆϊ φίλον.
Κρείσσονα δ' οὐκ ἔτι πάμπαν ἀπηλεγέος θανάτοιο
 Οὐ μὴν ᾠόμην. Ἀλλὰ τί φησι τάφος;
Τέτλαθι: Καισάριος μὲν ἀπέφθιτο: ἀλλὰ μέγιστον
 Υἱέος εὖχος ἔχεις, υἱέος ἀντὶ φίλου.

ALIUD. LIII.

O Gregori, mortalium quidem fortius es filium præstantissimum
 Forma, & sapientia, & Imperatori carum.
Fortiorem verò crudeli morte profectò
 Nequaquam arbitrabar. Sed quid ait Sepulcrum?
Sustine. Cæsarius quidem interiit; sed maximam
 Filii gloriam habes pro dilecto filio.

NOTÆ.

PAtrem alloquitur Poëta, aut quisquam alius. Tum Cæsarii tumulum loquentem inducit.

Ἢ μὴν. *Profectò*. Particula jurandi, eadem ac ἀμὴν. Amen & ipsa jurandi particula est, & idem ac μὰ τὴν ἀλήθειαν. Et in Codicibus quidem Ambr. & Med. ἢ μὴν legitur; at in Regio Parisiensi οὐ μὴν. Quæ lectio si magis placeat, referendum erit ad Gregorium patrem illud οὐ μὴν ᾠόμην, ut dicat: *certe Filium non arbitrabar Morte validiorem*. Tum respondet Sepulcrum patrem solando, quod pro filio sublato ingentem ejus gloriam superstitem habeat.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

Ὥριοι ἐς τάφον ἦμεν, ὅτ' ἐνθάδε τοῦτον ἔθηκαν
Λᾶαν ἐφ' ἡμετέρῳ γήραϊ λαοτόμοι.
Ἀλλ' ἡμῖν μὲν ἔθηκαν· ἔχει δέ μιν οὐ κατὰ κόσμον
Καισάριος, τεκέων ἡμετέρων πύματος.
Ἔτλημεν πανάποτμοι, τέκος, τέκος· ἀλλὰ τάχιστα
Δέξαι ἐς ἡμέτερον τύμβον ἐπειγομένους.

ALIUD. LIV.

MAturi ſepulcro eramus, quum heic poſuere iſtum
Lapidem ſenectuti noſtræ lapicidæ.
Illum nobis quidem poſuere; ſed ipſum, non ut decebat,
Habet Cæſarius filiorum noſtrorum noviſſimus.
Miſerrima toleravimus, fili, fili. Verùm celerrimè
Excipe in tumulum noſtrum nos properantes.

NOTÆ.

SErmonem, gemitumque proſequuntur Gregorius, & Nonna, Cæſarii parentes grandævi. Sibi adhuc viventibus tumulum paraverant. Verum præmortuus Cæſarius in illo compoſitus fuerat Πύματος. *Noviſſimus*. Tres filios ante Epiſcopatum è conjuge Nonna ſuſceperat Gregorius Nazianzi Epiſcopus, quos omnes ſanctitas mira commendavit, Gregorium videlicet noſtrum, cognomento *Theologum*, Cæſarium, de quo heic ſermo, & Gorgonium, ſive Gorgoniam. Nemini dubium eſt, quin fratre Cæſario ſenior Theologus fuerit, ſiquidem illum Cæſarius veluti parentem colebat. Dubitatum porro eſt, Gorgonia ſorore ſenioreſne, an juniores Gregorius, & Cæſarius fuerint. Et quidem Baronius in Theologi Vita Gorgoniam fratribus ætate priorem opinari videtur. Papebrochius verò in Notis ad caput primum ejuſdem Vitæ *vel minimam natu fuiſſe*, *vel inter Gregorium*, *& Cæſarium mediam* ſcribit. Nunc ſaltem diſcimus, ultimum natorum, hoc eſt reliquis juniorem, Cæſarium fuiſſe. Id etiam è Gregorii Oratione X. in fine probari poteſt.

Ἐτλήημεν. *Toleravimus*. In Ambr. Cod. ſcriptum eſt ἔτλη μέν. Potior viſa eſt Regii Codicis lectio, quæ utramque vocem conjungit. In illo tamen vox πέκος ſemel tantùm legitur, verſu inde claudicante. At in noſtro concinnè repetitur, atque emphaticè.

Ἄλλο.

ΤΟ'νδε λίθον τοκέες μὲν ἑῷ τάφον ἐςήσαντο,
Ἐλπόμενοι ζωῆς μοῖραν ἔχειν ὀλίγην.
Καισαρίῳ δ' υἱῇ πικρὴν χάριν οὐκ ἐθέλοντες
Δῶκαν, ἐπεὶ πρόπρος τοῦδ' ἐλύθη βιότου.

ALIUD. LV.

LApidem hunc parentes quidem ſibi in ſepulcrum conſtituerant,
Sperantes, ſe vitæ ſortem habituros brevem.
Verùm Cæſario filio acerbam gratiam, nolentes,
Præſtitere; nam is prior ab hac vita ſolutus eſt.

N O T Æ.

INgemunt adhuc Cæſarii parentes, ſuamque ſortem dolent; quòd nempe nolentes, atque inſcii filio tumulum pararint, in quo ſe brevi condendos eſſe ſperabant.

Ἐλύθη. *Solutus eſt*. Corruptè in Cod. Ambr. legebatur ἐλίθη, niſi fortaſſe υ cum θ connexum parum attentè legerim. Codicem idcirco Pariſienſem ſequutus ſum. Codex Med. habet τοῦδε λύθη.

Ἄλλο.

ΓΗ'ρας ἐμὸν δήθυνεν ἐπὶ χθονί: ἀντὶ δὲ πατρὸς
Λᾶαν ἔχεις, τεκέων φίλτατε Καισάριε.
Τίς νόμος; οἵα δίκη; θνητῶν ἄνα, πῶς τάδ' ἔνασσας;
Ὦ μακροῦ βιότου, ὦ ταχέος θανάτου.

ALIUD. LVI.

SEnectus mea diu manſit ſuper terram. Pro patre verò
Sepulcrum habes, filiorum cariſſime Cæſari.

Quæ

Quæ lex? qualis justitia? ò hominum Rex, quei hoc permisisti?
O longam vitam! ò celerem mortem!

NOTÆ.

GRegorius Cæsarii pater præreptum sibi filium dolens inducitur. Poëtica elegantia ad supremam rerum caussam gemitus, & querimonias convertit. Inde Epigramma ingeniosa ista exclamatione concludit: O longam vitam (scilicet meam) ò celerem mortem (scilicet filii.)

Ἔχεις. *Habes*. In Cod. Med. est ἔχειν. Quod si placeat, sententia continuanda cum sequenti versu.

Ἄλλο.

ΟΥ'κ ἄγαμ', ὐκ ἄγαμαι. δῶρον τόδε τύμβον ἔδεξο
Μῦνον ἀφ' ἡμετέρων, Καισάριε, κτεάνων.
Γηραλέων τοκέων πικρὸν λίθον. ὃ φθόνος ὕτως
Ἤθελεν. ὦ ζωῆς πήματι μακροτέρης.

ALIUD. LVII.

NOn laudo, non probo. Donum hoc tumulum accepisti
Unum è nostris, Cæsari, possessionibus.
O senum parentum tristem lapidem! Invidia ita
Voluit. O vitam propter calamitates diuturnam.

NOTÆ.

ΟΥ'κ ἄγαμαι. *Non laudo*. Horum versuum sensus talis mihi videtur. O Cæsari, inquit Gregorius pater, tumulum hunc tibi dono dedi, quam unam rem post mortem possidere debebam. Non probo, non laudo munus. Nobis eripuisti, quod spe nunc possidebamus, quod ossibus nostris brevi ante te possessuri eramus.

Ἄλλο.

ΠΑ'ντων, ὅση σοφίη λεπτῆς φρενὸς ἐν μερόπεσσι
Ἀμφὶ γεωμετρίην, καὶ θέσιν ὐρανίων,

Καὶ λογικῆς τέχνης τὰ παλαίσματα, γραμματικήν τε,
Ἠδ' ἰητορίην, ῥητορικῆς τε μένος,
Καισάριος πτερόεντι νόῳ μοῦνος καταμάρψας,
Αἲ αἲ πᾶσιν ὅμως νῦν κόνις ἐστ' ὀλίγη.

ALIUD. LVIII.

OMnem, quæcumque est, sapientiam inter homines subtilis mentis,
Omnem circa Geometriam, Cœlorumque posituram,
Et omnes Logicæ colluctationes, Grammaticamque,
Aut Medicinam, Rhetoricæque vim,
Cæsarius mente velocissima quum solus comprehendisset,
Eheu æqua cum omnibus sorte nunc cinis est exiguus.

NOTÆ.

ARtes varias, & disciplinas, quibus operam Cæsarius dederat, heic habes. Et quod est ad Geometriam, ac Astronomiam, audi Gregorium ipsum in Orat. X. de funere Cæsarii in hæc verba loquentem: Γεωμετρίας μέν γε, καὶ Ἀστρονομίας, καὶ τῆς ἐπικινδύνου τοῖς ἄλλοις παιδεύσεως, ὅσον χρήσιμον ἐκλεξάμενος &c. *Atque ex Geometria quidem, & Astronomia, & doctrina aliis periculosa quum quidquid utile erat collegisset.* &c. Prosequitur verò in eadem Oratione Theologus, atque Arithmeticam, Medicinamque Artes Cæsario ita perspectas fuisse affirmat, ut nemo ita ineptus, ac pervicax foret, qui secundas illi daret, ac non benè secum agi duceret, si proximum Cæsario numerum obtineret, primasque inter secundos ferret. Cæterum sub Cæsarii nostri nomine circumferuntur publicis sæpè typis editi Dialogi quatuor, in queis abditissima Theologiæ arcana pertractantur. Non esse tamen hunc fœtum S. Cæsario tribuendum, complurium eruditorum, puta Bollandi ad diem XXV. Februarii in ejus Vita, Dupinii, Cave &c. sententia est. Nam, inquiunt ii, cur Gregorius ejus frater singulas Cæsarii laudes, Artesque omnes, quibus instructus fuerat, diligenter enumerans, Theologiæ studiis vel leviter imbutum ipsum fuisse, numquam pronunciavit? Quorsum Hieronymus in Lib. de Script. Eccles. Cæsarium omisisset, Nazianzeni præceptoris olim sui fratrem, siqui-

siquidem is tam eruditi Operis Auctor fuisset? Quod igitur in reliquis Gregorii de Cæsario scriptis animadverterunt doctissimi viri, id ego in his Carminibus clariùs etiam considero. Geometriæ, Astronomiæ, Logicæ, Grammaticæ, Medicinæ, ac Rhetoricæ mentionem Gregorius facit, quibus Cæsarius vacaverat: cur, si Theologiæ quoque operam dedit, de illa ne verbum quidem habet? Quis ergo non videat, levibus illos argumentis niti, qui Cæsario nostro Dialogos hosce adjudicant? Dissimulandum tamen non est, Lambecium in Tom. IV. Bibliothecæ Cæsareæ Codice 107. eruditam hac de re disquisitionem instituisse, ubi non abjudicandos Cæsario Dialogos istos omnibus nervis contendit. Potior fortasse ratio in iis Nazianzeni verbis est sita, quibus de Cæsario agens memorat τοὺς περὶ ἀληθείας ἀγῶνας, καὶ λόγους, οὓς πολλάκις, καὶ πρὸς πολλοὺς συνεστήσατο, οὐ λογικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ λίαν εὐσεβῶς τε, καὶ διαπύρως. *Certamina, quæ pro Veritate* (hoc est pro Fide Christi) *suscepit, & SERMONES, quos multos, & frequentes, & cum multis habuit, non argutos solum, sed etiam admodum pios, & ardentes*. Certè hæc ita quæstionem incertam, dubiamque faciunt, ut Cæsarium Dialogorum illorum Auctorem suspicari non temere quis possit.

Ἄλλο.

ΠΆντα κασιγνήτοισι τεοῖς λίπες, ἀντὶ δὲ πάντων
Τύμβον ἔχεις ὀλίγον, κύδιμε Καισάριε.
Ἠ δὲ Γεωμετρίη, καὶ ἀστέρες, ὧν θέσιν ἔγνως,
Ἥ τ' ἰητορίη, οὐδὲν ἄκος θανάτου.

ALIUD. LIX.

OMnia fratribus tuis dereliquisti, & pro omnibus
Tumulum habes exiguum, illustris Cæsari.
Geometria verò, & Astra, quorum posituram novisti,
Et Medicina, remedium nullum mortis attulere.

NOTÆ.

TEοῖς. *Tuis*. In Cod. Ambr. legebatur νέοις, h. e. *juvenibus*. Diu vox ista me torserat, quippe Cæsario senior erat Gre-

gorius noster, & grandem jam attigerat ætatem. Opem tulit Codex Regius, in quo πᾶς habetur.

Ἄλλο.

ΚΆλλιμον ἐκ πάτρης σε, μεγακλέα, τηλεφανῆ τε.
Ἄκρα φέροντα πάσης, Καισάριε, σοφίης,
Πέμψαντες Βασιλῆϊ τὸν ἔξοχον ἰητήρων,
Φεῦ κόνιν ἐκ Βιθυνῶν δεξάμεθ' αὖ σε πέδου.

ALIUD. LX.

PUlchrum è patria te, inclytum, conspicuumque,
Omnis sapientiæ primas, Cæsari, ferentem,
Quum misissemus ad Imperatorem, Medicorum præstantissimum,
Heu cinerem è Bithyniæ solo te rursum suscepimus.

NOTÆ.

THλεφανῆ. *Conspicuum*. Ita in Parisiensi Codice. In Ambr. habetur τῆλε θανόντα, h. e. *procul à patria mortuum*. Cur priorem lectionem lubentius retinuerim, in caussa fuit magis concinnus sensuum ordo. Non enim secessum ò patria, tum obitum, deinde gloriam, inde Medici munus à Cæsario gestum, ac iterum ejus mortem commemorari satis eleganter arbitror. Cod. Med. habet τηλεθέοντα, pro quo suspicatur Salvinius legendum τῆλοθ' ἐόντα.

Φέροντα πάσης. Quum circumflexum accentum amet dictio πᾶσα, notavit Boivinius, metrum sibi non constare, ac legendum fortasse ἄκρα φέρων πάσης, &c. ut sit constructio: ὦ Καισάριε φέρων ἄκρα πάσης σοφίης, *ò Cæsari, qui culmen totius sapientiæ attigeras*. Attamen quum in omnibus Codicibus MSS. φέροντα legatur, mutare non ausim, & præcipuè quum superioribus accusandi casibus medius cohærere videatur. Græcorum autem Poëtarum quæ sit libertas in corripiendis vocalibus natura longis, sexcenta ostendunt exempla, & præcipuè apud Gregorium, qui heic etiam corripit secundam in Βιθυνῶν ab aliis productam. Gregorius quidem Hellenismi auctor conspicuus; sed quid vetat originis vitio nonnumquam ad aliquem Cappadocismum trahi? Insi-

gnis

gnis hanc in rem est locus Philostrati lib. 2. de Vit. Sophist. Inquit enim de Pausania Sophista Cæsareæ Cappadociæ, ipsum Extemporaneè loquentem *producenda breviasse*, *brevianda produxisse*, *ita ut coquus à multis appellaretur*.

Ἔξοχον ἰητήρων. *Medicorum præstantissimum*. Constantius Imperator, ubi singulares ingenii dotes, quibus Cæsarius reliquis præstabat, animadvertit, illum in Aulam accersitum Medicis Palatinis accensuit, suorumque amicorum in numero habuit. Hæc in Orat. X. narrat Gregorius: Τάττεται μὲν γὰρ τὴν πρώτην ἐν ἰατροῖς τάξιν, τοῖς φίλοις τοῦ Βασιλέως εὐθὺς ἀριθμούμενος τὰς μεγίστας καρποῦται τιμάς. *Primum statim inter Medicos dignitatis locum obtinuit, atque in amicorum numero apud Imperatorem habitus, amplissimis honoribus affectus est*.

Ἐκ Βιθυνῶν. *E Bithyniæ solo*. Castigatiùs in MS. Ambr. habetur hic versus, quàm in Regio, ubi legitur: ἐν Βιθυνῶν δεξάμεθά σε πέδου. Quæstoris munere, sive Thesaurorum Præfectura ornatus ab Imperatoribus Constantinopolitanis fuerat S. Cæsarius, atque ideò Bithyniam incolebat. Illic igitur degentem acerba mors rapuit. Inde verò asportati Nazianzum cineres. Quapropter à sententia Baronii discedendum videtur, qui in Annal. ad A. C. 368. ait: *Obiit verò Cæsarius in patria* &c. *Mortuus est, inquam, apud Sanctos parentes Gregorium Episcopum, atque Nonnam, eorumdemque pio funere sepultus*. Bollandus verò in S. Cæsarii Vita die 25. Febr. hæc scribit: *Ubi porro mortuus sit Cæsarius noster, nusquam exprimitur*. Carminum horum beneficio constare nunc potest, ubi è vivis Cæsarius excesserit, nempè dum in Bithynia ageret. Certè extra patriam id illi accidisse Gregorius ipsemet in Carm. de Vita sua significare videtur, quum ait de Cæsario: ἐν ἀρχῇ μέσῃ θνήσκει. *in medio munere moritur*. Quibus perspectis, Codicis Ambrosiani lectio superiùs neglecta, potior nunc censeri possit, ubi fratrem τῆλε θανόντα, *procul à patria extinctum*, verbis disertis refert.

Ἄλλο.

Σεισμῶν μὲν κρυερῶν ἔφυγες στονόεσσαν ἀπειλήν,
Ἡνίκα Νικαίης ἄστυ μίγη δαπέδῳ.
Νούσῳ δ' ἀργαλέῃ ζωὴν λίπες. ὦ νεότητος
Σώφρονος. ὦ σοφίης, κάλλιμε Καισάριε.

ALIUD.

ALIUD. LXI.

HOrridorum terræ motuum effugisti funestas minas,
Quum Nicæna Civitas solo æquata fuit;
Morbo verò crudeli vitam deseruisti (ò juventutem
Temperatam! ò sapientiam!) optime Cæsari.

NOTÆ.

NIκαίης ἄστυ. *Civitas Nicæna*. Auctor est idem Gregorius in Orat. X. Cæsarium feliciter evasisse ruinas, quibus Nicæam, præcipuam Bithyniæ urbem, ingens terræ motus impleverat. Eadem nunc repetit. Quo autem Anno urbis illius calamitas contigerit, à S. Hieronymo discimus, qui in Chronico ad Annum quintum Valentiniani, ac Valentis hæc narrat: *Nicæa, quæ sæpè ante corruerat, terræ motu est funditus eversa*. In eamdem sententiam loquitur Socrates lib. 2. cap. 10. Hist. Eccles. *Valentiniano*, inquit, *ac Valente II. Coss. V. Id. Octobris terræ motus in Bithynia factus Nicæam urbem deturbavit*. Erat hic vulgaris Epochæ Annus 368. Quum verò addat Gregorius, Cæsarium ope divina tantæ cladi ereptum, vim posteà ingruentis morbi sustinere non potuisse, veri videtur simile, ejus mortem A. C. 369. contigisse, ut Baronius, Bollandus, aliique præclarissimi Scriptores opinantur.

Ἄλλο.

ΓΡηγορίȣ, Νόννης τε θεȣδέος υἷα φέριστον
Τύμβος ὅδ' ἀγλαέτην Καισάρεον κατέχω,
Ἔξοχον ἐν λογίοισιν, ὑπείροχον ἐν βασιλῆος,
Ἀστεροπὴν γαίης πείρασι λαμπομένην.

ALIUD. LXII.

GRegorii, Nonnæque piæ præstantissimum filium
Tumulus, quem videtis, nobilem Cæsarium complector;
Eximium in oratione, eminentem in Imperatoris Aula,
Et fulgur ad terræ fines usque splendens.

NO-

N O T Æ.

PRo κατέχω Med. Codex habet κατέχων. Pro ἐν λογίοισιν Parisiensis legit ἐν λογίοις, καὶ ὑπείροχον.

Ἐν Βασιλῆος. *In Imperatoris*. In hanc lectionem MSS. omnes consentiunt. Quamobrem subintelligo ἐν αὐλῇ, *In Aula*.

Ἄλλο.

Καισαρίου φθιμένοιο, κατήφησαν Βασιλῆος
　Αὐλαί. Καππαδόκαι δ᾽ ἤμυσαν ἐξαπίνης.
Καὶ καλὸν εἴ τι λέλειπτο μετ᾽ ἀνθρώποισιν, ὄλωλεν:
　Οἱ δὲ λόγοι σιγῆς ἀμφεβάλοντο νέφος.

ALIUD. LXIII.

CÆsario extincto, dolore correpta est Imperatoris
　Aula. Cappadoces verò statim cecidere animis.
Et pulchrum si quid superfuerat inter homines, periit;
　Sermones verò silentii nube involuti sunt.

N O T Æ.

DOlorem nimium in fratris morte conceptum lugubribus hisce imaginibus exprimit Gregorius; dolentibus enim, omnia secum dolere videntur. Quum autem ait, *sermones silentii nube involutos*, Eloquentiam, sive Rhetoricam intellige, quæ unà cum Cæsario viro eloquentissimo periisse videbatur.

Ἄλλο.

Εἴ τινα δένδρον ἔθηκε γόος, καὶ εἴ τινα πέτρην:
　Εἴ τις καὶ πηγὴ ῥεῦσεν ὀδυρομένη:
Πέτραι, καὶ ποταμοὶ, καὶ δένδρεα λυπρὰ πέλοιτε,
　Πάντες Καισαρίου γείτονες, ἠδὲ φίλοι.
Καισάριος πάντεσσι πετιμένος, ἔξοχος ἀνάκτων,
　Αἲ αἲ τῶν ἀχέων, ἤλυθεν εἰς ἀΐδην.

ALIUD.

ALIUD. LXIV.

SI quem in arborem, si quem in lapidem dolor commutavit,
Et si quis fons lugens fluxit,
Lapides, & fluvii, & arbores mœstæ facti essetis,
Omnes quicumque Cæsario propinqui, & amici estis.
Cæsarius, ab omnibus honoratus, Augustorumque votum,
Heu, heu, proh dolor, ivit ad Inferos.

NOTÆ.

EΙ'τινα. *Si quem.* Ad fabulas Poëtarum alludit, inquiens: Si quem hominem luctus effecit arborem. Si quis in lapides, si quis in fontes conversus est præ nimio dolore: Cæsarium lugeat. Pro πέτραν Cod. Med. habet πέτρην. Pro πηγὴ, πήγην. Quod ultimum ita verti posset: *Si qua in fontem fluxit tristata.*

Ἄλλο.

ΧΕὶρ τάδε Γρηγορίοιο. κάσιν ποθέων τὸν ἄριστον,
Κηρύσσω θνητοῖς τόνδε βίον στυγέειν.
Καισαρίῳ τίς κάλλος ὁμοίϊος; ἢ τίς ἀπάντων
Τόσσος ἐὼν τόσσης εἷλε κλέος σοφίης;
Οὔτις ἐπιχθονίων. ἀλλ᾽ ἔπτατο ἐκ βιότοιο,
Ὡς ῥόδον ἐξ ἀκανθῶν, ὡς δρόσος ἐκ πετάλων.

ALIUD. LXV.

MAnus hæc Gregorii. Fratrem optimum desiderans,
Denuncio mortalibus, ut hanc vitam odio habeant.
Cæsario quis forma par? quisve è cunctis hominibus,
Ea ætate, tantæ gloriam sapientiæ obtinuit?
Nemo terrestrium. Nihilominus iste avolavit è vita,
Tamquam è spinis rosa, ceu ros ex arborum foliis.

NOTÆ.

XΕὶρ τάδε Γρηγορίου. *Manus hæc Gregorii*, supple, *scripsit*. Ita & Theognis nomen suum versibus suis inseruit. Fecit iterum Gregorius ipse in Carm. *ad Sacerdotes Constantinopolis*, & alibi. Heic autem exemplo Cæsarii singulis mortalibus suadet, ut vitæ hujus caducæ amorem ponant, quando corporis venustas, animique sapientia prohibere non potuerunt, quominus citò à morte Cæsarius surriperetur.

Ποθέων. *Desiderans*. Ita legitur in Codicibus Ambr. & Med. Parisiensis habet ποθέοντος ἄριστον: quæ etiam lectio sustineri potest. Subsequitur χηρύοσα in eodem Cod. Paris. melius profectò, quàm in Ambr. ubi χηρύοσαν.

Ε'ξ ἀκανθῶν. *E spinis*. In Codicibus Ambr. & Regio legitur ἐξ ἀνθέων, *è floribus*: quod parum elegantiæ habet; nam reliqui ferme flores, non secus ac rosa, citò pereunt. Placuit igitur lectio Codicis Medicei, ubi ἐξ ἀκανθῶν, *è spinis*. Durum fortasse videatur, quòd syllaba secunda hujus vocabuli brevietur; sed Græci plures quàm Latini liquidas habent, & hujus licentiæ exempla non pauca occurrunt. Quod si legere malis ἐξ ἀνθέων: Dic, Gregorium hoc loco significare tantùm velle pulchritudinem Cæsarii comparatione Rosæ *inter flores*, simulque brevitatem ejus vitæ.

Α'λλο.

ΓΕίτονες ἱλήκοιτε, καὶ ἐν κόλποισι δέχοισθε
Μάρτυρες ὑμετέραις αἷμα τὸ Γρηγορίου,
Γρηγορίου, Νόννης τε μεγακλέος, εὐσεβίη τε,
Καὶ τύμβοις ἱεροῖς εἰς ἓν ἀγειρομένους.

ALIUD. LXVI.

PRopinqui Martyres sitis propitii, & sinu excipite,
Martyres, vestro, prolem Gregorii,
Gregorii, & Nonnæ inclytæ, tum pietate,
Tum sacris tumulis in unum collectos.

NO-

NOTÆ.

SAnctos Martyres Gregorius alloquitur, eosque rogat, ut Cæsarium benignè excipiant, ac foveant; ut enim alibi animadvertimus, Christianorum cineres apud SS. Martyrum sepulcra perquam religiosè componi solebant.

Ὑμετέροις. *Vestris*. Vitiatus heic aliquantulum est Ambr. Codex; nam pro ὑμετέροις habet ὑμετέρης; pro τύμβοις verò habet τύμβος. Opem tulit Parisiensis Codex.

Ἀγειρομένους. *Collectos*. In Ambr. & Regio Codicibus ita legitur. Quæ lectio si germana est, τὸ ἀγειρομένους referendum erit ad αἷμα Γρηγορίου, Νόννης τε, *sanguinem*, sive *prolem Gregorii, & Nonnæ*, ut sit plurale participium cum nomine collectivo copulatum. Sed mihi parum arridet hæc dicendi formula, atque illius exempla desiderarem. Deinde cur plurali numero Poëta utatur? Num alios affines unà cum Cæsario in eadem urna sepultos significat? At heic de Cæsario tantùm est sermo, qui verè *Gregorii, & Nonnæ proles* erat. Quamobrem mihi placeret legere ἀγειρόμενοι, *collecti*: quæ vox pertineret ad Martyres, & ad Cæsarium in unum collectos, sive conjunctos, tum propter pietatem, tum propter sacratos tumulos. Nicolao Comnino videtur legendum ἀγειρομένοις, ut referatur ad τύμβοις, & Gregorius ac Nonna inclyti sint etiam ob collectos in unum tumulos sacros.

Ἄλλο.

Κλῦθι, Ἀλεξάνδρεια: Φιλάγριος ὤλεσε μορφὴν
Τῆς λογικῆς ψυχῆς οὔτι χερειοτέρην.
Καισάρειον δὲ νέον φθόνος ἥρπασεν: οὔποτε τοῖα
Πέμψεις αἰπποῖς ἄνθεα Καππαδόκαις.

ALIUD. LXVII.

AUdi, Alexandria: Philagrius perdidit formam corporis
Anima ratione prædita minimè deteriorem.
Cæsarium verò juvenem Invidia rapuit. Numquam hujusmodi
Ad equestres Cappadocas flores mittes.

NO-

NOTÆ.

DEſiderantur in Cod. Regio hi quatuor verſus, quos in Ambroſiano infrà repetitos aſpicies, ubi ad Carmina *in Philagrium* veniemus. Inter intimos S. Gregorii amicos numerabatur iſte Philagrius, cujus calamitates, aut mortem, unà cum Cæſarii fato noſter nunc jungit, ac deplorat. Cur verò Alexandriam alloquatur, illud in cauſſa eſt, quod Alexandriæ meliorum diſciplinarum ſtudio operam Cæſarius dederat, uti in Orat. X. auctor eſt Gregorius ipſe. Ibi etiam literis inſtitutum fuiſſe amicum Philagrium, veriſimile eſt. Eapropter inquit Poëta: O Alexandria, poſtquam Philagrius, & Cæſarius Cappadoces periere, numquam ſimiles, adeoque præſtantes viros Cappadociæ reſtituere poteris.

Οὔτι χερειοτέρην. *Minimè deteriorem*. Egregias corporis dotes, quibus ornatus erat Philagrius, iis haudquaquam inferiores appellat, quibus ejus animus fulgebat.

Εὐίπποις. *Equeſtres*, h. e. *equis præſtantes*. Cappadoces ab equorum præſtantia celebres non Gregorius tantùm, verum etiam alii Scriptores nominarunt. Dionyſius Perieg. v. 973.

Τῆς δ' ἤτοι μέσσης μὲν ἐπ' ἠπείροιο βαθείης
Καππαδόκαι ναίουσι, δαήμονες ἱπποσυνάων.
Atque ejus media penitus regione repoſti
Cappadoces funduntur, equos tractare periti.

Julius Solinus Polyhiſt. cap. 45. *Cappadocia*, inquit, *ante alias terras altrix equorum, & proventui equino accommodatiſſima eſt*. Idcirco in Circenſibus ab ea regione interdum nomina equis indebantur, *Cappadoceſque* vocabantur. Habet etiam de Cappadociæ equis mentionem Oppianus lib. 1. Cyneg. Idem Nazianzenus in Orat. XX. patriam ſuam τὸ μηδὲν ἧττον κουροτρόφον, ἢ εὔιππον, appellat, h. e. *non minus juvenum, quàm equorum bonam nutricem*. Scripſi Καππαδόκαις, quum in Cod. Ambr. corruptè legeretur Καππαδόκες.

Εἰς Γοργόνιον.

ΓΡηγορίου Νόννης τε φίλον τέκος ἐνθάδε κεῖται,
Γοργόνιον ζωῆς μύστις ἐπουρανίης.

In

In Gorgonium. LXVIII.

GRegorii, Nonnæque dilecta filia heic jacet
Gorgonium, cœlestis vitæ Sacerdos.

N O T Æ.

IN eximia Gregorii senioris Nazianzeni Episcopi familia non ultimum locum Gorgonia occupavit, Sanctorum Gregorii Theologi, ac Cæsarii, (quorum germana fuit) gloriam vitæ sanctitate æmulata. Atque eam quidem vivis ereptam eleganti Oratione Gregorius frater laudavit, quæ undecima numero est inter ejus Opera. Neque illa contentus, Carminibus etiam funus, tumulumque sanctissimæ sororis prosequi voluit. Gorgoniam Græci subinde, ac Latini Cœlitum Fastis addidere, ejusque memoriam die 9. Decembris colunt.

Γοργόνιον. *Gorgonium*. Ita Græcè, quod & Latinè retinere placuit, quum hæc Lingua Græcarum mulierum nomina desinentia in Jum immutare non soleat. Occurrunt igitur & apud Latinos *Phronesium*, *Glycerium*, *Sophronium*, *Eustochium*, *Philotium*, aliaque hujusmodi, uti ex Donato, & Prisciano docui Tom. I. Anecdot. Disquis. IV. Idcircò pro *Melania* sæpè *Melanium* S. Paulinus scripsit. Sic *Palladium* Lucretio: *Cæsia Palladium*. *Phronesium* verò, *Glycerium* sunt diminutiva à *Phronesis*, & *Glycera*. *Gorgonium* verò diminutivum est ἀπὸ τῆ Γόργονος, à *Gorgone*. In priori versu pro κεῖται Cod. Med. habet κεῖμαι, *jaceo*.

Ἄλλο.

ΟΥ'δὲν Γοργόνιον: γαίη λίπεν ὀςέα μῦνα
Πάντα δ'ἔθηκεν ἄνω Μάρτυρες ἀθλοφόροι.

ALIUD. LXIX.

GOrgonium nihil est: Terræ sola ossa reliquit.
Omnia verò in Cœlum tulere Martyres victores.

NO-

NOTÆ.

ITa hos versus interpunctos habemus in Ambr. & Med. Codicibus. Sed eorum sensus est subobscurus. Quare Clarissimo Boivinio Græcus textus emendari posse videbatur, legendo; Οὐδέ σὺ Γοργόνιον γαίη λίπες ὀςέα μῦνα.

Πάντα δ' ἔθηκας ἄνω. Μάρτυρες ἀθλοφόροι.

Verum & hujusmodi emendatio suas habet difficultates. Nihil igitur mutando, ita primam lectionem interpretor: *Gorgonium mortuus est. Sola ossa reliquit humi. Reliqua*, h.e. ejus animam, *in Cælum tulere Martyres*. Posset retineri λίπεν, & tunc legendum, ἔθηκαν ἄνω Μάρτυρες ἀθλοφόροι.

Ἄλλο.

ΚΤῆσιν ἐὴν, σάρκας τε, καὶ ὀςέα, πάντ' ἀναθεῖσα
  Γοργόνιον Χριςῷ, μῦνον ἀφῆκε πόσιν.
Οὐ μὴν ἐδὲ πόσιν δηρὸν χρόνον. ἀλλ' ἄρα καὶ τὸν
  Ἥρπασεν ἐξαπίνης κύδιμον Ἀλύπιον.
Ὄλβιε ὀλβίςης ἀλόχε πόσι, τοῖς ῥα λοετροῖς
  Λύματ' ἀπωσάμενοι, ζῆτε παλιγγενέες.

ALIUD. LXX.

CEnsum suum, carnes, & ossa, omnia quum sacrasset
  Gorgonium Christo, solum reliquerat sponsum,
Verumtamen non diù sponsum. Sed profectò & ipsum
  Illustrem Alypium ex improviso rapuit.
Beatissimæ conjugis marite beate, in lavacro
  Sordibus abjectis, vivite renati.

NOTÆ.

QUum Gorgonia opes, carnemque suam vivens, ossa verò post mortem Christo sacrasset, unum terris reliquerat Alypium, suum olim conjugem. At hunc etiam brevi ad Superos evocavit. Talem istorum carminum esse arbitror sensum.

Ἀλύπιον. *Alypium*. Baronius in Vita Nazianzeni, quam publici juris fecit Papebrochius die 9. Maji, cap. 15. brevem de propinquis S. Gregorii descriptionem texit, atque inter cetera ait: *De Vitaliano quod vir fuerit Gorgoniæ sororis, invenies in Carm. ad ipsum Vitalianum inscripto* &c. Verùm feliciùs hac in re Baronius sensisset, si nostra consulere potuisset. Non Vitalianus, sed Alypius Gorgoniæ maritus fuit. Neque in Carm. filiorum ad Vitalianum quæ Baronius retulit, aliter suadent. Contra verò in Epist. 150. Alypium Gregorius ad se invitat, unaque cum illo *Sororem*, quo nomine *Gorgoniam* designatam fuisse nunc intelligimus. En verba: ὑπὲρ δὲ τῆς ἀδελφῆς ἡμῶς ἐδεὶς ἐυθυνέτω μὴ παραγγνομένης· ἀλλ' ἐκ τῦ ἐναντίυ κακείνην, καὶ ἡμᾶς, εἰ παραγγνοιτο. ὥστε ἡμῖν αὐτόκλητος ἡκέτω. *De SORORE autem, quod ea minimè advenerit, nemo nos criminetur; quin potius & illam, & nos; si accedere voluerit* (subintelligo *invitata*.) *Itaque ipsa sanè ultro, ac sponte veniat*. Nempe cum Alypio Gorgonia soror vivebat. Invitato Alypio, sororem Gregorius minimè invitarat, etenim sponte illa ad paternam domum, non invitata, accedere poterat, imo debebat. Atque hic germanus est, ni mea me fallit opinio, Epistolæ illius sensus, à quo & nostra sententia clariùs probatur. Accedit & aliud argumentum, quod videlicet S. Gorgoniæ filia natu major *Alypiana* appellaretur. Hoc nomen à patre Alypio in filiam transierat. Ceterum exstant adhuc S. Gregorii Epistolæ quædam ad Alypium nostrum, scilicet 148. & quatuor sequentes. Epistola quoque 80. ad eumdem, & ad Aërium ejus fratrem perscripta est. In Epistola verò 146. τὸν καλὸν, καὶ ἀγαθὸν Ἀλύπιον, τὸν κόσμον πάσης ἡμῶν πατρίδος, *probum, atque honestum virum Alypium totius patriæ nostræ ornamentum* appellat. Ubi etiam prodit, eum Simpliciæ quomdam fuisse maritum. Non diu mortuæ conjugi Gorgoniæ superfuisse videtur Alypius, ut hinc discere licet. Tamdem nescio, an cum Alypio nostro convenire possit Alypius ille Cæsarii frater, ad quem Juliani Augusti Epistola exstat; vox enim ἀδελφὸς ibi usurpata *proximum* etiam, & *affinem* significare potest.

Τοῖς ῥα λοετροῖς. *In lavacro*. Cod. Med. ita monuit corrigendum Ambrosianum, in quo τοί ῥα. Sed quid hoc *lavacrum* sit, non nisi per conjecturam intelligas. Arbitror igitur Baptismum heic designari, quo Gorgonia, atque Alypius, de more illorum temporum, dum supremo correpti morbo vicinam mortem opperirentur,

se

ſe purgandos curarunt. Certè Gorgonia ſalutare illud lavacrum ſerò acceperat, ut ſcribit in ejus funere Nazianzenus Orat. XI.

Εἰς τὸν Πατέρα.

ΕΝΘ' ἑκατονταέτης ζωῆς βροτέης καθύπερθεν
Πνεύματι, καὶ θώκῳ τεσσαρακονταέτης,
Μείλιχος, ἡδυεπὴς, λαμπρὸς Τριάδος ὑποφήτης,
Νήδυμον ὕπνον ἔχω Γρηγορίοιο δέμας.
Ψυχὴ δὲ πτερόεσσα Θεὸν λάχεν. Ἀλλ' ἱερῆες
Ἐζόμενοι κείνῳ καὶ τύφον ἀμφέπετε,

In Patrem. LXXI.

HEic ſuper humanæ vitæ curſum centum annos habens,
Et quadraginta in Cathedra, & ſpiritu exactos,
Dulcis, ſuaviloquus, clarus ſacræ Triadis interpres,
Corpore dulcem ſomnum carpo Gregorius.
Anima verò evolans Deum invenit. At Sacerdotes
Habentes illius ſepulcrum colite.

NOTÆ.

POſtquam Cæſario fratri, & Gorgoniæ ſorori Poëta noſter parentavit, aliosque tum neceſſitudine, tum ſanguine ſibi conjunctos laudavit, Patri quoque è vivis ſublato extrema perſolvit officia. Erat hic, ut alibi ſignificavimus, Gregorius, vir Ethnicis olim ſuperſtitionibus devotus, inde Chriſti ſectator, Nazianzique Epiſcopus, & ob vitæ ſanctitatem in Eccleſiaſticos Faſtos relatus. Deſiit autem vivere Anno 372. ut Baronius cenſet, vel 373. ut Hermantus. Illum etiam, præſente Baſilio Magno, laudaverat Gregorius filius ſingulari Oratione, quæ inter ejus Opera eſt XIX. Quare, ut Gregorii res geſtæ, ejuſque præcipuæ virtutes percipiantur, illuc ſe conferant eruditi. Nunc Græcis Gregorii hujus memoria colitur die prima Januarii, uti Menæa teſtantur. Cæterum Gregorius ipſe pater heic loquens inducitur. Pro ἔχω tamen legere mallem ἔχει, *carpit*.

Ἑκατονταέτης. *Centum annos habens*. Ultra communem vitæ cur-

ſum centum annorum ætatem Gregorius attigerat, quum ad Superos morte beatiſſima ſublatus fuit. Idem iterum à Gregorio filio diſcas in Orat. XIX. ubi hæc habentur: *ζήσας δὲ σχεδόν τι περὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη, πέρα τῶν Δαυιδικῶν ὅρων, περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου, καὶ τούτων αὐτῶν ἐν τῇ ἱερωσύνῃ πέντε καὶ τεσσαράκοντα. Quum autem centum fermè annos vixiſſet, hoc eſt ultra Davidicos de temporis noſtri ſpatio terminos, ex iiſque in Sacerdotio quinque, & quadraginta.* Centum itaque annos vixit Gregorius pater, atque ex iis quinque, & quadraginta Eccleſiaſticæ vitæ mancipatus. Cur verò quadraginta ſolùm in Carmine hoc memorentur, nulla alia ratione id factum eſt, niſi ut abſolutus numerus poneretur. Ita divinorum Librorum Interpretes LXX. appellamus, tametſi omnium conſenſu LXXII. fuerint. Quod & aliis exemplis probari facilè poteſt.

Δέμας. Corpore. Vertendum erat: *Dulcem ſomnum carpo Gregorii corpus.* Sed ut Latinis auribus ſatisfacerem, quibus male ſonarent tot Nomina adjectiva maſculini generis conjuncta cum *δέμας* ſubſtantivo generis neutrius, verti *corpore*. Cęterum in ſyntaxi Græca neutrum genus interdum cum maſculino componitur, reſpiciendo non ipſum nomen, ſed id, quod per illud nomen ſignatur, quaſi illud neutrum ſubſtantiam maſculinam ſignando vim poſſideat maſculini. Sic alibi eſt *κόριον καλλίστη, Nympha pulcherrima, τέκνον φίλε, care fili*, & ſimilia. Heic autem *Gregorii corpus* pro ipſo *Gregorio mortuo* ponitur.

Ἑζόμενοι. *Habentes.* Ita Cod. Ambr. Ego libenter legiſſem *ἁζόμενοι, venerantes.*

Ἀμφέπετε. *Colite.* In Cod. Med. legitur *ἀμφιέπετε*. Sed verſus ſibi non conſtat. Cl. Salvinius legendum putaret *ἀμφιέπειν* infinitivum pro imperativo; nam *ἀμφέπετε* pro *ἀμφιέπετε* duriuſculum ſibi videtur.

Ἄλλο.

Ἔκ με πικρῆς ἐκάλεσσε θεὸς μέγας ἀγριελαίης:
Ποίμνης ἡγεμόνα θῆκε τὸν οὐδ' οἴων
Ἔσχατον. Ἐκ πλευρῆς δὲ θεόφρονος ὄλβον ἔπεμψε.
Γῆρας ἐς λιπαρὸν ἱκόμεθ' ἀμφότεροι
Πρὸς ἐμοῦ τεκέων ἀγλαώτατος. Εἰ δὲ πλείστην
Ἔτλην Γρηγόριος, οὐ μέγα: θνητὸς ἔην.

ALIUD.

ALIUD. LXXII.

Me ex amaro oleastro Deus magnus vocavit:
Gregis ductorem fecit, qui neque ovium
Eram novissima. E costa verò pia felicitatem tribuit.
In senectam beatam ambo devenimus.
Deo sacer fuit è filiis meis mitissimus. Quod si mortem
Obii ego Gregorius, nil mirum: mortalis eram.

NOTÆ.

Ἔκ με πικρῆς. *Me ex amaro* &c. Verborum inversionem, Poëtis concessam, pro μὲ ἐκ πικρῆς, hanc esse arbitror. Quid verò sit *amarum illud oleastrum*, nobis idem Nazianzenus explicet. Auctor ille est in Oratione supra laudata, Patrem Gentilium superstitioni addictum olim fuisse. ῥίζης ἐγένετο, inquit de patre filius, βλάστημα οὐκ ἐπαινετῆς, οὐδὲ εὐφυοῦς εἰς εὐσέβειαν. *E radice ortus est minimè laudabili, nec ad pietatem rectè comparata* &c. Prosequitur Gregorius, suumque parentem ostendit erroribus Sectæ cujusdam fuisse devinctum, quæ ex duabus rebus maximè contrariis, hoc est ex Gentilium errore, & Hebræorum Ritibus conflata erat. Sub *oleastri* nomine Secta hujusmodi significatur, à qua Deus arborem sibi carissimam, fructusque optimos eduxerat, cujusmodi Gregorius pater, ejusque filii fuere. Hinc in Orat. XIX. patrem itidem ἐκ τῆς ἀγριελαίου, *ex oleastro* in olivam insertum Nazianzenus ait. Elias verò Cretensis in Comment. ad Orat. X. *Per agrestem*, inquit, *olivam Hypsistariorum haresin significavit*. Hæc apertiùs ab ipso Gregorio filio illustrantur in Carm. de rebus suis, ubi de Patre ait:

Αὐτὰρ ὅγ' ἀγριέλαιος ὑπ' εἰδώλοις πρὸς ἦεν
Ζώων: ἀλλ' ἐπάγη καλῆς ὑπὸ πυθμέν' ἐλαίης.
At verò ille antea Oleaster eras sub Idolis
Vivens: sed insitus est pulchra sub radice Oliva.

Hanc autem Allegoriam, qua & alii Patres usi sunt ad significandum transitum è Gentilitate ad Christi Fidem, hausit ille ex Apostolo ad Rom. cap. 11. Cod. Med. habet ἀγριελαίου pro ἀγριελαίης: quæ lectio respondet Paulino verbo, & reliquis supra allatis.

Ἐκ πλευρῆς. *E costa*. Sub *costæ* vocabulo piam conjugem intelligit Gregorius pater, ad Hevam respiciens. Ejus autem uxor, ut alibi diximus, Nonna erat, mulier sanctitate clarissima, è cujus contubernio mirum in modum ille profecerat, quippe ejus monitis ex Ethnicismo in Christi gremium translatus, filiis ditatus, atque ideo summam consequutus felicitatem. Uxorem *costæ* nomine Poëta noster significavit in Carm. ad Hellenium, ita canens.

Πλευρᾶς οὐ χατέοντες ἑὸν δέμας ἀμφαγαπώσης:
Οὐδὲ νέῃ παλάμῃ πολλὴν ἐρειδόμενοι.

Nempe, ut Billius vertit:

Qui costam haud quærunt, sua quam caro diligat ardens:
Nec sobolem, cujus sustineantur ope.

Ceterum videamus, quid Scholiastes Ambrosianus MS. in hos versus habeat. Sic ille interpretatur: Ἐκ τῆς θεοφιλοῦς δέ μου συζύγου πλοῦτόν μοι παρέσχε παίδων πολύτιμον, ὧν τὸ κεφάλαιον ὁ ἱερώτατος, καὶ θαυμασιώτατος παῖς Γρηγόριος. Ἀμφότεροι δὲ, ἐγὼ, καὶ σύζυγος εἰς γῆρας λιπαρὸν κατηντήσαμεν. Εἰ δὲ θάνατον ὑπέστην ἐγὼ ὁ Γρηγόριος, οὐδὲν θαυμαστὸν: θνητὸς γὰρ ἄνθρωπος ἦν. Idest: *Ex mea verò sanctissima conjuge thesaurum mihi præbuit* (Deus) *filiorum, summo honore dignum, quorum caput sacratissimus est, & maximè admirandus filius Gregorius. Ambo verò, ego, & uxor ad gravem senectutem devenimus. Quod si ultimum ego Gregorius diem clausi., nil mirum: mortalis enim homo eram*. Ita hic Scriptor, nondum evulgatus, cui debeo explicationem verborum illorum τὸν οὐδ' οἴων ἔσχατον, *ovium non ultimam*, conjuncto Pentametro cum sequenti Hexametro.

Ἄλλο εἰς τὸν αὐτόν.

Εἴ τις ὄρους καθύπερθεν ἁγνῆς ὀπὸς ἔπλετο μύστης
Μωσῆς, καὶ μεγάλου Γρηγορίοιο νόος,
Ὅν ποτε τηλόθ' ἐόντα χάρις μεγάλη Ἀρχιερῆα
Θήκατο, νῦν δ' ἱερῆς ἐγγὺς ἔχει Τριάδος.

Aliud in eumdem. LXXIII.

SI quis super monte puræ vocis arcanæ auditor fuit
Moses, magni quoque Gregorii mens,

Quem

Quem olim, procul quum esset, Episcopum gratia
Fecit, nunc verò apud sacram Triadem tenet.

N O T Æ.

EἼτις. *Si quis*. Ambrosianum Scholiasten sequutus sum, ita hæc explicantem: *εἴτις ἐπὶ τοῦ ὄρους Μωσῆς τῆς καθαρᾶς τοῦ θεοῦ φωνῆς ἤκουσεν*. Hoc est: *Si quis in monte Moses puram Dei vocem audivit*. At in his quoque obscuritas. Conjiciendo itaque interpretor: si quis, uti Moses, Dei vocem audivit, audivit quoque Gregorius; idest, si quem Deus ad se vocavit, sacris initiavit, ducemque, & caput populi constituit, hoc quoque Gregorio contigit, qui è medio Ethnicismo ad Deum vocatus est, sacris initiatus, summusque Sacerdos, & ductor populi constitutus.

Τηλόθ' ἐόντα. *Quum procul esset*. Idest à Veritate, ac Fide Christi remotum, & alienum.

Ἄλλο εἰς τὸν αὐτόν.

ΑὐΤὸς νηὸν ἔρεψα θεῷ. καὶ δῶχ' ἱερῆα
Γρηγόριον καθαρῇ λαμπόμενον Τριάδι.
Ἄγγελον ἀτρεκίης, ἐριηχέα ποιμένα λαῷ,
Ἠΐθεον σοφίης ἀμφοτέρης πρύτανιν.
Τέκνον ἐμὸν, τὰ μὲν ἄλλα πατρὸς καὶ φέρτερος εἴης.
Τὴν δ' ἀγανοφροσύνην ἄξιος. ἔτι πλέον
Εὔξασθαι θέμις ἐστί. καὶ ἐς βαθὺ γῆρας ἵκοιο
Τοίου κηδεμόνος, ὦ μάκαρ, ἀντιάσαις.

Aliud in eumdem. LXXIV.

IPse Templum Deo ornavi, & Sacerdotem dedi
Gregorium illustrem puræ Triadi,
Nuncium veritatis, magnisonum Pastorem populo,
Adolescentem Sapientiæ utriusque consiliarium.
Fili mi, in aliis patre quoque sis præstantior,
Mansuetudine par. Nec quicquam amplius
Precari fas est; & ad maturam senectutem,
Hac duce, felix pervenias.

GRegorius pater loquens inducitur, & laudes filii recensens. Hujus Carminis si auctor est Gregorius Theologus, mirum videri potest, quei semetipsum is laudet. Verum justam laudem ne vir quidem humilis sibi neget, & potissimùm in alieno ore positam.

Ἔρεψα. *Ornavi*. Sequutus sum Scholiasten MS. qui hanc vocem ita reddit κατεσκεύασα, h. e. *ornavi*, *instruxi*, *construxi*. Templum autem Deo O. M. excitatum à Patre, testis est Nazianzenus in Orat. XIX. Hinc ejus laudem arcessit.

Ποιμένα λαῶ. *Pastorem populo*. Ita in Cod. Med. Ego, quum in Ambrosiano tantum ποιμένα legeretur, addendum putabam λαῶν, Homerum præ oculis habens sæpè hac phrasi usum. Inquit autem pater, se Gregorium Theologum procreasse, qui ad Sasimensem Episcopatum ante evectus fuerat.

Σοφίης ἀμφοτέρης. *Utriusque Sapientiæ*, divinæ scilicet, & profanæ, vel novi, & veteris Testamenti.

Ἀγανοφροσύνην. *Mansuetudine*. In sæpè laudata Orat. XIX. pluribus ostendit Nazianzenus, quanta in Gregorio patre mansuetudo fuerit. Scholiastes Ambr. Pentametrum cum Hexametro sequente conjungens, hæc scribit: Τὰ μὲν ἄλλα καὶ τῦ πατρὸς γένοιο βελτίων, καὶ ὑψηλότερος, τὴν δὲ πραότητα πλέον ἐκείνυ γενέσθαι οὐκ ἄξιον εὔξασθαι. Hoc est: *In aliis quidem utinam patre & melior, & sublimior sis; at quod est ad mansuetudinem, ut illum superes, optare nefas est.*

Ἄλλο εἰς τὸν αὐτόν.

ΟΥ'χ ὄϊς, εἶτ' ὀΐων προφερέστατος, αὐτὰρ ἔπειτα
Ποιμὴν, εἶτα πατὴρ, καὶ ποιμένος ποιμένων,
Θνητὸς, ἀθανάτόν τε θεὸν μέγαν εἰς ἓν ἀγείρων,
Κεῖμαι Γρηγόριος Γρηγορίυ γενέτης.

Aliud in eumdem. LXXV.

NOn ovis, deinde inter oves prima, postea verò
Pastor, deinde Pater, & Pastor Pastorum,

Mor-

Mortales, Deumque magnum immortalem in unum colligens,
Jaceo Gregorius, Gregorii genitor.

NOTÆ.

Οὐχ ὄϊς. *Non ovis*. Uti dictum est, studiis Ethnicismi olim addictus Gregorius senior ab ovili Christi aberat, ideoque *ovis* nomine indignus. Duos hosce versus iisdem repetitos verbis invenias in Carm. de calamitat. suis.

Καὶ νομεὺς νομέων. *Et Pastor Pastorum*. Ita egomet scripsi, quum in Ambr. Cod. legeretur καὶ νομέως νομέων. Scholiastes vertit: καὶ ποιμὴν ποιμένων. Codex autem Med. habet καὶ νομέων νομέας.

Εἰς ἓν ἀγείρων. *In unum colligens*. Hoc est: Mortales ad amicitiam, cultumque Dei veri adducens διὰ τῶν πλημμύων μοι θυμάτων, *per hostias*, *quas offerebam*, ut explicat laudatus Scholiastes. In Carm. de Vita sua hic idem versus repetitus occurrit: quod sæpe facere Nazianzenus solet, ut legentibus ejus Carmina constat.

Ἄλλο.

Ὄλβιος, εὔγηρως, εὔπαις, θεῖον Ἀρχιερῆος
Ἀρχιερεύς τε πατὴρ Γρηγόριος. τί πλέον;
Οὔτι μὲν ἐς πολύκαρπον ἀλωὴν ὄρθριος ἦλθον,
Ἔμπα δὲ τῶν προτέρων πλείονα μισθὸν ἔχω.

ALIUD. LXXVI.

Beatus, senectute bona, bonis Filiis donatus; mortuus sum Pontificis
Pater, Pontifex & ego Gregorius. Quid ultra?
Non quidem frugiferam in vineam matutinus veni,
Attamen mercedem prioribus majorem nunc habeo.

NOTÆ.

Ὄλβιος. *Beatus*. Hunc ipsum versum in Poëmatio de calamitatibus suis repetit Poëta noster.

Ἀλωὴν. *Vineam*. Ad sacri Euangelii Parabolam alludit Matthei 20.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

Γρηγόριος, ποιμὴν πε καλὸν, καὶ πλείονα ποίμνην
Χριστῷ ἀναθρέψας ἤθεσι μειλιχίοις,
Οὐχ ὁσίης ῥίζης μὲν ἐγὼ θάλος, ἀλλ' ἁγίοιο δὲ
Συζυγίης κεφαλὴ, καὶ τεκέων τριάδος,
Ποίμνης ἡγεμονεύσας ὁμόφρονος, ἔνθεν ἀπῆλθον
Πλήρης καὶ χθονίων, καὶ οὐρανίων ἐτέων.

ALIUD. LXXVII.

GRegorius, Paſtor egregius, qui potiorem gregis partem
Chriſto quum educaſſem moribus dulcibus,
Non ego quidem ſanctæ radicis germen, ſed ſanctiſſimi
Conjugii, triumque liberorum caput,
Gregem quum unanimem gubernaſſem, hinc abii
Plenus & terreſtrium, & cœleſtium annorum.

N O T Æ.

Ἀναθρέψας. *Quum educaſſem*. Legebatur in Ambr. Cod. ἀναθρύψας. Ut commodior ſenſus evaderet, emendavi.

Οὐχ ὁσίης ῥίζης. *Non ſanctæ radicis*. Hoc eſt: non de Chriſtianis parentibus natus, quum paternos errores ſequutus olim in Ethnicorum caſtris militarim.

Ἡγεμονεύσας. *Quum gubernaſſem*. Ita malui ſcribere. Erat in MS. ἡγεμόνευσα.

Ἐτέων. *Annorum*. Hoc eſt, diu vixi mundo, & diu Cœlo, Eccleſiaſticam, ſanctamque vitam ducens.

Ἄλλο.

Γρηγόριος (τὸ δὲ θαῦμα) χάριν, καὶ πνεύματος αἴγλην
Ἐνθένδ' αἰρόμενος ῥίψ' ἐπὶ παιδὶ φίλῳ.

ALIUD. LXXVIII.

GRegorius (mirabile!) gratiam, & ſplendorem ſpiritus,
Hinc ſublatus effudit in carum Filium.

NO-

NOTÆ.

Diſtichon iſtud minimè Gregorio Theologo adſcribendum, erunt qui ſuſpicentur; ſuas enim laudes efferre videtur. Suſpicor & ego, & præcipuè quum à Scholiaſte ſæpius memorato prætermiſſum animadverterim.

Πνεύματος αἴγλην. *Splendorem ſpiritus.* Heliæ more, qui in diſcipulum Heliſæum gratiam, ſpiritumque ſuum effudit.

Ἄλλο.

Τυτθὴ μαργαρός ἐστιν, ἀτὰρ λιθάκεσσιν ἀνάσσει:
Τυτθὴ καὶ Βεθλέεμ, ἔμπα δὲ Χριστοφόρος.
Ὡς δ' ὀλίγην μὲν ἐγὼ ποίμνην λάχον, ἀλλὰ φερίστην,
Γρηγόριος. Τὴν σύ, παῖ φίλε, λίσσομ' ἄγοις.

ALIUD. LXXIX.

Puſilla quidem eſt margarita, ſed omnibus gemmis præit:
Puſilla quoque Bethleem, attamen fert Chriſtum.
Ita ego parvum quidem ſortitus ſum gregem, ſed optimum,
Gregorius. Hunc tu, dilecte fili, precor regas.

NOTÆ.

Ὀλίγην ποίμνην. *Parvum gregem.* Urbs quidem in Cappadociæ provincia Nazianzum fuit, ſed nullius penè nominis. Quare ejus mentionem fruſtra apud veteres Geographos, alioſque Scriptores requiras. Gregorii, pater, ac filius gloriam loco quæſivere, quem populi paucitas ad ea uſque tempora ignobilem fecerat, niſi idem ſit Nazianzum, ac Diocæſarea, de qua ſupra egimus. In Orat. autem XIX. Nazianzenam Eccleſiam iterum Civitati Bethleem comparat Nazianzenus, ἣν, inquiens, οὐδὲν ἐκώλυσεν καὶ μικρὰν εἶναι πόλιν, καὶ τῆς οἰκουμένης μητρόπολιν, ὡς Χριστοῦ καὶ τροφὸν, καὶ μητέρα. *Quam urbem* (Bethleem) *nulla res probibuit, quo minus ſimul & parva Civitas eſſet, & totius terræ metropolis, utpote Chriſti nutricem, atque parentem.* Idem in Carm. ad Hellenium repetit, de

ſua

sua Nazianzo loquens. Pro Βεθλέεμ Cod. Med. heic habet Βηθλεέμ.

Τὴν σύ. *Hunc tu*. Sequutus sum eumdem Codicem Mediceum, quum in Ambr. legeretur τλώ σοι.

Ἄλλο.

Ποιμενίλω σύριγγα παῖς σῇ χερσὶν ἔθηκα,
Γρηγόριος: σὺ δέ μοι τέκνον ἐπισταμένως
Σημαίνειν: ζωῆς δὲ θύρας πετάσειας ἅπασιν:
Ἐς δὲ τάφον πατρὸς ὥριος ἀντιάσαις.

ALIUD. LXXX.

PAstoritium lituum tuis in manibus deposui,
Gregorius. Tu verò, fili mi, scitè
Impera, vitæque portas omnibus aperi;
In paternum autem sepulcrum maturè veni.

N O T Æ.

QUod fortasse, antequam supremum diem clauderet, sibi ingeminabat Gregorius pater, heic repetit Poëta noster. Nempe Nazianzenam Ecclesiam filio commendabat, eumque rogabat, ut ab hoc infelici mortalium exilio sese expediret.

Ποιμενίην σύριγγα. *Pastoritium lituum*, sive melius dixerim, *fistulam pastoritiam*. ποιμενικὴν habet Cod. Med. Ex his erunt, qui conjiciant, Patris successorem in Ecclesia Nazianzena fuisse Theologum. Certè non desunt vel inter vetustissimos Scriptores, qui ipsum ejusdem Ecclesiæ Episcopum fuisse arbitrentur. Ipsemet S. Hieronymus, eo præceptore olim in liberalibus studiis usus, hæc de illo habet in Catal. Script. Ecclesiast. *Gregorius primùm Sasimorum, deinde Nazianzenus Episcopus, vir eloquentissimus, præceptor meus* &c. Cui consentiunt Rufinus in Præf. ad Orat. 49. Gregorii, quam de Græco transtulit, Socrates lib. 7. cap. 35. Hist. Ecclesi. & Sozomenus lib. 6. cap. 17. Hist. Eccl. Idem è superiori etiam Epigrammate probari posse videtur. Extra omnem tamen dubitationis aleam positum nunc est, numquam Gregorium nostrum re-

vera

vera Nazianzenæ Ecclesiæ constitutum fuisse Episcopum. Hoc ille tum in Carm. de Vita sua, tum alibi affirmat. Patri quidem, viventi adhuc, sed gravi ætate jam fesso, opem laturus, Episcopalis ministerii pondus non recusarat; sed tamquam collega, patrisque vices gerens, Ecclesiæ curam cum illo partitus est. Patre humanis rebus defuncto, numquam adigi filius potuit, ut patriæ Episcopum se constitui sineret. Vide, quæ infra adnotavi in Epigramma CXXVI.

Ἄλλο.

Στράψεν, ἐν οἷς τὸ πάροιθεν ἐν οὔρεϊ Χριστὸς ἀμείφθη·
Στράψε δὲ Γρηγορίου τοῦ καθαροῖο νόου,
Τῆμος ὅτ' εἰδώλων ἔφυγε ζόφον· ὡς δὲ καθάρθη
Ἧσι θυηπολίαις, λαὸν ὃν εἰσέτ' ἄγει.

ALIUD. LXXXI.

Refulsit eis, inter quos Christus in monte transfiguratus est.
Rufulsit puri etiam Gregorii intellectui,
Tunc quum Idolorum fugit noctem. Ex quo verò purificatus est
Suis sacrificiis, populum suum nunc quoque regit.

Εἰς τὴν μητέρα ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ προσληφθεῖσαν.

Παντός σοι μύθοιο, καὶ ἔργματος ἦεν ἐρεισμὸς
Ἦμαρ Κυριακόν· πένθει πένθος ἄπαν,
Μῆτερ ἐμή, τίουσα, μόνοις ὑπόεικες ἑορταῖς·
Εὐφροσύνης, ἀχέων ἵστορα νηὸν ἔχες.
Χῶρος ἅπας δάκρυσι τεοῖς σφραγίζετο, μῆτερ·
Μούνῳ δὲ σταυρῷ πλήγνυτο καὶ δάκρυα.
Οὔποτε σεῖο τράπεζα θυηδόχος ἔδρακε νῶτα·
Οὐ δὲ διὰ στομάτων ἦλθε βέβηλον ἔπος.
Οὐ δὲ γέλως μαλακῇσιν ἐφίζανε, μύστι, παρειαῖς.
Σιγήσω κρυφίους σεῖο, μάκαιρα, πόνους.
Καὶ τὰ μὲν ἔνδοθι· τοῖα δ' ἔκτοθι πᾶσι πέφανται.
Τοὔνεκα καὶ θείῳ σῶμ' ἀπέλειπες ἕδει.

In

In Matrem ex Altari assumtam. LXXXII.

Omnis tibi verbi, & operis firmamentum erat
Dies Dominicus. Luctu luctum omnem,
Mater mea, honorans, solis cedebas diebus Festis.
Lætitiæ, & doloram testem habebas Templum.
Omnis locus lacrymis tuis signatus est, mater:
Sola verò Cruce configebantur & lacrymæ:
Numquam tua vidit terga mensa Sacrificii,
Neque per ora venit profanus sermo.
Neque risus mollibus, ò sacris initiata, insedit genis?
Occultos tuos, ò beata, silebo labores.
Et hæc quidem intus. Quæ verò foris, omnibus perspicua sunt.
Quare & divino corpus reliquisti Templo.

NOTÆ.

Gregorii senioris Nazianzeni Episcopi uxor, Theologi mater Nonna fuit, fœmina tot virtutibus ornata, quot in ejus sanctissimis liberis, ac in ejus marito Græcia tota miratur. Ipsi, veluti sanctitatis fonti, summa reliquæ familiæ pietas attribuenda videtur; quippe & Gregorium conjugem ab Ethnicismi tenebris, & ab Hypsistariorum erroribus ad germanam Christi Fidem revocavit; filios verò optimis formatos moribus exemplo suo sanctitatem sequi non tam docuit, quàm (si licet dicere) coëgit. Tantæ mulieris memoriam Cœlitum albo inscriptam Græci æquè, & Latini recolunt die V. Augusti. Qui laudes illius fusè enarratas colligere velit, Orationes adeat, quas in funere Patris, Cæsarii, & Gorgoniæ elucubravit Poëta noster; itemque consulat Carmina *de Vita sua*, aliaque Gregorii Poëmata, queis Nonnæ virtutes referuntur. In his autem Carminibus luculenter quoque descriptas habeat. Anno fortasse, ut Hermantus arbitratur, 373. vel 374. à Christo nato ultimum illa diem clausit, jam ætate, sanctisque operibus plena. Certè fuisse illam Cæsarii, & Gorgoniæ filiorum, & Gregorii viri sui funeribus superstitem, nemo dubitat. Eruditè verò de more animadvertit Baronius in Notis ad Martyrol. Rom. die V. Augusti, olim Sanctimoniales *Nonnas* consuevisse appellari, uti

etiam

etiam notaverat ante Cœlius Rhodiginus Lect. antiqu. lib. 5. cap. 13. Huc respexit procul dubio S. Hieronymus in Epist. 22. ad Eustochium, ubi hæc habet: *Illa interim, quæ Sacerdotes suos viderint indigere præsidio, eriguntur in superbiam; & quia maritorum experta dominatum, viduitatis præferunt libertatem, Castæ vocantur, & Nonnæ* &c. Vide Rosuveidum in Onomast. ad Vitas Patrum, & Du Fresne in Glossario med. & infim. Latin.

Ἐκ τῆ θυσιαςηρίȣ. *Ex Altari*. Dum in Templo oraret Nonna, improvisa morte correpta fuit. Hoc infra sæpè repetitum videbis. Matrem idcircò *assumtam*, seu *elatam ex Altari* Gregorius pronunciat. Ceterum Carmina, quæ ex Ambrosiano Codice damus, Scholiastes MS. omittit; quare ejus ope tum solummodo uti incipiemus, quum ad versus è Codice Parisiensi descriptos ventum erit. Heic autem nonnulla occurrunt, quæ Delio natatore mihi videntur indigere.

Πένθει. *Luctu*. In Cod. Med. hæc ita interpunguntur, & distinguuntur, ut posui. Quum plerumque in Cod. Ambr. desiderentur commata, & puncta, nihil inde opis mihi venit. Fortasse τὸ ἀφροσυνης conjungendum cum ἑορταῖς. Utcumque se res habeat, conjicio hæc ita posse intelligi. O mater mea, luctum omnem, hoc est, dies minimè Festos, sive dies jejunii, luctu honorans, solis cedebas Festis, ideſt, remittebas de luctu. Deinde gaudendi, & flendi tempora è Templo sumebas, sive omnibus diebus in Templo orabas, tum inquam diebus pœnitentiæ, tum etiam lætitiæ.

Ὑπόειξες. *Cessisti*. Ut secunda persona hoc etiam in loco servaretur, addidi Sigma, quum in Cod. Ambr. legatur ὑπόειξε.

Μύςι. *O sacris initiata*. Cur matrem suam Gregorius μύςιδα, hoc est, *sacris initiatam* appellet, summa consideratione dignum est. A vero fortasse non aberret, qui Nonnam in Viduarum numero cooptatam fuisse arbitretur, quarum erat munus Altari sacro inservire: *Diaconissæ* illæ nuncupabantur, nomen, ac munus antiquis Patribus, Ecclesiisque notissimum. Quod igitur Bellarminus, aliique eruditissimi viri, atque ego Tom. 1. Anecdot. pag. 93. animadverti, ubi quis ad Episcopatum evectus fuerat, carnis commercia ejurare cogebatur, quamquam legitima uxor nondum fuisset è vivis sublata. Hinc S. Hieronymus in Epist. ad Pammachium: *Episcopi*, inquit, *Presbyteri*, *Diaconi*, *aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certè post Sacerdotium in æternum pudici*. Idcirco

cò Presbyterorum, aut Episcoporum uxores, non *conjugis* amplius appellationem retinere solebant, sed *sororis*. Therasiam S. Paulini Episcopi Nolani *de conjuge sororem factam* scribebat Idacius in Chronico ad Annum Honorii XXX. Gregorius autem noster in Epist. 95. S. Gregorium Nyssenum consolatur in morte Theosebiæ sororis, quam appellat τὴν ὄντως ἱερὰν, καὶ ἱερέως σύζυγον, καὶ ὁμοτίμον, καὶ τῶν μεγάλων μυστηρίων ἀξίαν, idest, *verè sacram*, *& Sacerdotis conjugem*, *& honore parem*, *& magnis Mysteriis dignam*. De sancta hac muliere nobis infra sermo erit. Nunc vides, aliter hæc verba explicari non posse, nisi affirmando, Diaconissarum munus à Theosebia gestum fuisse, quæ propterea *ἱερά*, *sacra*, & *honore par* Gregorio marito, & *magnis* Diaconatus *mysteriis* digna pronunciatur. Gorgoniam quoque sororem suam μύστιδα, hoc est, *sacris initiatam* Poëta noster Carm. LXVIII. supra appellavit. Quæ vox ab alio ejusdem loco in Orat. XI. lucem accipiet, ubi hæc de Gorgonia refert: Ἀλλ᾽ ὀλίγα λειτουργήσασα κόσμῳ, καὶ φύσει, καὶ ὅσον ὁ τῆς σαρκὸς ἐβούλετο νόμος, μᾶλλον δὲ ὁ τῇ σαρκὶ ταῦτα νομοθετήσας, θεῷ τὸ πᾶν ἑαυτὴν καθιέρωσεν. *Sed quum mundo, & naturæ aliquantum ministrasset, & quantum carnis lex volebat, seu potius qui istam carni legem indixit, totam sese Deo consecravit*. En ut Gorgonia & ipsa, vivente marito, carnis commercia scidit, ac matrimonio functa se Deo consecravit, Diaconissarum, ut reor, numero addita. Nonna igitur, ubi ejus vir Gregorius Sacerdotium, & Episcopatum Nazianzenum consequutus est, castitatem Deo voverat, sacræque Diaconissarum militiæ nomen dederat. Illæ verò unius viri uxores deligebantur, ut his verbis Constit. Apostolic. lib. 6. cap. 17. probatur. Διακόνισσα δὲ γινέσθω παρθένος ἁγνή: εἰ δὲ μήγε, κἂν χήρα μονόγαμος. Idest, *Diaconissa verò eligatur virgo pudica*: *sin minus*, *saltem vidua*, *uni viro nupta*. Infra eamdem suam parentem alloquens Gregorius, σὺ δὲ, inquit, ἔδωκας ἁγνὸν βίον. *Tu verò castam Deo vovisti vitam*. Altari quoque illam ministrasse, non semel scribit Gregorius, ut infra patebit, quemadmodum Diaconissæ solebant. Quum verò per manuum impositionem hæ mulieres sacrarentur, hinc *sacris initiatæ*, ac μύστιδες appellabantur.

Οὔ ποτε. *Numquam* &c. A sacro Altari numquam dimoveri Nonna poterat; non enim ejus pietas ferebat, ut alio in loco, quàm in Templo, cujus ministerio se addixerat, moraretur. Similia de eadem

dem

dem parente sua habet Gregorius in Orat. XIX. Πῶς, inquit, οὐχὶ καὶ παρ' ἐκείνης μέγα τὸ μή ποτε νῶτα δοθῆναι τῇ σεβασμίῳ τραπέζῃ; *Cur non illi quoque ad laudem magnam sit, quod venerandæ mensæ numquam terga obverterit?*

Ἄλλο.

ΠΩ͂Σ ἐλύθη Νόννης καλὰ γούνατα; πῶς δὲ μέμυκε
Χείλεα; πῶς ὄσσων οὐ προχέει λιβάδας;
Ἄλλοι δ' αὖ βοόωσι παρ' ἠρίον· ἥδε τράπεζα
Οὐκέτ' ἔχει καρποὺς τῆς μεγάλης παλάμης.
Χῶρος δ' ἐστὶν ἔρημος ἁγνοῦ ποδός· οἱ δ' ἱερῆες
Οὐκέτ' ἐπὶ τρομερῷ κρατὶ βάλουσι χέρα.
Χῆραι δ' ὀρφανικοί τε τί ῥέξετε; παρθενίη δὲ,
Καὶ γάμος ἀζυγέων κέρσατ' ἀπὸ πλοκάμους.
Τοῖσιν ἀγαλλομένη, καρπὸς φέρε πάντα χαμᾶζε,
Τῆμος ὅτ' ἐν νηῷ ῥικνὸν ἀφῆκε δέμας.

ALIUD. LXXXIII.

QUei soluta sunt Nonnæ bona genua? Quei occlusa
Ejus labia? Quei ab oculis non fundit lacrymas?
Alii verò clamant circa tumulum: Mensa ista
Non habet amplius dexteræ magnæ fructus.
Locus ille puro pede caret. Hi verò Sacerdotes
Non amplius ad ejus caput tremulam admovent manum.
Viduæ autem, & orphani, quid facietis? Virginitas quoque,
Et proborum conjugum nuptiæ sibi comas totonderunt.
His illa ornata erat, sed omnia in terram tulit,
Tunc quum in Templo rugosum corpus reliquit.

NOTÆ.

ΠΩ͂Σ ἐλύθη. *Quei soluta sunt.* Phrasis ex Homero petita, apud quem in usu. λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ. Horatius contra: *Dumque virent genua.* Sed proprio quodam modo Nonnæ genua soluta sunt; nam genibus flexis obiit in Templo.

Προχέει. *Fundit.* Ita scripsi, quum in Ambr. MS. esset προχέι, & in Med. προχέεις.

F Ἧδε

Ἡ δὲ τράπεζα. *Mensa ista*. Venustioris sensus gratia placuit conjungere ἡ δέ. *Mensa* autem per Antonomasiam est Altare sacrum, quod Nonnæ ministerio, & oblationibus, non amplius fruebatur.

Οἱ δ' ἱερῆες. *Hi verò Sacerdotes*. Sæpe, ut arbitror, Sacerdotes huic sanctæ mulieri benedicere solebant. Hinc ait Gregorius, non amplius eos tremulam Nonnæ capiti manum admoturos. *Tremulam* autem vocat Sacerdotum manum, vel ob eorum ætatem, vel quia in benedicendo mulieri adeò piæ, illorum dextra præ reverentia tremeret.

Κέρσαντ' ἄπο. *Totonderunt*. Anastrophe Poëtis Græcis non rarò usurpata pro ἀπεκέρσαντο. Poëtica item elegantia dictum est, Virginitatem, ac Nuptias in funere Nonnæ sibi comas totondisse, ut significetur luctus, in quo cum Virgines, tum nuptæ mulieres versabantur, quum ab hac luce sublata est Nonna. Crinem verò in luctu ab antiquis deponi solitum, supra ostendimus ad Carmina *in Martinianum*.

Τοῖσιν ἀγαλλομένη. *His ornata erat*. In Cod. Ambr. hæc ita distinguuntur, ut posui. Τὸ κάρτος, quod in versu subsequitur, habetur in Mediceo, pro quo Ambr. Codex habet κράτος. Sed qui sit hoc in loco hujus verbi usus, intelligere nescio; nam aut est *capitis*, aut *vis*, *potentia*, *imperium*, & hujusmodi, quorum nullum reddere potest commodum sensum, nisi intelligatur *potentia* Mortis. Neque conjungere ausim κράτος cum πλοῦτος.

Ἄλλο.

Σάῤῥα σοφὴ τίεσκε φίλον πόσιν: ἀλλὰ σὺ μῆτερ
Πρῶτα Χριστιανόν, εἶθ' ἱερῆα μέγαν
Σὸν πόσιν ἐσθλὸν ἔθηκας ἀπόπροθι φωτὸς ἐόντα.
Ἄννα σὺ δ' ᾆα φίλον καὶ τέκες εὐξαμένη,
Καὶ νηῷ μιν ἔδωκας ἁγνὸν θεράποντα Σαμουήλ.
Ἡ δ' ἑτέρη κόλποις Χριστὸν ἔδεκτο μέγαν.
Νόννα δ' ἀμφοτέρων ἔλαχε κλέος: ὑστάτιον δὲ
Νηῷ λισσομένη κάτθετο σῶμα φίλον.

ALIUD. LXXXIV.

Sara sapiens dilectum coluit maritum. Sed tu, mater,
Primò Christianum, deinde Sacerdotem magnum

Tuum

Tuum sponsum bonum effecisti, quum procul esset à lumine.
    Anna tu per preces filium carum peperisti,
Eumque Templo dedisti purum famulum, Samuelem.
    Altera verò Christum magnum sinu complexa est.
At Nonna utriusque sortita est decus. Postremò autem,
    Dum oraret, Templo dilectum corpus commendavit.

N O T Æ.

INter matrem suam, Saram Abrahami conjugem, duasque celebres in sacris literis Annas, comparationem Gregorius instituit. Et Saræ quidem Nonnam præferre videtur; illa enim ex amore tantùm, quo maritum prosequebatur, famam consequuta est; hæc autem Gregorium conjugem suum è Gentilium tenebris ad Christi Religionem transtulit.

Πόσιν. *Sponsum*. Habebatur in MS. Ambr. πόσι, vitiosè, ut arbitror.

Α'ννα. *Anna*. Samuelis matrem Annam significat, quæ filium precibus à Deo impetratum sacro destinavit Altari, ut habetur 1. Reg. cap. 1.

Σαμουὴλ. Pro hoc nomine, quod in Cod. Med. legitur, habet Ambrosianus γαμοῦσα, hoc est *nupta*.

Η' δ' ἑτέρη. *Altera verò*. Scilicet altera Anna, Prophetissa, Phanuelis filia, quæ Christum Dominum infantem in Templo suis complexa est ulnis. Vide Evang. Lucæ cap. 3.

Νόννα. *Nonna*. Quum prole careret Nonna, à Deo enixè petiit, vovitque, se Templo masculum, si impetrasset, dicaturam. Nato Gregorio nostro, votum complevit. Hæc Poëta noster in Carm. de Vita sua memorat.

Α'λλο.

ΕΜπεδόκλεης σὲ μὲν αὐτίκ' ἐτώσια φυσιόωντα
    Καὶ βροτὸν Αἰτναίοιο πυρὸς κρατῆρες ἔδειξαν.
    Νόννα δ' οὐ κρατῆρας ἐσήλατο· καὶ δὲ τραπέζῃ
    Τῇδέ ποτ' εὐχομένη, καθαρὸν θῦμα, ἔνθεν ἀέρθη.
    Καὶ νῦν θηλυτέρῃσι μεταπρέπει εὐσεβέεσσι
    Σουσάννῃ, Μαριάμ τε, καὶ Α'ννῃς, ἕρμα γυναικῶν.

F 2 ALIUD.

ALIUD. LXXXV.

EMpedocles, te quidem improviso frustra superbientem
Ætnæi ignis crateres mortalem ostenderunt.
Nonna verò crateres non insiluit. Sed Altari
Huic olim supplicans, pura hostia, hinc sublata est.
Et nunc inter mulieres pias excellit,
Susannam, Mariamque, & Annas, columen mulierum.

N O T Æ.

EΜπεδόκλεις. *Empedocles*. Priores hos duos versus iterum legas in Poëmate LXI. ad Nemesium inter Gregorii Opera edita, ac iisdem planè verbis, nisi quod in MS. Ambr. legebatur, Αἰτναίω, pro quo posui, ut in editis, Αἰτναίοιο. Empedoclis autem hoc in loco memorari mors notissima est, qui, ut pro Deo haberetur, in Ætnæ caminum se præcipitem dedit, ne quod corporis vestigium superesset. Verùm ferreæ illius crepidæ, per flammam rejectæ, dementis Philosophi fraudem prodidere. Hinc Horatius ad Pisones. ————————*Deus immortalis haberi*
Dum putat Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Insiluit.————————
Nonna igitur, non Empedoclem imitata est, ut inanem, & fictam apud homines divinitatis famam sibi compararet, neque per hujusmodi illusionem hominibus imposuit; sed in Cœlum, verè & ipsa cœlestis, ex Altari assumta est.

Κρατῆρας. *Crateres*. Hoc præcipuo nomine donabatur caminus, sive montis Ætnæ foramina, per quæ ignis, ac cinis evomi solent. Plinius lib. 3. cap. 8. *Mons*, inquit, *Ætna nocturnis mirus incendiis. Crater ejus patet ambitu stadiorum viginti*. Hæc Latinus Scriptor, cui consonat & Græcus, nempe Strabo lib. 6. Ὑπέρκειται δὲ μάλιστα τῆς Κατάνης ἡ Αἴτνη, καὶ τῶν περὶ τοὺς κρατῆρας παθῶν πλεῖστον κοινωνεῖ. *Maximè Catanæ supernè imminet Mons Ætna, & urbs ea maximam partem eorum motuum sentit, qui circa crateras Ætnæ efficiuntur*. In Orat. III. quæ est prima in Julianum, Empedoclem Gregorius memorat, qui τοῖς Σικελικοῖς κρατῆρσιν, *Siculis crateribus*, ut divinitatem consequeretur, se tradidit. Cete-

rum

rum laudatus Strabo eodem in libro ad fabulas hanc de Empedocle narrationem amandat. Vide, si lubet.

Μαρίαμη. Ita Hebræorum ad instar. In Cod. Med. est Μαρίαμη.

Ἄλλο.

Ἡράκλες, Ἐμπεδότιμε, Τροφώνιε, λήξατε μύθους,
Καὶ σύ γ' Ἀρισταίου κενεαυχέος ὀφρὺς ἄπιστε:
Ὑμεῖς μὲν θνητοὶ, καὶ οὐ μάκαρες παθέεσσιν.
Θυμῷ δ' ἄρσενι Νόννα βίου τμήξατα κέλευθον,
Χριστοφόρος, σταυροῖο λάτρις, κόσμοιο ἀδείφρων,
Ἤλατ' ἐπουρανίην εἰς ἄντυγα, ὡς ποθέεσκεν,
Τρὶς μάκαρ ἐν νηῷ σῶμ' ἀποδυσαμένη.

ALIUD. LXXXVI.

Hercules, Empedotime, ac Trophonie, fabulis temperate,
Tuque Aristæi vana jactantis supercilium infidum:
Vos quidem mortales, & nequaquam beati ob animi morbos.
Masculo autem animo Nonna vitæ secans viam,
Christifera, Crucis cultrix, mundi contemtrix,
Insiluit cœlestem in currum, quemadmodum optabat,
Ter beata, in Templo corpore exuta.

NOTÆ.

Fraudulentam nonnullorum Gentilium dementiam, qui se Cœlo redditos credulo popello venditarunt, cum vera Nonnæ parentis suæ felicitate comparat Gregorius. Illos mortales, imo infelicissimos mortalium appellat; hanc verò beatissimam revera deprædicat. Qui fuerint hi Ethnici, inspiciamus.

Ἡράκλες. *Hercules*. Versus hic unà cum duobus sequentibus in supra laudato Poëmate ad Nemesium rursus legitur. Herculem porro in monte Oeta, veste veneno illita coopertum, miserrimè interiisse, nemo est in antiquitate adeò hospes, qui nesciat. Creditus tamen vulgo ille Heros in Cœlum raptus, Superisque immixtus. Fabellam hanc ridet Gregorius.

 Ἐμπε-

Ἐμπεδότιμε. *Empedotimo*. In Cod. Ambr. legebatur Ἐμπεδόσιμε. De Empedocle, Trophonio, Aristæo, ac Empedotimo alibi mentionem fecit Theologus, nempe in Orat. III. quæ est prima in Julianum, ubi gloriæ cupiditatem, stultitiamque Ethnicis exprobrat, inquiens: Ταῦτα μὲν παιζέτωσαν παρ' ἐκείνοις Ἐμπεδοκλεῖς, καὶ Ἀρισταῖοι, καὶ Ἐμπεδότιμοί τινες, καὶ Τροφώνιοι, καὶ τοιούτων δυστυχῶν ἀριθμός. *Hac sanè apud illos* (Ethnicos) *veluti lusus caussa faciant Empedocles, & Aristæi, & Empedotimi quidam, ac Trophonii, atque hujusmodi miserorum hominum chorus*. Tum notata Empedoclis dementia, reliquos ait in abditissimos quosdam specus se recepisse, ut Cœlum petiisse crederentur, sed fraude postea deprehensa non plus honoris ex hujusmodi furtivo secessu retulisse, quàm contumeliæ ob compertam fraudem. Rem clariùs prodit Elias Cretensis in Comment. ad eamdem Nazianzeni Orationem. Hos perditissimos homines *patria Thebanos*, *arte vates* fuisse primò affirmat. Deinde ait: *Quum igitur hi quoque divinitatis famam apud mortales quærerent, atque in eam opinionem venire, ut in Cœlum rapti esse existimarentur, in subterraneos quosdam specus sese injecerunt, & illic fame oppressi, atque extincti sunt*. Nonnus itidem Græcus Gregorii Scholiastes Trophonium, Aristæum, ac Empedotimum *Lebadiæ Bœotiæ urbe* ortos esse, artemque vaticinandi exercuisse tradit. Nescio an idem cum hoc Empedotimo fuerit ille, quem Suidas veluti Physicæ cultorem refert, uti & alter ejusdem nominis vir, quem Clemens Alexandrinus in Adhort. ad Gentes vatibus accenset, patriaque Syracusium fuisse testatur. Sed cur hoc hominum genus parentis suæ Epitaphio Gregorius immiscet? Quia illis temporibus nebulones isti apud Ethnicos magno in pretio erant, & Heroibus Christianis fortasse præferebantur. Audi Julianum Apostatam in fragmento Orationis, Epistolæve cujusdam: Ἆρ' οὖν ἀνθρώπους χρηστοὺς ἀπέκτεινον πολλοί, καθάπερ Σωκράτη, καὶ Δίωνα, καὶ τὸν μέγαν Ἐμπεδότιμον; Hoc est. *An non multi viros bonos interfecerunt, velut Socratem, & Dionem, & magnum illum Empedotimum?* En quæ Juliani de Empedotimi virtute ac morte foret opinio. Suidas autem in voce Γυλιαυχενός hanc de Empedotimo ejusdem Juliani sententiam refert. Περὶ τοῦ Ἐμπεδοτίμου λέγει ὁ παραβάτης οὕτως ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Κρονίοις: ἡμεῖς δὲ Ἐμπεδοτίμῳ, καὶ Πυθαγόρᾳ πιστεύοντες. *De Empedotimo in Saturnalibus sic scribit Apostata: Nos Empedotimo, & Pythagoræ fidem adhibentes &c.*

Tro-

Τροφώνιε. *Trophonie*. Quis hic impoſtor fuerit, jam adnotavimus. Celebre adagium eſt *è ſpecu Trophonii* redire, uti etiam ἐς Τροφωνίου μεμάντευται, *in Trophonii antro vaticinatus eſt*. Ariſtophanes in Nubibus, Herodotus lib. I. Cic. lib. 3. de Nat. Deorum, Euripides in Jone, Lucianus in Dialogis mortuorum, aliique Trophonium commemorant. Ejus tamen hiſtoria, ſeu fabula, diverſimodè à Scriptoribus refertur. Vide Eraſmum in Adagiis, & Nonnum in Scholiis ad Nazianzeni Orat. III.

Λήξατε μύθοις. *Fabulis temperate*. Cl. Salvinius legendum cenſet μύθου; nam λήγω ſemper cum genitivo.

Ἀρισταῖε. *Ariſtæe*. Corruptè in MS. Ambr. Αἰδισταῖε ſcriptum eſt. Quinam hic Ariſtæus fuerit, in ſuperioribus notis diximus. *Ariſtæum* quemdam *Cyrenæum* cum falſis Ethnicorum vatibus connumerat Clemens Alexandr. in Adhort. ad Gentes. Eumdem cum hoc impoſtore illum fuiſſe, credere par eſt.

Κέλευθον. *Viam*. Ita ſcribere malui, quam κέληθον, uti habet Ambr. Codex.

Χριστοφόρος. *Chriſtifera*. Quandoquidem ſæpe hujuſmodi voce utitur Gregorius, exploremus quid per illam ſignificetur. Pro *Chriſtiano*, ſeu *Chriſti ſectatore* veteres uſurparunt, & præſertim Poëtæ, vocabulum nempe commodius carmini. Solebant autem Chriſtiani non Χριστοφόροι tantùm, ſive *Chriſtiferi*, ſed etiam Θεοφόροι, ſive *Deiferi*, ac πνευματοφόροι, ſive *Spiritophori* interdum nuncupari. Quum, ut Apoſtolus ajebat, Chriſti ſectatores *Templum Dei* ſint, hinc *Deum portare*, ac Θεοφόροι dicebantur. Pari quoque ratione, quod *Chriſtum ferrent*, Χριστοφόροι poterant appellari. A S. Ignatio Martyre Epheſii vocantur Χριστοφόροι. Phileas vetuſtiſſimus Scriptor, apud Euſebium lib. 10 cap. 8. in Epiſt. ad Thmuitas: Διὸ, inquit, ζηλώσαντες τὰ μείζονα χαρίσματα οἱ Χριστοφόροι Μάρτυρες. *Proinde Chriſtiani Martyres meliora chariſmata ſectantes*. Pro voce Χριστοφόροι Gregorius in Carm. VI. εἰς Μαρτινιανὸν uſurpavit οἱ Χριστὸν φορέοντες; *qui Chriſtum fertis*. Vide & Cyrillum Hieroſolymitanum Catech. Myſtag. 4. docentem, quo ſenſu Chriſtiani appellentur *Chriſtiferi*, nempe quòd Corpus, & Sanguinem Chriſti guſtent.

Σῶμ' ἀποδυσαμένη. *Corpus exuta*. Ita C. Ambr. in quo tamen per unicum Sigma ſcriptum eſt ἀποδυσαμένη. Codex Mediceus habet πάντ' ἀποδυσαμένη, *omnibus rebus expedita*.

Ἄλλο.

Γρηγόρειον βοόωσα παρ' ἀμπελοκόμοισιν ἀλωαῖς
Ἤντεο μῆτερ ἐμὴ ξείνης ἄπο νισομένοισιν,
Χεῖρας ἀμπετάσασα φίλας τεκέεσσι φίλοισι
Γρηγόρειον βοόωσα. τὸ δ' ἔρρεεν αἷμα τεκούσης
Ἀμφοτέροις ἐπὶ παισὶ, μάλιστα δὲ θρέμματι θηλῆς.
Τοὔνεκα καί σε τόσοις ἐπιγράμμασι μῆτερ ἔτισα.

ALIUD. LXXXVII.

Gregorium inclamans per vineas floribus ornatas
Occurrebas, mater mea, peregre redeuntibus,
Et manus extendens dilectas ad dilectos filios,
Gregorium clamore vocans. Fluxit verò maternus sanguis
Super utrumque filium, & potissimum super quem lactasti.
Idcirco te his quoque carminibus, mater honoravi.

NOTÆ.

Somnium fortasse Gregorius narrat, quo sibi visus est matrem intueri, filios ad Cœlum invitantem. Aut illam potius exhibet adhuc vivam, eosdemque filios, Gregorium præsertim majorem natu, ab hujus mundi ærumnis secum advocantem ad Cœlos. Forsitan etiam heic latet aliquod mendum. In Ambr. Cod. non satis apparebat, num ἤλπο, an ἤντεο μῆτερ, scriptum foret. Ego legendum potius censui ἤντεο. In eodem Codice, ac eodem versu legitur ξείνιοσα ποτισομένοισιν. Sequutus sum Codicem Mediceum, ubi ξείνης ἄπο νισομένοισιν.

Ἔρρεεν. *Fluxit*. In MSS. tam Ambr. quàm Medic. erat ἔξεεν: quæ vox quid heic significet, non video, nam ἀπλῶς significat *rasit*, *expolivit*. Aliud itaque vocabulum vicinum per conjecturam adhibui, ut quis sensus esset verbis. Attamen quei hæc cum superioribus aptè consentiant, difficile apparet. Ἐπὶ γράμμασι scriptum erat in MS. Ambr. Rectiùs Codex Mediceus conjunxit.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

ΤΕ'κνον ἐμῆς θηλῆς, ἱερὸν θάλος, ὥς σε ποθεῦσα
Οἴχομαι εἰς ζωὴν, Γρηγόρι ἐράνιην.
Καὶ γὰρ πολλ' ἐμόγησας ἐμὸν κομέων πατέρος τε
Γῆρας· ἃ καὶ Χριστοῦ βίβλος ἔχει μεγάλη.
Ἀλλὰ φίλος τοκέεσσιν ἐφέσπεο, καί σε τάχιστα
Δεξόμεθ' ἡμετέροις φάεσι σαοφρονέως.

ALIUD. LXXXVIII.

FIli mei uberis, sacrum germen, quantum te desiderans
Abeo in vitam, Gregori, cœlestem.
Etenim multa tolerasti, meam curans, patrisque
Senectutem: quæ omnia Christi magnus liber habet.
Verum, dilecte, parentes sequere, teque statim
Excipiemus in lucem nostram libentissime.

NOTÆ.

TE'κνον ἐμῆς θηλῆς. *Fili mei uberis*. Hoc est, quem ego lactavi. Unum fortasse Gregorium lacte suo paverat Nonna; Gorgoniam verò, ac Cæsarium nutricibus lactandos dederat. Quare illum etiam supra ceteros diligebat. Idem quoque in superiori Epigrammate innui videtur.

Ἄλλο.

Ἄλλη μὲν κλεινή τις ἐν οἰκιδίοισι πόνοισιν,
Ἄλλη δ' ἐκ χαρίτων ἡ δὲ σαοφροσύνης.
Ἄλλη δ' εὐσεβίης ἔργοις καὶ σαρκὸς ἀνίαις
Δάκρυσιν, εὐχωλαῖς, χερσὶ πενητοκόμοις.
Νόννα δ' ἐν πάντεσσιν ἀοίδιμος. Εἰ δὲ τελευτὴν
Τοῦτο θέμις καλέειν, κάτθανεν εὐχομένη.

ALIUD.

ALIUD. LXXXIX.

ILla domum pulchro veneranda labore gubernat ;
Hæc dulci Charitum flore pudica nitet.
Carnis tormentis, lacrymis, prece nobilis illa est,
Et qua larga inopes curat amica manu.
Una hisce in cunctis Nonna immortalis: & orans,
Si fas mortem istud dicere, mortem habuit.

NOTÆ.

CArmen istud, & reliqua *in Matrem*, desiderantur in Ambrosiano Codice, pagellis aliquot inde abstractis. Desiderabatur & postremus præcedentis Carminis versus. Sed Cl. V. Antonius Maria Salvinius, cujus humanitati, ac eruditioni me plurimum debere fateor, cum illum versiculum, tum alia Carmina in S. Nonnam usque ad numerum CVII. è Codicibus Mediceæ Bibliothecæ descripta suppeditavit. Duo autem præ cæteris Nazianzeni Codicibus MSS. in insigni illa Bibliotheca habentur. Horum unus è conjectura Cl. V. P. Bernardi Montfauconii Sæculo Christi XII. conscriptus fuit, alter XI. Carminibus primi Codicis, quem olim pertinuisse ad Manuelem Chrysoloram ejus nomen præfixum testatur, Græca Paraphrasis adnectitur. In fronte Libri legitur hic Jambicus Ἔπη τὰ θεῖα τοῦ σοφοῦ Θεολόγου. *Carmina divina sapientis Theologi*. Ejusdem Salvinii est metrica hujus Epigrammatis versio, uti & aliæ, quæ interdum occurrent.

Ἄλλο.

ΝΟ'ννάν ἐπουρανίοισιν ἀγαλλομένην φαέεσιν,
Καὶ ῥίζης ἱερῆς πτόρθον ἀειθαλέα,
Γρηγορίου ἱερῆος ὁμόζυγα, καὶ πραπίδεσσιν,
Εὐαγέων τεκέων μητέρα τύμβος ἔχει.

ALIUD. XC.

NOnnam exultantem cœlestis luminis imbre,
Sacræ & radicis germen inocciduum,

Gre-

Gregorii & menti consortem Antistitis, atque
Sacratæ prolis matrem, habeo Tumulus.

Α'λλο.

ΕΥ'χαί τε στοναχαί τε φίλαι, καὶ νύκτες ἄϋπνοι,
Καὶ νηοῖο πέδον δάκρυσι δευόμενον,
Σοὶ, Νόννα ζαθέη, τοίην βιότοιο τελευτὴν
Ὤπασαν ἐν νηῷ ψῆφον ἑλεῖν θανάτου.

ALIUD. XCI.

PErvigiles noctes, cari gemitusque, precesque,
Atque solum Templi, fletibus irriguum;
Nonna, tibi talem vitæ, divina, tulere
Finem; atque in Templo sors tibi mortis iit.

Α'λλο.

ΨΥχὴ μὲν πτερόεσσα πρὸς οὐρανὸν ἤλυθε Νόννης,
Σῶμα δ' ἄρ' ἐν νηοῦ Μάρτυσι παρθέμεθα.
Μάρτυρες ἀλλ' ὑποδέχθε θύος μέγα, τὴν πολύμοχθον
Σάρκα, καὶ ὑμετέροις αἵμασιν ἑσπομένην.
Αἵμασιν ὑμετέροισιν, ἐπεὶ ψυχῶν ὀλετῆρος
Δηναιοῖσι πόνοις κάρτος ἔπαυσε μέγα.
Οὐ μόσχων θυσίην σκιοειδέα, οὐδὲ χιμάρρων,
Οὐδὲ πρωτοτόκων, Νόνν' ἀνέθηκε θεῷ.
Ταῦτα νόμοις προτέροισιν, ὅτ' εἰκόνες. ἡδ' ἀρ' ἑαυτὴν
Δῶκεν ὅλῳ βιότῳ, μάρτυρε, καὶ θανάτῳ.

ALIUD. XCII.

NOnnæ spiritus evolans in Cœlum ascendit,
Ejus verò corpus è Templo Martyribus apponimus.
Igitur, Martyres, magnam hostiam suscipite, & fatigatum
Corpus vestro sanguini sociatum.
Vestro, inquam, sanguini; nam animarum perditoris
Vires ingentes illa perpetuis laboribus repressit.

Non

Non umbratilem vitulorum victimam, neque hircorum,
Neque primogenitorum Nonna obtulit Deo.
Hæc prima sub lege fiebant, tamquam figuræ. Sed se ipsam
Nonna dedit (discito) in totâ vitâ, & morte.

Ἄλλο.

Ἄλλος μὲν Νόννης τις ἀγνῶν ἐσθλοῖσιν ἐρίζοι,
Εὐχωλῆς δὲ μέτροισιν ἐριζέμεν οὐ θέμις ἐστίν.
Τέκμαρ καὶ βιότοιο τέλος λιτῇσι λυθέντος.
Ὦ στοναχῶν δακρύων τε καὶ ἐννυχίων μελεδώνων:
Ὦ Νόννης ζαθέης τετρυμμένα γυῖα πόνοισι.
Ποῦ ποτ' ἔην, νηὸς μόχθων λῦσε γῆρας ἀκαμπτον.

ALIUD. XCIII.

Nonnæ quidem virtutes aliquis probus æmuletur,
Sed ejus precum æmulari mensuram nequeat,
Quum metam, exitumque vitæ inter precandum attigerit.
O suspiria, & lacrymæ, curæque nocturnæ!
O admirandæ Nonnæ attrita laboribus membra!
Templum, ubi tunc erat, solvit senectutem laborum patientissimam.

NOTÆ.

Pro ἄλλος fortasse legendum ἄλλοις, ut sit sensus: Alias quidem Nonnæ virtutes æmulari aliquis poterit, at non ejus in oratione fervorem, atque constantiam.

Ἄλλο.

Εὐχομένη βοόωσα παρ' ἁγνοτάτῃσι τραπέζαις
Νόννα λύθη, φωνὴ δ' ἐδέθη, καὶ χείλεα καλὰ
Γηραλέης. Τί τὸ θαῦμα; θεὸς θέλεν ὑμνητείρην
Γλῶσσαν ἐπ' εὐφήμοισι λόγοις κληῖδα βαλέσθαι.
Καὶ νῦν ὑψόθεν μέγ' ἐπεύχεται ἡμετέροισιν.
Εὐχωλαῖς καὶ πόντον ἐχαίρισε Νόννα θεουδὴς

Οἷς

Οἷς τεκέεσσι φίλοις, καὶ ἐκ περάτων συνάγειρεν
Ἀντολίης δύσιός τε μεγακλέας, οὐ δοκέοντας
Μητρὸς ἔρως, νοῦσόν τε πικρὴν ἀπέεργαθεν ἀνδρός.
Λισσομένης, τὸ δὲ θαῦμα, λίπεν βίον ἔνδοθι νηῶ.

ALIUD. XCIV.

ORans, exclamans apud menſam ſacram
Nonna diſſoluta eſt. Vox verò in anus honeſtis labiis
Devincta eſt. Quid mirum? Voluit Deus hymnis dedi-
tam
Linguam poſt ſanctos ſermones obſignare.
Et nunc in Cœlo multum illa pro noſtris orat.
Et precibus pontum ſedavit Nonna pia
Suis caris liberis. Eos è finibus Orientis, atque Occi-
dentis
Fama claros, & nil tale expectantes congregavit
Matris amor; & à conjuge ſuo difficilem avertit morbum.
Orans verò (mirum) in Templo vitam reliquit.

NOTÆ.

ΠΟ'ντον ἐκοίμισε. *Pontum ſedavit*. Se, dum adoleſcens Athenas peteret, graviſſima tempeſtate maris agitatum, atque ex illa evaſiſſe, non uno in loco Nazianzenus commemorat, & præſertim in Carm. de Vita ſua. Hoc autem precibus Nonnæ matris impetratum, heic ipſe affirmat, & fuſiùs in ea Oratione, quam habuit in funere Patris ſui. Id etiam in ipſius Gregorii Vita enarrat Gregorius Presbyter. Quum enim filium in vitæ diſcrimen adductum per ſomnium Nonna intellexiſſet, orationibus, & lacrymis ejus ſalutem à Deo poſcere ſibi videbatur.

Οἷς τεκέεσσι. In MS. legitur ὡς τεκέεσσι. Viſum eſt ſcribere οἷς ut ſenſus conſtet.

Ἐκ περάτων. *E finibus*. Peracto Athenis ſtudiorum curriculo, ſe Conſtantinopolim navi contulit Nazianzenus, eodemque tempore illuc ab Alexandria inſperato per minorem Aſiam venit Cæſarius illius frater. Ambo exinde patriam repetentes parentibus ſuis duplicatum attulere gaudium. Contigiſſe id non fortuito Nazianzenus ipſe opinatur Orat. in funere Cæſarii fratris.

Νεσόν

Νοσόντι. *Et morbum*. De hoc patris morbo prodigiosè sublato mentionem facit ipsemet Gregorius in Oratione habita in illius funere. Ibi populi, heic verò S. Nonnæ precibus miraculum adscribitur. Et quidem par est credere, à piissimæ potissimum parentis orationibus impetratam fuisse laborantis viri salutem.

Λισσομένη. Videtur legendum vel λισσομένη λίπεν βίον: vel λισσομένης λίπεν βίος.

Ἄλλο.

ΠΩς θάνεν, ἢ περίβωτον ἐμῆς τέλος ἔπλετο μητρός;
Εὐχομένης ψυχὴ πρὸς θεὸν ἦλθ' ἄνω.

ALIUD. XCV.

QUomodo obiit? vel expletus est clarus meæ parentis exitus?
Orantis anima ad Deum avolavit.

Ἄλλο.

ἜΝθα ποτ' εὐχομένης ψυχὴ δέμας ἔλλιπε Νόννης.
Ἔνθεν ἀνήρπασθη Νόννα λιποῦσα δέμας.

ALIUD. XCVI.

HEic olim orantis Nonnæ spiritus corpus deseruit;
Hinc, deserens corpus, Nonna sublata est.

Ἄλλο.

ΠΟλλάκις ἔκ με νόσοιο καὶ ἀργαλέων δρυμαγδῶν
Σεισμῶν τε κρυερῶν καὶ ἄγρια κυμαίνοντος
Οἴδματος ἐξεσάωσας, ἐπεὶ θεὸν ἵλαον εἶχες.
Ἀλλὰ σάω καὶ νῦν με, πάτερ, μεγάλῃσι λιτῇσι,
Καὶ σὺ, τεκοῦσα μάκαιρα, ἐν εὐχωλῇσι θαμεῖσα.

ALIUD.

ALIUD. XCVII.

ME sæpe è morbis, gravibusque turbis,
Et horribilibus terræ motibus, & immane undantibus
Procellis liberasti, quoniam placasti Deum.
Igitur & nunc me salva, pater, potenti prece,
Tuque, mater beata, inter precandum mortua.

Ἄλλο.

ΝΟ'ννα, σοὶ φωνὴ περιλείπετο, Νόννα φαεινή,
Πάνθ᾽ ἅμυδις ληνοῖς ἐνθεμένη μεγάλοις,
Ἐκ καθαρῆς κραδίης ἁγνὸν θύος. ἀλλ᾽ ἄρα καὶ τὴν
Ὑστατίην νηῷ λεῖπες ἀειρομένη.

ALIUD. XCVIII.

NOnna, tibi vox superfuerat, Nonna illustris,
Omnia promiscuè lacubus imponens magnis,
E puro corde puram hostiam. Sed tamdem hanc etiam
Ultimam Templo reliquisti, inde sublata.

NOTÆ.

ΛΗνοῖς μεγάλοις. *Lacubus magnis*. Ληνὸν est lacus torcularii præli, ubi mustum exprimitur. Ita allegorice in sacris Literis vocari Ἐκκλησίαν, auctor est Suidas. Vox Nazianzeno familiaris ad significandam plerumque cœlestem beatitudinem. Ληνῶν οὐρανίων, *Lacuum*, seu *torcularium cœlestium* meminit ille in Carm. ad Hellenium, & in Carm. de diversis vitarum Beatitudinibus. Eodem sensu vocabulum usurpatum heic videtur, quasi dicat, Nonnam obtulisse, & sacrasse Deo omnia, & ut ita dicam, in cœlestes lacus intulisse. Potest & intelligi sacrum Templum.

Ἄλλο.

ΟΥ'δ᾽ ἔθανεν νηοῖο θυώδεος ἔκτοθι Νόννα,
Φωνὴν δὲ προτέρην ἥρπασε Χριστὸς ἄναξ

Λισσο-

Λισσομένης: πόθεεν γὰρ ἐν εὐχωλῇσι τελέσσαι
Τόνδε βίον πάσης ἁγνότερον θυσίης.

ALIUD: XCIX.

Extra odorosum templum non obiit Nonna,
Vocem verò prius rapuit Rex Christus
Orantis: optavit enim illa, ut inter preces deficeret
Vita sibi, omni purior sacrificio.

N O T Æ.

Præsens Epigramma à superiore dividendum sum arbitratus. Cl. Salvinius pro Νόννα prima illius voce legendum suspicatur Μοῦνή. In isto pro ἔθανεν dubitat an legendum ἔθανες, & consequenter pro πόθεεν πόθεες. Utrumque autem Epigramma conjunctum ita ille reddidit Latinis versibus.

Sermo tibi tantùm superaverat, inclyta Nonna,
Imponens magno cuncta premenda lacu,
Puro è corde sacrum. Liquisti sedula tandem
Sermonem, in templo rapta; nec ipsa tamen
Mortua, Nonna, extra templi pia limina odori.
Orantis Christus sed Dominus rapuit
Verba prius; namque optabas finire precando
Hanc vitam, cunctis quæ mage sancta sacris.

Ἄλλο.

Νόνν' ἱερή, σὺ δὲ πάντα θεῷ βίον ἀντείνασα
Ὑστάτιον ψυχὴν δῶκας ἁγνὴν θυσίην.
Τῇδε γὰρ εὐχομένη ζωὴν λίπες: ἡ δὲ τράπεζα,
Μῆτερ ἐμή, τῷ σῷ δῶκε κλέος θανάτῳ.
Τῆσδε πατὴρ μὲν ἐμὸς λάτρις μέγας ἦε τραπέζης,
Μήτηρ δ' εὐχομένη πὰρ ποσὶ λῆξε βίου.

ALIUD. C.

Nonna religiosa, tu quum totam Deo vitam obtulisses,
Spiritum tamdem ei dedisti puram hostiam.

Heic

Heic autem orans vivendi finem fecisti ; mensa verò sacra
Tuæ, mater mea, gloriam dedit morti.
Hujus sacræ mensæ magnus cultor fuit meus parens;
Mater verò apud conjugem orans vivere desiit.

N O T Æ.

POstremi duo versus à superioribus sejungendi videntur : Pro ποτὶ, quod erat in Cod. MS. scripsi πόσι, i. e. πόσει.

Ἄλλο.

ΓΡηγόριος Νόννα τε μεγακλέες. Εὔχομ' ἄνακτι,
Τοίην μοι ζωὴν καὶ τέλος ἀντιάσαι.

ALIUD. CI.

GRegorius, & Nonna celebres. Deum rogo;
Ut mihi talis vita, & mors contingant.

Ἄλλο.

ΠΟλλὰ τράπεζα φίλη Νόννης καὶ δάκρυ' ἐδέξω,
Δέχνυσο καὶ ψυχὴν τὴν πυμάτην θυσίην.
Εἶπε, καὶ ἐκ μελέων κέαρ ἔπτατο, ἓν δ' ἄρα μοῦνον
Παῖδ' ἐπόθει πτκέων τὸν ἔτι λειπόμενον.

ALIUD. CII.

PLurima tu Nonnæ, & lacrymas, pia mensa, tulisti ;
Nunc animam, extremum tu cape, mensa, sacrum.
Dixit, & è membris aufugit spiritus: unum
In voto, gnatus nempe superstes erat.

N O T Æ.

PRiores versus Nonnam loquentem inducunt. In sequentibus inquit Poëta, matrem è vita discedentem hoc unum exoptasse,

se, ut secum traheret superstitem filium; Gregorium videlicet ipsum, qui unus è reliquis Nonnæ filiis superstes erat.

Ἄλλο.

Ἔνθα πότ' εὐχομένης πόσον νόος ἔπτατο Νόννης
 Μέσφ' ὅτε καὶ ψυχὴ ἕσπετ' ἀειρομένῳ.
Εὐχομένη δὲ νέκυς ἱερῇ παρέκειτο τραπέζῃ.
 Γράψατ' ἐπερχομένοις θαῦμα τόδ' εὐσεβέες.

ALIUD. CIII.

Heic olim orantis Nonnæ mens tantùm volavit,
 Ut mentem vita quoque sequuta fuerit.
Orans autem mortua ante sacram jacet mensam.
 Ad posteros scribite monstrum hoc, homines pii.

Ἄλλο.

Τίς θάνεν, ὡς θάνε Νόννα, παρ' εὐαγέεσσι τραπέζαις
 Τῶν ἱερῶν σανίδων χερσὶν ἐφαπτομένη;
Τίς λύσεν εὐχομένης Νόννης τύπον; ὡς ἐπιδηρὸν
 Ἤθελεν ἔνθα μένειν καὶ νέκυς εὐσεβέων.

ALIUD. CIV.

Quis mortuus est, ut Nonna, apud piam mensam
 Sacras manibus contingens tabulas?
Quis orantis Nonnæ formam dissolvit? perinde ac diu
 Voluerit heic manere, & mortua pietati vacare.

Ἄλλο.

Ἔνθα πότ' εὐχομένη Νόννῃ θεὸς εἶπεν ἄνωθεν,
 Ἔρχεο. ἡ δ' ἐλύθη σώματος ἀσπασίως.
Χειρῶν ἀμφοτέρων τῇ μὲν κατέχουσα τράπεζαν,
 Τῇ δ' ἐπιλισσομένη. ἵλαθι Χριστὲ ἄναξ.

ALIUD.

ALIUD. CV.

HEic olim oranti Nonnæ Deus infit ab axe:
Sponſa veni; & membris illa ſoluta libens.
Ambarum manuum menſam tenet altera ſacram;
A Chriſto Rege aſt altera poſcit opem.

Ἄλλο.

ΣΑ'ῤῥα φίλη πῶς τὸν σὸν Ἰσαὰκ λίπες, ἡ ποθέουσα
Τῶν Ἀβραὰμ κόλπων, ὡς τάχος, ἀντιάσαι,
Νόννα Γρηγορίοιο θεόφρονος; ἦ μέγα θαῦμα.
Μηδὲ θανεῖν νηοῦ ἔκτοθι καὶ θυέων.
Μάρτυρες ἱλήκοιτε, μόγις μὲν, οὔτι χερείων
Νόννα φίλη, κρυπτῷ κἀμφαδίῳ πολέμῳ.
Τοὔνεκα καὶ τοίης κύρσεν βιότοιο τελευτὴν,
Εὐχῆς καὶ ζωῆς ἐν τέλος ἀρομένη.

ALIUD. CVI.

DIlecta Sara, quomodo tuum liquiſti Iſaac, cupiens
Quam celerrimè in Abrahæ ſinum deferri,
Nonna Gregorii Sacerdotis? ingens certè prodigium,
Ne extra quidem templum, & ſacra mori.
Parcite, Martyres: ægrè quidem dicam: non vobis inferior
Dilecta Nonna, propter occulta, & patentia bella.
Idcirco talem etiam vivendi finem ſortita eſt,
Unum precis, & vitæ exitum inveniens.

NOTÆ.

NOn malè forſitan Epigramma hoc in duo diſtinxiſſem, alteri priores quatuor verſus, alteri ſubſequentes tribuens.

Λίπες. *Liquiſti*. Ita ſcripſi, quum in MS. eſſet λίπε. Si quis concludere malit ſenſum priore diſticho, neque in ſequentem differre, ego non contendam. Ita quoque benè erit.

Μόγις μὲν. *Ægrè quidem*. Obſcura mihi iſtius verſus verba. Ego

Ego supplevi *dicam*, & *vobis*. Pro his fortasse legendum μεγάλα τὰ, aut quid simile, suspicatur Cl. Salvinius.

Κρυπτῶ. *Propter occulta* &c. Hoc est, quia tum patentes, tum occultas victorias retulit de Christiani hominis hostibus, ideoque virtute, ac merito non concedit vobis, ò Martyres.

Τοίης χύ' ρσεν βιότοιο, videtur legendum τοίης, ut respondeat βιότοιο.

Ἄλλο.

Ῥίζης εὐσεβέος γλυόμλω, καὶ σαρξ ἱερῆος,
Καὶ μήτηρ. Χριςῷ σῶμα, βίον, δάκρυα,
Πάντ' ἐκένωσα φέρυσα. τὸ δ' ἔσχατον ἔνθεν ἀέρθlω,
Νηῷ γεραλέον Νόννα λιπῦσα δέμας.

ALIUD. CVII.

E Radice pia sum orta, & caro Sacerdotis fui,
Ac mater. Christo corpus, vitam, lacrymas,
Omnia offerens, exhausi. Postremò hinc sublata sum,
Templo annosum Nonna relinquens corpus.

N O T Æ.

CArmen hoc, & quæ sequuntur ad numerum usque CXXXIX. impetravi à Cl. V. Joanne Boivinio. Depromsit ille è MSS. Codicibus Regiæ Parisiensis Bibliothecæ, cui præest. Ut superioribus attexerem, fecit idem argumentum. Est idem titulus in Regio Codice 2891. ac in Ambrosiano, scilicet εἰς τlὼ μητέρα ἐκ τῦ θυσιαςηρίυ προσληφθεῖσαν: i. e. *in matrem ex altari assumtam*. Neque verò humanissimo Boivinio sat fuit hos mecum versus communicasse; sed & Latinam ille nonnullorum interpretationem à se elaboratam addidit unà cum brevibus Scholiis è MSS. Codicum margine descriptis. Reperta sunt posteà ab accuratissimo Salvinio eadem Carmina in Codice Mediceo, cujus variantes lectiones subinde attexam.

Ῥίζης εὐσεβέος. *E radice pia*. Hoc est, è Christianis parentibus, quod & in Carm. de Vita sua Gregorius noster repetit, matrem appellans ἐξ εὐσεβῶν πατρόθεν εὐσεβεστέραν, *prognatam sanctis* *san-*

sanctiorem parentibus. Codex Med. habet ῥίζης ἁγνῆς.

Καὶ σάρξ. *Et caro*. I. e. uxor Gregorii senioris, uti etiam interpretatur, Boivinio teste, Parisiensis Scholiastes MS. scribens: καὶ σύζυγος ἱερέως, *& uxor Sacerdotis*.

Ἀέρθην. *Sublata sum*. In Cod. Med. legitur ἀέρθη, sed parùm congruè cum superioribus.

Νηῷ. *Templo*. Regius Codex νηὸν præfert, quod explicare posses: *templum annosum*, i. e. *corpus*, quum revera *Templum Dei* sint Christi fideles. At longe nimis petita solutio, proptereaque legendum νηῷ. Lectionem hujusmodi firmat MS. Scholium ita se habens: ἐν ἁγίῳ τῷδε ναῷ: *in hoc sancto Templo*.

Ἄλλο.

Πίστις Ἐνὼχ μετέθηκε, καὶ Ἠλίαν: ἐν δὲ γυναιξὶ
Μητέρ' ἐμὴν πρώτην. οἶδε τράπεζα τόδε.
Ἔνθεν ἀναιμάκτησιν ὁμοῦ θυέεσσιν ἀέρθη
Εἰσέτι λισσομένη σώματι, Νόννα φίλη.

Fort. ἀναιμάκτοισι.

ALIUD. CVIII.

Fides Enochum transtulit, & Eliam: inter mulieres autem
Matrem meam primam. Novit hoc Mensa,
Unde incruentis cum victimis sublata est
Adhuc orans corpore, Nonna dilecta.

NOTÆ.

Πίστις. *Fides* &c. Quomodo prima inter mulieres, Enochum, & Eliam imitata, ab humanis Nonna translata abierit, non facilè intelligas; illi siquidem unà cum corpore viventium oculis erepti sunt, quod S. Nonnæ profectò non contigit. Hanc tamen Sanctissimis illis Prophetis ea fortasse ratione comparat Gregorius, quod cum hæc, tum illi sine morbo, & orantes, inter vivos apparere desierunt.

Ἀέρθη. *Sublata est*. In Regio Codice scriptum erat ἀέρθην. Ut contextus, ac tertia persona servetur, ἀέρθη legendum censui. Non aliter Scholiastes ipse legit, sic interpretans: ἐντεῦθεν γὰρ τε-

λυμβήων τῶν ἱερῶν θυσιῶν 'μέπλη πρὸς ὕρανόν. *Hinc enim sacris completis in Cœlum avolavit*. Pro λύαιμέκτησιν Salvinio legendum videtur λύαιμάκτοισιν.

Ἄλλο.

Οὔ νόσ©, ὐδέ σε γῆρας ὁμοίϊον, ὔ σέ γ' ἀνίη
Καί περ γηραλέην; μῆτερ ἐμή, δάμασεν;
Ἀλλ' ἄτρωτ© ἀκαμπ]© ἁγνῆς ὑπὸ ποσσὶ τραπέζης
Εὐχομένη. Χριςῷ, Νόνν', ἀπέδωκας ὄπα.

ALIUD. CIX.

NOn morbus, non te senectus alter morbus, non te mœror
Quamquam longævam, o mater mea, domuit.
Sed illæsa, neque curvata, sanctæ sub pedibus Mensæ
Orans, Christo, Nonna, reddidisti vocem.

NOTÆ.

OΜοίϊον. *Alter morbus*. Scholiastes hanc vocem interpretatur ἀνθρώπινον, hoc est *humanum*, respiciendo ad τὸ γῆρας generis neutrius. Mihi videtur Poëta senectutem appellare similem morbo, atque adeo morbum alterum. *Senectus ipsa est morbus*.

Τραπέζης. *Mensæ*. Ubicumque hoc nomen, vel sine adjuncto *sacræ*, apud Nazianzenum occurrit, Altare sacrum significari scito, ut alias notavimus. Quod non ab hoc tantùm Scriptore, sed ab aliis non paucis Patribus usurpatum invenias.

Ἄλλο.

Δῶκε θεῷ θυσίην Ἀβραὰμ παῖν, ὡς δὲ θύγατρα
Κλεινὸς Ἰεφθάε, ἀμφότεροι μεγάλην.
Μῆτερ ἐμή, σὺ δ' ἔδωκας ἁγνὸν βίον, ὑςάτιον δὲ
Ψυχὴν ἀγχωλῆς, Νόννα, φίλον σφάγιον.

ALIUD. CX.

OBtulit Deo Abrahamus filium; ita & filiam
Inclytus Jephtes; ambo magnum sacrificium.

Tu

Tu verò, mater mea, obtulisti castam vitam, & novissimè
Animam precis, Nonna, gratam hostiam.

NOTÆ.

I'Εφθάε. *Jephtes.* Ita quoque legitur in MS. Med. Forsitan scriptum olim fuit Ι'εφθάη, vel Ι'εφθάιος. Immutare tamen non sum ausus.

Εὐχωλῆς. *Precis.* Habebatur in Cod. Regio ἀχώλαις. Conjecturâ locum emendavit doctissimus Boivinius, monens legendum fortasse ἀχώλης φίλον σφάγιον, i. e. *precum suarum victima*, nempe victima, quæ semetipsam per proprias preces Deo obtulit. Sic infra legitur φίλης ἀχῆς ἱερήϊον, *sua precis victima*. Certè apud Poëtas φίλος idem non rarò significat atque ἴδιος, *suus*, *proprius*. In Cod. Medic. reipsa scriptum ἀχώλης, posteà deprehendi.

Ἄλλο.

Η' Τριὰς, ἣν ποθέεσκες, ὁμὸν σέλας, ἕν τε σέβασμα,
Ἐκ νηοῦ μεγάλου σε πρὸς οὐρανὸν ἥρπασε, Νόννα,
Εὐχομένην, ζωῆς δὲ τέλος καθαρώτερον εὗρες.

ALIUD. CXI.

TRinitas illa, quam desiderabas, unum jubar, & una majestas,
E Templo sublime ad Cœlum te rapuit, Nonna,
Orantem; vitæ autem exitum puriorem nacta es.

NOTÆ.

O'Μὸν σέλας. *Unum jubar.* Scholiastes Ambrosianus MS. ita hæc verba interpretatur: τὸ ὁμοούσιον φῶς, τὸ ἕν, καὶ ὁμότιμον σέβασμα, i. e. *consubstantiale lumen*, *unitas*, *& ejusdem honoris majestas*. Similem dicendi formam habemus in tribus iis versibus, quos Tollius à Gregorio nostro animam efflante pronunciatos opinatur. Juvat ipsos rursus referre, quippe non satis rectè ab eodem Tollio Latinè redditos.

Ἄγγελοι αἰγλήεντες ἀπειρέσιον κατὰ κύκλον

Τριστοφαῦς θεότητος, ὃ μοῦ σέλας, ἀμφιέποντες,
Γρηγόριον δέξασθε ἀνάξιον, ἀλλ' ἱερῆα.

Ita vertit ille.

Angeli fulgentes in immenso Cœli gyro,
Trilucidæ Trinitatis, quod meum jubar est, ministri,
Recipite Gregorium, indignum quidem, attamen Sacerdotem.

Ubi vides, male Tollium partiri in duo verbum unum, nempe ὁμόν in ὃ μόν. Vertendum igitur: *Triluminis Deitatis unum jubar*. In priore etiam versu pro *in immenso Cœli gyro* libentius verterem *immensum in gyrum*, vel *immenso in orbe*.

Ἄλλο.

ΟΥ'ποτε χείλεα μίξας ἀνάγνοις χείλεσιν ἁγνά,
Οὐδ' ἀθέῳ παλάμῃ καθαρὴν χέρα μέχρις ἐδωδῆς.
Μῆτερ ἐμή, μισθὸς δὲ λιπεῖν βίον ἐν θυέεσσι.

ALIUD. CXII.

NUmquam labra miscuisti incestis labiis casta,
Neque impiæ manui puram manum usque ad cibum,
O mater mea: merces autem liquisse vitam inter Sacra.

NOTÆ.

AUctor est Gregorius ipse in Orat. XIX. quam in Patris funere habuit, adeo S. Nonnam ab Ethnicorum consuetudine, & communione abhorruisse, ut nullius umquam Gentilis fœminæ, tametsi honestissimæ, & sanguine propinquissimæ, manibus manum junxerit, aut labra labris miscuerit. Eadem in Carmine hoc repetit. Præmium verò tam eximii zeli Nonnam retulisse ait, quòd in Templo, Sacris peractis, finem vivendi fecerit.

Ἀθέῳ. *Impiæ*, sive *Infideli*, & ἀπίστῳ, uti Scholiastes interpretatur. In supra laudata Oratione S. Gregorius affirmat, numquam cum impura, ac profana Ethnicorum mensa Nonnam communicare voluisse, ita ut ne illorum quidem domos ingredi, aut conspicere sustineret.

Λιπεῖν. *Liquisse*. Cod. Medic. habet λίπεν, pro quo fortasse scriben-

bendum λῖτες. Ibidem etiam in priore versu pro μίξας ἀμάγνοις, scriptum est μίξασ' ἀμάγνοις. Quæ lectio si magis placeat, Epigramma hoc à superiori sejungendum forsitan non videatur.

Ἄλλο.

Ἄγγελος αἰγλήεις σε φαάντατος ἥρπασε, Νόννα,
Ἔνθα ποτ' εὐχομένην καθαρὸν μελέεσσι νόῳ τε,
Καὶ τὸ μὲν ἥρπασε σεῖο: τὸ δ' ἐνθάδε κάλλιπε νηῷ.

ALIUD. CXIII.

ANgelus radians lucidissimus te rapuit, ò Nonna,
Heic quondam orantem purè membris, ac mente:
Et hoc quidem Tui rapuit, illud autem reliquit Templo.

NOTÆ.

KAθαρὸν. *Purè*. Verti per adverbium. Fortasse legendum καθαρὴν. i. e. *puram*.

Καὶ τὸ μὲν. *Et hoc quidem*. Ad νόῳ præcedens refertur hæc particula, hoc est ad *mentem*, quod nomen pro ψυχῆ, seu *anima* heic usurpatum est. Τὸ δὲ verò ad μελέεσσι, qua voce *corpus* heic significatur. Anima ab Angelo ad Cœlum rapta; Corpus verò relictum in Templo. Quod & in sequenti Carmine repetitur.

Ἄλλο.

Νηὸς ὅδ', οὐ γὰρ ὅλην Νόνναν θέμις ἦεν ἐρύξαι,
Ψυχῆς οἰχομένης μοῦνον ἐπέσχε δέμας.
Ὡς πάλιν ἐγρομένη καθαρώτερον ἔνθεν ἀερθῇ,
Σώματι τῷ μογερῷ δόξαν ἐφεσσομένη.

ALIUD. CXIV.

TEmplum hoc, non enim totam Nonnam fas erat retinere,
Animâ egressâ, solum retinuit corpus.
Ut rursus excitata puriùs inde attollatur,
Corpore laborum consorte gloriam indutura.

NO-

NOTÆ.

NOnnæ corpus in Templo, ubi animæ supremum vale dixerat, fuisse relictum, atque humatum, ex his versibus erui potest, ni mea me fallit opinio. Quare, ut in Disquisitione infra ponenda probabo, hinc etiam discimus, Christianorum cadavera intra ædes sacras consuevisse componi.

Οἰχομένης. *Egressa*. Cod. Medic. habet Ψυχῆς δ' ἀἰχομένης, & pro ἐφεσσομένη legitur ibi ἐφεσσαμένη.

Ἐργομένη. *Excitata*. Ita cum doctissimo Boivinio scribendum; non autem ἐργομένην, ut Paris. Codex præferebat. Est Syncope pro ἐγειρομένη.

Ἄλλο.

NΟ'ννη Φιλτατίου. Καὶ πȣ̃ θάνε; τῷδ' ἐνὶ νηῷ.
Καὶ πῶς; ἀἰχομένη. πηνίκα; γηραλέη.
Ὢ καλȣ̃ βιότοιο, καὶ ἁγνέος θανάτοιο!

ALIUD. CXV.

NOnna Philtatii. Et ubinam obiit? Hoc in Templo.
Quomodo? orans. Quando? anus.
O pulchram vitam, & piam mortem!

NOTÆ.

NEque breviori, neque elegantiori Epitaphio parentare matri suæ Gregorius poterat.

Νόννη Φιλτατίου. *Nonna Philtatii*. Νόννα legitur in Cod. Mediceo. Supple, *filia heic jacet*. Supra edidimus quoddam Gregorii Carmen *in Philtatium*. At is adolescens erat, neque propterea Nonnæ parens. Alterum Philtatium in Carm. XXXIII. Nazianzenus memorat, eumque Amphilochii patrem, & Gorgoniæ cujusdam (non enim Gregorii nostri sororem illam affirmare ausim) virum appellat. Sed ne is quidem cum Philtatio Nonnæ parente confundendus, nisi aliqua gravis conjectura succurrat. Cæterum cur Philta-

fatios alibi Gregorius laudarit, ex hoc versu intelligere possumus; ejus enim necessarii erant, quippe suæ matri sanguinis communione proximi.

Ἄλλα.

1. Ἅρματι μὲν πυρόεντι πρὸς οὐρανὸν Ἠλίας ἦλθεν·
Νόνναν δ' εὐχομένην πνεῦμ' ὑπεδέξατο μέγα.

ALIA. CXVI.

1. CUrru quidem igneo in Cœlum Elias abiit;
Nonnam verò orantem Spiritus suscepit magnus.

2. Ἐνθάδε Νόννα φίλη κοιμήσατο τὸν βαθὺν ὕπνον,
Ἵλαος ἑσπομένη ᾧ πόσι Γρηγορίῳ.

2. Heic Nonna cara obdormivit profundum somnum,
Libens sequuta virum suum Gregorium.

3. Τάρβος ὁμοῦ, καὶ χάρμα· πρὸς οὐρανὸν ἔνθεν ἀέρθη
Εὐχῆς ἐκ μεσάτης Νόννα λιποῦσα βίον.

3. Terror simul, & gaudium: in Cœlum hinc sublata est
Prece è mediâ Nonna, vitam deserens.

4. Εὐχῆς καὶ βιότου Νόννη πέλος· ἥδε τράπεζα
Μάρτυς, ἀφ' ἧς ἤρθη ἄπνοος ἐξαπίνης.

4. Precis unà & vitæ finis fuit Nonnæ: sacra hæc Mensa
Testis, unde sublata est repentè exanimis.

NOTÆ.

PRo εὐχῆς Cod. Paris. habet εὐχῇ: quod & sustineri potest. Sed præferre placuit lectionem Codicis Medicei.

5. Νόν-

5. Νόννης ἠρίον εἰμὶ σαόφρονος, ἥ ῥα πύλησιν
Ἔχριμψ' οὐρανίαις, πρὶν βιότοιο λυθῆ.

5. Nonnæ tumulus pudicæ, quæ ad fores
Appulit cœlestes, antequam vitâ soluta esset.

6. Δακρύετε θνητοὺς, θνητῶν γένος: εἰ δέ τις οὕτως
Ὡς Νόνν' εὐχομένη κάτθανεν, οὐ δακρύω.

6. Reliquos mortales deflete, mortalium genus: ego verò, si quis,
Ut Nonna, orans obiit, non defleo.

N O T Æ.

Aliquid simile huic habet Ennianum Epitaphium.
Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cur? volito vivu' per ora virum.

7. Νόννης ἅζόμενος ἁγνὸν βίον, ἅζεο μᾶλλον
Καὶ τέλος. Ἐν νηῷ κάτθανεν εὐχομένη.

7. Nonnæ venerans castam vitam, venerare magis
Et obitum. In Templo mortua est orans.

8. Ἔνθα ποτ' εὐχομένη πρηνὴς θάνε Νόννα φαεινή.
Νῦν δ' ἄρ' ἐν εὐσεβέων ἵσταται ἱσταμένη.

8. Heic quondam orans prona occubuit Nonna illustris.
Nunc autem inter pios stans precatur.

9. Στήλη σοι θανάτου μελιηδέος ἥδε τράπεζα,
Νόννα, παρ' ἣν ἐλύθης εὐχομένη πύματα.

9. Cippus tibi mellitæ mortis hæc Mensa,
O Nonna, juxta quam exsoluta es postremum orans.

NO-

NOTÆ.

ΠΑρ' ἧ ἐλύθης. In Regio Cod. legebatur παρ' ἧς λύθης ἀχομένης. Germanam lectionem restituit Boivinius, sensu verborum poscente. Pro τύμβῳ τόδε habet Cod. Medic. τύμβῳ τῷ.

10. ΜΙκρὸν ἔτι ψυχῆς ἦν τὸ πνέον: ἀλλ' ἄρα καὶ τὸ
Νόνν' ἀπέδωκε θεῷ ἔνθα ποτ' ἀχομένη.

10. EXiguus restabat animæ spiritus; sed & illum
Nonna Deo reddidit, heic olim orans.

11. Πέμψατε ἐκ νηῦ θεοειδέα Νόνναν ἅπαντες,
Πρέσβειραν μεγάλην πέμψατ' ἀειρομένην.

11. Prosequimini è Templo divinam Nonnam omnes;
Patronam magnam prosequimini sursum sublatam.

12. Ἔκ με θεὸς καθαροῖο νεὼς οὐρανὸν ἥρπασε νηοῦ
Νόνναν ἐπειγομένην οὐρανίοις πελάσαι.

12. Me Deus è puro ad Cœlum rapuit Templo
Nonnam properantem ad cœlestes accedere.

13. Νόνν' ἀπαειρομένη νηοῦ μεγάλου τόδ' ἔειπεν:
Τῶν πολλῶν καμάτων μείζονα μισθὸν ἔχω.

13. Nonna sursum sublata è Templo magno, hoc dixit:
Multis laboribus majorem mercedem habeo.

14. Νόννα φίλης ἀχῆς ἱερήϊον ἐνθάδε κεῖται.
Νόννα ποτ' ἀχομένη τοῦδ' ἐλύθη βιότου.

14. Nonna, suæ precis victima, heic jacet.
Nonna quondam orans ex hac vita evasit.

NOTÆ.

VIdelicet Nonna, quæ semetipsam per continuatas preces victimam Deo obtulit, hoc in tumulo sita est. Vide Carmen CX.

CX. Pro τῦδ' ἐλύθη Cod. Medic. legit τῦδε λύθη, quod ποιητικώτερον.

15. Ἐκ νηῦ μεγάλοιο θύος μέγα Νόνν' ἀπήρση.
Νηῷ Νόνν' ἐλύθη. χαίρετε εὐσεβέες.

15. E Templo magno, victima magna, Nonna sursum sublata est.
In Templo Nonna soluta est. Gaudete pii.

16. Ἥδε τράπεζα θεῷ θεοειδέα Νόννα ἔπεμψεν.

16. Hæc sacra Mensa divinam Nonnam ad Deum transmisit.

Parentum mortuorum Prosopopœia. CXVII.

Εἴη σοι βίος ἐσθλὸς ἐπ' εὐλογίαισιν ἁπάσαις,
Ὁσσάτιαι τοκέων υἱέσι γηροκόμοις.
Καὶ κύρσης βιότοιο τυχεῖν, οἵηστε πελάτης,
Οἵην ἡμετέρῳ γήραϊ δῶκεν ἄναξ.
Ἠϊθέων, λογίων τε μέγα κράτος, ἠδ' ἱερήων,
Καὶ πολιῆς σκήπτων, Γρηγόρι, ἡμετέρης.

SIt tibi vita prospera per omnes benedictiones,
Quæcumque à parentibus sunt filiis senectutem colentibus.
Et commodum sortiaris, & sanctum vitæ finem,
Qualem senectuti nostræ dedit Rex.
Juvenum, & eruditorum ingens præsidium, & Sacerdotum,
Et canitiei nostræ columen, ò Gregori.

NOTÆ.

GRegorium filium, Poëtam nempe nostrum, alloquuntur Gregorius, ac Nonna, illius parentes, aut saltem S. Nonna. Hoc autem Epigramma unà cum sequenti an sit Nazianzeno tribuendum, dubitat Cl. Boivinius. Neque immerito; siquidem verisimile nequaquam videtur, virum pium, in quo cum reliquis virtutibus Modestia certabat, se ipsum appellasse ἠϊθέων, λογίων τε μέγα κράτος, *juvenum, ac eruditorum ingens præsidium*. Animadvertendum tamen est, id Gregorio nostro in more fuisse, ut neque suis

suis parceret laudibus, modò alios loquentes induceret. In Carm. ad Vitalianum ita filii patrem alloquentes de Nazianzeno ajunt.

Γρηγορίῳ πρώτιστον ὁμωνυμίη τε, βίῳ τε
Συζυγέα στομάτεσσιν ἐρευγομένῳ θεότητα.

Hoc est: *Gregorio primum vitaque, & nomine talem,*
Qui Triadem sancto eructat firmissimus ore.

Supra verò in Carm. εἰς τὸν πατέρα, *in Patrem*, inquit Gregorius, parentem suum in se gratiam, splendoremque spiritus sui transfudisse. Imo ita eum loquentem facit.

——————————καὶ δῶκ' ἱερῆα
Γρηγόριον καθαρῇ λαμπόμενον Τριάδι.

I. e. *Et dedi Sacerdotem Gregorium illustrem puræ Triadi.*

Quare mirum fortasse heic non videbitur, si se justis efferat laudibus Nazianzenus, alieno usus ore. Nisi igitur alia accedant argumenta, non deerunt qui arbitrentur, abjudicanda ipsi non esse gemina hæc Epigrammata.

Ὁσσάτιαι. *Quæcumque* &c. Scholiastes Ambros. ita hæc vertit: ὅσοι γίγονται παρὰ τῶν γονέων. i.e. *quæ à parentibus præstantur* &c.

Κύφης. *Commodum*. Mihi legere placeret κοῦφα. Tunc sensus foret: ut commodam vitam sortiaris, & sanctam mortem.

Ἄναξ. *Rex*. Videlicet *Deus*, vel *Christus*. Alibi vocem hanc pro *Christo* Nazianzenus usurpat, quemadmodum & veteres pro *Jove*. Apud alios antiquos Patres per eamdem σωτῆρα *Salvatorem* significari videas.

Καὶ πολιῆς σκήπτον. *Et canitiei columen*. Nos Itali communiter vernaculo sermone dicimus *Bastone della mia vecchiaja*. Similem dicendi formam habemus in Carm. de Vita sua.

Ἄλλο.

Ἀσπάσιοι χθόνα τήνδε φίλαις ὑπὸ χείρεσι παιδὸς
 Ἑσσάμεθ' εὐσεβέες Γρηγορίου τοκέες.
Ὅς καὶ γῆρας ἔθηκεν ἑοῖς μόχθοισιν ἐλαφρὸν
 Ἡμέτερον, καὶ νῦν ἀμφιέπει θυσίαις.
Ἀμνεε γηροκόμων καμάτων, μέγα φέρτατε παίδων,
 Γρηγόρι', εὐαγέας Μάρτυσι παρθέμενος
Σοὺς τοκέας. μισθὸς δὲ μέγας πατέρ' ἵλαον εἶναι,
 Πνευματικῶν τε τυχεῖν εὐσεβέων τεκέων.

ALIUD.

ALIUD. CXVIII.

ALacres terram hanc caris sub manibus filii
Induimus, nos pii parentes Gregorii,
Qui & senectutem reddidit suis laboribus levem
Nostram, & nunc prosequitur nos sacrificiis.
Respira à laboribus senectutem sustentantibus, filiorum præstantissime
Gregori, pios Martyribus apponens
Parentes tuos. Merces autem, magnum Patrem propitium tibi esse,
Spiritalesque tibi obtingere pios liberos.

NOTÆ.

GRegorius, & Nonna filium Theologum alloqui pergunt. Labores ab eodem devoratos, ut parentum senectuti opem ferret, commemorant; eique Deum propitium, & gregem pium precantur. Codex Mediceus titulum hujus Carminis præfert ὡς ἐκ τῶν γονέων, h. e. *ex persona parentum*. Ibi etiam in secundo versu pro ἀσεβέες legitur ἀσεβέως.

Ἑσσάμεθ᾽. *Induimus*. Simile apud Homerum λάϊνον ἕσσο χιτῶνα, ubi *lapideam induere tunicam* idem ac lapidibus contegi, & lapidari, sicuti heic *terram induere* significat humari, terra tegi.

Θυσίαις. *Sacrificiis*. Non obscurus, ni fallor; locus, quo Christianorum preces, ac Sacrificia pro iis, *qui decesserunt in signo Fidei, & dormiunt in somno pacis*, apud veteres viguisse, probari possit. Scilicet inquiunt Gregorius, & Nonna: Filius noster ita amborum senectuti præstò semper fuit, ut eam levem nobis effecerit; nunc verò nos rebus humanis defunctos incruentis hostiis prosequitur, ac juvare pergit: καὶ νῦν ἀμφιέπει θυσίαις. Verbum ἀμφιέπειν etiam quid melius in Græco sonat, quippe *servare*, ac *tueri* significat. Itaque, ut supra itidem animadvertimus, dum Carmen εἰς Λιβίαν, *in Liviam* commentaremur, non tantùm preces, verum etiam incruentum Sacrificium pro mortuorum animabus offerebatur. Ἐτησίους τιμάς τε, καὶ μνήμας appellat Gregorius Orat. X. in funere Cæsarii *anniversarios honores*, atque *commemorationes*.

tiones. Hæc igitur pia Christianorum in Oriente consuetudo fuit, pro mortuis tremendum offerre Sacrificium, quam tamen nostrorum temporum Novatores ab Ecclesia Dei eliminare contendunt. Quid Ecclesia Mediolanensis, & Occidentalis hac in re præstaret, sæpè S. Ambrosius monuit, sed potissimum in Epist. 39. ad Faustinum, ubi ait: *Itaque non tam deplorandam, quàm prosequendam orationibus* (quæ vox respondet τῷ ἀμφιέπειν Poëtæ nostri) *nec mæstificandam lacrymis tuis, sed magis OBLATIONIBUS animam ejus Domino commendandam arbitror*. At de his non plura, quum de iis jam plures.

Ἐυαγέας. *Pios* &c. Juxta sacros Martyrum tumulos composita fuere Gregorii, & Nonnæ ossa. Morem hunc pluribus illustrare exemplis & ego sum conatus Tom. I. Anecdot. Dissert. XVII. Alia addidi in Disquis. III. quam ad calcem Carminum Nazianzeni habebis.

Εἰς τὸν πάντων αὐτῶν τάφον.

Λᾶας ὁ μὲν γενέτην τε, καὶ υἱέα κυδήεντας
Κεύθω Γρηγορίους εἷς λίθος, ἶσα φάη,
Ἀμφοτέρους ἱερῆας. Ὁ δ' αὖ πατέρειαν ἐδέγμην
Νόνναν σὺν μεγάλῳ υἱεῖ Καισαρίῳ.
Τὼς ἐδάσαντο τάφους τε, καὶ υἱέας. Ἡ δὲ πορεία,
Πάντες ἄνω. Ζωῆς εἷς πόθος οὐρανίης.

In ipsorum omnium sepulcrum. CXIX.

Lapis unus patrem, & natum inclytos
Tego Gregorios; unus, inquam, lapis, æqualia lumina,
Ambos Sacerdotes. Alter nobilem excepi
Nonnam cum magno filio Cæsario.
Sic partiti sunt tumulos, & liberos. Quod est ad profectionem,
Omnes sursum. Unus iis amor vitæ cœlestis.

NOTÆ.

Positum est hoc Epitaphium utrique Gregorio, item Nonnæ, atque Cæsario. Si quis contendere velit, Nazianzenum & hujusce

hujuscè fœtus Auctorem fuisse, inquiat, à vero non abhorrere, Sanctum Poëtam, viventem adhuc, hujusmodi versus lucubrare potuisse, usui post suam mortem futuros. Jam quippe constitutum ipsi fuerat, ut in paternum tumulum corpus suum inferretur. Sed aliis non facilè persuadebit; parùm enim sanctum virum decuisset in postremo versu edicere, se in cœlestem patriam receptum propter pietatem suam. Duo autem tumuli heic memorantur. In altero ambo Gregorii, in altero Nonna, & Cæsarius claudebantur. Cur soror Gorgonia omittatur, ea esse videtur ratio, quod illa cum Alypio viro suo sepulta fuerit.

Κυδήεντας. *Inclytos*. Ita legere placet, potius quàm κυδήεντα singulari numero, ut Codex Paris. præferebat; quippe non Theologo solùm, sed & ejus patri laus ista communis erat, & consentit Scholiastes MS. dictionem illam sic interpretatus περιβοόντες, h. e. *celeberrimos*.

Ἱερῆας. *Sacerdotes*. Sæpè apud antiquos ἱερεὺς Episcopum significat. Plura Nazianzenus exempla suppeditat. Neque id peculiare Græcis; nam & à veteribus Latinis *Sacerdotis* nomen solis tribuebatur Episcopis. Cujus rei documenta non pauca supersunt apud Augustinum, Paulinum, Cyprianum, Ambrosium, & alios. Vide, quæ notavi ad Nat. XIII. S. Paulini v. 568. Tom. I. Anecdot.

Τίς πρῶτος, καὶ τίς μετέπειτα ἀπῆρε.

ΠΡῶτος Καισάριος, ξυνὸν ἄχος. αὐτὰρ ἔπειτα
Γοργόνιον. μετέπειτα πάτερ φίλε. καὶ μετὰ δηρὸν
Μήτηρ. ὦ λυγρὴ παλάμη, καὶ γράμματα πικρὰ
Γρηγορίου. γράψω καὶ ἐμὸν μόρον ὑστατίου περ.

Quis primus, & quis postea è vivis abierit. CXX.

PRimus Cæsarius, communis dolor. Ast deinde
Gorgonium. Tum postea, Pater care. Et longè post
Mater. O tristem manum, & scripturam acerbam
Gregorii! Scribam & meam mortem, ultimi licet.

NO-

NOTÆ.

ORdinem, quo parentes, frater, ac ſoror ſublati ſunt è vivis, deſcribit Poëta. Nempe Cæſarius primus, tum Gorgonia, deinde Gregorius pater, ac tandem Nonna mater vivendi finem fecere. Poſthæc ipſe unus è familia ſua ſuperſtes. Epitaphium ſibi conſcribit. Hoc autem Epigramma, cujus Nazianzenus certiſſimus Auctor videtur, argumento eſſe poteſt, ut eidem ſuperius quoque Carmen tribuatur.

Ξυνὸν ἄχος. *Communis dolor*. Ideſt, quum ante alios Cæſarium Libitina rapuerit, ejus mortem communi dolore, ac luctu proſequuta eſt univerſa Gregorii familia.

Πάτερ φίλε. *Pater care*. Codex Medic. habet in nominandi caſu πατὴρ φίλος: quæ lectio mihi magis arridet. Pro καὶ μετὰ δηρὸν habet idem Codex οὐ μετὰ δηρὸν, h. e. pro *& longè poſt*, ſententiâ contrariâ habet *nec longè poſt*. Cum Mediceo conſentit alter Codex Regius 2945. Si quid heic opinari fas eſt, præferenda eſt poſtrema hæc lectio; non enim diu poſt Gregorii viri ſui mortem, quæ Anno, ut alibi diximus, 373. vel 374. contigit, Nonna ſupervixiſſe videtur.

Πικρά. *Acerbam*. In laudato Codice Pariſ. 2945. & in Mediceo pro hac voce habetur Λυγρά, quæ pulchra repetitio eſt, vim addens ſententiæ. Placet heic ſubjicere metricam hujus Carminis verſionem eleganter à Salvinio factam.

Primus Cæſarius, communis luctus; & inde
Gorgonium; dein care pater; nec tempore longo
Poſt, mater. Manus ô triſtiſque, & litera triſtis!
Gregorii tandem mox fata noviſſima ſcribam.

Εἰς ἑαυτόν.

Πρῶτα μὲν εὐξαμένῃ με θεὸς πόρε μητρὶ φαεινῇ.
Δεύτερον ἐκ μητρὸς δῶρον ἔδεκτο φίλον.
Τὸ τρίτον αὖ θνήσκοντά με ἁγνὴ ἐσάωσε τράπεζα.
Τέτρατον ἀμφήκην μῦθον ἔδωκε λόγος.
Πέμπτον παρθενίη με φίλοις προσπτύξατ' ὀνείροις.
Ἕκτον Βασιλίῳ σύμπνοα ἱρὰ φέρον.

H 2 Ἕβδο-

Ἕβδομον ἐκ βυθίων με φερέσβιος ἥρπασε κόλπων.
Ὄγδοον αὖ νούσοις ἐξεκάθηρε χέρας.
Εἴνατον ὁπλοτέρῃ Τριάδ᾽ ἤγαγον, ὦ ἄνα, Ῥώμῃ.
Βέβλημαι δέκατον λάεσιν ἠδὲ φίλοις.

In se ipsum. CXXI.

PRimò quidem me Deus oranti concessit matri inclytæ.
Secundò à matre donum accepit gratum.
Tertiò deinde morientem me sacra servavit Mensa.
Quartò ancipitem sermonem dedit Eloquentia.
Quintò Virginitas me amicis complexa est somniis.
Sextò cum Basilio concorditer sacra tuli.
Septimò è profundis me Vitæ Dator eripuit gurgitibus.
Octavò deinde morbis purificavit meas manus.
Nonò Trinitatem advexi, ò Rex, juniori Romæ.
Percussus sum denique lapidibus & amicis.

NOTÆ.

EI'ς ἑαυτόν. *In se ipsum*. Ita se habet hujus Epigrammatis titulus in Regio Codice 2945. At in altero alius exhibetur, i.e. ὅσα ἐποίησέ μοι ὁ δυνατός: *quæcumque mihi fecit, qui potens est*. Quæ verba hausta videntur è Canticoo *Magnificat*. Præclariora igitur vitæ suæ facinora isto in Carmine Gregorius recenset. Alterum quoque Epigramma, in quo rerum suarum Epitomen dedit, vide inter ejus Opera edita Carm. XXX. Ibi verò multa his, quæ nunc producimus, similia reperias. Quod reliquum est, quædam heic sunt præposterè dicta, quæ persuadere cuiquam possint, Nazianzenum Carminis nequaquam Auctorem fuisse. Nihilominus quum munera sibi à Deo collata versu claudere Gregorius vellet, fortasse temporum, rerumque ordinem servare noluit, singula enumerasse contentus.

Πρῶτα. *Primò*. Non semel scriptum reliquit Poëta noster, se Nonnæ parentis precibus à Deo impetratum. Vide Carmen *de Vita sua*, & in hoc Libro Carmen LXXXIV.

Δεύτερον. *Secundò*. Idem à Gregorio alibi memoratum habes, nempe in laudato Carm. *de Vita sua*, itemque in Carm. *de rebus suis*.

suis. Eo igitur tempore pius apud Christianos fervebat usus, ut infantes à parentibus Christo sacrarentur, quemadmodum & in Notis ad S. Paulini Natalem XIII. v. 262. Tom. I. Anecdot. antea notaveram. Ibi de Asterio ita loquitur Latinus Poëta:

Quem simul unanimes vera pietate parentes
Infantem Christo constituere sacrum.

Reliqua illinc pete.

Τὸ τρίτον. *Tertiò*. Quod heic narrat Gregorius, vix alibi scriptum invenias. In Carm. quidem *de rebus suis*, se olim faucium morbo laborasse tradit, ita ut penè suffocatus fuisset, ni præstò sibi advenisset petita è Cœlo medicina. Febri etiam ardentissima correptum, atque ope divina liberatum se, eodem in Carm. refert. Verum quomodo moriens à sacra Mensa, videlicet ab incruenta Altaris hostia, servatus fuerit, nusquam scriptum reperio.

Μὲ ἁγνὴ ἐσάωσε. Ita Codices Regius, & Mediceus. In altero Codice Regio non satis rectè ad versus rationem legitur μ' ἁγνὰ σάωσε.

Τέτρατον. *Quartò*. Literarum studiis, ac disciplinis melioribus operam se dedisse Gregorius heic narrat. Contigit hoc Athenis.

Ἀμφήκη. *Ancipiti*. Scholiastes MS. ita hanc vocem interpretatur ἑκατέρωθεν ἠκονημένον, h. e. *utrinque acutum*. Doctissimus verò Boivinius *ancipitem* explicat, i. e. instar ancipitis gladii secantem quæstiones difficiles. Vel ἀμφήκη μῦθον appellat oloquentiam sacram, & profanam, quibus Poëta noster imbutus erat. λόγος verò, qui in eodem versu occurrit, non *Eloquentiam* tantùm, sed etiam *Verbum*, videlicet *Christum*, significare potest.

Πέμπτον. *Quintò*. Auctor est idem Gregorius in Carm. *de anima sua calamitatibus*, sibi dormienti cœleste somnium obtigisse. Nempe ejus oculis duæ Virgines objectæ sunt, quarum una Castitas, altera Temperantia appellabantur. Utraque Gregorii animum ad virtutum studia, ac Pudicitiæ potissimum, incendit; mox in auras evanuit. Huc respicere nostrum Poëtam arbitror.

Ἕκτον Βασιλίῳ. *Sextò cum Basilio* &c. Cod. Medic. habet Βασιλείῳ. Quanta inter Nazianzenum, & Basilium Magnum intercederet necessitudo, atque intimi amoris communio Athenis nata, ubi simul disciplinis liberalibus vacaverant, pauci nesciunt. Hac, ut arbitror, de caussa Basilium *Nazianzeni fratrem* interdum appella-

vit Erasmus, alioqui peccaturus; non enim Nazianzenus, sed Nyssenus Basilii frater fuit. Significatur heic, eodem tempore Gregorium nostrum, ac Basilium in Presbyterorum ordinem adscriptos fuisse: quod ex aliis Nazianzeni scriptis manifestiùs discas.

Σύμπνοα. *Concorditer*. Scholiastes Ambrosianus ita hæc verba explicat: σύμπνυς ἐγενόμην, καὶ τὴν αὐτὴν ἐπλήρωσα γνώμην Βασιλείῳ τῷ ἱερῷ. Pro τῷ ἱερῷ legendum fortasse τὰ ἱερά, idest κατὰ τὰ ἱερά. Hæc autem Latinè ita sonant. *Concors factus sum, eamdemque cum Basilio sacro vitæ institutionem suscepi*.

Ἕβδομον. *Septimò*. Non uno in loco narravit Gregorius, quàm sæva tempestate in mari vexatus fuerit, dum Athenas studiorum causâ peteret. Periculo præsenti divinum præsidium præstò fuit; quare is Rhodum appellens totum se Deo arctiùs sacravit.

Ὄγδοον. *Octavò*. Pro ἐξεκάθηρε Codex Medic. habet ἐξεκάθηρα. Inquit autem Poëta, manus suas per morbum à Deo immissum purificatas fuisse; sive, se ipsum purificasse manus suas. Quid innuere velit, me ignorare liberaliter fateor; non enim quid simile in reliquis illius scriptis animadverti.

Εἴνατον. *Nonò*. Constantinopolim, quam *Romam juniorem* appellat, ingressus Gregorius, ita illam ab Hæreticis occupatam reperiit, ut nullum Orthodoxis Templum præter S. Anastasiæ pateret. Hinc Ariani, illinc Macedoniani, aliæque teterrimæ pestes veram ab Urbe Regia Fidem penè exulare coëgerant. Quum verò Gregorii nostri prædicatione factum fuerit, ut Catholica Religio ibi restitueretur, meritò nunc ait, se Trinitatem, scilicet germanam de Trinitate sententiam, in Constantinopolim intulisse.

Ἤγαγον. *Advexi*. Ita legitur in Paris. Cod. 2995. jure potiori, quàm ἤγαγεν, quod habetur in altero Codice. Heic enim retinenda prima persona. Scholiastes MS. τὴν Τριάδα φέρων παρέδωκα τῇ νεοτέρᾳ Ῥώμῃ. *Trinitatem ferens Romæ juniori exposui*.

Βέβλημαι. *Percussus sum*. Ab eodem Scholiaste hæc ita explicantur. δέκατον βέβλημαι λίθοις, βέβλημαι δὲ καὶ φίλοις. *Decimo percussus sum lapidibus, percussus sum verò & ab amicis*. In Carm. *de Vita sua* postquam Gregorius se Constantinopolim advenisse narravit, quantâ invidiâ, quantoque Hæreticorum odio fuerit exceptus, describit. Tum addit:

> Λίθους παρήσω τὴν ἐμὴν πανδαισίαν.
> *Imbres taceo saxeos, epulas meas*.

Hæc

Hæc eadem repetit in Orat. ad 150. Episcopos, & in alia concione Arianos alloquens.

De se ipso. CXXI.

Ἑλλὰς ἐμή, νεότης τε φίλη, καὶ ὅσσα πεπάσμην,
Καὶ δέμας, ὡς Χριστῷ εἴξατε προφρονέως.
Εἰ δ' ἱερῆα φίλον με θεῷ θέτο μητρὸς ἀρχή,
Καὶ πατρὸς παλάμη, τίς φθόνος; ἀλλὰ μάκαρ
Σοῖς με Χριστὲ χοροῖσι δέχου, καὶ κῦδος ὀπάζοις.
Υἱεῖ Γρηγορίου σῷ λάτρι Γρηγορίῳ.

GRæcia mea, & juventus cara, & quæcumque possedi,
Et corpus, ut Christo cessistis alacriter!
Quod si Sacerdotem carum me Deo statuit matris supplicatio,
Et patris manus, ecqua invidia? At o beate
Tuis me Christe Choris accipe, & gloriam præsta
Filio Gregorii servo tuo Gregorio.

NOTÆ.

INvidos suos alloqui Gregorius videtur, qui se de Cathedra Constantinopolitana deturbaverant. Tum ad Christum Regem Regum se convertit, atque ut mortem sibi maturè largiatur, gloriamque cœlestem donet, precatur.

Ἄλλο.

Γρηγορίου Νόννης τε φίλον τέκος ἐνθάδε κεῖται
Τῆς ἱερῆς Τριάδος Γρηγόριος θεράπων,
Καὶ σοφίῃ σοφίης δεδραγμένος, ἠΐθεός τε
Οἶον πλοῦτον ἔχων ἐλπίδ' ἐπουρανίην.

ALIUD. XXXIII.

GRegorii, Nonnæque carus filius heic jacet,
Sacræ Triadis Gregorius famulus,
Et qui sapientiâ sapientiam apprehendit, & adolescens
Solas divitias habens spem cœlestem.

NOTÆ.

NOn esse Gregorio nostro Epigramma hoc adscribendum, & ego valdè suspicor, imo penè certum habeo; non enim mihi videtur simile esse veri, Nazianzenum has sibi tribuisse laudes, quamquam à vero non abhorreat, ipsum sibimet parasse Epitaphium suum. Me confirmat in ista sententia Epigramma sequens, quod alium certè à Nazianzeno Auctorem habet. Si pro ἐνθάδε κεῖται scribere placeret ἐνθάδ' ἔθηκε, ita versus foret vertendus: *Gregorium & Nonnam carus filius composuit heic* &c. & haberemus Epitaphium parentibus suis à Gregorio factum. Sed præterquam quod emendatio temeritatem saperet, credibile non est, Nazianzenum, dimissis laudibus parentum, unicè posteà in sua excurrisse.

Ἤϊθεος. *Adolescens*. Ita quidem verti; sed ut commodus sensus fluat, præstat vertere *innuptus*, *virgo*, seu ut melius dicam, *cælebs*: quæ omnia hoc vocabulo significari possunt.

Οἶον. *Solus* &c. Idest, qui omnem suam felicitatem collocavit in spe Regni cœlestis. Poterat & scribi per accentum asperum, ut admirantis specie innueret Poëta, qualis, quantaque beatitas Gregorio contigerit in Cœlis.

Ἄλλο.

Τυτθὸν ἔτι ζώεσκες ἐπὶ χθονί. πάντα δὲ Χριστῷ
Δῶκας ἑκὼν, σὺν τοῖς καὶ πτερόεντα λόγον.
Νῦν δ' ἱερῆα μέγαν τε, καὶ οὐρανίοιο χορείης
Οὐρανὸς ἐντὸς ἔχει, κύδιμε Γρηγόριε.

ALIUD. CXXIV.

PAulisper vixisti in terra. Omnia autem Christo
Obtulisti, & cum his volucre eloquium.
Nunc autem Sacerdotem magnum te, & intra cœlestem
Choream Cœlum habet, inclyte Gregori.

NO-

NOTÆ.

EST Epitaphium Nazianzeni, simile superiori, atque ab alio, ut veri videtur simillimum, quàm ab ipso Nazianzeno compositum.

Μέγαρ σε. Ita in Regio Codice 2945. In altero pronomen σε desideratur.

Πτερόεντα λόγον. Volucre eloquium. Idest, rapidum, torrens, aut quid simile. Significat, Nazianzenum divinis rebus enarrandis consecrasse eloquentiam suam.

Ἄλλο.

Ἐκ με βρέφους ἐκάλεσσε θεὸς νυχίοισιν ὀνείροις.
Ἤλυθον ἐς σοφίης πείρατα. σάρκα λόγῳ
Ἥγνισα, καὶ κραδίην. κόσμου φλόγα γυμνὸς ἄλυξα.
Ἔστην συνααρὼν Γρηγορίῳ γενέτῃ.

ALIUD. CXXV.

A Puero me vocavit Deus nocturnis somniis.
Perveni ad sapientiæ metas. Carnem verbo
Purificavi, & cor. Mundi flammam nudus effugi.
Steti Coadjutor cum Gregorio genitore.

NOTÆ.

DE hoc etiam Carmine dictum velim, quod de duobus superioribus, quamquam heic repetantur, quæ in aliis certè suis versibus non semel de se ipso Nazianzenus cecinit.

Ἔστην συνααρών. *Steti Coadjutor*. Sejunctis vocibus legitur in Regio Codice σὺν Ἀαρὼν. Codex Medic. habet ἔτην σὺν Ἀαρὼν. Placuit autem *Coadjutoris* vocabulo uti ad explicandum illud *Co-Aaron*, quod est in Græco. Vocem *Aaron* pro Pontifice sæpe usurpavit noster. Quum ejus pater Gregorius, jam grandævus muneri Episcopali satis non posset facere, filio Theologo, quem Presbyterum constituerat, Ecclesiæ Nazianzenæ curam commendavit.

Pfæ

Præ animi demissione onus iste refugiebat, vincique tamdem vix potuit, ut parenti morem gereret. Hinc, ut ita dicam, *Coadjutor*, seu *Co-Aaron*, & Vicarius parentis est factus. Vide ejus Vitam à Gregorio Presbytero conscriptam, & ipsum Nazianzenum multis in locis.

Ἄλλο.

ΠΑτρὸς ἐγὼ ζαθέοιο καὶ οὔνομα, καὶ θρόνον ἔσχον,
Καὶ τάφον. ἀλλὰ φίλος μνώεο Γρηγορίου,
Γρηγορίου, τὸν μητρὶ θεόσδοτον ὤπασε Χριστὸς
Φάσμασιν ἐννυχίοις δῶκεν ἔρον σοφίης.

ALIUD. CXXVI.

PAtris ego inclyti & nomen, & thronum habui,
Et tumulum. Tu, amice, memento Gregorii,
Gregorii, quem Matri divino munere concessit Christus.
Nocturnis visis tradidit amorem sapientiæ.

NOTÆ.

COdex Regius 2945 hoc Epigramma cum superiore conjungit Scholiastes verò Ambrosianus disjungit. Heic nihil habetur, quod Nazianzenum dedeceat, si ipsum Carminis Auctorem velimus. Imo quum nulla fiat mentio Throni Constantinopolitani, Gregorium ipsum suspicari quis potest Auctorem.

Θρόνον. *Thronum*. Hoc est: eamdem Nazianzenam Ecclesiam rexi. His autem verbis significari videtur, Gregorium nostrum ejusdem Ecclesiæ Episcopum olim fuisse. Hoc idem arbitratii sunt S. Hieronymus, Rufinus, Socrates, Sozomenus, atque alii non pauci, ut supra adnotavimus ad Carmen LXXX. *in Patrem*. Verum Emin. Baronius in Vita ejusdem Theologi, edita Tomo II. Maji à Cl. P. Papebrochio, cap. 9. luculentè ostendit, numquam Gregorium nostrum Ecclesiæ Nazianzenæ revera ut Episcopum præfuisse, sed ut *Coadjutorem*, seu *Vicarium*: quod & in Epigrammate superiori vidimus. Certè omnem hac de re dubitandi caussam tollit illud, quod ipse ad Gregorium Nyssenum Epist. 42. scribit.

bit. Audiamus. Πᾶσι, inquit, δῆλον, ὅτι μὴ Ναζιανζοῦ, Σασίμων δὲ προεβλήθημεν, εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον αἰδοῖ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἱκετευσάντων, ὡς ξένοι τὴν προστασίαν κατεδεξάμεθα. H. e. *Inter omnes constat, me non Nazianzi, sed Sasimorum Antistitem creatum fuisse, tametsi in patris reverentiam, & eorum, qui supplices hoc à me contenderunt, ac per breve tempus, praefecturam quasi hospites suscepimus.* Alia sunt hujus veritatis argumenta, quibus pateat, non Ecclesiæ Nazianzenæ Antistitem, sed patris sui Episcopi vices tantummodo Gregorium gessisse. Itaque mitiùs vox illa θρόνον *thronum*, accipienda est, ut id significet, quod reipsa Gregorius egit, nempe Ecclesiam illam ab ipso quidem, non Episcopo constituto, sed Vicario administratam fuisse.

Ὤπασε &c. Ut posui, ita legitur in Regio Codice 2945. & in Mediceo. Aliter interpungitur in altero Codice Regio, videlicet:

——————— ὤπασε Χριστὸς
Φάσμασιν ἐννυχίοις: δῶκε δ' ἔρον σοφίης.

Certè aliqua particula conjunctiva in priori lectione desiderari videtur.

Εἰς Ναυκράτιον τὸν ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ἰχθυβόλον ποτ' ἔλυε λίνον βυθίης ἀπὸ πέτρης
Ναυκράτιος, δίναις ἐν ποταμοῦ βρύχιος,
Καὶ τὸ μὲν οὐκ ἀνέλυσεν ὁ δ' ἔχετο. πῶς ἁλιῆα
Εἴρυσεν ἀνθ' ἁλίης δικτύον, εἰπὲ λόγε.
Ναυκράτιον, καθαροῖο βίου νόμον, ὥσπερ ἐΐσκω,
Καὶ χάριν ἑλκέμεναι καὶ μόρον ἐξ ὑδάτων.

In Naucratium Magni Basilii fratrem. CXXVII.

Piscatorium rete dum profundo è scopulo solvere
Naucratius vellet, in aquarum vorticibus mersus
Et rete non expediit, & ipse est captus. Quomodo
Pro piscatione piscatorem rete traxit, dic sermo.
Naucratius, puræ vitæ norma, uti conjicio,
Tum beneficium, tum mortem ab aquis traxit.

NQ-

NOTÆ.

ADhuc do Carmina è Regiæ Parisiensis Bibliothecæ Codicibus depromta. Hæc autem habentur in Cod. 2945. Priores quatuor versus specie interrogantis efferuntur; reliqui duo respondentis. Illos ita Latinè reddidit V. Cl. Boivinius.

Retia Naucratius scopulis hærentia dum vult
Solvere, fluminëis dum caput abdit aquis,
Nec fila expediit, neque se. Deus optime, quei fit,
Ut dominum illæso retia pisce trahant?

Ad argumentum Epigrammatis veniamus. Vitæ sanctitas, quæ totam Nazianzeni familiam non tantùm posteris commendavit, sed illustrem, beatamque Cœlis reddidit, Basilii quoque Magni domum ingressa, fecit, ut virtutes unà cum sanguine propagari posse viderentur. Et sanè dixisses, Virtutem duas hasce familias elegisse, ut Cappadociam sanctissimis animabus; Orientem verò optimis Episcopis impleret. Basilius Magnus Cæsareæ, Gregorius Nyssæ, & Petrus Sebastes, Episcopi omnes, fratresque germani fuere, eosque Cœlitum Fastis Ecclesia Christi addidit. Horum parentes Basilius, ac Emmelia in Martyrologio Romano die 30. Maji coluntur. Paterna quoque Basilii Magni avia, Macrina nomine, mulier sanctissima, eidem Martyrologio inscripta, die 14. Januarii honoratur. Accessere ejusdem Basilii magni sorores duæ, prima quarum Macrina, eximiis laudibus à S. Gregorio Nysseno fratre commendata, die 19. Julii in Ecclesia Catholica quotannis colitur. Ut autem & de Naucratio loquar, fuit is quoque Magni Basilii frater, ad eamdem fortasse nominis, ac sanctitatis gloriam perventurus, nisi immaturè, hoc est in ætatis flore vivis ereptus fuisset. Quum enim retia piscibus posuisset, eaque latentibus implicita scopulis liberare vellet, in altum gurgitem delapsus, ac mersus, vivere desiit. Nunc audiamus, quid de illo ferat Gregorius Nyssenus frater in Vita S. Macrinæ Virginis, quæ apud Surium die 19. Julii legitur. *Ex quatuor*, inquit, *fratribus, qui secundum Basilium natu maximus, vocabatur Naucratius, juvenis eximius, tum ingenii, tum corporis dotibus præditus.* Inde narrare pergit, illum vix duos, & viginti annos natum, mundi curis valedixisse, atque ad solitariam, inopemque vitam juxta fluvium Irim

in Pontica Provincia se contulisse, ut ibi Deo, sibique vacaret. Quibus enarratis, hæc addit: *Quum in ea solitudine quintum annum exegisset, repente adolescens vita eripitur, non morbo aliquo, aut solita ulla ratione, immatura morte sublatus. Sed quum ad venationem profectus esset, qua industria senio confectis illis* (nempe Monachis, quibuscum solitariam vitam agebat) *victui suppeditabat necessaria, mortuus domum reportatur*. Nemo erit, qui in ipsa venatione, aut à fera aliqua bellua interfectum, aut ex aliqua rupe delapsum, his auditis non arbitretur Naucratium. Verum nunc Nazianzenus nos docet, quo mortis genere, quove infortunio ereptus fuerit pius ille adolescens. Quin ego in suspicionem adducor, non benè à Francisco Zino, qui S. Macrinæ Vitam in Latinum sermonem convertit, Græca verba reddita fuisse. Fortasse verbum ἀγρεύειν usurpavit Nyssenus, quo non *venari* tantùm, sed etiam *piscari* significant Græci. Interpres verò priorem sine culpa significationem retinuit, veriore relicta. Reliqua de Naucratio pete è laudato Nysseni Opusculo.

Πότ' ἔλυε. Codex Medic. habet πότ' ἔλυσε, rectiùs fortasse, nam sequitur ἀνέλυσεν.

Καθαρώτατος. *Vita pura* &c. Cum iis, quæ de Naucratio Nyssenus tradit in S. Macrinæ Vita, ista planè consentiunt. Ut enim is auctor est, *Duplici studio rectè vitam instituerat, ut & labore fervorem ætatis extingueret, & obsequendo matri via ad Deum per divina mandata contenderet*. En puram Naucratii vitam brevibus designatam. Apertiùs tamen verbo unico illam pingit Philostorgius, Arianus alioqui Sæculi à Christo nato quinti Historiarum scriptor, apud Suidam verbo Βασίλειος, ubi hæc ait: Ο' μέγας Βασίλειος ἀδελφοὺς ἔσχε δ'. τόν τε Γρηγόριον τὸν Νύσσης Ε'πίσκοπον, καὶ Πέτρον καὶ αὐτὸν Ε'πίσκοπον, καὶ ἑτέρους δύο μονάσαντας. H. e. *Basilius Magnus quatuor sortitus est fratres, Gregorium nempe Nyssenum Episcopum, & Petrum itidem Episcopum, & alios duos Monasticam vitam professos*. Naucratium Monachum fuisse, Nicephorus etiam lib. 11. cap. 19. affirmavit.

Ε'λκέμεναι. *Trahere*. Ita legendum putat Cl. Boivinius, quum in Cod. MS. habeatur ἐλθέμεναι. Hanc tamen postremam lectionem exhibet etiam Codex Mediceus.

Ε'λλα.

Ἄλλο.

Ναυκράτιος στροφάλιγγι θάνε φθονεροῦ ποταμοῖο,
Δεσμαῖσιν βυθίοις ἄρκυος ἐνχόμενος.
Ὥς κε μάθῃς σὺ θνητὰ τὰ παίγνια τοῦδε βίοιο,
Ἔνθεν ἀπηέρθη πῶλος ὅδ' ἄκρα θέων.

ALIUD. CXXVIII.

Naucratius obiit vortice invidi fluvii implicitus,
Et vinculis demersi retis captus,
Ut tu discas, caducas esse delicias hujus vitæ,
Ex qua sublatus est pullus hic velox.

Ἄλλο.

Ναυκράτιος πλεκτοῖο λίνου δεσμοῖσιν ἐλυσθεὶς,
Δεσμῶν τοῦδε βίου ἐξ ἁλίης ἐλύθη.

ALIUD. CXXIX.

Naucratius torti lini vinculis involutus
Dum piscium prædæ inhiat, è vinclis hujus vitæ abiit.

Idem ex versione Boivinii.

Implicitum sub aquas quem linea vincla trahebant,
Corporis abrupit vincula Naucratius.

Εἰς Ἐμμελίαν τὴν μητέρα τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Ἐμμέλιον τέθνηκε. τίς ἔφρασεν; ἥ γε τοσούτων
Καὶ τοίων τεκέων δῶκε φάος βιότῳ,
Υἱέας ἠδὲ θύγατρας ὁμόζυγας ἀζυγέας τε,
Εὔπαις καὶ πολύπαις ἥδε μόνη μερόπων.
Τρεῖς μὲν τῆσδ' ἱερῆες ἀγακλέες. ἡ δ' ἱερῆος
Σύζυγος. Οἱ δὲ πέλας ὡς στρατὸς οὐρανίων.

Θάμ-

Θάμβος ἔχει μ' ὁρόωντα τόσον γόνον Ἐμμελίοιο,
Καὶ τοῖον, μεγάλης νηδύος ὄλβον ὅλον.
Ὡς δ' αὐτὴν φρασάμην Χριστοῦ κτέαρ, εὐσεβὲς αἷμα
Ἐμμέλιον, τόδ' ἔφην οὐ μέγα: ῥίζα τόση.
Τοῦτό σοι εὐσεβίης ἱερὸν γέρας, ὦ πανάριστη,
Τιμὴ σῶν τεκέων, οἷς πόθον εἶχες ἕνα.

In Emmeliam. CXXX.

OBiit Emmelium (Quis dixisset?) illa, quæ tot
Ac talium natorum dedit orbi jubar,
Filios & filias nuptas, innuptasque,
Sola hæc mortalium fœcunda simul, & felix.
Tres quidem huic Sacerdotes celebres. Atque ipsa Sacerdotis
Uxor. Affines verò velut cœlestium exercitus.
Me stupor habet, ubi tantam Emmelii sobolem cerno,
Ac talem, gloriosi uteri integram opulentiam.
Ut verò ipsam appellavi Christi possessionem, pium sanguinem,
Emmelium, hoc dixi haud magnum: tanta est radix.
Hoc tibi sit pietatis præmium, ò quàm optima,
Filiorum honor, quibuscum unum desiderium habuisti.

NOTÆ.

SAnctæ hujus mulieris mentionem supra fecimus, ejusque memoriam in Martyrologio Romano die 30. Maji recoli animadvertimus. In Orat. XX. quæ est *in S. Basilium*, illam Nazianzenus encomiis multis, pluribus verò Gregorius Nyssenus ejus filius in Vita S. Macrinæ exornant. Cl. Papebrochio, ut in reliquis, ita & heic multum debemus, quippe Tomo VII. Maji præclarissimæ hujus fœminæ res gestas consueta eruditione, ac diligentia literis mandavit. Nos singula persequemur, quæ heic animadversione digna videbuntur.

Ἐμμέλιον. *Emmelium*. Ita Emmeliæ nomen in versu posuit Nazianzenus, nempe suæ gentis ac Latinorum exempla sequutus, quibus *Glycerium*, *Melanium*, *Sophronium*, ac hujusmodi nomina fœminini generis usurpantur terminatione neutra. Infra etiam nobis

bis occurret Θεοσέβιον, *Theosebium*, pro *Theosebia*. Vide quæ adnotavi ad Carmen *in Gorgonium*, quam alii *Gorgoniam* appellant. Titulus autem hujus Carminis præfert Ἐμμελίαν, *Emmeliam*. An satis ad mentem Poëtæ, nescio, quum in reliquis locis non Ἐμμελία, sed Ἐμμέλιον dicatur. Certè in Cod. Medic. titulus ita se habet: εἰς Ἐμμέλιον μητέρα Βασιλείου, *in Emmelium Basilii matrem*.

Τεκέων. *Natorum*. In MS. Codice τοκέων, *parentum*, vitio apertissimo scriptum est. Quare emendavi.

Θύγατρας. *Filias*. Liberos decem luci dedit S. Emmelia. Ex iis masculos quinque novimus, nempe S. Basilium Magnum, Naucratium, S. Gregorium Nyssenum, & S. Petrum Sebastenum Episcopum, hoc ordine natos. Quincti nomen à Philostorgio, ut supra vidimus, memorati, & Monasticam vitam professi, nobis latet. Una dumtaxat soror istorum comperta nobis est, videlicet S. Macrina. Reliquarum nomen nulla monimenta, quod sciam, nos docent. Non duas autem, ut Possevinus in Apparatu sacro censuit, sed plures illas fuisse, certissimum arbitror. Quippe *filias* Emmeliæ *nuptas*, *innuptasque* non heic solùm, sed etiam in Oratione XX. de laudibus S. Basilii, Nazianzenus memorat, sanctamque Basilii senioris, ac Emmeliæ familiam veluti omnium felicissimam extollens, hæc ait: δηλοῖ δὲ ὁ μακαριστὸς τῶν ἱερέων, καὶ τῶν παρθένων ἀριθμὸς, καὶ τῶν ἐν γάμῳ. *Quod quidem liquidò demonstrat ille felicitatis nomine prædicandus Sacerdotum, & Virginum numerus, atque earum, quæ matrimonio se addixerunt*. Ut igitur etiam opinatur doctissimus Papebrochius, quamquam unius Macrinæ nomen nobis sit cognitum, alias tamen Emmeliæ filias exstitisse constat, quarum quædam virginitatem amplexæ Christo se dicarint, aliæ nuptiis sese obligarint. Non affirmarem tamen, tres nuptui datas, tres verò virginitatem servasse, quod existimare videtur Papebrochius. Si enim decem tantùm liberos Emmelia genuit, ut certissimum ponitur, sique masculi quinque fuere, ut supra Philostorgius nos docuit, superest, ut totidem etiam fuerint Basilii M. sorores. Vide quæ infra notavi ad Carmen *in Theosebiam*.

Εὔπαις. In laudata Orat. XX. Nazianzenus Basilii Magni parentes πολύπαιδας, καὶ καλλίπαιδας appellat, h. e. *qui simul & multos, & probos, seu honestos filios habebant*. Idem heic repetit.

Ἱερῆες. *Sacerdotes*. Nempe, ut supra commemoravimus, Basilius Magnus Cæsareæ, Gregorius Nyssæ, ac Petrus Sebastes Episco-

pi.

pi. At non deerunt, qui vocem Γερῆες hoc in loco non pro *Episcopis*, ut ego, sed pro *Presbyteris* accipiant; verisimile quippe est, tempore illo, quo Emmelia vitam cum morte mutavit, nondum Episcopatus insignia Petro fuisse collata. Ut ad diem 30. Maji arbitratur Papebrochius, S. Emmelia Anno 372. ex humanis abiit. At Petrus Cathedram Sebastenam ne anno quidem 381. fortasse obtinuerat, quemadmodum in ejus Vita Bollandus, & Henschenius Tom. I. Januar. ad diem 9. suspicantur, levibus quidem argumentis nixi, sed non improbabili conjectura. Longè igitur post Emmeliæ parentis obitum, si vera hæc forent, S. Petro Episcopalis dignitas obtigisset. Verum, perspectis omnibus, nihil obstare video, quin Anno etiam 372. Petrus Episcoporum numero adscriptus foret. Quæstionem altiùs explorare nunc non juvat. Nunc dicere satis est, Sacerdotio saltem donatum fuisse Petrum, antequam mater è vivis discederet; nam Anno eodem, quo S. Basilius Episcopatum obtinuit, videlicet A. C. 370. Petrum quoque suum fratrem inter Presbyteros cooptavit. Hoc è S. Macrinæ Vita discimus. Quod si Græcum ejusdem Vitæ exemplar nobis esset, fortasse non *Presbyteratu* solùm, sed *Episcopatu* etiam à Basilio fratre donatum fuisse Petrum intelligeremus. Ibi fortasse legitur ἱερᾶς, aut ἱερατεία, aut ἱερατεῖον, quibus vocibus non *Presbyteratus* tantummodo, ut dicebamus, sed etiam *Episcopatus* significatur. Fortasse verò ex hoc Epigrammate discas, longè antequam opinentur doctissimi illi Scriptores, Episcopatum Petri cœpisse, nisi dicatur multis post Emmeliæ mortem annis idem Epigramma à Nazianzeno elucubratum.

Ἡ δ' ἱερῆος. *Atque ipsa Sacerdotis* &c. Basilium Basilii Magni patrem, ac Emmeliæ virum, postquam plures annos in carnis communione cum uxore egisset, Episcopali munere auctum fuisse, tradiderant quidem Possevinus in Apparatu sacro Verbo *Basilius*, Labbeus de Scriptor. Eccles. in Addend. ad Tom. I. aliique eruditi; nullo tamen hucusque firmo documento sententiam hujusmodi tutabantur. Quamobrem Guilielmus Cave in Hist. Literar. de Scriptor. Eccles. illis subscribere omnino recusavit. At nunc certa veritatis hujus fundamenta tenes, appellante Nazianzeno Emmeliam τῦ ἱερῆος σύζυγον, *Sacerdotis uxorem*, Basilio nempe seniori, qui postea *Sacerdos*, seu *Episcopus* fuit, olim matrimonio conjunctam. Quod si per vocem ἱερῆος minimè *Episco-*

 patum

patum heic, sed *Presbyteratum* significari contendas, id tibi licet. Attamen quum alibi Episcopos, & in hoc eodem Carmine Basilium Magnum, Gregorium Nyssenum, (& fortasse etiam Petrum) ἱερῆας Nazianzenus nuncuparit, qui procul dubio *Episcopi* tunc erant, probabile nimis videtur, Basilium quoque eorum parentem per idem vocabulum Antistitem designari.

Οὐρανίων. *Cælestium*. Codex Medic. habet ἁγίων.

Οἱ πέλας. *Affines*, seu ut melius dicam, *propinqui sanguine*. Qui fuerint Emmeliæ sanguine juncti, vix discas aliunde. Significari tamen heic arbitror susceptos è filiabus nepotes; quasdam enim Emmeliæ filias matrimonio sese addixisse, animadvertimus supra. Ex his fortasse nepotibus Gregorius ille fuit, cujus infra sermo erit. Neptes verò memorantur à S. Gaudentio Episcopo Brixiensi in Serm. de Dedicat. Basilicæ XL. Martyrum, ubi hæc leguntur: *In ipsa maxima Civitate Cappadociæ, quæ appellatur Cæsarea, reperimus quasdam Dei famulas, Monasterii Sanctarum Virginum dignissimas matres, prorsus Mariæ, & Marthæ consimiles, quas meritò diligat Jesus, natura, fide, & studio, & castitatis integritate germanas, quibus ab avunculo suo Confessore, & Sacerdote Basilio* (en Sacerdotem, h. e. *Episcopum*, appellat) *olim tradita fuerunt horum Martyrum veneranda Reliquia*. Hæc ille eorum temporum Scriptor.

Φρασάμlw. *Appellavi*. Pro φασάμην, quod in MS. legebatur, ita scribendum Boivinius notavit.

Οἷς πόθον εἶχες ἕνα. *Quibuscum unum desiderium habuisti*. Ita verto, subintelligens *vitæ cælestis*. Supra in Carm. CXIX. memoratur ζωῆς εἷς πόθος οὐρανίης. i. e. *Vita cælestis unus amor*, seu *unicum desiderium*.

Εἰς Μακρίναν τὴν ἀδελφὴν τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

Παρθένον αἰγλήεσσαν ἔχω κόνις, εἴ τιν' ἀκούεις
Μακρίναν Ἐμμελίου πρωτότοκον μεγάλης.
Ἣ πάντων ἀνδρῶν λάθεν ὄμματα, νῦν δ' ἐνὶ πάντων
Γλώσσῃ, καὶ πάντων φέρτερον εὖχος ἔχει.

In Macrinam S. Basilii sororem. CXXXI.

Virginem nobilem tumulus contineo, si quam audis
Macrinam Emmelii magnæ primogenitam.

Quæ

Quæ omnium virorum oculis latuit, nunc verò in omnium
Ore fertur, & omnium optimam gloriam habet.

NOTÆ.

SAnctæ hujus Virginis laudes, quæ die 19. Julii quotannis in Martyrologio recurrunt, omittere in præsentia, quàm vel breviter delineare præstat; quippe luculenter easdem prosequutus est S. Gregorius Nyssenus ejus frater in Epistola, ut titulus præfert, ad Olympium Monachum, quæ apud Surium legitur ad diem 19. Julii. Satis igitur ad operis propositum fuerit, si cursim moneamus, illam SS. Basilii, & Emmeliæ filiam, Basilii Magni, Gregoriique Nysseni sororem fuisse. Inter Emmeliæ liberos prima lucem vidit: quod & aliunde noveramus. Illi à parentibus impositum nomen est Macrinæ, quum ejus avia paterna, mulier præstantissima, quæ sub Tyrannorum Regno pro Christi confessione pugnaverat, Macrina appellaretur. Anno vulgaris Epochæ 380. S. Virginis animam ad immortalem patriam è terris abiisse constat. Ejus quoque mentionem fecit Nicephorus Callisti lib. 11. cap. 19. Fecerunt & alii, quos compendii gratia prætermitto.

Εἰς Θεοσέβιον ἀδελφὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

ΚΑὶ σύγε Θεοσέβιον κλεινῆς τέκος Ἐμμελίοιο,
Γρηγορίου μεγάλου σύζυγε ἀτρεκέως.
Ἐνθάδε τὴν ἱερὴν ὑπέδυς χθόνα, ἕρμα γυναικῶν
Εὐσεβέων, βίοτου δ' ὥριος ἐξελύθης.

In Theosebium Magni Basilii sororem. CXXXII.

TU quoque, Theosebium, inclytæ Emmelii filia,
Gregorii magni verè conjux,
Heic sacram subjisti humum, columen fœminarum
Piarum; è vita verò maturè excessisti.

NOTÆ.

CReditum hucusque, Theosebiam, seu Theosebium, Gregorio Magni Basilii fratri, ac postea Episcopo Nysseno, fuisse

 fe

se matrimonio conjunctam; eaque in sententia fuere Baronius in Annalibus, Henschenius, & Papebrochius in Vita ejusdem Nysseni die 9. Martii, imo reliqui Scriptores, quos ego viderim de Theosebia scribentes. Singulos in hanc opinionem pertraxit una Gregorii Nazianzeni Epistola XCV. ubi dolorem à Nysseno in Theosebiæ morte conceptum amoliri contendit. At nunc, si fidem habere volumus hujus Epigrammatis Auctori (qui vetustus quidem esse potest, alius tamen est à Nazianzeno) aliter sentiendum erit. Heic enim Theosebia Emmeliæ filia, Basiliique soror dicitur, atque ideo non uxor, sed soror Gregorii Nysseni fuerit. Præterea quum dicatur *Gregorii Magni conjux*, nullusque tum esset Gregorius, cui *Magni* titulus conveniret, præter Nazianzenum, atque Nyssenum; Nysseni autem, ut posuimus, Theosebia soror sit: superest ut eam Gregorio nostro nupsisse dicamus. Verum cuinam facilè persuadebitur, Nazianzenum conjugio operam dedisse, quum nullum hujusce facti vestigium habeatur apud Historicos tum antiquos, tum recentes, qui ejus Vitam literis mandarunt? Quin imo pluribus in locis testatur ipsemet vir sanctus, impensum sibi ab adolescentia fuisse Virginitatis studium. Quare mirabar olim quam maximè confidentiam Guilielmi Beveregii, viri alioquin eruditissimi, qui in Notis ad Can. V. Apostol. in hæc verba scripsit: *Et quidem post Nicænum Concilium Spiridionem, Gregorium Nyssenum, ut & Nazianzenum tam patrem, quàm filium Theologum, matrimonio copulatos fuisse, nemo in antiquitate versatus nescit.* Imo, ajebam tum ego, nemo in antiquitate versatus, præter unum Beveregium, quod sciam, adhuc affirmavit, Nazianzenum filium umquam sese matrimonio obstrinxisse. Nihilominus amamus verum, & quandoquidem nobis oblatum est hoc Epigramma, suspicari saltem in posterum cogemur, Beveregii sententiam cum veritate consentire, ac Theosebiam Gregorii Nysseni sororem, Theologi verò conjugem fuisse. Hujus autem Carminis fidem sustinere videtur eadem illa Epistola XCV. Nazianzeni, quam Baronius, cæterique eruditi hucusque pro contrariæ opinionis fundamento posuere. Scilicet inquit ibi Gregorius noster, ad Nyssenum scribens: *Te admiror ob eam tolerantiam, ac philosophiam, quam in discessu beatæ, sanctæque SORORIS vestræ* (sive tuæ) *adhibes*, τῆς ἁγίας ἀδελφῆς ὑμῶν, καὶ μακαρίας. Quæ verba interpretans Baronius, Theosebiam ideo

Soro-

Sororem Nysseni appellatam conjicit, quòd illa castitatem Deo voverit, ac inter Diaconissas egerit, viro quoque Sacerdotium, & castitatem amplexo. At nunc non spiritalem, sed germanam *Sororem* Nysseni piam hanc fœminam fuisse, ex hac etiam Epistola intelligeremus. Infra addit Nazianzenus: *Sed quid faciemus adversus Dei legem ab antiquis temporibus dominantem, quæ Theosebiam meam habet (meam enim eam voco, quæ secundum Deum vixit; quandoquidem spiritalis cognatio corpoream antecellit) Theosebiam Ecclesiæ decus, ætatis nostræ utilitatem* (aut potiùs *familiæ, ac prosapiæ nostræ*, siquidem Græcè scriptum est τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς) *fœminarum fiduciam; Theosebiam in tanta fratrum pulchritudine formosissimam, & clarissimam; Theosebiam verè sacram, & Sacerdotis conjugem, & honore parem, & magnis Mysteriis dignam*. Deinde singulari dolore ob ejus mortem se affectum Nazianzenus testatur, adjiciens sibi illius memoriam numquam esse deponendam. Ex his igitur, nuptam quoque eidem Gregorio Theologo Theosebiam aliquando fuisse, apparet. Eam autem *suam* Gregorius appellat, tum quòd sibi corporea cognatione adstricta fuerit, tum multò magis quòd secundum Deum vixerit, τὴν κατὰ θεὸν ζήσασαν. Hoc est, ut explicare possumus, quod illa cum viro Nazianzeno castitatem potiùs, quàm thori conjunctionem, servare voluerit. Quæ si vera sunt, hinc discimus, non diu constitisse carnis communionem inter Nazianzenum, ac Theosebiam, sed utrumque castitatem jampridem elegisse, ut Sacerdotium ille iniret, ut inter Diaconissas ista cooptaretur. Ad hæc Theosebia dicitur *in tanta fratrum pulchritudine formosissima*: quæ rectè illi conveniunt, si Emmeliæ filiam statuimus, cui quinque filii masculi contigerant. Theosebia verò paternam domum repetiisse, soluto matrimonio, ibique reliquum vitæ videtur egisse, à Nazianzeno corpore sejuncta, animo verò ac spiritu conjunctior, quàm ante. Posset etiam recenti huic opinioni suffragari versus ille Theologi ita scribentis in Carm. IV. *de Anima sua Calamit.*

Αὐτὰρ ἔπειτα γάμοιο βαρὺν ζυγὸν ἐκτὸς ἔθηκα.

Deinde verò grave jugum matrimonii à me seposui.

Nihilominus hæc ita se habere, affirmare pro certo non ausim. Cur enim Gregorius, qui tam sæpe, ac tot verbis vel minuta vitæ suæ monimenta versibus clausit, hoc unum non levis momenti aut præterisset, aut tam jejunus commemorasset? Documenta quoque produci possunt, quibus probetur, numquam Nazianzenum

 fuis-

fuisse conjugatum, ac præcipuè quod legitur in editis Carm. I.

Οὔ με γάμος δ' ἐπέδησε, βίου ῥόος &c.

Non me conjugium ligavit, vita fluxus.

Quum tamen & hoc, & omnia, quæ proferre liceret, æquivoca videri, & utrique sententiæ conformari possint, placet in re dubia reliquis potestatem facere judicandi. Mihi sit satis, pro certo affirmare non esse Gregorio nostro hujusmodi Epigramma tribuendum. Aut enim Theosebia Nysseni conjux, non soror, fuit: & error palmaris in eo continetur. Aut Nazianzeno nupsit (quod simillimum vero arbitror; seque Nazianzenus *Gregorium Magnum* numquam appellasset.

Εἰς Γρηγόριον.

Γρηγόριον μήτρως, ἱερεὺς μέγας, ἐνθάδ' ἔθηκεν,
Γρηγόριος, καθαροῖς Μάρτυσι παρθέμενος,
Ἠΐθεον, θαλέθοντα, νεόχνοον. αἱ δὲ πάροιθεν
Τῆς γηροτροφίης ἐλπίδες εἰσὶ κόνις.

In Gregorium. CXXXIII.

Gregorium avunculus, Sacerdos magnus, heic composuit
Gregorius, juxta puros Martyres collocans
Adolescentem, florentem, impubem. Antea vero
Conceptæ senum alendorum spes sunt cinis.

NOTÆ.

Si Nazianzenum postrema hæc Epigrammata Auctorem haberent, quis iste Gregorius fuerit, nullo negotio dignosceretur. Maternus enim avunculus heic nominatus alius non esset, quàm Gregorius Nyssenus, Basilii Magni frater, qui μέγας ἱερεὺς, i. e. *magnus Sacerdos*, seu *Episcopus* dicitur. Supra enim animadvertimus, quasdam ex hujus Sororibus legibus conjugii sese adstrinxisse; ideoque ex harum una prodiisset Gregorius iste adolescentulus, quem in ætatis flore fato supremo correptum Nyssenus avunculus tumulo mandasset, sepultum Nazianzenus elogio exornasset. At quoniam superius Epigramma fecit, ut de istius etiam Aucto-

re

re dubitare debeamus, incertum est mihi, an Nazianzeni potiùs, quàm Nysseni, Gregorius hic adolescens fuerit nepos. Scilicet Gorgoniæ filius is esse potuit, atque Alypii. In Cod. Medic. hunc titulum præfert Epigramma: *εἰς Γρηγόριον τῆς μρος* cum linea supposita *ἀδελφόν*. h. e. *in Gregorium matris fratrem*.

Παρθέμενος. *Collocans*. Juvenis Gregorii ossa ab avunculo Gregorio juxta SS. Martyrum tumulos condita fuisse, intelligimus. De hujusmodi consuetudine superiùs nonnulla adnotavi in Carmen XVII. plura verò in Dissert. XVII. ad S. Paulinum Tom. I. Anecdot. Vide in hoc eodem Libro Disquisitionem III.

Γηροτροφίης. *Senum alendorum*. H. e. in cinerem redacta est spes, quam Gregorii adolescentis parentes, ac majores conceperant, suam ab isto nepote senectutem aliquando alendam, aut ut melius dicam, esse sustentandam.

In priori versu pro *ἐνθάδ' ἔθηκεν*, quod legitur in Cod. Medic. habet Parisiensis *ἐνθάδε ἔθηκε*. In postremo pro *εἰσὶ κόνις*, Cod. Medic. habet *οὐ δέ*. Fortasse *ἤδε*.

Εἰς Μαξέντιον.

Αἵματος ἀγλαέος γενόμην. Βασιλῆος ἐν αὐλαῖς
Ἔστην. Ὀφρὺν ἄειρα κενόφρονα. πάντα σκέδασσε
Χριστὸς ἐπεί μ' ἐκάλεσσε. βίου πολλαῖσιν ἀταρποῖς
Ἴχνος ἔρεισα πόθοιο τινάγμασιν. ἄχρις ἀτραπὸν
Τὴν σταθερήν. Χριστῷ πῆξα δέμας ἄλγεσι πολλοῖς.
Καὶ νῦν κοῦφος ἄνω Μαξέντιος ἔνθεν ἀνέπτην.

In Maxentium. CXXXIV.
Boivinio vertente.

Clara stirpe satus, Regalem admittor in Aulam.
Grande supercilium attollo; mox omnia Christus
Dissipat, errantem revocans. Vestigia flecto
Per varias incerta vias, jactantibus auris
Votorum, donec Vitæ via certa reperta est.
Ærumnis corpus variis tibi Christe subegi.
Nunc levis alta super redeo Maxentius astra.

NOTÆ.

ILlustri sanguine natus Maxentius ad Aulam Constantinopolitanam se contulit, ubi summo in honore apud Augustos fuit. Verum fortunæ favor, & publici alicujus muneris amplitudo, ut usu venit, superbum effecerant. Impotentiam hominis diu non tulit Cœlum. Quare ab alto dejectus, sibi vivere, meliorisque vitæ institutum amplecti coactus fuit. Inde Christo se dicans, felicem ad mortem venit, qui antea inter felicitatis fructus computare potuerat, quòd Nazianzenum amicum haberet. Hæc ab hisce versibus discas; nihil enim aliud in veterum monimentis de hoc non infimi subsellii viro offendi.

Pro σκέδασε, Cod. Medic. habet κέδασεν. In quarto versu ἀμβροτον potiùs legendum esse censuerat Boivinius, quàm ἀμ βροτον, uti Regius Codex præferebat. Ejus conjecturæ consentit Codex Mediceus. In utrisque verò Codicibus scriptum est ἀμέπτη, pro quo ἀμέπτην scribere placuit, sensu poscente.

Ἄλλο εἰς τὸν αὐτόν.

ΠΑ'λλετ' ἐμοὶ κραδίη, Μαξέντιε, σεῖο γράφουσα
Οὔνομα, ὃς συφελὴν ἦλθες ὁδὸν βιότου
Ἄμβροτον, αἰπήεσσαν, ἀτερπέα. Σεῖο φέριστε
Ἄτρομος οὐδὲ τάφῳ Χριστιανὸς πελάσει.

Aliud in eumdem. CXXXV.

PAlpitat mihi cor, Maxenti, tuum scribens
Nomen, qui duram vitæ viam confecisti
Mortalibus inviam, excelsam, injucundam. Ad tuum, optime,
Sepulcrum Christianus sine tremore non accedet.

NOTÆ.

A"Μβροτον. *Mortalibus inviam.* Vitæ genus, quod Maxentius elegerat, & heic Nazianzenus describit, Monasticum fuisse videtur.

Ἄτρο-

Ἄτρομ☉. *Sine tremore*. Aut significat Poëta, non sine reverentia, ac timore, accedere Christianos debere ad sepulcrum viri tam pii; aut potiùs timorem iis incutit, quibus religio non erat aliena expilare, aut frangere sepulcra. Nazianzeni ævo impius iste mos præcipuè obtinebat, ut alibi vidimus, & infra uberiùs patebit.

Πρὸς τὴν ψυχήν.

Ἄλλοι μὲν χρυσὸν, οἱ δ' ἄργυρον, οἱ δὲ τράπεζαν
    Τιμῶσι λιπαρὴν, παίγνια τοῦδε βίου.
Ἄλλοι δ' αὖ Σηρῶν καλὰ νήματα, καὶ γύας ἄλλοι
    Πυροφόρους, ἄλλοι τετραπόδων ἀγέλας.
Αὐτὰρ ἐμοὶ Χριστὸς πλοῦτ☉ μέγας, ὅν ποτ' ἴδοιμι
    Νῷ γυμνῷ καθαρῶς: τ' ἄλλα δὲ κόσμ☉ ἔχοι.

Ad animam suam. CXXXVI.
Ex versione Boivinii.

Argentum hic, ille argento pretiosius aurum,
    Hic lautas inhiat, gaudia vana, dapes.
Est quem fila juvat depectere Serica: sulcos
    Laudat frugiferos hic magis, ille greges.
Divitiæ tu, Christe, meæ, quem cernere pura
    Mente utinam liceat: cætera Mundus amet.

NOTÆ.

Huic Epigrammati similia habes in reliquis Nazianzeni Carminibus, & potissimum in Carm. *de Vita sua*. Aldus hoc idem evulgaverat. Billius prætermiserat. Iterum igitur damus è Regio Codice 2891. descriptum.

Καθαρῶς. *Purè*. H. e. sine nube utinam aliquando Christum conspiciam; non enim id homini corporeis vinculis adstricto licet.

Ἔχοι. *Habeat*. Ita Boivinius scripsit, quum corruptè in MS. Codice legeretur ἐχέτω, quod glossema τοῦ ἔχοι irrepserat, ut puto, in textum.

Εἰς

Εἰς τοὺς διορύττοντας τάφους προφάσει Μαρτύρων.

ΤΡισθανέες, πρῶτον μὲν ἐμίξατε σώματ' ἀνάγνων
Α'θλοφόροις. τύμβοι δὲ θυηπόλον ἀμφὶς ἔχουσι.
Δεύτερον αὖ τε τάφους τοὺς μὲν διεπέρσατ' ἀθέσμως,
Αὐτοὶ σήματ' ἔχοντες ὁμοίϊα. τοὺς δ' ἀπέδοσθε,
Πολλάκι καὶ δὶς ἕκαστον. ὁ δὲ τρίτον. ἱεροσυλεῖς
Μάρτυρας, οὓς φιλέεις. Σοδομίτιδες εἴξατε πηγαί.

In effodientes sepulcra praetextu Martyrum. CXXXVII.

TEr morte digni, primùm miscuistis corpora profanorum
Martyribus, & sepulcra Sacerdotem utrinque habent.
Deinde autem tumulos, alios quidem evertistis nefariè,
Ipsi sepulcra habentes similia; alios autem vendidistis
Sæpe, & bis unumquemque; aliquis & ter. Sacrilegio lædis
Martyras, quos amas. Sodomitici cedite fontes.

NOTÆ.

E MS. Codice Regio 2891. fol. 240. depromti sunt hi versus. Eorum titulus apud Ambrosianum Scholiastem MS. diversus est, nempe κατὰ τυμβωρύχων, *contra sepulcrorum effossores*. Quinam fuerint hi perditi homines, infra disces è Disquisitione, quam *de Christianorum Sepulcris* institui, ubi Epigramma istud illustravi; neque enim Scholiis, ac notis uberem explicationem commendare, atque includere, commodum videbatur. Ceterum nunc monendus est Lector, eosdem hosce versus ab eruditissimo Boivinio ante aliquot annos mihi humanissimè communicatos, anno subinde MDCCV. proximè præterito publici juris factos fuisse à Cl. V. Joanne Mabillonio in nova editione insignis Opusculi, cui titulus *Eusebii Romani ad Theophilum Gallum Epistola de cultu SS. Ignotorum*. Quum autem ipse appellet *versus Græcos Anonymi cujusdam Poetæ*, satis indicat, neque sibi, neque Boivinio eorum Auctorem Nazianzenum videri. Et revera in iis frustra requiras consuetam Gregorii nostri elegantiam. Quisquis tamen Auctor sit, certè

certè vetustus est; eos enim explicat memoratus Scholiastes satis antiquus, ipsique Nazianzeno tribuere videtur. Nos heic adnotabimus tantùm pauca in Græcum textum.

Ἀέθλοφόροις. Apud Cl. Mabillonium, qui & à Boivinio accepit hos versus, legitur τοῖς ὁσίοις.

Σήματ' ἔχοντες. Fortasse legendum σώματ' ἔχοντες.

Δίς. Ita per conjecturam scribendum censuit Boivinius, quum in MS. Cod. habeatur τρίς, quod sequentibus non bene respondet.

Εἴξατε πηγαί. *Cedite fontes*. Ita quoque legitur in Cod. Medic. Mihi placet conjectura Salvinii eruditissimi, cui scribendum videtur ἤξατε, h. e. *venite*, *prosilite*, sulphurei fontes, qui Sodomam evertistis, & istorum scelus expiate.

Ἄλλο.

Παῖδες Χριστιανῶν, τόδ' ἀκούσατ'. οὐδὲν ὁ τύμβος.
Πῶς οὖν ὑμετέρους χώννυτ' ἀριπρεπέας;
Ἀλλ' ἔστιν καὶ πᾶσι γέρας τόδε, μήποτε τάφοισι
Βάλλειν ἀλλοτρίοις δυσμενέας παλάμας.
Εἰ δ' ὅτι μὴ νέκυς οἶδε τὰ ἐνθάδε, τοῦτ' ἀδίκαστον,
Πείθομαι, ἣν σὺ φέρῃς πατρὸς ὕβριν φθιμένου.
Συμβολέται, γάστρωνες, ἐρυγόβιοι, πλατιώωτοι,
Μέχρι τίνος τύμβοις Μάρτυρας ἀλλοτρίοις
Τιμᾶτ' ἀσεβέοντες ἃ μὴ θέμις; ἴσχετε λαιμούς.
Καὶ τότε πιστεύσω Μάρτυσιν ἦρα φέρειν.
Τιμὴ Μάρτυσίν ἐστιν ἀεὶ θνήσκειν βιότητι
Αἵματος οὐρανίου μνωομένους μεγάλου.
Τύμβοι δὲ φθιμένοις. ὃς βήματα δ' ἄμμιν ἐγείρει
Ἀλλοτρίοισι λίθοις, μηδὲ τάφοιο τύχοι.
Μάρτυρες αἵματι Θεῷ μεγάλην ἐσπείσατε λοιβήν.
Καὶ μέν τοι θεόθεν ἄξια δῶρ' ἔχετε,
Βήμαθ', ὕμνους, λαοὺς, ψυχῶν σέβας. ἀλλ' ἀπὸ τύμβων
Φεύγετε νεκροκόμοι Μάρτυσι πειθόμενοι.

ALIUD.

ALIUD. CXXXVIII.

Ex interpretatione Boiwinii. Est autem Dialogus. Interloquuntur A. Poeta. B. Sepulcrorum violatores. C. Martyres.

A. FIlii Christianorum, hoc audite. B. Nihil est Tumulus.
A. Quare igitur vestros tumulatis insignes?
B. At est etiam omnibus (commune) hoc præmium. A. Item ne (liceat) Tumulis
Injicere alienis hostiles manus.
Quod si ideo, quia non novit mortuus, quæ heic fiunt, id inultum (credis),
Credo (tibi) si tu feras patris ignominiam mortui.
Compotores, ventri dediti, quorum vita vomitus est, homines lato dorso,
Usquequò Tumulis Martyras alienis
Honoratis, pii quatenus non licet? Compescite gulas,
Et tunc credam vos Martyribus gratificari.
C. Honos est Martyribus (gratus) semper mori vitæ,
Sanguinis cœlestis memores, magni (inquam, sanguinis.)
Sepulcra autem mortuis (honori sunt). Qui autem suggesta nobis exstruit
Alienis lapidibus, is nec sepulturam consequatur.
A. Martyres, cruorem Deo magnam libastis libationem,
Et quidem à Deo digna præmia habetis,
Suggesta, hymnos, conventus, animarum reverentiam. Sed à Tumulis
Fugite, mortuorum curatores, Martyribus obedientes.

NOTÆ.

IDem ac superius argumentum pertractatur. Aliquid etiam innuitur de Cœnis ad sepulcra Martyrum. Utramque materiem persequutus sum ego in geminis Disquisitionibus, quæ ad calcem hujus Libri legentur. Horum Auctorem non ausim dicere Nazianzenum.

Παῖδες

Παῖδες Χριστιανῶν. *Filii Christianorum.* Hoc est, *Christiani*, Græca peraphrasi, ut *ἰατρῶν παῖδες, ῥητόρων παῖδες*, *Medici*, *Rhetores*.

Μή τε τάφοισι. *Item ne Tumulis.* Addidi particulam τὲ, quæ in Codice MS. desideratur, & excidisse videtur propter similis syllabæ vicinitatem in voce τάφοισι. Quum sepulcrorum violator dixisset ἀλλ᾽ἔστιν καὶ πᾶσι γέρας τόδε, quod ad illud Homericum alludit, exequias ac funeralia, honorem esse, ac præmium mortuorum: τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων: Poëta, quasi sermonem continuaret, subjicit: μή τε τάφοισι, i. e. Similiter præmium est ac honos mortuorum, sepulcris alienis violentas non inferre manus.

Συμβολέται. *Compotores*. MS. Cod. Medic. habet τυμβολέται, *tumulorum eversores*: quæ vox alibi à Gregorio usurpatur. At heic de ingluvie, & ebrietate epulantium in Basilicis Martyrum loquitur. Quare prima lectio præstat.

Ἐρυγόβιοι. Codex Medic. habet ἐρδυγόβιοι. Pro πιστεύσω ibidem legitur πιστεύω. Pro ἄμμιν scriptum est ἧμιν accentu acuto in prima tum ibi, tum in Cod. Regio. Ego ἄμμιν reponendum censui.

Αἵματος. *Sanguinis.* H. e. sanguinis Christi, quem idcirco *magnum* appellat. Honor est Christianis imitari suum caput, à quo sanguis effusus est, & vitam dare pro Fide. Atque hactenus Carmina è Regiis Codicibus descripta.

Κατὰ τυμβωρύχων.

ΜΗκέτι πηκτὸν ἄροτρον ἀνὴρ ἐπὶ γαῖαν ἐλαύνοι,
Μὴ πέλαγος πλώοι, μὴ δόρυ θοῦρον ἔχοι.
Ἀλλὰ φέρων σκαπάνην τε καὶ ἄγριον ἐν φρεσὶ θυμὸν
Ἐς τύμβους πατρῶν, χρυσὸν ἴοι ποθέων.
Ὅππως καὶ τοῦτόν τις ἐμὸν περικαλλέα τύμβον
Σκάψεν ἀτασθαλέων, εἵνεκα κερδοσύνης.

In Sepulcrorum effossores. C X X X I X.

NE quis amplius compactile aratrum in terram agat,
Ne mari naviget, neque bellicam hastam capiat;
Sed ligonem ferens, trucemque corde animum
In patrum tumulos, aurum ibi quæritet.
Quandoquidem nescio quis hoc meum splendidum sepulcrum
Effodit, injustè agens, lucri caussa.

NO-

NOTÆ.

CArmen hoc unà cum ſubſequentibus ad numerum uſque CXCVIII. accepi è MS. Codice Mediceæ Bibliothecæ S. Laurentii. Cl. V. Antonius Maria Salvinius deſcripſit, & mihi ſuppeditavit. Uti verò fuſiùs in Notis ad Carmina *in Martinianum* animadvertimus, Gregorii tempore crudelis conſuetudo invaluerat, ut dejicerentur tumuli vel ſplendidiſſimi, non alia de cauſſa, quàm quòd ibi theſauri crederentur reconditi. Qui hoc auſi ſunt, τυμβωρύχοι, i. e. *ſepulcrorum effoſſores* appellabantur. Nonnulla in eos Nazianzeni Carmina produxit Billius Tom. 2. Jambico. XVI. pag. 202. Longè plura nos damus. At unde tanta Nazianzeno Carminum copia in unum idemque argumentum? Ex eo factum arbitror, quod complures Epigramma ſuo tumulo inſcribendum poſcerent, arbitrati fortè, ſe per illud miſericordiam, terroremve incuſſuros impiis tumulorum effractoribus. Unicuique fœcundiſſima Nazianzeni Muſa opem tulit; & certè ſtupeas, quantum, & quàm variè, atque eleganter, ſe in eodem themate Gregorius exercuerit. Si quis tamen contendat, hæc omnia fere Carmina in unum aliquod illuſtre inter Cappadocas Sepulcrum conſcripta fuiſſe, quod auri conquirendi cauſſa impii homines proſtraverint; ego non moror.

Μηκέτι. &c. Ironicè hæc dicit. Si aurum quæritis, ò homines; ab arando, navigando, belloque gerendo abſtinete. Citiùs, & commodiùs in ſepulcris evertendis divitias comparabitis.

Ἄλλο.

Ἑπλὰ βίοιο πέλει τάδε θαύματα, τεῖχος, ἄγαλμα,
Κῆποι, πυραμίδες, νηὸς, ἄγαλμα, τάφος.
Ὄγδοον ἔσχον ἔγωγε πελώριος ἐνθάδε τύμβος
Ὑψιπαγὴς, σκοπέλων τῶνδ' ἄπο τῆλε θέων.
Πρῶτος δ' ἐν φθιμένοισιν ἀοίδιμος, ἔργον ἄπληστον
Τῆς σῆς λυδροφόνε μαινομένης παλάμης.

ALIUD.

ALIUD. CXL.

SEptem in orbe terrarum hæc sunt miracula: Mœnia, Simulacrum,
Horti, Pyramides, Templum, Simulacrum, Sepulcrum;
Octavum sum ego vastus heic tumulus
Sublime compactus, ab hiisce rupibus longè procurrens.
Sed qui primus inter mortuos decantabar, nunc sum opus
Insatiabile tuæ, ò homicida, furentis manus.

NOTÆ.

IN illustre aliquod sepulcrum videntur hæc scripta. Alibi verò animadvertimus è Servio, consuevisse veteres in montibus, collibus, aliisque editis locis, sua collocare monumenta. Infra pluries id significabit Poëta noster; atque erit repetendum, ubi *σκοπέλων, σκοπιῶν, λόφων*, i. e. *scopulorum, rupium, & sublimium locorum* mentionem reperies.

Ἄλλο.

ΗΝ ὅτε ἦν ἀτίνακτος ἐγὼ τάφος οὔρεος ἄκρῳ
Πουλὺς ὑπερτέλλων τηλεφανὴς σκόπελος.
Νῦν δέ με θὴρ ἐτίναξεν ἐφέστιος εἵνεκα χρυσοῦ.
Ὧδε δ' ἐτινάχθην γείτονος ἐν παλάμαις.

ALIUD. CXLI.

JAm olim inconcussum ego sepulcrum montis è vertice
Plurimum supereminens, longè latequè conspicua moles.
Nunc autem bellua me domestica evertit auri caussa,
Atque ita vicini manibus concussum perii.

Ἄλλο.

ΤΟῦ τύμβοιο τόσου ληΐστορα ὃν πέρι πλούτη
Λάων πετραπέδων ἀμφιθέει στέφανος,

Ἄξιον

Ἄξιον αὐτίκ' ἔην αὐτῷ ἐνὶ σήματι θέντας
Αὖθις ἐπικλεῖσαι χάσματι δυσσεβεῖ.

ALIUD. CXLII.

PRædonem tanti sepulcri, quod circum undique
Quadratorum lapidum obit corona,
Æquum statim fuit, ipsum in idem sepulcrum deponentes,
Hiatum super impio rursus claudere.

NOTÆ.

TΟ'σου. *Tanti*. In MS. Cod. habetur τόσον. Emendationem poscere sensus visus est mihi.

Ἄλλο.

Ἔργον ἀλιτρὸν ὄπωπα κεχηνότα τύμβον ὁδεύων.
Χρυσοῦ ταῦτα πέλει ἔργματα τοῦ δολίου.
Εἰ μὲν χρυσὸν ἔχεις, εὗρες κακόν. εἰ δ' ἄρα κεινὸς
Ἔνθεν ἔβης, κενεὴν μήσαο δυσσεβίην.

ALIUD. CXLIII.

SCeleratum facinus inspexi, tumulum hiantem, iter faciens.
Hujusmodi sunt fraudulenti auri opera.
Si tibi aurum contigit, malum reperisti. Sin vacuus
Hinc recessisti, inutilem impietatem es molitus.

Ἄλλο.

Ὀΐσσάτιον πρὸς ἀμείψα βροτῶν βίον. οὐδ' ἄρ' ἔμελλον
Ἐκφυγέειν παλάμας γείτονος οὐλομένας.
Ὅς με καὶ αἰπὺν ἐόντα χαμαὶ βάλε νηλέι θυμῷ,
Οὔτε θεὸν δείσας, οὐθ' ὁσίην φθιμένων.

ALIUD.

ALIUD. CXLIV.

QUot præterii hominum ætates! Neque potui,
Effugere manus perniciosi vicini?
Qui me licèt sublime positum fero animo disjecit,
Neque Deum, neque mortuorum sanctitatem veritus.

NOTÆ.

Οὐ πόσσον. *Quot* &c. Tumulus loquitur, ut alibi sæpe. Inquit autem: Intactus per tot tempora fui, & tamdem ab impio vicino mihi indictum est bellum.

Ἄλλο.

ΤΟὺ τύμβων κακόεργον ἀλάστορα φεύγετε πάντες,
Εἰ δὲ πέτρην σκοπιὴν ῥήξατο ῥηϊδίως,
Οὐ μὴν ῥηϊδίως ἐρρήξατο. ἀλλ᾽ ἀποτῆλε
Χάζεσθε. φθιμένοις ὧδ᾽ ἂν ἀρεσσάμεθα.

ἔστι. ἀρεσσάμεθα.

ALIUD. CXLV.

TUmulorum depopulatorem perditissimum fugite omnes;
Qui quum facile tantum ruperit scopulum,
Non & ipse facile disruptus est. Verum hinc procul
Abscedite. Mortuis ita rem gratam faciemus.

Ἄλλο.

ΑΙ᾽ αἶ ὢ τί κακὸν προτιόσσομαι ἔγγυθεν ἤδη
Τοῖσί τε τυμβορύχοις, τοῖς τε προικτίοσιν,
Σήματος ὑψιθέοντος ὀλωλότος. ἀλλὰ τὸν ἐχθρὸν
Οἶδε δίκη. δακρύειν δ᾽ ἡμέτερον φθιμένους.

ALIUD. CXLVI.

HEu, heu, quale malum jam appropinquare præsentio!
Tum sepulcrorum perfossoribus, tum conterminis,
In altum excurrente perdito monumento! Sed inimicum
Novit Pœna. Mortuis illacrymare nostrum est.

Ἄλλο.

ΜΑυσώλου τάφος ἐστὶ πελώριος. ἀλλὰ Κάρεσσι
Τίμιος. οὔτις ἐκεῖ τυμβολέτης παλάμη.
Καππαδόκεσσιν ἔγωγε μέγ' ἔξοχος. ἀλλὰ δέδορκας
Οἷα πάθον. στήλη γράψατε νεκροφόνον.

ALIUD. CXLVII.

MAusoli sepulcrum ingens est, sed Caribus
Verendum. Nulla illic tumulorum perditrix palma:
Enimvero inter Cappadoces valde eminens ego. Verum aspexisti
Qualia passum. Cippo inscribite cadavericidam.

Ἄλλο.

ΤΕῖχος ἔνι προπόδεσσι, καὶ ὄρθιος ἔνθεν ἔπειτα
Ὕπτιος ἐκ λαγόνων εἰς ἓν ἀγειρομένων
Τύμβος ἔην, καθύπερθε λόφου λόφος. ἀλλὰ τί ταῦτα;
Οὐδὲν χρυσοφίλοις, οἵ μ' ἐτίναξαν ὅλον.

MS. habet χρυσοφίλαις

ALIUD. CXLVIII.

MUrus in montis radicibus erectus hinc deinceps
Supinus è lateribus in unum aggestis
Tumulus eram, collis supra collem. Sed quid hoc?
Nihil auri cupidis, qui me totum excusserunt.

Ἄλλο.

ΝΕκρῶν νεκρὰ πέλει καὶ μνήματα. ὃς δ' ἀνεγείρει
Τύμβον ἀριστοπρεπέα τῇ κόνι, τοῖα πάθοι.
Οὐ γὰρ ἂν οὗτος ἀνὴρ τὸν ἐμὸν τάφον ἐξαλάπαξεν,
Εἰ μὴ χρυσὸν ἔχειν ἤλπετο ἐκ νεκύων.

MS. habet ὄντως.

ALIUD. CXLIX.

MOrtuorum mortua quoque sunt monumenta. Qui verò excitat
Cineri magnificum bustum, talia patiatur.
Non enim iste vir meum vastasset sepulcrum,
Nisi è mortuis aurum se habiturum sperasset.

Ἄλλο.

ΤΙ'ς τίνος; ἢ κενεὴ στήλη. πρὸ γὰρ ὤλετο τύμβου.
Τίς χρόνος; ἀρχαίη σήματος ἐργασίη.
Τίς δὲ ἐσήρατο, εἰπὲ, φθόνος τόδε; χεῖρες ἀλιτραὶ
Γείτονος. ὡς τί λάβοι; χρυσὸν ἔχοι σκοτίην.

ALIUD. CL.

QUis cujus? Non inanis cippus: ante enim tumulum eversus est.
Quodnam tempus? Antiqua est monumenti structura.
Quis livor, dicito, hoc prostravit? Manus sceleste
Vicini. Ut quid caperet? Ut aurum tenebrionem haberet.

NOTÆ.

DIalogismus est inter viatorem, & fortasse Poëtam. Sed corrupta non una in loco Græca verba divinationibus locum dedere. In priore versu MS. Codex habet τίς τίνος; ἢ. κενέη στήλη: Salvinius κενεὴ legens, hunc esse verborum sensum suspicatur. *Quis cujus?* i. e. quis, & cujus filius, heic tumulatus est? *Non inanis cippus*, h. e. cippus literatus humi jacet; ibi legere poteris. Aut fortasse: *Quis cujus?* ἢ. κενεὴ στήλη. Non, i. e. nescio.

 Ina-

Inanis est cippus. Vel οὐ κεν ἔνι στήλῃ, *non profecto inest in columna*, disjecta enim est ante sepulcrum, adeoque in ea nec sepulti nomen apparet, nec patris ejus. Mihi legere placeret: οὐκ ἔνεστι, i. e. ἔνεστι, *non inest cippo*. In altero versu pro ἀρχαίης ἐργασίας, quod est in MS. Salvinius scribendum putat, ἀρχαίη ἐργασία, ut sit responsio ad interrogationem. Hic est sensus. Quando conditum fuit hoc sepulcrum? Antiquitus. In ultimo versu Codex MS. habet ἔχει, pro quo scribendum censui ἔχοι. Aurum *tenebrionem* σκοτίην vocat, h. e. aurum in tenebris conditum.

Ἄλλο.

MS habet φέρει.

Ὅστις ἐμὸν παρὰ σῆμα φέρεις πόδα, ἴσθι με ταῦτα
Τοῦ νεοκληρονόμου χερσὶ παθόντ' ἀδίκως.
Οὐ γὰρ ἔχον χρυσόν τε καὶ ἄργυρον, ἀλλ' ἐδοκήθην
Κάλλεϊ μαρμαίρων τοσσατίων λαγόνων.

ALIUD. CLI.

Quemcumque meum ad sepulcrum pedes ferunt, scito me hæc
Injustè pati novi heredis manibus.
Non enim aurum habebam & argentum; sed visus sum (habere)
Tantorum parietum renidens pulchritudine.

Ἄλλο.

Στῆθι πέλας, καὶ κλαῦσον ἰδὼν τόδε σῆμα θανόντος,
Εἴποτ' ἔην. νῦν δὲ τάφου δηλήμονος ἀνδρὸς
Σῆμα πέλω. μὴ τύμβον ἐγείρετε βροτὸς ἄλλος.
Τί πλέον, ἢ παλάμῃσι φιλοχρύσοισιν ὀλεῖται;

ALIUD. CLII.

Gradum propius siste, & luge intuens hoc monumentum mortui,
Quandocumque fui; nunc autem sepulcri miseri viri
Monumentum sum. Ne tumulum erigat alius mortalis.
Quod operæ pretium faciet, nisi quod à manibus auri cupidis destruetur?

N O-

NOTÆ.

LOquitur Tumulus, & inquit: se olim viri mortui fuisse monumentum; at nunc se esse infelicis tantum sepulcri monumentum. In secundo versu MS. Codex habet τάφον, pro quo posui τάφου. Quod si τὸ δηλήμονος interpretaris *perditissimi, ac nefarii viri*, sensus erit: olim testabar, heic hominem jacere sepultum; nunc dejectus viatores moneo de execrabili effossoris facinore.

Ἄλλο.

Αἰών, καὶ κληῖδες ἀμειδήτου θανάτοιο,
Καὶ λήθης σκοτίης βένθεα, καὶ νέκυες,
Πῶς ἔτλη τύμβον τις ἐμὸν ἔπι χεῖρας ὀρέγχειν;
Πῶς ἔτλη; φθιμένων κήδεται οὐδ' ὁσίη;

ALIUD. CLIII.

ÆViternitas, & claustra torvæ Mortis,
Et Lethes tenebrosæ profunda, & vita functi,
Quo pacto ausus quis est meo tumulo manus violentas inferre?
Quo pacto ausus est? Neque sanctitas mortuos defendit?

Ἄλλο.

MS. habet ἐνὶ. ΤΈτρωμαι πληγῇσιν ἀεικελίῃσιν ὁ τύμβος,
Τέτρωμ', ὡς τις ἀνὴρ ἐν δαῒ λευγαλέῃ.
Ταῦτα φίλα θνητοῖσι; τὸ δ' αἴτιον ὡς ἀθέμιστον!
Τὸν νέκυν, οἷον ἔχων χρυσὸν, ἀποξέομαι.

ALIUD. CLIV.

PLagis indignis sauciatus sum Tumulus;
Sum sauciatus, non secus ac vir in funesta pugna.
Hæc grata mortalibus? Caussa verò quàm nefaria!
Mortuum, velut aurum, habens, effringor.

Ἄλλο.

ΠΡός τε θεῦ ξενίου σε λιτάζομαι, ὅστις ἀμείβεις
Τύμβον ἐμὸν, φράζειν· τοῖα πάθοις ὁ δράσας.

ALIUD. CLV.

PEr Deum hospitalem te rogo, quicumque pertransis
Meum tumulum, dic: talia patiare, qui hæc perpetrasti.

Ἄλλο.

ΠΑ'ντα λιπὼν, γαίης τε μυχοὺς, καὶ πείρατα πόντου,
Ἤλθες ἔχειν ποθέων χρυσὸν ἐμοῦ νέκυος.
Νεκρὸν ἔχω καὶ μῆνιν ὀλωλότος. ἤν τις ἐπέλθῃ,
Ταῦτα λιλαιομένῳ δώσομεν ἀσπασίως.

ALIUD. CLVI.

OMnia relinquens, & terræ abdita, & fines maris,
Venisti, aurum è busto meo appetens.
Mortuum habeo, & iram extincti. Si quis adoriatur,
Hæc dabimus, desideranti, libenter.

Ἄλλο.

ΕΙ' σοι χρυσὸν ἔδωκα μόνῳ μόνος, οὐκ ἐφύλαξας
Τοῦθ' ὅπερ εἰλήφεις; ἢ κακὸς ἦσθ' ἂν ἄγαν.
Εἰ δὲ τάφον σκάπτεις τὴν αἰδέσιμον παραθήκην,
Καὶ τοῦδ' ἐπὶ χρυσῷ, ἄξιος εἰπὲ τίνος;

ALIUD. CLVII.

SI tibi aurum tradidissem soli solus, nonne servares
Hoc quod accepisses? aut sceleſtus nimiùm esses.
Si verò sepulcrum perfodis verendum depositum,
Idque auri caussâ: quid commeruisti, edicito.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

Τοὺς ζῶντας κατόρυσσε. τί γὰρ νεκροὺς κατορύσσεις;
Ἄξιοι εἰσὶ τάφων, οἵ σε ζῆν εἴασαν οὕτω,
Τὸν τῶν οἰχομένων ὑβριστὴν, καὶ φιλόχρυσον.

ALIUD. CLVIII.

Viventes sepelito. Quid enim mortuos tumulas?
Digni sunt qui sepeliantur, ii qui te sic vivere passi sunt;
Te, inquam, in mortuos contumeliosum, aurumque inhiantem.

Ἄλλο.

Καὶ σὺ, τάλαν, παλάμησι τεαῖς ἢ μύστιν ἐδωδὴν
Δέξῃ θαρσαλέως, ἢ θεὸν ἀγκαλίσεις
Χείρεσιν, αἷς διόρυξας ἐμὸν τάφον; ἢ ῥα δίκαιοι
Οὐδὲν ἔχουσι πλέον, εἰ σὺ τάλαντα φύγοις,
Φησὶ δίκης. τίς πίστις, ὅτ' ὤλεσαν ὃν λαγόνεσσι
Σῇσιν ἔδωκα νέκυν, γαῖα φίλη, φθίμενον;

ALIUD. CLIX.

Et tu, infelix, palmis tuis aut mysticum cibum
Sumes fidenter, aut Deum amplecteris
Manibus iisdem, quibus meum sepulcrum perfodisti? Porro Justi
Nihil iniquis amplius habent, si lances effugias,
(Dicet aliquis) Justitiæ. Quæ fides, quando perdiderunt, quem visceribus
Tuis commendavi mortuum, cara Tellus, extinctum?

NOTÆ.

Ἀγκαλίσεις. *Amplecteris*. Ita per conjecturam scribendum opinor, quum in MS. Cod. sit ἀγκαλέσει. Nempe antiquus mos fuit, ut ad sacram Mensam accedentes manibus acciperent

 Cor-

Corpus Domini è Sacerdotis dextra, quod exinde in os suum immittebant. Propterea inquit: ò miser, quomodo Christi Corpus, & Deum iisdem sumes manibus, quibus tantum scelus perpetrasti, meum evertens tumulum?

H' ῥα δίκαιοι. *Porro Justi* &c. H. e. Si tu scelestè lances Justitiæ, ac pœnam fugias post tam enorme facinus, ad quid Justi tot laboribus, atque virtutibus contenderunt, ut pœnas æternas effugerent?

Φησὶ δίκης. *Dicet aliquis Justitia*. Melius fortasse scribendum δίκη, ut sit ipsa Justitia, quæ tumuli eversorem, Telluremque alloquatur.

Ὤλεσαν. *Perdiderunt*. Nempe viri improbi. Si cui placet scribere ὤλεσας *perdidisti*, per me licet.

Φθίμενον. *Extinctum*. Est in MS. Cod. φθιμένα.

Ἄλλο.

ΟΥ γαίη μ' ἐτίναξεν. ἀτάσθαλος ὤλεσεν ἀνήρ.
Καὶ φιλοκερδείης εἵνεκα τοῦτον ἔχω.
Πρόσθεται δ' ἦεν ἄσυλα, θεὸς, νέκυς. ἀλλὰ θεὸς μὲν
Ἵλαος. εἰ δὲ νέκυς, ὄψεθ' ὁ τυμβολέτης.

ALIUD. CLX.

NOn me tellus excussit: me vir impius perdidit.
Et avaritiæ caussa hunc intus habeo.
Sacra sunt Asyla, Deus, & Mortuus. Sed Deus quidem
Propitius. An & Mortuus, tumuli destructor viderit.

N O T Æ.

FOrtasse in duo dividendum est Carmen istud. Ego conjungere non dubitavi; sensus enim posterioris Distichi rectè cum prioris sensu continuari videtur. Sepulcrum dixerat, se intus habere furem destructoremque suum; tum subdit: Inviolata duo sunt loca, ad quæ homines confugiunt salutis suæ tuendæ caussa, Templa nempe, & Sepulcra. Quippe in his Deus habitat, & Mortui. Sed Deus confugientibus ad Templa immunitatem præstat. Vereor,

reor, ut Mortuus ei præstiturus sit, qui ad Sepulcrum confugerit, non se tuendi, sed furandi caus.., illudque perfoderit.

Ἄλλα.

1. Ἦ ῥά σε δινήσουσιν Ἐριννύες. αὐτὰρ ἔγωγε
Κλαύσομ' ἀποφθιμένους, κλαύσομ' ἄγος παλάμης.

ALIUD. CLXI.

1. TE certè agitabunt Furiæ. Ego verò
Mortuos plorabo, plorabo dextræ tuæ scelus.

2. Λήξατε τυμβοχόοι, καὶ λήξατε βένθεσι γαίης
Κάλθειν τοὺς φθιμένους. εἴξατε τυμβολέταις.

2. Cessate tumulorum aggestores, cessate terræ profundis
Occulere mortuos. Cedite sepulcrorum perditoribus.

NOTÆ.

IN primo versu metri caussa addidi illud καὶ, quod in MS. desideratur. Alterum versum emendavi ex conjectura Cl. V. Antonii M. Salvinii. Legitur enim in eodem Cod. MS. κάλθω τοὺς φθιμένους. εἴξατε τυμβολέται.

3. Νεκρῶν καὶ τάδε γ' ἐστὶ σοφίσματα. ὡς φιλόχρυσοι
Εὕρωσιν παλάμην, σήματα τοῖα χέειν.

3. Mortuorum hæc quoque (mortua) commenta sunt: ut auri cupidam
Inveniant manum, hujusmodi monumenta extruere.

4. Τί σ' ἠνέγκεν ἄπληστε τόσον κακὸν ἀντιγόοντος
Κέρδεος ἀλλάξαι μηδὲ παρεστότος;

4. Quid te induxit, avide, tantum malum cum fluxo
Lucro, neque permanente, commutare?

Ἄλλο.

Ἄλλο.

ΣΤῆλαι, καὶ τύμβοι μέγα χαίρετε, σήματα νεκρῶν.
Οὐκέτι κηρύξω μνήμασι τοὺς φθιμένους.
Ἡνίκα τὸν ἀδείφαντον ἐμὸν τάφον ὤλεσε γείτων,
Γαῖα φίλη. σὺ δέ μοι δέχνυσο τοὺς φθιμένους.

ALIUD. CLXII.

CIppi, ac tumuli longum valete, indicia mortuorum.
Non amplius monumentis extinctos prædicabo.
Quandoquidem illustre sepulcrum meum perdidit vicinus,
Cara Tellus, tu mihi extinctos excipe.

Ἄλλο.

ΣΤῆλαι. καὶ πλακόεντες ἐν οὔρεσιν, ἔργα γιγάντων,
Τύμβοι, καὶ φθιμένων ἄφθιτε μνημοσύνη.
Σεισμὸς πάντα. βράσειεν ἐμοῖς. νεκύεσσιν ἀρήγων,
Οἷς ἔπι χεὶρ ὀλοὴ ἦλθε σιδηροφόρος.

ALIUD. CLXIII.

CIppi, & lapidei in montibus, opera gigantum,
Tumuli, & extinctorum inextincta memoria.
Terræmotus universa subruat, meis opem ferens mortuis,
Quos ferro adorta est funesta manus.

Ἄλλο.

ΗΝίκα τὸν ἀδείβωτον ἐπ' οὔρεος, ἄγριε Τιτάν,
Τύμβον διεῤῥήξω, πῶς ἐσίδες νέκυας;
Ὡς δ' ἐσίδες, πῶς χεῖρες ἐπ' ὄσσεα; ἦ τάχα μὴν σὲ
Τῇ χέθον, εἰ θέμις ἦν τοῖσδ' ἕνα τύμβον ἔχειν.

ALIUD. CLXIV.

QUum celebrem in monte, effere Titan,
Tumulum perfregisti, quomodo inspexisti mortuos?

Si-

Simul ac inspexisti, quomodo manus tuæ adversus ossa?
Forte te
Heic retinuissent, si fas esset cum hisce unum sepulcrum
habere.

Ἄλλο.

ΣΗ'ματα, καὶ σποδίη, καὶ ὀςέα, οἵ τε πάρεδροι
Δαίμονες, οἱ φθιμένων ναίετε τόνδε λόφον,
Τόνδ' ἀλιτρὸν τίννυσθε, ὃς ὑμέας ἐξαλάπαξεν.
Τῶν δὲ περικτιόνων δάκρυον ὔμμιν ὅσον.

ALIUD. CLXV.

MOnumenta, & cinis, & ossa, & assessores
Genii, qui extincti tumulum hunc incolitis;
Scelestum ulciscimini istum, qui vos depopulatus est,
Finitimorum quot vobis lacrymæ!

Ἄλλο.

ΤΥ'μβοι καὶ σκοπιαὶ, καὶ ὔρεα, καὶ παροδῖται,
Κλαύσατε τύμβον ἐμὸν, κλαύσατε τυμβολέτην.
Ἠχὼ δ' ἐκ σκοπέλων πυμάτης ὀπὸς ἀντιαχείτω
Τῶν δὲ περικτιόνων. κλαύσατε τυμβολέτην.

ALIUD. CLXVI.

TUmuli, & speculæ, montesque, & viatores,
Meum deflete sepulcrum, sepulcri eversorem deflete.
Echo è rupibus extremam vocem resonet
Finitimorum. Sepulcri eversorem deflete.

Ἄλλο.

ΚΤείνετε ληΐζεσθε κακοὶ κακοκερδέες ἄνδρες.
Οὔτις ἔτι χήσει τὴν φιλοχρημοσύνην.
MS. haber ἐπέχει. Εἰ τάδ' ἔτλης κακόεργε κακόφρονος εἵνεκα χρυσοῦ,
Πᾶσι ... ν ἐπ' ἔχεις ἀρπαλέην παλάμην.

ALIUD.

OCcidite, diripite, improbi; improbi lucri viri.
Nemo amplius coërcebit auri sacram famem:
Si hæc ausus es, malefice, maligni auri causâ;
Jam omnibus tuam injicis rapacem manum.

Ἄλλο.

ΟΥ̓͂τος ἔπερσεν ἐμὸν φίλον τάφον ἐλπίδι κούφῃ,
Οὗ μοῦνον κτεάνων ἔνθεν ἀπῆλθον ἔχων.
MS. habet λάβοι. Καὶ τοῦτόν τις ἀλιτρὸς ἑαῖς παλάμαις ὀλέσειεν
Ἐκ δ' ὀλέσας τύμβου τῆλε βάλοι πατέρων.

ALIUD. CLXVIII.

MEum dilectum tumulum iste vastavit, inani spe ductus;
Quam solam possessionum habens, abii hac vita.
Hunc etiam aliquis scelestus suis manibus interficiat;
Interfectum procul à majorum tumulo projiciat.

Ἄλλο.

ΤΙ'ς τὸν ἐμὸν διέπερσε φίλον τάφον, οὔρεος ἄκρης
Τῆσδ' ἀμαειρόμενον ἥλικον ὁσσατίης;
Χρυσὸς ἔθηξε μάχαιραν ἐπ' ἀνδράσι. χρυσὸς ἄπληστον
Κύμασι χειμερίοις ὤλεσε ναυτιβάτην.
Καὶ μὲ χρυσὸς ἔπερσε μέγαν περικαλλέα τύμβον
Ἐλπισθείς. χρυσοῦ δ' ἅπερ ἅπαντ' ἀδίκοις.
Πολλάκι ναυηγοῖο δέμας κατέχωσεν ὁδίτης
Κύμασι πλαζόμενον, πολλάκι θηρολέτου,
Ἤδη καὶ πολέμῳ τις ὃν ὤλεσεν. Ἀλλ' ἐμὲ γείτων
Χωσθέντ' ἀλλοτρίαις χερσὶν ἔπερσε τάφον.

Aliud ex versione Salvinii. CLXIX.

QUis nostrum evertit tumulum, qui vertice montis
Arduus excelso celsior erigitur?

Aurum

Aurum acuit gladium miseris m... libus: Auri
Nautam avidumque, undis horrida mersit hyems.
Me, speratum aurum, perpulchrum ingensque sepulcrum
Rupit. Nil auro carius improbitas.
Corpus humare undis ejectum sæpe viator,
Erectumque feris corpus humare solet,
Et quem quis bello occidit. Tumulum me alienis
Aggestum manibus, proximus eripuit.

Ἄλλο.

Ὠ Χρυσοῦ δολίοιο πόσον κακὸν ἔπλετ' ἀνηλοῦς.
Ζῶσιν, καὶ φθιμένοις χεῖρα φέρεις ἄδικον.
Οἷς γὰρ ἐμὸν τύμβον τε καὶ ὀστέα δῶκα φυλάσσειν,
Τῶν δ' ὑπὸ ταῖς ἀλιτραῖς ὠλόμην παλάμαις.

ALIUD. CLXX

O Auri dolosi quantum malum est immisericordis!
Viventibus, atque mortuis manum violentam affers.
Quibus enim meum sepulcrum atque ossa servanda dedi,
Horum scelestis manibus funditus perii.

NOTÆ.

ANηλοῦς. *Immisericordis*. Ita scripsi ex conjectura doctissimi Salvinii, ut aliquis sensus sit verbis; legitur enim in MS. Cod. ἔπλετο νηλοῖς. In altero versu idem Codex habet ἀδίκων, quod sustineri posset. Attamen legere placuit ἄδικον.

Ἄλλο.

ΠΑ'ντ' ἔθανεν. νεκύεσσιν ἐπαίζομεν. οὔτις ἔτ' αἰδὼς
Ἐκ ζώντων φθιμένοις. δέρκεο τόνδε τάφον.
Οὓς γ' ἐλπὶς χρυσοῖο διώλεσε τόσσον ἐόντα,
Θαῦμα παρερχομένοις, θαῦμα περικτιόσιν.

ALIUD.

ALIUD. CLXXI.

OMnia periere. Mortuis insultamus. Nulla amplius verecundia
Extinctis à viventibus. Intuere hunc tumulum,
Quem spes auri disperdidit, quum tam ingens esset,
Miraculum prætereuntibus, miraculum conterminis.

N. O. T. Æ.

IN priore versu illud ἐπαίζομεν suspectum est, quippe in MS. Cod. corrasum ac suppletum fuit. Num scribendum ἐπαίσσομεν, *irruimus in mortuos*? An potiùs νεκύεσσ' ἐμπαίζομεν? Aliter etiam interpungi potest, ut sit sensus. *Omnia mortuis sunt commortua. Iis insultamus.* &c.

Ἄλλο.

ΛΙσσομαι, ἤγε θάνω, ποταμῷ δέμας, ἠὲ κύνεσσιν
Ῥίψατε, ἠὲ πυρὶ δάψατε πάντοφάγῳ.
Λώϊον, ἢ παλάμῃσι φιλοχρύσοισιν ὀλέσθαι.
Δείδια τόνδε τάφον τοῖα παθόνθ' ὁρόων.

ALIUD. CLXXII.

QUæso, ubi mortuus ero, corpus in fluvium, aut ad canes
Projicite, vel omnivoro igne consumite.
Melius hoc erit, quàm ex avaris manibus perire.
Equidem timeo, hoc sepulcrum talia passum intuens.

Ἄλλο.

ΔΗ' ποτε Κῦρος ἄναξ, βασιλήϊον ὡς ἀνέῳξεν
Τύμβον, ἐπὶ χρυσῷ γράμμα τόδ' ηὗρε μόνον.
Οἴγειν ἀπλήστοισι τάφους χερός. ὡς δὲ σὺ πόστον
Σῆμα τόδ' οὐχ ὁσίαις οἶξας, ἀνὲρ, παλάμαις.

ALIUD.

ALIUD. CLXXIII.

OLim Cyrus Rex, quum Regium aperuisset sepulcrum,
Auri caussâ; hoc scriptum dumtaxat reperiit:
Avaræ dextræ est sepulcra recludere. Ita tu ingens
Hoc monumentum haud sanctis, ò homo, reserasti manibus.

Ἄλλο.

ΟΣ κακὸς ἐ φθιμένοισι, τάχα φθιμένοισιν ἀρήγοι.
Ὃς δ' ἐδὲ φθιμένοις, ἔποτ' ἂν ἐ φθιμένοις.
Ὡς δὲ σὺ, τοῖς φθιμένοισιν ἐπεὶ τάφον ἐξαλάπαξας,
Οὔποτ' ἂν ἐ φθιμένοις χεῖρα φέροις ὁσίην.

ALIUD. CLXXIV.

QUi viventibus nocere solet, mortuis fortasse proderit.
Qui verò neque mortuis, ne vivis quidem umquam.
Tu igitur, quandoquidem mortuorum sepulcrum vastasti,
Numquam viventibus sancte auxiliaturus eris.

Ἄλλο.

ΜΑρτύρομ', ἐδὲν ἔχω. πτωχὸς νέκυς ἐνθάδε κεῖμαι.
Μή με παῖς ἀτίσης τυμβοφόνοις παλάμαις.
Οὐδὲ γὰρ ἔτος ἔχεν χρυσὸν τάφος. ἀλλ' ἐδαΐχθη.
Πάντα φιλοχρύσοις ἄμβατα. φεῦγε Δίκη.

ALIUD. CLXXV.

NIl, fateor, est mihi. Mendicus mortuus heic jaceo.
Ne me tuis tumulicidis manibus inhonora.
Neque enim iste aurum habebat tumulus; nihilominus direptus est.
Nihil auri cupidis inaccessum. Aufugit Justitia.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

MS. habet ἀνοστήης.

ΟΙ' τύμβοι φθιμένοισιν· ἀρήξατε, εἶπον, ἅπαντες.
Ἡνίχ' ὁ λυσσήεις τόνδ' ἐτίναξε τάφον.
Οἱ νέκυες τύμβοισι· τί ῥέξομεν; αὖθις ἀέρθη
Ὡς ἐπὶ βουκτασίῃ γαῖαν ἀφεῖσα Δίκη.

ALIUD. CLXXVI.

TUmuli ad mortuos: opem ferte, ajebant omnes,
Quum rabidus quidam hoc sepulcrum concussit.
Mortui verò ad tumulos: quid faciemus? Rursus sublata est,
Ut in boum cæde, terram deserens Justitia.

NOTÆ.

ΩΣ ἐπὶ βουκτασίῃ. *Ut in boum cade*. Caussæ multæ ab antiquis Poëtis fictæ, cur terras Astræa reliquerit. Ea etiam excogitata, quòd molestè Virgo tulerit, boves operarios, fidosque homini ministros, jugulari & comedi. Aratus in Phænomenis:

——Πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων.
Καὶ τότε μισήσασα Δίκη κείνων γένος ἀνδρῶν
Ἔπταθ' ὑπουρανίη.——

Idest: *Primi etiam boves edere cœperunt operarios. Atque tunc exosa Justitia illorum genus hominum, volavit in Cœlum.*

Ἄλλο.

ΗΛυθεν εἰς ἀΐδην τίς. ὅδ' ἔπτατο, ἄλλος ὄλεσσεν
Θῆρας. ὁ δὲ πλεκτὸν υἱέι τεῦξε δόμον,
Τούτων οὗτος ἀνὴρ οὐ δεύτερον ἔργον ἔρεξεν,
Τόνδε τάφον ῥήξας χείρεσιν οὐχ ὁσίαις.

ALIUD. CLXXVII.

AD inferos quidam penetravit; alter volavit; ille profligavit
Feras; hic verò plexilem filio fabricavit domum.

Hisce

Hiſce operibus iſte vir minimè ſecundum opus fecit,
Sepulcrum hoc manibus ſceleratis perfringens.

NOTÆ.

O' Δὲ πλεκτὸν. *Hic verò plexilem* &c. Poſt commemoratum Orpheum, Dædalum, & Herculem, neſcio quem heic Nazianzenus deſignat, compactilis domus architectum filio ſuo. Num forte Vulcanum ſignificat, à quo mirabile illud rete compactum fingitur, legendumque eſt Ἄρει pro υἱεῖ? At cur *domum* rete appellat? Judicent, & melius divinent alii.

Ἄλλο.

Εἴ τόσον ἔργον ἔγειρας ὀλωλότι, οὐ μέγα θαῦμα.
Εἰ δὲ τόσον διέπερσας, ἀοίδιμος ἐσσομένοισιν.
Καί σε τις ἐν μεγάλοισιν ἀριθμήσει κακοεργοῖς,
Τύμβον ἀναῤῥήξαντ', ὃν καὶ τρομέουσι φονῆες.

ALIUD. CLXXVIII.

SI tantum opus erexeris mortuo, haud valde mirandum.
Si tantum opus vaſtaveris, celebris eris apud poſteros.
Et te aliquis inter ſceleratos famoſos recenſebit,
Quando ſepulcrum evertiſti, quod vel homicidæ verentur.

Ἄλλο.

ΧΡυσὸς μὲν Ῥοδίοισιν ἐπέκλυσε. σοὶ δ' ἀπὸ τύμβου
Χρυσὸν φέρει σίδηρος, ὃς κακὸν φέρει.
Ὄρυσσ' ὄρυσσε πάντας. ἢ τάχ' ἄν σέ τις
Τύμβος ἢ ἐξολέσειε πεσών, νεκύεσσι δ' ἀρήγοι.

ALIUD. CLXXIX.

AUrum quidem in Rhodios pluit. Tibi verò è tumulo
Ferrum affert aurum, quod affert malum.
Effode, effode omnes. Fortaſſe te quis tumulus
Vel funditus perdat decidens; & mortuis opem ferat.

NOTÆ.

P'Οδίοισιν. *In Rhodios*. Hujus fabulæ vestigia sunt apud Pindarum in Olymp. Od. VII. ubi de Rhodiis loquens Poëta hæc habet:

Κείνοισι μὲν ξαν-
θὰν ἀγαγὼν νεφέλαν,
Πολὺν ὗσε χρυσόν.

Idest: *Illis quidem* (Jupiter) *flavam adducens nubem, multum pluit auri*. Ut Rhodiorum opulentiam deprædicarent Poëtæ, hunc aureum imbrem, ut opinor, finxere. Cæterum pro ἐπέκλυσεν, quod est in MS. Codice, legibus metri suadentibus, scripsi ἐπέκλυσε, nisi pro P'οδίοισιν scribere præstet P'οδίοις. In eodem versu, & Codice occurrit τύμβον, pro quo τύμβου, sive τύμβων, substituendum censui.

Ἄλλα.

1. ΤΥ'μβος ἦν. νῦν δ' εἰμὶ λίθων χύσις. οὐκ ἔτι τύμβος.
Ταῦτα φιλοχρύσοις ἅαδε. ποία δίκη;

ALIA. CLXXX.

1. TUmulus eram; nunc non amplius tumulus, sed effusi lapides.
Ita Avaris placuit. Qualis pœna! (illis conveniret.)

MS. habet ἔκφυγον, ac πμε.

2. Αἲ αἴ. καὶ τέφρη γινόμην, καὶ χεῖρας ἀλιτρῶν
Οὐκ ἔφυγον. χρυσοῦ τίγε χερειότερον;

2. Eheu. & cinis evasi, & manus impiorum
Non fugi. Quidnam pejus auro?

3. Ἄζομαι ἀνδρομένης γηνεῆς ὕπερ. εἰ σε τις ἔτλη
Τύμβε χαμαὶ βαλέειν οὐχ ὁσίαις παλάμαις.

3. Ti-

3. Timeo humana pro ſtirpe, quando te quidam eſt auſus,
O Tumule, ſacrilegis dejicere manibus.

4. Τύμβος ἐγώ, σκοπίη τις ἀπ᾽ οὔρεος. ἀλλά με χεῖρες
Θῆκαν ἴσον δαπέδῳ. τίς τόδ᾽ ἄνωξε νόμος;

Vertente Salvinio.

4. Celſus eram tumulus, ſpecula & de monte. Sed æquum
Me fecere ſolo. Hoc quæ pia jura jubent?

5. Οὗτος ἐμὸς δόμος ἦεν ὀλωλότος. ἀλλὰ σίδηρος
Ἦλθ᾽ ἐπ᾽ ἐμῷ τύμβῳ. σὸν δόμον ἄλλος ἔχοι.

5. Vita hæc noſtra domus defuncti. Venit in ipſam
Ferrum. Veſtram alius ſic habeatque domum.

6. Τὴν σκαπάνην ἐπ᾽ ἀρούρην. ἐμοῦ δ᾽ ἄπο χάζεο τύμβου.
Χάζεο. οὐδὲν ἔχω πλὴν ζακότων νεκύων.

6. Arva ligo tantum. Noſtro procul eſto ſepulcro.
Eſto procul. Cineres poſſidet ira meos.

MS. habet σκάφον. 7. Εἴ σ᾽ ἄπληστε τάφων δηλήμονα τοῖον ἐόλπειν,
Πάσσαλος ἂν τῇδε καὶ τροχὸς ἐκρέματο.

7. Si te huc ſperaſſem, tumulorum effoſſor avare,
Heic palus pendens, & rota ſæva foret.

8. Τίπτε μ᾽ ἀνοχλίζεις κενεὸν τάφον; ὀστέα μοῦνα
Κεύθω, καὶ σποδίην τοῖσιν ἐπερχομένοις.

8. Quid me vexas vacuum tumulum? Sola oſſa
Abſcondo, & cinerem accedentibus.

Ἄλλο.

Τύμβος ἐγὼ τύμβων πανυπέρτατος. ἀλλά μ' ἔωξεν
Ὥς τινα τῶν πολλῶν ἀνδροφόνος παλάμη.
Ἀνδροφόνος παλάμη με διώλεσε. λήξατε τύμβων
Θνητοὶ καὶ κτερέων. δᾶτ' ἐπὶ νεκρὰ κύνες:
MS. habet διφήτορες. Δᾶτ' ἐπὶ νεκρὰ κύνες. χρυσοῦ διζήτορες ἄνδρες
Ἤδη καὶ νεκύων χρυσολογοῦσι κόνιν.

ALIUD. CLXXXI.

SUm tumulus, tumulis longè ſublimior: at me
Rupit, ut è multis unum, homicida manus.
Deſtruxit me homicida manus. Ceſſate ſepulcris
Exequiiſque homines. Spargite buſta, canes.
Spargite buſta, canes. Jam conquirentibus aurum,
Vel cinis excutitur ipſe cadaveribus.

Ἄλλα.

1. Ἄλλος τύμβον ἔγειρε. σὺ δ' ὤλεσας. ἄλλος ἐγείροι
Σὸν τάφον, εἴγε θέμις, ἄλλος ἔραζε βάλοι.

ALIA. CLXXXII.

1. ERigit hic tumulum: tu contra deſtruis: unus
Erigat, atque alter deſtruat huncce tibi.

2. Ἤδη καὶ νεκύεσσιν ἐπέχραον οἱ φιλόχρυσοι.
Φεύγετε δ' ἐκ τύμβων, εἰ σθένος, οἱ φθίμενοι.

2. Vitâ, auri cupidi defunctos aggrediuntur;
Aufugite extincti, ſi pote, de tumulis.

3. Τίπτε μ' ἀνοχλίζεις; νεκύων ἀμφηνὰ χαρήνα
Μοῦνα φέρω. τύμβων ὀστέα πλοῦτος ἅπας.

3. Quid

3. Quid me vexas? Mortuorum imbecilla capita
Tantum contineo. Tumulorum divitiæ omnes, oſſa.

4. Δαίμονας, οἵ με ἔχουσιν, ἀλεύεο. οὔτι γὰρ ἄλλο
Τύμβος ἔχω. τύμβων ὀστέα πλοῦτος ἅπας.

4. Genios, qui me poſſident, fuge; nil enim aliud
Tumulus contineo. Tumulorum divitiæ omnes, oſſa.

5. Εἰ χρυσοῦ δόμος ἦεν ὅλος τάφος, ὦ φιλόχρυσε,
Οὔποτ' ἔδει τοίην χεῖρα φέρειν φθιμένοις.

5. Si aurea domus totum hoc buſtum foret, ò Avare,
Ne fas quidem eſſet mortuis vim inferre.

6. Λήθη καὶ σιγὴ νεκύων γέρας, ὡς ἀλάπαξεν
Οὗτος, ἐμὸν πολλοῖς θῆκεν ἀοίδιμον τάφον.

6. Mortuorum præmium oblivio, & ſilentium; quandoquidem vaſtavit
Iſte, meum multis fabulam fecit ſepulcrum.

MS. habet σοῦ. 7. Πάντ' ἔχετε ζώοντες. ἐμοὶ δ' ὀλίγοι τε φίλοι τε
Λᾶες τῷ φθιμένῳ. φείδεο σὺ νέκυος.

7. Omnia viventes habete. Mihi mortuo & pauci & cari
Lapides ſint. Tu extincto, quæſo, parce.

8. Οὐ χρυσοῦ δόμος εἰμί. τί πέμνομαι αὐτὸς ἔγωγε;
Τύμβος, ὃν ὀχλίζεις, πλοῦτος ἐμοῦ νέκυος.

8. Non ſum aurea domus. Cur igitur me depopularis?
Tumulus, quem dejicis, eſt mihi mortuo divitiæ.

9. Τύμβος ἐγὼ κλεινὸς ἦα ἀδεικτιόνων ἀνθρώπων.
Νῦν δ' εἰμὶ στήλη χειρὸς ἀλιτροτάτης.

9. Sepulcrum ego decus eram finitimarum gentium;
Nunc verò sum titulus impiissimæ manus.

10. Εἰ λίην φιλόχρυσον ἔχεις κέαρ, ἄλλον ὀρύσσειν
Χρυσόν. ἐμοὶ δ' οὐδὲν πλὴν φθιμένων κτερέων.

10. Si valde auri appetens cor habes, aliud effode
Aurum. Mihi nihil præter mortualia.

11. Μὴ δείξῃς μερόπεσσι γυμνὸν νέκυν. ἤ σε γυμνώσει
Ἄλλος. ὁ δὲ χρυσὸς πολλάκις ἐστὶν ὄναρ.

11. Ne ostende mortalibus nudum mortuum; nam te nudabit
Alter. Aurum verò sæpe somnium est.

12. Οὐχ ἅλις ἦε βροτοῖσι βροτοὺς ἔπι χεῖρας ἰάλλειν.
Ἀλλὰ καὶ ἐκ νεκύων σπεύδετε χρυσὸν ἔχειν;

12. Non satis erat, mortalibus mortales, manus injicere,
Verum etiam è mortuis studetis aurum habere?

13. Ὑμετέροις τύμβοισιν ἀρήξατε, οἱ τόδ' ὁρῶντες
Σῆμα δαϊχθέν. ὅσον λεύσετε τυμβολέτην.

13. Vestris opem ferte sepulcris, qui hocce intuemini
Monumentum discerptum. Quàm magnum cernitis tumulicidam!

14. Τίς με τὸν ἐξ αἰῶνος ἀκινήτοισι λίθοισι
Κευθόμενον, θνητοῖς δεῖξε πένητα νέκυν;

14. Quis me à longo tempore immobilibus lapidibus
Occultatum, mortalibus prodidit egenum cadaver?

15. Τίπτε τάφον διέπερσας ἐμόν, τάλαν; ὥς σε διαχερσῇ
Σοί γε θεὸς βιοτήν. ὦ φιλόχρυσον ἄγος.

15. Cur

15. Cur sepulcrum evertisti meum, miser? Utinam secet
Tibi quoque Deus vitam. O avaritiæ noxa!

16. Ὤμοσα τοὺς φθιμένους, καὶ ὤμοσα τάρταρον αὐτὸν,
Μήποτε τυμβολέταις ἀμμενὲς ὄμμα φέρειν.

16. Mortuos obtestor, obtestor & ipsa Tartara,
Numquam tumulorum eversores placido aspiciant lumine.

17. Οὔρεα καὶ πρῶνες τὸν ἐμὸν τάφον, ὥς τιν' ἑταίρων,
Κλαύσατε. πᾶς δὲ πέσοι τῷ σε τέμνοντι λίθος.

17. Montes, & colles, meum tumulum, ceu aliquem sodalium,
Deflete. Omnis verò lapis in eum, qui te cædit, irruat.

18. Πλούσιος, εἰμὶ πένης. τύμβῳ πολὺς, ἔνδον ἄχρυσος.
Ἴσθι καθυβρίζων νεκρὸν ἀσυλότατον.

18. Dives (olim,) sum (modò) pauper; tumulo copiosus, intus absque auro.
Scito te contumelia afficere mortuum rem inviolabilem.

19. Κἂν στῇς πυθμένος ἄχρις ἐμοὺς καθμυχίας ὀρύσσων,
Μόχθος σοὶ τὸ πέρας. ὀστέα μοῦνον ἔχω.

19. Quamvis non prius desistas, quàm usque ad fundum latebras meas effoderis,
Finis tibi erit labor: ossa tantùm contineo.

20. Τέμνετε τέμνετε ὧδε. πολύχρυσος γὰρ ὁ τύμβος
Τοῖς ποθέουσι λίθους. τ' ἄλλα δὲ πάντα κόνις.

20. Secate, secate sic: multum enim auri possidet sepulcrum
Desiderantibus lapides: alia omnia cinis.

21. Γαῖα φίλη, μὴ σοῖσι θανόνθ' ὑποδέχνυσο κόλποις
Τὸν τυμβωρυχίης κέρδεσι τερπόμενον.

21. Tellus cara; ne tuo mortuum excipe finu,
Qui è fepulcrorum effoffione lucrari gaudet.

22. Ὑβριστὴς ἐπ' ἐμ' ἦλθε τὸν οὐ ζώοντα σίδηρος.
Καὶ χρυσὸν ποθέων, ἦυρε πένητα νέκυν.

22. Contumeliofum in me non viventem irruit ferrum:
Et aurum appetens, pauperem reperiit mortuum.

Ἄλλο.

ΜΥ͂θος τάρταρος ἦεν. ἐπεὶ τάφον οὐκ ἀνέωξεν
Οὗτος ἀνήρ. οἴμοι ὡς βραδύπους σὺ Δίκη.
In MS. deest πότε. Ὡς βραδύπους σὺ Δίκη. καὶ τάρταρος οὔποτε δεινός.
Οὐ γὰρ ἂν οὗτος ἀνὴρ τόνδ' ἀνέωξε τάφον.

Aliud e verfione Salvinii. CLXXXIII.

FAbula funt Manes; tumulum namque haud referaffet
Ifte vir: eheu quàm tu pede clauda Dice!
Quàm pede clauda Dice! Manes quàm fabula! namque
Ifte modò hunc tumulum non referaffet homo.

Εἰς τοὺς Εὐπραξίους.

ΟΥ͂δὲ μὲν ἐν πυμάτοις Εὐπράξιος, οὐδὲ μὲν ἄλλος,
Οὔνομ' ἓν ἀμφότεροι, θυμὸν ἔχοντες ἕνα,
Γρηγορίου ἱερῆος ὑποδρηστῆρες ἄριστοι,
Τοῦ καὶ νῦν λάτριες, κεῖθι παρεσταότες.

In Eupraxios. CLXXXIV.

NEque inter ultimos locandus Eupraxius, neque alter,
Nomen unum ambo, animum & unum habentes,
Gregorii Sacerdotis miniftri optimi,
Ejufque etiamnum famuli, illic adftantes.

NO-

NOTÆ.

POst Carmen *in Probæresium*, cui primus locus datus in hoc Libro, subsequebatur istud Carmen in MS. Codice Mediceo. Titulum præfixi ego. Agitur autem de duobus Eupraxiis, qui Gregorio Episcopo inservierant in sacro ministerio, Diaconatus fortasse, vel potiùs Subdiaconatus. Quis autem sit Gregorius iste, pater ne, an filius Nazianzenus, an etiam Nyssenus, pronunciare nescio; quamquam mihi probabilius videatur, intelligendum heic esse Gregorii Theologi patrem Gregorium. Inter Scriptoris nostri Epistolas trigesima, ad Eusebium Samosatensem Episcopum in exilio agentem scripta, hoc habet exordium: *Τὰ πάντα τίμιος ὢν ἡμῖν, καὶ τῶν φίλων ἐν τοῖς γνησίοις, ὁ αἰδεσιμότατος ἀδελφὸς ἡμῶν Εὐπράξιος, τιμιώτερος ὤφθη καὶ γνησιώτερος ἐκ τῆς περὶ σὲ διαθέσεως* &c. H. e. *Quamquam mihi semper carus fuit, atque inter sinceros amicos, venerabilis frater noster Eupraxius: carior visus est, & magis ingenuus ob animi affectum erga te suum.* &c. Sed Eupraxius iste diversus ab iis, qui in Carmine laudantur, videtur; quum enim appelletur *frater* à Nazianzeno Episcopo, & ipsum fuisse Episcopum, conjicere cogimur. Nostros autem Eupraxios ad tantum munus pervenisse, heic minimè innuitur, sed quidem ipsos è vivis sublatos, dum adhuc Episcopo Gregorio inservirent, cujus & apud Superos ministri esse, ni mea me fallit conjectura, dicuntur. Cæterum, si quis divinationi locus est, quatuor hosce versus ab integro aliquo Nazianzeni Carmine avulsos opinor, cujusmodi fortassis illud est *πρὸς Ἑλλήνιον περὶ τῶν Μοναχῶν*, *ad Hellenium de Monachis* num. 47. in edit. Billiana, ubi de multis piis viris sermo habetur aut degentibus, aut vitâ defunctis. Illic penè simile Distichi unius exordium occurrit. Hi autem versus ad alios præcedentes referri videntur.

Πρὸς Χριστὸν τὸν σωτῆρα.

Οὐκ ἔστ᾽ οὐδὲ ποδὸς σέο χωρὶς ἴχνος ἀεῖραι,
Χριστὲ ἄναξ, ὃς πάντα πέλεις σοῖσι μερόπεσσιν
Ἐσθλά, καὶ ἐν πάντεσσιν ὁδὸς ἰθεῖα πέτυξαι.
Σαὶ πίσυνος, καὶ τήνδε τέμνω τρίβον. ἀλλά με πέμπαις
Ἀσκη-

Ἀσκηθῆ, καὶ πάντα πόροις, ὅσ' ἐέλδεται ἦτορ.
Καί με ἄναξ παλίνορσον ἄγοις ἐπὶ δῶμα πενιχρὸν,
Ἔνθα σε νύκτα καὶ ἦμαρ ἐλεύθερος ἱλασκοίμην.

Ad Christum Servatorem. CLXXXV.

NE unum quidem gressum pes movere sine te potest,
Christe Rex, qui tuis mortalibus es omne
Bonum, & recta via, per quam in omnibus pergant.
Tua ope fretus, hanc ineo semitam. Deduc me
Illæsum; tribue quæcumque cor meum cupit;
Et me, ò Rex, ad pauperes ædes reducem ducito;
Ubi liber te diu noctuque mihi propitium reddam.

N O T Æ.

CArmen hoc multa habet communia cum eo, quod editum est à Billio Tom. 2. Operum Nazianzeni num. 53. cum hocce titulo ἐνοδία, sive *S. Gregorii peregre profecturi precatio ad Christum.* Ego titulum huic nostro præfixi.

Ἄλλα.

ὋΣ πυρὶ καὶ νεφέλῃ στρατὸν ἤγαγες, ὃς δ' ὁδὸν εὗρες
Ἐν πελάγει, πήξας κύματ' ἐλαυνομένοις.
Ἄρτον δ' οὐρανόθεν ὕσας ξεῖνον οὐ δοκέουσιν.
Ἐκ δὲ πέτρης πηγὴν ἔβλυσας ἀκροτόμου.
Καὶ νῦν τῷ θεράποντι συνέμπορος ἐλθὲ καλοῦντι,
Χριστὲ φάος μερόπων δεξιὰ πάντα φέρων.

ALIUD. CLXXXVI.

QUi igne & nube exercitum duxisti, quique viam fecisti
In mari, undas immobiles pulsis sternens;
Cujus jussu peregrinus panis cœlitus, nec opinantibus, pluit,
Et petra è prærupta fons manavit;
Nunc etiam famulo tuo te invocanti comitem te junge,
Christe lux mortalium, prospera cuncta ferens.

N O-

NOTÆ.

IDem cum superiore argumentum. Similia legas in memorato Carmine LIII. apud Billium. Quæ verò ibi solis hexametris, heic Elegiacis exprimuntur.

In Maledicum. CLXXXVII.

ΠΟλλά λέγεις με κακῶς, ὦ φίλτατε. εἰ μὲν ἄριστος
Αὐτὸς ἐών, τάχα τι καὶ πείσομαι. εἰ δὲ κάκιστος,
Λίσσομ' ἀεί με λέγοις καὶ πλείονα. ὧδ' ἂν ἔγωγε
Πᾶσιν ἀριστεύοιμι. κακοῖς ἔχθεσθαι ἄμεινον.

IN multis mihi maledicis, carissime. Siquidem optimus
Ipse es, fortasse & in aliquo tibi credam. Sin autem pessimus,
Rogo, semper mihi & gravius maledicas. Equidem ita
In omnibus victor ero. Malis invisum esse præstat.

NOTÆ.

COntra maledicum, sive contra maledicos, ingeniosè argumentatur. In postremo versu pro ἔχθεσθαι legitur in MS. Cod. χέσθαι cum accentu & spiritu leni supra syllabam primam. Sensus, & versus ratio, & accentus emendationem hujusmodi poscebant.

Ἄλλο.

ΠΟλλά λέγεις με κακῶς, ὦ φίλτατε. δρᾷς δὲ σεαυτόν
Τόνδε λογισμὸν ἔχω φάρμακον εἰς τὸ πάθος.
Εἰ μὲν σοὶ παρίησι θεὸς μέγας, ἔστιν ἃ χαμαί.
Εἰ δ' ἀγανακτήσει, τί πλέον ἐστὶ δίκη;

ALIUD.

ALIUD. CLXXXVIII.

IN multis mihi maledicis, cariſſime: tibi autem ipſi facis.
Hoc argumentum habeo, calamitatis medelam.
Si tibi Deus maximus indulgeat: ſunt & in quibus mihi indulgere poſſit.
Sin verò indignetur: quam majorem ſperem vindictam?

Ἄλλο.

ΠΟλλά λέγεις με κακῶς, ὦ φίλτατε. εἰ μὲν ἀληθῆ,
Αἴτιος, ὃς τὴν σὴν γλῶσσαν ἐφειλκυσάμην.
Εἰ δ' ἀδίκως ψάδη τε, τί πρὸς ἐμέ; πλὴν λέγε πᾶσιν.
Ὧδε ἄρ' ἂν μείζω τίσιν ἔχοις θεόθεν.

ALIUD. CLXXXIX.

IN multis mihi maledicis, cariſſime. Siquidem vera,
Auctor ego, qui linguam tuam adverſum me traxi.
Sin autem injuſtè, & falſa: quid ad me? per me licet, omnibus ediſſere.
Ita enim majorem ultionem à Deo conſequaris.

Εἰς τὴν ὑπομονήν.

ΟΤαν τιν' ἄκρης ἀκαθοῦντα τῶν κακῶν,
Γίνωσκε τοῦτον τῷ τέλει τηρούμενον.
Ὅτ' ἂν καλόν τιν' ἐν κακοῖς, καθάρσιον
Τὴν θλῖψιν ἴσθι. δεῖ γὰρ εἴ τι καὶ μικρὸν
Ἰλύος ἐφέλκει τοῦτο ῥυφθῆναι πόνοις.
Ὡς μηδὲν εἰς πύρωσιν ἔλθῃ τῶν κακῶν.
Ἢ πεῖραν εἶναι καὶ πάλην τοῦ δυσμενοῦς,
Θεοῦ διδόντος, ὡς ἀναῤῥηθῇς μέγας.
Ἰὼβ σὲ ταῦτα πειθέτω νικηφόρος.

In Patientiam. C XC.

SI quem improbum cernis florere in hac vita:
Scito pœnas manere hunc postremo die.
Si quem probum malis obrutum vides: ut purgetur,
Hæc illi contingere scito. Par enim est, si quid,
Modicum licèt, fæcis contrahit, id purgari doloribus,
Ne quod scelus in incendium reservetur;
Sive tentari, & luctari cum Diabolo,
Permittente Deo, ut magnus ceteris.
Hæc tibi Job victor persuadeat.

NOTÆ.

EDitum est hoc Epigramma Tom. II. pag. 181. Operum Nazianzeni. Quum in MS. Cod. Mediceo duo versus occurrant, qui in editis Libris prætermissi sunt, ideo rursus producendum censui.

Ἰλύος. *Facis*. Sensu, & metro poscente, ita scripsi. MS. Codex habebat ἰλύς.

Ὡς μηδὲν. *Ne quod* &c. Facilè ex his probes Catholicæ Ecclesiæ sententiam de Purgatorio post mortem igne, quam Græculi quidam aversari videntur, concoquere verò nesciunt nostrorum temporum Heterodoxi. Si præstat temporariis in hoc Mundo pœnis fæces, & reliquias scelerum vel minutas purgare, ne purgandæ in ignem deferantur: ergo est post obitum nostrum purgativus ignis, & quidem à Tartareo diversus. In hoc enim non purgantur, sed æternùm plectuntur crimina; in illo verò animæ sordes eluuntur, ut ad æternam postea felicitatem transitus fiat.

De se ipso. C XC I.

ΤΡιὰς λαλοῖτο, καὶ καταρτίζῃ λεὼν
Ἄλλος τις, ὥσπερ ἄξιον. θρόνων δ' ἐγὼ
Εἴξω. θεῷ γὰρ προσλαλῶν ὐ παύσομαι.

Tri-

TRinitas loquatur, & reconcinnet populum
Alius aliquis, ut par est. Ego verò è Throno
Cedam. Neque ad Deum loqui desinam umquam.

N O T Æ.

HÆc Nazianzenus cecinisse videtur, quum Sedi Constantinopolitanæ renunciavit, ut Episcoporum, & populi tumultus compesceret. In MS. Codice habetur *καταρτίζει λεὼν ἄλλος τις*: quod interpretari fortè possimus: *& concilietur aliquis alius leo*. At libentiùs lego *καταρτίζῃ λεὼν*, h. e. conciliet, seu componat, seu regat populum aliquis alius Episcopus: ubi *λεὼν* Atticè pro *λαόν*.

Ad Deum. CXCII.

ΤΟλμῶ τὶ λέξαι, ὦ μάκαρ. τὸ σῶμα μοι
Τὸ σόν. τὸ τῆς σῆς πλάσμα χειρὸς προσερίπτεις χερὸς,
Ὡς λεπτὸν, ὡς ὀδωδὸς, ὡς παρειμένον
Ἰδοὺ πρόκειται. βλέψον. ἐκλελοίπαμεν.
Καὶ νῦν πάρει. δὸς χεῖρα. ἢ λῦσον βίου.
Πρὶν καί τι χεῖρον συμπεσεῖν ἐμοὶ τέλος.
Τί δεῖ πάλιν κακῶν τε καὶ καθαρσίων;

QUædam audeo dicere, ò beate. Quod mihi corpus est,
Tuum est. Opus manuum tuarum jactas,
Sed quàm tenue, quàm malè olens, quàm fractum!
Ecce prostratur: respice: defecimus.
Tu verò nunc ades, da manum, vel vitâ solve,
Priusquam mihi deterior finis contingat.
Quid opus amplius morbis, & purgationibus?

N O T Æ.

GRegorium hæc cecinisse puto, quum gravi aliquo morbo, senex fortasse, laboraret. In secundo versu MS. Codex habet *προσερίπτω*, h. e. *projicio*. Scripsi ego *προσερίπτεις*, ut commodè

modè flueret sensus. Atque hactenus Carmina per Cl. Salvinium è Mediceis Codicibus descripta.

Περὶ τῶν δαιμονίων πολέμων.
Ἔπος ἡρωϊκὸν, καὶ ἰαμβεῖον.

Εἴ μὴ γλῶσσαν ἔδησα λάλον, καὶ χείλεα σιγῇ
Τὸν νοῦν ἀθροίζων εἰς θεοῦ κοινωνίαν,
Ὄφρα κεν ἁγνοτάτοισι νοήμασιν ἁγνὸν ἄνακτα
Τίσω (καλὸν γὰρ τὸ φρενὸς μόνης θύος)
Οὔποτ' ἂν ἐφρασάμην σκολιοῦ τεχνάσματα θηρὸς,
Ἢ μὴν ἐκήρυσσόν τε, καὶ τοῦτ' ᾠόμην.
Πολλάκι μοι καὶ πρόσθεν ἐπήλυθε νυκτὶ ἐοικὼς,
Καὶ φωτὸς αὖθις ἐν πανούργῳ πλάσματι.
Πάντα γὰρ ὅσσ' ἐθέλῃσι πέλει θανάτοιο σοφιστής,
Γεγὼς ὁ Πρωτεὺς εἰς κλοπὰς μορφωμάτων,
Ὥς κέ τιν' ἢ λοχόων ἢ ἀμφαδὸν ἄνδρα δαμάσσῃ.
Τρυφὴ γὰρ αὐτῷ τὰ βροτῶν ἐκπτώματα.
Ἀλλ' οὔπω τοιόνδε τοσόνδε τε τὸ πρὶν ὄπωπα,
Ὅσος προσῆλθε νῦν ἐμοῖς ἀθλήμασι.
Πλεῖον γὰρ ψυχῆς ὁρόων σέβας ἐντὸς ἐμοῖο,
Καὶ πλεῖον ἦρξε τοῦ χόλου τὴν φλεγμονήν.
Ὡς δ' ὅτε τις λοχόωσα δυσαλθέος ἔνδοθι σαρκὸς
Νόσος χεθεῖσα φαρμάκοις οὐ κηλείαις,
Βοσκομένη κατὰ μυχὰς ἀειδέας οὐ πρὶν ἔληξε
Πρὶν ἀλλαχοῦ ῥαγεῖσα δοῦναι κινδύνῳ:
Ἠὲ ῥόος κρατεροῖσιν ἐρύγμασι τῇδε βιασθεὶς
Ἐκεῖ βιήσατ' ἀθρόως τ' ἐξερράγη:
Τοῖος καὶ φθονεροῖο κακὸς μόθος. ὅ τέ μιν ἔχον
Γλώσσῃ. πρὸς ἄλλο τι βλάβος μετερρύη.
Οὐ μὴν ἔλε. Χριστὸς γὰρ ἐπήλυθεν ἄλκαρ ἐμεῖο,
Ὃς καὶ μαθητὰς ἐκ ζάλης ἐρρύσατο,
Καὶ πολλοὺς παθέων, καὶ δαιμονίων ἀπὸ δεσμῶν
Ἠλευθέρωσε τῷ θέλειν διδοὺς χάριν.
Ἔμπαγε μὴν πειρήσατ' ὅπως παρὸς ἀνδροφόνοισι
Δόλοις ἔκλεψε τὸν γένους ἀρχηγέτην.
Ἀλλὰ μάκαρ μόθον ἴσχε, καὶ ἀδιόωντί μ' ἄρωχθι
Σοὶ τὰς ἀμώμους θυσίας πέμπειν ἀεί.

De bello, quod movent Dæmones.
Carmen Heroicum, & Jambicum. CXCIII.

NIsi loquacem linguam, & labia silentio vincta habuissem,
Mente collectâ in Dei societatem,
Ut purissimis intimis sensibus purum Dominum
Venerarer (nam pulchrum est solius mentis sacrificium)
Nequaquam animadvertissem tortuosæ artificia bestiæ,
Certe & prædicassem, & illud existimassem.
Sæpe mihi etiam supervenit nocti similis,
Et rursus lucis sub fraudulenta figura.
Omnia enim, quæcumque voluerit, efficitur mortis Sophista,
Natus Proteus ad formas dolosas effingendas,
Ut aliquem aut per insidias, aut apertè, hominem interficiat;
Nam deliciæ illi sunt mortalium lapsus.
Sed nondum talem tantumque ante conspexeram,
Quantus modò irruit in mea certamina.
Quò magis enim animæ meæ internam cernebat religionem,
Eò magis etiam irâ turgidâ effervescebat.
Ut quando per insidias subrepens, insanabilem intra carnem,
Morbus compressus medicamentis inopportunis,
Depascens latibula non apparentia, non prius cessat,
Quàm aliò erumpens (ægrum) adducat in discrimen;
Aut fluentum firmis munitionibus hac parte repressum,
Illac obnititur, & collectim erumpit:
Tale est invidi pravum bellum. Quando ipsum cohibebam
Linguâ, ad aliam quamdam dilabebatur noxam.
Non tamen cepit. Christus enim superveniebat, præsidium meum,
Qui & Discipulos è tempestate eruit,
Ac multos morbis, & Dæmonum vinculis
Liberavit, voluntati largiens gratiam.
Attamen tentabat, quemadmodum ante homicidis
Dolis surripuit Principem generis (Adamum).
At, ò beate, tumultum compone, & tranquillatum me jube
Tibi incruentas mittere semper hostias.

NOTÆ.

CArmen hoc, & reliqua subinde à nobis edita, ex antiquissimo Codice MS. Ambrosianæ Bibliothecæ descripta sunt. Heic autem Diaboli insidiæ narrantur, quibus non rarò Poëta noster petebatur. Alia exstant Carmina jam evulgata, quibus aut ipsum Dæmonem improbum acriter objurgat, atque à suis avertit oculis, aut ejus calliditatem, atque incursus deflet. Consule Carmen 19. 21. 32. 60. & alia in editione Billiana.

Εἰ μή. *Nisi* &c. Heic dicit Poëta, suas de Deo meditationes ansam Dæmoni malo præbuisse, ut has sibi strueret insidias; quas, nisi se totum Divinis contemplationibus addixisset, silentium ac solitudinem sequutus, à Diabolo non sustinuisset.

Καὶ τοῦτ' ᾠόμην. *Et illud existimassem*. H. e. Diabolum existimassem loco Dei, & divina, illius consilia.

Σοφιστής. *Sophista*. Diabolum *Sophistam mortis* appellat, videlicet captionum lethalium artificem. *Sophista* enim Græcè *simulatorem*, *cavillatorem*, atque his similia significat. Sive, quod Sophistarum est, varias Dæmon figuras adhibet, ut quod vult persuadeat, miserosque mortales decipiat.

Ἴαμβοι.

Ἐν σοὶ μὲν ἠρεμοῦμεν, ὦ Θεοῦ Λόγε,
Μένοντες οἴκοι. σοὶ δ' ἀνάπτομεν σχολήν.
Σὴ μὲν καθέδρα, σὴ δ' ἔγερσις, καὶ στάσις,
Σὴ δ' αὖ πορεία. σοῖς δὲ καὶ νῦν νάμασιν
Εὐθυποροῦμεν. Ἀλλά μοί τιν' Ἀγγέλων
Πέμποις ὁδηγὸν, δεξιὸν παραστάτην,
Ὅς με στύλῳ πυρός τε καὶ νέφους ἄγοι;
Τέμνοι δὲ πόντον, ῥεῖθρα δ' ἱστῶν λόγῳ,
Τρέφοι δ' ἄνωθεν, καὶ κάτωθεν πλουσίως.
Σταυρὸς δὲ χερσὶν ἐκτυπούμενος θράσος
Ἐχθρῶν κατείργοι. μὴ δ' ἐν ἡμέρῃ μέσῃ
Καύσων φλέγοι με, μὴ δὲ νὺξ φόβον φέροι.
Τὴν δὲ τραχεῖαν, καὶ προσάντη μοι τρίβον
Λείαν τιθείης εὐποροῦντι σῷ λάτρει.

Ὡς πολλάκις με καὶ τὸ πρὶν χειρὶ σκέπων
Γῆς καὶ θαλάσσης ἐξέσωσας κινδύνων,
Νόσων τε δεινῶν, δυσμενῶν τε πραγμάτων.
Ὡς δεξιῶς ἅπαντα, καὶ κατ' ἐλπίδας
Πράξαντες, αἴσιόν τε τῆς ὁδοῦ τέλος
Εὑρόντες αὖθις πρὸς φίλους, καὶ συγγενεῖς
Παλινδρομῶμεν ἀσμένοις τε ἄσμενοι
Φανέντες οἴκοι, καὶ πόνων πεπαυμένοι
Σὲ προσκυνῶμεν, τῆς τελευταίας ὁδοῦ
Χρήζοντες ἀμενοῦς τε καὶ ῥᾴστης τυχεῖν.

Jambi. CXCIV.

IN te quiescimus, ò Divinum Verbum,
Manentes domi. Tibi acceptam referimus quietem.
Tuum sane est sedere, tuum est surgere, & stare,
Tuum rursus est ambulare; tuisque nunc etiam nutibus
Recte incedimus. Sed ad me aliquem Angelorum
Mittas ducem, aptumque custodem,
Qui me columnâ ignis, & nubis agat;
Secet verò pontum, & fluenta sistat verbo;
Nutriat supernè, & infernè opulenter.
Crux manibus efformata audaciam
Inimicorum coërceat, ne media in die
Æstus me adurat, neque nox terrorem inferat.
Asperam autem & acclivem mihi semitam
Planam reddas, & expeditam famulo tuo.
Namque sæpe me ante manu tegens,
Terræque & maris liberasti periculis,
Et morbis gravibus, & arduis rebus;
Ut secundè omnia, sicuti speramus,
Agentes, faustum viæ finem
Invenientes, rursus ad amicos, & affines
Revertamur, nempe libentibus libentes
Apparentes domi, & à laboribus cessantes
Te veneremur, finalem viam
Lenem ac facillimam adipisci quærentes.

NOTÆ.

Post Carmen, quod Εὐοδία inscribitur, seu *S. Gregorii peregre profecturi precatio*, jam typis editum, hæc subjiciuntur in Ambrosiano Codice, modicâ inter utrumque Carmen distinctione facta. Ea verò lucubrasse videtur Poëta sacer, quum à Cathedra Constantinopolitana, qua se abdicaverat, ad solitudinem ruris paterni sese contulerat.

Σταυρός. *Crux* &c. Venerabile signum Crucis, quo Christi sectatores germani se manu quotidie muniunt, Diabolum fugare posse, vetustissima traditio est. Ejus institutio ab Apostolis ipsis proficisci videtur. Cujus rei ac ritus exempla pete à Gretsero in amplissimo Opere de S. Cruce, à Bosio &c.

Εἰς ὑπομονήν.

Εἴ τις ἐὼν κακίης συγερὸν τέκος ἔνθα πέθηλας,
  Ταῖς πυμάταις βασάνοις ἴσθι φυλασσόμενος.
Εἴ τις ἄριστος ἐὼν κύρσας τρηχέος βιότοιο,
  Ὡς χρυσὸς χοάνοις ἴσθι καθαιρόμενος.
Ἢ φθονεροῖο πάλῃ κάμνων δέμας, ἄλλος Ἰὼβ τις,
  Ὥσκεν ἀεθλήσας στέμμα νίκης φορέοις.
Τῷ μήτ' αἰθαλέοισι τέρπε φρένα, μήτε μόγοισι
  Κάμπτεο, Χριστοφόρῳ πάντα φέρων κραδίῃ.

In tolerantiam. CXCV.

Si quis, malitiæ miserum germen existens, heic flores,
  Extremis tormentis te servari scias.
Si quis optimus existens, in duram incidisti vitam,
  Tamquam aurum in fusoriis te purgari scias.
Si ob invidi luctam æger es corpore, alter Job esto,
  Ut, postquam certaveris, coronam victoriæ referas.
Quare neque prosperis animum effer rebus, neque adversis
  Dejice, Christiano & hæc & illa ferens corde.

NOTÆ.

IN hujusmodi argumentum alia Gregorius Carmina reliquit, quæ ex editione Billiana petere potes. In quincto versu pro ἤ, quod legitur in MS. Codice, εἰ fortasse scribendum. Pro Ἴσως τις, scriptum fortasse ab Auctore fuit, Ἴσως ἦς. In postremo versu MS. Codex habet χεισοφόρου, δὲ κραδίης. Ego ex conjectura scripsi χεισοφόρῳ κραδίῃ.

Εἰς Φιλάγριον, καὶ πρὸς ὑπομονήν.

Ἔστιν Ἐπικτήτοιο μέγα κλέος ἐν προτέροισιν,
Ἔστιν Ἀναξάρχου. ὧν ὁ μὲν ἀγνύμενος
Τὸ κλέος οὐκ ἀλέγιζεν. ὁ δ' ὅλμου χεῖρας ἔχοντος
Κοπτόμενος γ' ἐβόα, πτίσσετε τὸν θύλακον.
Ἀλλὰ σὺ καὶ δηναιά, Φιλάγριε, σώματι κάμνων
Δαπτομένῳ, ψυχὴν αἰὲν ἄπληκτον ἔχεις:

In Philagrium, & ad Tolerantiam. CXCVI.

ESt Epicteti gloria maxima inter primos;
Est Anaxarchi. Quorum quidem ille fractus
Gloriam despexit. Hic verò, mortario manus tenente,
Quum tunderetur, clamabat: follem tundite.
Sed tu quoque diuturna mala, Philagri, corpore perferens
Lacerato, animum semper impercussum habes.

NOTÆ.

INter intimos Nazianzeni familiares numerabatur Philagrius, ad quem ejus etiam Epistolæ exstant, videlicet 40. 41. 64. 65. 66. 67. 68. & 69. in editione Billii. Ibi quanta amoris conjunctio inter utrumque intercederet, perspicuè intelligas, quantaque virtus Philagrio esset. Morbi plures, iique atrocissimi, ejus corpori bellum indixerant. Ille verò animum imperturbatum supra corporis ærumnas ferens, felicitate rara, virtutis potiùs quàm doloris argumenta inde trahebat.

Ἐπικτή-

Ἐπικτήτοιο. *Epicteti*. In Orat. I. contra Julianum mentionem Epicteti Theologus habet. In Epist. verò 64. ut singularem Philagrii tolerantiam extollat, ejusdem Epicteti, atque Anaxarchi exemplo utitur in hæc verba: θαυμάζω δὲ καὶ τῶν ἔξωθεν τοὺς τούτοις παραπλησίους, οἷον τὸν Ἀνάξαρχον ἐκεῖνον, τὸν Ἐπίκτητον &c. *Externos etiam, qui similes eorum exstiterunt, admiror, exempli gratia Anaxarchum, Epictetum* &c. Prosequitur Nazianzenus, atque ait, Epictetum, dum crus illi frangeretur, veluti in alieno corpore esset, magna animi firmitate philosophatum fuisse, citiusque crus perfractum, quàm ipse vim doloris persenserit. Eumdem verò Epictetum heic significari arbitror, qui Stoicæ Sectæ, si non princeps, certè supremus inter alios cultor fuit, patriâ Hieropolitanus, & à Neronis temporibus ad Marcum usque Antoninum Romæ commoratus, ubi etiam ab Hadriano Imperatore summo in honore est habitus. Vide Spartianum in Hadriano, Lucianum in Dialogo *ad ineruditum, & multos coementem libros*, A. Gellium Noct. Attic. lib. 15. cap. 11. & lib. 17. cap. 19. Arrianum, ac Simplicium in Comment. ad Epict. Enchiridium, Eliam Cretensem, & Nonnum in Scholiis ad Nazianzeni Orat. III.

Ἀναξάρχου. *Anaxarchi*: In supra laudata Epistola 64. Anaxarchum veluti spectabile apud Ethnicos patientiæ exemplar Nazianzenus commemoravit. Fuit is Democriti sectator, & Alexandro M. carus, quo è vivis sublato, in Græciam rediens à Nicocreonte Cypri, sive Cyrenarum Tyranno, aut (ut Elias Cretensis, & Nonnus in Scholiis ad Nazianz. Orat. 3. arbitrantur) ab Archelao Tyranno comprehensus, & in mortarium conjectus, ibi ferreo malleo contusus est. Verum nullus cruciatus animum Philosophi frangere potuit. Quin is fortiter inclamabat: πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον δὲ οὐ πτίσσεις. *Tunde Anaxarchi utrem* (videlicet *corpus*;) *Anaxarchum verò ipsum non tundis*. Hinc Ovidius in Ibin

Aut, ut Anaxarchus, pila frangaris in alta,
Jactaque pro solitis frugibus ossa sonent.

Sive *ictaque*, ut mihi eo in loco legendum videtur. Hac de re videndi Plutarchus in Tract. de Virt. morali, Tertull. in Apologetico, Origenes contra Celsum lib. 6. Clem. Alex. Stromat. lib. 4. Elias Cretensis, & Nonnus in Comment. ad Orat. 3. Nazianzeni.

Κοπτόμενός γ' ἐβόα. *Quum tunderetur, inclamabat*. Ita lego,

 quum

quum in Codice MS. habeatur χοπλισσόμεν ὀς' ἐζόα. Sensus, ac metrum, emendationem poscebant.

Ἄλλο.

Εἴ μή σοι δέμας ἦε, Φιλάγριε, τόσον ἀχιδνόν,
Οὔποτε σῆς ἀρετῆς κάρτος μὲν ἐφρασάμην.
Νῦν δὲ τὸ μὲν διόλωλε, σὺ δ' ἔμπεδος. ἦ ῥ' ἐπόν γε
Τοῖς ἀγαθοῖσι θεὸς φάρμακον ἄλγος ἄγει.

ALIUD. CXCVII.

Ni tibi, ò Philagri, corpus fuisset adeo imbecille,
Numquam tuæ virtutis vires deprehendissem.
Nunc illud disperiit; tu integer. Quàm verè
Bonis Deus in medelam ærumnam adducit!

Ἄλλο.

Ἐξέφαγεν νοῦσός σε, Φιλάγριε, ὄσσ' ἐκάλυψεν.
Ψυχὴ δ' ἐκ παθέων ἐστὶ φαεινοτέρη.
Πάσης μὲν σοφίης σε δαήμονα οἶδα, φέριστε.
Τούτου δ' οὐδὲν ἔχω φέρτερον ἄλλο λέγειν.

ALIUD. CXCVIII.

Exedit te morbus Philagri; oculos texit;
Anima verò à malis est splendidior.
Omnis certè sapientiæ te peritum novi, ò optime:
Hoc verò nil aliud possum dicere melius.

Ἄλλο.

Κλαῦθι, Ἀλεξάνδρεια. Φιλάγριος ὤλεσε μορφήν,
Τῆς χρυσέης ψυχῆς ἔτι χερειοτέρην.
Καισάρειον δὲ νέον φθόνος ἥρπασε. οὔποτε τοῖα
Πέμψεις ἀἴπποις ἄνθεα Καππαδόκαις.

ALIUD.

ALIUD. CXCIX.

AUdi Alexandria. Philagrius formam perdidit
Animo aureo minimè inferiorem.
Cæsarium verò novum invidia rapuit. Numquam deinceps
tales
Flores à te mittentur ad Cappadoces æquis præstantes.

NOTÆ.

CArmen hoc repetitum supra invenies inter ea, quæ *in Cæsarium* Gregorius composuit. An hæc repetitio à Nazianzeno ipso, an verò à Librario aliquo præstita fuerit, affirmare non ausim. Quæ supra in hos versus adnotavi, huc sunt referenda. Pro χρυσέης, quod heic habetur, legitur illic λογικῆς.

Μορφήν. *Formam*. Hoc est, *corporis formam*, ut Philagrium interiisse significet. Carmina etiam superiora videntur facta in Philagrium mortuum.

Καισάριον δὲ νέον. *Cæsarium verò novum*. Quasi, ut possumus interpretari, alterum Cæsarium Gregorii fratrem fata invida rursus rapuerint.

Πρὸς πενίαν φιλόσοφον.

Ἔστω τις νοσερὸς χαλεπῶς, καὶ πολλὰ πορίζων
Φάρμακα τοῖς πάθεσιν. ἄλλος ὑγιηνότατος
Φάρμακον οὐδὲν ἔχων. πότερον τούτων μακαρίζεις;
Τὸν ῥ' ἀλεκτοῦντ'. οἶδ' ὅτι καὶ γὰρ ἅπας.
Οὕτω τὸν χρήζοντ' ὀλίγων, κἂν σφόδρα πένηται,
Πρὸς τοῦ πλουτοῦντος χρήμασι καὶ πάθεσι.

In paupertatem Philosophicam. CC.

SIt aliquis graviter morbosus, & multa comparans
Pharmaca suis morbis, alter sanissimus
Nullo indigens pharmaco. Utrum beatum prædicabis?
Benè valentem: scio omnes ita esse dicturos.

Ita prædicabis indigentem paucis, licèt pauperrimum,
Præ homine opibus & malis divite.

NOTÆ.

ELegans de Philosophica paupertate Epigramma, cujus sensus idem Poëta aliis versibus expressit à Billio editis Tom. 2. pag. 196. Jambico 8. cum eodem titulo.

Εἰς Ἀγαπητούς.

Ἤδη μοι πολιή, δάπτω δέμας, ὄμμα δαμάζω,
Φροντίσιν ἠματίῃσι, καὶ ἐννυχίῃσι τέτηκα
Ψυχὴν τὴν τριτάλαιναν, ὅπως πυρὸς ἐξερύσαιμι:
Ἀλλ' ἔμπης κρατέω τοῦ σώματος σὺν ἀμογητί.
Πῶς δὲ σὺ καὶ νεότητα φέρων, καὶ σάρκας ἐγείρων
Εὐρυτέρας ἐλέφαντος; ἔπειτα δέ μοι διαθρύπτῃ,
Ὥς δή τις καθαρός, καὶ πνεύματι τὴν ἀγαπητὴν
Στέργων. ὦ φευκτῆς ἀγάπης, ἣ Χριστὸν ἀτίζει.

In Agapetos. CCL

JAm mihi est canities, corpus lanio, oculum domito,
Curis diurnis nocturnisque absumo.
Animam ter miseram, ut ab igne eripiam;
Sed nihilominus corpori ægrè impero.
Quomodo verò tu, & juventutem ferens, & carnes erigens
Ampliores elephanto? Deinde verò mihi delicias facis,
Tamquam sane quis purus, & spiritu dilectam
Amans. O fugienda dilectio, quæ Christum dehonestat.

NOTÆ.

FEfellit me diu Billiana Gregorii editio, quam omnium procul dubio hucusque perfectissimam, miràque diligentia elaboratam confitentur eruditi, & non nisi ab illa superandam credimus, quam nunc instruit Clarissimus P. Louvard Monachus Benedictinus è Congregatione S. Mauri; nullum enim ibi offenderam è

mul-

multis hisce versibus, quos ego nunc sum editurus *in Agapetos*. Serò tamdem animadverti, nonnullos ex iis à Billio fuisse evulgatos ad calcem Tomi secundi, at sine textu Græco, quamquam Græcos quoque antea dedisset Aldus in vetusta Editione Anno 1504. procurata. Publicæ igitur interesse rei sum arbitratus, tum jampridem editos, tum nuper detectos Nazianzeni *de Agapetis*, *&* *Synisactis* versus in unum cogere corpus, & simul proferre. Quod est ad argumentum, Ecclesiasticæ eruditioni perquam utile, tanta ejus est ubertas, ut solis notis, & Scholiis, explicari atque exhauriri commodè non possit. Operæ itaque pretium duxi, Disquisitionem *de Agapetis*, *&* *Synisactis* (liceat Græca retinere nomina) instituere, quam in hoc Tomo conspicies. Ibi verò, quid *Agapeti*, quæve illorum origo, quod institutum fuerit, amplissimè proditum. Interim scire sufficiat, *Agapetos*, hoc est *Dilectos*, illos audiisse, qui postquam Christo castitatem dicaverant, & Monasticæ vitæ sese addixerant, cum Virginibus plerumque Deo sacratis cohabitabant, animorum tantummodo, non corporum, Amorem, communionemque præ se ferentes.

Ἤδη. *Jam* &c. Non uno in loco Nazianzenus fatetur, se carnis concupiscentiâ acriter divexatum, neque canitiem atque inflictas corpori voluntarias pœnas adeo valuisse, ut à stimulis inferioris appetitus animum, tot licèt virtutibus firmatum, omnino liberarent. In Carm. 4. *de anima sua calamitatibus*, in Carm. 48. *de Virtute humana*, & in Ep. 196. ad Vitalianum, eadem Gregorius repetit. Vide, quæ Baronius cap. 17. Vitæ ejusdem Sancti viri Tom. 2. Maji, editæ à Cl. Papebrochio, scripsit. Illic referuntur hi ipsi versus, ad quos Papebrochius hæc habet: *Nescio, ubi hunc locum inveniam; nam quod in margine notarat Baronius Carmen de rebus suis, tale nihil habet*. At Aldi Manutii editionem sequutus est Baronius; Papebrochius verò Billianam præ oculis habens, nihil tale vidit, quod & mihi primum contigit.

Εὐρυτέρας. *Ampliores*. Monachos, cęterosque *Agapetos* increpat, qui quamquam adolescentiæ flammis aduri possent, corpusque, elephantorum instar, amplum, pingue, & ut ita dicam, abdomini natum foverent, à Virginum tamen contubernio arctissimo nequaquam abstinebant, inde sibi nullum creari periculum dictitantes. Ipsemet Gregorius in Carm. 59. *ad fictos Monachos* ita loquitur:

Τὰς

Τὰς παχέας σάρκας, καὶ γαστέρος ὄγκον ἔχουσιν
Ἡ λεπτὴ χωρεῖν εἴσοδος οὐ δύναται.

Perpingues nimium carnes, ventremque tumentem
Haud capit aetherea janua parva domus.

Ἔπειτα δέ μοι διαθρύπτῃ. *Deinde verò mihi delicias facis.* Hoc est: Sed tu ais, maximas à te percipi delicias in hujusmodi amore, qui sanè purissimus est, ac tantummodo spiritualis, ideoque à carnali contagione remotus. Unica exclamatione respondet Gregorius, amorem hujusmodi fugiendum.

Ἀγάπητην. *Agapetam.* Legitur in MS. Codice ἀγαπώην. Placuit aliam substituere vocem; nempe sensus ita purgatus efficitur.

Ἄλλο.

Παρθένε, Χριστὸν ἔχεις αἰεὶ ζώοντ' ἐπίκουρον,
Νυμφίον ἱμερόεντα, τεῆς ζηλήμονα μορφῆς
Οὐρανίης. μὴ σάρκα πάλιν σαρκός τε ταλαίνης
Δέξῃ κηδεμόνα: γλώσσας δ' ἀλέεινε κακίστων.
Μὴ Χριστοῖο χιτῶνα τὸν ἄσπιλον αἴσχεσι μίξῃς.
Πάσαις παρθενικῇσιν ἐλεγχείην ἐπιθεῖσα.

ALIUD. CCII.

Virgo, Christum habes semper vivum adjutorem,
Sponsum amabilem, tuæque formæ amatorem
Cœlestis. Ne carnem rursus, carnisque miseræ
Moderatorem admitte; linguas verò improborum declina.
Ne Christi intaminatam tunicam probris misce,
Cunctis Virginibus opprobrium imponens.

NOTÆ.

Οὐρανίης. *Cœlestis.* Formam *cœlestem* appellat Gregorius animam Virginum, cujus amatorem esse dicit Christum.

Σάρκα. *Carnem.* Hoc est: ne, quæso, carnis commercia iterum admitte, neque viros, qui corporis tui curam habeant, quære, postquam Christum elegisti, adjutorem tibi numquam defuturum. Scilicet hanc potissimum errori suo caussam obtendebant Virgines,

gines, quòd viros in suo contubernio sustinerent, veluti adjutores, domesticisque rebus necessarios: Vide, quæ in memorata Disquisitione protuli.

Πάσαις παρθενικῇσιν. MS. Cod. Mediceus habet παρθενικαῖς πάσαισιν.

Ἄλλο.

Πῦρ ἐγγὺς καλάμης οὐκ ἀσφαλές. οὐδὲ γυναῖκα
Παρθένον, ὦ Μοναχέ, κτᾶσθαι ὁμωρόφιον.
Ἄρσενα, καὶ θήλειαν ἐχώρισεν ἐλπὶς ἀμείνων:
Ἡ δὲ φύσις κρυπτὴν τὴν νόσον ἔνδον ἔχει.
Ἢν ἀπέχησι μακράν, σπινθὴρ μένει. ἢ δ' ἀναμίσγῃ,
Ἄψεις πυρκαϊὴν πνεύματος ἐξ ὀλίγου.

ALIUD. CCIII.

IGnis prope stipulam, non tutum. Neque mulierem
Virginem, ô Monache, habere contubernalem.
Masculum, ac fœminam separavit spes melior:
Natura verò intus occultum morbum habet.
Si longè abfuerit, favilla manet; sin congrediatur,
Incendium excitabis modico è vento.

NOTÆ.

NUlla sibi esse cum Virginibus commercia carnis, nullumque castitati Deo dicatæ ex earum contubernio periculum creari, audax Agapetorum sententia erat. Quid Poëta noster? Ductâ comparatione ex igne, ac stipulâ, quæ simul admota in incendium facile ad levem auram flantem feruntur, naturæ humanæ infirmitatem infirmis Monachorum dictis opponit. Pro ἢν ἀπέχησι, Codex Medic. habet ἢν ἀπέχῃς.

Ἄλλο.

Περὶ τῶν Συνεισάκτων.

ΛΕυκοῦ, καὶ μέλανος μικτὴ φύσις ἐστὶ τὸ φαιόν.
Ζωή, καὶ θάνατος οὐδὲν ἔχουσι μέσον.

Τῆς

Τοὺς δὲ συνεισάκτους, ὡς δὲ φάσκουσιν ἀπλῶς,
Οὐκ οἶδ', εἴτε γάμῳ δώσομεν, εἴτ' ἀγάμους
Θήσομεν, εἴτε μέσον τι φυλάξομεν. οὐ γὰρ ἔγωγε,
Κἄν με λέγητε κακῶς, πρᾶγμα τόδ' αἰνέσομαι.
Οἱ πλείους ἀκόλαστοι, καὶ ταχὺς εἰς ὑπόνοιαν
Ἐκ τῶν οἰκείων ἐστὶν ἅπας ἑτέροις.
Σάρκα φέρων συζῇς ἀγαπητῇ σάρκα φερούσῃ.
Καί τι φρονεῖν οἴει τοὺς ῥυπαροὺς περὶ σοῦ;
Ἔστω μή τι λέγειν τοὺς σώφρονας, ἀλλά τις οἴσει
Τὸν παρὰ τῶν πολλῶν Μῶμον ἐγειρόμενον;
Ἔννομόν ἐσθ' ὁ γάμος, καὶ τίμιον. ἀλλ' ἔτι σαρκὸς
Κρεῖσσον δ' οὐκ ὀλίγῳ σαρκὸς ἐλευθερία.
Εἰ δ' ἐστὶν παρὰ ταῦτ' ἄγαμος γάμος, ὦ ἀγαπητοί,
Ἐν ταῖς ἀμφιβόλοις ζήσατε συζυγίαις.

Fort. legendum ζῆτε.

ALIUD.

De Synisactis. CCIV.

Ex albo nigroque mixta natura fuſcum colorem parit;
Vita, & mors nil medium habent.
Synisactos verò (ut eos ſane unuſquiſque appellat)
Neſcio an inter conjugatos, an inter cœlibes
Poſuerimus; an verò quid medium ſervabimus. Non enim ego,
Tametſi à vobis malè audiam, rem hanc probabo.
Plures ſunt intemperantes, & pronus in ſuſpicionem
Erga alios eſt omnis, argumento è ſuis rebus ducto.
Carnem ferens, convivis cum dilecta ferente carnem:
Et quid putas de te inquinatos ſentire?
Esto, non obloquantur honeſti homines: ſed quis ferat
A multis excitatum Livorem?
Juſta res, ac honorabilis nuptiæ ſunt. At adhuc carne
Res longè melior eſt carnis libertas.
Sin autem præterea nuptiæ ſunt innuptæ, ò dilecti,
In ambiguis vivetis conjugiis.

NO-

NOTÆ.

CArmini titulum περὶ τῶν συνεισάκτων, *de Synisactis* apposui. Ita verò in margine Codicis vetusta adnotatum fuerat manu. Nisi *Coïntroductum* dicas, aliam vocem Latium vix habet vocabulo Græco respondentem; sed *Synisactos* retinere malui. Idem autem atque *Agapeti* significat; videlicet *viros castitatem professos cum ejusdem propositi fœminis cohabitantes*. Ut ipse Poëta refert, ita passim audiebat hoc hominum genus. Porro eos libero insectatur stylo Nazianzenus; quippe, ut ait, incertum est, an hi vocandi sint matrimonio addicti, an verò cœlibatum professi. Tum eos terret, quòd tam male apud alios audirent.

Φαιόν. *Fuscum*. Par Græcæ voci vocabulum fortasse ignorant Latini. Est autem color inter candidum ac nigrum medius, & ex utriusque mixtione natus. Alexander Aphrodis. lib. 1. Problem. λευκοῦ, ait, καὶ μέλανος μίξις ἀφανίζουσα τῶν ἄκρων τὸ χρῶμα, τίκτει χρόαν ἑτέραν τὴν τοῦ φαιοῦ. I. e. *Albi, & nigri mistio, abolitis extremis coloribus, alium parit colorem, Fuscum nomine*; sic enim tantummodo reddere possumus Græcum φαιόν.

Μῶμον. *Livorem*. *Momus* est conviciorum Deus, qui omnia vituperat. Vocabulo eodem significatur ipse Livor, ipsa vituperatio, seu obtrectatio hominum, quam intolerabilem, ac fugiendam Poëta noster affirmat.

Ἄλλο.

Πρῶτον ἀληθείᾳ σπουδάζετε σώφρονες εἶ(ναι):
Δεύτερον αἰσχοτάτων μηδ' ὑπόνοιαν ἔχειν.
Εἶ καθαρὸς χρυσοῦ καθαρώτερος. ἀλλ' ἐμὲ πλήσσεις,
Τῇ ἀγαπητῇ σου σῶμα, καὶ ὄμματ' ἔχων.
Ἡ ἀγαπητή σου. καὶ τοὔνομα τοῦτο τὸ σεμνὸν,
Φεῦ φεῦ, μή τι ἔχῃ καὶ ῥυπαρᾶς ἀγάπης.
Οὐδὲν τῆς ῥυπαρᾶς. ναί. πείθομαι. ἀλλ' ὁδὸς ἄλλοις
Γίνῃ τοῦ συζῆν οὐχ ὁσίως ἑτέραις.
Cod. Medic. habet ἑτέρως. Χ' ὦ βορβορός ἐστιν ἀνὴρ, καὶ σώφρονι σώφρων
Συζῶν: τοῖς ἀγάμοις, ταῖς τ' ἀγάμοις προλέγω.
Εἶτοι καὶ τὸ συνειδὸς ἐλεύθερον. ἀλλ' ἀποφεύγειν
Δεῖ

Cod. Medic. habet γλώσσας.

Δεῖ γλῶσσαν. γλώσσης οὐδὲν ἑτοιμότερον.
Τίς θήσει φλογέην ῥομφαῖαν ἐμῷ παραδείσῳ;
Τίς δώσει μεγάλης παρθενίης φύλακα;
Ὡς μή τις ἀγαπητὸς ἔσω, καὶ γλῶσσα παρέλθῃ
Τῶν φθονερῶν. μῶμος φείδεται οὐδ' ὁσίων.

ALIUD. CCV.

PRimo loco verè ſtudete, ut pudici ſitis;
Secundo, ne turpium rerum vel ſuſpicionem ingeratis.
Es purus. Auro purior. Sed me vulneras,
In Dilectam tuam corpus & oculos intentos habens.
Dilecta tua. Et nomen hoc honeſtum
Heu heu vide ne quid habeat & impuræ dilectionis.
Nil (ais) impuræ. Etiam: credo. Sed viam aliis ſternis
Non ſanctè cum aliabus convivendi.
Cœnum adhuc eſt vir, licèt temperans cum temperante
Convivat. Innuptis viris, mulieribuſque prædîco.
Quamvis conſcientia ſit integra, tamen effugere
Oportet Linguam. Linguâ nil eſt proclivius.
Quis ponet flammeum gladium Paradiſo meo?
Quis dabit magnæ virginitatis cuſtodem?
Ne quis intra Dilectus, aut Lingua tranſeat
Invidorum. Livor ne Sanctis quidem parcit.

NOTÆ.

SPecies Dialogi eſt inter Poëtam, atque Agapetos. Pudicitiam primò Gregorius verè ſervandam, tum vel minimam oppoſiti vitii ſuſpicionem fugiendam eſſe dicit. Sum purus: inquit Agapetus. Cui Gregorius: At metuo, reique veritatem ſuſpectam habeo, dum te familiariter nimis cum Agapeta verſari video. Quod ſi *Agapetam* Virginem appellas, ut hoc nomine communionem carnis ab amore tuo excluſam mihi perſuadeas; nominis honeſtatem veneror; at metuo, ne ſub hoc pallio impudicitia lateat. Erras, inquit Agapetus. Gregorius verò. Facile tibi fidem habere volo; verum aliis exemplo tuo auctor es, ut cum Virginibus non caſtè habitent. Sumus lutum. Quamvis pudicè cum pudica verſere

nunc,

nunc, attamen timendum semper. Et licèt conscientia tua sit innocens, suspicandi tamen, ac male de te sentiendi caussam populo præbes. Sed, reponit *Agapeta*, quis in posterum virginitatis meæ custos erit? Quis hortum meum à raptoribus defendat? Sed ne idcirco quidem, reponit Gregorius, adsciscendi Agapeti; hoc est, Monachi, at Clerici adolescentes; nam ne innocentibus quidem obtrectatores parcunt.

Χ'ῶ. Ita MSS. Codices, at versus claudicat. Videtur commodiùs non posse emendari, quàm scribendo. Χοῦς καὶ βόρβορος &c.

Ἄλλο.

πρὸς παρθένον.

Οὐρανίη, μεγάθυμε, φαεσφόρε, ὑψιθέουσα;
Ἀγγελικῶν μονάδων σύνθρονε ἀζυγέων,
Παρθένε, μίμνε θεοῖο, χοὸς δ' ἀλέεινε βέλεμνα,
Μηδὲ συνεισάκτῳ σὸν βίον ὑβρίσῃς.

ALIUD.

ad Virginem. CCVI.

Coelestis, magnanima, lucifera, altum currens;
Cum Angelicis unitatibus communem sedem habens,
Virgo, memento Dei; telluris tela devita;
Neque coïntroducto vitam tuam affice contumelia.

N O T Æ.

Titulus è Codicis margine, ubi pervetusta manu scriptus fuit, in medium per me translatus fuit. Idem in sequenti Epigrammate præstiti.

Ἄλλο.

Ἄλλο.

πρὸς Μοναχούς.

Ὡ'Σ χαλεπὸν σάρκεσσι φυγεῖν κλόνον ἐγγὺς ἐοῦσαις!
Τοὔνεκά μοι, Μοναχοὶ, τῆλ᾽ ἀπὸ θηλυτέρων.
Cod. Medic habet προγάμοιο. Πολλὰ γάρ ἐστι γάμου μυστήρια, καὶ πρὸ γάμοιο,
Οἷς μολύνει ψυχὴν ὄψις ὑφελκομένη.

ALIUD.

ad Monachos. CCVII.

QUàm difficile est corporibus vicinis tumultum effugere!
Propterea, ò Monachi, procul mihi à fœminis vivite.
Multa enim sunt conjugii mysteria, etiam ante nuptias,
Quibus captus oculus animam inquinat.

NOTÆ.

QUum potissimum apud Monachos locum haberet lues, quam his versibus Poëta noster insectatur, hinc eosdem alloquitur.

Μυστήρια. *Mysteria*. Hoc nomine significari heic opinor arcana, quædam impedimenta, acta, & res, quæ celare solent ac debent honestæ mulieres vel nuptæ jam, vel ante nuptias. Ab his oculi Monachorum abstinendi, ne inde flamma libidinis excitetur.

Ἄλλο.

ΠΑρθένε παρθένος ἴσθι καὶ ὄμμασι, καὶ κρυφίοισιν,
Μηδὲ συνεισαγάγῃς ἄρσενα κηδεμόνα.
Χριστὸν ἔχεις ἀγαπητόν. ἀπόπλυσον ἄνδρας ἅπαντας.
Τί χρήζεις θανάτου φάρμακον ἔνδον ἔχειν;
Cod. Medic habet ἁγνῇ. Ὄμμασιν ὄμματα μίσγε, λόγῳ λόγον, ἁγνὲ ἢ ἁγνῇ.
Εἶτά σε σωφροσύνης δήσομεν ἐν στεφάνοις.
Ἁγνοῦ μηδ᾽ εἴδωλα φέρειν χροὸς ἀφραδέοντος.
Cod. Medic. habet συνοικισίη. Ἡ δὲ συνοικεσίη τὴν νόσον ἐγγὺς ἔχει.

ALIUD.

ALIUD. CCVIII.

O Virgo, virgo esto cum palam, tum occultè,
Neque masculum coïntroducas curatorem.
Christum habes Dilectum tuum; respue viros omnes.
Cur opus habes lethale venenum domi habere?
Oculis oculos misce, sermoni sermonem, purus cum purâ:
Dein te pudicitiæ coronis cingemus.
Casti est, neque simulacra tolerare insanientis terræ.
Cohabitatio morbum habet proximè.

NOTÆ.

MElius fortasse Carmen hoc in duo scindatur. Primùm ad *Agapetas* est, alterum ad *Agapetos*. Quod est ad illas, uti in Disquis. I. infra notabo, speciosum hunc titulum errori suo Virgines prætexebant, quòd nempe contubernalibus viris veluti curatoribus indigerent. Hujusmodi excusationem Poëta noster improbat. Tum *Agapetos* alloquens, Ironicè eorum puritatem exagitat. In Carm. ejusdem Gregorii, quod inscribitur Ὑποθῆκαι παρθένοις, *præcepta Virginibus*, repetita videas, quæ heic leguntur, sed aliis plerumque verbis.

Ἄλλο.

ΤΟῖς ἀγαπητοῖς κηρύσσω τάδε, ταῖς τ' ἀγαπηταῖς:
Ἔῤῥετε Χριστιανῶν δηλήμονες, ἔῤῥετε λύσσης
Κλέπται τῆς φυσικῆς, καὶ ὄμματα πόρνον ἔχει τι.

ALIUD. CCIX.

AGapetis hæc prædico, & Agapetabus:
Abite in malam rem, Christianorum corruptores. Perite, ò furoris
Fures naturalis; nam oculis meretricium quid insidet.

NOTÆ.

IN Præceptis ad Virgines ſimilia habentur. Illic ſecundum editionem Aldinam legitur: καὶ ἴθματα πόρον ἔχει τι, pro πόρνον. Neque rectè vertitur hic locus: *& motiones greſſum habeant quemdam*. Sed tota illa verſio ejus, qui hanc Aldo operam conduxit, innumeris atque ridiculis mendis ſcatet, ut cuivis legenti facili negotio apparebit. Oratoris cujuſdam dictum in impudentem refertur à Plutarcho: in oculis illum habere non *κόρας*, ſed *πόρνας*. h. c. non *pupillas* (quod idem eſt ac *puellas* virgines) *ſed meretrices*.

Ἄλλο.

Deeſt in editis Hoeſchelii. Legendum ibi forſaſſe τοῖσιν, ut ſit verſus.

Ἄτυλε πᾶσι, παρθένε, καὶ τοῖς ὄμμασι
Πλείτων μάλιστα, μηδέ τιν' εἰσοικίσῃς
Ἀνδρῶν βοηθὸν, μηδὲ τὸν σοφώτατον.
Σὺ μὲν γὰρ ἁγνὴ, τὸν φθόνον δ' ἐγὼ λίαν
Δέδοικα, μή σε κεντείσας δυσφημία,
Λύσῃ τὸν ἁγνὸν ζῆλον, οὗ στέργεις βίου.
Ὄλοιό μοι πᾶς ὅστις ἁγνείαν σέβων,
Τὴν τῶν ἀσάρκων ἀγγέλων παραστάτιν,
Συνοικὸν αἱρῇ παρθένον. τί δεῖ πυρός;
Κρείσσων πυρὸς σύ· πῶς δὲ τὸν καπνὸν φύγοις
Σαυτὸν μελαίνων τῇ κενῇ γλωσσαλγίᾳ;
Ἐντεῦθεν ἤρθης, παρθένε, καὶ ζῇς ἄνω.
Μάζα στενή σοι, καὶ σκέπη τὸ φορτίον·
Ὧν μή ποτ' αἰσχρὸν εἵνεκεν μηδὲν πάθῃς.
Μηδ' ἀντὶ τοῦ σοῦ προστάτου δέξῃ τινὰ
Κοινωνὸν αἴσχους, καὶ βίου, κἂν ἁγνὸς ᾖ,
Μήπου σε Χριστὸς, ὡς διπλῆν ἔξω βάλῃ.

Hoeſchel. habet κάκη

Hoeſchel. poſt Μάζα diſtinctionem ponit.

ALIUD. CCX.

SIs parte ab omni, Virgo, ſed potiſſimum
Oculis pudica, nec virorum quempiam
Admitte tecto, te ut juvet, ſophum licèt.
Tu namque quamvis caſta ſis, livor tamen

Ter-

Terret, malum ne dedecus conflet tibi,
Telumque vitæ deleat, quam amplecteris.
Pereas velim, qui, castitatem dum colis,
Communem habere vis domum cum virgine,
Quæ carne vacuis Angelis adstat. Tibi
Flamma quid opus est? Non times flammam? Quid ast?
Fugiesne linguæ garrulæ fumum gravem?
Elata es isthinc virgo, sursum & victitas.
Est offa curta, te grave & pondus premit?
Hæc turpe propter, virgo, nil admiseris.
Sociumque vitæ neminem turpis probri,
Quæris patronum dum tibi, susceperis;
Ne Christus, ut duplicem, te ejiciat foras.

NOTÆ.

HOs ipsos Jambos editos habes à Billio Tom. 2. pag. 182. Operum Nazianzeni. Quum in Codice nostro hic sit eorum locus, omittere nolui, & præsertim additurus unum versum à Billio prætermissum. Ab Hoeschelio quoque editum fuit Carmen hoc inter selecta S. Gregorii Nazianzeni Carmina è MSS. Codicibus Reipub. Augustanæ. Billianam versionem ego retinui.

Ἄλλο.

Ἄῤῥενα πάντ' ἀλέεινε, συνείσακτον δὲ μάλιστα
Μῤῥᾶς πικρὸν ὕδωρ, παρθένε. πείθεό μοι.
Αἰνῶ σωφροσύνην, καὶ σώφρονας. οἱ δ' Ἀγαπητοὶ
Μίγνυσίν τι χολῆς, ὦ φθόνε, τῷ μέλιτι.
Δίγαμον, ἢ Ἀγαπητόν. ὁ μὲν γάμος οὐδὲν ὄνειδος.
Τῶν δὲ συνεισάκτων φείδεται οὐδὲ λίθος.

ALIUD. CCXI.

MAsculum omnem declina, Synisactum verò potissimè,
Velut Merrhæ amarulentam aquam, virgo. crede mihi.
Laudo pudicitiam, & pudicos. At Agapeti
Oggerunt quid fellis melli, ò Invidia.

Bigamum potius, quàm Agapetum (laudo.) nam conjugium nil probri adfert.

Synisactos verò ipsi etiam lapides reprehendunt.

N O T Æ.

PRiores duo versus editi sunt in Poëm. 3. Nazianzeni pag. 57. Tom. 2. edit. Billianæ, ita tamen ut illic sit Hexametrum, quod heic est Pentametrum.

Μηῤῥᾶς. *Merrba*. Ad Historiam Exodi cap. 15. respicit Poëta, ubi Hebræi οὐκ ἠδυνάντο πίειν ὕδατα ἐκ Μηῤῥᾶς. *non potuerunt bibere aquam de Merrba*. Nempe amarissima hæc fuit. Vulgata tamen sacrorum Librorum editio *Mara* legit, & S. Hieron. in Epist. 127. *Marab*, inquit, *ex amaritudine nomen accepit*. Quod & aliis in locis commemorat. Ita qui Hebraïcum textum sequuntur, *Mara* habent; qui verò LXX. versionem, *Merrba*. Postremam lectionem alibi usurpat Nazianzenus, tum Ambrosius, tum Paulinus Nolanus, Auctor Constitutionum Apostolicarum, S. Cyprianus, & alii. In plerisque editionibus Julii Firmici de Errore profan. Relig. prope finem invenias scriptum *Myrrba* pro *Merrba*, quod nomen à Librariis, quum alterum nequaquam intelligerent, suppositum fuit.

Δίγαμον. *Bigamum*. Veteri Christianorum Ecclesiæ parum probabantur secundæ nuptiæ, quippe quæ intemperantiam sapere videbantur. Ideo Anthenag. in Legat. pro Christ. prope finem ait: ἢ οἷός τις ἐτέχθη, μένει, ἢ ἐφ' ἑνὶ γάμῳ. ὁ γὰρ δεύτερος εὐπρεπής ἐστι μοιχεία &c. *Vel, ut natus est, unusquisque nostrum manet, vel in unicis nuptiis; secundæ quippe speciosum sunt adulterium*. Theophilus Antioch. lib. 3. ad Autolycum, Minutius Felix, & alii idem testantur. Atque hinc factum, ut non primis tantùm Christianæ Reipublicæ temporibus, sed nostris etiam, Bigamia impedimento sit ad Ecclesiastica ministeria transire volentibus. Vide Can. Apostol. 17. Tertullian. lib. 1. cap. 7. ad uxorem, & S. Basil. in Epist. Canonica ad Amphiloch. Nihilominus secundæ nuptiæ, quas diu Catholica ægrè tulit Ecclesia, quamquam ratas semper habuerit, locum sensim obtinere cœperunt, humana infirmitate illas exigente: quod tamen ex venia quadam atque indulgentia factum. Audi Nazianzenum ipsum in Orat. 31. pag. 501.

501. edit. Billianæ, ubi in hæc verba de Apoſtolo loquitur: Δοκεῖ μοι παραιτεῖσθαι τὴν διγαμίαν ἐνταῦθα ὁ λόγος. εἰ δὲ μὲν γὰρ δύο Χριστοὶ, δύο καὶ ἄνδρες, δύο καὶ γυναῖκες. εἰ δὲ εἷς Χριστὸς, μία κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μία σάρξ, ἡ δευτέρα δὲ ἀποπτυέσθω. τὸ δεύτερον δὲ ἂν κωλύσῃ, τοῦ τρίτου τίς λόγος; τὸ πρῶτον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία. Ideſt. *Hac enim oratione ſecundas nuptias mihi diſſuadere videtur. Si enim duo Chriſti ſunt, duo quoque viri ſint, & duæ uxores. Sin autem unus Chriſtus, unum Eccleſiæ caput; una etiam caro ſit, ſecunda autem reſpuatur. Quod ſi ſecundam probibeat, de tertia quid dicendum eſt? Primum lex eſt; ſecundum venia, atque indulgentia; tertium iniquitas;* Sed ſe ferre ex indulgentia ſecundas nuptias clariùs prodit Gregorius Orat. *in Sancta Lumina*, ubi in Novatum eo nomine invehitur, quòd contra S. Pauli ſententiam adoleſcentioribus viduis nubere non permittat. Hoc autem in loco ſe probaturum, ſeu potius toleraturum eſſe dicit, ſi quis ad ſecunda vota tranſeat, ut Juriſconſulti loquuntur, quàm ſi virginitatem in contubernio Monachorum periclitantem habeat. In Codice tamen noſtro non δίγαμον, ſed δίσγαμον ἢ ἀγαπητὴν, ſcriptum eſt. Neceſſariam emendationem putavi. Subintelligo αἰνῶ μᾶλλον; nam ſupra dixerat αἰνῶ σωφροσύνην. Niſi fortè legere malis δύσγαμον, ut ſit ſenſus: *Infeliciter nubentem magis laudo, quàm Agapetum*; quod tamen non æquè bene facit ad rem.

Ἄλλο.

πρὸς Μοναχούς.

Οἱ Μοναχοὶ Μοναχῶν βίον ἕλκετε. εἰ δ' ἀγαπηταῖς
　Συζῆτ', οὐ Μοναχοί. ἡ δυὰς ἀλλοτρίη
Ἀγγελικῆς δόξης εἰκὼν μονάς. εἰ δ' ἀγαπηταῖς
　Τέρπεσθε, θνητῆς ἐστὲ φίλοι δυάδος.
Πείθομαι, ὡς ἁγνῇ συζῇς ἁγνός. ἀλλὰ γυναικὶ
　Σήμερον εἰ σώφρων, αὔριον οὐκ ἔτι φόβος.
Τῶν Χριστῷ ζώντων, καὶ τερπομένων ἀγαπηταῖς
　Μή που τοὺς μεγάλους αὖρα φέρει καμάτους.
Ἢ πῦρ, ἠὲ πυρὸς σημεῖα τοῖς ἀγαπητοῖς.
　Τὴν εἰκαζομένην φεύγετε σωφροσύνην.

N 3 　　　　ALIUD.

ALIUD. CCXII.

ad Monachos.

MOnachi vitam Monachorum vivite. Sin Agapetabus
Convivitis, non Monachi estis. Binarius à vobis alienus.
Angelicæ gloriæ monas imago est. Sin Agapetabus
Delectamini, mortalis dyadis amici estis.
Credo, te puræ purum convivere. Atqui cum fœmina
Si te hodie pudicum præstas; cras verendum,
Hominum Christo viventium, & Agapetarum contubernio gaudentium
Ne fortè ingentes aura ferat labores.
Aut ignem, aut ignis signa habent Agapeti.
Quam sibi ii fingunt, fugite temperantiam.

NOTÆ.

UT Monachos ab Agapetarum contubernio Gregorius avertat, ab eorum nomine ac instituto argumenta depromit. *Monachus* enim ideo nuncupatus, quia *solitarius*, & *soli* sibi, & Christo viveret. Qui verò cum Agapetabus vitam agit, non amplius *unus*, & *solus*; sed efficitur, ut ita dicam, *duo*. *Monas* quoque, hoc est, *unitas* Angelis convenit æternùm Virginibus. Hanc in terris imitantur Monachi. At qui Agapetabus delectatur, mortalem *dyadem*, seu *dualitatem*, seu *binarium* amat.

Αὔριον δ' ἔπι φόβος. *Cras verendum*. Hunc versum cum duobus sequentibus conjunxi, ut sit sensus: cras verò metuendum est, ne levis ventus iis, qui Christo vivunt, & adhuc Agapetabus convivere non dubitant, omne è præteritis laboribus meritum surripiat. Pro φέρει, quod est in ambobus Codicibus, legendum videtur φέρῃ.

Ἄλλο.

Ὅτι οὐκ ἀπὸ τῶν πιπτόντων καὶ τοὺς ἁγνοὺς διαβάλλειν.

Cod. Medic. habet οὐδ' ἑνός.

TΙ' φῄς; οἱ μὲν ἁγνοί, καὶ σώφρονες, οὐδὲν ἀνάγκη
Κλέπτουσιν κακίης οὐδενὸς οἱ πλέονες.

Εἷς

Εἷς δὲ κακὸς σεμνοῖς, καὶ πλείοσιν ἔσιν ὄνειδος.
Ὥστε τι μὴ συζῆν ἄρσεσι τὰς ἀγάμους;
Φείδεσθε γλώσσης, φθονερῶν γένος. ὔτε κάκισοι
Πάντες, ὔτ' ἀγαθοί. καί τι φύσει δοτέον.
Εἴ τις ἁγνευόντων πότ' ἀπώλετο, τῦτ' ἐπὶ πάντων
Οἴσετε; τὰς δὲ χρόας χωρὶς ἕκαστος ἔχει.

ALIUD.

Quod propter lapsos non decet criminari castos. CCXIII.

QUid ais? Plures sunt pudici, ac temperantes,
Qui nil umquam fœdum clam committunt.
Unus porro malus castis, & pluribus est dedecori.
Quare quid attinet maribus convivere innuptas?
Parcite linguæ, ò invidorum genus. Neque pessimi sunt
Omnes, neque boni; & aliquid naturæ est dandum.
Si quis purorum umquam periit, an hoc de omnibus
Judicium erit? colores suos quisque seorsum habet.

NOTÆ.

UBi Agapetos, eorumque vitia Gregorius exagitavit, se ad obtrectatores convertit, quibus Monachorum genus universum male audiebat, eò quòd ex his nonnulli in Agapetarum contubernio castitatis jacturam fecisse crederentur. E quorumdam lapsu omnium mores non esse æstimandos ait. Ego pro titulo Epigrammatis id constitui, quod in MS. Codice tamquam versus conscriptum erat. Et sane si titulo eidem particulas ὅτι, ac τῶν adimas, versum integrum habebis.

Τί φῄς; *Quid ais?* In MS. Codice Ambrosiano scriptum est τίς φήσῃς. Ut metro, ac sensui satisfacerem, aliter legendum censui. In Mediceo legitur τίς φύσις. Quæ lectio ne ipsa quidem probari mihi potest.

Τὰς δὲ χρόας. *Colores*. Nescio, an præstet legere τὰς δὲ χρόας, ut sit à χρὼς, quod *corpus* significat. Tum enim hæc ita possemus interpretari. Quisque suum corpus ab alio sejunctum habet, & uno cadente necesse non est ut alterum cadat.

Ἄλλο.

ΑΓγελος ἦν ὁ πονηρὸς ἑωσφόρος. ἀλλὰ πεσόντος
Ἀγγελικῆς οὐδὲν χάειτος πέσεν. οὐδὲ μαθηταῖς
Ἔστιν Ἰούδας ὄνειδος, ἐπεὶ πέσεν. Ἀλλὰ σὺ πάντας
Ἁγνοὺς ἐξ ὀλίγων ὑβρίζεις. τοῦτο δίκαιον;

ALIUD. CCXIV.

ANgelus fuit malus Lucifer; sed illo cadente
Nil gratiæ Angelicæ decidit. Neque Discipulis
Probro est Judas, licèt ceciderit. Sed tu omnes
Castos è paucorum (lapsu) vituperas. Estne hoc justum?

NOTÆ.

REm eamdem Poëta noster exemplis agit. Similibus verò sensibus & versibus ferme usus est in Carm. 2. Tom. 2. pag. 54. edit. Billianæ, ubi Judæ, & Angeli mali commemorat lapsum.

Ἄλλο.

ΜΗ' τ᾽ εὐπλοοῦσι ναυαγοῦντας προστίθει,
Μή τ᾽ εὖ βιοῦσι τοὺς σφαλέντας ἐν βίῳ.
Χωρὶς τὰ καλῶν, καὶ κακῶν ὁρίσματα.
Ὀλέσθαι τοὺς πίπτοντας ἐκλέγω μόνον.
Τῶν δ᾽ εὐδρομούντων οὐδαμοῦ μεμνημένος,
Λέγεις πεσόντας. τοὺς κατορθοῦντας δ᾽ ἐγώ.
Σὺ τοὺς κακίστους, ὡς κακός. καλοὺς δ᾽ ἐγώ.
Χωρὶς τὸν αἰσχρὸν, τόν τε σώφρονα τίθει.
Μὴ κρῖν᾽ ἀμάγνους πάντας ἐξ ἑνὸς κακοῦ.
Αἰδοῦ τὸν ἁγνὸν μᾶλλον, ἢ μίσει κακόν.

Ita ego scripsi. MS. habet ὄλεσαι;

ALIUD. CCXV.

NE inter feliciter navigantes, naufragantes recense,
Neque inter rectè viventes eos, qui in vita errarunt.

Diver-

Diversi sunt bonorum, ac malorum termini:
Perire lapsos dumtaxat dico.
Tu verò bene currentium nusquam mentionem faciens,
Lapsos solos commemoras; ego verò bene operantes.
Tu pessimos, quum sis malus; honestos ego.
Distingue lascivum à pudico.
Ne judica impuros omnes ex uno malo;
Castum magis reverere, quàm odio habeas malum.

Περὶ γάμου.

ΕΙ' σοί τι κρεῖσσον καταφαίνεται. οὐ γὰρ ἔμοιγε.
Οἰκέτις, ἢ γαμετή; εἰπέ μοι ὦ φιλότης.
Σαρκὸς γὰρ ἐσμὲν δεσμῶται πάντες ἀληθῶς,
Μοίρης θειοτέρης χείρονι κιρναμένης.
Τί κρεῖσσον ψυχὴν τὴν τλήμονα σαρκὸς ἀφέλκειν,
Η᾽ προσεπισφίγγειν ἅμμασι δεινοτέροις;

De Nuptiis. CCXVI.

AN tibi aliquid præstantius videtur (mihi enim certè nequaquam)
Ancilla, quàm uxor? dic mihi, ò amice.
Carnis enim captivi omnes revera sumus,
Divinâ parte deteriori immixtâ.
Quid præstantius est, animamne miseram à carne abducere,
An gravioribus nodis carni adstringere?

NOTÆ.

OStendit, quantum conjugio virginitas præstet. In primo versu ambo Codices Ambrosianus, & Mediceus, habent χρηστόν. Ego scripsi κρεῖσσον ex conjectura Salvinii, quam video probari in quincto versu, ubi idem verbum occurrit. In secundo versu Codex Ambros. habet οἰκέτις καὶ γαμετή, metro planè corrupto. Eapropter illud καὶ in ἢ converti. Mediceus præfert οἰκέτης καὶ γαμετή: sed ne ipse quidem rectè, ut mihi videtur. Nominibus autem *Ancillæ*, & *Uxoris*, Nazianzenus significat *Carnem*, & *Animam* homi-

hominis. Qui igitur Carni Animam posthabet, uxori ancillam præfert. In quincto versu Cod. Medic. habet πάντες δεσμῶται ἐσμέν. In sequenti omittit illud τί.

Ὅτι καὶ παίζειν ἔξεστι σεμνῶς.

Παίζει καὶ πολιή. τὰ δὲ παίγνια παίγνια σεμνά,
Μιγνυμένης Χριστῷ τῆς ἀταλαφροσύνης.
Καὶ βλοσυρὸν γελόων τέρπω φρένας. Οἱ δ' Ἑλικῶνες
Ἔῤῥετε, καὶ δάφναι, καὶ τριπόδων μανίαι.

Quod & honestè jocari licet. CCXVII.

Jocatur etiam canities. Sed lusus sunt lusus graves,
Permixtâ Christo simplicitate.
Et ego grave ridens, animum oblecto. Helicones verò
Abite, & Lauri, & Tripodum furores.

NOTÆ.

In se ipsum hos versus effinxisse Gregorium crediderim, ut qua ratione pangendis carminibus sese oblectaret, apertum fieret. Scilicet lusus suos graves appellat, ideoque senectutem suam decentes. Cicero alicubi, *plus sibi placere ait joca Platonis, quàm seria Stoïcorum*. Sunt enim joca gravia.

Ἑλικῶνες. *Helicones*. Musicum instrumentum ἐννεάχορδον, hoc est *novem cordis constans*, fuit ἑλικὼν, *Helicon*, ut in Musicis tradunt Ptolemæus, & Proclus, ac eruditè monet Julius Cæsar Scaliger lib. 1. cap. 48. Poëtices. Musas inde *Heliconiadas* appellari, sententia quorumdam fuit. Utrum huc respiciat Poëta noster, an potius ad *Heliconem* montem, Apollinis domicilium, ut Ethnicorum commenta ferebant, statuere nescio. Certum tamen est, heic à Nazianzeno ipsorum Ethnicorum Poëtarum consuetudinem notari, qui, ut nugas fabulasque canerent, Heliconem ac Parnassum se ingredi fingebant. Persius in Proœmio morem hujusmodi ridens, hæc habet:

Nec fonte labra prolui Caballino,
Nec in bicipiti somniasse Parnasso

Memi-

Memini, ut repente sic Poeta prodirem.
Heliconidasque, pallidamque Pyrenen
Illis relinquo &c.

Ita & Laurus Numinum, Vatumque Ethnicorum ornamentum fuit, ac præcipuè Apollinis, cui & Tripodes sacri fuere. Ad hæc ergo Poëta noster alludens, sibi, ut carmina pangat, minimè necesse Lauros, ac Tripodas, quærere, significat; non enim fabulas, & somnia canit, quod fecere Ethnici Poëtæ.

Πρὸς τοὺς ἐν Μαρτυρείοις τρυφῶντας.

ΕΙ' φίλον ὀρχησταῖς ἀθλήματα, καὶ φίλον ἔστω
Θρύψις ἀεθλοφόροις. ταῦτα γὰρ ἀντίθετα.
Εἰ δ' οὐκ ὀρχησταῖς ἀθλήματα, οὐδὲ ἀθληταῖς
Ἡ θρύψις: πῶς σὺ Μάρτυσι δῶρα φέροις
Ἄργυρον, οἶνον, βρῶσιν, ἐρεύγματα; ἦ ῥα δίκαιος,
Ὃς πληροῖ θυλάκους, κἂν ἀδικώτατος ᾖ;

Ad eos, qui in Martyrum Basilicis genio indulgent.
CCXVIII.

SI grata sunt saltatoribus certamina, gratæ sint etiam
Athletis deliciæ. Hæc enim sunt opposita.
Sin verò neque saltatoribus certamina, neque athletis
Deliciæ: quomodo tu Martyribus dona fers
Argentum, vinum, escam, & ructationes? Num justus,
Qui folles impleat, etiamsi injustissimus sit?

NOTÆ.

CArmen hoc, & sequentia, idem complexa argumentum, non è Codice tantùm Ambrosiano, sed etiam è Regio 2891. fol. 240. Boivinii V. C. ope descripta habemus. Scholiastes item ille vetustus, quem Ambrosiana Manuscriptum servat, eadem interpretatur. Diversus porro titulus apud istum Scholiasten exhibetur, videlicet εἰς ἑορτὴν τῶν Μαρτύρων. *in Festum diem Martyrum.* Sed quodnam horum Carminum est argumentum? *Agapas*, seu Convivia illa, quæ sacris in Basilicis peragebantur in SS. Martyrum

tyrum honorem, minimè Nazianzenus probabat, quòd multi jam abusus, ac præsertim ebrietas, piæ consuetudinis institutum corrupissent. Quare, ut ab iis Christianos deterreret, hujusmodi versibus Poëta noster est usus. Tu vide, quæ de hisce *Agapis*, sive Conviviis, eorumque varia disciplina dixero in Disq. II. non enim notis uberrima seges poterat claudi.

Εἰ φίλον. *Si grata* &c. Si, inquit Nazianzenus, iis, qui saltatoriam artem profitentur, certamina ac bella grata sunt; Athletis etiam, ac militibus, deliciæ atque otium placebunt. At neutrum esse potest. Nam quemadmodum illi ab artibus belli, armorumque furore abhorrent, ita hi quoque delicias quietemque odere. Οἱ πόνοι, καὶ ἡ ἄνεσις, *laborare*, *& quiescere*, sive *otiari* opposita sunt, ut ait laudatus Scholiastes.

Εἰ δ' οὐκ. *Sin verò neque* &c. Videlicet: Igitur si neque Athletis militibusque deliciæ placent; si contra neque saltatoribus horrida Martis certamina grata sunt: cur tu ad Martyres, nempe ad fortissimos Christianæ Fidei Athletas, defers mollissimas dapes, & comessationes, hoc est vinum, & escam, è quibus ebrius revertaris?

Ἦ ῥα δίκαιος. *Num justus* &c. Ita in Regio Codice. Idest: Num qui ad ista Convivia accedit, & folles, idest, ventres implet, justificatur, si injustus, sique Deo propter scelera invisus ante erat? Minimè gentium sane. In Ambros. Cod. ἦ ῥα scriptum est, nempe *fiatne*: quod mihi magis placet.

Ἄλλο.

Μ'Ἀρτυρες, εἴπατε ἄμμιν, ἀληθῶς εἰ φίλον ὑμῖν
Αἱ συνόδοι. τί μὲν οὖν ἥδιον, ἀντὶ τίνος;
Τῆς ἀρετῆς. πολλοὶ γὰρ ἀμείνυς ὧδε γένοιντ' ἄν.
Εἰ τιμῶτ' ἀρετή. Τοῦτο μὲν εὖ λέγετε.
Ἡ δὲ μέθη, τό τε γαστρὸς ὑπάρχειν τοὺς θεραπευτὰς
Ἄλλοις. ἀθλοφόρων ἔκλυσις ἀλλοτρίη.

ALIUD. CCXIX.

MArtyres, dicite nobis, verè an placeant vobis
Conventus. Quid enim jucundius? Cujus rei caussâ?
Ob

Ob Virtutem. Nam multi meliores evadant;
Si Virtus honoretur. Rectè hoc dicitis.
At ebrietas, & ventris esse cultores,
Aliorum sit. A Martyribus aliena intemperantia.

NOTÆ.

Dialogus est inter Comessatores, & SS. Martyres, sive inter istos, & Poëtam pro Comessatoribus interrogantem. Et primò interrogat, an ipsis Martyribus publici conventus, & convivia grata sint.

Τί μὴν ἂν ἥδιον. Quid enim jucundius? Num hoc dicant Comessatores, an potius Martyres, incertum mihi. Illud ἀντὶ τίνος; quod sequitur, certè ad Martyres referendum, petentes, quare convivia sibi placere debeant. Respondent subinde Comessatores, ob Virtutem debere placere; homines enim amorem Virtutis concipere facilè possunt, quum illam in Martyribus honoratam, & omnium gaudio exceptam videant. Martyres ad hæc respondent, se bonum comessantium animum laudare, at ventris ingluviem, & ebrietatem ab iis conventibus arcendam. In tertio versu pro γοῦν, quod legitur in Cod. Paris. Ambrosianus habet γ' ἂν. In postremo occurrit ἀθλοφόρων, qua voce sæpe monui SS. Martyres significari.

Ἄλλο.

Cod. Medic. habet θαλίας.
Δαίμοσιν εἰλαπίναζον ὅσοις τοπάροιθε μεμήλει
Δαίμοσιν ἦρα φέρειν, οὐ καθαρὰς θυσίας.
Τούτου Χριστιανοὶ λύσιν εὑρόμενοι. ἀθλοφόροισι
Cod. Paris. habet στήσομεν.
Στησάμεθ' ἡμετέρας πνευματικὰς συνόδους.
Cod. Medic. habet δ' ἔτι.
Νῦν δέ τι τάρβος ἔχει με, ἀκούσατε ὦ φιλόκωμοι.
Πρὸς τοὺς δαιμονικοὺς αὐτομολεῖτε τύπους.

ALIUD. CCXX.

Dæmonibus opiparas mensas parabant, quibus antea cordi erat
Dœmonibus grata offerre, minimè puras hostias.

Hujus

Hujus rei Christiani invenimus finem. Martyribus
Nostris statuimus spiritales conventus.
Qui me timor nunc habeat, audite, ò comessatores:
Ad Dæmoniacas formas, ritusque transfugitis.

NOTÆ.

CRedebant Ethnici, Deos suos pinguibus hostiis, & nidore fumi, & conviviis delectari. Hinc apud ipsos epularum, & victimarum nullus finis. Sustulerunt hujusmodi superstitionem Christiani, seu potius expiarunt: utrumque enim sensum vox λύσις patitur. Quamobrem ad superstitiosos illos ritus redire gentem Christianam, meritò conqueritur Poëta noster.

Ἄλλο.

ΜΗ ψεύδεσθ', ὅτι γαστρὸς ἐπαινέται εἰσὶν ἀθληταί.
Λαιμῶν οἵδε νόμοι, ὦ 'γαθοὶ, ὑμετέρων.
Μάρτυσι δ' ἐς τιμὴν ἓν ἐπίσαμαι. ὕθειν ἐλαύνειν
Ψυχῆς, καὶ δαπανᾷν δάκρυσι τὴν πιμελήν.
Μαρτύρομ', ἀθλοφόροι, καὶ Μάρτυρες. ὕβριν ἔθηκαν
Τιμὰς ὑμετέρας οἱ φιλογαστορίδαι.
Οὐ ζητεῖτε τράπεζαν εὔπνοον, οὐδὲ μαγείρους.
Οἱ δ' ἐρυγὰς παρέχουσ' ἀντ' ἀρετῆς τὸ γέρας.

ALIUD. CCXXI.

NE mentiamini, quòd ventris laudatores sint Martyres.
Gularum vestrarum hæ sunt leges, ò boni.
Martyribus unum scio honori esse, dedecus expellere
Animæ, & lacrymis consumere pinguedinem.
Testor vos, certaminum victores, & Martyres: contumeliam reddidere
Honores vestros lurconum filii isti.
Non quæritis mensam odoram, non coquos.
Hi exhibent ructus Virtutis præmium.

N O-

NOTÆ.

A'Θλητάι. *Martyres*. *Athletæ* vertendum erat, sed ut legentibus statim innotesceret sensus, *Martyres* scripsi, Scholiasten etiam Ambrosianum sequutus. Martyres autem ἀθλητάι, & ἀϑλοφόροι infra, appellantur, quia pro Christo gloriosum certavere certamen.

Ω' 'γαϑοί. *O boni*. MS. Ambros. ὦ γαθέ, Parisiensis verò ὦ ἀγαθοί habent. Scholiastes Codici nostro concors explicat: ὦ ἄνθρωπε, ὁ *homo*. Ego scribere malui ὦ 'γαϑοί.

Φιλογαστορίδαι. *Lurconum filii*, seu gulosorum. Patronymicè pro *lurcones*, & gulosi. Ita porro habent MSS. Paris. & Medic. In Ambrosiano legitur φιλογαστρίδιαι, quod minus elegans est.

Ζητεῖτε. *Quæritis*. Ita scriptum in Cod. Paris. & apud Scholiasten. Ambrosianus Codex habet ζῆτεῖτε, uti etiam in postremo versu οἱ δ' pro οἱ δ', quod est in aliis Codicibus.

Juvat heic addere Fragmenta duo Carminum Gregorii, quum inter ejus edita Opera meis non occurrant oculis. Leguntur autem in alio MS. Codice Ambrosianæ Bibliothecæ, variis jamque evulgatis ejusdem S. Poëtæ versibus immixta. En illa.

CARMEN CCXXII.

Καλεῖς, καλεῖς με. προστρέχω. δέδοικα δὲ
Τὸ πῦρ, τὸ χάσμα, τὴν ζέσιν τȣ̃ πλȣσίȣ.
Τίς Ἀβραὰμ δώσει με τοῖς κόλποις φέρων;

Vocas, vocas me: accurro; timeo enim
Ignem, voraginem, bullitionemque Divitis.
Quis me Abrahæ sinui, ferens, dabit?

Ἄλλο.

Ἐξ ἰατρῶν πάρειμι τȣ̃το κερδᾶναι,
Τὸ μή τι, Χριστέ, σȣ̃ φέρειν κρώτερον,
Παρ' ȣ̃ τὰ πάντα, καὶ τὸ φαρμάκων σθένος.

ALIUD.

ALIUD. CCXXIII.

A Medicis hoc in præſentia lucri facio,
Nihil, Chriſte, te ſuperius ducere,
A quo omnia, & medicinarum virtus.

N O T Æ.

AD ſupremum Numen priores Jambi reſpicere videntur. Inquit autem Gregorius: Vocas me, vocas ad te, Deus. En feſtinus ad te curro; timeo enim ſortem Evangelici Divitis. Sed quis me in Abrahæ ſinum deferet? Sequentes Jambi compoſiti videntur, poſtquam Medicis fruſtra conantibus ipſum ab aliquo morbo liberare, Chriſtus eidem reſtituit ſalutem priſtinam.

Τὸ μή τι. In MS. Ambroſ. erat τό μέ τι. Medicam manum poſcere mihi videbatur hic locus. Quare cum Salvinio legere placuit τὸ μή τι.

POſt Carmen περὶ διαθηκῶν, καὶ ἐπιφανείας Χριστοῦ. *De Teſtamentis, & adventu Chriſti*, quod legitur Tom. 2. pag. 173. edit. Billianæ, nonnullos verſus Scholiaſtes Ambroſianus MS. interpretatur, mihi nuſquam conſpectos. Et quoniam Nazianzeni textum producere nequimus, non ingratum, ut arbitror, futurum eſt, ſi Scholiaſtis hujus Paraphraſin pro verſibus Gregorianis proferamus, expectaturi ab aliis meliora.

Περὶ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως.

ΟὝΣτις οὐ σέβεται τὸν υἱὸν, καὶ λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς, τὸν ἀεὶ ὄντα, οὐδὲ ἰσόθεον ἡγεῖται τῷ θεῷ, καὶ πατρί: μωρός ἐστι, καὶ ἀνόητος, καὶ τῆς προσηκούσης περὶ θεοῦ ἐννοίας ἀλλότριος. Καὶ ὅστις δὲ τὸν θεὸν λόγον, καὶ ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν, ἐνταῦθα φανέντα, ἤτοι τὸν κάτω θεὸν

De Chriſti Incarnatione.

QUicumque Filium, Verbumque Dei ac Patris, ſemper exiſtens, minimè veneratur, neque Deo ac Patri æqualem arbitratur, fatuis, & inſipientibus eſt accenſendus, & eſt convenienti Numinis notione deſtitutus. Et quicumque Deum Verbum, & Hominem, qui heic in Mundo apparuit, vel Deum

θεὸν οὐ σέβεται, καὶ τιμᾷ ἰσοθέως τῷ οὐρανίῳ λόγῳ: τέμνει δὲ, καὶ χωρίζει ἢ τὸν λόγον τοῦ μεγάλου πατρὸς, ἢ τοῦ λόγου τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν, καὶ τὸ ἡμέτερον πάχος: καὶ οὐ μιᾷ τιμῇ προσκυνεῖ τὸν Ἐμμανουὴλ: καὶ οὗτος ὁμοίως μωρὸς, καὶ ἀσύνετος, καὶ τοῦ φυσικοῦ λόγου παντελῶς ἀλλότριος.

Deum degentem in terris non adorat, aut æquali cultu non veneratur, ac ipsum cœleste Verbum; dividit verò, separatque verbum à magno Patre, aut à Verbo humanam formam, & nostram crassitudinem; & non uno honore adorat Emmanuel: iste etiam similiter fatuus est, & insipiens, & à naturali ratione omnino alienus.

Ἦν θεός: ἀλλὰ γέγονεν ἄνθρωπος. υἱὸς θεοῦ πατρός: ἀλλ' ἐγένετο καὶ ἀνθρώπου υἱὸς, ἵνα μικτὸς ὢν μίξῃ τοῖς ἀνθρώποις ἡμῖν τὸν θεόν. εἷς ἐξ ἀμφοτέρων θεὸς, τοσοῦτον ἄνθρωπος, ὅσον ἐμὲ ποιεῖ ἀπὸ ἀνθρώπου.

Erat Deus; Homo verò factus est. Erat Dei Patris filius; at Hominis quoque filius est factus, ut ita commixtus nobis Deum hominibus commisceret. Unus ex utraque natura Deus, & adeo verus homo, quantum me verum hominem ex homine facit.

Ἵλεως εἴης μοι κύριε, ὁ ἀνάτρωτος, ὁ μετὰ σώματος τοῦ πληγωθέντος δι' ἐμὲ, καὶ τρωθέντος, εἷς τῆς Τριάδος ὑμνούμενος. Τοσοῦτον ἔσο γινώσκων, ὅστις ἂν ᾖς ὁ τὰ τῆς οἰκονομίας διερευνώμενος. οὐ προσῆκον δὲ πλεόνως ἐξετάζειν, καὶ τὸν ὑπὲρ νόησιν νοῦν, καὶ τὴν ἄφραστον μίξιν διερευνᾶσθαι. ἀσύμφορον γάρ.

Propitius mihi sis, Domine, qui vulneratus, qui cum corpore flagellato propter me, & transfixo, unus è Triade hymnis celebraris. Tantum sat tibi sit cognoscere, quicumque, quæ ad divinam Incarnationem spectant, vestigas. Non convenit verò amplius scrutari, & Intellectum supra intellectionem, & ineffabilem mixtionem rimari; inutile enim, ac perniciosum est.

Τοσοῦτον ἐλάβομεν, ὅσον χωρεῖν ἐδυνάμεθα. μᾶλλον δὲ καὶ πλείω ὑπεδείχθη ἡμῖν ἀνθρωπίνης συνέσεως. καὶ προσήκει στέργειν τὴν σύμμετρον ἡμῖν, καὶ ἀνάλογον γνῶσιν.

Tantum accepimus, quantum capere potuimus. Imo majora præmonstrata sunt nobis, quàm humanæ mentis acies ferat; & par est, ut captui nostro accommodatæ, & congruenti notitiæ acquiescamus.

Εἰ μὲν οὖν πείθω σε, ταῦτα λέγων, τοῦτο ἀπόδεκτον. εἰ δὲ βούλει

Si igitur tibi hæc dicens persuadeo, gratum est. Sin autem cupis

τὸν χάρτην καταμελαίνειν πλείοσι λόγοις, ὡς μὴ χωρητῶν σοι τυγχανόντων τῶν εἰρημένων· φέρε δή, ταῖς τῆς σῆς καρδίας πλαξὶ τὰ εἰρημένα μοι ἐγχαράξω, καὶ ἐντυπώσω τῇ διανοίᾳ σου διὰ τῆς ἐμῆς γλώττης, ἥτις μοι ἀντὶ γραφίδος ἐστί, καλλιγραφοῦσα τὰ θεῖα ψυχαῖς τῶν πιστῶν δίχα μέλανος.

chartam pluribus verbis illinire, tamquam ne percipi quidem ingenio, quæ hactenus dicta ſunt, poſſint: Age, cordis tabulis ea, quæ à me dicta ſunt, inſcribam, imprimamque in cogitatione tua per linguam meam, quæ mihi pro ſtylo eſt, & pulchris, ac elegantibus characteribus divina exarat in animabus Fidelium, abſque atramento.

N O T Æ.

QUin Carmen hoc, cujus exemplar deſideratur, à Nazianzeni Poëmate περὶ τοῦ υἱοῦ, *de Filio*, Tom. 2. pag. 161. edit. Billianæ, diverſum planè ſit, nulla mihi eſt dubitatio; nam in eodem MS. Codice Scholiaſtes utraque eſt interpretatus; & alia heic, alia illic habentur ſenſa. Exponit autem heic Theologus, quænam ſint de Filio Dei poſt humanam ab ipſo carnem aſſumtam ſentienda, Arianorum inſipientiam, ac temeritatem perſpicuè ſugillans. Divinum Verbum pari cum Patre honore eſſe colendum affirmat; quippe inter ſe æqualis uterque. Humanam formam à Divini Patris Filio aſſumtam minimè ejus divinitati obſuiſſe, ita ut alio cultu nunc ſit Chriſtus adorandus, tradit. Quod ſi qui eſſent, quibus intimè perſcrutari placeret altiſſimum Incarnationis myſterium, eos commonet Gregorius, ut mentem Fidei ſubmittant, & ſublimia Trinitatis conſilia, atque arcana potius venerentur, quàm altiùs ſcrutari pergant. Supra hominis captum hæc eſſe, fruſtraque ſtylo operam dari, ut incomprehenſibilia explicentur. Pro ἀνάτρωτος, *vulneratus*, quod in hac paraphraſi occurrit, Clariſſ. Salvinius ſuſpicatur legendum ὁ ὢν ἄτρωτος. Hoc eſt (verbo ſit venia) *qui quum ſis invulnerabilis*, flagellis cæſus propter me, ac vulneratus &c. Vocabulum οἰκονομίας, quod infra occurrit, ipſam Chriſti *Incarnationem* ſimpliciter deſignat. Quare Theodoretus Dial. 2. cap. 9. Tom. 4. hæc habet: τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ θεοῦ λόγου, καλοῦμεν οἰκονομίαν: *Incarnationem Dei Verbi, œconomiam*, ſeu *Diſpenſationem appellamus*. Eodem ſenſu uſurpatur

pâtur à Chryfoftomo variis in locis, atque ab aliis vetuftis Ecclefiæ Patribus.

Μίξιν quoque ἄφραστον, hoc eft, *mixtionem ineffabilem divinæ cum humana Naturæ*, alibi Nazianzenus, Nyffenus, Hilarius, Cyprianus, aliique SS. Patres ante Eutychianifmi damnationem dixerunt abfque fufpicione erroris, ut oftenderunt viri Clariffimi Petavius Tom. 4. Theolog. Dogm. lib. 3. cap. 2. Thomaffinus de Incarn. lib. 3. cap. 5. & Laurentius Alexander Zacagnius Vaticanæ Bibliothecæ Præfectus in Præfat. ad Collectanea Monum. Veterum.

POftea quam hæc fcripfiffem, opportunam mihi opem contulit Clar. & Humaniffimus P. D. Joannes Baptifta del Miro Abbas Benedictinus Congregationis Caffinenfis, & Vaticanæ Bibliothecæ alter moderator, qui ex ejufdem Vaticanæ MS. Codice 482. defideratum Carmen ad me defcriptum mifit. Quare & illud fubjicio, fuperiora retinens, utpote non parum lucis addentia huic præclaro Epigrammati, & fpecimen inediti Scholiaftis præferentia.

Περὶ ἐνανθρωπήσεως.

Νήπιος ὅστις ἄφρακτα θεοῦ λόγον αἰὲν ἐόντα
Οὐ σέβετ' ἰσοθέως πατρὸς ἐπουρανίου.
Νήπιος ὅστις ἄφρακτα λόγον βροτὸν ἔνθα φανέντα
Οὐ σέβετ' ἰσοθέως οὐρανίοιο λόγου.
Τέμνει δ' ἢ μεγάλοιο πατρὸς λόγον, ἠὲ λόγοιο
Μορφὴν ἀνδρομένην, καὶ πάχος ἡμέτερον.
Ἦν θεός, ἀλλ' ἐπάγη πατρὸς λόγος ἡμέτερος φώς,
Ὥς κε θεὸν μίξῃ, μικτὸς ἐὼν χθονίοις.
Εἷς θεὸς ἀμφοτέρωθεν. τόσσον βροτός, ὅσσον ἔμ' ἔρδειν
Ἀντὶ βροτοῖο θεόν. ἵλαθι, τρωτὸς ἄναξ.
Τόσσον ἔχοις. τί δ' ἔμοιγε νόον, καὶ μίξιν ἄφραστον;
Ἀμφὶ θεὸν θνητοὶ στέργετε μέτρα λόγου.
Εἰ μὲν δὴ πεπίθοιμι, τὸ λώϊον. εἰ δὲ μελαίνεις
Τὸν χάρτην πολλαῖς χιλιάσιν ἐπέων,
Δεῦρ' ἄγε, πλάξι πᾶσι ὀλιγόστιχα ταῦτα χαράξαι
Γράμματ' ἐμῇ γραφίδι, ἢ μέλαν οὐδὲν ἔχει.

Stultus, quicumque supremum Dei Verbum semper existens
Non veneratur honore pari, ac Patrem supercœlestem.
Stultus, quisquis supremum Verbum, humana carne heic indutum
Pari non veneratur honore, ac cœleste Verbum.
Separat autem aut à summo Patre Verbum, aut à Verbo
Humanam formam, & nostram crassitudinem.
Erat Deus; sed Patris Verbum noster Homo compactum est,
Ut Deum misceat, mixtum ipsum quum sit mortalibus.
Unus utrinque Deus; tantum mortalis, quantum me faciat
Pro mortali Deum. Ignosce vulneratus supra.
Tantum accipito. Quid autem attinet Mentem, & mixtionem ineffabilem (quærere?)
De Deo Mortales amate sermonis mensuras.
Si igitur persuasero: hoc melius. Sin autem denigras
Chartam multis verborum millibus,
Age, in tabulis tui cordis has paucorum versuum inscribam
Literas meo stylo, qui nil atramenti habet.

NOTÆ.

Vaticanus Codex MS. multis laborat mendis; uti facile peritis apparebit, maximè si conferatur cum Scholiastis Ambrosiani paraphrasi. In secundo versu ibi legitur πατρὸς ἀπ' ὐρανίου. Mihi scribendum censui πατρὸς ἐπουρανίου. In sexto itidem scripsi πάχος, quod est apud Scholiasten, quum Cod. Vatic. habeat πάθος. In septimo pro ἡμέτρος φῶς, sensus poscebat, ut scriberem ἡμέτερος φώς, quo sacratissima illa verba Joannis significantur *Verbum caro factum est*; sive Verbum Homo factum est. In nono pro τόσον scripsi τόσσον. Immutare nolui, quæ sequuntur. At Scholiastes noster sat indicat pro ἔρδειν scribendum esse ἔρδει. In decimo libenter scriberem pro θεὸν, θεὸς, & conjungerem cum sequentibus. In undecimo legitur τί δ' ἔμοιγε νόον. Fortasse legendum τί δέ μοι γλύος ἄν. In duodecimo pro ἀμφίθεον scripsi ἀμφὶ θεόν. Reliqua non carent lectionibus dubiis. Tu confer cum Scholiaste.

Πρὸς

Πρὸς Γιγάντιον οἰκοδόμον.

Ἄλλος μὲν Βαβυλῶνος ἐπίδρομον ἅρμασι τεῖχος,
Ἄλλος δ' Αἰγύπτου δείματο πυραμίδας.
Καὶ πόντον πεζός τις ἐπήλασε, καὶ διὰ γαίης
Νῆας εὐστέλμους ἤγαγε Θρηϊκίης.
Αὐτὰρ ἐγὼ σκοπίην τε καὶ ὄρεα μικρὰ τινάξας
Χειρὶ γιγαντείῃ κῆπον ἔνυδρον ἔχω.

Ad Gigantium domorum ædificatorem. CCXXV.

Alius quidem Babylonis pervia curribus mœnia,
Alius verò Ægypti fabricavit Pyramidas.
Alius etiam per pontum processit, & per terras
Thracias navigia bene transtrata perduxit.
Verum ego speculam, & exiguos montes concutiens
Manu giganteâ, hortum irriguum habeo.

NOTÆ.

Hoc quoque Carmen, uti & tria sequentia, à Cl. V. P. D. Joanne Baptista del Miro transmissa ad me fuere, descripta è MS. Cod. Vaticano, qui multis scatet erroribus, & suspectis lectionibus, ut mihi videtur. Inscribitur Epigramma *Gigantio*. Ego suspicor inscribendum *Sigantio*, quum facile parum attentus Librarius *Sigma* pro *Gamma* in Græco illo vocabulo accipere potuerit. Erat autem Sigantius Eremicola, & Nazianzeno amicitia conjunctus. Ad illum restat alterum Epigramma à Billio editum Tom. 2. pag. 180. Oper. Nazianzeni, & cum hoc non parum conveniens. Οἰκοδόμος, sive domorum ædificator fortasse dicitur, quòd ipsi sibi in monte domunculam ædificasset, atque hortum instruxisset; quare cum eo lepidè Gregorius confert celebres ingentium operum auctores.

Ἐπίδρομον ἅρμασι τεῖχος. *Pervia curribus mœnia*. In Vaticano Codice habetur ἐπίδρομον δείματο τεῖχος, pro quo legebam ἐπίδρομα δείματο τείχη. Verum in Codice Mediceo optimæ notæ pro δείματο legi ἅρμασιν, monuit me doctissimus Salvinius; &

ad eam lectionem versum concinnari, tum quòd infra habetur δείματο, tum quòd in Anthologia reperio Epigramma quoddam cum simili planè versu.

Ε'πήλασε. *Processit*. Ita scripsi, quum in Cod. Vatic. habeatur τίς ἤλασε. Fortasse etiam Gregorius scripsit τις ἂν ἤλασε. In sequenti versu prosodiæ ratio poposcit, ut scriberem ἐυστέλμυς pro ἀστέλμυς, quod habetur in eodem Codice. Pro μικρὰ in quincto versu legendum μακρὰ itidem suspicor.

Γιγάντειη. *Gigantæa*. Vaticanus Codex habet γιγάντίη, corruptè, ut reor. Cæterum & heic nescio, an σιγάντειη, *Sigantæa* potius scribendum sit, nempe ad Sigantium alludendo, qui suis manibus in monte sibi domum exstruxerat.

Ε'νυδρον. *Irriguum*. Tum in Vaticano, tum in Mediceo scriptum est ἄνυδρον, *aqua carentem*. At ἔνυδρον omnino legendum mihi videtur, ut aliquis versui sit sensus concinnus. In Epigrammate *ad Sigantium* per Billium edito ait Nazianzenus, se ad illum invisendum perrexisse; at solum fontem Sigantio absente à se fuisse salutatum: quod & hujus loci emendationem juvat, & ad Sigantium eumdem hæc quoque referenda mihi persuadet, nisi & apud Billium pro *ad Sigantium* scribendum sit *ad Gigantium*.

Ε'πίγραμμα εἰς τὴν Ε'κκλησίαν, ὅπε κατέμενε μεταχηματισθεῖσαν παρ' αὐτῦ. ἦν γὰρ ναὸς εἰδώλων.

ΑΡχαία πόλις εἰμὶ δαίμοσι καμῦσα
Αὖθις ἀνηγέρθην παλάμαις Γρηγορίε.
Ναὸς ἐτύχθη Χριςῦ. δαίμονες εἴξατέ μοι.

Epigramma in Ecclesiam, quæ, ubi manebat, ab ipso transformata fuit; erat enim Idolorum Templum. CCXXVI.

SUm urbs antiqua Dæmonibus fatiscens.
E converso excitata sum Gregorii manibus.
Templum Christi exstructum est. Dæmones abite.

NO-

NOTÆ.

E Codice Vaticano 480. pag. 16. depromtum est hoc Epigramma, quod num auctorem habeat Gregorium ipsum, an alium de Templo per Nazianzenum constructo loquentem, incertum est mihi. Fortasse etiam aliqua heic desiderantur, & mancus est aliquis versus. Planudes περὶ ἐγκαινίων Carmen hoc Nazianzeni citans, Sic effert.

Δαίμοσιν ἱρὰ κ᾽ ἀρχαίη πόλις εἰμὶ καμοῦσα
Αὖθις ἀνηγέρθην Γρηγορίου παλάμαις,
Οὔτινος ἢ πραπίσιν περικαλλὴς ναὸς ἐτύχθην
Ἵδρυμαι δὲ Χριστῷ. Δαίμονες εἴξατέ μοι.

Παραβολαί.

Τόσσα Χριστὸς ἔρεξε μέγας, μύθους δ᾽ ἀγόρευσε
Παραβλήδην ἐπὶ γαῖαν. ἕνα σπόρον ἔτι ὅμοιον,
Καὶ τὸν ζιζανίων σπέρματι συμφυέα.
Καὶ νάπυ. κληρονόμον τε θανόνθ᾽ ὑπὸ χερσὶν ἀθέσμοις.
Μάρκος μὲν δὴ ταῦτα, Πέτρου φυτόν. εὐρυχόρῳ δὲ
Ἑλλάδι Παύλοιο Λουκᾶς ἔγραψε τάδε.
Δαίμων, καὶ πυρετὸς, καὶ ἄγρη, λέπρα, λύσις τε.

Parabola. CCXXVII.

Tot Christus magnus fecit, verba verò loquutus est
Per parabolas super terram. Unum semen nequaquam simile,
Et cum zizaniorum semente simul natum.
Et sinapi, & heredem occisum manibus iniquis.
Marcus quidem hæc, Petri alumnus. Latè verò patenti
Græciæ Pauli alumnus Lucas hæc alia scripsit.
Dæmon, & febris, & vincula, & lepra, & paralysis.

NOTÆ.

E Codice Palatino-Vaticano 90. pag. 88. hæc eruta. At qui inter Nazianzeni Carmina à Billio edita quadragesimum ter-

tium, & sequens consulat, ubi Christi miracula, & Parabolæ fusiùs, & elegantiùs enarrantur, ista non magni faciet. Nobis tamen & hæc evulgare placuit; magnorum enim virorum vel quisquiliæ reverentiam poscunt. Quatuor priores versus leguntur & in Mediceo Codice. Pro πόσα, quod in primo versu idem Codex Medic. habet, Vaticanus legit ὅσα. Uterque Codex habet μῦθος. Mihi scribere placuit μύθους, ut sensus sibi melius constet. In tertio versu Mediceus habet τὸν, Vaticanus verò τῶν. In quarto Vaticanus legit κληρονόμος τε θαμειοῦ. Mediceus opem tulit. In postremo versu & ἄγρη, & λύσις, mihi suspecta sunt, & manca. In memorato Carm. XLIV. ita legitur.

Δαίμων, καὶ πυρετὸς, καὶ λέπρα, καὶ παράλυσις
Εἶξε λόγῳ Χριστοῦ. ——————
Dæmon, & febris, & lepra, & paralysis
Verbo Christi cesserunt. ——————

Θρῆνοι.

Μή τις ἐμοῖς παθέεσσι, καὶ ἄλγεσιν, ἠὲ κάκιστος
Τέρποιτ', ἠὲ τὶς ἐσθλὸς ἀμιάζοι φρένα κούφην.
Τὸν μὲν γὰρ τὶς ἔταξεν ἀρείονα ἐσθλὸν ἄνουσον;
Ὃς δ' οἶδεν καὶ νοῦσον ἀρηγόνα. ἢ ῥυπόωσι
Φάρμακον, ἢ καθαροῖσι πάλην, καὶ κῦδος ἔχουσαν.
Ἄλλοις κῦδος ἄμοχθον ἄναξ πόρες: αὐτὰρ ἔμοιγε
Καὶ τὸ φίλον παθέεσσι καὶ ἄλγεσι ῥεῖα λαβέσθαι.

Lamentationes. CCXXVIII.

Ne quis aut improbus de calamitatibus, doloribusque meis
Delectetur, aut probus facile mœreat.
Illum enim probum quis sine morbis meliorem effecit?
Hic verò morbum etiam novit sui defensorem, tum impuris
Medicinam, tum puris luctam & victoriàm conferre.
Aliis victoriam, Christe, sine labore peperisti. At mihi
Per calamitates, & dolores gratum est te obtinere.

N. O.

NOTÆ.

IN MS. Cod. Vaticano 482. pag. 61. hæc habentur, sed admodum corrupta. Præsto mihi adfuit Codex Mediceus. Variantes lectiones utriusque Codicis subjiciam. In primo versu pro παθέεσι Vaticanus habet παθέεσι; in secundo λύματοι pro λύμάζοι; in tertio τὸν μὲν γε pro τὸν μὲν γε.

Ἐσθλὸν λύσσον. Ita Vaticanus. At Mediceus ἐσθλὸς λύσσος. Ego interrogantis specie hæc lego, ut sit sensus: Quandonam probus aliquis sine morbis, & ærumnis melior evadit? Contra qui morbis vexatur, id sibi utile intelligit &c. Salvinius Mediceo Codici adhærens, ita vertit sine interrogatione.

Nam bonus, & sanus meliorem judicat ægrum.

In quarto versu Codex Vatic. habet ὅς δ' οἶδεν. Mediceus verò ὅς οἶδεν. In utroque Codice scriptum est ἀρηγόνα, *defensorem*: quod neque displicet; morbi enim defendunt hominem à nonnullis peccatis. Salvinio tamen ἀρείονα legendum potius videtur. In quincto pro πάλην, & ἔχουσιν, Cod. Vatic. habet πάλιν, & ἔχουσι. In sexto pro ἄλλοις, & πόρες, idem Codex habet ἄλλον, & πόρεν.

Finis Carminum S. Gregorii Nazianzeni.

De

De SYNISACTIS, & AGAPETIS.

DISQUISITIO I.

Ad Clarissimum, ac Eruditissimum Virum

P. D. BERNARDUM DE MONTFAUCON

Monachum Benedictinum è Congregatione S. Mauri.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Virginitatis studium quàm præstans, & antiquum. Seculo Ch. III. cohabitantes cum sacris Virginibus Clericos S. Cyprianus arguit. Quibus nominibus familiaritatem hanc ipsi tegerent. Feminis *Synisactis* usus & Paulus Samosatenus. Concilia occurrunt morbo. Seculo Ch. IV. ejus vis latiùs serpit. Monachi potissimum hujus criminis rei, quorum genera varia recensentur, uti & Virginum sacrarum. Excusationes, & ratiunculæ à Synisactis adhibitæ. *Caritas* præsertim deprædicata. *Sororum*, & *Fratrum* tituli adhibiti. Arelatensis Concilii Canon à censura Dodwelli vindicatur. Cœlibatus Presbyterorum antiquitus in usu, & sub præcepto. Origo *Synisactorum*, & *Agapetarum* ante S. Cypriani tempora. Quibus Apostolorum verbis abuterentur. Qui Hæretici hoc vitio infames. Canones in *Agapetos*, & *Synisactos*.

MEmineris, Montfauconi amantissime, quibus te literis exceperim, ubi Italici Itineris tui Diarium, ac monumenta in lucem prodiere, & quibus tecum luserim querelis, quasi per illud opus omnigena eruditione refertum optimè non fuisses de re literaria, & de nostris Bibliothecis meritus, & quasi per te asportatis, vulgove proditis, tot abditis Italorum opibus, eam unus glo-

gloriam occupasses, quæ multis apud nos Eruditis æternitate donandis sat erat. Memineris, inquam; ut enim ingenio, ita & memoriâ mirum polles. Verebar autem, ne eumdem ludere ludum adhuc viderer, quum tibi Monasticam vitam professo Disquisitionem hanc in mei erga te obsequii tesseram inscribere statui, Monachis non admodum sanè gloriosam. Nimirum heic tibi occurrant, quæ vel beatis illis Ecclesiæ temporibus in Monachorum mores irrepsere vitia; & pro instituti tui dignitate fortasse irascaris tum eorum flagitiis, tum etiam mihi ex antiquitatis penu singula sincerissimè producenti. Quandoquidem tamen tu illi Monachorum cœtui nomen dedisti, qui pietate æquè, & literarum culturâ multos alios post se relinquens, Gallias, imo cęteras Christiani orbis provincias, nunc implet egregiis virtutum, famæque monumentis: tam male de te judicare nolui, ut diu suspicarer, hinc aliquam vel minimam tibi creandam esse molestiam, quum præsertim de iis Monachis sit res, qui tantum à te & temporis, & instituti ratione distant. Quare non hilarem dumtaxat animum à te expectare cogor, sed etiam exigere posse mihi videor ab eximia humanitate tua, simulque sperare, fore ut quamquam summopere occupatus in Latio donandis, atque evulgandis tot ἀνεκδότοις Græcorum Patrum scriptis, hanc meam, qualiscumque sit, lucubrationem percurrere velis, neque tantùm percurrere, sed benevolè quoque complecti. Cum ista itaque spe, imo fiduciâ, tecum jam ad inquirendum procedo, quid *Synisacti*, Συνείσακτοι, quid *Agapeti*, Ἀγαπητοί, antiquis Ecclesiæ Christianæ temporibus fuerint, quam gentem tot Carminibus Nazianzenus noster exagitat. Hanc quidem eruditionis sacræ particulam, ut nosti probè, sparsim pertractavere nonnulli, & potissimum in tertia Dissertatione Cyprianica Henricus Dodwellus, vir inter Heterodoxos celebris. At quum Platonicâ potius, quàm Ecclesiasticâ supellectile hujusmodi argumentum ille exornaverit, locum etiam aliorum calamis fecit, ut diligentiùs in eadem arena versarentur. Disquisitionis autem hujus beneficio constabit, quid *extraneæ*, quid *subintroductæ* mulieres fuerint, quarum usum toties à sacris Canonibus, Sanctisque Patribus interdictum novimus. Certè hujusmodi feminarum mentio quum apud Gratianum in Decreto interdum occurrat, mirum tamen est, quàm male veteres Glossarum conditores, atque Ecclesiastici Juris periti vocabula hæc intelle-

tellexerint, & quàm pejus explicuerint. Itaque tum originem, tum progressus, tum finem hujusce pestis inquirere juvat, præ oculis tamen ætate Gregorii potissimum habitâ, cujus Carminibus illustrandis nunc nostra oratio vacat.

Compertum est, ab ipsis Apostolis Virginitatis studium summis laudibus fuisse ornatum, uti Conjugio longè præstantius. Hinc vel ipsis prioribus Ecclesiæ seculis complures tum viri, tum feminæ ejus cultum Matrimonio præposuere: quæ disciplinæ forma quòd sacros Ecclesiæ ministros præcipuè deceat, ab ipsis etiam præ aliis diligentiùs usurpata est, ita ut à Latinis saltem Patribus, atque Conciliis subiude cautum jure fuerit, ne quis ad majora Ecclesiæ ministeria ascendens, conjugio amplius operam daret, reliquis libertate relicta eam sequendi vitæ normam, quæ laudabilis quidem est, sed pari perfectione minimè constat. Quare quæ nunc etiam inter Catholicos vigent, atque laudantur, Castitatis ac Virginitatis vota, totius antiquitatis calculo, exemplo, & usu probata reperimus. Temperare autem mihi non possum, quin Tertulliani vetustissimi testis, & Eusebii Cæsariensis in hanc rem verba referam. Ita ille virginem alloquitur cap. 16. de veland. Virgin. *Nupsisti Christo, illi tradidisti carnem tuam, illi sponsasti maturitatem tuam; incede secundum Sponsi tui voluntatem. Christus est, qui & alienas sponsas, & maritatas velari jubet, utique multò magis suas.* Eadem repetit lib. 1. cap. 4. ad uxorem, & in libro de Oratione, quem integrum propediem dabo Tom. III. Anecdotorum meorum. Eusebius verò Cæsariensis lib. 4. cap. 26. Vitæ Constantini, Ἀγνείαν, inquit, καὶ παμπληθεῖ παρθενίαν γυναῖκες ἱερωσύνῃ θεοῦ καθιερωμέναι μετῆλθον, ἁγνῷ καὶ παναγίῳ βίῳ, ψυχῇ, καὶ σώματι σφᾶς αὐτὰς καθιερώσασαι. H. e. *Castitatem, & inviolatam virginitatem multæ mulieres sacris dicatæ constanter retinuere, quum omni puritate, & sanctitate perfusa vita se totas corporibus., & animis Deo consecrassent.* Legendus idem in eod. lib. cap. 28 & lib. 2. cap. 16. Lege & Cyprianum in lib. de Habitu Virginum, imo universos fere Ecclesiasticos Scriptores, qui primis Christianæ Fidei seculis floruerunt, & Concilii Ancyrani Can. XIX. & Illiberitani Can. XIII. ut alia omittam.

Summo igitur in honore olim quoque erat, & colebatur Virginitas, eamque Christo promiscuè masculi, & feminæ vovebant, certantes, ut cum animo puro corpus etiam servarent purissimum.

At

At in sanctum hocce propositum glifcere fenfim vel antiquitus vitia cœpere: adeo quidquid in hac vita pretiofius occurrit, majoribus etiam periculis obnoxium eft. Itaque, ut omnia recenfeam, cum Virginibus Deo facratis tam arctum contubernium dein inftituerunt mafculi Deo dicati, five Clericalem, five Monafticam vitam profeffi, ut apud omnes male audire eorum cœperint mores. De Clericis primò fit fermo. S. Cyprianus in Epift. 62. ad Pomponium ita fcribit: *Poftulas, ut tibi refcribamus, quid nobis de iis Virginibus videatur, quæ quum femel ftatum fuum continenter, & firmiter tenere decreverint, detecta fint poftea in eodem lecto pariter manfiffe cum mafculis, ex quibus unum Diaconum effe dicis; planè eafdem, quæ fe cum viris dormiffe confeffa fint, affeverare fe integras effe*. Tum S. Epifcopus præcipit, ne Virgines cum mafculis habitent; *Non dico*, ait, *fimul dormire, fed nec fimul vivere, ne Diabolo infidianti, & fævire cupienti, ad nocendum detur occafio*. Hæc S. Cyprianus Seculo vulgaris Epochæ tertio, è quibus multa fcitu digna hauriuntur. Primum eft, vel tunc Virgines quafdam in Chriftiana Republica exftitiffe, quæ *femel ftatum fuum continenter, & firmiter tenere decreverint*. Atque his verbis profecto fignificatur, eas virginitatem fuam femel Chrifto Regi obligaffe. Idem clarius infra explicatur. *Quod fi*, inquit vir fanctus, *ex fide fe Chrifto dicaverunt, pudicè, & caftè fine ulla fabula perfeverent*. Item: *Chriftus, & Judex nofter, quum virginem fuam fibi dicatam, & fanctitati fuæ deftinatam jacere cum altero cernit, quàm indignatur, & irafcitur?* Addit: *Quæ hoc crimen admifit, non mariti, fed Chrifti adultera eft*. Impudenter igitur neget Petrus Martyr Hæreticus, ante Conftantini Magni tempora Virgines Deo facratas fuiffe. En certiffima fanctæ confuetudinis argumenta, quam noftrâ etiam ætate Catholica Ecclefia fectatur. Difcimus fecundò, Diaconos voto eodem caftitatis obftrictos fuiffe, qui enim, ut inquit Cyprianus, *integritati, & continentiæ præeffe* debebant, contubernium, imo communem lectum cum quibufdam ex iis Virginibus habuere. Denique tam fœdam, fufpectamque confuetudinem à Virginibus excufatam fuiffe, quafi nullum pudicitiæ detrimentum intercederet. Illæ fiquidem, *quæ fe cum viris dormiffe confitebantur, fe integras effe afleverabant*.

Atque hæc prima videntur effe *Agapetorum*, & *Agapetarum* in Ecclefiafticis Hiftoriis exempla: quod tamen diligentiùs infra exquire-

quiretur. Συνεισάκτυς, *Synisaƈtos*, sive, ut ita dicam, *Cointroduƈtos*, & *Cointroduƈtas* feminas Græci appellare consueverunt, aut etiam *Agapetos*, & *Agapetas*, quòd se puro amore diligere dictitarent. *Agapetes* propterea in Papiæ Lexico dicitur *Lenocinator*, *& qui cum feminis illicitè conversatur protacius Clericus*. Tam arƈtam verò familiaritatem speciosis tegere nominibus, vel Cypriani ævo, nullamque impudicitiam ex ipsis amplexibus sequi, sed animorum tantùm, & non corporum, eam fuisse concordiam, atque amorem, vox illorum erat. Quod si diƈtis fides negabatur, tum Virgines de prona semper in obtreƈtationem, ac mali suspicionem hominum natura conqueri, obstetricum verò fidem appellare, suumque harum testimonio pudorem deprædicare intaƈtum. Diutius non tulit in grege suo contagionem hujusmodi S. Episcopus Cyprianus; sed masculos à feminis separari, utrosque verò severissimæ pœnitentiæ regulas subire jussit. *Nec aliqua*, ait, *putet se posse hac excusatione defendi, quod inspici, & probari possit, an Virgo sit; quum & manus obstetricum, & oculi sæpe fallantur*. Tum addit: *Certè ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio, & osculatio, & conjacentium duorum turpis, & fœda dormitio, quantum dedecoris, & criminis confitetur*! Neque in Epistola dumtaxat ad Pomponium Cyprianus pessimum hunc morem sugillat, sed & in Epist. 6. ad Presbyteros, & Diaconos fratres, ubi hæc habet: *Doleo, Christi membra, & jam Christum confessa, per concubitus illicitos inquinare, nec à Diaconis, aut Presbyteris regi posse; sed id agere, ut per paucorum pravos mores, multorum, & bonorum Confessorum gloria honesta vitietur*. Clariùs id etiam significat in Epistola sequenti ad Rogatianum, inquiens: *Non deesse, qui Dei templa, & post confessionem sanƈtificata, & illustrata prius membra, turpi & infami concubitu suo maculent, cubilia cum feminis promiscuè jungentes, quando etsi stuprum conscientiæ eorum desit, hoc ipsum grande crimen est, quòd illorum scandalo in aliorum ruinas exempla nascantur*. Nimirum tam altas jam in Africa radices egerat ista licentia, ut vel ipsi Confessores, Dei Templa animata, quique in mediis tormentis Christi Fidem constantissimè confessi fuerant, religioni sibi non ducerent, cum sacris Virginibus concumbere, caussati nullius libidinis afflatu corpus inde inquinari.

Sed Cyprianum dimittamus, sequentia tempora exploraturi. Paucis annis post sanƈtissimi hujus Episcopi gloriosam mortem, Antio-

Antiochenam Ecclesiam flagitiis, ac Hæresibus turbavit Paulus Samosatenus ibi Episcopus. Præter alia vitia, quibus gregem suum inficere, ac perdere cœperat, illud non ultimum; quod feminas συνεισάκτους non Presbyteris tantùm, ac Diaconis suis indulserit, verum & ipse earum consuetudine fuerit usus. Extat apud Eusebium Eccl. Hist. lib. 7. cap. 30. scripta ad Dionysium Romanum Pontificem Epistola ab Episcopis Antiochiæ iterum coactis, ut in Paulum sententiam dicerent. Ibidem hæc habentur. Τὰς δὲ συνεισάκτους αὐτοῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων; H. e. *Quid heic referre attinet feminas, quas Coïntroductas Antiocheni appellant, tam ipsius, quàm Presbyterorum ejus, ac Diaconorum?* Addunt etiam: Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνα ἀγνοοῦμεν, ὅσοι ὑπὸ τοῦ συνεισάγειν ἑαυτοῖς γυναῖκας ἐξέπεσον, οἱ δ' ὑπωπτεύθησαν· ὥστ' εἰ καὶ δοίη τις αὐτῷ τὸ μηδὲν ἀσελγὲς ποιεῖν, ἀλλὰ τήν γε ὑπόνοιαν τὴν ἐκ τοῦ τοιούτου πράγματος φυομένην ἐχρῆν εὐλαβηθῆναι, μή τινα σκανδαλίσῃ, τοὺς δὲ καὶ μιμεῖσθαι προτρέψηται. *Neque illud ignoramus, quot ex ejusmodi mulierum contubernio partim in preceps lapsi sint, partim in suspicionem venerint. Itaque etiamsi quis concesserit, nihil ab eo turpe committi, suspicionem tamen, quæ inde solet gigni, vitari oportebat, ne cuiquam scandalo foret, neve aliquos ad imitationem sui provocaret.* Ut autem infra legitur, duas ipse Paulus ætate florentes conspicuasque feminas, quocumque pergeret, circumducebat.

Porro damnari quidem, sed ab improborum mentibus, atque à corrupta hominum natura minimè eradicari potuere Pauli Samosateni errores, atque flagitia, ac præsertim τῶν συνεισάκτων abusus. Quamobrem Ancyrana Synodus circiter Annum Christi 314. celebrata pestem hac fulminibus Ecclesiasticis iterum petere coacta est. Canon 19. his constat verbis. Τὰς συνερχομένας παρθένους τισὶν, ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλύσαμεν. Idest: *Virgines, quæ cum quibusdam congrediuntur, prohibuimus.* Sive, ut vertit Dionysius Exiguus, *Virgines, quæ conveniunt cum aliquibus, tamquam sorores, habitare prohibemus.* Ubi συνερχομένας respondere videtur τῷ συνεισάκτους. Ancyranæ Synodi decreta sequutus est Canon Tertius Nicæni Concilii Primi, in quo Sanctissimi illi Episcopi *Agapetarum* consortium omnino interdicunt. Damus ipsa Canonis verba, quippe in eis συνεισάκτους memorari animadvertimus. Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μη-

ρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν. Hoc eſt. *Vetuit omnino magna Synodus, ne Episcopo, Presbytero, Diacono, aut ulli penitus eorum, qui ſunt in Clero, cointroductam, ſeu* συνείσακτον, *habere liceat mulierem*. Dionyſius Exiguus vertit *mulierem ſubintroductam*, quaſi non συνείσακτον, ſed παρείσακτον ſcriptum fuerit in eodem Canone, quo poſtremo vocabulo uſus eſt Apoſtolus ad Gal. II. 4.

Hactenus igitur, quantopere ſtuduerint vetuſtiſſimi Patres, ut perniciosum hunc morbum à Chriſtiano populo averterent, exploravimus. Nunc verò quantum virium illi deinde acceſſerit, inſpiciamus. Non Africam ſolam, ſed conterminam Ægyptum, & reliquum Orientem Seculo Chriſti quarto hujuſmodi contagio pervaſit, adeoque excrevit, ut omnes fere Sanctiſſimi Scriptores calamum in eam ſtringere coacti fuerint. Celebre eſt in Eccleſiaſtica Hiſtoria Leontii facinus à S. Athanaſio ſub finem Apologiæ primæ de Fuga ſua commemoratum. Accuſatus hic fuerat, quòd commercio cujuſdam juvenculæ mulieris uteretur, juſſuſque proinde ab ejus contubernio abſtinere. At Leontius, ut ſibi liberiùs cum muliere verſari deinceps liceret, omniſque impudicæ conſuetudinis ſuſpicio tolleretur, ſe ipſum caſtrandum dedit. Neque tamen vel ita umbram ſceleris detergere potuit, quominus, quum Presbyter eſſet, deponeretur. Hæc Athanaſius. S. verò Baſilius Epiſtolam, quæ 198. eſt in edit. Pariſ. Anni 1618., ad Petigorium Presbyterum ſeptuagenarium ſcribens, eidem vitio vertit, quòd uteretur feminæ συνεισάκτε contubernio. Ille quidem ſe ἐλεύθερον τῶν τῆς σωματικῆς πάθης, *liberum ab omni carnis affectu* profitebatur: quod ſanè de ejus ætate veriſimile fuit. Cenſuram nihilominus Baſilii Magni non effugit, quippe etſi criminis ſuſpicio à Perigorio ſane abeſſet, peſſimo tamen exemplo periculum reliquis creabatur.

Jamque ad Gregorii noſtri tempora, ac Poëmata venimus, quibus titulus eſt εἰς ἀγαπητὰς, *in Agapetos*, & περὶ τῶν Συνεισάκτων, de *Syniſactis*, ſive *Cointroductis*, ut hoc vocabulum Latinè aliquo modo reddamus. Monachos autem tantùm, & non Clericos, heic S. Gregorius hujus flagitii reos facit. Quod ut melius liqueat, & quomodo Monachi tam ſeveræ alioqui vivendi diſciplinæ addicti, in adeo turpem devoluti ſint vitæ rationem, perſpiciatur: meminiſſe oportet, Monachorum olim triplex genus fuiſſe. Nempe, ut S. Hieronymi verbis in Epiſt. ad Euſtochium 22. utar, *Primum Cœnobitarum,*

quod

quod Ægyptii Saufes gentili lingua vocant, nos In communi viventes possumus appellare. Secundum Anachoretæ, qui soli habitant per deserta, & ab eo quod procul ab hominibus recesserint, nuncupantur. Tertium genus est, quod Remoboth dicunt, deterrimum atque neglectum, & quod in nostra Provincia aut solum, aut primum est. Hi bini, vel terni, vel multò plures simul habitant suo arbitratu, ac ditione viventes &c. Cassianus itidem in Collat. 18. cap. 4. eadem Monachorum genera in Ægypto haberi affirmans, tertium *Sarabaitas* appellari ait. Tum illorum mores, improbamque vivendi normam pluribus describit. Inter cætera inquit: *Hi igitur, dum Cœnobiorum nullatenus expetunt disciplinam, nec seniorum subjiciuntur arbitrio, in suis domiciliis perseverant, construentes sibi cellulas, easque Monasteria nuncupantes.* Addit infra: *Districtionem Cœnobii declinantes, bini, vel terni in cellulis commorantur, non contenti Abbatis cura, atque imperio gubernari, sed hoc præcipuè procurantes, ut absoluti à seniorum jugo, exercendi voluntates suas, & procedendi, vel quò placuerit evagandi, agendive quod libitum fuerit, habeant libertatem* &c. Iisdem fermè verbis à S. Hieronymo in Epistola superius laudata, & à S. Benedicto in Regula, describuntur Sarabaitarum mores. Quædam tamen addit S. Hieronymus, quæ plurimum ad uostri argumenti illustrationem conferre possunt. *Habitant*, inquit, *quamplurimum in urbibus, & castellis. Apud hos affectata sunt omnia, laxæ manicæ, caligæ follicantes, vestis crassior, crebra suspiria, visitatio Virginum.* En Hieronymo teste quanta olim cum licentia Monachi Sarabaitæ viverent, & cum *Virginibus* versarentur. Nullas autem alias Virgines heic designatas puto, quàm Deo sacras, & *Agapetas*, in quarum familiaritatem Monachi isti Cœnobiticam disciplinam perosi irrepserant.

Gregorius verò noster in Carm. 46. *ad Monachos in Cœnobio degentes*, non obscurè duplex Monachorum genus distinguit, eorum nempe, qui sub uno Abbate communem vitam moribus sanctissimis ducebant, & eorum, qui Abbatibus subjici renuebant. Postremos οἰοζύγς appellat, hoc est, *solitariæ vitæ addictos*; non quòd remoti à populo in eremis viverent, sed quòd aliorum Monachorum contubernium fugientes, soli suis in domibus habitarent. Qui igitur Monachi solitudine contemtâ *in urbibus, & castellis* agebant, eos etiam Virginibus συνεισάκτοις, seu *Agapetis*, delectatos fuisse, omnino verisimile mihi videtur. Quod enim est ad Virgines Deo sacras, animadvertendum est, ipsas primum ædi-

P bus

bus propriis, & parentum custodiâ fuisse contentas; tum verò & ipsas Monasteriis, sive Asceteriis, ad instar Monachorum, includi, & solemniori voto se Christo dicare cœpisse, sacro velamine ab Episcopis accepto. Postremum hoc, seculo dumtaxat Christi quarto, usurpari cœptum est. S. Hieronymus in Epistola 16. ad Principiam: *Suburbanus*, inquit, *ager vobis pro Monasterio fuit, & rus electum pro solitudine, multoque ita vixistis tempore, ut ex imitatione vestri, & conversione multarum, gauderemus Romam factam Hierosolymam. Crebra Virginum Monasteria, Monachorum innumerabilis multitudo, ut pro frequentia servientium Deo quod prius ignominiæ fuerat, esset postea gloriæ*. Idem alibi Monasteria Virginum in Oriente excitata describit. Omnino quoque legenda sunt in hanc rem S. Augustini verba lib. 1. cap. 31. de Moribus Eccl. Catholicæ. Postquam enim laudavit Monachorum vitam, ita loqui pergit: *Hæc est vita feminarum Deo solicitè, castèque servientium, quæ habitaculis segregatæ, ac remotæ à viris quam longissimè decet, pia tantùm illis caritate junguntur, & imitatione virtutis. Ad quas juvenum nullus accessus est, neque ipsorum quamvis gravissimorum, & probatissimorum senum, nisi usque ad vestibulum necessaria prabendi, quibus indigent, gratia*. Audiamus & Nazianzenum, qui in Carm. ad Hellenium de Virginibus Christo dicatis hæc habet:

Αἱ μὲν ὁμηγυρέες ξυνὸν πόθον ἀμφιέπουσαι
Οὐρανίου ζωῆς ἶσά τε μέτρα βίου.
Αἱ δ' ἄρ' ἑοῖς τοκέεσσι παρήμεναι ἀδρανέεσσιν,
Ἠὲ κασιγνήτοις μάρτυσι σωφροσύνης.

Hoc est: *Aliæ quidem simul congregatæ commune desiderium foventes Cælestis vitæ, similesque vivendi modos; Aliæ verò suis parentibus assidentes infirmis, aut fratribus testibus temperantiæ* &c.

Aliæ igitur Virgines erant, quæ sub uno conclavi commune vivendi institutum servabant; aliæ, quæ adhuc in paternarum ædium secreto curam parentum, atque affinium suscipiebant, ipsosque suæ continentiæ testes habebant. Propterea S. Ambrosius in Exhort. ad Virgines ita loquitur: *Nullus sit tuus sine matre progressus, quæ sit anxia custos pudoris*. Et quidem inter Virgines sacras, quæ apud parentes in domo propria versabantur, Marcellina præcipuè fuit ejusdem S. Ambrosii soror, quam ille ita alloquitur lib. 3. cap. 1. de Virginibus. *Beatæ memoriæ Liberius, quum Salvatoris Natali ad Apostolum Petrum Virginitatis professionem vestis quoque mutatio-*

tatione signares, adstantibus etiam puellis Dei compluribus, quæ certarent invicem de tua societate: Bonas, inquit, filia nuptias desiderasti: Eustochium verò, Principia, Sophronium, aliæque non paucæ Virgines, quarum S. Hieronymus mentionem facit, nullis sese Monasteriis addixerant, & sub una parentum custodia degebant: Quare mirum non est, si ex hisce postremis Virginibus nonnullæ interdum aut parentibus fratribusque orbatæ, aut infirmitate, aut paupertate, aut aliis incitatæ rationibus, Clericos, & Monachos vagos in contubernium suum adsciscerent, unà cum iis peregrinarentur, imo communem iis suum quandoque facerent lectum. Necessitatem nimirum hinc petendi alieni ministerii, inde verò præstandi, singuli præferebant. Atque ita factum, ut parentum ac fratrum loco sæpe succederent Clerici, sive Monachi ad puellarum virginitatem custodiendam, seu ut melius dicamus, perdendam. Quis enim tantum sibi à virtute sponderet, ut juxta ardentissimum ignem positus ardorem numquam conciperet?

Sunt in hanc rem S. Joannis Chrysostomi Orationes duæ, quarum una inscribitur ad viros τὺς ἔχοντας παρθένυς συνεισάκτυς, h. e. *qui habent Virgines Syneisactas*, sive *cointroductas*; altera ad fœminas τὰς ἐχύσας ἄνδρας συνεισάκτυς, h. e. *quæ habent viros Synisactos*, sive *cointroductos*. In secunda hæc habet S. Episcopus: *Jam autem si te rogavero caussam hujus contubernii, prætextum aliquem dicere potes? Infirma sum mulier, neque sola valeo meo usui sufficere.* Ita verò argumentum hujusmodi Chrysostomus: *Enimverò quum hæc cohabitatoribus vestris objicimus, ab eis contraria audimus* &c. Tum alia addit, quæ apud illum colligere præstabit. Piis etiam nominibus consuetudinem tam absurdam Monachi, & Clerici obtegebant, Caritatis videlicet, quam quum omnes in infirmos exercere debeamus, quantò magis, ajebant illi, in sexum infirmum? Atque hinc sanè *Agapetorum*, atque *Agapetarum* nomen originem habuit; Ἀγάπη enim, ut omnes ferme norunt, *dilectionem* & *Caritatem* Latinè significat, eamque dumtaxat, quæ animi spiritusve, non corporis, conjunctionem parit. Ita fœdum contubernium, ac periculosam vivendi normam sanctissimis nominibus fucabant. Audiamus Nazianzenum.

Η' ἀγαπητή συ, καὶ τὔνομα τῦτο τὸ σεμνόν:
Φεῦ, φεῦ μή τι ἔχῃ καὶ ῥυπαρᾶς ἀγάπης.

Hoc est: *Dilecta tua est, & nomen quidem honestum est,*

 Heu,

Heu, heu ne quid habeat spurcæ dilectionis.

In Carmine etiam Tertio, quod inscribitur *Præcepta ad Virgines*, de Diabolo Virgines perdituro hæc scribit:

Πολλάκι μὲν συνάγειρεν ὁμόφρονας ἀλλήλοισι
Πνεύματι, καὶ φάος ἦλθεν, ἐπωνυμίην τέ γε σεμνὴν,
Τὴν ἀγάπην καλέουσιν, ὑπήλυθεν. αὐτὰρ ἔπειτα
Ἐκ κραδίης ἐπὶ σάρκας ἄγων πόθον ἐγγὺς ἐούσας
Ἢ πῦρ, ἠὲ πυρὸς σημήϊα λυγρὰ δίδωσιν.

Hoc est: *Sæpe quidem collegit in unum concordes*
Spiritu, & speciem prætulit lucis; cognomentum verò honestum
(Agapen *vocant*) *subjit. At postea*
E corde amorem ad vicinas carnes deflectens,
Aut ignem, aut ignis signa molesta reliquit.

Nemo autem luculentiùs Christianæ Caritatis, unde Synisacti sibi præsidium quæsiverant, caussam egit, quàm Auctor libri *de singularitate Clericorum*. Quidam Origeni, quidam S. Cypriano jure potiori opus hoc tribuunt; certè antiquissimus ille, & gravissimus Scriptor est, Sanctique Hieronymi ævo saltem floruit. Ibi Clericos ad *singularitatem* hortatur, hoc est à contubernio feminarum avertit, quumque illi *Caritatem* prætenderent licentiæ morum, ita is occurrit: *De Caritate caussantur, qui secundùm verbum Esaiæ, amaritudinem pro dulcedine devorantes, nudam fœditatem velamento boni nominis tegunt, dum apud eos sub falsa Dilectione vera Dilectio violatur. Sed exclamat Caritas, & appellat: Tales ego non junxi; falsa altera est, quæ me simulando confingit. Numquam Dei præceptis obsisto; numquam fluxis faveo; per me sanctitatem non opto culpari. Calumnias mihi adversa germanitas facit; pericula & ego inter falsos fratres incurri.* Addit infra: *Dilectio est, inquiunt. O Dilectio, quæ invidet sibi! ò Caritas, quæ cupit se in vituperatione laudari! Grande miraculum, ut Virginum Caritas Virgines faciat velut conjuges credi, & conjugum Caritas conjuges faciat velut Virgines æstimari.* Hæc, aliaque fusè disertissimus ille Scriptor. Et sanè quis eorum dictis fidem habuisset, qui cum juvenculis non communem dumtaxat domum, & cubiculum, sed ipsum quandoque lectum habere solebant? Etsi enim quis concessisset, nihil turpe tali in re accidere, certè ingenti discrimini castitas objiciebatur, certè aliorum oculis creabatur non leve scandalum, & grandis offensa, at-

que

que ad malæ consuetudinis imitationem incitabatur prona alioqui in malum mortalium natura. Quantò autem magis declinanda hæc erant à viris, quos in Ecclesiæ suæ ædificationem elegerat Deus?

Meritò ergo Nazianzenus deformem Agapetorum Caritatem, & consuetudinem ita in Carminibus nuper editis improbabat:

Ἔπειτα δέ μοι διαθρύπτῃ
Ὡς δέ τις καθαρὸς, καὶ πνεύματι τὴν ἀγαπητὴν
Στέργων.
Deinde verò mihi delicias facis,
Tamquam quis purus sis, & spiritu dilectam
Amans.

Tum hoc præsertim argumentum urget, quòd periculo cadendi se nimium exponerent, & scandalis ansam præberent. Audiamus.

Σάρκα φέρων συζῇς ἀγαπητῇ σάρκα φερούσῃ,
Καί τι φρονεῖν οἴει τοὺς ῥυπαροὺς περὶ σοῦ;
Carnem ferens vivis cum dilecta carnem ferente,
Et quid putas de te sentire eadem face inquinatos?

Reliqua in hanc rem ab ipso pete. Acrioribus autem verbis inflictum Virginitati, & piæ Christianorum Caritati vulnus deplorat S. Hieronymus in Epist. 22. ad Eustochium *de Custodia Virginitatis* ad eam scribens. *Pudet*, inquit, *dicere*, *proh nefas! triste*, *sed verum est*. *Unde in Ecclesias Agapetarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo unde novum concubinarum genus? Plus inferam: unde meretrices univiræ? Eadem domo*, *uno cubiculo*, *sæpe uno tenentur & lectulo; & suspiciosos nos vocant*, *si aliquid existimemus?* Addit etiam: *Frater sororem Virginem deserit*, *cœlibem spernit Virgo germanum*, *Fratrem quærit extraneum; & quum in eodem proposito esse se simulent*, *quærunt alienorum spiritale solatium*, *ut domi habeant carnale commercium*. Quibus postremis verbis docemur, flagitium istud ea potissimum ratione à SS. Patribus damnatum fuisse, quòd inter viros feminasque *eodem proposito*, videlicet Virginitatis servandæ voto, adstrictos, locum haberet; tum clariùs liquet, *spiritale solatium carnali commercio* caussam, ac obtentum præbuisse. Quod autem ad hunc Hieronymi locum animadvertit Marianus Victorius, à vero prorsus abhorrere censent Billius in notis ad Nazianzenum, & Petavius in notis ad S. Epiphanium Hær. 67. Etenim non à sacris illis Christianorum Conviviis, quæ *Agapæ* nuncupabantur, & de quibus Disquisitionem ego subjungam,

gam, *Agapetarum* nomen prodiit (ut censet idem Victorius) quasi Hieronymi tempore in luxum, atque inhonestas epulas conversæ fuissent, sed quidem à *Dilectione*, & spiritus concordiæ, quo titulo probrosum cum Virginibus commercium Clerici, & Monachi honestare solebant. Verum non improbanda omnino Victorii conjectura infra videbitur, ubi Tertulliani verba quædam è libro *de Jejuniis* proferam; tametsi enim Hieronymi ævo non ideo *Agapetæ* nuncuparentur, quòd sacris Conviviis, sive Agapis, libidinem immiscerent, olim tamen ex nonnullorum impietate id factum fuerat.

Cæterum heic adnotare non oblivi∫car, male apud quosdam aut improbos, aut delicatulos S. Hieronymum audiisse, quòd *Agapetarum* vitia tam acriter insectaretur. En quid Sulpitius Severus ejus æqualis Dialogo primo de ipso habeat. *De familiaritatibus Virginum, & Monachorum, atque etiam Clericorum, quàm vera, quàm fortia prædicavit! Unde à quibusdam, quos nominare nolo, dicitur non amari. Nam sicut Belgicus noster irascitur, edacitatis nimiæ nos notatos: ita illi fremere dicuntur. Sprevit Virgo germanum fratrem, quærit extraneum* &c. Ipse porro S. Hieronymus argumentum hoc alibi consueta eruditione, ac libertate pertractat, & præsertim in Epist. 47. cui titulus *de vitando suspecto contubernio*, & in Epist. 2. ad Nepotianum, & in Epist. 51. siquidem ei tribuenda est, quam veluti fœtum supposititium in Tomum IX. rejecit Marianus Victorius. Hisce Scriptoribus *Agapetarum* abusum sugillantibus accedere possent S. Augustinus in Epist. 236. & S. Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 62. & 84. quos tamen compendii gratia omitto, ad alia progressurus.

Quò speciosiùs Virginum familiaritatem Clerici, & Monachi incrustarent, feminas *Synisactas* appellare consueverunt *Sorores*, se verò *Fratres*. Juvat Ancyranæ Synodi Canonem XIX. repetere his conceptum verbis: Τὰς συνερχομένας παρθένυς τισὶν, ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλύσαμεν. *Virgines, quæ cum quibusdam congrediuntur, tamquam Sorores, prohibuimus*. Eodem etiam sensu prolata sunt laudata nuper Hieronymi verba: *Cælibem spernit Virgo germanum, Fratrem quærit extraneum*. Atque huc referenda est l. 44. Cod. Theodos. lib. 16. tit. de Episc. Eccles. & Clericis, Anno Ch. 420. promulgata. Ibi enim Imperatores, ut pertinacem morbum frustra Canonibus Ecclesiasticis antea proscriptum suis etiam edictis extu-

lare

lare cogant, his utuntur verbis: *Eum, qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio SORORIÆ appellationis non decet. Quicumque igitur cujuscumque gradus Sacerdotio fulciuntur, vel Clericatus honore censentur, Extranearum sibi mulierum interdicta consortia cognoscant.* En *Sororia appellatio* familiaris *Agapetarum* generi, ut melius libido celaretur. En iterum *extranea* mulieres à Clericorum contubernio rejectæ: quod etiam in Illiberitano Concilio Can. 27. deinde verò aliis in Conciliis constitutum fuit. Propterea in Nicæno Can. 3. qui supra à nobis productus fuit, vocem συνεισάκτους, sive *Synisactos*, vetusti Scriptores Fulgentius Ferrandus cap. 112. & Isidorus Mercator verterunt *Extraneas* mulieres. Julianus verò Antecessor Constitut. 3. ex Novella 6. hæc ait: *Nulla autem facultas Diaconissis tributa est, habere secum quosdam velut Fratres, sive cognatos, vel quos dicere solent* Ἀγαπητούς. Alii Interpretes id feminarum genus *subintroductas*, *intromissas*, vel *adscititias*, atque etiam *commanentes* appellarunt, ut veteres Canonum collectiones fidem faciunt. Vide, si lubet, Concilii Carthaginiensis Tertii Can. 17. relatum etiam in Decreto Dist. 81. *cum omnibus* &c. ubi Clericis *Extranearum feminarum* cohabitatio interdicitur. Canone autem 25. ejusdem Concilii vetantur iidem ad viduas, vel Virgines accedere, *nisi jussu, vel permissu Episcoporum*: quod etiam statuitur in Codice Canonum Eccl. Afric. cap. 38. His adde Epistolam I. Siricii Romani Pontificis ad Himerium Tarraconensem, & Concilii Arelatensis Secundi Canonem 3.

Heic autem Henrici Dodwelli verba præterire non possum ita scribentis in Differt. 3. Cyprianica, ubi de *Synisactis*. *Quod huc referunt Canonem Tertium Concilii Arelatensis Secundi, frustra faciunt, ut existimo. Fateor equidem Canonis Nicani fere verbis eum Canonem esse conceptum. Quod verò additur inter feminas exceptas conversa uxor, planè id à Nicanorum Patrum mente; à συνεισάκτων, ut vidimus, exemplo alienum est; planè sapit Siricium cælibatus Clericorum patronum acerrimum, ipsum quoque venerandum illud, novis ausis, Nicanorum Patrum quærentem patrocinium.* Hæc Dodwellus, confidentissimè sanè, qui & hæc alia mox addit: *Quum recentiorum seculorum superstitione ita crevisset Virginitatis existimatio, ut conjugatis etiam æmulanda videretur, jam multi erant, qui sub conjugii prætextu Virginitatem nihilominus illibatam conservarint. Hos Fratrum Sororumque titulis ornant illorum seculorum Scriptores, ut à maritorum uxo-*

rumque illos officiis distinguerent. Jubet me locus iste proferre Arelatensis Canonis verba, ubi Clericis illis anathema dicitur, *qui in solatio suo mulierem, præter aviam, matrem, filiam, neptem, vel conversam uxorem, secum habere præsumserint*. In Concilio autem Nicæno vetantur Episcopi, Presbyteri, ac Diaconi *cointroductas* i seu συνεισάκτους mulieres in contubernio suo retinere, præterquam *matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, quæ omnem suspicionem effugiunt*. Ubinam heic, inquies, *conversa uxor* memoratur, quam tamen Arelatensis Canon commemorat? At, inquam ego, estne propterea à Nicænorum Patrum constitutionibus alienus Arelatensis Canon, unumque Siricium sapit acerrimum cœlibatus patronum? Nequaquam profectò. Etenim aut uxores in Sacerdotum contubernio permisit Nicæna Synodus, aut minimè. Si primum, cur matre, sorore, atque amita, de quarum continentia dubitare vix licebat, sigillatim enumeratis, *uxorem* prætermisere Sanctissimi Patres? Debuerat ejus ante alias exprimi nomen; nam, uti infra innuam, testibus innumeris Scriptoribus, ne Synodi quidem Nicænæ temporibus, Episcopi, atque Presbyteri uxoriæ rei dare operam sinebantur, saltem in plerisque Catholicorum Ecclesiis. Sin autem Nicæni Patres uxorum quoque cum Clericis cohabitationem edicto illo vetuere: quid aliud fecit Arelatense Concilium, nisi id ex indulgentia concedere, quod vetitum ante fuerat, dummodo inter eos nullum amplius intercederet commercium carnis, & vir *Fratris*, uxor verò *Sororis* appellatione deinde contenti essent?

Quod si Historiam Paphnutii à Socrate, ac Sozomeno literis traditam heic aliquis recantet, probaturus, ipsis quoque Sacerdotio initiatis conjuges retinere olim liberum fuisse: videat, ne rem dubiæ fidei in subsidium advocet. Nam si vera Paphnutii Historia est, apertissimè etiam constabit, reliquos Nicæni Concilii Patres in eam inclinasse sententiam, ut cœlibatus à Presbyteris omnino servandus esset, quod jam pluribus in locis religiosè fiebat, unumque Paphnutium, cæteris dissentientibus, intercessisse, & conjugii vinculum vel post Presbyterii susceptum munus suasisse. Ratio ergo poscebat, ut Nicæni Patres de concesso Presbyteris uxorum contubernio aliquid innuerent, ne silentio suo illud viderentur interdixisse. Sed quæ Paphnutii Historiæ habenda sit fides, è S. Hieronymo facile possumus intelligere. Ante Socra-

cratem, & Sozomenum, qui de Paphnutio talia ſcripſere, ipſoque ſeculo, quo habita fuit Nicæna Synodus, floruit Hieronymus. At is eorum certè non ignarus, quæ in celeberrima illa Synodo peracta fuerant, ad Pammachium in Epiſt. 50. vulgatiſſima hæc verba ſcribit: *Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certè poſt Sacerdotium in æternum pudici.* Tum contra Jovinianum: *Certè confiteris, non poſſe eſſe Epiſcopum, qui in Epiſcopatu filios faciat; alioquin ſi deprehenſus fuerit, non quaſi vir tenebitur, ſed quaſi adulter damnabitur.* Neque eſt quod quis objiciat, Hieronymum de conſuetudine tantùm Occidentalis Eccleſiæ agere; etenim Orientis, Ægyptique Eccleſias, atque ipſam Petri Sedem conſuetudine hac prorſus obligari affirmat, adverſus Vigilantium diſputans. *Quid facient*, inquit, *Orientis Eccleſiæ, quid Ægypti, & Sedis Apoſtolicæ, quæ aut virgines Clericos accipiunt, aut continentes, aut ſi uxores habuerint, mariti eſſe deſierunt?* Id etiam ab Africanis Eccleſiis conſtitutum fuiſſe, nos docent Canones Africani 3. 4. 16. 25. 70. & Can. 2. Concilii Carthag. 2. Anno 397. ubi videas ab ipſa Apoſtolorum traditione, atque inſtitutione, moris tam pii primordia derivari. His accedat S. Epiphanii auctoritas in Compendio lib. 3. imo totus antiquorum Patrum chorus, ac præcipuè Euſebii lib. 1. de Demonſtr. Euang. cap. 9. Gregorii Nyſſeni, Ambroſii, Chryſoſtomi, & Oecumenii, quorum teſtimonia colligas à Baronio ad Annum Chriſti 58. & 325. à Bellarmino, à Coccio, aliiſque vetuſtis Polemicæ Theologiæ Scriptoribus, & à nuperis Prænotionibus Myſtagogicis C. V. Nicolai Comneni Papadopoli Reſp. 3. ſect. 8.

Igitur ab uxoribus Seculo etiam vulgaris Epochæ quarto abſtinebant Sacerdotes; & quum incontinentiæ ſuſpicionem contubernium illarum cum iis, qui olim mariti fuerant, ſecum trahere poſſet, hinc à Nicænis Patribus tacita conſtitutione uxores cum Clericis habitare prohibentur. Grave, ut arbitror, poſtea nonnullis viſum eſt, mulieri, quæ ante Sacerdotium ad familiam regendam, liberoſque procreandos Deo auctore deſtinata fuerat, ita renunciare, ut ab ipſa familia, ac maritali domo excludenda foret. Quamobrem Conſtantinopolitani Imperatores Anno Chriſti 420. auctores fuerunt, ut uxores domi retinere Clericis liceret, alienato tamen quovis carnis conſortio. In Lege 44. Cod. Theod. Tit. de Epiſcop. Eccl. & Cler. lib. 16. quam retulimus ſupra, hæc ha-

habentur: *Illas etiam non relinqui castitatis hortatur adfectio, quæ ante Sacerdotium maritorum legitimum meruere conjugium; neque enim Clericis incompetenter adjuncta sunt, quæ dignos Sacerdotio viros sui conversione fecerunt*. Et huc referendus videtur Canon inter Apostolicos, ut vulgò audiunt, quintus ita conceptus: *Episcopus, aut Presbyter uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abjiciat*. Itaque si omnia à nobis prolata benè perpendantur testimonia, palam fiet, nil contra Nicænorum Patrum mentem ausos fuisse Arelatenses Patres, & Siricium Pontificem Maximum consuetudinem Ecclesiarum ferme omnium suis decretis confirmasse, imo indulgentia majori, quàm Nicænos Episcopos, usum, quamquam ab Hæreticis veluti severissimus cœlibis vitæ patronus traducatur. Multò magis constabit, impudenter agere Dodwellum, quum Presbyterorum Castitatem, & Virginitatis cultum, *superstitionem seculorum recentiorum* appellat, tota certè in ipsum antiquitate reclamante.

Cæterum eruditè facit Dodwellus, dum scribit, *Fratrum Sororumque titulis* post Sacerdotium susceptum consuevisse donari, qui prius *mariti* atque *uxores* fuerant. Nimirum sublatâ corporum conjunctione, restabat animorum, & instituti sanctissimi concordia. Id & ego supra adnotavi ad Nazianzeni Carmina εἰς μητέρα, & ad S. Paulini Nat. XIII. Tom. I. Anecdot. ubi de conjuge sua Therasia adstante agens Deum ita alloquitur:

Tu carnea nobis
Vincula rupisti.

Idacius verò eamdem Therasiam *de Conjuge Sororem Paulini factam* in Chronico tradit. Dodwellus ipse Amphilochii locum citat in Vita S. Basilii, ubi memoratur cujusdam Anastasii Presbyteri γυνὴ ὀνόματι μὲν, ἀδελφὴ δὲ τῇ χρήσει, *Uxor quidem nomine, at revera Soror*. Eadem nos docet S. Hieronymus in Epist. 28. ad Lucinium, ubi inquit: *Habes tecum prius in carne, nunc in spiritu sociam, de Conjuge Germanam, de femina virum, de subjecta parem*. Et in Vita Malchi: *Habeto me Conjugem Pudicitiæ, & magis animæ copulam amato, quàm corporis*. Verum antiquiora etiam istius consuetudinis, istorumque nominum, exempla habemus, ut intelligat Dodwellus, non recentiorum seculorum esse inventum morem dirimendi conjugalis commercii, quo castitas deinde coleretur. Certè vel ipsis ferme Apostolorum temporibus hæc scribebat S. Herma

ma lib. 1. Pastoris: *Post multos annos puellam banc visam ego recognovi, & cœpi eam diligere, ut Sororem.* Infra addit: *Sed impropera verba hæc filiis tuis omnibus, & Conjugi tuæ, quæ futura est Soror tua.* Libro etiam 3. Similitud. 9. cap. 11. Virgines quædam ita Hermam alloqui finguntur: *Nobiscum dormies, ut Frater, non ut Maritus.* Ad quæ loca eruditissimi Cotelerii notas consulere licet; ibi enim citantur Clementis etiam Alexandrini testimonia è lib. 3. & lib. 6. Stromat. & Venantius Fortunatus, & Canon 13. Concilii Arvernensis, & 12. Concilii 2. Turonensis, & 11. Matisconensis Primi.

Revocant me in semitam, unde divertere me coëgit Dodwelli confidentissimum ingenium, S. Hermæ verba, ut quo tempore in Ecclesiam Dei irrepserit *Agapetarum* pestis, & *Synisactorum* abusus, investigem diligentiùs. Si fidem Dodwelli conjecturis habemus, S. Cypriani ævo ortum suum debent *Agapetæ*; miram enim, ut hic Scriptor ait, continentiæ rationem à Christianis antea habitam fuisse, S. Justini, Athenagoræ, & Minutii auctoritate constat, neque locus antea fuerat *Agapetarum* sordibus. Sed longè ante Cypriani tempora hujusmodi morbum invaluisse, facile mihi persuadeo. Audisti, quid Virgines illæ ad S. Hermam dixerint, nempe: *Nobiscum dormies, ut Frater, non ut Maritus.* Erant igitur vel ea tempestate, qui cum Virginibus communem lectum haberent; & quum in eorum consuetudine aut nulla intercederet, aut nulla intercedere fingeretur impudicitia, ideo non *Mariti*, sed *Fratres*, appellabantur. Pergit autem narrare S. Herma, quid postea sibi contigerit. *Ea verò*, inquit, *quæ ex illis prima esse videbatur, amplexata me est, & osculari me cœpit; ceteræ verò quum vidissent me amplexari ab illa, & ipsæ cœperunt me ut FRATREM osculari.* Addit infra: *Mansi ergo illa nocte cum eis juxta eamdem turrim. Straverunt autem tunicas suas linteas in terram, & me in medio collocaverunt, nec quidquam aliud faciebant, nisi quod orabant.* Vides, ut nullus libidinis afflatus Hermæ cum Virginibus concubitum postea corruperit. Hoc idem jactitavere subinde reliqui συνείσακτοι, revera cum Virginibus concubantes, quod tamen S. Herma ab eis dissimilis in visione tantùm sibi objectum fuisse confixit.

Erunt nihilominus, ut suspicor, qui tam vetustam *Agapetarum* originem esse non putent, quippe in Pastoris Libro non

res

res vera, sed ficta narratur. Clarius igitur hac de re testimonium è Tertulliano petamus, qui certè ante S. Cypriani tempora floruit. Is in Lib. de Jejuniis cap. ultimo, ita in Catholicos, è quorum castris ad Montanum defecerat, oratione invehitur: *Apud te Agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet. Sed major his est AGAPE, quia per hanc adolescentes tui cum SORORIBUS dormiunt. Appendices scilicet gula, lascivia, atque luxuria. Quam societatem & Apostolus sciens, quum praemisisset: Non in ebrietatibus, nec in comessationibus; adjunxit: Nec in cubilibus, & libidinibus.* Quibusdam igitur Catholicis Tertullianus dicam dicebat, quòd eorum adolescentuli, peractis non sine nimio epularum usu Agapis, interdum cum Virginibus dormire non dubitarent. Verane, an falsa lividus hic Scriptor nobis narret, incertum est mihi. Illud certum, quum huic flagitio praetextum, gloriosumque vocabulum *Dilectionis*, sive *AGAPES* obtenderent adolescentes; quare vides, eos Tertullianum deridere, quasi majorem, quàm quae in sacris eorum temporum conviviis, sive *Agapis*, erat, *Agapen*, atque *Dilectionem* prae se ferrent. In Lib. etiam de Pudic. cap. 10. Calices Catholicorum, insculptumque illis sub imagine boni Pastoris Jesum Christum ipse Tertullianus appellat *ebrietatis idolum, & moechiae asylum post Calicem subsequuturae*. Idem alio in Libro, nempe de Exhort. Castitatis cap. 12. secundas improbans nuptias, & quarumdam spiritalium uxorum usum commendans, *Agapetarum* consuetudinem innocenter approbare videtur. Inquit enim: *Habe aliquam uxorem spiritalem; adsume de viduis, fide pulchram, paupertate doctam, aetate signatam. Hujusmodi uxores etiam plures haberi Deo gratum est.* Certè hinc sibi *Agapetae* aliquod defensionis argumentum arripere deinceps potuerunt.

Ut tamen altiùs inquiramus in hujus pestis originem, ad Platonicam Philosophiam primò divertere necesse est. Vix autem est quisquam inter eruditos, cui hanc in rem Socratis, ac Platonis dogmata ignota sint. Scilicet *Amorem* quemdam Philosophi illi excogitarunt, non corporum quidem, sed animorum, & hunc masculis etiam erga masculos communem fecere, uti luculenter ostendit in Praefatione ad Platonis Convivium Marsilius Ficinus. Hinc Apulejus Platoni impensè addictus tum alibi, tum praecipuè in Apologia totus est in Amoris hujus commendatione: & de *Venere*, ut

ut appellat; *Cœlite* loquens, *solis*, inquit, *illam hominibus datam esse*, *& eorum paucis*, *nullis ad turpitudinem stimulis*, *vel illecebris sectatores suos percellentem*. *Quippe ejus amorem non amœnum*, *& lascivum*, *sed contra incomtum*, *& serium pulchritudine honestatis virtutes amatoribus suis conciliare*. Porro ab Ethnicis ad Christianos speciosus hic amandi ritus aditum sibi fecit; atque uti apud illos quamplurimi male audiebant, quòd amorem animorum corporeis tamdem illecebris corrumperent, ita & apud istos eadem sinistra fama invaluit. *Fratris* autem, ac *Sororis* nomina, quibus συνείσακτοι velare deinde suam impudicitiam, atque à maritis distingui consueverunt, ipsa quoque à Gentilibus accepere Christiani, uti plura profanorum Scriptorum exempla, & loca docere nos possunt. Præterea si quidquam in re adeo à temporibus nostris remota conjicere licet, quibusdam Pauli Apostoli verbis *Agapetas* abuti cœpisse suspicor. Inquit is in Ep. 1. ad Cor. cap. 9. Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι: *Numquid non habemus potestatem mulierem Sororem circumducendi*, *sicut & reliqui Apostoli*? Quibus verbis significare videtur Paulus, cæteris Apostolis non uxores quidem fuisse, sed matronas quasdam honestissimæ vitæ, quæ tum Apostolis ipsis, tum sanctis aliis viris liberaliter victum suppeditarent, eisque sese comites adderent. Idcirco *Sorores* nuncupatæ, ut maritalis licentiæ suspicio prorsus excluderetur. *Aut certè*, inquit S. Hieronymus lib. 1. adversus Jovinianum, *si* γυναῖκας *uxores accipimus*, *non mulieres*: *id quod additur SORORES*, *tollit uxores*, *& ostendit eas germanas in spiritu fuisse*, *non conjuges*. Quare conjectura ducor, primis etiam Christianæ Reipublicæ temporibus quosdam fuisse, qui ut liberè cum feminis versarentur, his Apostoli verbis, uti & *Sororis* appellatione fuerint abusi. Aliud fortasse exemplum sacris è Literis petitum suam in rem trahere potuerunt *Agapeti*, uti videre est apud S. Epiphanium in Hæresi 78. quæ est Antidicomarianitarum num. 11. Postquam eruditus iste Scriptor caussam tradidit, cur Joanni Apostolo Virginem matrem Christus è Cruce pendens commendarit, hæc subdit: Ἀλλὰ μὴ τοῦτο γραφῇ εἰς βλάβην τισὶ, καὶ δόξωσιν ἐν τούτῳ λαμβάνειν πρόφασιν, συνεισάκτους καὶ ἀγαπητὰς ἐπικαλουμένας ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν διὰ κακομήχανον ὑπόνοιαν. Hoc est: *Vereor ne hoc ipsum*, *quod dico*, *fraudi sit aliquibus*, *ut ad Synisactas & Agapetas*, *quas vocant*, *feminas retinendas*, *quod genus pessimo sibi animi errore*

ma-

machinati sunt, fucum inde aliquem, & colorem arcessisse videantur. Verbis etiam Apostoli scribentis ad Philemonem abutebantur nonnulli, ut in Commentariis ad eamdem Epistolam prodit hæc scribens Theodoretus: Ὁ μακάριος Παῦλος. καὶ ἀγαπητὴν ὠνόμασε τοῦ Φιλήμονος τὴν ὁμόζυγα, ὡς τῇ πίστει κοσμουμένην. Θαυμαζέτω δὲ μηδεὶς, εἰ καὶ προσπταίουσι νῦν τινες τῷ προσρήματι τούτῳ. Οἱ γὰρ κακῶς κεχρημένοι τῷ πράγματι, τῇ προσηγορίᾳ τὴν λοιδορίαν προσῆψαν. πάλαι δὲ σεμνὸν τὸ ὄνομα, καὶ ἀξιέπαινον ἦν. Hoc est: *Philemonis conjugem, ut quæ fide esset ornata, Beatus Paulus Agapetam, sive dilectam appellavit. Nemo autem miretur, si nunc aliqui hoc verbo offenduntur. Qui enim re male usi sunt, effecerunt, ut male vocabulum ipsum audiret. Erat autem olim nomen honestum, & laude dignum.*

At quando Epiphanii eruditissimi, & sanctissimi Scriptoris mentionem nuper injeci, non prius illum dimittam, quàm nobis aperuerit, quibus præcipuè Hæreticis *Agapetarum* consuetudo olim placeret. Auctor ille est in Hær. 63. quæ est Originianorum num. 21. solitos fuisse hujus Sectæ cultores obscœnis libidinum modis sese inquinare, atque id potissimum curasse, ne in corruptis mulieribus aut fœtus conciperetur, aut signum ereptæ pudicitiæ appareret. Quin castitatis nomen nefandis congressibus obtendebatur, cui virtuti omnium maximè se illi simulabant addictos. At de Hieracitis in Hær. 67. num. ultimo clariùs loquitur Epiphanius, siquidem inquit: Χλευάζονται δὲ πλειότατα δι' ἃς κέκτηνται ἕκαστος συνεισάκτους γυναῖκας δι' ἃς εἰώθασι φιλοτιμεῖσθαι ἔχειν εἰς ὑπηρεσίαν. Idest: *Ceterum ridiculi vel maximè sunt* (Hieracitæ) *ob adscititias illas, & Cointroductas feminas, quas quum apud se habeant, ad quotidianum dumtaxat ministerium eas se adhibere gloriantur.* Encratitas quoque hujusmodi morbo antiquitus laborasse, evidenter idem Epiphanius affirmat; quamquam enim continentiam ii gloriosè admodum jactitarent, assiduè tamen cum virgunculis, atque mulierculis versabantur, cum iis iter faciebant, communem habebant & domum, & mensam, earumque ministerio utebantur. Quod si ad Nicolaitas, reliquorum fere Hæreticorum Antesignanos, primordia *Agapetarum* referre velis, non insulsè id facias; sed nullum rei testem dabis. Attamen animadversione dignum est, quod de Gnosticis à Nicolao prognatis idem S. Epiphanius scribit ad Hæresim 26. Nihil magis exploratum est, quàm

id

id hominum genus in omnem impudicitiam liberè, palamque effusum fuisse. Viri autem ab uxoribus discedentes, ita singuli singulas alloquebantur: Ποίησον τὴν ἀγάπην μετὰ τῦ ἀδελφῦ. *Fac Agapen cum Fratre*. Quibus ex verbis tum antiquitatem, tum etiam originem *Agapetarum* intelligere possumus, quum certè contubitum turpem, *Agapes*, seu *Dilectionis* nomine obtegerent Gnostici, impurosque concumbentes non alio, quàm *Fratris* nomine appellare solerent. Atque hæc de vetusta hujusmodi pestis origine.

Verum pervicaci morbo, uti jam vidimus, SS. Patres, & Concilia singulis seculis ire obviam, ac obniti non cessarunt, non rationibus modò, sed severis edictis, *Agapetarum* usum à Christiano grege exturbare conantes. Præter ea, quæ hactenus produximus, illustria sunt documenta Concilii Toletani Primi habiti Anno Christi 420. cujus Canon 6. *Puellam Dei*, videlicet Virginem Deo dicatam, prohibet familiaritatem habere *cum Confessore, aut cum quolibet Laico, sibi sanguinis alieni*: Toletanum verò Quartum habitum An. Ch. 633. Can. 42. *Cum Clericis*, inquit, *extraneæ feminæ nullatenus habitent*. Et Can. 43. damnat *Quosdam Clericos, qui legitimum non habentes conjugium, extranearum mulierum, vel ancillarum suarum interdicta sibi consortia appetunt*. Concilium Aurelianense Primum habitum An. Ch. 511. Can. 29. *Canonum statuta* renovat *de familiaritate Extranearum mulierum*: Turonense verò Secundum An. Ch. 567. Can. 10. *Nullus*, inquit, *deinceps Clericorum pro occasione necessitatis, aut caussa ordinandæ domus, Extraneam mulierem in domo sua habere præsumat*. Et Can. 13. Ministris Ecclesiæ facultatem largitur *mulieres Extraneas de frequentia cohabitationis ejiciendi*. Concilium quoque Moguntinum habitum An. Ch. 888. Can. 10. non *Extranearum* tantùm, sed & omnium feminarum contubernium Clericis interdicit.

Longam texerem Historiam, si singula Conciliorum reliquorum, Sanctorumque Patrum hac de re decreta proferre vellem. Proinde sat erit memorasse tum Concilium Trolejanum Primum, ubi cap. 9. multa in hanc materiem colliguntur, tum potissimum geminas Chrysostomi Orationes contra τὰς συνεισάκτους, in quibus pessimum facinus totis eloquentiæ nervis profligatur, quod & Palladius in Dialogis de Vita Chrysostomi tradidit, itemque Claudium Espencæum lib. 6. de Continentia. Neque Augusti Imperatores sibi defuere, ut ab orbe Christiano hujusmodi impudicitiæ

citiæ genus eliminarent; etenim præter Legem 44. Cod. Theodos. Tit. de Ep. Eccles. & Cler. quam supra indicavimus, & quam in Cod. Justinian. eodem Tit. & in Leges Bajoariorum Tit. 1. translatam habes, Justinianus ipse Novella 123. cap. 29. & Novella 137. cap. 1. *Extranearum* mulierum consortia proscripsit. Omitto quæ Photius in Nomocanone, Balsamon, aliique Græci de hisce mulieribus habent sive *Synisactis*, sive *Agapetis*, sive *Extraneis*, quo postremo vocabulo quamquam non diffitear, feminas interdum quascumque significari, in quas inhonesti cum Clericis contubernii suspicio cadere posset, vidimus tamen plerumque designari solas Virgines sacras in suum contubernium à Clericis, aut Monachis adscitas.

Nostrorum itaque temporum mores, piamque consuetudinem laudare tamdem liceat nobis, quando omnes fere Virgines Christo per solemne votum nuptæ, Monasteriis sese includendas tradunt, subeuntque pro ejus amore voluntarium, ac perpetuum carcerem, quo neque viris, neque libidinum suspicioni accessus restat. Utriusque hominis infirmitati bene ita cautum est, & præclusus incontinentiæ aditus, quum sibi nunc & Deo prorsus vivant in secretis sedibus, quæ olim huc illuc vagantes Mundo potius, quàm Christo vivere consueverant. Jam habet quod exoptat Christus puritatis amans, puras videlicet, atque à periculo deinceps cadendi remotas Virgines suas. Utinam tam pium studium in Ecclesia Dei semper excolatur, & fœda *Agapetarum*, ac τῶν συνεισάκτων nomina apud Majores nostros damnata audire contenti, damnare numquam amplius debeamus. Cum his votis quiescens, tuâ simul, Montfauconi amantissime, atque aliorum patientiâ diutius abuti desino.

D E

DE AGAPIS SUBLATIS.

DISQUISITIO II.

Ad Clarissimum, ac Eruditissimum Virum

JOANNEM BOIVINIUM

Regiæ Parisiensis Bibliothecæ Custodem.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Agapæ Convivia sacra inter Christianos. Earum antiquitas. In honorem Martyrum celebratæ, illorumque die Natali potissimum. Ab Ethnicorum ritibus istæ derivatæ. Abusus, & vitia in ipsis tum in Oriente, tum Romæ, & in Africa, & Mediolani. Concilia ipsas abrogant. Earum vestigia quædam permissa.

MUlta quidem tibi debeo, Boivini Clarissime, neque tu negare possis, quamquam non famâ solùm, sed etiam experientiâ compertum habeam, te ex iis esse, qui non minus injurias ab aliis acceptas, quàm beneficia in alios collata oblivisci solent. Sed nihil me tibi æquè obstrinxit, ac facilis illa, atque animo nobili digna voluntas, qua mihi per Montfauconium nostrum à te petenti, statim non pauca Nazianzeni Carmina à te descripta, ut ego evulgarem, liberalissimè concessisti. Animos etiam, & stimulos addidisti non semel, ut in incœpto pergerem, Græcarumque Literarum dignitati hisce monumentis edendis aliquid & ego adjungerem. Qua in re profectò quantum me tuis monitis solicitasti, tantum etiam exemplo tuo visus es deterrere. Nam quoties Nicephori Gregoræ Historias à te collectas, & in Latinum sermonem conversas intueor, mirabilemque tuam in utraque Lingua peritiam atque eruditionem perpendo, toties mihi timeo,

ac doleo in eodem ſtadio tam infirmis viribus currenti. Attamen inſiſtere cœpto non deſinam, tuâ, tuique ſimilium humanitate fretus, quibus placeat, ſi non leve ingenium meum, certè conſilium optimum. Quum autem Diſquiſitionis materiem mihi præbuerint nonnulla è Carminibus à te impetratis, nulli æquiùs hanc orationem inſcribendam eſſe duxi, quam tibi, cujus in ære me eſſe libenter fateor, & cui nihil me dare nunc ſentio, ſed reddere. De *Agapis* autem mihi futurus eſt ſermo; quamvis enim de illis plurium Scriptorum lucubrationes per eruditorum manus ferantur, quædam tamen reſtant in hujuſmodi argumento non ſatis perſpecta, quæ omittere nolim, ac præcipuè ut ſuo lumini reddantur Carmina illa, quibus *deliciantes in Martyrum Baſilicis* Nazianzenus noſter exagitat.

Ab *Agapetis* igitur ad *Agapas* me conferens, quibus à *Dilectione* Græcum nomen fuit, meminiſſe ante omnia juvat, eas nihil aliud fuiſſe, quàm Convivia quædam Chriſtianorum, intra ædes ſacras in honorem Dei ſummi, aut memoriam Sanctorum Martyrum celebrata. Chriſtus ipſe, antequam Judæis ac morti ſeſe traderet, poſtremam Cœnam *Agaparum* exemplar fecit, atque ideo vel ipſis Apoſtolorum temporibus hujuſmodi Convivia, & epulæ cum Euchariſtia conjungi ſolebant. Menſæ autem divites accumbebant, & pauperes, fratrum more, unâ Chriſti *Dilectione*, ſeu *Agape* populum conjungente, ita ut communione ſacri Convivii non tam animi, quàm corpora hilaritatem conciperent, & promiſcuum facerent *Caritatis* uſum. Vulgatiſſimus eſt hac de re locus ille S. Judæ Apoſtoli in Epiſtola Canonica: Οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς Ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, συνευωχούμενοι, ἀφόβως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες. *Hi ſunt in Agapis veſtris maculæ, convivantes vobiſcum, ſine timore ſe ipſos paſcentes.* En quàm antiquum ſit *Agaparum* nomen, ipſiſque adeo notum Apoſtolis. Convivia autem illa non *Agapæ* tantùm appellari ſolebant, ſed etiam δοχαὶ, quam appellationem etiam S. Lucas cap. 14. uſurpavit. Quare in Conſtitutionibus, ut vulgò dicuntur, Apoſtolicis lib. 2. cap. 28. hæc habentur: Τοῖς εἰς ἀγάπην, ἤτοι δοχὴν, ὡς ὁ Κύριος ὠνόμασε, προαιρουμένοις καλεῖν πρεσβυτέρας. *Iis, qui ad Agapen, ſeu ut Dominus appellavit, Convivium, anus invitare voluerint* &c. Et in hoc ſenſu δοχὴν legimus in S. Ignatii Martyris Epiſtola interpolata ad Smyrnæos cap. 8. Οὐκ ἐξόν ἐστι χωρὶς τοῦ Ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν,

πτίζειν, οὔτε προσφέρειν, οὔτε θυσίαν προσκομίζειν, οὔτε δοχὴν ἐπιτελεῖν. *Non licet sine Episcopo neque baptizare, neque offerre, neque sacrificium immolare, neque Convivium Dominicum celebrare*. Ita vetus Interpres verba postrema Latinè reddidit, pro quibus alius hæc habet apud doctissimum Cotelerium: *neque Agapen facere*.

Quod si Latinos hujus consuetudinis testes optas, en Tertullianum in Apologet. cap. 39. ita de Christianorum rebus disserentem ad Romanum Senatum: *Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit; vocatur enim* ἀγάπη, *id quod Dilectio penes Græcos est. Quantiscumque sumtibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumtum; siquidem inopes quoque refrigerio isto juvamus*. Tum infra describit, quanto cum temperantiæ, ac modestiæ modulo sacræ celebrarentur *Agapæ*. *Nihil*, inquit, *vilitatis, nihil immodestiæ Cœna admittit. Non prius discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur. Editur, quantum esurientes capiunt; bibitur, quantum pudicis est utile. Ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse*. Hujusmodi fere verbis usus est in aureo libello Minutius Felix, ut Christianorum Convivia ab Ethnicorum calumniis vindicaret. *Convivia*, inquit, *non tam pudica colimus, sed sobria. Non enim indulgemus epulis, aut Convivia mero ducimus, sed gravitatem hilaritate temperamus*. At longum nimis iter instituerem, si loca singula veterum Patrum de *Agapis* congerere huc vellem, & actum etiam agerem, quippe apud recentiores rerum Ecclesiasticarum cultores congesta dudum invenias.

Præstabit igitur adnotare, vel ipsis Apostolorum temporibus in hanc piam convivandi consuetudinem, partim ambitione divitum, partim etiam vulgi copiâ, non paucos irrepere cœpisse abusus. Luxus, atque intemperantia, proxima virtutibus vitia, illic sensim obtinuere locum. Quamobrem suum esse duxit Gentium Doctor Corinthios debiti officii monere, corruptosque eorum mores vulgatis iis verbis castigare: *Convenientibus vobis in unum jam non est Dominicam Cœnam manducare; unusquisque enim suam Cœnam præsumit ad manducandum; & alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Numquid domos non habetis ad manducandum, & bibendum? Aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent?* Sanctus verò Judas in Epistola superiùs laudata Christianas *Agapas* à Gnosticis commaculari animadvertit. Hinc SS.

 Patres

Patres nervis omnibus deinde contendere cœperunt, ut pium institutum ab ingruentibus vitiis expurgarent; illos contra, qui sacram illam consuetudinem despiciebant, communionis Ecclesiasticæ beneficio privarunt. Synodus Gangrensis Can. 11. Εἴ τις καταφρονοίη τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ διὰ τιμὴν τοῦ Κυρίου συγκαλούντων τοὺς ἀδελφοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis contemnat eos, qui Agapas ex fide faciunt, & propter Dei honorem fratres convocant, sit anathema.* Atque hæc de *Agapis* in communi à nobis commemorata sufficiant. Nunc sermo ad ea Convivia convertatur, quæ in honorem SS. Martyrum veteres Christiani celebrare solebant, & quibus Disquisitionem istam destinavi, utpote minus accuratè per alios explicatis.

Itaque animadvertendum primò est, alia etiam inter Christianos sacrorum Epulorum genera fuisse, nempe natalitia, funebria, & connubialia, quorum mentionem Gregorius noster in Carm. X. de diversis vitæ generibus facit; ita enim de se ipso canit:

> Οὐδ' ἱερὴν ἐπὶ δαῖτα γενέθλιον, ἠὲ θανόντος,
> Ἤ τινα νυμφιδίην σὺν πλεόνεσσι θέων.
>
> *Non ad aliquod sacrum epulum natale, sive funebre,*
> *Sive connubiale, cum pluribus currens.*

De Conviviis nuptialibus, atque funebribus plura alii. Mihi reliqua pro virili explicanda nunc erunt tum pro Nazianzeni versibus illustrandis, tum pro SS. Martyrum gloria. Certè nullum apud Majores nostros præstantius habebatur decus, quàm pro Christiani nominis confessione tormenta, ac Tyrannorum gladios fortiter sustinere, ipsamque etiam oppetere mortem. Hinc summi honores Victoribus nostris decreti, ut eorum triumphus longè latèque patens alios ad parem fortitudinis gloriam incitaret. Illorum cineres, & ossa ingenti populorum concursu, festivis plausibus, religione summâ, tumulo dabantur. Cujus rei præter innumeros alios testem vetustissimum habemus Smyrnensem Ecclesiam in celebri Epistola de Martyrio S. Polycarpi. Ad hæc solemnis Martyrii dies quotannis in Ecclesia Christiana recolebatur, Templaque, & Basilicæ, & Ædes sacræ Deo Optimo Maximo in Martyrum honorem excitabantur. Et quidem suis Ducibus Roma triumphos decernebat, si quando aut militum robur, aut fortuna victoriam patriæ peperisset. Quantò æquiùs iidem

dem honores in Christianorum Republicâ victoribus debebantur, qui constantissimè tormentis, ac morti sese objiciebant longè honestiori, quique, ut canit S. Damasus in Carm. de S. Agnete,

Tartaream soli potuerunt vincere mortem,
Invictum soli Cœlis inferre triumphum?

Incredibili itaque pompa, ac hilaritate SS. Martyrum Natales dies (ita quippe nuncupabantur dies eorum emortuales) celebrari quotannis cœpti. Sacris verò in Templis sobria, ac pudica habebantur Convivia, quibus tum divites, tum pauperes assidebant, Caritas verò Christiana præsidebat. Audi, quid hac de re ferat Auctor Commentariorum in Job, qui Origeni solent adscribi. Ubi Festa in honorem Martyrum instituta commemoravit, hæc addit: *Celebramus nimirum religiosos cum Sacerdotibus conventus, Fideles unà cum Clero invitantes, adhuc egenos, & pauperes, pupillos, & viduas saturantes, ut fiat festivitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus; nobis autem efficiatur in odorem suavitatis in conspectu Dei* &c. Theodoretus in præclaro opere de Euangel. Verit. seu Græcarum affectionum curatione Serm. 8. quantum non virtus tantummodo, sed terrena etiam SS. Martyrum gloria Ethnicis Heroibus præstet, luculentissimè ostendit. Qua occasione sacra illa Convivia commemorat, quæ in eorum Festis celebrabantur, & unde in Sanctorum memorias uberem gloriam fluere affirmat. En ejus verba: Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ Θωμᾶ, καὶ Σεργίου, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Λεοντίου &c. καὶ τῶν ἄλλων Μαρτύρων ἐπιτελοῦνται δημοθοινίαι. Καὶ ἀντὶ τῆς πάλαι πομπείας, καὶ αἰσχρουργίας, καὶ αἰσχροῤῥημοσύνης, σώφρονες ἑορτάζονται πανηγύρεις, οὐ μέθην ἔχουσαι, καὶ κῶμον, καὶ γέλωτα, ἀλλ' ὕμνους θείους, καὶ ἱερῶν λογίων ἀκρόασιν, καὶ προσευχὴν ἀξιεπαίνοις κοσμουμένην δακρύοις. Hoc est: *Petro Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, & Leontio &c. aliisque Sanctis Martyribus solemnia populari Epulo peraguntur. Proque illa veteri pompa, pro turpi obscœnitate, ac impudentia, fiunt modestæ, castæ, ac temperantia plenæ festivitates, non illæ quidem ad ebrietatem usque productæ, neque comessantium lascivia, & cachinnis dissolutæ, sed divinis canticis personantes, sacrisque sermonibus audiendis intentæ, in quibus ad Deum preces non sine sanctis lacrymis, ac suspiriis summittuntur.*

Vocem δημοθοινίαν pro *Epulo publico* in Sanctorum honorem

 cele-

celebrato quum explicuerimus, explicari etiam facile poterit alius Theodoreti locus lib. 3. cap. 14. Hiſt. Eccl. ubi de Juventino, & Maximiano Martyrii palmam ſub impio Juliano conſequutis, hæc ait: Τούτους ἡ Ἀντιόχου πόλις ὡς ἀγωνιστὰς εὐσεβείας τιμήσασα, πολυτελεῖ παραδέδωκε θήκῃ, καὶ μέχρι δὲ τήμερον ἐτησίῳ δημοθοινίᾳ γεραίρονται. *Iſtos Antiochia velut ſtrenuos pietatis athletas venerata, magnifico tumulo mandavit, & ad hodiernum uſque diem quotannis Feſto, & Epulo publico eos honorificè celebrat*. Sanctæ Martyris Euphemiæ miracula in Baſilica Chalcedonenſi peracta deſcribit Evagrius Scholaſticus lib. 2. cap. 3. Hiſt. atque inter alia hæc habet: *Sæpe numero aut Epiſcopis, qui ordine illius urbis Eccleſiam rexerant, ſecundum quietem ipſa Martyr apparens, aut aliis quibuſdam ob piam vitæ rationem accedens, jubet ut in ipſo Templo Feſtum opiparis epulis celebrent*, κατὰ τὸ τέμενος τρυφῆς.

Attamen verum fateri ſine cunctatione juvat. Hujuſmodi Convivia, quamquam *Agapæ* à Chriſtianis appellarentur, ab iis tamen longè diſtabant, quas in Diſquiſitionis exordio deſcripſi. Etenim *Agapæ*, Apoſtolis etiam notæ ac uſurpatæ, ad ſacræ Cœnæ à Chriſto ante mortem peractæ imitationem celebrari conſuerunt, & cum Euchariſtia conjungi. *Agapæ* verò in honorem Martyrum celebratæ, ſi non ſemper, ſaltem ſæpe incruento Sacrificio caruiſſe videntur, & à rudibus potius populis, quàm ab Apoſtolis, inſtitutæ. Nempe tot populis ab Ethnicorum errore ad Chriſti Fidem converſis durum videbatur iis omnino ritibus renunciare, quibus à teneris annis ſeſe aſſueverant, cujuſmodi fuere Convivia illa, quæ in ſuorum funere habere mos erat, & S. Hieronymus his verbis commemorat lib. 3. cap. 16. in Hieremiam: *Moris eſt lugentibus ferre cibos, & præparare Convivium, quæ Græci* περίδειπνα, *& à noſtris vulgò appellantur Parentalia, eò quòd parentibus juſta celebrentur*. Alio nomine *Silicernia* nuncupabantur funebria apud Ethnicos Epula; utramque enim appellationem conjunxit Varro in Meleagris ita ſcribens: *Funus exequiati cum lauſu ad ſepulcrum antiquo more Silicernium confecimus, ideſt* περίδειπνον, *quo pranſi diſcedentes dicimus aliis alii Vale*. Mortuorum animas frui, atque exhilarari hujuſmodi Epulis, ferebatur, eaque Ethnicorum mentibus tam altè inſederat opinio, ut obſequio ac amori erga Majores omnibus inſito, ipſique Religioni à Natura inſpiratæ, deeſſe arbitrarentur, qui ab hoc officio abſtinuiſſent.

Quamob-

Quàmobrem piissimi Christianorum Patres, quando ineptum hunc ritum omnino evertere non poterant, satis esse opinati sunt, si ut in aliis contigerat, purificarent, efficerentque ad Christi religionem accommodatum. Epulum ergo illud, quod in mœroris speciem suis mortuis Ethnici parabant, lætitiæ argumentum cœpit esse Christianis, quibus dum SS. Martyrum gloria repetebatur, Martyrii, atque Virtutis amor altiùs quoque inspirari solebat.

Non nudam quampiam de penu meo conjecturam profero. Plebi suæ recens ab Idolorum cultu revocatæ Convivia, sive *Agapas*, indulsit S. Gregorius Thaumaturgus, de quo hæc in ejus Oratione tradit S. Gregorius Nyssenus: *Quum animadvertisset, quòd propter corporis voluptates simplex, & imperitum vulgus in errore simulacrorum cultus permaneret, quo maximè, id quod præcipuum est, interim in eis assequeretur, nempe ut vanis superstitionibus relictis ad Deum converterentur, permisit eis, ut in memoriam SS. Martyrum sese exhilararent, & oblectarent, atque in lætitiam effunderentur; quod successu temporis aliquando futurum esset, ut sua sponte homines ad honestiorem, & exactiorem vitæ rationem transirent. Quæ res nimirum jam etiam in plerisque successit, atque confecta est, omni voluptate à corporis oblectamentis ad spiritalem lætitiæ formam traducta.* Hæc Nyssenus, qui ætate sua, hoc est Nazianzeni ævo, jam apud plerosque istam convivandi rationem obsolevisse prodit. Sanctus verò Joannes Chrysostomus populum suum ab Ethnicorum communione, & ab Idolorum Sede (hanc *Daphnem* appellabant) remoturus, eidem hunc prandiorum usum indulsit, non intra quidem, sed juxta Basilicas celebrandorum. Ita ille in laudatione S. Martyris Juliani: *At etiam corporalis mensæ vis fieri particeps: Heic soluto conventu licet juxta Martyrium* (scilicet juxta Martyrum Basilicam) *sub ficu, vel vite diversanti, etiam corpori recreationem indulgere, & condemnatione conscientiam liberare*. Tum hanc rationem addit: *Martyr enim è propinquo spectatus, & quum sit vicinus, ipsique mensæ adstet, voluptatem in peccatum effundi non sinit, sed tanquam pædagogus, aut pater optimus oculis Fidei conspectus risum comprimit, indecoras voluptates circumcidit, lascivos omnes insultus carnis tollit*. Igitur ex indulgentia potius, quàm alia de caussa, Christianæ plebi convivia in honorem Martyrum celebrare olim fas erat; & quò rude vulgus ab Idolorum cultu

compeſceretur, quædam Ethniciſmi veſtigia, in meliorem uſum converſa, permittebantur, modò ab hujuſmodi conſuetudine temulentia Ethnicis familiaris abeſſet.

Quibus animadverſis, jam Nazianzeno aliquam lucem quæramus. Inquit hic in Carmine laudato CCXVII.

Δαίμοσιν εἰλαπίναζον, ὅσοις τοπάροιθε μεμήλει
Δαίμοσιν ἦρα φέρειν, οὐ καθαρὰς θυσίας.
Τούτου Χριστιανοὶ λύσιν εὑρόμεθα. Ἀθλοφόροισι
Στησάμεθ' ἡμετέροις πνευματικὰς συνόδους.

Hoc eſt: *Dæmonibus opiparas menſas parabant ii, quibus antea cordi erat Dæmonibus grata offerre, minimè hoſtias puras. Hujus rei nos Chriſtiani finem invenimus. Martyribus noſtris ſtatuimus tantùm ſpirituales conventus.* Nimirum, inquit Nazianzenus, quum olim Ethnici, rem gratam Dæmonibus exhibituri, cum iis convivari, iis impuras epulas, atque Inferias offerre ſolerent: nos Chriſtiani ritum hujuſmodi ſuſtulimus, ſive expurgavimus; & Conventus ſpiritum potius, quàm corpus, ſaturaturos, in honorem SS. Martyrum inſtituimus. Tum hæc addit:

Νῦν δέ τι τάρβος ἔχει με, ἀκούσατε ὦ φιλόκωμοι,
Πρὸς τοὺς δαιμονικοὺς αὐτομολεῖτε τύπους.

Nunc verò qui me habeat metus, audite ò comeſſationum ſtudioſi. Ad ſimulacra Dæmonum deficitis. Jam quippe in haſce Agapas non pauci irrepſerant abuſus, ac potiſſimum luxus, & ebrietas, quorum conſortio ſpiritus opprimebatur, & facto luxuriæ loco, nil reſtabat pietatis, nil virtutis inter convivas. Inquit propterea Nazianzenus: En qui ebrietatem, atque intemperantiam Conviviis ſacris immiſcere non dubitatis, ad priſtinum Dæmonum cultum deficere videmini; epulæ enim, quæ hominum mentes opprimant, Dæmonibus tantummodo, & non Martyribus, placere poſſunt, ac ſolent.

Hæc, aliaque Nazianzenus in eos profert, qui religioni ſibi minimè ducebant, ſe in Martyrum Baſilicis vino ingurgitare, piamque *Agaparum* inſtitutionem intemperantia vitiare. Juvat autem & ejus vocem iterum audire in Orat. VI. habita ad Gregorium Nyſſenum, in qua hunc epulandi ritum improbat, atque à populis omnino auferre conatur. Εἰ οὕτως, inquit, συνεληλύθαμεν, καὶ συντρέχομεν &c. *Si ad hunc modum coimus, aut confluimus, revera Feſtum hunc diem, ut Chriſto gratum eſt, celebramus; revera*

Marty-

Martyres honore affecimus, aut afficiemus; revera triumphalem choream agimus. Sin autem eò convenimus, ut ventris voluptatibus indulgeamus, & fluxis, ac brevi perituris deliciis fruamur; eaque, quæ mox evacuantur, inferamus, atque hæc loca non temperantiæ, sed crapulæ, & negotiationum tempora esse arbitremur: primum quàm hoc tempori conveniat, haud agnosco. Quid enim paleæ cum tritico? quid carnis voluptati cum certaminibus Martyrum? illa Theatris congruunt; hæc meis conventibus. Illa libidinosis, hæc castitatis, & temperantiæ studiosis; illa carni addictis, hæc iis, qui corporis vinculis solvuntur &c. *Demus igitur operam, Fratres, ne sancta impurè, & sublimia demissè, & honore digna turpiter, & ut uno verbo complectar, spiritalia terrenè celebremus* &c. Quàm igitur male se in Oriente hujusmodi Convivia haberent, propterea quòd in vitia declinassent, ex his palam factum arbitror. Nunc videamus, qui mos in Italia foret, & an Sanctis Patribus probaretur:

In omnium principe Romana Ecclesia sunt quæ persuadere videntur, tolerata olim hæc prandia fuisse, modò ab iis temulentiæ periculum abesset, atque hilaritate corporis lætitia mentis augeretur, non obrueretur. S. Hieronymus ad Eustochium scribens, his utitur verbis: *Festus est dies, & Natalis B. Petri. Festiviùs est solito condiendus.* Tum sub finem Epistolæ ejusdem: *Unde nobis*, inquit, *solicitiùs providendum est, ut solemnem diem non tam ciborum abundantia, quàm spiritus exultatione celebremus, quia valde absurdum est, nimia saturitate velle honorare Martyrem, quem scias Deo placuisse jejuniis.* Quamquam verò intra Templorum ambitum ejusmodi Convivia habita Hieronymus non prodat, id tamen alii factum prodidere. Paulinus Nolanus, Gregorii Nazianzeni, ac Hieronymi æqualis, locupletissimus testis est, Nolæ quoque consuevisse populum Natalem S. Felicis diem Conviviis celebrare. Hæc autem in ipsius Confessoris Basilica peragebantur, minimè tamen probante Paulino, quippe & illic ebrietati suus erat locus. Audi nonnullos ejus versus ex Natali IX. desumtos.

Cernite, quàm multi coeant ex omnibus agris,
Quàmque piè rudibus decepti mentibus errent.

Tum infra hæc addit:

Per totam vigiles extendunt gaudia noctem,
Lætitia somnos, tenebras funalibus arcent.
Verum utinam sanis agerent hæc gaudia votis,

Nec

Nec sua liminibus miscerent pocula sanctis &c.
——— *Ignoscenda tamen puto talia, parvis*
Gaudia quæ ducunt epulis: quia mentibus error
Irrepit rudibus, nec tanta conscia culpæ
Simplicitas pietate cadit, male credula Sanctos
Perfusis halante mero gaudere sepulcris.

Viden, ut pium populorum errorem simul improbet, atque excusset S. Paulinus? Nimirum censebant ii, maximum Sanctis Martyribus lætitiæ argumentum præberi, si eorum memoriam epulis celebrarent, eorumque tumulos ipso perfunderent mero. Idem, ut arbitror, caussabantur Græci. Nam postquam Nazianzenus Martyres interrogavit, num ipsi festivis illis comessationibus delectarentur, illico subdit, posse quidem aliis, nempe Dæmonibus, ebrietatem & ingluviem placere, Martyribus verò nequaquam, quos unum temperantiæ studium oblectabat. At S. Paulinum non prius dimittam, quàm ejus hac de re sententiam audieris. Inquit igitur:

——— *Divendant vina tabernis.*
Sancta precum domus est Ecclesia. Cede sacratis
Liminibus serpens; non hac male ludus in aula
Debetur, sed pœna tibi. Ludibria misces
Suppliciis inimica tuis; idem tibi discors
Tormentis ululas, atque inter pocula cantas.

Quibus verbis studet Paulinus, ut non tantùm ebrietatem ab iis Conviviis, sed ipsa etiam Convivia à SS. Martyrum Basilicis arceat. Et hic idem ille est, qui in Epistola 33. Alethium laudat, quòd in funere suæ conjugis Ruffinæ cunctos Romanos pauperes in Basilicam S. Petri coëgisset, atque illic *profluis omnes saturasset cibis*. Atqui mirum id minimè videatur; Epulum quippe illud, ab *Agapis* hactenus memoratis alioqui diversum, nulla intemperantia vitiabat, multa verò Caritas commendabat.

Verum in Africam navigemus velim, inquisituri, quei illic hujusmodi Convivia celebrarentur. Jamque occurrit nobis Faustus Manichæus talia Catholicis objiciens: *Sacrificia eorum* (Paganorum) *vertistis in Agapas, Idola in Martyres, quos votis similibus colitis; defunctorum umbras vino placatis, & dapibus*. Quid ad hæc Augustinus? Ita ille in lib. 20. cap. 21. contra Faustum eumdem: *Qui autem*, inquit, *se in Memoriis Martyrum inebriant, quomodo à nobis*

nobis approbari possunt, quum eos, etiamsi in domibus suis id faciant, sana doctrina condemnet? Sed aliud est, quod docemus, aliud, quod sustinemus; aliud, quod præcipere jubemur, aliud, quod emendare præcipimur, & donec emendemus, tolerare compellimur. Alia est disciplina Christianorum, alia luxuria vinolentorum, & sacrilegorum. Longè quippe minoris peccati est, ebrium redire à Martyribus, quàm vel jejunum sacrificare Martyribus. In tantam Christiani vulgi licentiam, Afrorumque præsertim, quibus omnino familiaris erat ebrietas, acriter invehitur Auctor (quisquis ille est) Libri *de duplici Martyrio*, quem S. Cypriano tribuunt nonnulli. *Temulentia*, inquit is, *adeo communis est Africæ nostræ, ut propemodum non habeatur pro crimine. An non videmus ad Martyrum Memorias Christianum à Christiano cogi ad ebrietatem? An hoc levius crimen esse dicamus, quàm Baccho hircum immolare?* Igitur tam altas in Africa radices hujusmodi consuetudo egerat, ut sacrorum Antistitum illam succidere conantium cura in irritum caderet. Vim ritui nimiam addebat universi populi consensus. Quamobrem Augustinus nondum Episcopus ad Aurelium Carthaginiensem Antistitem scribendum sibi esse censuit, ejusque auctoritatem implorandam adversus pervicacem morbum. Eum ergo Epist. 64. variis argumentis, & rationibus hortatur, ac rogat, ut comessationes in honorem Martyrum, Africam totam obtinentes, Carthagine primùm tollendas curet, spe ductus, fore ut reliquæ Provinciæ exemplum urbis, & Ecclesiæ Primatis deinde imitentur. *Comessationes* (sunt ejus verba) *& ebrietates ita concessæ, & licitæ putantur, ut in honorem etiam beatissimorum Martyrum, non solùm per dies solemnes (quod ipsum quis non lugendum videat, qui hæc non carnis oculis inspicit?) sed etiam quotidie celebrentur. Quæ fœditas si tantùm flagitiosa, & non etiam sacrilega esset, quibuscumque tolerantiæ viribus sustentandam putaremus* &c. Tum ostendere pergit vir sanctissimus, istum convivandi morem è plerisque Italiæ Ecclesiis jam eliminatum, atque ideo accuratè studendum, ut & in Africa deleatur: quod tamen difficile præstari posse non diffitetur. *Quis enim*, ait, *audet vetare privatim, quod quum frequentatur in sanctis locis, honor Martyrum nominatur?* Addit infra: *Non ergo asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso, ista tolluntur; magis docendo, quàm jubendo, magis monendo, quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine; severitas autem exercenda est in peccata paucorum.*

corum. Idem S. Doctor Tract. 10. in Euangel. Joan. ita populum alloquitur : *Vides alios currere, & inebriari velle, & hoc velle in locis sanctis, quod nusquam decet; prohibe quos potes* &c.

At quoniam in laudata Epistola 64. inquit Augustinus, gratius Deo, ac Martyribus, utiliusque piis hominibus futurum, si epulæ non ab offerentibus absumerentur, sed in pauperes erogarentur; heic alia ritus hujusmodi species est explicanda, quæ & ipsa à Christianis Ecclesiis demum exulare coacta fuit. Nonnulli siquidem, ut Basilicis, ac Cœmeteriis SS. Martyrum reverentiam ostenderent, atque ebrietatis suspicionem declinarent, ita se continebant, ut illuc quidem dapes deferrent, sed eas deinde aut domi suæ comederent ipsi, aut indigentibus elargirentur. Africam pervasit ista consuetudo, & S. Augustinus lib. 8. cap. postremo de Civ. Dei rem his verbis commemorat. *Quæcumque adhibentur religiosorum obsequia in Martyrum locis, ornamenta sunt Memoriarum, non sacra, vel sacrificia mortuorum, tamquam Deorum. Quicumque etiam epulas suas eò deferunt, quod quidem à Christianis melioribus non fit, & in plerisque terrarum nulla talis est consuetudo, tamen quicumque id faciunt, quas quum apposuerint, orant, & auferunt, ut vescantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita Martyrum*. Quoniam verò mos iste Mediolanensi potissimum in Ecclesia obtinuit, locus poscit, ut mihi inter paucas carissimæ Urbis antiquitates heic percurram. Primò igitur invenio, convenire Mediolanenses consuevisse ad Martyrum Basilicas, atque illic opipara Convivia ad ebrietatem usque agitasse, imprudenter arbitratos, per adeo absurdum obsequium preces, ac vota feliciùs in Cœlis exaudienda. At S. Ambrosius pium vulgi errorem minimè ferens, ita in eos scribit lib. de Elia, & Jejunio cap. 17. *Et hæc vota ad Deum pervenire judicant, sicut illi, qui calices ad sepulcra Martyrum deferunt, atque illic ad vesperam bibunt, & aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem Sacrificium putant, qui æstimant illis ebrietatem placere, qui jejunio passionem sustinere didicerunt*. Hæc sanctissimus Antistes, eodem, quo Nazianzenus, argumento usus, ut Fideles ab hoc delirio compesceret. Imo, tametsi complures Mediolani forent, qui sobriè ad ista Convivia accederent, aut epulas ad sepulcra Martyrum ferrent, pauperibus deinde distribuendas, ne hoc quidem tulit Ambrosius, ut omnis aditus reliquo-

rum

rum intemperantiæ præcluderetur. Vulgatissimum est, quod matri suæ Monicæ, dum ageret Mediolani, contigisse, S. Augustinus tradit. Uti in Africa in more positum erat, ad Mediolanensium Martyrum tumulos detulerat illa quasdam dapes, partim à se libandas, partim pauperibus distribuendas. Verùm ubi ab Ostiario didicit, interdictam ab Ambrosio Episcopo consuetudinem illam fuisse, continuò paruit, ne ipsam quidem interdicti caussam sciscitata. Lib. 6. cap. 2. Confess. rem ita prodit Augustinus: *Quum ad Memorias Sanctorum, sicut in Africa solebat, pultes, & panem, & merum attulisset, atque ab Ostiario probiberetur, ubi hoc Episcopum vetuisse cognovit, tam piè, tam obedienter amplexa est, ut ipse miraretur, quòd tam facile accusatrix potius consuetudinis suæ, quàm disceptatrix illius probibitionis effecta sit.* Explicat autem Augustinus, quomodo ritus ejusmodi à matre perageretur, nempe: *Quum attulisset canistrum cum solemnibus epulis prægustandis, atque largiendis* (hoc est, inopi vulgo distribuendis) *plus etiam quam unum pocillum pro suo palato satis sobrio temperatum, unde dignationem sumeret, non ponebat.*

Cæterum quare consuetudinem hanc abrogarit S. Ambrosius, licèt in pauperum utilitatem cederet, juvat ab eodem Augustino discere, qui hæc infra subdit: *Itaque ubi comperit, à præclaro prædicatore atque Antistite pietatis, præceptum esse, ista non fieri, nec ab eis, qui sobriè facerent, ne ulla occasio se ingurgitandi daretur ebriosis, & quia illa quasi Parentalia superstitioni Gentilium essent simillima, abstinuit se libentissimè, & pro canistro pleno terrenis fructibus plenum purgatioribus votis pectus ad Memorias Martyrum afferre didicerat.* Habes heic Ambrosii prudentissimi, & sanctissimi viri decreta, ut à Basilicis Martyrum temulentiæ, & superstitionis periculum averteretur. Verum non ita potuit hic usus antiquari, ut illum populus vetustorum rituum tenacissimus omnino ejuraret. Ejusdem vestigia temporibus etiam S. Caroli restabant, quum in quibusdam sacris piarum Sodalitatum ædibus Convivia statis diebus agerentur, eaque pietatis specie. Idcirco S. Carolus in Conc. Provinc. 1. parte 3. Constitutionum Cap. de piorum locor. administr. hæc statuit: *Curent Episcopi, ut retento piæ eleemosynæ instituto tollantur publicæ illæ comessationes, cæteraque hujus generis, quæ à Sodalitatibus, quas Confratrias, vel Confraternitates vocant, præsertim intra ambitum Ecclesiarum die Pentecostes, & die Cœnæ Domini, & certis*

tis

tis aliis solemnibus Festis diebus pietatis specie fieri solent, non sine bonorum offensione. Similia iterum ab eodem sanctissimo Archiepiscopo constituta sunt in Concilio Provinc. 3. cap. 1. Atque hæc de Mediolanensi Ecclesia sint satis; Sancti enim Ambrosii verba lib. 7. num. 43. in Euang. Lucæ examinanda aliis relinquo. Addam heic, in Ravennate etiam Ecclesia morem hunc seculo Christi quinto valuisse; ita quippe, illum improbans, S. Petrus Chrysologus auditores suos alloquitur Serm. 129. *Noli æstimare, carissime, quòd in solis prandiis, & profusioribus epulis Natales Martyrum celebrentur.*

Atque hactenus, quot in provinciis, atque Ecclesiis Convivia in SS. Martyrum honorem celebrarentur, & quanto zelo aut ebrietatem ab iis, aut ipsa ab ædibus sacris removere Episcopi studuerint, animadvertimus. Nunc quid Concilia sacra constituerint hac de re, nobis est investigandum. Mitto Laodicenam Synodum Can. 27. Carthag. 3. cap. 30. Trullanam Can. 74. Aurelianensem cap. 12. Autissidoriensem Can. 9. aliasque Synodos, in quibus *Agapæ* universæ, & Conviviorum in Basilicis consuetudo omnis proscribitur, in præsentia ostensurus, quomodo peculiares illæ *Agapæ*, de quibus nobis est sermo, abrogatæ fuerint. Concilium, ut appellatur, Africanum, seu Collectio variorum Canonum Afrorum sub hoc nomine facta, cap. 27. hæc decernit: *Illud etiam à religiosis Imperatoribus petendum, ut quæ contra præcepta divina, Convivia multis in locis exercentur, quæ ab errore Gentili attracta sunt, vetari talia jubeant, & de Civitatibus, & de possessionibus, imposita pœna, prohiberi; maximè quum etiam in Natalibus beatissimorum Martyrum per nonnullas Civitates, & in ipsis locis sacris talia committere non reformident.* Eadem repetita videas in Codice Græco-Latino Canonum Africanæ Ecclesiæ cap. 60. Quo autem Anno, & quo in Concilio Africani Patres ista decreverint, conjecit Gothofredus in Comment. ad l. 17. Cod. Theod. Tit. *de Paganis, Sacrificiis, & Templis*, scribens, in Concilio Carthaginiensi V. Anno 399. petitionem hanc institutam fuisse; siquidem eodem Anno XIII. Kal. Septembr. promulgavit laudatam Legem Honorius Augustus, in qua hæc habentur: *Ut profanos ritus jam salubri Lege submovimus, ita Festos Conventus Civium, & communem omnium lætitiam non patimur submoveri. Unde absque ullo Sacrificio, atque ulla Superstitione damnabili, exhibere populo voluptates secundum veterem* con-

consuetudinem; inire etiam Festa Convivia, si quando exigunt publica Vota, decernimus. Nempe, ut Gothofredo videtur, hac Lege Honorius piis Africanorum Patrum petitionibus respondet, non ipsa quidem damnans Convivia, sed ea ab omni Paganorum superstitione expurgans. Verum an Carthaginiensium Patrum petitio quidquam conveniat cum Imperatoris Edicto, vehementer dubitare cogor. Episcopi *Convivia* illa vetita cupiunt; lex autem decernit, fas esse *inire etiam Festa Convivia*. Tum Convivia ab Imperatore permissa non eadem videntur, ac celebrata intra sacrarum ædium ambitum in honorem SS. Martyrum, sed potius quæ publicè, & profanis de caussis, & procul à Templis olim peragebantur, qualia certè Kalendis Januariis diu usurpata sunt, seu in Festis Bacchi (Brumalia nomen iis erat) seu publicorum Ludorum, atque Votorum die, similibusque aliis temporibus.

Quamquam verò sensim sublata è Christiano grege adeò patentia intemperantiæ pericula fuerint, & præcipuè è Martyrum Basilicis, ita tamen abrogari consuetudo non potuit, ut privatis saltem in domibus Festi Sanctorum dies, Templorumque Dedicationes, Conviviis opiparis non celebrarentur. Quamobrem Sidonius Apollinaris ad Baptisterii Dedicationem invitatus, his verbis ad Elaphium scribit lib. 4. Epist. 15. *Epulum multiplex, & capacissima lectisternia para plurimis viis pluribus turbis. Ita bonorum contubernio sedit* &c. At quum non in ædibus sacris, sed in *viis*; uti Sidonius ipse testatur, Epula ejusmodi parari solerent, sobrietasque, ut puto, primum illic locum teneret, non fuit, cur ille mos improbaretur. Constat idem ex S. Gregorio Turonensi lib. 2. cap. 16. de Mirac. S. Martini. Nauta quidam solemnem Epiphaniorum diem, epulantibus aliis, præ inopia atque ciborum defectu jejunus celebrare cogebatur. Invocato S. Martino, in ejus ratem ingens piscis insiluit, quo vendito & ipse cum aliis Festum diem inter epulas modesta hilaritate egit.

Cæterum huc potissimum facit, quod Anglis recenter ab Idolorum cultu ad Christi Fidem conversis concessit Gregorius Magnus. Impios profanæ Religionis ritus, & Convivia præcipuè solemnioribus diebus agi solita, reprobari prorsus non patiebantur Angli. Quare sanctissimus Pontifex eorum consuetudini satis consultum censuit, si Christianis mentibus dignam faceret, atque expurgaret. Indulsit ergo, ut non in ipsis ædibus sacris, sed circa easdem,

dem, Convivia & compotationes haberi possent, ad satietatem usque, non ad intemperantiam. Audi quid ille ad Mellitum Abbatem Epist. 71. lib. 9. scribat. *Quia boves solent* (Angli) *in sacrificio Dæmonum multos occidere, debet his etiam hac de re aliqua solemnitas immutari, ut die Dedicationis, vel Natalitio SS. Martyrum, quorum illic Reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem Ecclesias, quæ ex Fanis commutatæ sunt, de ramis arborum faciant, & religiosis Conviviis solemnitatem celebrent, & donatori omnium de satietate gratias referant, ut dum eis aliqua exteriùs gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire faciliùs valeant.* Ita Paganorum sacrilegia in SS. Martyrum honorem translata sunt, atque ebrietate à Basilicis atque Conviviis remota, publicam lætitiam sobrietas ac temperantia sacravit. Nostra autem ætate in nonnullis Belgii Civitatibus, & pagis, hujusmodi Convivia observantur, ubi Templorum Dedicationes, Sanctorumque Patronorum solemnia per annum recurrunt, uti fidem facit C. V. Christianus Lupus in Scholiis ad Can. 74. Synodi Trullanæ; sed quum iste mos à sacris Basilicis longè exerceatur, ibique modestiam ac temperantiam non desideres, nihil est, cur justam illam populorum hilaritatem molestè feramus. Non tulit quidem Basiliense Concilium Sess. 21. *turpem illum abusum in quibusdam frequentatum Ecclesiis, quo certis anni solemnitatibus &c. comessationes, & Convivia ibidem præparent* &c. Verum jure decretum hoc promulgavere Basilienses Patres, quippe quod intra Basilicas ipsas comessationes peragebantur, non ab iis dissimiles, quas tum Nazianzenus noster, tum reliqui, ut vidimus, Ecclesiastici Scriptores acribus verbis sunt persequuti.

Itaque jam, ut reor, dilucidè perspeximus, Convivia primò in SS. Martyrum honorem celebrari ex indulgentia Patrum consuevisse, deinde quòd ebrietas & luxus vitiarent instituti hujus fructum, à sacris Templis eliminata fuisse, unàque cum eis omnem *Agaparum* usum. Certè nostris temporibus, atque in Italia præsertim, aut nulla hujusmodi Convivia, aut saltem procul à Domo Dei, peraguntur, quum in animis populorum jam altè insideat, non epulis, corporeisque voluptatibus, sed spiritus hilaritate, pioque cultu, amorem atque observantiam erga Sanctos Martyres esse prodendam. Ex his porro, quæ hactenus commemorata sunt, etiam discimus, ne eos quidem ritus interdum in Ecclesia Dei ferendos esse, qui tametsi aliquam à pietate originem ha-

habeant, abusibus tamen nimiis contaminantur. Non enim inficiari possumus, quin *Agapæ* in Martyrum Natalitiis peractæ, ideo Christianæ plebi placerent, quòd gratissimæ Cœlitibus crederentur: quæ pia opinio fecit, ut ab Episcopis toleratæ aliquamdiu fuerint. At quandoquidem in illam consuetudinem tot abusus irrepserant, satius visum est, ritum non sacrilegum prorsus tollere, quàm ullam pietati communionem cum vitiis relinquere.

Sed jam satis superque de hujusmodi argumento, cui optassem, amantissime Boivini, major jucunditas inesset, quo tibi severum Philosophum agenti crearetur in legendo aliqua honesta voluptas. Novi enim, novi, te fere tam parum remittere de gravibus literarum studiis, ut in Regia Bibliotheca perpetuò abditus, eremi potius, quàm amplissimæ Urbis incola videare. Tu tamen qualecumque sit, hoc pignus amoris, & obsequii erga te mei pro tua benevolentia complectere, & numquam patiare, familiaritatem nostram aut longinquitate locorum, aut progressu temporum intercidere. Vale.

DE ANTIQUIS CHRISTIANORUM SEPULCRIS

DISQUISITIO III.

Ad Clarissimum, ac Eruditissimum Virum

JUSTUM FONTANINUM

In Archigymnasio Romano publicum eloquentiæ Professorem, & Eminentiss. Card. Renati Imperialis Bibliothecarium.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Christiani sacris in Ædibus & olim tumulati in Oriente. Abusus in eum ritum invecti. Profanis etiam, & Infidelibus sepultura illic data, Patribus contra clamantibus. Tumuli alieni dejecti, ut Martyrum sepulcra ornarentur. Iidem tumuli venum dati. Explicatur Lex VI. Cod. Theod. *de Sepulcr. viol.*, ostenditurque, ibi non improbari sepulturam Christianorum in Templis. Mortuos olim intra urbes tumulare nefas. Imperatores hoc tantummodo confirmarunt. Explicantur aliæ quædam Imperatorum Leges. Tum ante eas Leges, tum etiam postea in sacris Templis sepulti Christiani. Varia pro varietate locorum disciplina.

NOn paucos, Fontanine doctissime, inter Heterodoxos Scriptores invenias, quibus piaculum videatur, quòd sacris in Ædibus Christianorum cadavera tumulare soleamus. Neque id mirum, homines à nostra communione segregatos sententiis quoque, & moribus à nobis vel in minimis diffidere. Illud potius mirari subit, quòd quosdam etiam è nostris habeamus, eumdem ritum aversantes, & opinionem suam veteris Ecclesiæ auctoritate, ut sibi videtur, tuentes. Verum si eam, quam utrique nobis objiciunt, priorum temporum notitiam diligentiùs consuluissent, aut

nullum

nullum Sepulcris nostris bellum indictum, aut mitiùs cum illis jam actum fuisset. Etenim, ut in Disquisitione XVII. Tom. I. Anecdotorum meorum ostendi, antiquis etiam temporibus pia hæc consuetudo non invaluit modò, sed etiam præstantissimorum virorum suffragium tulit. Equidem, ut candidè tecum loquar, non is sum, qui tot tumulos in Domo Dei commendem, quum non Templa, sed Cœmeteria ingredi nonnumquam videar mihi. Sed qui modum in hujusmodi re opto, non continuò rem ipsam improbo. Quin secundas curas ad idem argumentum deferre nunc placet, palamque facere saltem post Imperium Constantini consuevisse Christi Fideles in ipsis sacris Ædibus tumulo tradi. Qua in re duo potissimum persequar. Primam scilicet partem impendam in explicandis nonnullis, sive Nazianzeni, sive alíus vetusti Scriptoris, versibus, in quibus, nisi lux aliqua affulgeat, difficilè assequemur mentem Poëtæ illius. Versabitur altera pars in inquirendo, an revera hujusmodi Sepulcra olim interdixerint Imperatores Christianam Religionem professi. Te autem hujus quæstionis Judicem in primis volui, ut aut consensu tuo sententia mea glorietur, aut censurâ tuâ corrigatur quidquid confidentiùs pronunciavero. Certè non poteram neque graviorem, neque doctiorem amicum seligere, quum tibi tum in profana, tum in sacra Eruditione tanta sit rerum copia, ut cum præstantissimis quibusque ævi nostri certare jam possis. Quod nisi jam editis Libris tu ipse palam fecisses, uberiusque in dies facturus sis, intelligeret tamen quicumque novit, te jamdiu ab amplissimo Cardinali Josepho Renato Imperiali delectum ad curam selectissimæ suæ Bibliothecæ, & denique ad Romani Lycei Cathedram evectum à CLEMENTIS XI. P. M. cujus optimi simul ac doctissimi Principis de te judicium non dubito quin futurum sit cum apud præsentes, tum apud posteros, absolutissimum tuæ virtutis encomium. Age ergo, arenam sine mora ingrediamur.

Uti in memorata Disquisitione palam me fecisse arbitror, extra omnem dubitationis aleam positum est, antiquitus etiam sacris in Templis Christianorum Fidelium ossa fuisse composita. Quod autem in Occidentalibus Ecclesiis non concessum modò, sed laudabiliter quoque usurpatum ostendi, id etiam apud Orientales viguisse, Nazianzenus in versibus, quos nunc primum ego edidi, testabitur. Ita ille in Liviam Amphilochii uxorem Carm. XVII. Anecdotorum meorum:

Εἰς δόμος, ἀλλ᾽ ὑπένερθε τάφος, καθύπερθε δὲ σηκός,

DE ANTIQUIS CHRISTIANORUM SEPULCRIS

DISQUISITIO III.

Ad Clarissimum, ac Eruditissimum Virum

JUSTUM FONTANINUM

In Archigymnasio Romano publicum eloquentiæ Professorem, & Eminentiss. Card. Renati Imperialis Bibliothecarium.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Christiani sacris in Ædibus & olim tumulati in Oriente. Abusus in eum ritum invecti. Profanis etiam, & Infidelibus sepultura illic data, Patribus contra clamantibus. Tumuli alieni dejecti, ut Martyrum sepulcra ornarentur. Iidem tumuli venum dati. Explicatur Lex VI. Cod. Theod. *de Sepulcr. viol.*, ostenditurque, ibi non improbari sepulturam Christianorum in Templis. Mortuos olim intra urbes tumulare nefas. Imperatores hoc tantummodo confirmarunt. Explicantur aliæ quædam Imperatorum Leges. Tum ante eas Leges, tum etiam postea in sacris Templis sepulti Christiani. Varia pro varietate locorum disciplina.

NOn paucos, Fontanine doctissime, inter Heterodoxos Scriptores invenias, quibus piaculum videatur, quòd sacris in in Ædibus Christianorum cadavera tumulare soleamus. Neque id mirum, homines à nostra communione segregatos sententiis quoque, & moribus à nobis vel in minimis diffidere. Illud potius mirari subit, quòd quosdam etiam è nostris habeamus, eumdem ritum aversantes, & opinionem suam veteris Ecclesiæ auctoritate, ut sibi videtur, tuentes. Verum si eam, quam utrique nobis objiciunt, priorum temporum notitiam diligentiùs consuluissent, aut nullum

nullum Sepulcris nostris bellum indictum, aut mitiùs cum illis jam actum fuisset. Etenim, ut in Disquisitione XVII. Tom. I. Anecdotorum meorum ostendi, antiquis etiam temporibus pia hæc consuetudo non invaluit modò, sed etiam præstantissimorum virorum suffragium tulit. Equidem, ut candidè tecum loquar, non is sum, qui tot tumulos in Domo Dei commendem, quum non Templa, sed Cœmeteria ingredi nonnumquam videar mihi. Sed qui modum in hujusmodi re opto, non continuò rem ipsam improbo. Quin secundas curas ad idem argumentum deferre nunc placet, palamque facere saltem post Imperium Constantini consuevisse Christi Fideles in ipsis sacris Ædibus tumulo tradi. Qua in re duo potissimum persequar. Primam scilicet partem impendam in explicandis nonnullis, sive Nazianzeni, sive alíus vetusti Scriptoris, versibus, in quibus, nisi lux aliqua affulgeat, difficilè assequemur mentem Poëtæ illius. Versabitur altera pars in inquirendo, an revera hujusmodi Sepulcra olim interdixerint Imperatores Christianam Religionem professi. Te autem hujus quæstionis Judicem in primis volui, ut aut consensu tuo sententia mea glorietur, aut censurâ tuâ corrigatur quidquid confidentiùs pronunciavero. Certè non poteram neque graviorem, neque doctiorem amicum seligere, quum tibi tum in profana, tum in sacra Eruditione tanta sit rerum copia, ut cum præstantissimis quibusque ævi nostri certare jam possis. Quod nisi jam editis Libris tu ipse palam fecisses, uberiusque in dies facturus sis, intelligeret tamen quicumque novit, te jamdiu ab amplissimo Cardinali Josepho Renato Imperiali delectum ad curam selectissimæ suæ Bibliothecæ, & denique ad Romani Lycei Cathedram evectum à CLEMENTIS XI. P. M. cujus optimi simul ac doctissimi Principis de te judicium non dubito quin futurum sit cum apud præsentes, tum apud posteros, absolutissimum tuæ virtutis encomium. Age ergo, arenam sine mora ingrediamur.

Uti in memorata Disquisitione palam me fecisse arbitror, extra omnem dubitationis aleam positum est, antiquitus etiam sacris in Templis Christianorum Fidelium ossa fuisse composita. Quod autem in Occidentalibus Ecclesiis non concessum modò, sed laudabiliter quoque usurpatum ostendi, id etiam apud Orientales viguisse, Nazianzenus in versibus, quos nunc primum ego edidi, testabitur. Ita ille in Liviam Amphilochii uxorem Carm. XVII. Anecdotorum meorum:

Εἰς δόμος, ἀλλ᾽ ὑπένερθε τάφος, καθύπερθε δὲ σηκός,

Τύμβος δειμαμένοις, σηκὸς ἀεθλοφόροις.

Una domus, sed inferiori parte sepulcrum, superiori verò Templum;
Tumulus iis, qui ædificarunt; Templum Martyribus.

Ecce, ni mea me fallit opinio, Livia in Martyrum Æde tumulo tradita; superior enim Templi pars Martyribus destinata erat; inferior verò, nempe subterranea, tumulum cadaveri Liviæ præbebat, cujus studio in honorem Martyrum excitata illa Ædes fuerat. Eadem colligi posse videntur è Gregorii nostri Oratione X. in funere Cæsarii fratris, ubi hæc habentur: Νῦν ἡμῖν ὁ πολὺς Καισάριος ἀποσέσωσται, κόνις τιμία, νεκρὸς ἐπαινούμενος, ὕμνοις ἐξ ὕμνων παραπεμπόμενος, Μαρτύρων βήμασι πομπευόμενος. *Nunc nobis magnus Cæsarius servatus est, cinis pretiosus, mortuus laudatus, ex hymnis ad hymnos transmissus, ad Martyrum sacraria cum pompa ductus*, &c. Scilicet ad Martyrum Ædem funebri pompa perductum fuisse Cæsarium, ibique sepultum juxta sacros eorum cineres, intelligimus, ubi complures alii quietis locum sibi parabant, piè sperantes, fore ut faciliùs apud Deum vicinorum Sanctorum patrocinium experirentur, quemadmodum alibi docuimus. Ex alio quoque Nazianzeni Epigrammate nunc primùm per me edito discimus, Gregorium adolescentulum humanis functum ab avunculo Gregorio juxta puros Martyres fuisse appositum, καθαροῖς Μάρτυσι παρθέμενον. Neque diverso in loco tumulata Nazianzeni mater Nonna. Ita de illa scribit filius in Epigrammate nunc evulgato:

Σῶμα δ' ἄρ' ἐν νηῷ Μάρτυσι παρθέμεθα.

Corpus verò de Templo Martyribus apposuimus.

Tum ipsos Martyres ille his alloquitur:

Μάρτυρες ἀλλ' ὑπόδεχθε θύος μέγα, τὴν πολύμοχθον
Σάρκα, καὶ ὑμετέροις αἵμασιν ἐσσομένην.

Martyres ergo excipite magnam hostiam, laboribus confectum
Corpus, quod sanguini vestro sociatur.

De ipsa Nonna in alio Epigrammate hæc habet Nazianzenus:

Νηὸς ὅδ', οὐ γὰρ ὅλην Νόννην θέμις ἦεν ἐρύξαι,
Ψυχῆς οἰχομένης, μοῦνον ἔπεσχε δέμας.

Templum hoc, non enim totam Nonnam fas erat retinere,
Anima egressa, solum retinuit corpus.

Hisce exemplis, si forte litem non dirimant, clarissimum addam è Cappadocia Nazianzeni provincia, atque ab istius ævo petitum. Macrinam SS. Basilii Magni, & Gregorii Nysseni sororem,

rem, ejuſque parentes intra Martyrum Baſilicam tumulo datos fuiſſe, certiſſimus Auctor eſt idem Gregorius Nyſſenus in Oratione de S. Macrina, quam ad diem XIX. Julii retulit Surius. Inquit enim: *Porro quum inter ſeceſſum, & SS. Martyrum ædem, in qua parentum etiam corpora quieſcebant, ſeptem, octove intercederent ſtadia, totum prope diem in eo ſpatio conficiendo conſumſimus.* Addit infra: *Quum parentum jam eſſet patefactus tumulus, in quem illam decreveramus inferre* &c. Denique ait: *Sacrum illud corpus è feretro tollentes, juxta matrem appoſuimus, atque ita votum utriuſque complevimus. Uno enim conſenſu ſemper oraverant Deum, ut corporibus poſt mortem copularentur.* Quibus ex rebus conſtare ſatis poteſt, ut mihi videtur, minimè Nazianzeno, ejuſve æqualibus diſplicuiſſe Chriſti Fidelium Sepulcra in Ædibus ſacris, eumque morem in Cappadocia viguiſſe, qui altas in Occidente jam egerat radices. His autem poſitis, tutiùs progrediemur ad illius Carminis explicationem, quod εἰς τοὺς διορύττοντας τάφους προφάσει Μαρτύρων, *in effodientes ſepulcra prætextu Martyrum*, elucrubavit Poëta noſter, ſive alius quiſquam certè vetuſtus Auctor; ſiquidem ibi non ipſam in Templis ſepulturam, ſed abuſus in eam irrepentes, aut ex ipſa conſequutos damnat, quemadmodum è ſingulorum verſuum enarratione liquebit.

Ita ſe habent priores.

Τρισθανέες, πρῶτον μὲν ἐμίξατε σώματ' ἀνάγνων
Ἀθλοφόροις: τύμβοι δὲ θυοπόλον ἀμφὶς ἔχουσιν.
Ter morte digni, primò quidem miſcuiſtis corpora profanorum
Martyribus: & ſepulcra Sacerdotem utrinque habent.

En prior abuſus Chriſtianorum ſepulturam inficiens, cui viam præcidere molitur Poëta. Uti enim dicebamus, ſpe felicitatis æternæ adducti Chriſtiani juxta SS. Martyrum tumulos oſſa ſua collocanda curabant. At in piis tantummodo hominibus non ſubſtitit hujuſmodi conſuetudo; nam ἀνάγνοι etiam, ſeu *profani*, & *impii* eamdem ſibi in Templis ſedem quietis eligere cœperunt. Hinc eos corripit Poëta. Dabimus Scholiaſtis Ambroſiani MS. verba, ſive explicationem verſuum eorumdem: ὦ τρισκατάρατοι, καὶ τρισθανάτοι. πρῶτον μὲν ἐμίξατε σώματα ἀνάγνων ἀνδρῶν τοῖς τῶν ἁγίων Μαρτύρων σώμασι. τύμβοι δὲ βεβήλων θυοπόλον πολλάκις μέσον ἔχουσι κείμενον. *O ter execrandi, terque morte digni, primò quidem impurorum hominum corpora SS. Martyrum corporibus commiſcuiſtis. Se-*

 pulcra

pulcra verò profanorum Sacer dotem sæpè circumquaque obsident. Et sanè τὸ ἀμφὶς in Nazianzeni Carmine positum, non obscurè significare videtur, sæpe Sacerdotes, dum in Templis supra SS. Martyrum sepulcra incruentum Sacrificium offerrent, hinc & illinc impiorum, aut impurorum cadavera habuisse.

Atqui piis Sanctorum Patrum mentibus piaculum minimè tolerandum videbatur, quòd sanctitatis domicilium aut Ethnicis, aut profanis cadaveribus impleretur. S. Hilarius Pictav. Episcopus Christi Domini verba explicans Cap. VIII. Matthæi relata: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, hæc scribit ad eumdem locum: *Ostendit Dominus, inter fidelem filium, patremque infidelem jus paterni nominis non relinqui. Non igitur obsequium humandi patris negavit, sed admonuit, non admisceri MEMORIIS SANCTORUM Mortuos Infideles; mortuos autem etiam eos esse, qui extra Deum vivunt*. Quibus ex verbis non modò à Basilicis Martyrum arcenda esse Ethnicorum corpora intelligis, verum etiam Hilarii temporibus in more fuisse, ut ibidem tum Christianorum, tum Paganorum corpora tumularentur. Et quoniam horum tantùm sepulturam improbat Hilarius, consequens est, ut ab eodem pia Fidelium consuetudo probata fuerit. Quod si de Idololatris Nazianzenum nequaquam contendas loquutum: quantum etiam flagitium erat, Christianos in vitiorum cœno, dum in vivis agerent, volutatos, Cœloque propterea indignos, tam piâ sepulturâ, & Martyrum, ut ita dicam, contactu dignari! Tantam temeritatem Cœlum ipsum non tulit interdum; quin grandibus prodigiis suam hac de re indignationem aperuit. Certè Lib. 4. Dialog. Cap. 50. auctor est non uno exemplo Gregorius Magnus, cœlitus è sepulturis exturbata profanorum, impiorumque cadavera fuisse. Unum ex iis tantùm adferam in urbe Genuensi factum. *Ibi*, inquit S. Pontifex, *Valentinus nomine, Ecclesiæ Mediolanensis Defensor, defunctus est, vir valde lubricus, & cunctis levitatibus occupatus, cujus corpus in Ecclesia B. Martyris Syri sepultum est. Nocte autem media in eadem Ecclesia facta sunt voces, ac si quis violenter ex ea expelleretur, atque turbaretur foras* &c. *Mane autem facto aperientes sepulcrum, in quo idem Valentinus positus fuerat, ejus corpus non invenerunt. Cumque extra Ecclesiam quærerent, ubi projectum esset, invenerunt hoc in sepulcro alio positum, ligatis adhuc pedibus, sicut ab Ecclesia fuerat abstractum*. Quibus, aliisque exemplis recensitis addit S. Gregorius, ita Petrum alloquens: *Ex*

qua

qua re, Petre, collige, quia hi, quos peccata gravia deprimunt, si in sacro loco sepeliri se faciant, restat ut etiam de sua præsumtione judicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accuset.

Non solis autem Gregorii M. temporibus piorum mentes justitiæ divinæ timor occupabat, si se absque meritis tumulandos in sacris Ædibus curabant; sed eos etiam occupavit, qui Gregorio nostro Nazianzeno ætate propiores fuere. Atque idcirco nonnulli sanctitate præstantes viri, quòd nempe demissè de sua vita sentirent, extra Templorum ambitum sepulcri beneficium exquisiere. Celeberrimum hujus rei exemplum reliquit S. Ephrem Syrus, qui in Testamento suo, publici juris jam dudum facto, discipulos suos ita obtestabatur: *Ne sinatis me in Domo Dei poni, aut sub Altari. Si quis verò fallacibus rationibus ausus fuerit sub Altari me collocare, supernum, ac cœleste Altare talis non videat.* Rationem autem, cur pium officium hoc suis interdiceret, postea subdit. *Non enim decet, vermem putredine scatentem in Templo, & Sanctuario Domini reponi,* &c. *non enim homini peccatori, atque indigno prodest vana gloria, & cui præsertim ea non congruit* &c. *Quorsum igitur honore me afficitis, qui me ipsum actionum appellatione non honoravi?* Infra etiam eamdem repetit caussam, ita inquiens: *Præterea vos adhortor, obtestorque, ò viscera mea desiderata, ne me cum Sanctis ponatis; nam peccator ego sum, & minimus, & propter insipientiam, ac stultitiam meam ipsis appropinquare metuo* &c. *Non autem ista dico, quòd societatem, & conjunctionem illorum respuam, sed infinitam, atque immensam peccatorum meorum multitudinem inspiciens exhorresco, & contremisco.* Quibus ex verbis colligas, minimè à sanctissimo viro sepulcrum in Æde sacra improbatum, sed ideo evitatum, quòd sibi præ sancta animi demissione timeret, si apud Martyres quietem ossibus suis quæreret. Hinc fratres iterum obsecrat, ut se tamquam opprobrium, despectum, atque abjectum sepeliant; vilem enim, atque abjectum coram Domino, suisque operibus se planè confusum dictitabat. Quod si ea sanctis viris sententia sedebat, ut nequaquam in sacris Templis se tumulari paterentur, quantò magis ab hujusmodi sepultura abhorrere debebant impii, profanique homines, ne eorum cadaveribus loca sacra fœdarentur, animabus verò in Tartara projectis major pœna crearetur? certè quod virtutis causâ pii quidam viri fugiebant, nefariis, scelestisque impieta-

tis ergo interdicendum fuit, quando iis neque viventium preces, neque Sanctorum patrocinium quidquam subsidii afferre amplius possent. Jure itaque Nazianzenus conqueritur, quòd sacris in Ædibus nullus sepeliendorum delectus haberetur. Quem abusum Christiani Patres numquam non sunt abominati, pluraque deinde Concilia, & Mediolanensia præcipuè, sustulerunt, Ethnicorum, Judæorum, & Hæreticorum cadavera è Templis exulare cogendo. Ad hæc publici fœneratores, se ipsos interficientes, blasphemi in Deum ac Cœlites, incendiarii, meretrices, concubinarii, similesque pravi homines à Christianorum Cœmeteriis, ac Templis arcentur.

Atque hic prior abusus fuit, quo Ecclesiastica olim in Martyrum Basilicis sepultura vexabatur. Ad alterum veniamus his versibus à nostro Poëta descriptum.

Δεύτερον αὖτε τάφους τοὺς μὲν διεπέρσατ' ἀθέσμως,
Αὐτοὶ σήματ' ἔχοντες ὁμοῖα.
Deinde verò tumulos alios quidem evertistis nefariè,
Ipsi sepulcra habentes similia.

Seculo Christi quarto, ut in Notis etiam ad Carmen *εἰς Μαρτινιανόν* animadverti, pessima invaluerat consuetudo, ut passim mortuorum tumuli dejicerentur, seu divitias ibi somniatas homines perquirerent, seu marmora ex alienis asportata sepulcris divendere, aut in usum suum convertere vellent. Hinc Templorum, in quibus, aut juxta quæ, sita erant Sepulcra, nulla habebatur religio, & confusâ sepultorum Fidelium quiete, Martyrum etiam tumulis quodammodo bellum indicebatur. Tantum flagitium Legibus compescere, suum esse arbitrati sunt Imperatores; quare Constans Augustus Anno 340. Mediolani agens contra Sepulcrorum violatores edictum promulgavit, cujus exordium est: *Si quis in demoliendis Sepulcris fuerit adprehensus, si id sine domini conscientia faciat, metallo adjudicetur.* Vide *Legem* 1. *Cod. Theodos. de Sepulcr. Viol.* Alterâ etiam Lege idem Imperator A. C. 349. Sepulcra demolientes perterruit, quam reperire est in eodem Codice Theodos. Tit. memorato unà cum aliis constitutionibus ad hanc rem attinentibus. Ea de caussa tot versibus à Martiniani tumulo confractores avertere studet Nazianzenus, cujus etiam Carmina Jambica exstant quamplurima κατὰ τυμβωρύχων, sive *contra Sepulcrorum effossores* in Billiana editione, & nos multò plura nunc dedimus in Anecdotis nostris.

Pro-

Propterea in id genus homines excandescit Gregorius noster; & cur, inquit, alienos evertitis tumulos, quum & ipsi tumulos corporibus vestris jam paraveritis, factoque aliis exemplo idem cineribus postea vestris periculum immineat? Quum verò exportatis de alieno Sepulcro ruderibus, & saxis, quidam exornarent Sanctorum Martyrum monumenta, in subsequenti Carmine his eos verbis Poëta castigat:

Μέχρι τίνος τύμβοις Μάρτυρας ἀλλοτρίοις
Τιμᾶτ' εὐσεβέοντες, ἃ μὴ θέμις;
Usquequò tumulis alienis Martyras
Honoratis, pii, quatenus non licet?

Hoc est, cur alienorum tumulorum spoliis Sanctorum Martyrum Sepulcra honorari posse creditis? cur pietatis famam ex illata aliis injuria consectamini? Atque his animadversis, facilè, ut reor, liquebit, quid titulus sonet hisce Carminibus à Poëta nostro inscriptus εἰς τοὺς ἀνορύττοντας τάφους προφάσει Μαρτύρων, *in eos, qui tumulos effodiunt occasione*, sive *prætextu Martyrum*. Ut enim Martyrum monumenta, quæ difficillimis Ecclesiæ Christianæ temporibus, dum Ethnicorum tyrannica vis in Christi populum debaccharetur, veluti despecta fuerant, nulloque ornamento distingui potuerant, redditâ sub piis Imperatoribus pace, illustrarentur, licitum sibi nonnulli arbitrabantur, aliena evertere Sepulcra, & ex eorum marmoribus tumulos SS. Martyrum ditare. Itaque pium hoc, ut ita dicam, sacrilegium improbant iidem Cœlites, ita per os Nazianzeni comminantes:

——— Ὅς σήματα δ' ἄμμιν ἐγείρει
Ἀλλοτρίοισι λίθοις, μηδὲ τάφοιο τύχοι.
Qui autem sacraria nobis exstruit
Alienis lapidibus, is nec sepulturam consequatur.

Verumtamen ab Ambrosiano Scholiaste MS. aliter explicatos videri versus istos non dissimulo; siquidem in hanc sententiam loquitur: ὅστις δὲ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις τάφοις σήματα ἡμῖν ἀνεγείρει, καὶ ἀτίμους, καὶ βδελυρὰς φέρει τιμὰς, μηδὲ τάφου τύχοι τοῦ νενομισμένου. *Quicumque verò in alienis tumulis sacraria nobis excitat, quum ignominiosis, atque abominandis nos afficiat honoribus, neque ipse legitimam, justamque sepulturam sortiatur*. Ac si diceret, consuevisse quosdam super hominum impiorum sepulcra construere Basilicas Martyrum, aut ipsa in sacras Ædes convertere. Ut lubet, eru-

diti

diti judicent; non enim moror. Sed si pro ἐν legamus ἐκ τοῖς ἀλλοτρίοις τάφοις, *ex alienis tumulis*, facile germanum sensum exigua mutatione restituemus.

Tertium nunc perpendamus abusum, quem his versibus refert Poëta noster:

——— τὰς δέ (τάφους) ἀπέδοσθε
Πολλάκι, καὶ δὶς ἕκαστον, ὁ δέ τρίτον.
——— *Alios autem* (tumulos) *vendidistis*
Sæpe, *& bis unumquemque*; *aliquis & ter* (vendidit.)

Eò nonnullorum avaritia devenerat, ut minimè sibi religioni ducerent monumenta vendere, & ut ita dicam de tumulis communione locorum sacrorum sanctificatis mercaturam facere. Certè Christianæ plebis pietatem illud nequaquam decebat, quum & à sacris officiis, & à locis populorum religione, & Sacramentorum præsentia consecratis turpe lucrum exulare debeat. Animadvertendum autem, apud ipsos Ethnicos tanto in pretio sepulcra fuisse, ut minimè eorum alienatio permitteretur. Gordianus Imperator *l. 1. Cod. de Sepulcr. viol.* rescripsit: *Res religioni destinatas, quin imo jam religionis effectas, scientes qui contigerint, & emere, & distrahere non dubitaverint, tametsi jure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis inciderunt in crimen*. Et quoniam inter hujusmodi res religioni destinatas monimenta mortuorum computabantur, certè eorum alienatio interdicta erat. Ulpianus idcirco in *l. si quis sepulcrum*. *§. Senatusconsulto*. *ff. de Religios. & sumtib. fun.* edicto cautum affirmat, *ne usus sepulcrorum permutationibus polluatur*, hoc est; ne venum detur. Ad hæc Antoninus Augustus in l. 2. & Alexander Aug. in *l. 9. Cod. de Relig. & sumt. funer.* apertissimè sanxerunt, nefas esse mortuorum monumenta vendere. Quin publicis Legibus talem venditionem interdicentibus non contenti quidam, privatis etiam pœnarum minis jura tumulorum suorum tuebantur. Ita apud Gruterum pag. 672. num. 1. Aur. Maximianus filiæ sepulcro inscripsit: *Si quis hoc sepulcrum, vel monumentum cum ædificio universo post obitum meum vendere, vel donare voluerit, vel corpus alienum invehere velit, dabit pœnæ nomine ark. Pontif. L. S. C. N. & ei, cui donatum, vel venditum fuerit, eadem pœna tenebitur*. Similes aliæ Inscriptiones non paucæ exstant. Quod si Gentilibus tanta erat sepulcrorum suorum cura, quantò major Christianis futura erat in spe resurrectionis innutritis, & corporum immortalitatem post supremum

mum Judicii diem expectantibus? Imo quantò turpius fuit apud Christianos, quàm apud Ethnicos, è tumulorum venditione lucrum quærere, quum in Ædibus sacris eorum, horum verò semper in campo, & sub dio sepulcra constituerentur? Hoc igitur hominum genus Poëta noster increpat, & Martyres ipsos flagitiis istis lædi clamat:

——————— ἱεροσυλεῖς
Μάρτυρας, οὓς φιλέεις. Σοδομίτιδες εἴξατε πηγαί.
——————— *sacrilegio lædis*
Martyres, quos amas. Sodomitici cedite fontes.

Videlicet, ò Sodoma cede, major enim est horum, quàm tua improbitas.

Atque hactenus qui fuerint abusus piam Christianorum in Templis sepulturam consequuti, luculentè perspeximus. Et eos quidem Nazianzeni zelus nequaquam ferebat, quamvis alioqui non toleraret solum, sed exemplo etiam suo probaret Fidelium sepulcra sacris in Ædibus. At graviores nunc erumpunt in Christianorum sepulturam arietes, non ut ejus tantùm abusus concutiant, sed etiam ut ejus usum prorsus evertant. Nimirum producitur *lex 6. Cod. Theod. Tit. de Sepul. viol.* quam Anno 381. Eucherio, & Syagrio Coss. promulgavere Imperatores Gratianus, Valentinianus, & Theodosius, his concepta verbis: *Omnia, quæ supra terram urnis clausa, vel sarcophagis corpora detinentur, extra Urbem delata ponantur, ut & humanitatis instar exhibeant, & relinquant incolarum domicilio sanctitatem &c. Ac ne alicujus fallax, & arguta solertia ab hujus se præcepti intentione subducat, atque Apostolorum, vel Martyrum Sedem humandis corporibus æstimet esse concessam, ab his quoque ita, ut à reliquo Civitatis, noverint se, atque intelligent esse submotos.* Postrema hæc periodus non Heterodoxos dumtaxat, sed nonnullos etiam Orthodoxos in eam opinionem induxit, ut arbitrarentur, Fidelium sepulturam in Martyrum Basilicis omnino fuisse interdictam. Atque in ea sententia fuisse videntur doctissimi viri Gretserus Lib. 2. Cap. 8. de Fun. Christ. Spondanus Lib. 1. par. 3. Cap. 14. de Cœmet. sacr. Gonzales in notis ad Lib. 3. Decretal. Tit. 28. de Sepulcr. Cap. 1. ac Thomassinius Tom. 3. Lib. 1. Cap. 66. de Benef. Censet autem Spondanus, ab Imperatoribus legem hanc in omnes Christianos latam hortatu Præsulum, ad retundendam hac ratione eorum petulantiam,

tiam, qui cunctis indiscriminatim id concessum existimarent, quod sacris dumtaxat, & pietate insignibus personis tribuebatur. Nempe, ut indignis aditus præcluderetur, dignos quoque una Lege excludere consultius visum fuit.

Nihilominus re seriò perspecta, nihil in laudata sanctione contra Fidelium sepulcra constitui, aliamque Imperatorum fuisse mentem, fidenter affirmo. Quod ut pateat, memoria repetendum est, Lege XII. Tabularum cautum fuisse, *ne homo mortuus in Urbe sepeliretur, neve ureretur*. Sive id Majoribus nostris placuerit, ut Civium saluti melius consuleretur, amotis ab Urbe cadaveribus, sive quòd mortuorum conspectum aversarentur, diu Lex illa inter Romanos, aliasque gentes, obtinuit. Senatus etiam Consulto circiter Annum 490. ab Urbe condita Duillius Consul veterem firmavit Legem, ut auctor est Servius ad Lib. 11. Æneid. *Ante etiam*, inquit is, *in Civitatibus homines sepeliebantur: quod postea Duillio Cos. Senatus probibuit, & lege cavit, ne quis in Urbe sepeliretur*. Post hæc Hadrianus Imperator, Ulpiano perhibente in *l. 3. §. 5. ff. de Sepulcr. viol.* ac Antoninus Pius, Julio Capitolino teste in ejus Vita, *intra Urbes sepeliri mortuos vetuerunt*. Exstat etiam hac de re Diocletiani, & Maximiani decretum in *l. 12. Cod. de religios. & sumtib. fun.*, ut missa faciam Pauli Jurisconsulti, aliorumque veterum verba.

Tametsi verò sepulturam urbanam tot Leges improbassent, Christiana tamen Religione sub Christianis Imperatoribus invalescente, cum Basilicæ Martyrum, tum Cœmeteria in Civitatibus sensim exstrui cœpta sunt. Illic dabant operam Christiani, ut cadavera sua componerentur, fructum, ut diximus, è vicinis Sanctorum Reliquiis piè sperantes. Novæ propterea consuetudini edicta veterum Imperatorum succubuerant, liberumque sibi quisque ducebat in urbibus tumulari. At Constantinopolitani Imperatores populorum licentiæ obviam eundum arbitrati, Lege laudata sanxerunt, ut nemo in posterum sepeliretur in urbe, quæ verò cadavera urnis, vel sarcophagis inclusa super terram intra urbis mœnia continebantur, extra urbem deferrentur. Ne verò quis legem eluderet existimans, quamvis urbana sepultura generaliter prohiberetur, hac tamen generali prohibitione sepulturam in Martyrum Basilicis non cohiberi: additum est, non à reliquis tantùm urbis Constantinopolitanæ locis, sed ab ipsa nominatim *Apostolo-*

rum,

rum, ac Martyrum sede urnas esse submovendas. Hæc Legis frons est, & sensus germanus.

Quædam autem consideranda heic præcipuè occurrunt. Et primò, hinc etiam apertè probari, seculo Constantiniano Apostolorum, vel Martyrum Ædem humandis corporibus fuisse concessam. Qui enim hujusmodi sepulturam Imperatores interdicerent, nisi antea in more fuisset? Secundò, laudatam Constitutionem pro una tantùm Urbe Constantinopolitana editam; ad Pancratium enim eidem Urbi Præfectum dirigitur, atque in ea Urbis tantùm illius, non verò cæterarum, mentio habetur. Quare, tametsi hac in Lege à sepulcro in Ædibus sacris quærendo Christiani absterrerentur, non omnes tamen Imperio Romano subjecti, sed Cives dumtaxat Constantinopolitani ea prohibitione tenebantur, licebatque propterea in aliis Urbibus tumulum intra Martyrum Ædes impetrare. Tertiò, à Martyrum, ac Apostolorum Templis, Christianorum cadavera fuisse submota, non directè quidem, atque animo revera hujusmodi sepulturam improbandi, sed indirectè, & ex consequenti. Ni ita ab Imperatoribus cautum fuisset, nullum successum sibi Lex spopondisset, imo planè irrita jacuisset; siquidem sibi quisque in urbanis Templis sepulturam postea quæsiisset causaturus, pium apud Sanctos Martyres tumuli usum edicto generali minimè fuisse comprehensum. Non igitur ideo sepultura urbana interdicta est, ut Christianorum cadavera à sacris Ædibus arcerentur, sed ideo sepulcra in eisdem Ædibus interdicta, ut ab urbana sepultura quilibet excluderetur. *Ab his* (edicti sunt verba) *sacris Ædibus ita ut à reliquo Civitatis noverint se atque intelligent esse submotos*.

Quamobrem deinceps etiam fas erat in suburbanis Basilicis sepulcro donari: quod certè hac Lege nequaquam vetabatur, Legibusque etiam antiquis consentaneum erat, quæ sepulturæ tantùm urbanæ usum non sustinebant. Atque hanc præter alias fuisse quoque caussam veteribus Christianis, vel postquam sanctæ Religioni nomen Imperatores dederant, cur Basilicas extra Urbes conderent, nempe ut ibi cum sacri Martyrum cineres, tum aliorum quandoque Fidelium ossa, Legum jure incorrupto, componi possent. Ne ab Urbe æterna, in qua praclarissimæ Basilicæ, & Vaticana potissimum, olim extra pomœria exstructæ fuerant, hujus moris exempla petamus, sit satis amplissimas, ac vetustiores

Medio-

Mediolanensis Urbis mihi notissimas recensere Basilicas, quæ nunc quidem amplificatâ Civitate uno mœnium ambitu cinguntur, sed antiquitus suburbano in agro conspiciebantur. Philippi enim Basilica (nunc S. Francisci) Portiana (nunc S. Victoris) Dionysiana, & Eustorgiana, ut nos antiqua monimenta docent, in suburbiis sitæ fuerant, quemadmodum & quæ S. Simpliciani nomine conspicua est. Quin Sanctus Antistes Ambrosius Basilicas minimùm duas, unam à SS. Apostolis nomen habentem, quæ deinde Nazariana nuncupata fuit, alteramque de suo nomine excitavit, utramque procul dubio extra Urbem, ut in iis liberè quorumdam etiam Christianorum cadavera tumulo traderentur.

Vides igitur, minimè probari posse sententiam affirmantium, sepulturam Fidelium Imperiali decreto in quibuscumque Ædibus sacris fuisse damnatam. Evidentiùs autem constabit, illic de sola sepultura urbana fuisse actum, ubi promulgandæ Legis rationes expendantur. En illas: *Ut mortuorum corpora extra Urbem delata humanitatis instar exhibeant, & relinquant incolarum domicilio sanctitatem*. Videlicet, ut juxta vias publicas in Cœmeteriis posita mortalitatis imaginem prætereuntium oculis exhiberent, humanæque conditionis admonerent viatores. Tum ut ne tota Urbs à Sepulcris occupata ab iisdem sancta, & sacra efficeretur, atque ut locum incolarum viventium sanctitati relinquerent. Non enim sola apud antiquos, ut nosti, Sepulcra ad religionem spectare credebantur, *sanctaque* idcirco, *sacra*, & *religiosa* appellari solebant, sed loca etiam adjacentia, ædificia, agrique circumpositi *religione*, & *sanctitate* obligabantur. Id sexcentis tum Ethnicorum, tum Christianorum exemplis constare potest, quæ apud Spondanum leguntur Lib. 1. part. 1. Cap. 9. de Cœmet. sacr. & Lib. 3. Cap. 15. & apud Kirchman. Lib. 3. Cap. 21. de Funer. Roman. & apud Gutherium de Jure Man. Lib. 3. Cap. 9. Necessum igitur fuit, extra Urbes Sepulcra compellere, ut ea in Civitatibus loca tantùm essent sanctitate obstricta, quæ incolarum pietati, ac Templorum religioni consentanea viderentur. Atque hæc potior fortasse, verique similior Legis interpretatio est, quàm quæ à Gothofredo affertur, nempe, ideo vetitam in Urbe ab Imperatoribus laudatis mortuorum sepulturam, *ne sacra Civitatis funestarentur*, quemadmodum Paulus Jurisconsultus Lib. 2. recept. sentent. Tit. 21. scripsit. Nimiam superstitionem, ac Gentilium indolem

ea

ea ratio redoluisset, Principibus certè Christianis indigna. Quod si temerariæ conjecturæ periculum non immineret, pro *Sanctitatem*, ut habent editi libri, *Sanitatem* legendum heic opinari possemus, nimirum ne cadavera pestiferis exhalationibus Urbem inficerent, neve cum incolarum viventium salute fœtor mortuorum corporum conflictaretur. Si igitur sepulturam, non ab urbanis tantùm, sed etiam ab omnibus Martyrum Templis, avertere Imperatores statuissent, aliquam procul dubio prohibitionis hujus universalis rationem attulissent, puta, ne Domus Dei, ubi purissimum omnium sacrificium peragitur, funeribus impleatur, aut ut impii sepeliri vetarentur eodem in loco, & similia. Verum nihil minus cogitarunt Principes, memoratæ Legis auctores, quibus in animo tantùm erat, ab una Urbe eliminare sepulcra, atque ideo suburbanis Basilicis eorumdem usum relinquere.

Quæ quum ita sint, jam intelligere possumus, à Constantinopolitanis Imperatoribus numquam, nisi indirectè, & ut Scholarum vocabulo utar, nisi per accidens, cautum fuisse, ne in sacris Ædibus Fidelium Sepulcra haberentur. Seculo verò sequenti Leo Imperator, quum hujusmodi prohibitionem Christianorum pietati minimè congruam reputaret, liberum cuicumque fecit, vel intra Urbes tumulari, Legemque contrariam abrogavit, atque à Legum civilium corpore delevit Constit. Nov. 53. Πῶς γὰρ, inquit is, οὐκ ἔστι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αἰσχύνειν, ὅταν μὴ βούληται ὁ νόμος γῇ κρύπτεσθαι, εἰ μὴ ἔξω πόλεων φέροιτο τὸ βληθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου σῶμα; *At quod Lex mortuorum corpora non nisi extra Urbes humari vult, quomodo id humanam naturam dedecore afficere non est?* Equidem heic improbari quamdam Legem Hadriani Augusti relatam in *ff. de Sepulcr. viol.* hoc est, *l. 3. Divus Hadrianus*, non autem eam, quam à Constantinopolitanis Augustis promulgatam vidimus, arbitror; siquidem ab una Urbe Constantini iidem Imperatores sanxerant amovenda esse Sepulcra; Hadrianus verò Majorum superstitionem sequutus ab omnibus Imperii Romani Civitatibus arcuerat. Sed, quidquid sit, certè Cl. V. Thomassinio assentiri non possum, qui per hanc Leonis Legem restitutum Sepulcrorum usum in sacris Ædibus opinatur, propterea quòd à laudatis Imperatoribus Christianis in memorata Lege hujusmodi sepulturam proscriptam fuisse ille sibi persuaserat. *Leo Sapiens*, inquit is Par. 3. Lib. 1. Cap. 66. de Benef.,

nes, *indulsit ut sepeliri fas esset in urbibus*, *hoc est*, *in Ecclesiis. Ita enim promtum est de ejus mente conjectari*. Sed Leonis Imperatoris verba perquam clara nullius interpretationis indigent. Urbanam sepulturam priores Imperatores proscripserunt; eamdem Leo restituit. Nulla heic idcirco de Ecclesiastica sepultura mentio, neque id indulgetur, quod numquam antea fuerat interdictum.

Nugantur verò, seque mirum in modum torquent Jurisconsulti quidam, & Civilium Legum Interpretes, ut *l. 2. nemo. C. de Sacros. Eccles.* explicent his conceptam verbis: *Nemo Apostolorum, vel Martyrum Sedem humanis corporibus existimet esse concessam*. Hi enim sacris in Ædibus mercimonia vetita, illi habitationem prohibitam arbitrati sunt; alii etiam Laicos in choro morantes, dum sacra persolvuntur, heic damnatos somniarunt. Verum, si fontem, unde hausta à Justiniano Lex illa fuit, petiissent, nempe laudatam *l. 6. Cod. Theodos. Tit. de Sepulcr. viol.*, primò errorem in verbis deprehendissent, quum pro *humanis corporibus* legendum sit *humandis corporibus*; tum intellexissent, humanorum corporum sepulturam in Byzantinis Apostolorum, & Martyrum Basilicis fuisse interdictam. Quum verò Imperatores præcedentes hujusmodi jure urbana tantummodo, ut visum est nobis, Urbis Constantinopolitanæ Templa privarint, dubitandi relinquitur locus, utrum per eam Legem renovatam Justinianus non ab urbanis tantùm, sed & à suburbanis Templis sepulcra eliminarit. Equidem nego; quippe nihil amplius præstitit Imperator, quàm edicta Majorum, ac Theodosii præsertim, repetere, novoque edicto confirmare. Et quoniam, uti dictum est, urbanam tantùm in Basilicis sepulturam Theodosius vetuerat; idem ipsum Justinianus voluisse censendus est. Secus aliis usus fuisset verbis, prohibitionem ad omnia Templa extensurus.

Ejusmodi autem interdicto sacra Templa extra Urbes posita nequaquam fuisse obnoxia, exemplis quoque nonnullis in exordio disputationis hujus productis palam factum puto. Quibus nunc addendum, ab ipsius Constantini M. temporibus intra ipsas Basilicas urbanas consuevisse tumulari Imperatorum, & Episcoporum corpora, ut ex certissimis monimentis liquet, quæ Dufresnius in Constantinopoli Christiana refert Lib. 4. pag. 108. & sequ. Præterea de Jacobo Maronis discipulo, viro sanctitate singula-

gulari prædito in Vitis Patrum Cap. 21. Theodoretus hæc tradit: *Construxi*, inquit egregius Scriptor, *ego quoque locum in Æde Victoria insignium Apostolorum. Sed quum hoc rescivisset vir divinus, sæpe me rogavit, ut in illo monte corpus mandaretur sepulturæ* &c. *Annui, & sum assensus, & feci ut scinderetur arca, & sursum ferretur* &c. *Nihilominus humilis vir: Non patiar, inquit, hoc vocari sepulcrum Jacobi, sed volo hanc fieri Ædem Martyrum victoria insignium; me autem tamquam aliquem inquilinum poni in altero sepulcro, ut qui dignus habitus sim, ut apud eos habitarem. Neque verò hoc solum dixit, sed etiam fecit, & quum multos quidem Prophetas, multos autem Apostolos, maximè autem plurimos Martyres undique collegisset, eos posuit in una arca, volens simul habitare cum populo Sanctorum, & desiderans cum eis resurgere, & dignari Dei contemplatione*. Itaque in Martyrum Æde suum corpus sepulturæ mandandum curavit Jacobus, ut mortuus quoque unà cum iis habitaret, quorum vivens Reliquias collegerat, atque coluerat. Accedat etiam testis luculentissimus S. Hieronymus, qui ad Eustochium scribens Epist. 27. Paulæ Romanæ sepulturam his explicat verbis: *Psalmi in ordine personabant, non solum triduo, donec subter Ecclesiam, & juxta specum Domini conderetur Paula* &c.

His igitur hactenus prolixo sermone adnotatis, absque temeritatis periculo affirmari posse mihi videtur, piam intra sacras Ædes Christianorum sepulturam ab Imperatoribus minimè fuisse improbatam, sed in una tantùm Constantinopoli, idque non ejusmodi sepulturæ contemtu, sed ut ab Urbe tot sepulcra mortuorum abessent. Nunc superest, ut perspiciamus, quæ praxis deinde fuerit in sepeliendis Christianorum corporibus. Diversum hunc morem Ecclesiastica Disciplina fecit, & in quibusdam Provinciis licuit apud Sanctos Martyres tumulari, in aliis verò nequaquam. Romæ id numquam interdictum, plurima antiquitatis documenta suadent. Loaysa in Notis ad Concilium Bracarense, Decretum MS. Pelagii II. P. M. Annno 580. promulgatum, se vidisse in S. Laurentii Bibliotheca testatur, in quo cautum, ut *corpora defunctorum nullo modo intra Basilicam, sed si necesse est, foris circa murum Basilicæ* sepelirentur. Quantum à veritate hæc absint, Gregorii Magni, qui Pelagio in Pontificatus munere proximè successit, lucubrationes luculenter produnt. Sanctissimus enim vir piorum sepulturam intra Basilicas ubique probat, facile non facturus, si

S con-

contra hujusmodi ritum pronunciasset illius decessor. Itaque Loaysam vitiato Codice, aut apocrypho monumento usum meritò suspicemur.

Neque Nicolao I. Pontifici Maximo alia sententia fuit; nam percunctantibus Bulgaris, an intra Basilicas sepeliendi forent Christiani, respondit: *Hanc Sanctus Papa Gregorius quæstionem absolvit dicens*: *Quum gravia peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis, si in Ecclesia sepeliantur; quòd eorum proximi, quoties ad eadem sacra loca conveniunt, suorum, quorum sepulcra aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt* &c. Mediolani eamdem quoque piam consuetudinem viguisse, S. Ambrosii verba, exemplaque Tom. I. Anecdot. Latin. relata uberrimè testantur; eamque Nolæ etiam usurpatam fuisse ostendimus. Neque aliter in Africa factum est. In Hispaniis tamen Concilium Bracharense An. Ch. 563. celebratum consuetudini illi obviam ivit; Canone enim XVIII. hæc statuit: *Placuit, ut corpora defunctorum nullo modo in Basilica* (alii Codices *intra Basilicas* præferunt) *sepeliantur. Sed si necesse est, de foris circa murum Basilicæ, usque adeò non abhorret*. En locus, unde supposititium Pelagii II. edictum, quod nuper notavimus, derivatum mihi videtur.

In Galliis verò diu Christianorum corpora in sacris Ædibus sepulturæ mandata fuisse, non Gregorius modò Turonensis pluribus in locis testatur, sed alia exempla palam faciunt. Auctor Vitæ S. Cæsarii Arelatensis Episcopi, Basilicam ab eo exædificatam scribit, & sub ejus pavimento arcas lapideas, ut ibi Sanctimoniales tumularentur, collocatas fuisse. *Et ut offerret*, inquit, *sacris Virginibus, quas congregaverat, curam necessariæ sepulturæ, nobiles arcas corporibus humandis aptissimas, de saxis ingentibus noviter fecit incidi, quas per omne pavimentum Basilicæ constipatas sterni fecit ordine*. Verum quòd fortasse in eam sepeliendi consuetudinem abusus irrepserant, Galliarum Patribus placuit, à Templis removere mortuorum sepulcra. Ignotum est, quo anno Concilium Namnetense habitum fuerit: perantiquum tamen esse constat. In ejus autem Canone VI. *prohibetur, ut in Ecclesiis nullatenus sepeliantur vita functi, sed in atrio, aut in porticu, aut in exedris Ecclesiæ*. Canonem hunc ad Concilium Vasense refert Gratianus in c. *præcipiendum* 13. *quæst*. 2.

Theodulphus Aurelianensis in Epist. ad fratres, & Compresbyteros

teros suos in eamdem sententiam scribit. *Antiquus in his regionibus in Ecclesia sepeliendorum mortuorum usus fuit, & plerumque loca divino cultui mancipata, & ad offerendas Deo hostias præparata, Cæmeteria, sive polyandria facta sunt. Unde volumus, ut ab hac re deinceps abstineatur, & nemo in Ecclesia sepeliatur, nisi fortè talis sit persona Sacerdotis, aut cujuslibet justi hominis, quæ per vitæ meritum talem vivendo suo corpori defuncto locum acquisivit*. Tum corpora, quæ antiquitus in sacris Ædibus humata fuerant, nequaquam projicienda monet, sed altiùs in terram immergenda, ita ut supra pavimentum nulla tumulorum vestigia superfint: quod etiam Sanctissimus Mediolanensium Antistes Carolus Borromæus faciundum curavit, ac jussit in Concilio Provinc. I. Cap. de Sepulturis, & in Synodo Diœcesf. IV. Decr. 37. & alibi.

Porro in Theodulphi verbis duo potissimum animadverteris. Primum est, non recenter invectam, neque *invalescentem tunc in Galliis consuetudinem* illam fuisse, uti Clariss. Thomassinius par. 3. Lib. 1. Cap. 67. de Beneficiis minus rectè appellat, sed *antiquam* planè, & multorum forsitan seculorum usu confirmatam. Alterum est, quandoquidem tanta in locis divino cultui dicatis cadaverum moles creverat, ut non jam Templa, sed Cœmeteria viderentur, hunc abusum à Theodulpho sublatum, relictamque tamen hujusmodi sepulturæ facultatem tum Sacerdotibus, tum Laicis, qui explorata, dum in vivis agerent, pietatis signa dedissent. Idem quoque à Concilio Moguntino An. Ch. 813. constitutum est Can. 52. quem refert Gratianus in *c. nullus* 13. *quæst.* 2. At quum sibi quisque piæ vitæ in seculo peractæ testimonium adscriberet, ideoque pauci humanis functi à Basilicis arceri possent, Laicis quibuslibet à Carolo M. interdictum est, ne in Templis sepulturæ mandarentur: quod Capitularia nos docent Lib. 1. Cap. 159. & Lib. 5. Cap. 48. Eadem sancita reperias à Concilio Triburiense Cap. 17. Anno 895. Multorum subinde Conciliorum hanc in rem prodiere decreta, quæ quum varium Disciplinæ Ecclesiasticæ usum præferant, atque ab aliis Scriptoribus sedulò congesta fuerint, omittenda mihi in præsentia videntur.

Cęterum quæ hactenus exposuimus, in eam nos sententiam facilè ducunt, ut affirmemus, antiquis etiam Christi Fidelibus licuisse intra Templorum ambitum tumulo tradi, idque Seculo potissimum quarto, quo Nazianzenus degebat. Ne igitur piam istam

nostrorum temporum consuetudinem, ac si Gregorii tantùm Magni ævo nata fuerit, Sacrarumque Basilicarum decori sit minus consentanea, Heterodoxi damnent, quando illam tot veterum Patrum non exempla solum, sed ipsi etiam calculi probant. Laudabile quidem & ego arbitror juxta sacras Ædes in Cœmeteriis sepulcra quærere, ut animi demissi confessio prodatur, simulque ut ob sacrorum reverentiam cadavera Christianorum ab aris distent, in quibus immaculati Agni sacrificium peragitur. Verum non idcirco minus eorum pietas est commendanda, qui intra ipsas Ædes sacras humilem, & ambitionis nesciam sibi parant sepulturam, tum ut Martyres ibi contumulatos apud supremum Numen patronos senriant, tum ut viventes mortalitatis commonefaciant, & ab eis faciliùs precum, & orationum impetrenr opem.

Arque hæc habui, Fontanine eruditissime, quæ in veterum Christianorum sepulcra commentarer, ut ritus nostros cum antiquis consentire ostenderem, & Nazianzeni (si tamen is Auctor) versibus quibusdam facem aliquam præferrem. Tu aut tristi argumento, aut longo sermoni ignosce, meque tui amantissimum, ut facis, amare perge.

ΦΙ΄ Ρ-

ΦΙΡΜΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Ἐπιστολαί.

FIRMI EPISCOPI CÆSAREÆ

Epiſtolæ.

Prolegomena in Epiſtolas Firmi Cæſarienſis.

FIrmum Epiſcopum Cæſarienſem in eorum Faſtos, qui aliqua eruditionis ſuæ monimenta poſteris mandarint, primus, quod ſciam, infero. En ejus Epiſtolas XLV. non multo quidem rerum pondere, ſed familiari elegantiâ commendabiles. Brevitas in eis præſtat, ac eruditio, prout argumentum, eorumque temporum conſuetudo poſcebat. Quodque non parvi faciendum, heic ſaltem legere licet, qui mores, quæ officia inter familiares olim eſſent, noſtris ſanè perquam ſimilia. Conſcriptas pari brevitate Epiſtolas familiares apud alios Græcos Scriptores invenias, quales S. Gregorius Nazianzenus, S. Iſidorus Peluſiota, S. Nilus, ut reliquos omittam.

Quis autem Firmus fuerit, brevibus explicare neceſſe eſt. Cæſaręam, Cappadociæ Urbem, & ab altera Palæſtinæ diverſam, Ponti, ac univerſæ Diœceſeos Ponticæ caput fuiſſe, eruditis fere omnibus conſtat. Decem illi ſuberant Provinciæ, quas Vicarius Præfecti Prætorio Orientis in civilibus negotiis regebat. Undecim verò Provinciæ, teſtante Theodoreto lib. 2. cap. 9. Hiſt. Eccleſ. Epiſcopo Cæſarienſi in Eccleſiaſticis parebant; atque is propterea *Archiepiſcopus* dicebatur, & à nullo Patriarcha olim pendebat. Hanc celeberrimam Sedem Nicæni Concilii tempore implebat Leontius Epiſcopus, vir ſanctis moribus illuſtris. Huic ſucceſſiſſe Dianium, inter acerrimos S. Athanaſii hoſtes famoſum arbitror, qui Antiochenæ Pſeudoſynodo interfuit, quique, ni fallor, ſub Dionis nomine refertur in ſubſcriptionibus Conciliabuli Sardicenſis. Huic Euſebius, tum A. C. 369. S. Baſilius Magnus ſucceſſere. Poſt hunc Helladius, quem Synodo Conſtantinopolitanæ primæ ſubſcripſiſſe invenio. Inter

 Hel-

Helladium verò, ac Firmum, quem Episcopum referam, non habeo. Probabile tamen mihi videtur, alium quempiam intercessisse.

Postremò igitur Cæsariensis Episcopus constitutus est Firmus, de quo nobis in præsentia est sermo. Hic autem Ephesinæ Synodo Oecumenicæ Anno Epochæ vulgaris 431. non interfuit solum, sed etiam, quod ordo poscebat, inter primos eidem subscripsit, & Nestorii damnationem promovit. Videnda sunt in hanc rem ejusdem Ephesini Concilii Acta. Non est autem heic prætermittendum, quod in Firmi laudem scriptum à Joanne Antiocheno Episcopo, Nestorianæ caussæ alioqui patrono, habemus in quadam ex iis Epistolis, quas primum C. V. Christianus Lupus, tum doctissimus Baluzius edidere occasione ejusdem Concilii conscriptas. Ibi hæc ad Firmum scribit Joannes. *Tuæ Religiositatis memores permanemus, qui parvo quidem tempore in Constantinopoli tuis amicitiis fruebamur, virtutis verò tuæ experimentum tempore prolixiori sumsimus. Præter alios enim in cohabitationibus es suavis, & videntibus te humilitatem cum suavitate præstas. Dum verò humilitatem sectaris, excelsas habes cogitationes. Sed excedit styli Epistolaris mensuram virtutum suarum dinumeratio.* In ea Epistola nititur Antiochenus Nestorio nondum, ut opinor, damnato benevolum reddere Firmum. Sed in Catholicorum sententia constantissimus fuit Firmus, nullisque Hæreticorum versutiis è tramite rectæ Fidei dimoveri potuit. Exstat adhuc in supra memorata Epistolarum Collectione quædam Maximini (Anazarbensis, ni fallor, Episcopi) Epistola ad Alexandrum, hoc est Nestorianí ad Nestorianum. Referuntur ibi mala, quæ Nestorii caussæ, ejusque patronis, absoluto jam Ephesino Concilio, quotidie inferebantur. Inter alia hæc habet: *Qui verò sunt in nostro confinio, præcipuè qui montana habitant, quibus & in Cappadocia, & in Armenia negotiandi necessitas, multa millia malorum sustinent, eò quòd mihi Cæsariensis scripserit, & à me nec responsum potuerit impetrare, nec ut ipse susciperem literas ejus.* Ad Maximinum, ut opinor, literas Firmus Cæsariensis Episcopus dederat, quibus amicum ad Catholicorum sententiam, communionemque amplectendam, atque Nestorium ejurandum invitarat. Pervicax in Hæresiarcha protegendo Maximinus non solum à respondendo abstinuit, sed ne Firmi quidem literas suscipere est dignatus.

Hinc

Hinc in gentem adeo superbam, & à Catholica Religione deviam, auctum est odium.

Sed nullum documentum illustrius nobis occurrit, ut Firmi virtus, & constantia probetur, quàm Hæreticorum ipsorum machinamenta, ad illius infringendum propositum adhibita. Jussi fuerant Ephesini Patres Legatos Constantinopolim ad Imperatorem mittere, quæ in Sancta Synodo agerentur relaturos. Delecti itaque sunt ad id muneris Philippus Presbyter Cœlestini Romani Pontificis vices gerens, & Episcopi septem, nempe Arcadius Occidentalis Ecclesiæ Episcopus, Juvenalis Hierosolymitanus, Flavianus Philippensis, Firmus Cæsareæ Cappadociæ, Theodotus Ancyranus, Acacius Melitenensis, & Euoptius Ptolemaidis. Ubi hæc Nestorii sectatoribus nunciata sunt, Episcopi nonnulli, quorum agmen Joannes Antiochenus ducebat, in Tarso primæ Ciliciæ Metropoli eodem Anno 431. Concilium habuere, ibique temerario conatu Cyrillum Alexandrinum Episcopum, & septem nuper laudatos Episcopos damnarunt, atque deposuerunt. Cujus rei perspicua admodum vestigia habes in eadem Epistolarum Collectione cap. *66. 136.* 141. 174. & 201.

Quo tempore Firmus è vivis excesserit, à Socrate cap. ult. lib. 7. Hist. Eccles. audire juvat. Inquit is Περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην ὑπατείαν τοῦ Βασιλέως, Φίρμου τοῦ Ἐπισκόπου τῆς ἐν Καισαρείᾳ Καππαδοκίας τελευτήσαντος, παρῆσαν Καισαρεῖς ζητοῦντες Ἐπίσκοπον &c. *Sub Consulatu Theodosii Imperatoris decimoseptimo, mortuo Firmo Cæsareæ Cappadociæ Episcopo* (Græcè scribendum videtur τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας) *Cæsarienses Constantinopolim venere, Episcopum postulantes.* Tum Socrates narrare pergit, quomodo Thalassius Præfectus Prætorio Illyrici cum Senatoribus reliquis ad Proclum Constantinopolitanum Episcopum invisendum convenisset. Vix in illum Proclus oculos conjecit, quum adprehensum manu Cæsariensem Antistitem constituit. Idem traditur à Nicephoro Callisti lib. 10. cap. 34. Hist. Ad hunc Thalassium conscriptam fuisse Epistolam XVI. Firmi opinatus sum in notis ad eamdem Epistolam. Anno igitur Christianæ Epochæ 439. Firmum nostrum vivere desiisse, ex his fit palam.

Cæterum Ambrosianæ Bibliothecæ MS. Codex, unde has Firmi Literas descripsi, ante annos circiter septingentos scriptus videtur, & ex minutis quadratisque characteribus constat. Mul-

tis tamen ſcatere illum mendis reor, niſi eruditionis meæ curtæ ſupellectili, quàm Librariorum culpæ, id potius ſit tribuendum. Certè nonnulla ego patentia σφάλματα ſuſtuli. Quampluri mos etiam accentus in Codice deſiderari, ac raró inter ſe disjuncta reperiri verba animadverti. Multa alia illic habentur veterum ſcripta, nempè ἐπιστολικοὶ τύποι, ſeu *Epiſtolarum formulæ* variæ unà cum literarum ſcribendarum methodo. Succedebant Phalaridis, tum Iſidori Peluſiotæ Epiſtolæ CLXXX. Poſt has Firmi noſtri Literæ, quas nunc luce donamus. Ad hæc Θεοφυλάκτου σχολαστικοῦ τοῦ Σιμοκάττου ἐπιστολαὶ ἠθικαί, ἀγροικικαί, ἑταιρικαί. ideſt, *Theophylacti Scholaſtici cognomento Simocati Epiſtolæ Ethicæ, agreſtes, amatoriæ*. Has Theophylactus è Photio, Juliano Auguſto, Critia, Diogene, Apollonio Thyanæo, Procopio Scholaſtico, Bruto, Heraclito, Ænea Sophiſta, aliiſque vetuſtis Auctoribus delibatas in unum corpus redegit; curâ verò Clar. Juriſconſulti Jacobi Cujacii Latio donatas Aureliæ Allobrogum Anno 1606. edidit Typographus quidam. Dixi in unum corpus redactas à Theophylacto fuiſſe Epiſtolas illas, atque ita viſus ſum mihi deprehendere, dum eſſem Mediolani. Nunc ſuboritur mihi dubitatio, an fortè me fefellerint oculi mei; ſi enim hic idem Theophylactus eſt, qui Heraclii temporibus ineunte ſæculo vulgaris Epochæ ſeptimo floruit, literiſque ſuorum temporum hiſtoriam mandavit, quei Epiſtolas Photii longè poſterioris colligere is potuit? Aut igitur nihil ad illius Codicis Epiſtolas congregandas Theophylactus contulit, ſed ut unus tantùm ex earum Epiſtolarum auctoribus in Ambroſiano Codice continetur; aut à Theophylacto Scriptore Hiſtoriarum diverſus eſt *Simocatus*. Et illum revera *Simocati* cognomento non donat Photius; *Simocatum* autem Suidas nominat, at nullas ipſius Hiſtorias agnoſcit. Mihi non eſt ad manus Euſtathius, aut alius quiſpiam Auctor, qui mihi dubitationem hac de re auferat omnem. Sed veniamus nunc ad Firmi Epiſtolas.

Ἀχιλ-

ΤΟ᾽ ἁπλοῦν τοῦ ἤθους, καὶ ἀκατάσκευον, καὶ ἡρωϊκῇ πρέπον φιλοτιμίᾳ ἰδόντες ἐν σοὶ πόῤῥωθεν οἱ καλῶς τὰς φύσεις διερευνώμενοι, ἔθεντό σοι τὴν τοῦ ἐκκείτου τῶν ἡρώων προσηγορίαν, ὡς ἡ πεῖρα τοῖς γινομένοις προσμαρτυρεῖ. Τότε γὰρ ὑπήκοον πρὸς εὐταξίαν ἐῤῥύθμησας, ἀπελήλαται δὲ τῶν ἐσχατιῶν ὁ φόβος. Κἂν * ὁδὸν τὶς εἴπῃ, κἂν πέτραν ἠλίβατον, ἢ ἀπόῤῥωγα, καὶ ταύτην ἔξεστιν ὡς εἰρηνευομένην πόλιν παραδραμεῖν: Οὕτως ἡμῖν ἐκ τῶν κυμάτων ἐκείνων τῆς πονηρίας τὴν τοῦ Ταύρου πορείαν τραχυνομένην, ἅδιον, καὶ λείαν τοῖς παριοῦσι πεποίηκας. Καὶ τούτων χάρις τοῖς ἐπὶ τῇ θαυμασιότητί σου ταῦτα πράττειν καταβαλλομένοις τὴν ψῆφον: χρηστοὺς δείκνυς, τοιοῦτος ὤν, οἷς ἤδη συνών. Καὶ ἐν τῷδε ἐξητασμένην ἴδομεν γνώμης σεμνότητα: αὔξομέν τε διὰ πλότων τὸ θαῦμα, καὶ τοιούτους διαμένειν εὐχόμεθα, καὶ ἐπὶ τὸ πλεῖον προκόπτειν τοῖς κατορθώμασιν, τῆς ἀγαθῆς ἐρῶντα δόξης, καὶ τὴν τῷ θεῷ φίλην εἰρήνην τοῖς ὑπηκόοις βραβεύοντα.

* fort. ἄνοδον.

INgenuitatem & ſimplicitatem morum, animumque Heroicæ dignitati convenientem in te longe ante proſpicientes ii, qui recte hominum naturas expenderunt, tibi nomen Heroum præclariſſimi impoſuere: quod jam experientia probe factum teſtatur. Eodem enim tempore populum tibi ſubjectum recto ſalubrique ordine compoſuiſti, pulſuſque fuit ab extremis ac remotis finibus terror. Quamvis inviam quis appellet, quamvis inacceſſam abruptamque rupem, hanc tamen prætervehi licet, tamquam quietam, & in pace agentem urbem: ita nobis è fluctibus illis improbitatis Tauri iter aſperum, prætereuntibus effeciſti planum, atque tranquillum. Enim vero harum rerum gratia habenda iis, qui magnificentiæ tuæ tempore ipſarum agendarum ſuffragium tulere; optimos enim, quibuſcum verſaris, quia hujuſmodi es, efficis. In hoc probatam ſpectatamque vidimus ſententiæ gravitatem; admirationemque augemus, & tales manere optamus, teque longius progredi rectè factis, bonum nomen amando, pacemque Deo amicam ſubjectis populis comparando, ac miniſtrando.

NOTÆ.

Achillem Provinciæ moderatorem, ac fortaſſe Præfectum Prætorio, aut Diœceſeos Ponticæ Vicarium, Firmus commendat, quòd compoſitis publicis rebus, purgatis & reſtitutis montis Tauri itineribus, ſive inde pulſis latronibus, aut hoſtibus Romani Imperii, tot egregiis factis nominis ſui menſuram impleverit, antiquum Achillem revera imitatus. Tum rogat, ut in tam laudabili vitæ curriculo perſiſtat.

Κυπερίῳ Σοφιστῇ. β'.

Ἡ μὲν Πυθία τῷ Σωφρονίσκου προσέταττε μουσικὴν ποιεῖν, καὶ ταύτην ἐργάζεσθαι, ἐπιτείνουσα τὴν περὶ τὸ λέγειν τῷ πρεσβύτῃ σπουδήν. Ἐγὼ δὲ τὸν ἐκ παιδὸς τοῦτο μεμελετηκότα, καὶ τέχνην πεποιημένον θέλγειν τὰς ἀκοὰς μᾶλλον ἢ τὰς Σειρῆνας λόγῳ, ἐπειδὴ ἀθρόως εἶδον σιωπήσαντα πρὸς ἐμὲ, ἐκπέπληγμαι τῷ γινομένῳ, μή τι ἄρα ἐμπόδιον πρὸς τὸ γράφειν ἡ ἐμή σοι γέγονεν ἀμουσία. Ἀλλὰ παρακαλῶ ὄντα σε καὶ λόγων, καὶ πραγμάτων διδάσκαλον, μὴ πρὸς τὴν ἡμετέραν νωθείαν βλέπειν, μηδὲ, εἰ ἥττοσιν ἀντιγράφοις ἀμειβόμεθα, τοῦτο σκοπεῖν. ἀλλ' εἰδότα ὡς ἀρκεῖ γράμματα τῆς σῆς λογιότητος, καὶ λύπην κοιμίσαι, καὶ θεραπεῦσαι ψυχὴν, καὶ ποιῆσαι σώματι τόνον, γράφοντα διατελεῖν, μνήμην καὶ λόγων ἡμῖν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῖς τε καθ' ἡμᾶς, καὶ τοῖς ἔπειτα παρεχόμενον.

Cyterio Sophiſtæ. II.

Pythia quidem Sophroniſci filio Muſicam ut excoleret, in eaque ſe exerceret, imperavit, ſeni hoc pacto ſtudium dicendi, atque artem augens. Ego verò, ſtatim ac illum, cui ab ineunte ætate iſtud curæ fuit, quique artem ſibi conſtituit dulcius, quam Sirenes, demulcendi ſermone aures, cognovi ſilentio erga me uti: ex iſta re timui, ne cui forte impedimento mea tibi ad ſcribendum foret inelegantia. Sed obſecro te verborum præceptorem, ac rerum, ne ad noſtram tarditatem reſpicias, neve, ſi deteriori ſtylo reſcribam, id conſideres; verum probè ſciens, ſatis eſſe unam eloquentiæ tuæ epiſtolam ad ſedandum dolorem, animumque curandum, & robur corpori faciendum, ſcribas identidem rogo. Sic enim fiet, ut memoriam famamque noſtri, Epiſtolis tuis, tum præſentis ævi hominibus, tum poſteris, præbeas, atque commendes.

N O-

N O T Æ.

CYterium Sophiſtam diutius quàm par eſſet ſilentio indulgentem, neque reſcribentem, dulciter officii ſui monet, atque ad conſuetum Epiſtolarum commercium invitat. Iis temporibus Sophiſtæ appellabantur, uti dictum in Notis ad Carm. I. Nazianzeni, Eloquentiæ Profeſſores; atque inter eos illuſtre ſibi nomen Cyterius compararat. In titulo ſcribendum mihi videtur Κυθηρείῳ hoc eſt *Cytherio*, non autem Κυπρείῳ.

Τῷ Σωφρονίσκου. *Sophroniſci filio*. In MS. legebatur τῷ Σωφρονίσκῳ h. e. *Sophroniſco*. Ita emendandum locum hiſtoria monuit; Socrati enim Sophroniſci filio (non Sophroniſco ipſi) jam ſeneſcenti, Apollo auctor fuit, ut Muſicæ operam daret. Cujus rei teſtem do Quinctilianum lib. 1. cap. 10. Inſtit. Orat. ubi Muſicam oſtendens Oratoribus non utilem tantùm, ſed & neceſſariam, *Quid*, inquit, *de Philoſophis loquor, quorum fons ipſe Socrates jam ſenex inſtitui lyra non erubeſcebat?* Idem tradunt Diogenes Laërtius in Socratis Vita, Valerius Max. lib. 8. Plato in Phedone, & in Euthydemo, & Cicero ad Pætum.

Εὐστρατίῳ Κόμητι γʹ.

ΕἼ τι μικρόψυχον ὑπὸ τῆς ἀῤῥωστίας ἔπαθον, μεμψάμενός σου τὴν σιωπὴν, οὐ πόῤῥω τοῦ συγγνώμης τὸ πρᾶγμα. συναθενεῖν γάρ πως πεφύκασι καὶ οἱ λογισμοὶ τῇ τοῦ σώματος ἕξει. Ἔπαθον δὲ τοῦτο πρὸς τοὺς οἰκείους ἐμοί. τοὺς γὰρ κεχρωσμένῃ φιλίᾳ συζῶντας οὐκ ἂν ἐμεμψάμην ποτὲ, ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν μοι εἰλικρινοῦς διαθέσεως πεῖραν παρασχομένους. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν αὐταρκῶς ἔχει, καὶ ἤρκεσεν εἰς θεραπείαν τῶν προλαβόντων. Ἐμοὶ δὲ ἡ ἐπιθυμία τῶν τῆς ἀπολεί-
ψεως

Euſtratio Comiti. III.

SI propter valetudinis infirmitatem animum quoque abjeci, de ſilentio tuo conquerens, non indignam veniâ rem cenſeo; quodammodo enim cogitationes infirmari cum corpore ægrotante ſolent. Contigit autem hoc cogitationibus meis erga domeſticos, & familiares; quippe non apud illos, qui colorata utuntur amicitia, conquererer umquam, quòd nullum mihi antea ſinceræ affectionis experimentum præbuiſſent. Sed hoc ſatis eſt, ſatiſque fuit ad præcedentia curanda. Mihi verò cupiditas ipſo disjunctionis

ψεως χρόνῳ μᾶλλον ἐγκάθηται, καὶ πρὸς ὑμᾶς ὁρῶν πέπονθα οἷόν τι διψῶν πάθοι αὐχμοῦ τινος τὴν ὄρεξιν ἀναφλέγοντος. Παρακαλῶ δέ, καὶ μέμνησθέ τι γράφειν, ἱκανήν μοι τῆς ἀπολείψεως παραψυχὴν τὴν ἐπιστολῶν παρεχόμενον.

nis tempore altiùs insidet, atque ad vos respiciens ita affectus sum, ut sitiens afficeretur, cui æstus quidam cupiditatem accendit. Obsecro autem, & ut memineris aliquid scribere, quod idoneam per Epistolas absentiæ consolationem mihi afferat.

NOTÆ.

QUuòd nullas ad se literas à longo tempore Eustratius dedisset, conquestus fuerat Firmus. Nunc in corporis ægritudinem, qua premebatur, ardorem querimoniarum rejicit; dum enim corpus male se habet, languere animus quoque videtur, ideoque nil mirum, si tunc in officiis delinquimus. Hinc petit, ac sperat veniam. Ut autem rescribat, & diuturnæ absentiæ consolationem scribendo mittat, solicitè precatur.

Κόμητι. *Comiti*. Vocabulum antiquis Græciæ incolis ignotum, sed Firmi tempore in Imperatorum aula usurpatum. Erant autem *Comites* viri principes, qui Augustos comitabantur. Eorum diversa munera, variasque appellationes non in civilibus tantùm, sed & in militaribus negotiis, ab utroque DuFresnii Glossario, à Pancirolo in Notit. utriusque Imperii, atque ab aliis discas.

Εἰς θεραπείαν τῶν προλαβόντων. *Ad præcedentia curanda*. In MS. sequebatur τὰ πράγματα. Quod, quum glossema videretur, è textu sustuli.

Κυνηγίῳ Κόμητι, δʹ.

TOὺς ποθοῦντας ἐν ἡμέρᾳ γηράσκειν παλαιὸς κατέχει λόγος. Ἐμοὶ δὲ ἐδιπλασίασεν τὸ γῆρας τῷ μήκει τοῦ χρόνου συνεπιλαβομένης ἐλπίδος τῆς ὑμετέρας πρὸς ἡμᾶς ἀφίξεως ταῖς ἐπαγγελίαις τιθεμένῳ· ἥξειν γάρ ποτε προσδοκῶ τὴν μεγα-

Cynegio Comiti. IV.

ILlos, qui desiderant, una die senescere, antiquum habet adagium. Mihi verò duplicatum est senium, quod post pollicitationes longissimum statueris tempus conceptæ de tuo ad nos reditu spei; venturam enim aliquando magnificentiam tuam spero

μεγαλοπρέπειάν σου, ὡς ἐπὶ μητέρα τὴν ἡμετέραν πόλιν, ἀπαιτοῦσαν δικαίως τῶν τροφείων τὴν ἀμοιβήν. Εἰ δέ τις καὶ ἡμῶν λόγος περί σοι, μὴ δευτέρους ἀγάγῃς τῶν αὐτόθι φίλων· τῶν γὰρ ἄλλων πάντων πᾶσιν ἡττώμενοι, ἕτοιμοι πρὸς τοὺς ἐθέλοντας περὶ φιλίας διαγωνίζεσθαι, καὶ μάλιστα ὅταν ἆθλον τῆς νίκης ᾖ τὸ τοῖς σοῖς ἐντρυφῆσαι καλοῖς. Παρακαλῶ οὖν, τὸν ὄκνον ἀποσεισάμενος ἐπανέλθέ μοι πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀκμήν, δείξας ἡμῖν σαυτὸν τοιοῦτον, οἷόν σε τηνικαῦτα ἐπὶ τὴν τῶν Φρυγῶν στελλόμενον παρεπέμπομεν. Εἰ δὲ καὶ ἐλάττων ἡ δύναμις ὑπὸ τοῦ χρόνου γεγένηται, ἄκουσον τῆς μητρός σου τῆς Ἐκκλησίας ἐγγυωμένης, αὖθίς σε τοιοῦτον καταστήσειν, εἰ πρὸς αὐτὴν ἐπανέλθοις καλούμενος. Δώσεις δὲ ὁλοτελῆ τὴν χάριν, εἰ καὶ τὴν κοσμιωτάτην θυγατέρα ἡμῶν, καὶ τὰ γλυκύτατα παιδία μετὰ σαυτοῦ ἄγων ἀφίκοιο, πλείονι χειρὶ τὴν ἔκτισιν τῶν ὀφλημάτων ποιούμενος.

ſpero ad urbem noſtram, quaſi ad matrem, jure nutricia exigentem. Sin & noſtri aliqua tibi eſt ratio, ne ſecundos nos arbitrere inter eos, qui tibi heic ſunt amici; quum enim in reliquis rebus ab omnibus vincamur, parati tamen ſumus cum quibuslibet de amicitia certare, & potiſſimum quando victoriæ præmium ſit tuis affatim frui bonis. Obſecro igitur, ut miſsâ negligentiâ ad me redeas, dum adhuc ineſt corpori vigor, te ipſum talem oſtendens nobis, qualem te olim in Phrygiam expeditionem miſſum deduximus. Quod ſi ex ætate viribus fractus, ac debilitatus es, audi matrem tuam Eccleſiam ſpondentem, priſtinæ valetudini iterum te reſtituendum, ſi ad ipſam accitus remigres. Perfectam autem gratiam inibis, ſi & ornatiſſimam filiam noſtram, dulciſſimoſque liberos tecum ducens advenias, pleniori manu hoc pacto debita ſolvens.

Ἀλυπίῳ Χωρεπισκόπῳ. ε'.

ΑΝω ποταμῶν ἱερῶν (τὸ λεγόμενον) χωροῦσι πηγαί, ὅτε καὶ ἡ εὐλάβειά σου ἀφ' ἡμῶν δέεται προστασίας, ἑτέροις τοῦτο νέμειν ἐκ τῆς παλαιᾶς συνηθείας ἄδειαν ἔχουσα. Ἐπεὶ δὲ

ὅλως

Alypio Chorepiſcopo. V.

SUrſum verſus ſacrorum fluminum (ut fert adagium) feruntur fontes, quando pietas tua à nobis præſidium poſtulat, quum aliis hoc præſtare abundè valeas ex antiqua conſuetudine. Quoniam

verò

ὅλως διεπρεσβεύσω πρὸς τὸν θεοσεβῆ Ἐπίσκοπον Ἱμέριον, τὰς πρὸς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ σπουδάζων καταλλαγάς, γίνωσκε νῦν ἕξων παρ' ἡμῖν πλεῖον ἢ πρότερον, ὥστε σοι ἄδειαν εἶναι περὶ ὧν ἂν ἐθέλοις διδάσκειν, καὶ τυγχάνειν τῆς παρ' ἡμῶν ἀμέμπτου ἀποκρίσεως, εἰ τὸ ὑπήκοον πρὸς εὐταξίαν ὁρμίσειας. Οὐδὲ γὰρ πρότερον αὐτῷ σοι * ἴδια ἐγκαλεῖν εἴχομεν: ἀλλ' ὅτι τοιαύτης τυχὼν ἀσκήσεως, καὶ τοῖς τοιούτοις διδασκάλοις γραφεὶς παρὰ τὴν σαυτοῦ ὑπόληψιν ἥττων ἐδείκνυσο, ταῖς τῶν ὑποχειρίων ὁρμαῖς σαυτὸν ἐνδιδούς. Ἴσθι οὖν τοιούτων ἡμῶν εἰς φιλίαν ἐπιταξόμενος, οἵους ἠπίστασο πρότερον. σαυτὸν δὲ δεῖξαι σπούδασον ἄρχεσθαί τε εἰδότα, καὶ ἄρχειν ἐπιστάμενον.

verò religiosissimum Episcopum Himerium adiisti, atque enixè rogasti, ut se reconciliandis nobis interponeret, scito, te jam plura à nobis, quàm ante, impetraturum, ita ut tibi in posterum liceat de iis, quæ velis, docere, & amicam à nobis responsionem obtinere, si eos, qui subsunt, ad modestiam revocaveris. Neque enim antea peculiare quid tibi vitio vertere potuimus; sed quòd tali disciplina vir, & hujusmodi doctoribus adscriptus, opinioni de te conceptæ satis minimè fecisti, quippe qui plus æquo morem gessisti subditorum appetitionibus. Scias igitur, tales nos te in usu amicitiæ habiturum, quales primum cognoscebas. Te ipsum verò cura ut ostendas & parendi doctum, & imperandi non ignarum.

NOTÆ.

HUjus Epistolæ mens hujusmodi esse mihi videtur. A Firmi gratia Alypius Chorepiscopus exciderat, quòd ab Ecclesiastica disciplina deviasset, nimiumque indulsisset votis sibi commissi gregis. Ut Episcopum iratum deliniret, atque animarum præfecturam, quam antea exercebat, recuperaret, Himerii Episcopi patrocinium imploravit. Hoc adminiculo fretus, ad Firmum literas dedit. Rescribit hic, se tanti facere Himerium, ut Alypio cum præfecturam, tum pristinam gratiæ mensuram, imo & in posterum majora sit collaturus, modò is in recta disciplina persistat. *Chorepiscopi* olim dicebantur Episcoporum Vicarii per Parœcias distributi. De iis plures plura.

Ἄνω ποταμῶν &c. *Sursum versus* &c. Ex Euripidis Medea petitum adagium.

Ἄνω

* ἴδια. ita MSS. fort. ἰδίᾳ.

Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί.

Surſum verſus ſacrorum fluminum feruntur fontes.

Quibus verbis, ut auctor eſt in Adagiis Eraſmus, quippiam præpoſterè, atque inverſo ordine fieri ſignificamus. A Luciano in *Terpſione*, & in *libelli Apologia* parœmia hæc uſurpatur; eâque etiam uſus eſt Diogenes Cynicus, ut in ejus vita Laërtius teſtatur. Fortaſſe Firmus ironicè loquebatur.

Ἱμέριον. Himerium. Epiſcopus Nicomediæ in Bithynia Himerius fuit. Inter Neſtorii fautores numerabatur, & *Conteſtationi* pro eodem Hæretico ad S. Cyrillum, Synodumque Epheſinam à Joanne Antiocheno, ejuſque aſſeclis miſſæ ſubſcripſit, uti videre eſt in Synodico edito per Chriſtianum Lupum, & Baluzium cap. 7. Conciliabulo itidem Epheſino interfuit A. C. 431. atque in damnationem Cyrilli Alexandrini conſenſit. Quare ab Epheſina Synodo Oecumenica depoſitus, & Eccleſiaſtica communione privatus fuir. Illum reſipuiſſe, piè credere, quàm conrra opinari malim. In Synodico tamen ſupra laudato Epiſtola Theodoreti ad eumdem Himerium cap. 71. refertur, necnon & aliæ duæ Theodoreti ejuſdem Epiſtolæ, altera ad Helladium Epiſcopum, altera ad Joannem Antiochenum, queis in hæreſi pertinacem adhuc perſtitiſſe Himerium, oſtendi poſſe videtur. Urcumque ſe res habeat, hanc Epiſtolam ante Synodi Epheſinæ tempora ſcripram arbitramur, quum nempe inter Firmum noſtrum, ac Himerium literarum commercium ſanctiſſimè exerceri poterat.

Γεσσίῳ Σχολαστικῷ. ϛʹ.

Ἀδελφὸς ἀνδρὶ παρείη. φησὶ τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου, ὡς τῆς φύσεως συντρόφου, καὶ γνησίας φιλίας παρεχομένης ἀπόλαυσιν. Καὶ οὐκ ἀπεικὸς ἡδέως ὦφθαι παρὰ τῆς σῆς λογιότητος τὸν σὸν ἀδελφὸν χρόνῳ πρὸς ὑμᾶς ἀφικόμενον. Εἰ δὲ στρατείαν μὲν ἐπαγγέλλοντι, καὶ ταύτῃ πρὸς τὸν βίον τῇ τέχνῃ κεχρημένῳ ἐξελάσαι πάλιν ἐδέησεν, οὐδὲν

Geſſio Scholaſtico. VI.

Frater homini adſit, ait vetus verbum, tamquam ſimul educata natura, ſincerâ quoque frui amicitiâ largiatur. Er ſanè æquum fuit, fratrem tuum à prudentia tua longo poſt tempore ad vos reverſum libenti animo exceptum eſſe. Quod ſi militiam profeſſo, atque arre hac ad vivendum utenti, rurſus expeditionem ſequi opus fuit, nihil

οὐδὲν παρῄρηται τῆς ἐλπίδος: ἥξει γὰρ πάλιν ποθοῦσιν, εἰ γένοιτό τι κατὰ γνώμην αὐτῷ.

nihil de spe detractum est. Veniet enim rursus desiderantibus, si quid è sententia gesserit.

NOTÆ.

Σχολαστικῷ. *Scholastico*. Firmi ævo qui apud Latinos Caussarum patroni, & Advocati erant, à Græcis *Scholastici* appellabantur. Complures S. Nili Epistolæ exstant ad hujusmodi *Scholasticos* scriptæ, uti & Synesii, qui Scriptores eodem, quo Firmus, seculo floruere. Hoc sensu à S. Augustino cap. 7. in Joann. vox illa accipitur. *Qui habent*, inquit, *caussam*, *aut velint supplicare*, *quærunt aliquem Scholasticum*, *à quo sibi preces componantur*. Præterea *Scholasticus* dicebatur quivis Eloquentiæ, & Oratoriæ facultatis, aut politioris literaturæ studiis eruditus. Vide DuFresnium ad hanc vocem in utroque Glossario. *Scholasticorum* cognomentum ad Agnelli Scriptoris Ravennatis tempora, hoc est ad decimum usque à Christo nato seculum, durasse, ejus monimenta fidem faciunt, quæ cum selectissimis notis prœlo propediem spondet Cl. V. Benedictus Bacchinius.

Ἀδελφὸς &c. *Frater homini adsit*. Adagium è Platonis Lib. 2. de Republica petitum. Significat autem, Erasmo teste, fidum auxilium homini præstitum; quippe in arduis rebus, atque in periculis vix umquam frater deesse solet.

Διδνίῳ. ζ'.

Τὰς τῶν φαρμάκων χρήσεις οὐκ ἀεὶ νομίζω ταυτὸν δύνασθαι, οὐδὲ ὁμοίως ἰᾶσθαι τὰ χρονιώτερα τῶν παθῶν. Ὅθεν καὶ ἐμοὶ τὸ τῶν ἐπιστολῶν φάρμακον ἕωλον ἤδη πέφηνεν εἰς παράκλησιν μακρῷ χρόνῳ τῆς ἀπολείψεως κάμνοντι. Ἀλλ' ἔργον ὑμῖν γενέσθω ἐξαιτήσασθαί με τῶν δυσχερῶν. εἰ γὰρ τῶν ἐντεῦθεν ἀφεθείην δεσμῶν, πάντα μοι

Didnio. VII.

Medicinarum usum idem semper posse non arbitror, neque ratione simili sanari per illas morbos inveteratos. Quare epistolarum quoque medicina mihi obsoleta jam, & vana facta est ad solatium, diuturni temporis sejunctione laboranti. Tuum igitur opus erit, me à rerum difficultatibus liberare; si enim è vinculis, quæ me heic detinent, solutus ero,

μοι καλῶς ἕξειν, καὶ κατὰ γνώμην πεπίςευκα. ero, omnia mihi feliciter, & ad votum successura spero.

NOTÆ.

ABerat ab Urbe sua Firmus, nescio quibus negotiis implicitus. Diutius, quàm ille jam tædio defatigatus sustinere posset, res protrahebatur. Neque verò è literis Didnii, ut antea, solamen ullum capiebat. Quamobrem ejus Epistolas obsoletam appellat medicinam; deinde eum rogat, ut solicitè reditum, libertatemque amico absenti procuret, ac impetret. Pro Διδνίῳ, sive *Didnio*, scribendum fortasse Διονίῳ, vel potius Διανίῳ; non enim Græcum nomen *Didnius* videtur. Ad *Dianium* Epistolam quamdam ineditam scribit Libanius.

Ἀρμενίῳ ἀρχιάτρῳ. η΄.

Armenio Archiatro. VIII.

ΟΜήρῳ μὲν δοκεῖ τῷ σοφῷ πολλῶν ἀντάξιος εἶναι τοὺς ἰατρούς. Ἐμοὶ δὲ τὴν αἰτίαν σκοποῦντι, δυοῖν ἕνεκα τοῦτο εἰρῆσθαι φαίνεται: τὸ μὲν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ὅτι θεραπευταὶ σωμάτων ἐςέ: τὸ δὲ κατὰ τὴν φιλίαν, ὅτι καὶ ψυχῶν πολλάκις τὰ δέοντα συμβουλεύοντες τὰς λύπας παύετε παραινέσεσιν. Ὧν ἑκατέρων ἴσθι χρήζοντά με τὰ νῦν σπεύδειν πρὸς τὴν ἐπάνοδον. Εἴθε θᾶττον ἀπαλλαγείημεν, τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ τὴν ἐντεῦθα ἡμῖν οἰκονομήσαντος ἀναχώρησιν.

HOmero quidem viro sapienti Medici pro multis esse videntur. Mihi verò caussam consideranti his duabus rationibus hoc pronunciatum videtur. Altera est propter scientiam, quia corporum curatores estis; altera propter amicitiam, quia sæpè opportuna consilia afferentes, animorum ægritudines admonitionibus vestris sedatis. Quibus utrisque scito me nunc indigentem, reditum in patriam maturare. Utinam quamprimum liberemur, Deo Servatore huc nobis reditum, ac secessum procurante.

NOTÆ.

ΟΜήρῳ. *Homero* &c. Respicit ad Homericum illum versum in Iliade.

T Ἰητρὸς

Ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων.

Vir medicus multis aliis præstat.

Scilicet, ut Firmus explicat, pro multis aliis valet Medicus, quum vel pharmacis, vel prudentibus consiliis tollere corporis, animiqui perturbationes possit. Plinius in Epist. *Unus mihi es pro centum millibus*. Medici autem dignitate, ac pretio multos æquare videntur.

Λαύσῳ. θ.

Πολλὰ τῆς μεγάλης πόλεως ὑμῶν ἀπολαύσας τοῦτο πλεῖον τῶν ἄλλων ἀπώναμαι, ὅτι σοι εἰς πλείονα λόγων συνήθειαν ἐλθὼν, εἶδον ἄνδρα ἀτεχνῶς τοῦ χρυσοῦ γένους φιλεῖν τε εἰδότα, καὶ τοῦ φιλεῖσθαι ἄξιον, ἢ μόνον, ἢ πρὸ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν Ὀρφέως λύραν ἄγειν ἐπιστάμενον πρὸς ἑαυτὸν ἤθει, καὶ λόγῳ τοὺς ἐντυγχάνοντας, πλὴν ὅτι ἐκείνῳ μὲν ἄχρι τοῦ μέλους τὰ τῆς φιλοτιμίας ἦν, καὶ τούτῳ θέλγων κατεῖχε τοὺς πλησιάζοντας. Ὑμῖν δὲ καὶ οἶκος περιφανὴς, καὶ δαπάνης πλῆθος χορηγούμενον τοῖς δεομένοις, καὶ πάντα πλείονα, ἢ ὅσα ἂν εἰπεῖν εἰς φιλοτιμίαν λόγος ἀρκέσειε. Ταύτην δὴ τὴν χέσιν, καὶ πρὸς ἀπόντας ἔχειν παρακαλῶ, καὶ διὰ μνήμης ἔχειν ἡμᾶς, καὶ δεξιοῦσθαι γράμμασιν, ὡς ἂν ἔχοιμεν ἀδόλου φιλίας ἐνέχυρα τὰς ἐπιστολάς.

Lauso. IX.

Quum sæpè à tua magna Urbe fructus ingentes ceperim, hoc tamen, plus quàm cæteri, sum consequutus, quòd majorem tecum miscendorum colloquiorum consuetudinem iniens, virum cognoverim verè aurei generis, & amandi doctum, & qui ametur dignum; virum, inquam, aut unicum, aut præ aliis non aliter quàm Orpheus lyra trahendi peritum ad se moribus & sermone illos, qui ejus consuetudine delectantur. Nisi quòd Orpheo usque ad canendi artificium honor & gloria stetit, eoque pacto ad se accedentes mulcendo, sibi devinxit; Tibi verò est & splendida domus, & impendiorum magnitudo erogata in pauperes, & alia, plura sanè quàm ut ea in honorem tuum complecti dicendo possimus. Hunc autem habitum, affectumq; erga absentes quoque ut serves rogo, & ut memoriam nostri foveas, dulciterque per literas nos salutes, ita ut sinceræ amicitiæ nostræ pignora literas habeamus.

N O-

N O T Æ.

BRevem panegyrim Laufi Illuftris, piique viri in hac Epiftola habes. Cum illo arctum amicitiæ fœdus inierat Firmus, olim Conftantinopoli agens; nam fub nomine *magnæ Urbis* defignari Conftantinopolim reor, ni Antiochiam fortè velis. Hunc ergo rogat, ut commercium Epiftolarum viciffim exerceat. Male autem me non opinaturum cenfeo, fi Laufum hunc arbitrer eumdem effe cum illo, ad quem Palladius Helenopolitanus Anno Ch. 421. Librum de Sanctorum ejus temporis Monachorum Vita, ac geftis perfcripfit, unde & *Hiftoriæ Laufiacæ* nomen Libro illi impofitum. Certè iifdem temporibus florebat Firmus nofter. Laufus verò, ad quem Palladius fcribit, Vir Illuftris, & Sacro Cubiculo Præfectus erat, quæ Laufo heic memorato convenire videas. Infra ad eumdem confcriptam reperies Epiftolam XX.

Γεροντίῳ Πρεσβυτέρῳ. ί.

Συχνὸν ἤδη χρόνον ἀπολειφθεῖσαν τῆς πόλεως τὴν σὴν θεοσέβειαν ἔδει παρεῖναι τῇ πρώτῃ, καὶ μυστικωτάτῃ τῶν ἑορτῶν. ἐπεὶ δὲ ἀῤῥωστίας ἄρτι παυσαμένης ὑπολέλειπταί τις ἐνοχλοῦσα λεπτότης, ὡς ἔμαθον, ἀναλαβὼν σαυτὸν ἀφικέσθαι πρὸς ἡμᾶς σπούδασον, πληρῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὄφλημα, ἵνα μὴ δεηθῇς καὶ δευτέρας φιλοτιμίας εἰς θεραπείαν τῆς ἀπολείψεως. Τὰ δὲ ἀποσταλέντα ἐδεξάμεθα, καὶ τοῦ πλήθους, καὶ τοῦ μεγέθους θαυμάζοντες, πέρδικας τέτταρας, ὅλην ξυνωρίδα πώλων. καὶ συὸς τῶν κατοικιδίων ἡμιτόμιον, ἱκανὸν καὶ ἀγρείων νικῆσαι μέγεθος, ὅσα χρὴ τῷ πράγ-

Gerontio Presbytero. X.

QUum multo jam tempore pietas tua ab urbe abfuerit, par erat ut ad Feftum diem adveniret, qui primus eft omnium, & fupra omnes Myfteriis abundat. Sed poftquam, infirmitate nunc folùm ceffante, molefta quædam, ut accepi, relicta tibi eft macies, fimul ac te ipfum refeceris, cura ut ad nos revertaris, quod Ecclefiæ debes implens, ne altero careas honore, atque ut diuturnam repares abfentiam. Ea verò, quæ ad nos mififti, accepimus non fine copiæ, & magnitudinis admiratione, nempe quatuor perdices, pullorum equinorum par integrum, & fuis è domefticorum grege dimidium, quod & agreftium vinceret magnitudinem, quan-

πράγματι πείθεσθαι, καὶ στάμνον οἴνου πολιοῦ. Ἀλλὰ πόσα ταῦτα πρὸς ἀναγκαίαν φίλου συντυχίαν μετρούμενα;

quantum re ipsa videre est, & veteris vini amphoram. Sed quanta hæc sunt, si ad amici necessitudinem, convictumque metiamur?

N O T Æ.

ABsentem Gerontium, Presbyterum sibi subjectum, postquam ad Festum diem, omnium sanctissimum, accedere ægritudinis caussa nequiverat, novis literis sui officii commonefacit Firmus, dulciterque ad reditum invitat. Hinc dona ab illo ad se transmissa singulatim recenset, ac laudat. Per diem sacris Mysteriis supra omnes plenum significari puto sacrum Paschatis diem.

Αὐσονίῳ Πρεσβυτέρῳ. ια'.

ΕΝ τοῖς ἄλλοις τὸ μέτρον ἄριστον, ἐν δὲ τῇ ἀγάπῃ ὁ τὸ πλεῖον ἔχων θεοφιλέστερος. Δεῖξον οὖν οὕτω διακείμενος περὶ ἡμᾶς, καὶ ὑπερευχόμενος ἀεὶ, καὶ γράφων πολλάκις, ἵνα τῆς ἀπολείψεως ἡ παρ' ἡμῖν εἰς παραμυθίαν τὰ γράμματα.

Ausonio Presbytero. XI.

IN reliquis rebus mensura optima; at in amore qui plus habet, Deo gratior est. Te igitur ostende ita erga nos affectum esse, & fausta semper nobis precando, & sæpe scribendo, ut disjunctionis solamen nobis Epistolæ præbeant.

Ἑλλαδίῳ. ιβ'.

ΕΚ χειμῶνος, καὶ τρικυμίας γαλήνην εἶδον, καὶ ἡμέραν (τὸ τοῦ λόγου) λευκὴν, ἀνασεσῶσθαι ἐκ τῆς κατὰ τὸν πλοῦν πλάνης τὴν μεγαλοπρέπειάν σου μεμαθηκώς. Ὅθεν ἐπήρθημεν ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἡμῖν καταφεύγοντες προστασίαν, καὶ τῶν λυπηρῶν ἐλπίσαι παραψυχὴν, εἴτε τινὰ λόγον ἔχειν ἡμῶν, καὶ πατρίδος λιμῷ καμνούσης κατα-

τα-

Helladio. XII.

POst sævam procellam, fluctumque decumanum, tranquillitatem, diemque (ut est in adagio) album aspexi, ubi intellexi, magnificentiam tuam è navigationis erroribus restitutam. Quare animis erecti sumus, ad proprium nobis, ac familiare patrocinium confugientes, & ad sperandū impulsi sumus tristibus rebus solatium; si quam interim & nostri, & patriæ fame laborantis ratio-

tio-

ταξιώσειας, ὥστε ἐπικουφίσαι τὰ νῦν ἐνοχλοῦντα τῶν στρατιωτῶν ἀναλώματα, καὶ διοικήσασθαι μηδεμίαν στρατεύματος δι' ἡμῶν γίνεσθαι πάροδον. μόλις γὰρ, εἰ τούτων ἐπιτύχοιμεν, ἀπὸ πολλῶν ὀλίγοι τὸν τοῦ λιμοῦ πανωλεθρίαν ἀποφυγόντες περιεσώμεθα.

tionem habere dignatus fueris, ut eas, quæ nos nunc turbant, militum impenſas alleves, cureſque nullum exercitus per nos fieri tranſitum; Vix enim, quando hæc nobis eveniant, ex multis pauci, famis internecione declinatâ, erimus ſuperſtites.

N O T Æ.

HElladio illuſtri viro, quòd navigationem difficillimam abſolverit, Firmus gratulatur, & Cæſarienſium publicam rem commendat. Rogat autem, ut provinciæ jam dira fame laborantis miſereatur, minuatque militum impenſas, neque ſinat exercitum illac tranſire.

Ἡμέραν λευκήν. *Diem album*. Uti Eraſmus in Adagiis monebat, *albus dies* pro felici, læto, fauſtoque apud veteres accipiebatur. Plutarchus in Pericle: *τοὺς ἐν ἀπαθείαις τισὶ γινομένους, λευκὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κυάμου προσαγορεύειν. Eos, qui in deliciis jucundè vivunt, album eum diem nominare à faba alba*. Adagii origo eſt à Pericle, qui Athenienſibus ſuis, dum Samios arctiſſimè obſiderent, in octo turmas diſpertitis præſcripſit, ut cui, ſortibus ductis, candida faba contingeret, liceret eo die otio, & conviviis operam dare, cæteris pugnantibus. Silius quoque Italicus uſurpavit in eo verſu

Si current albique dies, horæque ſerenæ.

Ἀττικῷ Ἐπισκόπῳ. ιγ'.

ΑΡιστείδην οἶδα τὸν παλαιὸν, ὁσιώτατε: πῶς δὲ οὐκ οἶδα, φιλαθήναιος ὢν, καὶ τιμῶν δικαιότητα; Οὗτος καθ' ἡμᾶς ἐκεῖνος ὁ λογιώτατος Ὀλύμπιος, φρονήσει μὲν Θεμιστοκλέα παραδραμὼν, ῥητορικῇ δὲ τὸν Περικλέα, καὶ εἴ τις εἴη

Attico Epiſcopo. XIII.

ARiſtidem antiquum noſti, vir ſanctiſſime; quomodo enim non noſti, quum ſis Athenienſium ſtudioſus, juſtitiæque cultor? Talis judicio noſtro ille eſt eloquentiſſimus Olympius, qui prudentiâ quidem Themiſtoclem ſuperat, Rhetoricâ verò Periclem, & ſi quis alius

εἴη τοὺς πώποτε γεγονότας νενικηκώς, εἰς ὃ ἕκαστος κατὰ τῶν ἄλλων τῶν πρωτείων ἐπέτυχεν, ζῆλον δὲ τὸν αὐτὸν ἐκείνοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐπιδεικνύμενος. Ὃν προσδέξασθαι τῆς Ἐκκλησίας παρακαλούσης ἐπίνευσον, καὶ τούτῳ τὸ μέρος δι' ἡμᾶς μεταδοὺς τῆς εἰς πάντας τοὺς δεομένους μεριζομένης φιλανθρωπίας.

alius fuit, qui veteres superaret in eo, in quo eorum quilibet primas supra alios tulit; quique non minorem, quàm illi, zelum pro patria ostendit. Ut hic admittatur, Ecclesiâ nostrâ hortante, annue, eique partem humanitatis illius, quàm in omnes indigentes partiris, nostrâ causſâ tribue.

N O T Æ.

ARiſtidi, viro apud Athenienſes cum eloquentiæ, tum juſtitiæ laude olim celeberrimo, Olympium comparat; imo ab iſto Themiſtoclem prudentiâ, Periclem verò eloquentiâ ſuperari affirmat. Hunc igitur Attico Epiſcopo commendat. Quis fuerit hic Atticus, definire non auſim. Atticum, qui poſt Chryſoſtomum Conſtantinopolitanam Sedem implevit, virum ſanctiſſimum, minimè audeo dicere heic deſignatum, quippe fortaſſe vivere deſierat, antequam Firmus Epiſcopalem Cathedram conſcenderet. Alter Atticus, Nicopolitanus in veteri Epiro Metropolita Synodo Chalcedonenſi interfuit, cui etiam ſubſcripſit Atticus Zelorum Epiſcopus. Quum verò hi Attici & Auctoris noſtri æquales, & Epiſcopi fuerint, certò conſtare nequit, ad quemnam eorum hanc Epiſtolam Firmus dederit. Et fortaſſe ad Atticum alium quempiam Firmus hæc ſcripſit.

Ἀνθίμῳ Ἐπισκόπῳ. ιδʹ.

ἘΠὶ τὴν σαυτοῦ μητέρα τὸν σὸν ἀπέστειλας παῖδα, καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς πάσῃ συνημμένους γνησιότητι, καὶ κατ' οἰκείωσιν τῇ θεοσεβείᾳ τῇ σῇ. Καὶ τῶν σῶν γινέσθω προσευχῶν ἔργον, ὁμοῦ τῇ ἡλικίᾳ τῷ παιδὶ συναύξεσθαι καὶ τὴν παίδευσιν.

Κέρ-

Anthimo Epiſcopo. XIV.

AD tuam ipſius matrem, & ad nos omni ſinceritate, atque neceſſitudine cum pietate, & religione tua conjunctos, tuum miſiſti filium. Nunc tuarum apud Deum precum opus ſit poſcere, ut filio unà cum ætate diſciplina quoque augeatur.

Nos

Κέρδος γὰρ ἡμέτερον τιθέμεθα τὰς τῶν νέων ἐπιτυχίας, ὅταν ᾖ παρ' αὐτοῖς καὶ δόξης, καὶ φιλίας ἀπόνασθαι. Τοῦτο δὲ ἐκ τῆς σῆς θεοσεβείας τεκμαιρόμενος λέγω οὐκ ἀπεικότως, τοὺς σοὺς κληρονόμους κληρονομήσειν προσδοκῶν, καὶ τῶν τῆς δόξης καλῶν.

Nos enim in nostro lucro successus juvenum ponimus, quum in ipsis constet & gloriæ, & amicitiæ fructus. Ex tua verò pietate conjecturam faciens, non temerè sperare me dico, fore ut ii, qui bonorum tuorum futuri sunt heredes, gloriæ quoque hereditatem obtineant.

N O T Æ.

Filium quemdam suum, hoc est, ut puto, Clericum, Anthimus Episcopus Cæsaream miserat, ut à Firmo nostro literis, & moribus institueretur. Scribit hic, Deum esse rogandum, ut operæ in illius adolescentis cura collocandæ successus respondeat. Se verò felicia quæque de illo sperare addit, ducto à mittentis pietate argumento. Quum ait *ad matrem tuam*, Cæsaream accipiendam esse reor, quæ Anthimi patria fuerit, aut ipsam Cæsariensem Ecclesiam, cui fortasse olim Anthimus dederat nomen.

Εὐανδρείῳ Ἐπισκόπῳ. ιε'.

ἈΝάθημα μέν τις προσφέρων θεῷ τῶν δοκούντων πρὸς εὐσέβειαν βλέπειν, ἐπίγραμμα προσέθηκε τῷ ἀνατεθέντι εἰπών: σοὶ προσφέρω τὰ σά. Ἐγὼ δὲ ἐπιγράμματος οὐδὲν δέομαι. καλῶν δὲ ἐπὶ τὴν σὴν ἑστίαν τὴν θεοσέβειάν σου, ἵνα μὴ γελοῖον πάθω, τὴν ἐμαυτοῦ ἐπιθυμίαν προστίθημι, ὡς μὴ πρόφασιν τῇ θεοσεβείᾳ σου τῆς ἀπολείψεως τὴν ἡμετέραν ῥαθυμίαν γενέσθαι. Καὶ παρακληθεὶς ὑπάκουσον παρεῖναι τῇ ἐν Ἀργοκνοῖς τῶν ἁγίων μνήμῃ, ἣν αὐτὸς

Evandrio Episcopo. XV.

Donum Deo offerens nescio quis ex iis, qui ad pietatem propensi sunt, Epigramma oblato muneri inscripsit, dicens: *Tua tibi offero*. Ego verò Epigrammate nullo apud te uti deberem; attamen invitans ad tuam domum pietatem tuam, ne me ridendum præbeam, unum tibi offero desiderium meum, ut ne pietati tuæ silentium nostrum non accedendi sit caussa. Invitatus igitur nobis morem gere, ut in Argocnis Sanctorum commemorationi intersis, quam

αὐτὸς καὶ παρακαλούμενος πλάσεις, καὶ ἀπαράκλητος. | quam & invitatus conficies, atque etiam non invitatus.

NOTÆ.

QUum celebrandus foret Festus quidam Sanctorum dies in Argocnis, ad eadem solemnia Evandrium Episcopum invitat, Epistolam ab eleganti eruditione exorsus. In Concilio Chalcedonensi memoratur Evander Diocliæ in Phrygia magna Episcopus. Sed ille nimiùm Cæsarea aberat, ut ad Festum invitatus à Firmo sit credendus. Quum ait ἐπὶ τὴν σὴν ἑστίαν, *ad tuam domum*, Ecclesiam puto heic intelligi, potiùs quàm domum Firmi.

Θαλασσίῳ. ις'.

Ἤγειρας τὴν σαυτοῦ πόλιν ἤδη πρὸς γόνυ καμφθεῖσαν, ἀποδοὺς αὐτῇ τῶν τροφείων τὰς ἀμοιβάς. Καὶ χαίρει τοῖς οἰκείοις κοσμουμένη καλοῖς, ὅτι σε τοιοῦτον καλὸν ἀνεθρέψατο. Λοιπὸν δὲ ἐπιφανεστέραν αὐτὴν τοῖς ἀξιώμασι γενομένην, καὶ τῇ δυνάμει δὸς διὰ τῆς σῆς αὐξηθῆναι χειρὸς, καὶ πληρῶν τὸν αὑτοῦ σκοπὸν, καὶ ἡμῖν χαριζόμενος παρακαλοῦσι, καὶ δεομένῃ τῇ πόλει καὶ τὸν ἄρχοντα, ὃν ἐπιφανέστερον ἡμῖν πεποίηκας τῇ σπουδῇ χάρισαι τοῖς πράγμασιν, ὡς προσήκοντά σοι γνωρίζεσθαι. Εἰ γὰρ τοῦτο προσθείης τοῖς προλαβοῦσιν, ἅπαντα ἡμῖν κατὰ γνώμην ἐκβήσεται. Δὸς δὲ καὶ πόλεων προσθήκῃ τὴν ἀρχὴν εὐθηνεῖσθαι, ἵνα σοι περίβλεπτος διὰ πάντων ἡ πατρὶς γένηται. Ἡμῶν δὲ μέμνησο, φιλῶν-

Thalassio. XVI.

ERexisti tuam ipsius urbem jam inclinatam, atque jacentem, quum illi educationis gratiam retribueris. Et sanè ipsa domesticis exornata bonis, lætatur, quòd te, tantum nempe bonum, educaverit. Quod restat, quum ipsam honoribus illustriorem effeceris, fac etiam ut illius potentia per manum tuam augeatur, & propositum tuum non solum implens, sed nobis etiam hortantibus, urbique roganti gratificans, Præsidem, quem clariorem nobis, illustrioremque studio tuo reddidisti, concede rebus, ut & ad te eædem pertinere videantur. Si enim hæc præcedentibus addas, omnia nobis ad votum cedent. Fac autem, ut post Civitatum additamentum, imperium quoque felicius administretur, quo tibi per omnia spectabilis Patria fiat. Nostri verò memento, amantes amans

λέγοντας φίλων· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀντίδοσις ἀγαθῶν.

mans; hoc enim est bonorum remuneratio.

N O T Æ.

Thalassio, potenti in Aula Constantinopolitana viro, plurimas agit gratias, quòd Cæsariensis Urbis honores amplificaverit, ac ornamenta auxerit. Rogat insuper, ut ad feliciorem ejus Urbis administrationem studium omne conferat. Thalassium autem istum eumdem esse opinor cum illo, quem in Cæsariensi Episcopatu successorem Firmus habuit. Uti in Prolegomenis animadverti, quum vivendi finem Scriptor noster fecit, Præfectus Prætorio Illyrici Thalassius ille erat, hoc est amplissimo Imperii munere fruebatur. Iste ita Imperatori acceptus, ac in ejus Aula potens dicitur, ut ei uni accepta Firmus referat, quæcumque Urbi Cæsariensi Princeps fuerat elargitus. Ad hæc Thalassius iste, Cæsariensis Civis, patriæque suæ amantissimus, in hac Epistola proditur. Veri igitur simile est, Thalassium à Socrate memoratum eumdem cum isto fuisse. Nimirum Proclus Constantinopolitanus Episcopus, Cæsariensibus Præsulem sibi, mortuo jam Firmo, deposcentibus, Thalassium, civem Cæsariensem & ipsum, protinus obtulerit, eumque sacrarit.

Διαθήκη πόλεων. *Post Civitatum additamentum*. Urbes aliquot ab alterius regimine scissas, & Cappadociæ additas, innuere hujusmodi verba videntur; ideoque Cæsariensis Urbis splendorem adauctum jure Firmus ait. Quod si pro πόλεων legas πόλεως, Urbis unius, nempe Cæsareæ, *incrementum*, aut *amplificationem* intelligas.

Σωτηρίχῳ. ιζ.

Περίβλεπτον ἡμῖν ἤδη τὴν πατρίδα πεποιήκατε ἐν προοιμίοις τῆς προστασίας, πολλοῖς ποσὶ παρεχόμενοι τὰς γειτνιώσας παραδραμεῖν. Αἱ γὰρ πρότερον περὶ ὁμοτιμίας ἐρίζουσαι, νῦν οὐδὲ πολλοστοῦ μέρους τῆς

Soterricho. XVII.

Illustrem nobis jam Patriam reddidistis in exordio Præfecturæ, quum illam vicinis Civitatibus multis pedibus anteire feceritis. Quæ enim antea de præstantia nobiscum certabant, nunc operâ vestrâ ne millesimam quidem partem

τῆς ἀξίας δι' ὑμᾶς ἐφικνοῦνται: οὕτως ἐν προοιμίοις φαιδροτέραν ἡμῖν, καὶ μεγάλην τὴν πόλιν ἐδείξατε. Εἰ δὲ καὶ τὰ λείποντα προσθείητε ἢ πόλεων ἀριθμὸν, ἢ ἀνανέωσιν οἰκοδομημάτων (πάντα γὰρ ὑμῖν δυνατὰ βουλομένοις) ταινίαις ὑμᾶς ἀναδήσομεν, ὡς εὐεργέτας, δευτέρους οἰκιστὰς ὀνομάζοντες, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἐπᾴδοντες. ὅσον ἐκεῖνοι μὲν τὸ εἶναι τὴν πόλιν, ὑμεῖς δὲ τὸ ἐπιφανεστέραν γενέσθαι παρεσκευάσατε. Ποιήσατε δὲ ἡμῖν καὶ τὸν ἄρχοντα μείζονα μὴ τῷ ὀνόματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει.

partem dignitatis nostræ attingunt: sic à principio splendidiorem, quàm antea fuit, atque ampliorem nobis hanc Urbem exhibuistis. Quod si quæ desunt, sive Urbium numerum, sive ædificiorum instaurationem spectent, addideritis (volentibus enim vobis, arduum nihil) tæniis vos vinciemus, tamquam benemeritos, vosque alteros fundatores appellando, magis decantabimus, ac celebrabimus; enimverò illi, ut esset; vos, ut illustrior fieret, operam dedistis. Create autem nobis Præsidem majorem, non nomine tantùm, verum etiam re, atque virtute.

N O T Æ.

Simili in argumento, ac superior, versatur hæc Epistola. Urbem Cæsaream Sothericus in exordio Præfecturæ suæ multis additis ornamentis illustriorem effecerat. Hinc illi plurimas Firmus agit gratias. Sothericum autem istum Præfectum Prætorio Orientis fuisse opinor, aut saltem ejusdem Præfecti in Pontica Diœcesi Vicarium, quippe eò usque potestas illius procedebat, ut ab una Provincia Urbes distrahere, alterique conjungere posset. Cæsarea verò Provinciæ Cappadociæ caput fuit.

Κολασιανῷ. ιη'.

ΕΝὶ συνθήματι ἀλλήλοις ἐπετάξατε, τὴν πρὸς ἡμᾶς σιωπὴν, οὐκ εἰδότες, ὅτι τοῖς οὕτω διακειμένοις, καὶ τῆς πατρίδος ἐφεστηκόσιν ἱκανὴ παραμυθία τὰ τῶν οἰκείων γίνεται γράμματα. Παρακαλῶ οὖν μεταβαλλό-

Colosiano. XVIII.

INter vos unanimi consensu constituistis, nullas ad nos literas dare, non animadvertentes, quàm ingenti solatio tanta familiaritate conjunctis, Patriæque Præpositis, sint familiarium, ac necessariorum Epistolę. Obsecro igitur, ut mutatâ

λόμενοι ταύτης τῆς κρίσεως μεμνῆσθαι, καὶ γράφειν καταξιοῦτε, πολλὴν ἡμῖν παρεξόμενοι ἐκ τῶν γραμμάτων παραψυχήν: ὡς δ' ἂν μὴ ἀγνοῆτε τὰ καθ' ἡμᾶς, γνωρίζομεν ὅτι τῆς ἀῤῥωστίας ἐνδούσης ἐχόμεθα τῆς ὁδοῦ.

Ἀκακίῳ Ἐπισκόπῳ. ιθ'.

Αὐτῇ τῇ θεοσεβείᾳ σου προσδοκήσας ἐντεύξεσθαι, ἐπειδὴ πρόδρομον ἔλαβον τῆς ἀφίξεως τὴν ἐπιστολήν, ἐζήτουν τὴν αἰτίαν γνῶναι τί τοῦτο γενέσθαι * παρεσκεύασεν. Τῆς δὲ ἐπιστολῆς εἰπούσης, κατενεχθέντος τοῦ ὑποζυγίου, πεπονηκέναι σε, ἐθαύμασα, ὅτι ἢ μὴ ἐπὶ λευκοῦ ζεύγους ὀχῇ, ἢ ἐπὶ ἁρμάτων χαλκοκολλήτων, ἵνα μετρίως εἴπω. Ἀλλὰ προσπάσχεις τοῖς σοῖς πηγάσοις, οὐ πτεροφόρους ἔχων, ἀλλὰ δεομένους κέντρων εἰς τὴν μετάβασιν. Εἰ οὖν ἱππεύεσθαί σοι σκοπὸς, καί μοι συμβουλεύοντι πείθοιο, ἄλλον ἀλλαχόθεν σαυτῷ κτησάμενος ἵππον ἀσφαλῶς, καὶ θᾶττον φέροντα ἀφικέσθαι πρὸς ἡμᾶς κατάδεξαι, μὴ ἐνδοὺς τῷ μακρῷ τῆς ἀπολείψεως χρόνῳ τὴν μνήμην καταμαραίνεσθαι. Ὁ δὲ σιωπηθεὶς ἰχθὺς, ἥκων δὲ ἀνεπάγγελτος, τοσοῦτος ἦν, ὡς μεγέθει τοὺς θαλαττίους παραδραμεῖν, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ πόλει γε-

* fort. addend. μή.

tatâ ſententiâ non tantùm noſtri recordari, ſed etiam ad nos ſcribere non dedignemini, nobis maximum literis veſtris allaturi levamen. Ne verò, quæ agamus, ignoretis, certiores facimus, nos remittente morbo cœptum iter peragere.

Acacio Epiſcopo. XIX.

CUm ipſa pietate tua me colloquuturum ſperabam, prænunciam quippe adventus tui Epiſtolam acceperam; mecum igitur cauſſam quærebam, cur hoc præſtare non potueris. Epiſtolâ verò tuâ ſignificante, quemadmodum in terram delapſo jumento male te habueris, obſtupui, quòd aut non in alba biga veharis, aut in ære compactis curribus, ut modeſtè loquar. Sed nimis Pegaſos tuos amas, quum tamen eos non aligeros habeas, ſed ſtimulis ad curſum egentes. Quod ſi tibi propoſitum eſt in equo vehi, alium tibi aliunde equum parans, qui tutò, celeriùſque te ferre poſſit, ad nos quamprimum venire conſtitue, non ſinens, ut longo ſejunctionis intervallo memoria noſtri oblitteretur. Piſcis verò, de quo hactenus ſilui, quique non accerſitus ad nos venit, tantus erat, ut magnitudine piſces maritimos ſuperaret, & à civibus omni-

γενέσθαι περίβλεπτος, δῶρον τῆς σῆς εἰς ἡμᾶς φιλοτιμίας ἄξιον.	omnibus ſuſpiceretur, munus tuo in nos ſtudio, & benevolentia dignum.

N O T Æ.

QUuum Acacium Epiſcopum præſtolaretur Firmus, reſcripſit ille, ſe è lapſu jumenti, in quo vehebatur, læſum, ideoque interruptum iter. Moræ hujuſmodi cauſſam lepidè Firmus ridet, ſolicitatque amicum, ut ſe rurſus itineri committat. Tum pro piſce fluviatili, quem dono ad ſe miſerat, gratias agit.

Facile verò non eſt divinare, quis Acacius iſte fuerit, Firmi amicus, & Epiſcopali munere conſpicuus, ad quem etiam data eſt Epiſtola XXXV. Iis enim temporibus multos nominis ejuſdem Epiſcopos floruiſſe comperio, videlicet *Epiſcopum Beroeæ*, *Epiſcopum Cotenorum*, *Epiſcopum Hellade*, *Epiſcopum Scopenorum* (ſiquidem depravatum non ſit hoc nomen) & *Epiſcopum Melitenenſem*, qui Concilii Epheſini temporibus floruere. Referri etiam poſſunt & alii nonnulli, videlicet *Epiſcopus Antiochiæ minoris*, *Epiſcopus Ariarathiæ*, *Epiſcopus Cynnenſis*, *Epiſcopus Proconiſſi*, qui circiter Annum Chriſti CCCCL. in vivis erant. Ad unum tamen Acacium Melitenenſem Epiſtolam hanc ſcriptam fuiſſe, opinari poſſumus, ea conjectura ducti, quòd *Melitene*, ſeu *Melitine* Cappadociæ vicina foret; ideoque Epiſcopus ille Firmo, ut Ponticæ ditionis Primati, ſubjectus; ut locorum vicinitate penè conjuncto, familiaris eſſe potuerit. Illuſtribus porro viris accenſendus iſte Acacius, nam inter primos, & nemine interpoſito, poſt Firmum noſtrum Synodo Epheſinæ A. C. 431. ſubſcripſit, ibique dicitur Ἀκάκιος Μελιτηνῆς Ἀρμενίας, *Acacius Melitenæ in Armenia Epiſcopus*. Neſtorium ipſe, ut in Actis habetur, antea in eadem Epheſina Civitate veritatis commonuerat, atque in tramitem rectum perducere, quamquam irrito labore, contenderat. Deinde verò unà cum Firmo, aliiſque Epiſcopis, uti in Prolegomenis diximus, à laudata Synodo Epheſina Conſtantinopolim ad Imperatorem miſſus fuit, & ab Hæreticis idcirco damnatus ſubinde, atque depoſitus. Exſtant adhuc S. Cyrilli Alexandrini Epiſcopi ad eumdem Acacium Literæ, in quibus de concordia inter Catholicos, & Joannem Antiochenum, ineunda agitur. Itemque aliæ

Aca-

Acacii ad S. Cyrillum antea scriptæ, unà cum alia Maximi Diaconi ad eumdem Acacium Epistola. Acacius autem noster in *Armenia secunda* Metropolitanus erat, quippe Urbs Melitene caput Provinciæ, *Melitenensis* idcirco appellatæ, fuit; atque olim Cæsariensi Primati suberat, quum in Pontica Diœcesi computaretur. Certè in cunctis Græcorum Episcopatuum Catalogis à Jacobò Goar ad calcem Georgii Codini editis *Melitene* ad *Armeniam secundam* refertur, si ex hisce Catalogis unum excipias, in quo *Armenia prima* attributa legitur. Quid est igitur, quod Stephanus in Lib. de Urbib. hanc Civitatem Cappadociæ conjungit? Μελιτηνὴ, inquit is, *πόλις Καππαδοκίας. οἱ πολῖται Μελιτηνοί. Melitene urbs Cappadociæ. Cives Meliteni appellantur*. Ut autem sententiam suam Stephanus firmet, Strabonis loco utitur, quem tamen, si Salmasio in Plinian. Exercit. credimus, minimè intellexit. Utcumque erraverit in Strabonis interpretatione Stephanus, certum est, eruditè Melitenem Civitatem in Cappadocia ab eodem fuisse descriptam. Antiquitus enim Provincia Melitene, cujus caput ejusdem nominis Urbs erat, una ex decem Provinciis, sive Præfecturis fuit, in quas Cappadocia magna dividebatur. Plinius lib. 5. Nat. Hist. cap. 25. *Dascusa*, inquit, *abest à Zimara LXXV. M. passuum. Inde navigatur Pastonam L. M. passuum Melitenem Cappadociæ*. Libro verò 6. cap. 3. provinciam his describit: *Cappadociæ pars prætenta Armeniæ Majori, Melitene vocatur*. Quibus è verbis intelligas, arctam è locorum vicinitate amicitiam iniri potuisse inter Acacium Melitenensem, ac Firmum nostrum.

Λαύσῳ. κ'.

Τοῖς συντυχίας ἐρῶσιν ἱκανὴ, καὶ ἡ διὰ τῶν γραμμάτων γίνεται ὁμιλία, ὅταν πολλῷ τῷ μέσῳ διαστήματι τύχωσι χωριζόμενοι. Ὃ δὴ καὶ ἐμοὶ ἐπὶ τῆς ὑμετέρας συμβέβηκε μεγαλοπρεπείας. ἐφιέμενος γὰρ τῆς συνουσίας τῆς ὑμετέρας ἐπέθηκα τὴν ἐπιστολὴν ἐπινοῶν ἐντεῦθεν ἐμαυτῷ τῆς ἐπιθυ-

Lauso. XX.

Iis, qui conversari coram cupiunt, succurrit, & dulce est per literas colloqui, quum longo terrarum spatio sunt inter se disjuncti. Idem porro mihi erga magnificentiam vestram accidit, enimverò colloqui vobiscum desiderans, Epistolam ad vos dedi, rationem excogitans, qua desi-

θυμίας περὶ ψυχήν. Εἰ οὖν καὶ παρὰ τῇ θαυμασιότητι ὑμῶν τοιοῦτος περὶ ἡμῶν ὁ λόγος, διαπελεῖτε, καὶ μεμνημένοι, καὶ γράφοντες. ἐπειδὴ τούτοις αὔξεσθαι φιλία πέφυκεν.

Πλήθωνι. κα΄.

Ὃ τοῖς δανειζομένοις διὰ πενίαν γίνεται τὸ τοῖς προτέροις ὀφλήμασι ἐπιτιθέναι καὶ δεύτερα, τοῦτο κἀμοί νυνὶ διὰ τὴν ἀῤῥωστίαν συμβέβηκε. καὶ πρότερον τῆς συντυχίας διαμαρτάνοντι, καὶ νῦν οὐ δυνηθέντι τὸν τῆς ὁδοιπορίας ὑποστῆναι κόπον. Ἀλλὰ συγγνῶναι ἡ μεγαλοπρέπειά σου καταξιώσατα καὶ μνήμης ἡμᾶς ἀξιούτω, καὶ γράμμασιν ἀμειψάσθω, ἵνα μὴ τὴν φιλίαν τῆς ἀπολείψεως ἀμαυρώσει χρόνος.

Θεοδότῳ Ἐπισκόπῳ. κβ΄.

Καὶ τὴν γλῶτταν ἑλληνισμένον, καὶ ἤθους μετριότητι κεκοσμημένον, εὐπατρίδην τε ὄντα, καὶ πολλοῖς τρόποις δεικνῦντα τῆς εὐγενείας τεκμήρια, ἐκ τῆς ἑώας ἥκοντα τόνδε αὐτός τε ὑπεδεξάμην μετὰ μαρτυρίας τῶν ἐκεῖσε Ἐπισκόπων, καὶ τῇ ὁσιότητί σου συνίστημι ἐπὶ τὴν μεγάλην σπεύδοντα πόλιν, ἵνα ἰδεῖν αὐτὸν καταξιώσας ἀσμένως, καὶ ὡς τῇ θεοσεβείᾳ σου συνήθες, ἀποπεμψέσθω αὐτῷ

desiderium hoc meum levarem. Quod si à mirificentia vestra de nobis hujusmodi ratio habetur, identidem nostri memores, scribite; his enim amicitia augeri solet.

Plitho. XXI.

Quod fenori accipientibus propter egestatem usuvenire solet, ut nempe debitis prioribus secunda adjiciant, idem nunc mihi propter infirmitatem corporis accidit, ut congressus, atque colloquii spe antea frustratus, nunc itineris laborem ferre non possem. Sed mihi veniam dare magnificentia tua dignetur, non memoria tantum sua dignos nos faciens, sed mutuo literarum officio respondens, ne amicitiam tempus, quo absumus, obliteret.

Theodoto Episcopo. XXII.

Et Lingua Græca probè instructum, & moribus modestissimum, ac generosum, multisque modis nobilitatis certa signa ostendentem, ab Oriente venientem idem, non solùm ipse hospitio exceptum, eorum, qui illic sunt Episcoporum testimonio munitum, verum& sanctitati tuæ commendo festinantem ad magnam Urbem, ut&ipsum benignè digneris accipere, atque, uti pietati tuę consuetum, ac familiare est,

αὐτῷ ποιήσῃς τὴν ἐπὶ τοῖς προκειμένοις ὁδόν.

est, ipsi ad ea, quæ sibi proposuit, faciliorem viam struas.

N O T Æ.

THeodoto Episcopo quemdam Firmus commendat ex Oriente venientem, ut ei sit præstò, benevolumque se exhibeat, atque ejus negotia in *Urbe magna* juvet, hoc est aut *Constantinopoli*, aut *Antiochiæ*. Ab Episcopis Orientalibus Epistolas ad Firmum tulerat ille, nempe *Literas formatas*, per quas Clerici in alias Diœceses profecturi ab Episcopis suis muniebantur, ita ut à reliquis Ecclesiis non ad communionem tantùm sacrorum admitterentur, sed etiam, ubi necessitas posceret, juvarentur. De harum Epistolarum ritu Ecclesiasticæ Eruditionis cultores plura tradidere. Animadvertas etiam, inter hujus Clerici (talem enim eum fuisse arbitror) laudes computari Græcæ Linguæ peritiam. Fortasse inde veniebat, ubi Græcum idioma non erat in usu, aut ubi moris non erat rectè loqui Græcanicam Linguam. At quis ille Theodotus Episcopus? Firmo in humanis florente, plures ejusdem nominis Episcopi fuere, nimirum *Antiochiæ*, *Ancyræ in Galatia*, *Mysæ*, & *Nyssæ* Episcopi. Antiochenum tamen heic significari, veri mihi videtur simile, quippe, ut ajebam, sub *magnæ Urbis* nomine aut *Constantinopolim*, aut *Antiochiam* Firmus procul dubio intelligit. Postremam Urbem Theodotus Episcopali virga regebat. In priore verò, quum A. C. 426. Concilium à Sisinnio Constantinopolitano Episcopo celebraretur, & ipse adfuit, teste Photio Cod. 52. & Baluzio in nova Collect. Conciliorum.

Εὐθηείῳ. κγ'.

ΧΡήστης τισὶ τῶν ὑπὸ τὴν θεοσέβειάν σου γέγονεν ὁ δεῖνα, καὶ τούτων τυχὼν ἀγνωμόνων ἀντὶ τῶν χρημάτων δίκας ἔχει, καὶ πράγματα. ὧν ἕνεκα πρόσεισιν ἱκετεύων τῶν δικαίων τυχεῖν. τούτους συνελαθῆναι πρὸς ἀγνωμοσύνην κελευσάτω ἡ σ...

Eutherio. XXIII.

QUorumdam, qui pietati tuæ subjecti sunt, creditor quidam est factus, atque hos ingratos sibi offendens, pro nummis lites, & molestiam sibi retribui videt. Horum caussa ad vos accedit supplicans, ut jus obtinere possit. Eos igitur compelli ad æquitatem jubeat Sanctitas tua,

ἡ ὁσιότης σου, ἡμῖν τε χαριζομένη, καὶ τὸν ἐπὶ τῷ δικαίῳ ἀνύουσα δρόμον.

Χίλωνι Ἐπισκόπῳ. κδ'.

ΑΤεχνῶς ἡμῖν ἔαρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς (τὸ τοῦ λόγου) πεποίηκας, ἀνεὶς κρυμοῦ, καὶ φρίκης οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν οὕτω πεπιλημένην ὑπὸ τῆς τῶν ἀπαγγελθέντων λύπης, ὡς περὶ πάντων ἤδη τῶν ἀγαθῶν κινδυνεῦσαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τὴν ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν ταῖς ἑκάστου χρείαις ἐπιμετρῶν ἔδωκεν ἀνασφῆλαι τῆς ἀῤῥωστίας πάλιν, καὶ ἐπιθεῖναι γράμματα πρέποντα, ἀγαθῆς ἐλπίδος πεπλήρωμαι, ὡς πάντων μοι καταῤῥεόντων πραγμάτων προχεισομένων, ἐπειδὴ τούτων ἐπέτυχον.

fua, me fummopere fibi devinctura, & juftitiæ curfum expeditura.

Chiloni Epifcopo. XXIV.

NObis profectò per Epiftolam ver (ut eft in proverbio) adduxifti, non folum corpus frigore, & horrore liberans, fed etiam cor feliciter levans vehementi dolore eorum, quæ mihi renunciata funt, oppreffum, tamquam periculum fibi bonorum omnium impenderet. Verum quando qui benignitatem fuam uniufcujufque utilitati accommodat, is mihi præftitit, ut è morbo rurfus recrearer, & literas, ut par erat, darem, in magnam fpem adductus fum, fore ut omnia mihi ad votum fuccedant, poftquam hæc fum affequutus.

Οὐολουσιανῷ. κε'.

ΤΟῖς μὲν πολλοῖς τῶν ἀπειροκάλων ὁ ἐν χρήματι σπουδάζεται πλοῦτος· ἐμοὶ δὲ ἀντὶ χρημάτων οἱ φίλοι. Καὶ οἶδα πλεῖον ὑμῶν ἀπωνάμενος, ἢ οἱ εὐποροῦντες τοῦ πλούτου. τῷ τε γὰρ γλυκυτάτῳ τῷδε τὴν παρὰ τῇ θαυμαστότητί σου δέδωκας καταφυγήν. Καὶ οὐδὲν, ἀποδημοῦντος τοῦ τέκνου πεφρόντικα, τῇ σῇ κοσμιότητι παραθέμενος, καὶ ἀκριβῶς εἰδὼς, ὡς πάντων ἐπιμελήσῃ διὰ χρηστότητα χειραγωγῶν, καὶ τὸ ἦθος ῥυθμίζων,

Volufiano. XXV.

PLurimi quidem inepti eas fibi opes procurant, quæ in pecuniis fitæ funt. Ego verò pro pecuniis amicos. Atque optimè intelligo, vos mihi utiliores effe, quàm divitibus pecunias; etenim dulciffimo huic adolefcenti apud mirificentiam tuam perfugium præbuifti. Et nulla fanè me cura, filio peregre abeunte, follicitum habuit, poftquam illum moderationi tuæ commendavi; fiquidem apertè novi, quantam omnium curam effes habiturus, confueta humanitate illum manu ducens, & mores

ζων, καὶ ἀντὶ πατρίδος τῷ νέῳ γινόμενος. ἐπειδή σοι σκοπὸς οὐ τοὺς οἰκείους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁπωσοῦν εἰς λόγους ἐληλυθότας εὐεργετεῖν.

res castigans, & adolescenti velut altera patria factus; quum hoc tibi propositum sit, non familiares tantùm, sed quoscumque alios, qui te conveniunt, beneficiis afficere.

Ἑλλαδίῳ. κϛʹ.

Εἰ πάντων ἦν τοιούτων εἰς φιλίαν ἐπιτυγχάνειν, ῥαδίως ἂν τῷ βίῳ εἰς τὴν προτέραν ἁπλότητα ἐπανῆλθε τὰ πράγματα, χρηστότητος, καὶ φιλίας μεσιτευούσης τοῖς πράγμασι. Καὶ γὰρ ἐποιήσω ἡμᾶς εἰς παῖδας φίλους, καὶ διατελεῖς μεμνημένος τε; καὶ γράφων ἀεὶ ἡμῖν δεξιά, καὶ ποιῶν ὅσα γνησίας φιλίας ἐστὶ γνωρίσματα. Τούτων μὲν οὖν αὐτόθεν ἔχεις ἐν τῇ τῶν καλῶν ἀπολαύσει παρὰ τοῦ τὰ καλὰ ἀποδεχομένου Θεοῦ τὴν ἀμοιβήν, παρὰ δὲ ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν τῆς χάριτος. οὐ γὰρ διαλιμπάνομεν εὐχόμενοι τοιαύτην οὖσαν τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν ἐπὶ μείζοσι προκοπαῖς αὔξεσθαι, ἡμῖν τε, καὶ πατρίδι.

Helladio. XXVI.

SI omnibus contingeret, talium virorum amicitiam consequi, facilè sane ad primævam simplicitatem vitæ negotia redirent, benignitate, atque amicitia rebus omnibus interveniente. Et tu quidem nos amicos tamquam in filios adoptasti, & perpetuò nostri recordaris, & de nobis benignè scribis, omniaque facis, quæcumque germanæ familiaritatis indicia sunt, atque argumenta. Pro his igitur à Deo, cui honesta placent, accipis in bonorum fructu remunerationem, à nobis verò gratiarum actionem; non enim vota intermittimus, ut quum hujusmodi sit magnificentia tua, ea majoribus in dies progressibus, in nostrum, & in patriæ commodum, augeatur.

Ὀλυμπίῳ. κζʹ.

Ἐπιθυμίας ὑπέκκαυμά μοι γέγονεν τὰ τῆς σῆς λογιότητος γράμματα, ἐπίδειξίν τε φιλοτιμίας ἔχοντα, καὶ παρεχόμενα τοῖς σοῖς ἐνευφρανθῆναι καλοῖς. Καὶ γάρ πως ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἥδομαι τυθαζόμενος, καὶ τὴν

Olympio. XXVII.

QUoniam literæ prudentiæ tuæ honorifica, & præclara de me præseferrent, factum est, ut desiderium simul, & voluptatem mihi pepererint. Etenim nescio quo pacto his dum permulceor, oblector, & licet irri-

τὴν κωμῳδίαν ἐπαινῶ διὰ τοῦτο. Γεύσας δὲ ἡμᾶς Ἀττικοῦ μέλιτος τῆς διὰ τῶν γραμμάτων ὁμιλίας, σκόπει προσιθέναι τοῖς πεπειραμένοις ὧν ἐκ συνηθείας δέδωκας ἀπολαύειν ὡς τό γε στερεῖσθαι τῶν χρηστῶν μετὰ τὴν πεῖραν τοῖς ἀπολιμπανομένοις τούτων, βαρύτερον. Εἰ δὲ τρυφῆς δέοιο σεμνῆς ταύτην ταῖς εὐλογίαις ἐπικρυπτόμενος, καὶ τῶν πραγμάτων φροντίζων ἔλαττον τοῦ ἀγαπητοῦ τῶδε τὴν ἐπὶ τοῖς φθάσασι λογισάμενος ῥαθυμίαν, ἀνάμενον παρ᾽ ἡμῶν τὴν ἐπὶ τοῖς ἐχομένοις διόρθωσιν. πάντως γὰρ οὐκ ἐλαίω μόνον, ἀλλὰ καὶ μύροις ἀλειψόμεθα ὡς Ἀττικὴν ὄρνιν, καὶ ὁμοφόειαν.

irrisus, mei Comœdiam probo. Verum quum mihi earumdem communicatione Atticum mel gustandum præbueris, vide quæso, ne ab iis, quibus ex consuetudine copiam fecisti fruendi optimis rebus, si postquam eas degustare cœperunt, adimantur, earum deinde privatio molestiùs feratur. Quod si seriò jocari in animo sit, & hos jocos benedictionibus occultas, Dilecto isti ob ea, quæ præcessere, negligentiam imputans: à nobis deinceps emendationem expecta; omnino enim non oleo tantùm, sed & unguentis, tamquam Atticam avem, & contubernalem linemus.

N O T Æ.

OBscura mihi Epistola, cui lucem dare una poterat præcedens Olympii, sed à nobis desiderata, Epistola. Hoc tamen argumentum esse videtur. Quum Olympius multum laudasset per literas Firmum, rescribit hic, modestiùs de se ipso sentiens, & tot laudes jocis accensens, jocatur & ipse. Quum ergo ait Firmus καὶ τὴν Κωμῳδίαν ἐπαινῶ &c. sensum hunc per conjecturam reddidi, quasi dicat: Quamvis tot parum æquis laudibus, ac festiva oratione me exagites, quasi Comœdiam de me instituens, nihilominus Comœdiam hujusmodi mihi placere libenter fateor.

Ἀλειψόμεθα ὡς Ἀττικὴν ὄρνιν, καὶ ὁμοφόελον. *Tamquam Atticam avem, & contubernalem linemus*. In MS. Codice hæc ita leguntur ἀλειψαμένως ἀττικὴν ὄρμιν &c. Corrupta verba aliquo restituere pacto conatus sum, quamquam quid sibi velit Firmus, non assecutum me esse profitear. Num *Attica Apis* heic intelligenda, quæ dicendi forma apud antiquos usurpata est, ut Attica facundia significaretur? Tum sensus foret: si perges me laudare, ego

fa-

facundiam tuam uberioribus laudibus aggrediar, ac saturabo.

Ἡλίωνι. κηʹ.

ὩΣ τοῖς διψῶσιν ἡδὺ γίνεται τὸ ποτόν, οὕτως τοῖς συντυχίας ἐρῶσι τὸ γράφειν, ὅταν ταύτης κατόπιν ἔρχονται. Κἀγὼ τοίνυν ἐπιτείναντός μοι τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ τῆς ἀπολείψεως χρόνου, ἀσμένως ἦλθον ἐπὶ τὰ γράμματα, ὡς δι' αὐτῶν τῇ μεγαλοπρεπείᾳ σου μέλλων ἐντάξασθαι: ἀπαιτῶ τὸ αὐτίκα ἡμᾶς ἀντιγράφοις ἀμείψασθαι, ὃ ποιεῖν συνήθως καταξίου, ὅπως ἔχεις περὶ ἡμᾶς, δηλῶν τοῖς πράγμασιν.

Helioni. XXVIII.

UT sitientibus dulcis est potus, ita iis, qui congressum amicorum expetunt, scribere, quando ab iis abesse coguntur. Igitur & ego, intendente mihi absentiæ tempore cupiditatem, libentissimè ad scribendum me contuli, quasi per literas cum magnificentia tua colloquuturus. Exigo autem, ut confestim nobis rescribendo mutuum rependas: quod facere pro more tuo ne dedignere, ut reipsa palam facias, quomodo erga nos affectus sis.

Φλωρεντίῳ. κθʹ.

ΤΗ'ν πρὸς ἀξίαν τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας τιμὴν ὑπὲρ τὸ ἐμαυτοῦ λογισάμενος δύναμιν, ἐπὶ τὴν σοι φίλην τοῦ Πάσχα κατέφυγον ἑορτήν, τὰ ἐπὶ ταύτης σύμβολα δεχθῆναι παρ' ἡμῶν εἰς τιμὴν τοῦ θείου παρακαλῶν. Ἃ προσδέξασθαι αἰδοῖ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβευούσης. καταδεξάμενος δὲ ἀντιδὸς ἡμῖν τὸ διηνεκῶς ἔχειν ἐπὶ μνήμην, ἡμᾶς φιλοῦντας φιλεῖν καταξίου.

Florentio. XXIX.

TIbi dignum magnificentiâ tuâ honorem à me tribui non posse reputans, ad carissimum tibi Festum Paschatis diem perfugium habui, obsecrans, ut Symbola, quæ in illo fiunt ad honorem Numinis, à nobis suscipias. Hæc igitur reverenter accipe, die hoc Festo pro nobis apud te legationem obeunte. Ubi verò acceperis, id nobis repende, ut perpetuò nostri sis memor, nosque tui amantes amare digneris.

AD Florentium Illustrem virum nonnulla mittit munera, nempe *Symbola*, quæ solenni sancti Paschatis die peragi solebant. *Symbolorum* autem nomine Græci Patres tum Sacramenta, tum ipsam præcipuè Altaris incruentam Hostiam olim designavere. Heic tamen *Eulogias* Græcorum more significari, certum arbitror, videlicet aut edulia quædam, aut alia hujusmodi à Sacerdote Paschali die benedicta; cujus rei vestigia nostris in Ecclesiis adhuc supersunt. Pro ἃ προσδέξασθαι, fortasse legendum ἃ προσδέξασα.

Ἰσιδώρῳ. λ'.

KΑὶ τίνι ἂν μᾶλλον ἥρμοσεν τὴν περὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀγγελίαν ἡμῖν πρὸ τοῦ σοῦ μεγέθους χαρίσασθαι; τίς δὲ τοσοῦτος, ἢ ἄνδρα σεμνῦναι, ἢ ἐπαινέσαι τρόπον, καὶ ἑταῖρον ἡμῖν ποιῆσαι πρὸ τοῦ γνωρίμου τὸν καλόν τε καὶ ἀγαθὸν Κάνδιτον, ἢ ὁ ῥαδίως δυνάμενος τοῖς μικροῖς περιτιθέναι μέγεθος; Ἐγὼ δὲ ἡσθεὶς τὴν κατὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἐπιτυχίαν, οὐδὲ εἰπεῖν ἔχω, ὅσον ἥσθην τῇ ἐπιστολῇ: μύρου τε γὰρ ὄζει παιδεύσεως Ἀττικῆς, καὶ λειμῶνος μιμεῖται κάλλος ἦρος ὥρα σύμμικτον χάριν ταῖς ὄψεσιν ὑπογράφοντος. Ἐπαλήλιπται δὲ αὐτῇ καὶ χρυσοῦ, τὸ γὰρ τῆς λέξεως εὐγενὲς οὕτω μᾶλλον εἰκάζειν ἔχομεν. Τοιοῦτον δέ σε ὄντα ὁ ἡμέτερος φυλάττοι σωτὴρ ταῖς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαις σύμ-

Isidoro. XXX.

ET quemnam plus decuisset, quàm magnitudinem tuam, de sacra mensa nuncium mittendo nobis gratificari? Quis præterea talis, ac tantus esse potest, vel in homine cohonestando, vel in ipsius moribus commendandis, dum Canditum virum antea ignotum, sed honestum, ac probum, amicitia jungis, quam qui nullo negotio potest parvis magnitudinem conciliare? Ego verò, postquam iis, quæ ad sacram pertinent mensam, cum delectatione gavisus sum, explicare satis nequeo, quantam voluptatem mihi attulerit Epistola tua; illa enim & disciplinæ Atticæ fragrantiam redolet, & prati venustatem imitatur, verna tempestate omnigenam gratiam aspectui subjicientis. Illita autem ipsa & auro fuit; etenim dictionis nobilitatē hac veriùs imagine exprimere possumus. Te verò, quum hujusmodi sis, incolumem suis servet Ecclesiis Servator no-

σύμμαχον ἀγαθὸν, καὶ προστά-
την ἀκαταγώνιστον.

noster, commilitonem certè eximium, ducemque invictum.

NOTÆ.

QUid sibi velit in hujus Epistolæ exordio Firmus, divinare nescio. Fortasse hic sensus est. *Eulogiam* aliquam, idest munus aliquod in sacra Mensa benedictum, per Canditum (siquidem hoc viri alicujus est nomen) ad Firmum Isidorus miserat, simulque muneris, ac nuncii laudes elegantissimè descripserat. Nunc rescribit Firmus, cum eloquentiam, tum comitatem mittentis extollens. Epistolæ tamen textum non carere mendis suspicor. Quod est ad Isidorum, Episcopi quidem nomine non donatur; attamen eo munere functus videri possit, tum quòd Eulogias ad Firmum miserit, tum quòd Firmus Deum rogat, ut illum ταῖς Ἐκκλησίαις ἑαυτοῦ, *suis Ecclesiis* incolumem servet. Imo illum *commilitonem bonum*, & προστάτην ἀκαταγώνιστον appellat, quòd etiam interpretari possis *Præsidem irreprehensibilem*. Nihilominus quum hæc Epistola referri etiam possit ad Isidorum virum Clarissimum; qui primò Præfectus Prætorio, tum Consul Ordinarius A. C. 436. fuit, ut ex Imperatorum sanctione contra Nestorium patet, aut ad alios seculi principes viros: nil certi hac in re proferre nobis licet; & præsertim quum Isidorum istum vocabulo τοῦ μεγέθους, h. e. *magnitudinis* compellet, Episcopos verò nominare soleat titulo θεοσεβείας, aut ὁσιότητος; scilicet *pietatis*, aut *sanctitatis*. Nimirum vigebat olim, non secus ac hodie, appellationum diversitas, quibus indicabatur diversus hominum gradus, ac munus.

Ἐλευσινίῳ. λα'.

ΣΤρατιώτου τὸ πρόθυμον αὐτοῖς ἔργοις ἀποδειξάμενος Ὅμηρος ἐποίησεν τὸν Βασιλέα τοὺς παρακλητικοὺς αὐτῷ πρὸς τοὺς ἀγῶνας σπεύδοντι ἐνδιδόναι λόγους. Ἐμοὶ δὲ πρὸς τὴν τῆς λογιότητός σου μέλλησιν ἐγράφησαν αἱ ἐπιστολαί, ἐπειδὴ τοὺς

Eleusinio. XXXI.

MIlitis alacritatem, quæ in ipso officio præstatur, commendaturus Homerus, Regem induxit, qui ad ipsum militem jam in pugnam properantem exhortationem adhiberet. Ego verò sapientiæ tuæ cunctationem per Epistolas excitare decrevi; et-

γενέσθαι περίβλεπτος, δῶρον τῆς σῆς εἰς ἡμᾶς φιλοτιμίας ἄξιον.

omnibus suspiceretur, munus tuo in nos studio, & benevolentia dignum.

N O T Æ.

Quum Acacium Episcopum præstolaretur Firmus, rescripsit ille, se è lapsu jumenti, in quo vehebatur, læsum, ideoque interruptum iter. Moræ hujusmodi caussam lepidè Firmus ridet, solicitatque amicum, ut se rursus itineri committat. Tum pro pisce fluviatili, quem dono ad se miserat, gratias agit.

Facile verò non est divinare, quis Acacius iste fuerit, Firmi amicus, & Episcopali munere conspicuus, ad quem etiam data est Epistola XXXV. Iis enim temporibus multos nominis ejusdem Episcopos floruisse comperio, videlicet *Episcopum Beroeæ*, *Episcopum Cotenorum*, *Episcopum Helladæ*, *Episcopum Scopenorum* (siquidem depravatum non sit hoc nomen) & *Episcopum Melitenensem*, qui Concilii Ephesini temporibus floruere. Referri etiam possunt & alii nonnulli, videlicet *Episcopus Antiochiæ minoris*, *Episcopus Ariarathiæ*, *Episcopus Cynnensis*, *Episcopus Proconissi*, qui circiter Annum Christi CCCCL. in vivis erant. Ad unum tamen Acacium Melitenensem Epistolam hanc scriptam fuisse, opinari possumus, ea conjectura ducti, quòd *Melitene*, seu *Melitine* Cappadociæ vicina foret; ideoque Episcopus ille Firmo, ut Ponticæ ditionis Primati, subjectus; ut locorum vicinitate penè conjuncto, familiaris esse potuerit. Illustribus porro viris accensendus iste Acacius, nam inter primos, & nemine interposito, post Firmum nostrum Synodo Ephesinæ A. C. 431. subscripsit, ibique dicitur Ἀκάκιος Μελιτηνῆς Ἀρμενίας, *Acacius Melitenæ in Armenia Episcopus*. Nestorium ipse, ut in Actis habetur, antea in eadem Ephesina Civitate veritatis commonuerat, atque in tramitem rectum perducere, quamquam irrito labore, contenderat. Deinde verò unà cum Firmo, aliisque Episcopis, uti in Prolegomenis diximus, à laudata Synodo Ephesina Constantinopolim ad Imperatorem missus fuit, & ab Hæreticis idcirco damnatus subinde, atque depositus. Exstant adhuc S. Cyrilli Alexandrini Episcopi ad eumdem Acacium Literæ, in quibus de concordia inter Catholicos, & Joannem Antiochenum, ineunda agitur. Itemque aliæ Aca-

Acacii ad S. Cyrillum antea scriptæ, unà cum alia Maximi Diaconi ad eumdem Acacium Epistola. Acacius autem noster in *Armenia secunda* Metropolitanus erat, quippe Urbs Melitene caput Provinciæ, *Melitenensis* idcirco appellatæ, fuit; atque olim Cæsariensi Primati suberat, quum in Pontica Diœcesi computaretur. Certè in cunctis Græcorum Episcopatuum Catalogis à Jacobò Goar ad calcem Georgii Codini editis *Melitene* ad *Armeniam secundam* refertur, si ex hisce Catalogis unum excipias, in quo *Armenia prima* attributa legitur. Quid est igitur, quod Stephanus in Lib. de Urbib. hanc Civitatem Cappadociæ conjungit? Μελιτηνὴ, inquit is, πόλις Καππαδοκίας. οἱ πολῖται Μελιτηνοί. *Melitene urbs Cappadociæ. Cives Meliteni appellantur*. Ut autem sententiam suam Stephanus firmet, Strabonis loco utitur, quem tamen, si Salmasio in Plinian. Exercit. credimus, minimè intellexit. Utcumque erraverit in Strabonis interpretatione Stephanus, certum est, eruditè Melitenem Civitatem in Cappadocia ab eodem fuisse descriptam. Antiquitus enim Provincia Melitene, cujus caput ejusdem nominis Urbs erat, una ex decem Provinciis, sive Præfecturis fuit, in quas Cappadocia magna dividebatur. Plinius lib. 5. Nat. Hist. cap. 25. *Dascusa*, inquit, *abest à Zimara LXXV. M. passuum. Inde navigatur Pastonam L. M. passuum Melitenem Cappadociæ*. Libro verò 6. cap. 3. provinciam his describit: *Cappadociæ pars prætenta Armeniæ Majori, Melitene vocatur*. Quibus è verbis intelligas, arctam è locorum vicinitate amicitiam iniri potuisse inter Acacium Melitenensem, ac Firmum nostrum.

Λαύσῳ. κ'.

Τοῖς συντυχίας ἐρῶσιν ἱκανὴ, καὶ ἡδεῖα τῶν γραμμάτων γίνεται ὁμιλία, ὅταν πολλῷ τῷ μέσῳ διαστήματι τύχωσι χωριζόμενοι. Ὃ δὴ καὶ ἐμοὶ ἐπὶ τῆς ὑμετέρας συμβέβηκε μεγαλοπρεπείας. ἐφιέμενος γὰρ τῆς συνουσίας τῆς ὑμετέρας ἐπέθηκα τὴν ἐπιστολὴν ἐπινοῶν ἐντεῦθεν ἐμαυτῷ τῆς ἐπιθυ-

Lauso. XX.

Iis, qui conversari coram cupiunt, succurrit, & dulce est per literas colloqui, quum longo terrarum spatio sunt inter se disjuncti. Idem porro mihi erga magnificentiam vestram accidit, enimverò colloqui vobiscum desiderans, Epistolam ad vos dedi, rationem excogitans, qua desi-

θυμίας περὶ ψυχήν. Εἰ οὖν καὶ παρὰ τῇ θαυμασιότητι ὑμῶν τοιοῦτος περὶ ἡμῶν ὁ λόγος, διατελεῖτε, καὶ μεμνημένοι, καὶ γράφοντες. ἐπειδὴ τούτοις αὔξεσθαι φιλία πέφυκεν.

desiderium hoc meum levarem. Quod si à mirificentia vestra de nobis hujusmodi ratio habetur, identidem nostri memores, scribite; his enim amicitia augeri solet.

Πλιήθᾳ. κά.

Plietha. XXI.

Ὃ Τοῖς δανειζομένοις διὰ πενίαν γίνεται τὸ τοῖς πρώτοις ὀφλήμασιν ἐπιτιθέναι καὶ δεύτερα, τοῦτο κἀμοὶ νυνὶ διὰ τὴν ἀῤῥωστίαν συμβέβηκε. καὶ πρότερον τῆς συντυχίας διαμαρτάνοντι, καὶ νῦν οὐ δυνηθέντι τὸν τῆς ὁδοιπορίας ὑποστῆναι κόπον. Ἀλλὰ συγγνώμην ἡ μεγαλοπρέπειά σου καταξιώσασα καὶ μνήμης ἡμᾶς ἀξιούτω, καὶ γράμμασιν ἀμειψάσθω, ἵνα μὴ τὴν φιλίαν τῆς ἀπολείψεως ἀμαυρώσει χρόνος.

QUod fenori accipientibus propter egestatem usuvenire solet, ut nempe debitis prioribus secunda adjiciant, idem nunc mihi propter infirmitatem corporis accidit, ut congressus, atque colloquii spe antea frustratus, nunc itineris laborem ferre non possem. Sed mihi veniam dare magnificentia tua dignetur, non memoria tantum sua dignos nos faciens, sed mutuo literarum officio respondens, ne amicitiam tempus, quo absumus, obliteret.

Θεοδάτῳ Ἐπισκόπῳ. κβ΄.

Theodoto Episcopo. XXII.

ΚΑὶ τὴν γλῶτταν ἑλληνισμένον, καὶ ἤθους μετριότητι κεκοσμημένον, ἀπατείδην τε ὄντα, καὶ πολλοῖς τρόποις δεικνύντα τῆς εὐγενείας τεκμήρια, ἐκ τῆς ἕω ἥκοντα τόνδε αὐτός τε ὑπεδεξάμην μετὰ μαρτυρίας τῶν ἐκεῖσε Ἐπισκόπων, καὶ τῇ ὁσιότητί σου συνίστημι ἐπὶ τὴν μεγάλην σπεύδοντα πόλιν, ἵνα ἰδεῖν αὐτὸν καταξιώσας εὐμενῶς, καὶ ὡς τῇ θεοσεβείᾳ σου συνήθες, ἀπεπεστέρξῃ

αὐτῷ

ET Lingua Græca probè instructum, & moribus modestissimum, ac generosum, multisque modis nobilitatis certa signa ostendentem, ab Oriente venientem istum, non solùm ipse hospitio excepi, eorum, qui illic sunt Episcoporum testimonio munitum, verum & sanctitati tuæ commendo festinantem ad magnam Urbem, ut & ipsum benignè digneris accipere, atque, uti pietati tuę consuetum, ac familiare

est,

αὐτῷ ποιήσῃς τὴν ἐπὶ τοῖς προκειμένοις ὁδόν.

est, ipsi ad ea, quæ sibi proposuit, faciliorem viam struas.

N O T Æ.

THeodoto Episcopo quemdam Firmus commendat ex Oriente venientem, ut ei sit præstò, benevolumque se exhibeat, atque ejus negotia in *Urbe magna* juvet, hoc est aut *Constantinopoli*, aut *Antiochia*. Ab Episcopis Orientalibus Epistolas ad Firmum tulerat ille, nempe *Literas formatas*, per quas Clerici in alias Diœceses profecturi ab Episcopis suis muniebantur, ita ut à reliquis Ecclesiis non ad communionem tantùm sacrorum admitterentur, sed etiam, ubi necessitas posceret, juvarentur. De harum Epistolarum ritu Ecclesiasticæ Eruditionis cultores plura tradidere. Animadvertas etiam, inter hujus Clerici (talem enim eum fuisse arbitror) laudes computari Græcæ Linguæ peritiam. Fortasse inde veniebat, ubi Græcum idioma non erat in usu, aut ubi moris non erat rectè loqui Græcanicam Linguam. At quis ille Theodotus Episcopus? Firmo in humanis florente, plures ejusdem nominis Episcopi fuere, nimirum *Antiochiæ*, *Ancyræ in Galatia*, *Misæ*, & *Nyssæ* Episcopi. Antiochenum tamen heic significari, veri mihi videtur simile, quippe, ut ajebam, sub *magnæ Urbis* nomine aut *Constantinopolim*, aut *Antiochiam* Firmus procul dubio intelligit. Postremam Urbem Theodotus Episcopali virga regebat. In priore verò, quum A. C. 426. Concilium à Sisinnio Constantinopolitano Episcopo celebraretur, & ipse adfuit, teste Photio Cod. 52. & Baluzio in nova Collect. Conciliorum.

Εὐθηρείῳ. κγ'.

ΧΡήσῃς τισι τῶν ὑπὸ τὴν θεοσέβειάν σου γέγονεν ὁ δεῖνα, καὶ τούτων τυχὼν ἀγνωμόνων ἀντὶ τῶν χρημάτων δίκας ἔχει, καὶ πράγματα. ὧν ἕνεκα πρόσεισιν ἱκετεύων τῶν δικαίων τυχεῖν. τούτους συνελαθῆναι πρὸς εὐγνωμοσύνην κελευσάτω ἡ σὴ

Eutherio. XXIII.

QUorumdam, qui pietati tuæ subjecti sunt, creditor quidam est factus, atque hos ingratos sibi offendens, pro nummis lites, & molestiam sibi retribui videt. Horum caussa ad vos accedit supplicans, ut jus obtinere possit. Eos igitur compelli ad æquitatem jubeat Sanctitas tua,

ἡ ὁσιότης σου, ἡμῖν τε χαριζομένη, καὶ τὸν ἐπὶ τῷ δικαίῳ ἀνύουσα δρόμον.

Χίλωνι Ἐπισκόπῳ. κδʹ.

Ἀτεχνῶς ἡμῖν ἔαρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς (τὸ τοῦ λόγου) πεποίηκας, λύεις κρυμοῦ, καὶ φρίκης οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν οὕτω πεπιλημένην ὑπὸ τῆς τῶν ἀπαγγελθέντων λύπης, ὡς περὶ πάντων ἤδη τῶν ἀγαθῶν κινδυνεύουσαν. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ τὴν ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν ταῖς ἑκάστου χρείαις ἐπιμετρῶν ἔδωκεν ἀνασφῆλαι τῆς ἀρρωστίας πάλιν, καὶ ἐπιθεῖναι γράμματα πρέποντα, ἀγαθῆς ἐλπίδος πεπλήρωμαι, ὡς πάντων μοι καταρρεόντων πραγμάτων προχεισομένων, ἐπειδὴ τούτων ἐπέτυχον,

Οὐολουσιανῷ. κεʹ.

Τοῖς μὲν πολλοῖς τῶν ἀπειροκάλων ὁ ἐν χρήματι σπουδάζεται πλοῦτος. ἐμοὶ δὲ ἀντὶ χρημάτων οἱ φίλοι. Καὶ οἶδα πλεῖον ὑμῶν ἀπωνάμενος, ἢ οἱ εὐποροῦντες τοῦ πλούτου. τῷ τε γὰρ γλυκυτάτῳ τῷδε τὴν παρὰ τῇ θαυμασιότητί σου δέδωκας καταφυγήν. Καὶ οὐδὲν, ἀποδημοῦντος τοῦ τέκνου πεφρόντικα, τῇ σῇ κοσμιότητι παραθέμενος, καὶ ἀκριβῶς εἰδὼς, ὡς πάντων ἐπιμελήσῃ διὰ χρηστότητα χειραγωγῶν, καὶ τὸ ἦθος ῥυθμίζων,

tua, me summopere sibi devinctura, & justitiæ cursum expeditura.

Chiloni Episcopo. XXIV.

Nobis profectò per Epistolam ver (ut est in proverbio) adduxisti, non solum corpus frigore, & horrore liberans, sed etiam cor feliciter levans vehementi dolore eorum, quæ mihi renunciata sunt, oppressum, tamquam periculum sibi bonorum omnium impenderet. Verum quando qui benignitatem suam uniuscujusque utilitati accommodat, is mihi præstitit, ut è morbo rursus recrearer, & literas, ut par erat, darem, in magnam spem adductus sum, fore ut omnia mihi ad votum succedant, postquam hæc sum assequutus.

Volusiano. XXV.

Plurimi quidem inepti eas sibi opes procurant, quæ in pecuniis sitæ sunt. Ego verò pro pecuniis amicos. Atque optimè intelligo, vos mihi utiliores esse, quàm divitibus pecunias; etenim dulcissimo huic adolescenti apud mirificentiam tuam perfugium præbuisti. Et nulla sanè me cura, filio peregre abeunte, sollicitum habuit, postquam illum moderationi tuæ commendavi; siquidem apertè novi, quantam omnium curam esses habiturus, consueta humanitate illum manu ducens, & mores

ζων, καὶ ἀντὶ πατρὸς τῷ νέῳ γινόμενος. ἐπειδή σοι σκοπὸς οὐ τοὺς οἰκείους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁπωσοῦν εἰς λόγους ἐληλυθότας εὐεργετεῖν.

res castigans, & adolescenti velut altera patria factus; quum hoc tibi propositum sit, non familiares tantùm, sed quoscumque alios, qui te conveniunt, beneficiis afficere.

Ἑλλαδίῳ. κϛʹ.

ΕἸ πάντων ἦν τοιούτων εἰς φιλίαν ἐπιτυγχάνειν, ῥαδίως ἂν τῷ βίῳ εἰς τὴν προτέραν ἁπλότητα ἐπανῆλθε τὰ πράγματα, χρηστότητος, καὶ φιλίας μεσιτευούσης τοῖς πράγμασι. Καὶ γὰρ ἐποιήσω ἡμᾶς εἰς παῖδας φίλους, καὶ διατελεῖς μεμνημένος τε, καὶ γράφων περὶ ἡμῶν δεξιὰ, καὶ ποιῶν ὅσα γνησίας φιλίας ἐστὶ γνωρίσματα. Τούτων μὲν οὖν αὐτόθεν ἔχεις ἐν τῇ τῶν καλῶν ἀπολαύσει παρὰ τοῦ τὰ καλὰ ἀποδεχομένου Θεοῦ τὴν ἀμοιβὴν, παρὰ δὲ ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν τῆς χάριτος. οὐ γὰρ διαλιμπάνομεν εὐχόμενοι τοιαύτην οὖσαν τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν ἐπὶ μείζοσι προκοπαῖς αὔξεσθαι, ἡμῖν τε, καὶ πατρίδι.

Helladio. XXVI.

SI omnibus contingeret, talium virorum amicitiam consequi, facilè sane ad primævam simplicitatem vitæ negotia redirent, benignitate, atque amicitia rebus omnibus interveniente. Et tu quidem nos amicos tamquam in filios adoptasti, & perpetuò nostri recordaris, & de nobis benignè scribis, omniaque facis, quæcumque germanæ familiaritatis indicia sunt, atque argumenta. Pro his igitur à Deo, cui honesta placent, accipis in bonorum fructu remunerationem, à nobis verò gratiarum actionem; non enim vota intermittimus, ut quum hujusmodi sit magnificentia tua, ea majoribus in dies progressibus, in nostrum, & in patriæ commodum, augeatur.

Ὀλυμπίῳ. κζʹ.

ἘΠιθυμίας ὑπέκκαυμά μοι γέγονεν τὰ τῆς σῆς λογιότητος γράμματα, ἐπίδειξίν τε φιλοτιμίας ἔχοντα, καὶ παρεχόμενα τοῖς σοῖς ἐναφροδιθῆναι καλοῖς. Καὶ γάρ πως ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἥδομαι ποθαζόμενος, καὶ

τὴν

Olympio. XXVII.

QUoniam literæ prudentiæ tuæ honorifica, & præclara de me præseferrent, factum est, ut desiderium simul, & voluptatem mihi pepererint. Etenim nescio quo pacto his dum permulceor, oblector, & licet

V irri-

τὴν κωμῳδίαν ἐπαινῶ διὰ τοῦτο. Γεύσας δὲ ἡμᾶς Ἀττικοῦ μέλιτος τῆς διὰ τῶν γραμμάτων ὁμιλίας, σκόπει προστιθέναι τοῖς πεπειραμένοις ὧν ἐκ συνηθείας δέδωκας ἀπολαύειν ὡς τό γε στερεῖσθαι τῶν χρηστῶν μετὰ τὴν πεῖραν τοῖς ἀπολιμπανομένοις τούτων, βαρύτερον. Εἰ δὲ τρυφῆς δέοιο σεμνῆς ταύτην ταῖς ἀλογίαις ἐπικρυπτόμενος, καὶ τῶν πραγμάτων φροντίζων ἔλαττον τῷ ἀγαπητῷ τῷδε τὴν ἐπὶ τοῖς φθάσασι λογισάμενος ῥαθυμίαν, ἀνάμενον παρ' ἡμῶν τὴν ἐπὶ τοῖς ἐχομένοις διόρθωσιν. πάντως γὰρ οὐκ ἐλαίῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ μύροις ἀλείψομεν ὡς Ἀττικὴν ὄρνιν, καὶ ὁμοφόελον.

irrisus, mel Comœdiam probo. Verum quum mihi earumdem communicatione Atticum mel gustandum præbueris, vide quæso, ne ab iis, quibus ex consuetudine copiam fecisti fruendi optimis rebus, si postquam eas degustare cœperunt, adimantur, earum deinde privatio molestiùs feratur. Quod si seriò jocari in animo sit, & hos jocos benedictionibus occultas, Dilecto isti ob ea, quæ præcessere, negligentiam imputans: à nobis deinceps emendationem expecta; omnino enim non oleo tantùm, sed & unguentis, tamquam Atticam avem, & contubernalem linemus.

N O T Æ.

Obscura mihi Epistola, cui lucem dare una poterat præcedens Olympii, sed à nobis desiderata, Epistola. Hoc tamen argumentum esse videtur. Quum Olympius multum laudasset per literas Firmum, rescribit hic, modestiùs de se ipso sentiens, & tot laudes jocis accensens, jocatur & ipse. Quum ergo ait Firmus καὶ τὴν Κωμῳδίαν ἐπαινῶ &c. sensum hunc per conjecturam reddidi, quasi dicat: Quamvis tot parum æquis laudibus, ac festiva oratione me exagites, quasi Comœdiam de me instituens, nihilominus Comœdiam hujusmodi mihi placere libenter fateor.

Ἀλείψομεν ὡς Ἀττικὴν ὄρνιν, καὶ ὁμοφόελον. *Tamquam Atticam avem, & contubernalem linemus*. In MS. Codice hæc ita leguntur ἀλειψαμένως ἀτλικὴν ὄρμιν &c. Corrupta verba aliquo restituere pacto conatus sum, quamquam quid sibi velit Firmus, non assecutum me esse profitear. Num *Attica Apis* heic intelligenda, quæ dicendi forma apud antiquos usurpata est, ut Attica facundia significaretur? Tum sensus foret: si perges me laudare, ego fa-

facundiam tuam uberioribus laudibus aggrediar, ac faturabo.

Ἡλίωνι. κή.

ΩΣ τοῖς διψῶσιν ἡδὺ γίνεται τὸ ποτὸν, οὕτως τοῖς συντυχίας ἐρῶσι τὸ γράφειν, ὅταν ταύτης κατόπιν ἔρχονται. Κἀγὼ τοίνυν ἐπιτείνοντός μοι τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ τῆς ἀπολείψεως χρόνου, ἀσμένως ἦλθον ἐπὶ τὰ γράμματα, ὡς δὴ αὐτῇ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ σου μέλλων ἐντεύξεσθαι: ἀπαιτῶ τὸ αὐτίκα ἡμᾶς ἀντιγράφοις ἀμείψασθαι, ὃ ποιεῖν συνήθως καταξίου, ὅπως ἔχεις περὶ ἡμᾶς, δηλῶν τοῖς πράγμασιν.

Φλωρεντίῳ. κθ'.

ΤΗν πρὸς ἀξίαν τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας τιμὴν ὑπὲρ τὸ ἐμαυτοῦ λογισάμενος δύναμιν, ἐπὶ τὴν σοὶ φίλην τοῦ Πάσχα κατέφυγον ἑορτὴν, τὰ ἐπὶ ταύτης σύμβολα δεχθῆναι παρ' ἡμῶν εἰς τιμὴν τοῦ θείου παρακαλῶν. Α' προσδέξασθαι αἰδοῖ τῆς ὑπὲρ ὑμῶν πρεσβευούσης. καταδεξάμενος δὲ ἀντιδὸς ἡμῖν τὸ διηνεκῶς ἔχειν ἐπὶ μνήμην, ἡμᾶς φιλοῦντας φιλεῖν καταξίου.

Helioni. XXVIII.

UT fitientibus dulcis eſt potus, ita iis, qui congreſſum amicorum expetunt, ſcribere, quando ab iis abeſſe coguntur. Igitur & ego, intendente mihi abſentiæ tempore cupiditatem, libentiſſimè ad ſcribendum me contuli, quaſi per literas cum magnificentia tua colloquuturus. Exigo autem, ut confeſtim nobis reſcribendo mutuum rependas: quod facere pro more tuo ne dedignere, ut reipſa palam facias, quomodo erga nos affectus ſis.

Florentio. XXIX.

TIbi dignum magnificentiâ tuâ honorem à me tribui non poſſe reputans, ad cariſſimum tibi Feſtum Paſchatis diem perfugium habui, obſecrans, ut Symbola, quæ in illo fiunt ad honorem Numinis, à nobis ſuſcipias. Hæc igitur reverenter accipe, die hoc Feſto pro nobis apud te legationem obeunte. Ubi verò acceperis, id nobis repende, ut perpetuò noſtri ſis memor, noſque tui amantes amare digneris.

AD Florentium Illustrem virum nonnulla mittit munera, nempe *Symbola*, quæ solenni sancti Paschatis die peragi solebant. *Symbolorum* autem nomine Græci Patres tum Sacramenta, tum ipsam præcipuè Altaris incruentam Hostiam olim designavere. Heic tamen *Eulogias* Græcorum more significari, certum arbitror, videlicet aut edulia quædam, aut alia hujusmodi à Sacerdote Paschali die benedicta; cujus rei vestigia nostris in Ecclesiis adhuc supersunt. Pro ἃ προσδέξασθαι, fortasse legendum ἃ προσδέξασα.

Ἰσιδώρῳ. λʹ.

ΚΑὶ τίνι ἂν μᾶλλον ἥρμοσεν τὴν περὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀγγελίαν ἡμῖν παρὰ τοῦ σοῦ μεγέθους χαρίσασθαι; τίς δὲ τοσοῦτος, ἢ ἄνδρα σεμνῦναι, ἢ ἐπαινέσαι τρόπον, καὶ ἑταῖρον ἡμῖν ποιῆσαι παρὰ τοῦ γνωρίμου τὸν καλόν τε καὶ ἀγαθὸν Κάνδιτον, ἢ ὁ ῥαδίως δυνάμενος τοῖς μικροῖς περιτιθέναι μέγεθος; Ἐγὼ δὲ ἡσθεὶς τὴν κατὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἐπιτυχίαν, οὐδὲ εἰπεῖν ἔχω, ὅσον ἥσθην τῇ ἐπιστολῇ· μύρου τε γὰρ ὄζει παιδεύσεως Ἀττικῆς, καὶ λειμῶνος μιμεῖται κάλλος ἦρος ὥρᾳ σύμμικτον χάριν ταῖς ὄψεσιν ὑπογράφοντος. Ἐπαλήλιπται δὲ αὕτη καὶ χρυσοῦ, τὸ γὰρ τῆς λέξεως εὐγενὲς οὕτω μᾶλλον εἰκάζειν ἔχομεν. Τοιοῦτον δέ σε ὄντα ὁ ἡμέτερος φυλάττοι σωτὴρ ταῖς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαις σύμ-

Isidoro. XXX.

ET quemnam plus decuisset, quàm magnitudinem tuam, de sacra mensa nuncium mittendo nobis gratificari? Quis præterea talis, aut tantus esse potest, vel in homine cohonestando, vel in ipsius moribus commendandis, dum Canditum virum antea ignotum, sed honestum, ac probum, amicitia jungis, quam qui nullo negotio potest parvis magnitudinem conciliare? Ego verò, postquam iis, quæ ad sacram pertinent mensam, cum delectatione gavisus sum, explicare satis nequeo, quantam voluptatem mihi attulerit Epistola tua; illa enim & disciplinæ Atticæ fragrantiam redolet, & prati venustatem imitatur, verna tempestate omnigenam gratiam aspectui subjicientis. Illita autem ipsa & auro fuit; etenim dictionis nobilitatē hac veriùs imagine exprimere possumus. Te verò, quum hujusmodi sis, incolumem suis servet Ecclesiis Servator no-

σύμμαχον ἀγαθὸν, καὶ προστάτην ἀκαταγώνιστον.

noster, commilitonem certè eximium, ducemque invictum.

NOTÆ.

QUid sibi velit in hujus Epistolæ exordio Firmus, divinare nescio. Fortasse hic sensus est. *Eulogiam* aliquam, idest munus aliquod in sacra Mensa benedictum, per Canditum (siquidem hoc viri alicujus est nomen) ad Firmum Isidorus miserat, simulque muneris, ac nuncii laudes elegantissimè descripserat. Nunc rescribit Firmus, cum eloquentiam, tum comitatem mittentis extollens. Epistolæ tamen textum non carere mendis suspicor. Quod est ad Isidorum, Episcopi quidem nomine non donatur; attamen eo munere functus videri possit, tum quòd Eulogias ad Firmum miserit, tum quòd Firmus Deum rogat, ut illum ταῖς Ἐκκλησίαις ἑαυτοῦ, *suis Ecclesiis* incolumem servet. Imo illum *commilitonem bonum*, & προστάτην ἀκαταγώνιστον appellat, quòd etiam interpretari possis *Præsidem irreprehensibilem*. Nihilominus quum hæc Epistola referri etiam possit ad Isidorum virum Clarissimum; qui primò Præfectus Prætorio, tum Consul Ordinarius A. C. 436. fuit, ut ex Imperatorum sanctione contra Nestorium patet, aut ad alios seculi principes viros: nil certi hac in re proferre nobis licet; & præsertim quum Isidorum istum vocabulo τοῦ μεγέθους, h. e. *magnitudinis* compellet, Episcopos verò nominare soleat titulo θεοσεβείας, aut ὁσιότητος, scilicet *pietatis*, aut *sanctitatis*. Nimirum vigebat olim, non secus ac hodie, appellationum diversitas, quibus indicabatur diversus hominum gradus, ac munus.

Ἐλευσινίῳ. λά.

Eleusinio. XXXI.

ΣΤρατιώτου τὸ πρόθυμον αὐτοῖς ἔργοις ἀποδειξάμενος Ὅμηρος ἐποίησεν τὸν Βασιλέα τοὺς παρακλητικοὺς αὐτῷ πρὸς τοὺς ἀγῶνας σπεύδοντι ἐνδιδόναι λόγους. Ἐμοὶ δὲ πρὸς τὴν τῆς λογιότητός σου μέλλησιν ἐγράφησαν αἱ ἐπιστολαὶ, ἐπειδὴ τοὺς

MIlitis alacritatem, quæ in ipso officio præstatur, commendaturus Homerus, Regem induxit, qui ad ipsum militem jam in pugnam properantem exhortationem adhiberet. Ego verò sapientiæ tuæ cunctationem per Epistolas excitare decrevi; et-

τοὺς ποθοῦντας ἐν ἡμέρᾳ γηράσκειν ὁ παλαιὸς κατέχει λόγος. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνιαυτοὺς ὅλους ἀριθμεῖν ἔξεστι παρατεινομένοις τῇ προσδοκίᾳ. Εἰ οὖν ἐπακολουθήσει ἐς ὀψὲ γοῦν ποτε, τὸ ἔργον, ἀρκέσει εἰς θεραπείαν τῆς προλαβούσης παρατάσεως. Εἰ δὲ ἐπιμένοις, μὴ τὰ τῆς παροιμίας πάθοιμεν: ἐπαγγελίαις τρεφόμενοι, καὶ συντειβόμενοι τῷ λιμῷ.

etenim amantes, ac desiderantes, uno die senescere, vetus ait verbum; nunc autem non dies tantùm, sed & annos integros numerare possumus jam expectatione distenti. Quod si aliquando, licèt serò, effectus consequatur, id satis erit ad curam præteritæ distentionis. Sin autem in mora perseveraveris, vide ne iis malis afficiamur, quæ sunt in adagio: promissis enutriti, & fame enecti.

N O T Æ.

IN Epistolæ exordio ad Iliados lib. 4. respicit Firmus, ubi Agamemnon

Οὓς μὲν σπεύδοντας ἴδοι Δαναῶν ταχυπώλων,
Τοὺς μάλα θαρσύνεσκε παριστάμενος ἐπέεσσιν.
Quos quidem properantes vidisset Danaorum celeres equos habentium,
Hos valde hortabatur assistens verbis.

Contra verò Eleusinium ad se venire cunctantem, quando aliud non poterat, solicitare per Epistolas constituerat Firmus noster, suam eleganti adagio impatientiam excusans, nempe quòd *amantes*, sive *desiderantes uno die senescunt*. Hanc parœmiam à Theocrito ille accepit, cujus est versus in Acta:

Οἱ δὲ ποθεῦντες ἐν ἤματι γηράσκουσι.
Verum quos amor angit, in una luce senescunt.

Proinde conqueritur Firmus, quòd non dies tantùm, sed totos annos Eleusinium expectare cogatur; quamquam præteritam moram se obliturum spondet, dum aliquando veniat. Quod si adhuc adventum distulerit Eleusinius, se promissis adhuc nutritum, fame tamdem esse enecandum ait, quibus verbis ad alterum alludit adagium.

Ἐκδι-

Ἐκδικίῳ. λβʹ.

ΕΡωτήσαντός τινος τὸν Ἀλέξανδρον, ὅπου αὐτῷ εἴη τὰ χρήματα, ὅδε τοὺς φίλους αὐτῷ ὑπέδειξεν, ἐν τούτοις εἶναι μηνύων τοὺς θησαυρούς. Κἀκείνῳ μὲν γὰρ πλουτοῦντι, οἷα δεῖ βασιλεῖ, κατ' εἰρωνείαν ἐδόκει ἡ ἀπόκρισις γεγενῆσθαι: ἐμοὶ δὲ τοῦτο μόνον ἔχοντι χρῆμα, καὶ ἐπὶ τοῖς φίλοις φρονοῦντι, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν χρείαν εἰδέναι ἐπιμελές, καὶ ὅσον πλεῖον εἰς χρημάτων περιουσίαν: μόνον γὰρ κτῆμα ἄσυλον, μήτε χρόνῳ μαραινόμενον, καὶ ἐν ταῖς ἀπολείψεσι τοῖς σπουδαίοις διὰ τῶν γραμμάτων αὐξόμενον.

Ecdicio. XXXII.

INterroganti cuidam Alexandrum, ubinam ejus divitiæ forent, amicos ei Rex oſtendit, ſuos in his theſauros eſſe ſignificans. Ille quidem dives, ut par eſt eſſe Regem, videbatur adhibuiſſe in reſponſione diſſimulationem; mihi verò has tantùm poſſidenti divitias, & unicè in amicis glorianti, una eſt cura cognoſcere, quanta ab ipſis utilitas proveniat, & quantum hæ reliquis divitiæ præſtent. Hæc enim ſola poſſeſſio eſt, quæ nec vi diripi, nec tempore abſumi poteſt, quæque inter probos viros, quamvis locorum intervallo disjunctos, per literas augetur.

Δομετιανῷ. λγʹ.

ΚΑίτοι τοσοῦτον προσεμαρτύρει τῇ λογιότητί σου τὰ ἡμέτερα γράμματα, ὅσον ἡ τοῦ πράγματος ἔδειξεν ἔκβασις. Ὁμοῦ τε γὰρ ἐφάνης, καὶ τροπωσάμενος τοὺς ἐναντίους ὑπέστρεψας, ἐπιφανέστερον νικήσας, ἢ ὁ τοῦ Πηλέως παρ' Ὁμήρῳ τοὺς Τρῶας. Εἰ δὲ ἥττων τῆς ἀξίας ὁ παρ' ἡμῶν ἔπαινος, τῇ τῆς ἐπιστολῆς λόγισαι συμμετρίᾳ. τίς γὰρ ἂν τὸ κατὰ τέχνην ἐγκώμιον ἐν ἐπιστολῆς μέτρῳ δηλώσειεν; Ἐγὼ δὲ τὸ λοιπὸν ἥξω δι' ἐμαυτοῦ θεραπεύσων, συμμάχους λαβὼν τῆς τε περὶ πάντας σπουδῆς, καὶ

τῆς

Dometiano. XXXIII.

TAntum equidem literæ noſtræ teſtabantur prudentiæ tuæ, quantum rei exitus comprobavit. Simul ac enim te oſtendiſti, illico adverſariis debellatis, regreſſus es, illuſtriùs eos vincens, quàm Pelides apud Homerum Trojanos. Sin autem tuis meritis minor noſtra laudatio, hoc Epiſtolarum modulo adſcribe: quis enim encomium ex arte factum Epiſtolæ menſurâ comprehendat? Ego verò, quod reliquum eſt, veniam ipſemet, curaturus, & ſtudii erga omnes, atque benevolentiæ ſocios acci-

 piam,

τῆς φιλοτιμίας τοὺς περὶ τῇ λογιότητί σου τιμωμένους τῇ μνήμῃ Μάρτυρας.

piam, eos, qui à prudentia tua memoriâ honestantur, Martyres.

N O T Æ.

IN MS. Codice titulus minimè integer præponitur, quum illic tantum scriptum sit Δομετ. Mihi Δομετιανῷ perspicuè legi posse visum est, quippe inter S. Nili Epistolas una est ad *Dometianum* perscripta, qui nescio an cum nostro quidquam commune præter nomen habeat. Huic autem illustri viro Firmus gratulatur, quòd exitu feliciſſimo suos profligarit adversarios. Se quoque profecturum esse ad illum pollicetur, nescio quid de Martyribus addens.

Εὐανδρίῳ Ἐπισκόπῳ. λδʹ.

Ἐδιπλασίασας ἡμῖν τὸν τῆς ἑορτῆς χρόνον, ἀνανεωσάμενος αὐτὴν τοῖς τῆς φιλίας συμβόλοις. Καὶ λευκὴν ἀτεχνῶς ἠγάγομεν ἡμέραν τῶν τῆς θεοσεβείας σου γραμμάτων ἐπιτυχόντες. Γράφε τοίνυν, καὶ μέμνησο παρακαλῶ, ἵνα μὴ λήθης ἡμῖν ὁ τῆς σιωπῆς χρόνος γένηται πρόφασις. τῆς δὲ σῆς φίλης εἰρήνης ἔχειν ἡμῖν δίδους συνθήματα τὰς ἐπιστολάς.

Evandrio Episcopo. XXXIV.

BIs Festi diei tempore frui nobis visi sumus, postquam ipsum amicitiæ tuæ symbolis renovasti. Et certè pietatis tuæ literæ effecerunt, ut albus dies nobis duceretur. Scribe igitur, & recordare quæso, ne tempus, quo silebimus, utriusque nostrum obliviscendi sit caussa; nobis autem da interim Epistolas tuæ dilectæ pacis tesseras.

Ἀκακίῳ Ἐπισκόπῳ. λεʹ.

Ἱκανὸν ἥδυσμα γραμμάτων μετ' ἀλογίας ἰχθὺς, θᾶττον ἢ λόγος παρ' ἡμᾶς ἀφικόμενος, καὶ τὴν τῆς θεοσεβείας σου περὶ ἡμᾶς τῷ τάχει τῆς ἀφίξεως μηνύσας σχέσιν. Καὶ γὰρ καὶ τὴν τοῦ ἀέρος διέφυγε βλάβην, καὶ ὡς

Acacio Episcopo. XXXV.

ACcommodatum condimentum literis fuit piscis ille, qui dicto citiùs ad nos pervenit, pietatis tuæ erga nos affectum sui adventus celeritate significans. Etenim & aëris inclementiam vitavit, & veluti

ὡς ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ γείτονος ἀνανηξάμενος ποταμοῦ ἐπιτήδειον ὄψον πρὸς πανδαισίαν γεγόνηται. Καὶ πλήρης ἡ τράπεζα τοῦ δεξιοῦ θύματος πρὸς πολλὰ ταῖς χαρυκείαις ἁρμόσασα, ὡς μικρὰν εἶναι τὴν Ἀλκινόου τρυφὴν, πρὸς τὴν σὴν ἐξεταζομένην φιλοτιμίαν, τῶν ἡμετέρων λειτουργημάτων διαδοθέντων τοῖς δεομένοις.

veluti heic è proximo emersus fluvio commodissimum ad lautissimam cœnam edulium est factus. Et sanè præstanti victima hac instructa mensa ita condimentis suis ad usus plures inserviit, ut si cum tua magnificentia conferrentur, inferiores esse viderentur Alcinoi deliciæ, vel nostræ cœnæ reliquiis in pauperes distributis.

NOTÆ.

ET Epistola XIX. ad eumdem Acacium scripta est, quem Episcopum fuisse Melitenensem, verisimile duxi. Ad Firmum ille Eulogiam, hoc est, piscem benedictum in mutui amoris symbolum miserat, eorum temporum sequutus morem, quibus per hujusmodi quoque munera Christianam Caritatem, atque communionem Episcopi fovere solebant. Quare gratias illi Firmus agit, multisque laudibus donum prosequitur.

Ἀλκινόου. *Alcinoi*. In MS. Codice legebatur Ἀλκίνου. Librarii errorem emendavi. Celebres fecit hortos, ac delicias Alcinoi Homerus Odyss. lib. 7. ita ut in adagium transierint apud Poëtas, aliosque Scriptores. Quamobrem Plinius meritò hæc scripsit lib. 19. cap. 4. *Antiquitas nihil prius mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac Regum Adonidis, & Alcinoi*. Virgilius, Propertius, Ovidius, Statius, & alii Latinorum de iis mentionem fecere. Fecit & Nazianzenus in Carm. ad Vitalianum.

Λεοντίῳ Ἐπισκόπῳ. λϛ'.

ΑΚατάλλακτον μῖσος τοῖς οἰκέταις πρὸς τοὺς δεσπότας ἐστὶν, οἳ τοὺς κεκτημένους ἀποδιδράσκοντες ἑτέροις δουλεύειν μᾶλλον ἢ τοῖς οἰκείοις δεσπόταις ἀνέχονται. Τοῦτο δὲ καὶ τῷδε οἰκέ-

Leontio Episcopo. XXXVI.

INexorabile odium in dominos famulis est, qui à possessoribus suis se fuga subducentes, aliis inservire, quàm domesticis, propriisque dominis malunt. Idem autem contra hunc etiam

κέται πεποιήκασιν, ἀποδρᾶντες γὰρ αὐτὸν τοῖς αὐτόθι ἐμφωλεύειν λέγονται τόποις. Τούτους κέλευσον ἀνερευνηθέντας, καὶ ἁλόντας μετὰ ἀσφαλεστάτης φρουρᾶς ἐπὶ τὰ τῆδε παραπεμφθῆναι, δικαίαν καὶ ὀφειλομένην τῷ βίῳ σου, ἡμῖν τε, καὶ τοῖς δι' ἡμῶν αἰτήσασι παρεχόμενος τὴν χάριν.

iam præstitere servi, siquidem postquam ab ipso fuga sese subtraxere, in istis latitare dicuntur locis. Hos igitur jube conquisitos, & captos, sub tutissima custodia ad regiones nostras remitti, justam utilemque vitæ tuæ, nobisque, & iis, qui per nos opem tuam implorant, gratiam rependens.

NOTÆ.

IMprobi quidam servi legitimo sese subduxerant domino, & in Leontii Episcopi Diœcesi latitare dicebantur. Eorum itaque dominum Firmus Leontio commendat, ut hujus ope servos recuperare possit. Concilio Chalcedonensi Anno 451. interfuere tres minimùm Leontii Episcopi, nempe *Episcopus Araxi Lyciæ*, *Episcopus Ascalonæ Palæstinæ*, *Episcopus Magnesiæ Mæandri*. Ad unum ex his fortasse data fuit hæc Epistola. Isidorus quoque Pelusiota Epistolam 2. lib. 5. ad Leontium quemdam Episcopum scripsit.

Κυρίλλῳ Ἐπισκόπῳ. λζʹ.

ΤΑ' μὲν ὅσα περὶ τῆς τῶν γραμμάτων ἐστὶ διηγήσεως, οἶδα κοινοῖς τε γράμμασι, καὶ τῶν παρ' ἑκάστου τὴν ἁγιότητά σου δεδιδαγμένην. Ἐγὼ δὲ γράψαι ἐπείχθην ἃ πέπονθα: ἔοικα γὰρ τὴν Στησιχόρου παλινωδείαν ᾄδειν, ἐκεῖνα ποθῶν, ὧν πρότερον μακρὰν * ἐποιούμην κατηγορείαν. Τὴν γὰρ ἐν Ἐφέσῳ διαγωγὴν δυσχεραίνων, καὶ ἀσμένως ταύτης ἀπαλλαγεὶς, νῦν ἐρᾶν αὐτῆς πόθῳ τῆς σῆς ὁσιότητος ἠνάγκασμαι. οὕτω πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν * ἐκκλία.

Cyrillo Episcopo. XXXVII.

OMnia quidem, quæ de literarum narratione feruntur, tum è publicis, tum è privatis Epistolis Sanctitatem tuam didicisse cognovi. Ego verò scribere properavi, quæ sum passus; visus enim sum Stesichori palinodiam canere, quum ea nunc amem, quæ antea graviter, ac prolixè accusabamus. Ephesi enim moram molestè ferens, & ab ipsa liberari cupiens, nunc illam amare desiderio tuæ Sanctitatis sum coactus: adeo ad id, quod tu desideras, incen-

* Fort. ἐποιούμην.

* fort. addend. σου.

καίομαι. Ἀλλ' εἴ τις καὶ σοι λόγος ἡμῶν, θεοφιλέστατε, γράφε, καὶ μέμνησο ἃ τοῖς φίλοις ἐπινενόηται, τὰ δὲ πράγματα συντόμως εἰπεῖν, πρὸς οὐδὲν τῆς ἐλπίδος ἐφ' ἑκάτερα στρεφομένης.

cendor. At si tibi quoque, ô Deo cariſſime, noſtri eſt aliqua ratio, ad me ſcribe, eaque, quæ ab amicis excogitata ſunt, reſque ipſas, breviter referre memento, ſpe temere utrinque fluctuante.

N O T Æ.

AD Cyrillum ſanctiſſimum Alexandriæ Epiſcopum ſcribit Firmus, ſignificatque, ſibi moram Epheſi, antea ingratam, nunc placere illius cauſsâ, & amore. Nemo eſt, qui Cyrilli potiſſimum operâ Epheſinam Synodum coactam fuiſſe non ſciat; quare cur ad illum Firmus hæc ſcribat, facilè intelligas. Sed quando ſcripta fuerit hæc Epiſtola, & quid ille ſignificet, quum memorat τὴν τῶν γραμμάτων διήγησιν, *literarum narrationem*, uti & alia, quæ heic obſcurè innuuntur, difficilè aſſequare. Illud certum, nempe inter ferventiores Epiſcopos, qui eidem univerſali Concilio interfuere, impiumque Neſtorium damnavere, Scriptorem noſtrum excelluiſſe, & S. Cyrillo ſemper in ſententia ferenda fuiſſe concordem, ſicuti ejus Concilii Acta perſpicuè teſtantur.

Οὐαλερίῳ Ἐπισκόπῳ. λη'.

ΗΡετό τις τὸν Ἀλέξανδρον, ὅπου αὐτῷ οἱ θησαυροὶ εἶεν. ὁ δὲ τοὺς φίλους ἔδειξεν, ηὐπόρει γὰρ οἶμαι, τοιούτων, οἵους εὗρον κἀγὼ νῦν εἰς γνῶσιν τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἐλθών. Καὶ ἔχομαι τοῦ θησαυροῦ, καὶ φυλάττω τοῦτον, χρυσῇ * στήλῃ τῇ καρδίᾳ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἐγχαράξας τὴν μνήμην. Καὶ φυλάττετέ μοι ταύτην εἰς ἀεί, καὶ μνήμης ἀξιοῦντες, καὶ γράμμασι

δεξιοῦ-

* fort. aliquid addend.

Valerio Epiſcopo. XXXVIII.

INterrogavit Alexandrum quidam, ubinam ipſius theſauri forent: & ille amicos oſtendit; abundabat enim, ut puto hujuſmodi viris, quales ego quoque inveni, tuæ Sanctitatis notitiam adeptus. Et certè theſaurum hunc arctè complector, & ſervo, quum in aurea columna, hoc eſt in corde Sanctitatis tuæ memoria mei inſculpta fuerit. Hanc ergo mihi æternùm ſervate, tum me dignando memoria veſtra,

tum

δεξιέμενοι. Τὰ δὲ τὸ πράγματος ὅπως ἔχοι, τί δεῖ λέγειν, Σισύφιον πέτρον κυλιόντων ἡμῶν; καὶ ὅταν πρὸς τῷ τέλει γινώμεθα, πρὶν ἢ ὑπερβάλλεσθαι τὸν λόφον ἐπὶ τὰ αὐτὰ φερομένου τοῦ λίθου, ὡς μηδὲν εἶναι τῶν προλαβόντων ὄφελος πόνων. Ἀλλὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν ἔργον γενήσεται, καὶ τοῦτον ὑπερτεθῆναί ποτε, καὶ ὑμᾶς ἀφεθῆναι τῶν δυσχερῶν, καὶ εἰς ταυτὸν ἀλλήλοις ἐλθεῖν· τοῦτο γὰρ οἶμαι τῶν μακρῶν πόνων γενήσεσθαι πέρας.

tum per literas complectendo. Quæ verò ad negotium ſpectant, quomodo ſe habeant, quid attinet dicere? Siſyphi ſaxum adhuc volvimus; & ſi interdum ad finem accedimus, ſaxum in eumdem ante recidit locum, quàm faſtigium ſuperetur, ita ut nullus nobis ſit ante ſuſceptorum laborum fructus. Veſtræ tamen preces efficient, ut hoc tamdem ſuperimponatur, & nos incommodis liberemur, & in idem invicem conveniamus; hoc enim puto diuturnis laboribus finem eſſe impoſiturum.

N O T Æ.

IN ſubſcriptionibus Chalcedonenſis Concilii Oecumenici memoratur *Valerius Laodiceæ Phœniciæ Epiſcopus*. An idem cum iſto fuerit, ad quem ſcribit Firmus, incertum. Negotium, quod ſubobſcurè heic innuitur, Neſtorii cauſſa fuiſſe videtur, quam Scriptor noſter amicè componi poſſe haudquaquam cenſet. Hinc more Siſyphi ſaxum fruſtra verſari ait. Quæ ſi vera ſunt, ad Epheſini Concilii tempora intelligimus referendam eſſe Epiſtolam iſtam.

Εὐστρατίῳ. λθʹ.

ΕΙ ἀγνῶτα τῇ θαυμασιότητί σου συνιστάναι ἔμελλον, ἔδει μοι προοιμίων, καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ διηγήσεως, τίς, καὶ πόθεν, καὶ ποδαπός, καὶ ὅσον τῷ ψάλλειν τῶν τε νῦν, καὶ προτέρων κεκράτηκεν. Ἡσθέντα δέ σε πολλάκις δι᾽ αὐτοῦ τοῖς θείοις ᾄσμασι μετὰ σώφρονος ἡδονῆς, ἐξομαλίσαι αὐτῷ παρακαλῶ τὰ προκείμενα, καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τοῦ μεγα-

Euſtratio. XXXIX.

SI ignotum virum magnificentiæ tuæ commendaturus eſſem, oporteret me prooemiis, & narratione uti, referendo quis eſſet, & unde, & cujas, & quantum in pſallendo non viventes tantùm, ſed & majores noſtros ſuperarit. Verum te, quem ſæpe honeſta voluptate, ac delectatione in divinis Canticis ipſe implevit, brevibus obſecro, ut quæ inſtituit, facilia illi reddas, atque ut per ſe

γαλοπρεπεστάτου Κόμητος ἀφεθῆναι αὐτὸν τῆς ἐκ διαβολῆς παρά τινων γινομένης συκοφαντίας. Παρασκεύασαι, καὶ δὸς τὴν χάριν, δι' ἡμᾶς ἀπωσάμενος τὸ φιλόνεικον, ἵνα μὴ ἔλεγχος ἡμῖν τὸ πρᾶγμα πεπλασμένης φιλίας γένηται: λυπήσεις γὰρ οὐκ ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μητέρα σου τὴν Ἐκκλησίαν ἐν παρέργῳ δεξάμενος τὴν παράκλησιν.

se ipsum, & magnificentissimi Comitis ope, calumniam sibi per aliquot obtrectatores instructam effugiat. Nostrâ itaque caussâ da operam, & hoc illi præsta, ut omnis contentio, ac pertinacia repellatur, ne fictæ amicitiæ notam nobis hoc negotium inurat; dolore enim non me dumtaxat, sed Ecclesiam quoque matrem tuam afficies, si obiter, ac perfunctoriè commendationem istam accipies.

Εὐπνίῳ. μ'.

Eupnio. XL.

ΕἸς καιρὸν ἔοικεν ἡ δίκη ταμιεύεσθαι τῶδε εἰς ἄμυναν ὧν ἠδίκησεν ὑπό σοι κριτῇ τῆς δίκης βραβευομένης. Καὶ καταξίωσον παρακαλῶ μαθεῖν, ὅσα τετόλμηται αὐτῷ κατὰ τοῦδε, καὶ ἐπεξελθεῖν ἀνδρείως τῇ ὑποθέσει, καὶ βοηθῆσαι τῷ ἠδικημένῳ; καὶ δίκας εἰσπράξασθαι τὸν ἀδικοῦντα, τῆς περὶ τὸ δίκαιον γινομένης σπουδῆς εἰς ἡμετέραν προσουσίας τιμήν.

VIro huic videtur pœna opportunè in futurum dilata ad eorum propulsationem, quæ patrata sunt, caussâ sub te judice constituta. Proinde dignare quæso discere, quæcumque contra hunc molitus est adversarius, & caussam viriliter peragere, & opem injustè oppresso afferre, & ab injustè opprimente pœnas exigere, sedulamque in implenda justitia operam adhibere, ut officium hoc meum æstimasse videaris.

Ἑλλαδίῳ Ἐπισκόπῳ. μα'.

Helladio Episcopo. XLI.

ΓΥναιον μοχθηρὸν ἀποταξάμενον πρότερον τῷ βίῳ, εἶτα δι' ἀσωτείαν εἰς πᾶσαν ἀσέβειαν ἐληλακὸς, μικρὸν ἡγησάμενον ψεύσασθαι τὴν πρώτην ὁμολογίαν, συνεργῷ τῷ κεκοινωνηκότι τῆς ἁμαρτίας χρώμενον, ἐφόδους ἐτόλμησεν κατὰ τοῦδε, καὶ τῆν ἀ-

SCelesta muliercula, quæ primò renunciaverat seculo, deinde luxuriæ caussâ in omnem impietatem effusa est, quæque parum ducit id, quod prius professa fuerat, operibus nunc improbare, quæque adjutore participe peccati utitur, incursiones facere ausa est ad-

ὄντων αὐτῇ ἁρπαγὰς, καὶ ἀνδραπόδων ἀφαιρέσεις, οὐδεμίαν ἐλλεῖπον μοχθηρίας ὑπερβολὴν εἰς τὸ προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις. Τοῦτο ὑπὸ τὴν σὴν θεοσέβειαν μετοικῆσαν, καὶ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀρνήσεως, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα τολμωμένων εἰσπραχθῆναι δίκας κελευσάτω ἡ ὁσιότης σου, καὶ ἀποκηρυχθῆναι αὐτὸ πάσης Ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, εἰ μὲν δοκιμάσειας, καὶ ἀεί: εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἄχρι γοῦν τῆς τοῦ πράγματος διορθώσεως.

adversus istam, bona ejus diripere, mancipia tollere, nullum relinquens sceleris genus intactum, atque inausum, ut prioribus flagitiis nova adderet. Ab hac igitur femina, quæ ad pietatem tuam demigravit, quòd Christum negaverit, quòd posthæc alia tentaverit, pœnas exigi jubeat Sanctitas tua, eique omni Ecclesiastica communione interdicat in perpetuum, si tibi placuerit; sin minus, donec se ad bonam frugem receperit, & rem emendaverit.

N O T Æ.

HElladios tres Episcopos Firmi, & Ephesinæ Synodi temporibus, floruisse comperio, nempe *Adramytti*, *Ptolemaidis*, ac *Tarsi*. Eorum primus in Catholicorum castris contra Nestorium militavit. Reliqui duo pro infelici Hæretico steterunt, & Conciliabulo Ephesino interfuere. Ad Helladium tamen Tarsensem, antequam Nestorii erroribus implicaretur, hanc Epistolam à Firmo scriptam fuisse, verisimile videri potest, etenim à Cæsariensi non longè dissita erat Tarsensis Metropolis.

Δανιὴλ Ἐπισκόπῳ. μϐ'.

ΕΙ' ἦν σύμβολα τῆς προαιρέσεως ἐπὶ τοῦ προσώπου φέρειν τοὺς πονηροὺς, ἤρκει ὁ δεῖνα, καὶ μηδενὸς ἐπιστάντος τῇ κατηγορίᾳ, ἀφθεὶς τῇ θεοσεβείᾳ σου, ὑπόδικος γενέσθαι τοῖς τολμηθεῖσιν ἐγκλήμασιν, ἐπειδὴ λωποδυτήσας ἀνθρώπους εὐλαβεῖς, καὶ σεμνὸν ᾑρημένους βίον, καὶ περιελὼν αὐτῶν τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀ-

φορ-

Danieli Episcopo. XLII.

SI propositi sui signa in vultu improbi circumferrent, satis quidam, vel nemine accusationem intendente, à pietate tua conspectus, patratorum facinorum reus appareret; postquam enim pios viros, & piæ vitæ cultores expilavit, & quæ ad vivendum necessaria sunt, ab eis abstulit, hinc fugam arripiens in regionem pieta-

ti

φορμῆς, ἐντεῦθεν ἀποδρὰς πρὸς τῆς ὑπὸ τὴν θεοσέβειάν σου τεταγμένης μετέστη. Τοῦτον ὑποδεικνύμενον κέλευσον καὶ τὰ πράγματα, ἃ ὑπεξέθετο, ἀποκαταστῆσαι, καὶ παραδοθῆναι τοῖς ἀφικομένοις, ἐνταῦθα μετὰ τοὺς ἐλέγχους εἰς σωφρονισμὸν τῶν οὕτω προῃρημένων δίκας ὑφέξοντα. Ἱκανὸν δὲ εἰς ἀναίρεσιν ἀδικήματος τὸ μὴ οἴεσθαί τινας ἐν ἀλλαγῇ τῶν τόπων διαφεύγειν τὴν τιμωρίαν, καὶ αὐτόθι, καὶ παρ' ἡμῖν ἐπιμελῶς τῆς τοῦ δικαίου φυλακῆς τιμωμένης.

ti tuæ ſubjectam demigravit. Iſtum igitur indicare jube res ſubtractas, diſtractaſque, eaſque reſtituere, & advenientibus tradere, heic, poſtquam de omnibus convictus fuerit, ad coërcendos eos, qui idem vitæ propoſitum tenuere, pœnas ſubiturum. Illud verò ad tollendas in poſterum injurias aptiſſimum erit, ſi non credatur, quoſdam locorum mutatione ultionem, atque caſtigationem vitare poſſe, pateatque, tum iſtic, tum apud nos, jus integrum diligenter ſervari.

N O T Æ.

DUo Danieles Epheſino Concilio interfuere, quorum unus *Coloniæ*, alter *Dardaneorum*, ſeu *Dardaniæ Lybiæ*, Epiſcopi fuere. Vixit iiſdem quoque temporibus Daniel Epiſcopus *Fauſtinopolitanus*, erroribus Neſtorii addictus. In Actis etiam laudatæ Synodi Epheſinæ Daniel *Darenſis*, aut *Darnei* Epiſcopus numeratur. Verum *Dardanienſis* ibidem legendum reor, & Librariorum dumtaxat errore factum, ut hic tamquam alius à ſupra memorato recenſeatur. Credibile eſt, ad Danielem *Colonienſem* Epiſcopum referendam hanc Epiſtolam eſſe; *Colonia* quippe Civitas in Provincia Cappadociæ Secundæ fuit, atque adeo non diſſita à Cæſarea.

Ἰναχίῳ. μγ'.

ἜΝεγκε καὶ καθ' ἡμᾶς χρόνος Ἑλένην Λάκαιναν πολέμων ὑπόθεσιν, ἧς τοῦ κάλλους ἐν ἀπολαύσει γεγονὼς βραχεῖα εἰς τὰς σὰς πολλάκις ἀναπέμπειν ὥρμησα χεῖρας, οἷα δὴ Τρῶ-

Inachio. XLIII.

HAbuere noſtra etiam tempora Helenam Lacænam, bellorum materiem, cujus pulchritudine non diu me oblectans, ſæpe eam ad te remittere conſtitui, eâdem utens deliberatione, quam Tro-

Τρῶες ἐβουλεύσαντο περὶ τῆς ὁμωνύμου. Ἐγὼ μὲν μακρότερον πόλεμον ἢ κατ᾽ αὐτοὺς πολεμούμενος μέχρι νῦν διετέλεσα. τὶς γὰρ ἐν ἐφέσει τῆς ταύτης ὡραιότητος γεγονὼς ὃς κόπους ἐμοὶ παρέσχε, καὶ πράγματα, οὐδεμίαν ἐκεχειρίαν ἀσπαζόμενος, οὐδὲ βραχεῖαν ἀνακωχὴν διδοὺς τῷ πολέμῳ; τοσοῦτος ἦν ὁ πάντας ἐπ᾽ αὐτὴν κινῶν θερμὸς ἔρως. εἰκότως. τί δὲ οὐκ ἔμελλον τῶν ταύτης ἡττᾶσθαι καλῶν, ὥρᾳ σώματος διεχούσης, χέσει, καὶ ποδωκείᾳ δὲ μάλα κοσμουμένης. ὡς μιᾷ πτώσει κατέχεσθαι πάντας τοὺς πανταχῆ πτῶκας δεδοικότας, καὶ τρέμοντας, ὁσάκις ἂν Ἑλένης τὴν κατ᾽ αὐτῶν στρατείαν πύθωνται; Τούτου δὲ τοῦ δέους ἀπήλλαξα τοὺς παρ᾽ ἡμῖν ἐν τοῖς ὄρεσι διάγοντας, εἴ τις ἄρα που καὶ περιλέλειπται τῷ λαθεῖν ἰσχύσας διαδρᾶναι τὴν ταύτης ταχύτητα. Σὺ δέ, τοῖς πᾶσιν ὁσιώτατε, θαύμαζε μὲν ταύτην ὅσον ἔχεις δυνάμεως, μικρὸς γάρ, οἶμαι, καὶ ὁ παντὶ σθένει γινόμενος ἔπαινος, εἴ γε τοῖς ταύτης ἀντεξετάζοιτο καλοῖς. Ἐπαίνει δὲ γλώττῃ τὸν πέμψαντα καὶ τῇ προσφιλεῖ, τῇ ἀπερίττῳ, τῇ λακωνικῇ, τῇ συντόμῳ, καὶ σαφεῖ, ὃ μάλιστα λόγων κάλλος δημιουργεῖν πέφυκεν. Ἀλλὰ δέδοικα μή πως αἴσθησις ἤδη τῆς ταύτης παρουσίας τοῖς παρ᾽ ὑμῖν λαγωοῖς ἐγγινομένη τρέψῃ τού-

τους

Trojani de ejusdem nominis femina habuere. Equidem in pugna diuturniore, quàm quæ ab ipsis gesta est, hucusque perseveravi; quidam enim, quum hanc pulchritudinem expeteret, molestiam mihi, & negotium exhibuit, nullas in petendo ferens inducias, neque brevem intermissionem dans pugnæ: tanto erga illam quisque incendebatur amore. Nec immeritò; quei enim non capti fuissent ab hujus pulchritudine, quæ formâ adeo præstat, habituque corporis, & pedum pernicitate ornatur, ut unâ ruinâ omnes ubique lepores concciderent, timentes, ac trementes, quoties Helenæ adversus ipsos expeditionem audiissent? Hoc autem metu illos, qui apud nos in montibus degunt, liberavi, si quis fortasse superest, qui latendo hujus celeritatem effugere potuerit. Tu igitur, omni ex parte vir integerrime, totis viribus hanc demirare: exigua enim, ut arbitror, laus omnis erit, quamquam in eam totum intendas animum, siquidem cum ejus comparetur dotibus. Lauda autem eloquio eum, qui misit, blando, simplici, Laconico, conciso, & claro: quæ res maximè orationum pulchritudinem efficere solent. Verum timeo, ne lepores hanc adesse jam sentientes, fugam capessant; sagaces enim quum sint, malitiâ quodam-

modo

τους πρὸς φυγήν· κακουργεῖν γὰρ ὄντες σοφοί, εἰώθασί πως καὶ ταῖς ἐξ ἀνέμων αὔραις διὰ τῶν οἰκείων αἰσθήσεων τὰς παρά τινων αὐτοῖς μελετωμένας γινώσκειν ἐπιβουλάς. Ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, μηδὲ τούτοις ἐκβῇ κατὰ σκοπὸν τὸ ἐγχείρημα, ὥρα ταχυτέραν τῆς αὐτῶν προσδοκίας τὴν κατ' αὐτῶν ἔξοδον γενέσθαι· οὕτω γὰρ ἐμὲ μὲν λοιδορήσονται τῆς τοσαύτης αὐτοῖς λύμης αἴτιον γινόμενον, σὲ δὲ θαυμάσονται οἷα δὴ τοιούτου κτήματος κύριον.

modo uti consuescunt, & ex ventorum auris per suos sensus præcognoscere structas sibi ab aliquibus insidias. Ne hoc igitur eveniat, neve illis ex sententia succedat conatus, tempus est, ut celerior eorum expectatione in illos eruptio fiat; sic enim mihi tamquam tanti exitii auctori convicium facient, te verò, quippe qui rem adeo eximiam possideas, mirabuntur.

N O T Æ.

Mihi, quid nova hæc Helena foret, nondum percipienti diu crucem hæc Epistola fixit. Tamdem Firmum de cane venatoria, cui nomen Helena, sermonem habere intellexi. Hanc ab aliis expetitam ille potius ad Inachium mittere constituit. Elegans planè, ac lepida Epistola, quæque ad bellum Trojanum, Helenamque Lacænam, & Homerum alludit.

Ἐπαίνει δὲ &c. *Lauda autem* &c. Hoc vult dicere: Helena minimè pro meritis laudari potest, namque ejus dotibus vix par invenitur oratio. Lauda igitur eum, qui misit &c. Pro διαχωνικῇ, quod erat in MS. mihi legendum videbatur Λακωνικῇ.

Τῷ αὐτῷ. μδ'.

Ἐπαφρόδιτος ἀληθῶς ἡ ἐπιστολή, καὶ Χαρίτων μεστή, αὐτῆς τάχα τῆς τῶν ἐρώτων μητρὸς ἐργασαμένης αὐτὴν ποικίλην τῇ τῶν ὀνομάτων συνθήκῃ, καὶ τοῖς νοήμασι. Τὸ γὰρ ἀπὸ ὁμωνυμίας, καὶ πατρίδος, καὶ περιμαχήτου γυναικὸς εἰς ὥραν, καὶ κάλλος βεβοημένης, συνθεῖναι ἐπαι-

Eidem. XLIV.

Venusta sanè, elegans, Charitumque plena Epistola. Illam forsitan ipsa Amorum mater variam nominum compositione, ac sensibus ornatam elaboravit. Etenim quum à nominum similitudine, à patria, atque à femina, quæ bellum concitavit, quæque propter formam, ac venusta-

παινον τῇ κονίποδι, τίς οὐκ ἂν ἀγασθείη τὸν τεχνησάμενον; Ἀλλ᾽ ὅτι καὶ σαυτὸν ἡμῖν δέδωκας ἐν τοῖς Ἥρωσιν ἀριθμεῖν, τοσοῦτον ἐκείνων ῥώμῃ κρατήσας, ὅσον μὲν αὐτοῖς περιῆν ἀριστέων πλῆθος, καὶ στρατὸν ὅλον πρὸς τὴν μάχην ἐγεῖραι. Αὐτὸς δὲ ἤρκησας τὴν σαυτοῦ ῥώμην ἀντιστήσας πολλοῖς, καὶ ἆθλον τῆς νίκης τὴν Ἑλένην λαβὼν ἀργυρόπεζάν τινα, καὶ ὡς οὕτως εἰπεῖν ἐναλίου γέροντος θυγατέρα. Ἡ δὲ οἵα τε θεῖν ἐπ᾽ ἄκρων ἀνθερίκων, ὡς μὴ πτῶκας αἱρεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀνέμων μιμεῖσθαι πνοάς. * Λεγόντων οἱ πεπειραμένοι: τοῖς γὰρ ἐνταῦθα λαγωοῖς τοσοῦτον ἡμῶν καταγελάσασθαι ὁ σὸς ἱέραξ δέδωκεν, ὡς μὴ δὲ πτῶκας νομίζεσθαι ὑπὸ τοῦ θαῤῥεῖν ἀμέτρως ἐπιλανθανομένους τῆς φύσεως. Ἀλλ᾽ οὗτος μὲν ἥξει παρά σε: τὴν δέ γε Ἑλένην ἐπὶ κυνηγέσιον ἕξομεν, καὶ ἁλοῦσιν ἐπιτωθάζοντες ἀναγνωσόμεθα τὴν ἐπιστολήν. Εἰ δὲ διασωθεῖεν φυγόντες, ὅρα ὅπως ἀγωνιούμεθα πρὸς αὐτοὺς ψευδομαρτυριῶν ἁλισκόμενοι. Καὶ ταῦτα μὲν ταῦτα. Τῶν δὲ οἴνων ἑκάτερος τῶν Διὸς κήπων ἀποῤῥὼξ ἐστί τις νέκταρος, Ὁμήρου δεόμενος ἐπαινέτου, ἡδὺν λέγοντος, καὶ ἀκηράσιον, καὶ θεῖον ποτὸν, καὶ οἷον ἐκεῖνος ἐποίησεν περὶ πλέον ἐν Ὀδυσσείᾳ αὐτὸν Μάρωνος.

Fort. λεγέτωσαν.

nuſtatem celebrata eſt, ductum ſit encomium Cineripedi: quis ejus auctorem non admiretur? Verùm inter Heroës te ipſum etiam numerandum nobis exhibuiſti, tanto illis robore præſtans, quanto magis eiſdem fortium virorum ſuppetebat copia, quum ad pugnam acies integras excitabant. Tu verò ſolus ſatis fuiſti, robur tuum multis opponens, præmiumque victoriæ Helenam accipiens quamdam, candidos pedes habentem, & marini, ut ita dicam, ſenis filiam. Hæc autem curſu potens eſt ſpicarum ſumma volatu perſtringere, ut non lepores tantùm vincat, ſed ventorum etiam flatus æmuletur. Qui experti ſunt, dicant; iis enim leporibus, qui heic ſunt, adeo nobis inſultare dedit accipiter tuus, ut non amplius lepores eſſe videantur, præ nimia quippe confidentia obliti naturæ ſuæ. Sed hic quidem ad te revertetur, Helenam verò ad venationis tempus ſervabimus, & captis abblandientes legemus Epiſtolam. Quod ſi fugiendo invenerint ſalutem, vide quomodo contra illos dimicemus, falſi teſtimonii convicti. Et de his quidem ſatis. Quod enim eſt ad vina, utrumque dimanans ab Jovis hortis nectar ædepol ſapit, atque Homero laudatore dignum eſt, qui dulcem, purum, immortalem, divinumque potum appellet, qualem nempe ille cecinit, Maronis vinum in Odyſſea tamquam reliquis præſtantius laudans.

N O-

NOTÆ.

HUjus Epiſtolæ Auctorem titulus quidem Firmum facit; ſed eam eſſe Inachio tribuendam, facilè cuicumque patebit. Reſponſio, inquam, eſt ad præcedentem. Inachius & ipſe ad Helenam Græcam, bellumque Trojanum alludens, canem venatoriam ad ſe miſſam, ſimulque Firmum mittentem laudat. Hinc etiam diſcere mihi videor, Inachium à Firmo noſtro accipitrem antea accepiſſe, quo ſeſe in avibus capiendis oblectaret. Propterea inquit: Nondum Helenâ ad me profectâ, eam accipiter tuus confidentiam leporibus attulerat, ut tamquam ſuæ naturæ immemores nobis inſultarent.

Κονίποδι. *Cineripedi*. In MS. Codice ſcriptum eſt κονώπιδι, vitioſum planè verbum. Itaque κονίποδι ſubſtituere placuit, qua voce canis *pedes cinericios habens* ſignificatur. Id ex ſequentibus quoque verbis colligitur; appellat enim Inachius Helenam ἀργυρόπεζαν, hoc eſt *argenteos pedes habentem*.

Μάρωνος. *Maronis*. Ne heic Virgilium à Græco Scriptore ſignificari arbitrere. Hic Maro Evanthei, ſeu Evanthis filius fuit, è cujus vineis exquiſitiſſima prodibant vina. Philoſtratus in Heroicis de Proteſilao ſcribens, Maronem eumdem his commemorat verbis. Μάρωνα τὸν Εὐάνθους ἀδικοίης ἄν, ἐπιφοιτῶντα τὰς ἐν Ἰσμάρῳ ἀμπέλους, καὶ ἡδυοίνους αὐτὰς ἐργαζόμενον, φυτεύοντά τε, καὶ κυκλοῦντα. ὅτε δὲ ὁρᾶται τοῖς γεωργοῖς ὁ Μάρων καλός τε, καὶ ἁβρὸς, καὶ ἀναπνέων πότιμόν τι, καὶ οἰνῶδες. Ideſt: *Maronem Evanthis filium injuria afficies, vineas in Iſmaro ſitas frequentantem, & ut ſuaviſſimum ferant vinum, efficientem, plantantemque, & perluſtrantem: quum interea ab agricolis pulcher, ac delicioſus ſpectatur Maro, potabile quid, & vinolentum ſpirans*. Athenæus verò lib. I. Dipnoſoph. Maræotici vini mentionem faciens, illud ita nuncupatum affirmat à Maræa lacu vicino Alexandriæ, & urbe lacui propinqua quondam ampliſſima, quæ παρείληφε μέντοι τὴν προσηγορίαν λαβοῦσα ἀπὸ Μάρωνος, ἑνὸς τῶν μετὰ Διονύσου τὰς στρατείας πεποιημένων &c. *nomen accepit à Marone, uno ex iis, qui cum Baccho militarunt*, &c. Cratinus quoque apud Pollucem vinum Maroneum ita commendat: οὐδὲ Μάρωνα πίομαι. *Neque Maronem*, ideſt, *Maronis vina bibo*. At audiamus Latinum aliquem Scripto-

rem, Plinium nempe lib. 4. cap. 4. Hist. Nat. ubi de vinearum cultura loquitur. *Vino*, ait, *antiquissima claritas Maroneo*, *in Thracia maritima parte genito*, *ut auctor est Homerus*. Tum subdit; *Maroneum vicies tanto addito aquæ miscendum Homerus prodidit*. Ab Homero itaque derivata eruditio, quem & Inachius in hac Epistola innuit. Sunt autem ejus versus in lib. 9. Odyss. ubi ita loquitur Ulysses.

—Αὐτὰρ αἴγεον ἀσκὸν ἔχον μέλανος οἴνοιο
Ἡδέος, ὅν μοι ἔδωκε Μάρων Εὐάνθεος υἱός.
—*Ceterum caprinum utrem habebam nigri vini*
Suavis, *quem mihi dedit Maron Euanthei filius*.

Infra vero addit:

Δῶκε δέ μοι κρατῆρα πανάργυρον, αὐτὰρ ἔπειτα
Οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσι δυώδεκα πᾶσιν ἀφύσσας,
Ἡδὺν, ἀκηράσιον, θεῖον ποτόν &c.
Dedit autem mihi craterem totum argenteum: ceterum postea
Vinum in amphoris duodecim omnibus haustum
Suave, *incorruptibile*, *divinum potum*, &c.

Περγαμίῳ Χωρεπισκόπῳ. μέ.

Γέροντα μὲν ἐλαττούμενον συνέσει συγγνώμης ἀξιοῦσθαι βέλτιον. Προλαβὼν δὲ φιλανθρωπίᾳ, καὶ ἡμᾶς ἐφειλκύσω ποιῆσαί τι περὶ τὸν ἄνθρωπον δεξιὸν, καὶ πρόσδεξαι αὐτὸν, τοῦτο διαφυλάξας, τὸ μήτε ῥᾳδίως κατηγορεῖν, μήτε ἐξαιτεῖσθαι ἀκόλως.

Pergamio Chorepiscopo. XLV.

Senem quidem, mentis jam non integrum, venia dignari, egregium est. Proinde, quum tua humanitate præiveris, nobis quoque auctor fuisti, ut benignè cum homine ageremus. Eum ergo excipe, hunc servans morem, ut neque facilè accuses, neque facilè depreceris.

Finis Epistolarum Firmi Cæsariensis.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

Epistolæ δ'.

JULIANI IMPERATORIS

Epistolæ IV.

PROLEGOMENA.

SCcriptoris Christiani Epistolis subteximus Ethnici viri, imo Apostatæ, Literas quatuor. Julianus ille est, Romanorum Imperator, qui Religionem Christianam ejurasse non contentus, scriptis etiam, atque impotentiâ opprimere studuit. Quanta illi foret eloquentia, humaniorumque Disciplinarum peritia, ab aliis, qui fusè ejus Vitam, res gestas, & scripta collegerunt, quàm à Notis hisce meis, discere præstat. Sit in præsentia satis animadvertisse, tanti ejus ingenium, ejusque literaria monumenta facta ab eruditis viris fuisse, ut in ejusdem Libris Latio ac luce donandis, bene operam suam collocatam crediderint (ne alios memorem) præclarissimus vir è Soc. Jesu Dionysius Petavius, & eruditissimus vir Ezechiel Spanhemius. Quorum ille Anno *1630*. hic verò Anno *1696*. Juliani editionibus procuratis, Literatorum Rempublicam nimiùm sibi devinxere. Verum enim verò, tametsi curam omnem doctissimi illi viri adhibuerint, ut cuncta impii Cæsaris Scripta in lucem efferrent, atque ut numeris omnibus absoluta editio prodiret; nihilominus multa sese eorum diligentiæ subduxere, aut adhuc in Bibliothecarum pluteis latere coacta, aut olim ab edacitate temporum pœnâ æterni silentii damnata. Quum verò mihi in Ambrosiana Bibliotheca ad antiquitates versandas intento, sese quatuor ejusdem Juliani Epistolæ nondum evulgatæ obtulissent, me quoque bene de literis meriturum speravi, si eas jam ante editis, veluti spicilegium alienæ messi, conjungerem. Et prima quidem, ac posterior inter hasce Epistolas lucis beneficium potiori jure expectare videbantur, quippe in iis quædam occurrunt, quibus antiqua illa tempora illustrentur, uti in notis ostendi, & jam monuerat in

 suo

suo *Diario Italico* C. V. Bernardus Montfauconius, cui legendas olim tradidi. Codex, unde hæc hausta, idem est ac qui Firmi Cæsariensis Epistolas nobis suppeditavit, ideoque pervetustus, sed mendis fortasse non carens. Aliæ illic leguntur Juliani Epistolæ, quæ antea luci redditæ fuere. In altero itidem Ambrosianæ antiquissimo Codice alia quædam brevis Juliani Epistola nondum publici juris facta habebatur; sed fugientia characterum vestigia omnem mihi legendi spem sustulere. Illam tamen à Friderico Rostgaardio, nobili Dano, aliquando edendam spero unà cum aliis Apostatæ monimentis. Quum enim Italiam peragraret, ut Libanii Epistolas è variis Codicibus MSS. colligeret, eas luce donaturus, Ambrosianum etiam Codicem pro sua solettia satis intellexisse sibi visus est. Verum, ne Lectorem diutius moremur, Julianus ipse loquatur.

Ἰουλιανὸς Ἀλεξανδρεῦσιν. α.

Ὀβελὸν τὸν παρ' ὑμῖν ἀκούω λίθινον εἰς ὕψος ἱκανὸν ἠρμένον, ἐπὶ τῆς ἠϊόνος, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἀτιμοτάτων ἐῤῥιμμένον. Ἐπὶ τοῦτο ἐναυπήγησε σκάφος ὁ μακαρίτης Κωνστάντιος, ὡς μετάξων αὐτὸν εἰς τὴν ἐμὴν πατρίδα Κωνσταντίνου πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἐκείνῳ συνέβη, θεῶν ἐθελόντων, ἐνθένδε ἐκεῖσε πορευθῆναι τὴν εἱμαρμένην πορείαν, ἡ πόλις ἀπαιτεῖ παρ' ἐμοῦ τὸ ἀνάθημα, πατρὶς οὖσά μου, καὶ προσήκουσα πλέον ἤπερ ἐκείνῳ. Ὁ μὲν γὰρ αὐτὴν ὡς ἀδελφήν, ἐγὼ δὲ ὡς μητέρα φιλῶ: καὶ γὰρ ἐγενόμην παρ' αὐτῇ, καὶ ἐτράφην ἐκεῖσε, καὶ οὐ δύναμαι περὶ αὐτὴν ἀγνωμονῆσαι. Τί οὖν; ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς οὐδὲν ἔλαττον τῆς πατρίδος φιλῶ, δίδωμι καὶ παρ' ὑμῖν ἀναστῆ-

ναι

Julianus Alexandrinis. I.

Obeliscum apud vos esse audio lapideum justæ altitudinis; despici tamen, & ut quid vile, minimique momenti, in litore jacere. Eum Divus Constantius, ad hoc constructo navigio, Constantinopolim ad patriam meam, transferendum destinarat. Postquam verò illi accidit, ut Diis ita volentibus è terris ad supera fatali itinere demigraret, exigit à me Civitas donarium, quum ipsa mihi sit patria, adeoque mihi, quàm illi, necessitudine majori conjuncta. Ille namque eam ut sororem, at ego ut matrem amo; in ejus enim solo primùm in lucem editus, educatusque sum; neque fieri potest, ut in illam ingratus unquam videar. Quid igitur? Quoniam & vos nō minùs, quàm patriam amo, do ut & apud vos æ-

reum

ναι τὴν χαλκῆν εἰκόνα. Πεποίηται δὲ ἔναγχος ἀνδριὰς τῷ μεγέθει κολοσσικός, ὃν ἀναστήσαντες ἕξετε, ἀντὶ ἀναθήματος λιθίνου χαλκοῦν, ἀνδρός, οὗ φατε ποθεῖν εἰκόνα καὶ μορφήν, ἀντὶ τριγώνου λίθου χαράγματα ἔχοντος Αἰγύπτια. Καὶ τὸ λεγόμενον δέ, ὡς τινές εἰσιν οἱ θεραπεύοντες καὶ προσκαθεύδοντες αὐτοῦ τῇ κορυφῇ, πάνυ με πείθει χρῆναι, τῆς δεισιδαιμονίας ἕνεκα ταύτης, ἀπάγειν αὐτόν. Οἱ γὰρ θεώμενοι τοὺς καθεύδοντας ἐκεῖ, πολλοῦ μὲν ῥύπου, πολλῆς δὲ ἀσελγείας περὶ τὸν τόπον, ὡς ἔτυχεν, οὔσης, οὐ πιστεύουσιν αὐτὸν θεῖον εἶναι. καὶ διὰ τὴν τῶν προσεχόντων αὐτῷ δεισιδαιμονίαν ἀπιστότεροι περὶ τοὺς θεοὺς καθίστανται. Δι' αὐτὸ δὴ οὖν τοῦτο καὶ μᾶλλον ὑμῖν προσήκει συνεπιλαβέσθαι, καὶ πέμψαι τῇ ἐμῇ πατρίδι, τῇ ξενοδοχούσῃ καλῶς ὑμᾶς, ὅτε εἰς τὸν Πόντον εἰσπλεῖτε, καὶ ὥσπερ εἰς τὰς τροφάς, καὶ εἰς τὸν ἐκτὸς κόσμον συμβάλλεσθαι: πάντως οὐκ ἄχαρι καὶ παρ' αὐτοῖς ἑστάναι τι τῶν ὑμετέρων εἰς ὃ προσπλέοντες τῇ πόλει μετ' εὐφροσύνης ἀποβλέψετε.

reum erigatur Simulacrum. Facta est autem nuper Statua colossea magnitudine, quam vos erigentes habebitis, pro lapideo donario æreum, viri, cujus simulacrum, & formam desiderare dicitis, pro triangulo lapide Ægyptiis notis inscripto. Et, quod vulgo fertur, quosdam esse Therapeutas, qui Obelisci hujus vertici indormiant, valde mihi persuadet, ob hujusmodi superstitionem, oportere ipsum abduci. Nam qui inspiciunt indormientes ibi, multasque sordes, ac flagitia loco, ut casus tulit, circumfusa, illum minimè arbitrantur quid divinum esse, & propter eorum, qui saxo eidem immorantur, superstitionem, minus de Diis credunt. Idcirco igitur magis etiam vobis convenit inceptum adjuvare, saxumque illud ad patriam meam mittere, quæ vos honesto excipere solet hospitio, quando in Pontum navigatis, & quemadmodum annonâ deferendâ, ita & externo Urbis ornatu augendo opem vestram conferre. Neque omnino vobis ingratum erit, apud nos ipsos aliquid vestrum exstare, in quod, quum ad Urbem adnavigatis, cum hilaritate in posterum respiciatis.

NOTÆ.

EPistolæ hujus priora capita primùm Parisiis edidit A. C. 1601. Nicolaus Rigaltius U. C. At post particulas illas *τί οὖν* aliud alterius Epistolæ, ad Parasitum quemdam scriptæ, frag-

mentum adtexuit, unam è duabus diversis Epistolam efformans. Sibi tamen aliquam de hujusmodi monstro suspicionem obortam vir ingenuus nequaquam dissimulans, hæc verba præmittenda censuit. *Summa Epistolæ, modò una sit, hæc est. Julianus obeliscum, qui Alexandriæ pro derelicto erat, in Patriam Constantinopolim, quod olim tentaverat Constantius, devehi cupit, studio Patriæ exornandæ. Id fortean Dionysius Constantii, Magnentiique parasitus, & adsentator, crimini, ambituique tribuebat. Eam ob rem sermone converso, totam fere in ejus animadversione Epistolam eleganter insumit, & parasiticos mores bellè depingit.* Verum in Petaviana editione, ab eodem Rigaltio Bibliothecæ Parisiensis præsidio subinde emendata, error hic sublatus est, atque in duas Epistolas, ambas quidem mutilas, informis Epistola meritò distincta apparuit. Clarifs. subinde Spanhemius in novissima Juliani editione Petavium prudenter sequutus, in duas partitus est Epistolas, hoc est LVIII. & LIX. ita tamen ut integram priorem fuerit arbitratus, quæ in editione Petavii rectiùs tamquam in fine mutila, ac veluti fragmentum, prodiit. En igitur completam habemus Epistolam, quam ad Alexandrinos Julianus Augustus scribit, utinam à mendis quoque omnibus expurgatam. Ejus argumentum est. Obeliscus variis characteribus Ægyptiacis, sive Hieroglyphicis, exornatus, Alexandrino in litore derelictus jacebat. Illum pridem asportare constituerat Constantius Imperator, ut Constantinopoli in Urbis ornamentum collocaret. Honestum consilium mors interrupit. Votum itaque Constantii irritum Julianus complere cupiens, eumdem ab Alexandrinis lapidem petit, eisque contra permittit, ut pro Obelisco Simulacrum viri cujusdam excitent, cujus effigiem æternitati commendare iidem cupiebant. Aliam rationem addit, cur ab iis Obeliscum deposcat; quòd videlicet acceperit, sordibus immersum, neglectumque illum jacere, ita ut ejus vertici quidam indormire solerent. Quæ res Juliano minimè ferenda videbatur, quippe in opprobrium Deorum cedebat, quibus, ac præcipuè Soli, dicatus à cœca Ethnicorum gente fuerat Obeliscus. Illum igitur in Constantinopolis litore erigendum ait, ut ab Alexandria in Pontum navigantibus nobile monumentum occurrat.

Ὀβελὸν. *Obeliscum*. Qui Romanas antiquitates vel invisit umquam, vel beneficio librorum intellexit, quid sint Ægyptiaci Obe-

Obelisci, continuò norit. Illustrem tamen de iis Ammiani Marcellini locum referre juvat. *Est autem*, inquit is lib. 15. Hist. *Obeliscus aspertimus lapis in figuram metæ cujusdam, sensim ad proceritatem consurgens excelsam, utque radium imitetur, gracilescens paulisper, specie quadrata in verticem productus angustum, manu lævigatus artificis: formarum autem notas, Hieroglyphicas appellatas, quas ei undique videmus incisas, initialis sapientiæ vetus insignivit auctoritas*. Singulos Obeliscos tum Romæ, tum alibi adhuc exstantes, spisso Opere Athanasius Kircherus è Soc. Jesu Scriptor celebris descripsit, atque interpretari conatus est; quo successu, videant Eruditi.

Κωνςάντιος. *Constantius*. Non hunc tantummodo Obeliscum ab Ægypto abducere Constantio Imperatori cura fuit; alterius enim, eo imperante, delati mentionem facit laudatus Ammianus his verbis: *Et quia sufflantes adulatores ex more Constantium, id sine modo stupebant, quod quum Octavianus Augustus Obeliscos duos Heliopoli Civitate transtulisset Aegyptia, quorum unus in Circo maximo, alter in Campo locatus est Martio, hunc recens advectum difficultate magnitudinis territus nec contrectare ausus est, nec movere* &c. Quid factum sit de postremo hoc Obelisco addit: *Impositus navi per maria, fluentaque Tibridis velut paventis, ne quod pene ignotus miserat Nilus, ipse parum sub emeatus sui discrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab Urbe sejunctum; unde chamulcis impositus, tractusque lenius per Ostiensem portam, piscinamque publicam, Circo illatus est Maximo*. Pergit autem describere Ammianus, quot molibus Obelisci illius erectio procurata fuerit, quem enormis, ac inusitatæ amplitudinis navis, trecentis remigibus impulsa, per maria vexerat. Atque hic ille est altissimus Obeliscus, quem diu prostratum incredibili animi magnitudine in Campo Lateranensi Anno 1588. erigendum rursus curavit Sixtus V. Pont. Max. Quod Romæ seniori præstiterat, idem juniori, hoc est Constantinopoli, se præstiturum Constantius sperabat. Jamque è loco dimotus Obeliscus, atque in litore Alexandrino jacens, vectorium navigium expectare videbatur, quum Constantius unà cum vita saxi devehendi consilium posuit. An voti postea sui compos Julianus fuerit factus, incertum mihi. Exstabant adhuc in Constantini Urbe aliquot Obelisci Ægyptiaci, tempore Petri Gylii Galli, qui ejusdem Civitatis Topographiam literis

ris consignavit. Fortasse inter illos locum quoque impetravit, qui in hac Epistola memoratur.

Ἀντὶ τειγώνου. *Pro triangulo lapide*. In MS. legebatur ἀντὶ τειτώνου. Sed quid sit *lapis tritonius*, nusquam me legere memini; & nemo alius fortasse meminerit. Quare scribendum τειγώνου sum arbitratus, ut significetur *triangulare* saxum, quamquam non ignorem, ceteros Obeliscos, quippe quadrangulares, emendationi huic parum favere. Videant alii.

Θεραπεύοντες. *Therapeutæ*. Ita in MS. Codice legitur. Quo nomine pii tantùm viri significari hoc in loco possunt. Hujusmodi autem possit esse sensus Juliani: Quosdam audio, qui se pios arbitrantur viros, & nihilominus in Obelisci hujus fastigio indormiunt. Quum verò Diis, quibus sacratus est lapis ille, id summo dedecori à viatoribus, atque inspicientibus vertatur, hac etiam ratione incitatus Obeliscum abducendum constitui. Quin θεραπευόντων vocabulo homines Ethnicæ superstitioni addictos Julianus describere potuerit, nullum mihi est dubium. Attamen ratione potiori Christianam gentem, & præcipuè Monachos, heic intelligendos esse suspicor. Certè olim Christiani θεραπευταὶ, *Therapeutæ*, quod idem est ac θεραπεύοντες, appellabantur, quum pii cultores, famulique Dei essent, ut Clemens Alexandr. lib. 5. Strom. auctor est. Dionysius verò, quem Areopagitam credidere multi, quisquis ille sit, antiquissimus profectò Auctor, cap. 6. de Eccles. Hier. Christianos Monachos eodem nomine donat. En ejus verba: Οἱ θεῖοι καθηγεμόνες ἡμῶν, ἐπωνυμιῶν αὐτοὺς ἱερῶν ἠξίωσαν, οἱ μὲν θεραπευτὰς, οἱ δὲ Μοναχοὺς ὀνομάζοντες, ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ καθαρᾶς ὑπηρεσίας, καὶ θεραπείας. *Sancti præceptores nostri divinis eos appellationibus sunt prosequuti; alii quidem Therapeutas, sive cultores, alii verò Monachos à sincero Dei cultu denominantes*, &c. Sed notissimum testimonium his adde, nempe, celebre quorumdam hominum, solitariam vitam in Ægypto, ac potissimum circa Alexandriam degentium, genus olim fuisse, qui *Therapeutæ* appellabantur. Cujus rei auctores habemus tum Eusebium lib. 2. cap. 17. Hist. Eccles., tum Philonem in lib. de Vita contempl. Hos verò *Therapeutas*, sive *Essenos*, non Judæos, sed Christianæ Religioni addictos fuisse, S. Hieronymus in lib. de Script. Eccles. in Marco, & in Philone tradit, cui etiam consentiunt S. Epiphanius Hæresi 29. Sozomenus lib. 1. cap. 12. in fine, Beda, Nice-

phorus,

phorus, aliique. A nonnullis quidem eruditis viris sententia hæc in dubium vocatur. At nihil nobis eorum conatus officiunt, quippe è Hieronymo, aliisque Scriptoribus certum fit, saltem Juliani temporibus *Monachos*, sive *Therapeutas* Christianos in Alexandrino agro floruisse. Quumque itidem constet è Philone, eos in villis, ac hortis habitasse, à vero propterea non abhorret, horum quosdam in Obelisco prostrato aliquando incubantes fuisse deprehensos: quod, quasi in Deorum dedecus fieret, iniquo animo Julianus tulerit. Num verò hi *Therapeutæ*, iidem fuerint ac Esseni à Philone commemorati, itemque num Apostolorum temporibus Christianæ Religioni dederint nomen, exquirendum aliis relinquo.

Θεῖον τι. *Quid divinum esse.* Duabus ex caussis Obeliscos quid *divinum* Julianus appellat. Prima est, quòd Soli ab Ethnicis, ac præsertim ab Ægyptiis culto, Obelisci plerique dicati fuerint. Præter Herodotum, Diodorum, aliosque Scriptores, Plinius id hisce verbis affirmat: *Trabes ex eo* (hoc est ex Alabandico marmore) *fecere Reges quodam certamine, Obeliscos vocantes, Solis Numini sacratos.* Altera caussa est, quòd sacris literis, abditisque superstitionis profanæ Mysteriis singuli Obelisci insignirentur. *Hieroglyphica* idcirco dici eædem notæ solebant. Nil igitur mirum, si tanta religione saxa hujusmodi observanda Ethnicus Imperator arbitraretur.

Εἰς τὸν Πόντον. Vitiosè legebatur in MS. Codice εἰς τὸν Πόντων. Ab Alexandria Constantinopolim versùs navigantes, in Pontum tendere dicuntur, nisi potius significare velit, Alexandrinos in Pontum navigantes lambere oras Constantinopolis.

Καὶ ὥσπερ εἰς τὰς τροφάς. *Et quemadmodum annona deferenda.* Ægyptus suis frugibus non suos tantùm populos, sed Romam ipsam, aliasque Provincias antiquitus pascere videbatur, ut Plinius in Paneg. tradit. Hinc etiam discimus, ad juniorem Romam Alexandrinos devehere consuevisse magnam commeatuum copiam. In MS. Cod. deest illud καὶ. Salvinius addendum opportunè monuit.

Τῷ

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς δῆμον εὐφημήσαντα ἐν τῷ Τυχαίῳ.
ϛʹ.

Εἰ μὲν εἰς τὸ θέατρον λαθὼν εἰσῆλθον, εὐφημεῖτε, εἰ δὲ εἰς τὰ ἱερὰ, τὴν ἡσυχίαν ἄγετε, καὶ μετενέγκατε ὑμῶν τὰς εὐφημίας εἰς τοὺς θεούς. μᾶλλον δὲ οἱ θεοὶ τῶν εὐφημιῶν χρῄζουσιν.

Ejusdem ad populum acclamantem in Tychaeo.
II.

Siquidem in Theatrum latenter ingrediar, acclamate; sin autem in Templa me conferam, silentium agite, & acclamationes vestras in Deos transferte. Plausus, & bona verba potiori jure Diis debentur.

NOTÆ.

Edictum potius, quàm Epistola Juliani, hæc videatur. Populo videlicet præcipit, ut sibi Theatrum quamquam latentes ingredienti plaudant, nequaquam verò Templum intranti; plausus enim in Templo Superos tantùm decent. Alius tamen esse possit sensus, si pro *acclamate*, *agite*, & *transferte* legamus *acclamatis*, *agitis*, ac *transfertis*; tunc enim significat, populum à Juliano corripi, quòd se in Theatrum clam ingredientem acclamationibus exciperent, silentium verò in Templo agerent. Qui sensus à MS. Cod. probari videtur, in cujus fine habetur οὐ χρῄζουσιν, hoc est, *non amant*; quasi dicat: cur plausus vestros ad Numina transfertis, quæ hujusmodi acclamationibus minimè delectantur, aut indigent? Nihilominus prior sententia magis titulo consona videtur: quippe hæc ad populum dicuntur non silentem in Templo, sed acclamationibus faustis Juliano gratulantem: quod versutus Apostata se improbare significabat, ut gloriam potius Deorum, quàm suam quærere videretur. Quare sustuli illud οὐ ex χρῄζουσι, & scripsi εὐφημήσαντα, pro quo erat in titulo εὐψημήσαντα.

Ἐν τῷ Τυχαίῳ. *In Tychæo*. Templum Fortunæ dicatum, seu Τύχης ναὸν, Tychæum fuit. Tale Templum Constantinopoli exstructum aut à Byzante, aut ab aliis, tradit Hesychius Milesius, & Zozimus lib. 2. Hist. pag. 587. Clarissimus tamen Du-Fresnius in Constantinop. Christiana lib. 2. cap. 9. non Fortunæ Templum, sed Simulacrum dumtaxat Constantinopoli excitatum arbitratur. Cui consentire vix possum, tum quòd hinc discamus, *Tychai* nomine

mine Templum aliquod esse accipiendum, quum infra τὰ ἱερὰ, hoc est, *Sacra* ibidem fieri, atque à populo acclamationes dari Julianus affirmet; tum etiam quòd Socrates lib. 3. cap. 11. Hist. Eccles. scribat, Julianum hostias immolantem *Fortunæ* in Basilica, in qua ejusdem *Fortunæ*, seu Τύχης, positum erat Simulacrum, à Mari Episcopo Chalcedonensi objurgatum fuisse. Accipe hujus verba: θυσίαν δὲ ἐπετέλει τῇ τῆς Κωνςαντίνου πόλεως Τύχῃ δημοσίᾳ ἐν τῇ Βασιλικῇ, ἔνθα καὶ τὸ τῆς Τύχης ἵδρυται ἄγαλμα. *Hostias verò publicè immolavit Constantinopolitanæ Urbis Fortunæ in ea Basilica, in qua locatum est ejusdem Fortunæ Simulacrum*. Eadem repetunt Nicephorus Callisti lib. 10. cap. 20. & Suidas V. *Mares*. Hanc quidem Τύχην pro *Genio*, non pro *Fortuna*, Valesius, ac Du-Fresnius accipiendam sunt arbitrati, ideoque *Tychæa* interpretantur *Templa Geniis publicis* posita. At dum concedant, *Tychæum* fuisse Templum, ego reliqua non moror.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ζωγράφον.
γ'.

Εἰ μὲν μὴ εἶχον, καὶ ἐχαρίσω μοι, συγγνώμης ἦσθα ἄξιος· εἰ δὲ εἶχον μὲν, οὐκ ἐχρησάμην δὲ, τοὺς θεοὺς ἔφερον, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν ἐφερόμην. Σύ μοι ἀλλότριον σχῆμα πῶς ἐδίδους, ἑταῖρε; οἷόν με εἶδες, τοιοῦτον καὶ γράψον.

Ejusdem ad Pictorem.
III.

Siquidem non haberem, & mihi fuisses gratificatus, venia dignus esses. Sin autem haberem, neque uterer, Deos ferrem; imò potius Dii me ferrent. Tu verò quare alienum mihi habitum dedisti, ò amice? Qualem me vidisti, talem etiam pingito.

NOTÆ.

Epistola hæc Delio natatore indiget. Aut aliquid desiderari, aut aliqua verba corrupta heic esse, censeo. Fortasse pro εἶχον in duobus locis legendum est εἰκὼν, & tunc iste sensus extundi posset: *Si icon, qua me gratificatus es, mea non esset, venia sanè te dignum putarem. Sin autem mea esset, mihique aliqua ex parte responderet, Deos ferrem* &c. Juliani effigiem Pictor quidam delinearat, sed fortassis inconcinnè, formâque Juliano aut minimè respondente, aut aliâ quàm ipse vellet. Hinc illum Imperator objurgat. Quid porro sit *Deos ferrem, imò potius Dii me ferrent*, libenter me non

asse-

assequi fateor. Id noverat pictor unus. Attamen dicam, Julianum fortasse unà cum Diis, sed ineleganter, pictum fuisse, aut etiam non Imperatoris, sive Philosophi, sed Numinis specie. Auctor est Sozomenus, Juliani viventis imaginem pingi consuevisse unà cum Jove, Marte, ac Mercurio, ut idem honor sibi ac Diis haberetur: quod etiam testatur Nazianzenus. Aliunde etiam intelligere possumus, Julianum sub Numinis alicujus vultu se pingi fecisse, uti olim Domitianus, Commodus, aliique præstitere. Hinc aliqua lux affulgeat.

Τοῦ αὐτοῦ Ἀρσάκῃ Ἀρμενίων Σατράπῃ. δ'.

ἘΠείχθητι πρὸς τὴν παράταξιν, Ἀρσάκιε, θᾶττον ἢ λόγος, τὴν δεξιὰν κατὰ τῆς Περσικῆς μανίας ὁπλίσας, ἡ γὰρ ἡμετέρα παρατακτική τε, καὶ προθυμία δυοῖν θάτερον βεβούλευται, ἢ τὸ χρεὼν ἀποδοῦναι ἐπὶ τῆς Παρθυαίων * ἀνοδίας τὰ μέγιστα διαπραξαμένους, καὶ τὰ δεινότατα διαθεμένους τοὺς ἀντιπάλους, ἢ τούτους χειρωσαμένους, πρυτανευόντων ὑμῖν τῶν θεῶν, καλλινίκους ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν ἐνεγκαμένην, τρόπαια κατὰ τῶν πολεμίων ἐγείραντας. Πᾶσαν οὖν ῥᾳστώνην, καὶ φενακισμὸν ἀποθέμενος, καὶ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον Κωνστάντιον, καὶ τὰς τῶν ἀγεγονότων περιουσίας, τὰς εἰς σέ τε, καὶ τοὺς ὁμοτρόπους σοι βαρβάρους ὑπὸ τοῦ ἁβροτάτου, καὶ πολυετοῦς Κωνσταντίου κενωθείσας, νῦν σοι τὸν Ἰουλιανὸν, τὸν Ἀρχιερέα, τὸν Καίσαρα, τὸν Αὔγουστον, τὸν Θεῶν

τε

* MS. habet ἀνοσίας.

Ejusdem Arsaci Armeniorum Satrapæ. IV.

AD aciem propera, Arsacie, celeriùs quàm sermo, dexteram contra Persicum furorem obarmans; noster enim bellicus apparatus, animique promtitudo alterutrum constituit, aut naturæ debitum persolvere, postquàm in plana Parthorum expeditione maxima confecerimus, atque adversarios gravissimè affecerimus, aut iisdem in servitutem redactis, Diis nostra gubernantibus, in patriam reverti victores, trophæis adversus hostes statutis. Omnem igitur desidiam, atque tergiversationem abjiciens, Divumque illum Constantinum, & nobilium facultates, quas in te non solum, sed in tui similes barbaros mollissimus, ac annosus Constantius olim exhausit, pro nihilo ducens, nunc tibi Julianum Pontificem Maximum, Cæsarem, Augustum, Deorum,

ac

τε καὶ Ἄρεως θεραπευτὴν * εὐνοῖσον, τόν Φραγκῶν τε, καὶ βαρβάρων ὀλετῆρα, τόν Γάλλων τε, καὶ Ἰταλῶν ἐλευθερωτήν. Εἰ δὲ ἕτερόν τι βουλεύσαιο, πυνθάνομαι γὰρ εἶναί σε πανοῦργον, καὶ κακὸν στρατιώτην, καὶ ἀλαζόνα, ὡς τὰ παρόντα μοι πράγματα δείκνυσιν: ἐχθρὸν γάρ τινα τῆς κοινῆς λυσιτελείας λανθάνοντα ἀποκρύπτειν παρά σοι πειρᾶς, καὶ τέως μὲν τοῦτο ὑπερτιθέναι διὰ τὴν τοῦ πολέμου τύχην: ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν ἡ τῶν θεῶν συμμαχία πρὸς τὴν τῶν πολεμίων καθαίρεσιν. Εἰ δέ τι τὰ τῆς εἱμαρμένης κρίνειε (θεῶν γὰρ βούλησις ἡ ταύτης ἐξουσία), ἀδεῶς, καὶ γενναίως οἴσω τοῦτο. Ἴσθι δὲ, ὡς σὺ μὲν πάρεργον ἔσῃ τῆς Περσικῆς χειρὸς, συναφθείσης σοι παγγενεὶ τῆς ἑστίας, καὶ τῆς Ἀρμενίων ἀρχῆς: κοινωνήσει δέ σοι τῆς δυστυχίας καὶ ἡ Νησιβίων πόλις, τῶν οὐρανίων θεῶν τοῦτο πάλαι ἡμῖν προαγορευσάντων.

ac Martis cultorem, benevolum facito, qui & Francorum, & Barbarorum perditor, Gallorum verò, atque Italorum liberator est. Quod si aliud fortè cogitaveris: audio enim te versutum esse, malumque militem, & superbum, ut res ipsa mihi fidem facit, quum hostem quemdam publicæ utilitatis apud te latitantem abscondere, atque interim hoc differre propter belli fortunam videare: Nobis satis est Deorum auxilium, ut hostes cunctos internecione deleamus. Sin verò aliud Fatis placuerit (horum enim potestas Deorum voluntas est), securè, & fortiter hoc feram. Scito tamen, incensâ tibi funditus domo, atque excilo Armeniorum Imperio, te Persici furoris appendicem fore. Communem verò tecum calamitatem subibit Nesibiorum Civitas, cœlestibus Diis hoc olim nobis prænunciantibus.

N O T Æ.

PEriérat egregium hoc monumentum, quo teste ad Juliani Parabatæ impietatem in Christianos, & jactantiam prodendam usi sunt veteres Historici. En quæ habeat Sozomenus, cui sanè hæc Epistola ignota non fuit. Ἀρσακίῳ δὲ τῷ Ἀρμενίων ἡγουμένῳ συμμαχοῦντι Ῥωμαίοις, ἔγραψε συμμίξαι περὶ τὴν πολεμίαν ἀπαυθαδειασάμενός τε πέραν τοῦ μετρίου ἐν τῇ ἐπιστολῇ, καὶ αὐτὸν μὲν ἐξάρας ὡς ἐπιτήδειον πρὸς ἡγεμονίαν, καὶ φίλον οἷς ἐνόμιζε θεοῖς, Κωνσταντίῳ τε, ὃν διεδέξατο, ὡς ἀνάνδρῳ, καὶ ἀσεβεῖ λοιδορησάμενος,

* MS. habet ἀνόητον.

νος, ὑβριστικῶς μάλα ἠπείλησεν αὐτῷ, καὶ ἐπεὶ Χριστιανὸν ὄντα ἐπυνθάνετο, ἐπιτείνων τὴν ὕβριν, ἢ βλασφημεῖν ἃ μὴ θέμις σπουδάζων εἰς τὸν Χριστὸν (τοῦτο γὰρ εἰώθει παρ' ἕκαστα τολμᾶν) ἀπεκόμπασεν ὑποδηλῶν ὡς οὐκ ἐπαμύνοι ὃν ἡγεῖται Θεὸν ὀλιγωροῦντι τῶν προστεταγμένων. Quæ ita Henricus Valesius Latinè reddidit: *Scripsit praterea Arsaci Armeniorum Regi, & socio Romanorum, ut juxta fines Persarum ipsi occurreret. Qua in Epistola postquam ultra modum gloriatus esset, ac se quidem ipse extulisset, tamquam imperio idoneum, & Diis, quos colebat, acceptum: Constantium verò decessorem suum, ut ignavum, & impium vituperasset, contumeliosis admodum verbis ei minatus est. Et quoniam eum Christianum esse acceperat, contumeliam exaggerans, aut in Christum impia loqui gestiens (id enim subinde prasumere solebat) cum fastu, & jactantia ei denunciavit, Deum illum, quem colebat, nequaquam ipsi opem laturum esse, si imperata facere neglexisset.* Hæc eadem à Sozomeno mutuatus est Nicephorus Callisti lib. 10. cap. 34. quæ tamquam Epistolæ hujus argumentum inservire possunt, quamquam (ut verum fatear) nonnulla heic desiderari videantur, quæ Sozomenus legerat. Certum nihilominus est, vel eodem Sozomeno docente, innotescere tempus, quo hæc Julianus scripsit, Annum videlicet Christi 363., quo expeditionem in Persas Apostata suscepit suæ vitæ funestissimam. Singula nunc persequamur.

Ἀρσάκῃ. *Arsaci*. Scribendum fuerat Ἀρσακίῳ; hujusmodi enim declinatione infra usurpatur hoc nomen, ubi legitur Ἀρσάκιε *Arsacie*. Neque aliter illud Sozomenus effert. Ipse Julianus Epistolam 49. in editione Spanhemiana scribit alteri Ἀρσακίῳ *Pontifici Galatia*. Arsaces autem hic, Armeniorum Σατράπης, *Satrapa* à Juliano, à Sozomeno verò τῶν Ἀρμενίων ἡγέμενος, hoc est, *Armeniorum Prases*, appellatur. Revera tamen Arsacem Regis titulo Armeniam rexisse, fidem facit eorum temporum æqualis Ammianus Marcellinus lib. 24. & 25. Histor. Quumque is Romanorum fidissimus esset socius, ejus idcirco opem, bellum in Persas ducturus poscebat Julianus. *Solum*, inquit laudatus Historicus lib. 24. *Arsacem monuerat Armenia Regem, ut collectis copiis validis jubenda opperiretur, quò tenderet, quid deberet urgere, propere cogniturus*. At opem imploratam Julianus haudquaquam impetrasse videtur, eodem Ammiano hæc tradente: *Accedebat aliud haud exiguum malum, quod*

quod nec adminicula, quæ præstolabamur, cum Arsace, & nostri ducibus apparebant, ob caussas impedita prædictas.

Ἐπὶ τῆς Παρθυαίων ἀοδίας. *In plana Partborum expeditione*. Legitur in MS. Codice ἀοεὶας, quam vocem emendandam esse duxi. Sed cur inimicam gentem modò *Persas*, modò *Partbos* Julianus appellat? Ea ratio est, quòd quum olim Parthi, antiquo Arsace duce (unde Arsacidarum progenies) Persidem occupassent, Provincia hæc, seu Regnum à victoribus cognomentum accepit. Quare Plinius de Perside scribens, illam *in Partborum jampridem translatam nomen* affirmat: quod & ejus expilator Solinus cap. 54. Polyhist. repetit. Ammianus quoque Marcellinus Juliani æqualis ita lib. 23. Histor. loquitur: *Hoc Regnum* (scilicet *Persidis*) *quondam exiguum, multisque antea nominibus appellatum, quum apud Babylona Magnum rapuissent fata Alexandrum, in vocabulum Partbi concessit Arsacis*. Quare nil mirum, si & Juliani ævo *Partborum* appellatio genti *Persicæ* communis foret. Certè ipsemet Apostata Cæsar pluribus in locis *Partborum*, *Persarumque* nomina confudit, ut videre est in ejus Orat. Prima, monueruntque Petavius, ac Spanhemius in Notis ad eamdem. Similia apud Ammianum, imo & apud veteres Poëtas animadvertere liceat. Quibus perspectis, nova lux iis accedit, quæ in Adnotationibus ad Nat. XI. S. Paulini Tom. I. Anecdot. dixi, ubi S. Matthæi Apostoli corpus in *Partbia* tumulatum dicitur, quum ab aliis Scriptoribus in Perside collocatur.

Κωνςάντιον. *Constantinum*. Quid erga Arsacem, Armeniosve Constantinus Magnus egerit, & cur heic à Juliano memoretur, mihi non satis constat. Armeniæ populis (quod scio) Regem Constantinus olim dederat, eo usus jure, quod in eam Provinciam, Diocletiano regnante, Romanis Imperatoribus partum fuerat. Cujus rei auctorem habeo Aurelium Victorem in Epitome Histor. ubi hæc tradit: *Hannibalianus Delmatii Cæsaris consanguineus Armeniam, Nationesque circumsocias regendas habuit*. Quod idem ab Anonymo Scriptore apud Valesium in Notis ad Ammianum confirmatur. Regio autem titulo Ponticas regiones, & Armeniam ab Hannibaliano administratas, nonnullorum Nomismatum beneficio discimus, in quibus legitur FL. CL. HANNIBALIANO REGI. Vide Du-Fresnium in Fam. Aug. Byzant. & Anonymum de gestis Constantini. Heic igitur beneficia in Armenios à Constantino collata forsitan significantur.

Κωνςαντίε, *Constantii*. Hoc in loco mihi aquam hærere lubente: fateor; non enim assequi possum, quid sibi velint τῶν ἀγεγονότων περιουσίαι, *nobilium facultates* in Arsacem, aliosque barbaros, ut heic dicitur, à Constantio effusæ. Nescio an præsidium ab ipsomet Juliano sit expectandum; etenim is auctor est in Orat. I. quæ est in Constantii Imperatoris laudem, Armenios post Magni Constantini supremum diem à Romanorum fide, ac societate defecisse. Α'ρμένιοι, inquit, παλαιοὶ σύμμαχοι στασιάζοντες, καὶ μοῖρα σφῶν ἐ φαύλη Πέρσαις προσθέμενοι, τὴν ὅμορον σφίσι λῃσαῖς κατατρέχοντες &c. *Armenii veteres socii res novas moliebantur, & non minima sui parte ad Persas defecerant, nostrique imperii limites latrociniis vexabant* &c. Narrationem Julianus prosequitur, atque ubi in eosdem populos susceptam à Constantio Augusto expeditionem retulit, mitissimè quoque gentem illam habitam fuisse, addit. Α'ρμενίων δὲ οἱ προσθέμενοι τοῖς πολεμίοις αὖθις μετέστησαν, σὺ τὲς μὲν τὲς αἰτίες τῆς φυγῆς τῷ τῆς χώρας ἄρχοντι πρὸς ἡμᾶς ἐξαγαγόντος, τοῖς φυγᾶσι δὲ τὴν εἰς τὴν οἰκείαν κάθοδον ἀδεᾶ παρασκευάσαντος. Idest: *Ex Armeniis verò, qui se ad hostes adjunxerant, ad te illico reversi sunt quum & eos, à quibus is, qui Provinciæ imperabat, fugere compulsus fuerat, ad nos abduxisses, & iis qui fugerant, tutum in patriam, ac sine fraude reditum comparasses*. Hæc Julianus; è quibus, ni fallor, percipi potest, Arsacem, qui tunc *Provinciæ imperabat*, ab Armenia fugere compulsum, apud Constantium se recepisse, atque ab isto rursus in Regni possessionem immissum. Ista fortasse beneficia sunt, quæ Arsaci Constantius præstitit. Nihilominus obscurum videri mihi hunc locum, non dissimulo; & aliquod verbis fortè mendum inest. Non deerunt etiam, qui non beneficia, sed injurias à Constantino, & Constantio populis Armeniis illatas heic memorari suspicentur. Eadem & mihi primùm fuit opinio.

Τῦ ἁβροτάτυ. *Mollissimi*. En quàm male Constantium habeat ambitiosus Julianus. Illum ἁβρότατον, καὶ πολυέτη, videlicet, *mollissimum, ignavissimum, ac annosum* appellat. Mihi tamen illud πολυέτη suspectum nimis, absonumque videtur. Quei enim Constantium *senem*, atque *annosum* dicat Julianus, quum ex Eruditorum calculo non ultra annos XLIV. aut summum XLV. vitam ille produxerit? Accedit, quòd Sozomenus hujus Epistolæ, ut supra vidimus, mentionem faciens, ait Apostatam Constantio, ὡς ἀνάνδρῳ,

δήω, καὶ ἀσεβεῖ, *ut ignavo*, *ac impio* insultasse. Ubi quod est ad alterum Epithetum, nil simile heic vides. Nihilominus quicumque *annosum* retinere velit, ita Constantium appellatum censeat, ut aut ejus imbecillitas notetur, aut plus quàm par esset regnasse dicatur.

Νῦν σοι. *Nunc tibi*. Legebatur in MS. Codice νῦν μοι. Hanc igitur emendationem sensus sibi poscere videbatur.

Γελλιανόν. *Julianum*. En militem gloriosum, en superbos titulos, quibus se perfidus Christianæ Religionis desertor efferebat, quique à Sozomeno in supra allatis verbis innuuntur. Potissimum verò *Pontificis Maximi* titulo gloriabatur Julianus, quem, ubi rerum potitus est, unà cum Gentilitatis studio, re ac nomine resuscitare conatus est, ut se in superstitionis cultu primas obtinere ostenderet. In Epist. LXII. ambitiosè similia profert. Εγώ, inquit, ἐπειδή πέρ εἰμι κατὰ μὲν τὰ πάτρια μέγας ἀρχιερεὺς &c. *Ego, quoniam patriorum Sacrorum Maximus sum Pontifex* &c.

Φραγκῶν. *Francorum*. In MS. habebatur Φραγκτῶν. Juliani res in Gallia gestas, ejusque in Francos victoriam brevibus ab Eutropio lib. 10. accipe. *Ab eo modicis copiis apud Argentoratum Galliæ urbem ingentes Alamannorum copiæ extinctæ sunt; Rex nobilissimus captus; Galliæ restitutæ; multa postea per eumdem Julianum egregiè adversus barbaros gesta sunt, submotique ultra Rhenum Germani, & finibus suis Romanum Imperium restitutum*. Qui Eutropio *Alamanni*, & *Germani* dicuntur, Juliano sunt *Franci*, qui à Galliæ populis eo tempore diversi erant. Si plura hac de re quæris, ipsummet Julianum consule in Epistola, seu Libello ad S. P. Q. Atheniensem, ubi gloriam sibi in bello partam, imo Vitam suam oratione multa exponit. Vide & Ammianum.

Ε᾽χθρόν. *Hostem*. Aut à delicatulo quodam ea, quæ in Christum, sanctamque Religionem nostram Julianus hac in Epistola evomuerat, deleta sunt; aut quum *publicæ utilitatis hostem* quemdam latitare apud Arsacem inquit, Christum his verbis impius Imperator significare voluit. Certè, ut supra Sozomenus nos docuit, ab hisce conviciis non abstinuit Apostata ad Arsacem scribens; nunciatum quippe illi fuerat, Regem hunc ejurata falsorum Numinum superstitione, Christianæ Fidei dedisse nomen.

Ι᾽σθι δέ. *Scito tamen*. An Juliani mentem planè assequutus fuerim, nescio. At omnia sibi cohærere hoc pacto videntur. Sozo-

menum etiam huic interpretationi consentire, facilè intelligas; tradit enim, Julianum ad Arsacem in hæc verba scripsisse: Deum illum, quem colebat, nequaquam ipsi opem laturum, si imperata facere neglexisset. Quibus edocemur, Arsaci Julianum sinistros minitatum fuisse casus.

Ἡ Νησιβίων πόλις. *Nesibiorum Civitas*. Nesibis, aut Nisibis, urbs Mesopotamiæ celeberrima. Illam pluries arctissima obsidione afflictam Romanis eripere conati sunt Persæ, ut Julianus ipse in Orat. I. de laud. Constantii Augusti narrat, cui addenda Chronici Alexandrini, Sexti Rufi, & Philostorgii testimonia. Hanc urbem, si a Persis victoria stetisset, unà cum Armenia vastandam, atque opprimendam Julianus prædicebat. Et revera, sublato è vivis Juliano ipso, paceque turpi cum Persis ab ejus successore Joviano constitutâ, Nesibis in Persarum jura transiit.

Τῶν οὐρανίων θεῶν. *Cælestibus Diis*. Sed unde tanta Juliano confidentia, ut Armeniorum, ac Nesibenæ Civitatis calamitates sibi à Diis prænunciatas affirmet? Id mirum nequaquam videbitur Juliani superstitionem, stultamque eruditionem non ignorantibus. Iis enim temporibus quædam apud Gentiles sublimioris, ut ajebant, Sapientiæ, atque arcanæ Scientiæ imago invaluerat, ad quam obtinendam præviis quibusdam sacris, ac mysticis purgationibus uti opus erat. Tum verò, ut Eunapius Sardianus, Ethnicus & ipse, in Ædesio tradit, θειασμοὺς nonnullos, sive *Divinos afflatus*, istis initiati ritibus præ se ferebant, seque in Deorum consilium, & contubernium receptos venditabant, quo sibi apud imperitum vulgus venerationem aucuparentur. Jamblichum Chalcidensem Philosophum, & Juliani familiarissimum, tamquam hujus occultioris, sive divinioris Scientiæ principem, eo inclaruisse ævo, eruditè censuit Spanhemius in Præf. ad Julianum. Hinc factum est, ut quoties fidem consiliis suis adjungi Apostata vellet, Deorum jussa, admonitionemque prætenderet. Ita in Epist. XIII. ad Julianum avunculum, cur contra Constantium ipse duxerit aciem narrans, hæc habet: τί οὖν ἦλθον; ἐπειδή μοι οἱ θεοὶ διαῤῥήδην ἐκέλευον, σωτηρίαν μὲν ἐπαγγελλόμενοι πειθομένῳ. *Cur igitur veni? Quia videlicet Dii apertè hortabantur, salutem polliciti, si parerem*. Alia similis jactantiæ exempla proferre possem. At hæc sint satis.

Finis Epistolarum Juliani.

ΕΠΙ-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ' ΙΟΥΛΙ'ΟΥ Ε'ΠΙΣΚΟ'ΠΟΥ Ρ'Ω'ΜΗΣ

πρὸς

Διονύσιον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον.

EPISTOLA JULII EPISCOPI ROMANI

ad

Dionysium Alexandrinum Episcopum.

Θαυμάζω πυνθανόμενος περί τινων ὁμολογούντων μὲν θεὸν ἔνσαρκον τὸν Κύριον, περιπιπτόντων δὲ τῇ διαιρέσει τῇ κακῶς ὑπὸ τῶν Παυλιανιζόντων εἰσαχθείσῃ. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ δουλεύοντες, ἄλλον μὲν τὸν ἐξ οὐρανοῦ λέγουσι, θεὸν ὁμολογοῦντες αὐτόν, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ γῆς ἄνθρωπον λέγοντες: τὸν μὲν ἄκτιστον, τὸν δὲ κτιστόν: τὸν μὲν αἰώνιον, τὸν δὲ χθεσινόν: τὸν μὲν δεσπότην, τὸν δὲ δοῦλον: ἀσεβοῦντες, εἴτε προσκυνῶσιν, ὃν λέγουσι δοῦλον, καὶ κτιστόν, εἴτε μὴ προσκυνῶσι τὸν ἐξαγοράσαντα ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ αἵματι. Οἱ δὲ τὸν ἐξ οὐρανοῦ θεὸν ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς παρθένου σεσαρκῶσθαι, καὶ ἕνα εἶναι μετὰ τῆς σαρκός, μάτην ταράσσουσιν, εἰς τὰ ῥήματα τῆς ἐκείνων ἀσεβείας ἐκφερόμενοι. Λέγουσι γὰρ καὶ αὐτοί, ὡς ἀκούω, δύο φύσεις, καίτοι τοῦ Ἰωάννου σαφῶς ἕνα ἀποδείξαν-

τος

ADmiratione corripior, quum nonnullos audio confiteri quidem Deum Dominum carnem humanam induisse, at in divisionem incidere, quam perversè invexerunt Paulianistæ. Etenim qui Paulo Samosateno addicti sunt, alium quidem è Cœlo ajunt, ipsumque Deum fatentur; alium verò è Terra, quem hominem affirmant; illum increatum, hunc creatum; illum æternum, hunc hesternum; illum Dominum, hunc servum: utrobique impiè agentes, sive eum, quem dicunt servum, atque creatum, adorent, sive eum, qui proprio nos sanguine redemit, non adorent. Qui verò è Cœlo Deum confitentur ex Virgine carnem sumsisse, unumque esse cum carne, frustra turbant, ad illorum sententiam, atque impietatem accedentes. Dicunt enim & ipsi, ut audio, duas naturas, quamquam Joannes disertè unum demon-

strет

τος τὸν Κύριον ἐν τῷ λέγειν· ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τοῦ Παύλου ἐν τῷ λέγειν· εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. Εἰ γοῦν εἷς ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου τεχθεὶς ὠνόμασται, καὶ αὐτός ἐστι, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, μία φύσις ἐστὶν, ἐπειδὴ πρόσωπον ἓν ἔχων εἰς δύο οὐ διαιρεῖται, ἐπεὶ μηδὲ ἰδία φύσις τὸ σῶμα, ὡς ἰδία φύσις ἡ θεότης κατὰ τὴν σάρκωσιν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος μία φύσις, οὕτω καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος Χριστός. Εἰ δὲ οὐκ ἐπιγιγνώσκουσι τὸ καθ' ἕνωσιν ἕν, δύνανται καὶ εἰς πολλὰ μερίζειν τὸν ἕνα, καὶ πολλὰς λέγειν φύσεις, ἐπειδὴ πολυειδὲς τὸ σῶμα ἐξ ὀστέων, καὶ νεύρων, καὶ φλεβῶν, καὶ σαρκὸς, καὶ δέρματος, ὀνύχων τε, καὶ τριχῶν, αἵματός τε, καὶ πνεύματος, ἅπερ ἅπαντα διαφορὰν μὲν ἔχει πρὸς ἄλληλα, μία δὲ φύσις ἐστὶν ἀνθρώπου. ὥστε καὶ ἡ τῆς θεότητος ἀλήθεια μετὰ τοῦ σώματός ἐστι, καὶ εἰς δύο φύσεις οὐ μερίζεται. Οὔτε γὰρ οἷόν τε ἦν τὸ ὅλον υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖσθαι καταβεβηκότα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ υἱὸν θεοῦ γεννηθέντα ἐκ γυναικὸς, εἰ δύο φύσεων διαίρεσιν ἐπιδέχεται. Ἀλλὰ τὸ μὲν καταβεβηκὸς ἐξ οὐρανοῦ ἐκαλεῖτο ἂν υἱὸς θεοῦ, καὶ οὐχ υἱὸς ἀνθρώπου· τὸ δὲ γεννηθὲν ἐκ γυναικὸς ἐκαλεῖτο υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ οὐχ υἱὸς θεοῦ· καὶ τοῦτο ἕπεται τῇ

Παυ-

ſtret Dominum, quum ait: *Verbum caro factum eſt*, & Paulus, quum dicit: *Unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia*. Si igitur unus è ſancta Virgine natus vocatur, idemque ipſe eſt, per quem facta ſunt omnia, una natura eſt; quoniam perſonam unam habens in duo non dividitur, quia neque peculiaris natura eſt corpus, neque peculiaris natura Deitas per incarnationem, ſed quemadmodum homo una eſt natura, ita & in ſimilitudinem hominum factus Chriſtus. Quod ſi minimè illud, quod eſt ſecundum unionem unum, agnoſcunt, poſſunt & in multa illum, qui eſt unus, partiri, multaſque dicere naturas; corpus enim multiforme eſt, quum ex oſſibus, & nervis, & venis, & carne, & cute, unguibuſque, & pilis, ſanguineque, & ſpiritu conſtet: quæ revera inter ſe omnia differunt quidem, unam tamen hominis naturam conſtituunt. Quare & Deitatis veritas cum corpore eſt, & in duas naturas minimè dividitur. Neque enim fas eſſet totum illud vocare Filium hominis, qui de Cœlo deſcendit, & Filium Dei, qui natus eſt de muliere, ſi duarum naturarum diviſionem ſuſciperet. Sed quod deſcendit de Cœlo, vocaretur Filius Dei, & non Filius hominis; quod autem natum eſt de muliere, vocaretur Filius hominis, & non Filius Dei. Et hoc diviſioni

Pau-

Παυλιανικῇ διαιρέσει. Ἡμᾶς δὲ αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσιν, ὡς περὶ ἑνὸς τοῦ Κυρίου φρονεῖν κατὰ τὴν ἐξ οὐρανοῦ κατάβασιν, καὶ τὴν ἐκ γυναικὸς ἐπὶ γῆς γέννησιν. Οἱ τοίνυν οὕτω φρονοῦντες μὴ εἰς ὁμοφωνίαν τῶν τὰ ἐναντία φρονούντων ἐκβαινέτωσαν, ἵνα μὴ τῇ διανοίᾳ εὐφημοῦντες τοῖς ῥήμασι * δυσφημῶσιν. Ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς δύο λέγοντας φύσεις, τὴν μὲν μίαν προσκυνεῖν, τὴν δὲ ἑτέραν μὴ προσκυνεῖν, καὶ εἰς μὲν θεϊκὴν βαπτίζεσθαι, εἰς δὲ τὴν ἀνθρωπίνην μὴ βαπτίζεσθαι. Εἰ δὲ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου βαπτιζόμεθα, μίαν ὁμολογοῦμεν φύσιν τῆς ἀπαθοῦς θεότητος, καὶ τῆς παθητικῆς σαρκὸς, ἵνα οὕτως εἰς θεὸν ᾖ τὸ βάπτισμα ἡμῶν, καὶ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου πληρούμενον. Καὶ γὰρ οὐ φοβούμεθα τοὺς συκοφάντας τοὺς διαιροῦντας εἰς δύο πρόσωπα τὸν Κύριον, ἐὰν ἡμῶν τὴν ἕνωσιν πρεσβευόντων τὴν εὐαγγελικὴν, καὶ ἀποστολικὴν, βλασφημῶσιν ἡμᾶς, ὡς τὴν σάρκα λέγοντας ἐξ οὐρανοῦ. οὐδὲ γὰρ, ὅτι λέγομεν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, δυνάμεθα βλασφημεῖσθαι, ὡς τὸν λόγον ἐκ γῆς λέγωμεν, καὶ μὴ ἐξ οὐρανοῦ. Λέγομεν δὲ τὰ ἀμφότερα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ὅλον διὰ τὴν θεότητα, καὶ ἐκ γυναικὸς τὸ ὅλον διὰ τὴν σάρκα, οὐκ εἰδότες διαίρεσιν τοῦ ἑνὸς προσώπου, οὐδὲ ἀποτέμνον-

Paulianæ consentaneum est. Nos verò Divinæ Scripturæ docent, & quum è Cœlo descensum, & quum ex muliere in terra nativitatem audimus, omnia de uno Domino esse intelligenda. Qui igitur ita intelligunt, ac sentiunt, nequaquam transgrediantur ad consentiendum cum iis, qui contraria sentiunt, ne bonâ sententiâ, malis verbis utantur. Qui enim duas dicunt naturas, unam adorent, alteram non adorent, necesse est, & in divinam baptizentur, non autem baptizentur in humanam. Si verò in mortem Domini baptizamur, unam confitemur naturam impassibilis Deitatis, & passibilis carnis, ut sic in Deum, & in mortem Domini Baptisma nostrum conficiatur. Etenim calumniatores non veremur in duas personas Dominum partientes, si nobis unionem Euangelicam & Apostolicam asserentibus, ipsi maledicant, tamquam carnem de Cœlo dicentibus: neque enim, quum Filium Dei de muliere natum dicimus, culpari possumus, quasi Verbum de terra, non autem de Cœlo dicamus. Dicimus autem utrumque; & de Cœlo totum per Deitatem, & de muliere totum per carnem, nescientes divisionem unius ejusdemque personæ, neque disse-

τέμνον- Y 4 can-

* MS. habet διαφημῶσιν.

τέμνοντες τοῦ οὐρανίου τὸ γήϊνον, οὐδὲ τοῦ γηΐνου τὸ οὐράνιον, ἀσεβὴς γὰρ ἡ διατομή. Μὴ οὖν τοῖς διατέμνουσι πρόφασιν διδότωσαν οἱ δύο λέγοντες φύσεις, οὔτε γὰρ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ φύσις ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ, ἐπεὶ μηδὲ ζωοποιὸν καθ' ἑαυτὸ, μηδὲ διατέμνεσθαι δυνάμενον ἀπὸ τοῦ ζωοποιοῦ λόγου, οὔτε ὁ λόγος καθ' ἑαυτὸν εἰς ἰδίαν μερίζεται φύσιν, ἣν ἔχει κατὰ τὸ ἄσαρκον, ἐπειδὴ ἐν σαρκὶ ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄσαρκος ἐπεδήμησε τῷ κόσμῳ, οὔτε τὸ κτιστὸν σῶμα χωρίζει τῆς ἀκτίστου θεότητος, ἵνα χωρίζῃ τις φύσιν κτιστὴν, οὔτε μὴν ὁ ἄκτιστος λόγος ἐπεδήμησε χωρὶς σώματος, ἵνα μερίζῃ τις ἀκτίστου φύσιν. Εἰ δὲ ἓν ἑκάτερόν ἐστι κατὰ τὴν ἕνωσιν, καὶ τὴν σύνοδον, καὶ τὴν σύνθεσιν τὴν ἀνθρωποειδῆ, ἓν καὶ τὸ ὄνομα τῷ συνθέτῳ προσεφαρμόζεται, ἀπὸ μὲν τῆς θεότητος τὸ ἀπαθὲς, ἀπὸ δὲ τοῦ σώματος τὸ παθητόν. Καὶ ὥσπερ ἀκούοντες τοῦ Παύλου τὸν Χριστὸν παθητὸν λέγοντος, οὐ μερικῶς ἠκούσαμεν, οὔτε τὴν θεότητα παθητὴν ἐνομίσαμεν, οὕτως καὶ τὸ κτιστὸν, καὶ δοῦλον, οὔτε μερικῶς λέγεται, οὔτε τὴν θεότητα ποιεῖ κτιστὴν, οὔτε δούλην. καὶ πάλιν τὸ ἄκτιστον οὔτε τὴν σάρκα ἄκτιστον ποιεῖ, οὔτε μερικῶς ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης λέγεται. Ταῦτα δὲ οὕτω φρονοῦντες μενέτωσαν ἐν ἡσυ-

cantes à cœlesti terrenum, aut à terreno cœleste; impia quippe dissectio hæc foret. Nullam igitur dissecantibus caussam præbeant, qui duas dicunt naturas; non enim corpus secundum se ipsum natura est in uno Christo, quia non est vivificum per semetipsum, neque dissecari potest, atque sejungi à vivifico Verbo; neque rursus Verbum secundùm se ipsum in propria natura dividitur, quam habet secundùm id, quod carnis est expers, quoniam in carne Dominus, & non expers carnis in mundo versatus est; neque conditum corpus separat à non condita Deitate, ut separet quis naturam conditam; neque enim increatum Verbum absque corpore peregrinatum est inter nos, ut partiatur quis increati naturam. Quod si unum utrumque est secundum unionem, & conjunctionem, & compositionem humana forma præditam, unum etiam nomen composito convenit, ita ut à Deitate quidem passionum carentia, à corpore verò passibilitas emanet. Et quemadmodum audientes Paulum, qui Christum passibilem dicit, non divisim accipimus, neque tamen Deitatem passibilem existimamus; ita & creatum, & servum neque divisim dicitur, neque Deitatem facit creatam, aut servam. Et rursus Increatum neque carnem increatam facit, neque seorsim in Deitate sola dicitur. Hæc ita sentientes quieti maneant, supervacaneas decli-

ἡσυχίᾳ τὰς περιττὰς ζητήσεις ἐκκλίνοντες, καὶ ῥημάτων ἕνεκα μὴ διαιρῶμεν τὰ δόγματα. Συμπεφώνηται οὖν, καὶ συμφώνως ὡμολόγηται τὸ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου, ἡ θεότης δὲ ἐξ οὐρανοῦ, τὸ σῶμα πέπλασται ἐν κοιλίᾳ, ἡ θεότης ἄκτιστος αἰώνιος, ἵνα ἑνωθέντος τοῦ λόγου τῷ σώματι ἀδιαίρετος μείνῃ ἡ θεότης. Εἰ δὲ τῇ γραφῇ σύνηθες, καὶ τὸ ὅλον θεολογεῖν, καὶ τὸ ὅλον ἀνθρωπολογεῖν, ἑπώμεθα καὶ ἡμεῖς τοῖς θείοις ῥήμασι, καὶ μὴ μερίζωμεν τὰ ἀμέριστα, μήτε τὴν θεότητα διαιροῦντες τοῦ σώματος, ὡς δι' ἀφημίαν, ὅταν τὸ σῶμα πεπλασμένον ἐκ κοιλίας λέγηται, μήτε τὸ σῶμα μερίζοντες τῆς θεότητος, ὡς δι' ὁμολογίαν τῆς παρουσίας, ὅταν ἡ θεότης ἄκτιστος δοξάζεται. Πῶς οὖν οὐ λυπηρὸν τοὺς ταῦτα καλῶς οὕτως ὁμολογοῦντας, ἢ φρονοῦντας, καθὼς καὶ παρέλαβον, διστάζειν πρὸς ἀλλήλους διὰ ῥήματα; ὅταν οἱ μὲν τῷ τοῦ σώματος ὀνόματι χρῶνται ἐπὶ τοῦ λόγου, καθάπερ ὁ Ἰωάννης σάρκα λέγων γεγενῆσθαι τὸν λόγον. οἱ δὲ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα λαμβάνουσιν ἐπὶ τοῦ ὅλου δούλου, ὥσπερ ὁ Παῦλος: λέγω δὲ, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. Προσκυνεῖν ὁμολογεῖ Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα τὸν πατέρα λέγων: ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν. καὶ οὐ χωρίζεται ἡ θεότης. προσκυνεῖται κατὰ τὴν θεότητα, καὶ οὐ χωρίζεται τὸ

declinantes quæstiones, ne vocum caussâ sententiis variemus. Consentimus igitur, & in confesso est, corpus esse de Virgine, Deitatem verò de Cœlo; corpus efformatum in utero, Deitatem verò creationis expertem, ac sempiternam, ut conjuncto Verbo corpori, indivisa maneat Deitas. Quum autem Scripturæ familiare sit & totum vocare Deum, totumque etiam appellare Hominem, sequamur & nos divinas voces, neque indivisa dividamus; neque Deitatem partientes à corpore, perinde quasi tunc melius loquentes, quando corpus effictum dicatur ex utero; neque corpus partientes à Deitate, tamquam per confessionem præsentiæ, quando Deitas increata glorificatur. Quomodo ergo dolendum non est, eos, qui hęc ita rectè confitentur, ac sentiunt, uti etiam à majoribus traditum acceperunt, invicem propter voces discrepare? Quando hi quidem corporis nomine utuntur, quum de Verbo loquuntur, sicuti Joannes carnem dicens factum fuisse Verbum; illi verò Deitatis nomen assumunt, quum de toto servo loquuntur, ut Paulus: *Dico autem, novissimus Adam in spiritum vivificantem*. Secundum Carnem Christus se Patrem adorare fatetur, dicens: *Nos adoramus, quod scimus*. Jo. 4. 23. Et non dividitur Deitas; adoratur secundum Deitatem, & non sejungitur cor-

τὸ σῶμα τῇ τῆς θεότητος προσκυνήσει. οὔτε ἀφιστῶμεν τὸ σῶμα, (οὐδὲ γὰρ δυνατὸν) ὅτε προσκυνοῦμεν τοῦ σώματος τοῦ πεπονθότος, καὶ οὐ χωρίζεται ἡ θεότης, ἥνωται γάρ. ἔδει γὰρ νικηθῆναι τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ νενίκηται. Παραινεῖτε δὲ τοῖς μάτην περὶ ταῦτα διαφερομένοις, καὶ φυλασσέσθω ἡ κατὰ τὸ δόγμα ὁμολογία, μὴ διαιρώμεθα διὰ τὰ ῥήματα. τὸ μὲν γὰρ τοῖς δόγμασι διαφέροντας τοῖς ῥήμασι προσποιεῖσθαι συμφωνεῖν ἀσεβές, τὸ δὲ τοῖς δόγμασι συμφωνοῦντας τοῖς ῥήμασι διαφέρεσθαι μάταιον, καὶ μωρόν. Τοῦτο δὲ συμφωνούμενον ἔχοντες, ὅτι θεὸς ἔνσαρκος ὁ Χριστὸς καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, ὁ αὐτὸς τῇ μορφῇ δοῦλος, καὶ τῇ δυνάμει θεός, μενέτωσαν ἐν ὁμονοίᾳ, καὶ μὴ μάτην διαφερέσθωσαν, μηδὲ εἰς τὴν τῶν αἱρετικῶν λογομαχίαν ἐμπιπτέτωσαν, ἀλλὰ τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἁπλότητα μᾶλλον ζηλωσάτωσαν. ἔρρωσο.

corpus , quum adoramus Deitatem . Neque sejungimus à Deitate corpus (non enim fieri potest) quando illud mortem passum adoramus ; neque separatur Deitas , unita est enim . Siquidem oportebat vinci mortem à Deo , & victa est . Monete autem illos , qui frustra in his quæstionibus à nobis discordant ; & servetur in hoc dogmate consensus , ne diffideamus ob verba . Dogmate enim discrepantes , verbis concordiam simulare impium est ; dogmate autem concordantes , propter voces diffidere , vanum & fatuum videtur . Hoc autem concorditer tenentes , nempe Deum incarnatum Christum atque è Cœlo , atque è terra , esse eumdem , formâ quidem servum , at virtute Deum , maneant in concordia , & frustra ne diffideant , neque in vanam verborum pugnam , qua Hæretici solent uti , incidant ; sed Ecclesiæ simplicitatem potius æmulentur . Vale .

In

In Epiſtolam ſub Julii I. nomine editam

DISQUISITIO IV.

Ad Eruditiſſimum, & *Clariſſimum Virum*

ANTONIUM MARIAM SALVINIUM

Græcæ Linguæ in Florentino Gymnaſio Profeſſorem.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Gennadius, & Centuriatores Epiſtolam hanc Julio I. Rom. Pontifici perperam adſcribunt. Facundus Hermianenſis eamdem ipſi rectiùs abjudicat. Quod & facit cum Evagrio Leontius Byzantinus. Nihil in illa, quod Julium deceat. Apollinaris Hæreticus illius Auctor creditus, cujus ſunt & aliæ quædam Julio affictæ. *Corpori* Chriſti *Animam*, ſive *Mentem* humanam negavit is, quod & facit hujus Epiſtolæ Auctor. Multa in Apollinari à S. Gregorio Nyſſeno damnata, quæ heic itidem traduntur. Hypatius, Anaſtaſius, Eulogius, Ephræmius, & alii S. Julium ab iſta calumnia liberant. Quis fuerit Dionyſius, ad quem data fingitur hæc Epiſtola.

NOn te fugit, Salvini doctiſſime, quantum mihi aliàs gratulatus fueris, quòd ab amœnioribus Artibus ad graviores rurſus me receperim, & præcipuè ad ſacram Eruditionem, cujus ſtudium ut jucunditate nulli alii concedit, ita reliquis utilitate antecedere ſatis conſtat. Gratiſſimum autem accidit mihi, te habere hujuſmodi conſilii mei non ſolùm hortatorem ſolici-

tum,

tum, sed etiam laudatorem benevolum. Nam etsi tu hominibus, qui te intimè non noscunt, videri interdum possis in unis mitioribus literis vim, & curam omnem ingenii tui constrinxisse; illud tamen mihi est exploratum, te ita omnigenæ eruditionis copia valere, ut maximi ponderis, summæque auctoritatis apud me semper futura sint cum præconia, tum hortamenta à te profecta. Atque istud meum de te judicium non solius famæ consensu, sed ipsâ experientiâ meâ sæpe numero confirmatum fuit. Quoties enim te in variis difficultatibus consului, quæ se mihi offerebant in amplissimo eruditionis stadio, talem toties in te rerum copiam, & Græcæ Linguæ, totiusque antiquitatis peritiam inveni, qualem pauci assequantur, & in paucis demirari solemus. Illud solum (& pace tua dixerim) satis probare non potui, quod nimirum ferme tibi uni scire, tibique in sipario canere contentus, non iis, quibus certissimè poteras, Rempublicam literariam affecisti beneficiis. Sed tu maluisti modestiæ tuæ, ac eruditionis conscientia frui, quàm studiorum tuorum fructus his difficillimis evulgare temporibus, quibus quum in fastidiosos, aut maledicos Lectores facilè impingatur, vix aliis, vix sibi placeat Scriptor, honestæ quietis, non turbidæ gloriæ cupidus. Quo in consilio si te sequerer, potiore id etiam, quàm tu, ratione facerem, & ingenii mei fortunæ, viribusque longè minoribus prudentiùs consulerem. Verum mihi jam placuit audaciùs procedere, tuisque potius auscultare adhortationibus, quàm exemplo tuo. Quamobrem quum hæc edere in animum induxerim, quibus pro tua humanitate, & doctrina non unum contulisti beneficium, nihil antiquius habui, quàm aliquem deligere locum, ubi testarer & me gratum, & te omni commendatione dignissimum. Tuo igitur nomini inscriptam volo Disquisitionem istam, qua mihi propositum est, Julii I. Romani Pontificis famam ab Hæreticorum calumniis vindicare. Et hoc quidem in præsentia facilè possumus, quando nobis monumentum illud oblatum est, per quod olim Ecclesiæ Catholicæ, tanti Præsulis ementito nomine, se facturos esse fucum speraverant Eutychiani. Quid enim veritatem clariùs ostendat, quàm ipsam prodere mendacii officinam, ipsumque omnium oculis figmentum objicere? Certè hæc illa est Epistola, quæ dubiam S. Julii fidem apud veteres aliquot fecit, quæque posterioribus etiam seculis negotium facessere visa est, incertis nempe in

eam,

eam, quippe ignotam, prolatis sententiis. Rem igitur cum gratam eruditis, tum S. Pontificis memoriæ utilem præstabimus, si edito famosissimo hoc fœtu per nos fiet, ut de illius falsitate, & de Hæreticorum fraude, omnibus judicare in posterum liceat.

Inter antiquos Scriptores qui primus de hac Epistola mentionem fecerit, Gennadius est in lib. de Scriptor. Eccles. cap. 2. ita scribens: *Julius Urbis Romæ Episcopus scripsit ad Dionysium quemdam de Incarnatione Domini Epistolam unam, quæ illo quidem tempore utilis visa est adversus eos, qui ita duas per incarnationem asserebant in Christo personas, sicut & naturas. Nunc autem perniciosa probatur; fomentum enim est Eutychianæ, & Timotheanæ impietatis*. Gennadii verba libenter adoptarunt, ac retulerunt, Centuriatores Magdeburgenses Cent. IV. cap. X. Quibus hæc alia è vestigio adtexunt: *Adduxisse ex eadem Epistola testimonium de persona Christi videtur Cyrillus Alexandrinus in Apologetico suo hoc modo*. Tum hæc ipsa Epistolæ verba proferunt: *Prædicatur ad completionem fidei, & incarnatus ex Virgine Maria Dei Filius, qui & habitavit in hominibus, non in nomine* (*in homine* scribendum erat) *energiam operans. Hoc enim in Prophetis est, & in Epistolis: Perfectus Deus in carne, & homo perfectus in spiritu, non duo filii; unus quidem germanus filius, qui suscepit hominem: alter verò mortalis homo assumtus est à Deo; sed unus unigenitus in Cœlo, unigenitus super terram*. Tamdem Centuriatores ita sermonem concludunt: *Citat idem testimonium ex Epistola ejus ad Prosdocimum Synodus Chalcedonensis contra Eutychem*.

At neque Centuriatores, neque Gennadius quidquam protulerunt, quod accuratam rei cognitionem sapiat. Et primò animadvertere juvat, Epistolam hanc Gennadio homini Latino re minimè fuisse perspectam, sed solùm de nomine cognitam. Quippe manifesta illius hallucinatio est affirmare, *ipsam olim visam fuisse utilem adversus eos, qui ita duas asserebant in Christo personas, sicut & duas naturas*. Nullum Concilium; nulli Ecclesiæ Catholicæ Patres, hujus Epistolæ testimonio adversus Nestorianos usi umquam fuerant, neque porro postea sunt usi. Inde autem fluxit Gennadii error, quòd Act. 1. Concilii Ephesini citatus fuerit contra Nestorium locus ille ex Epistola Julii I. Papæ, quem Centuriatores nuper adferebant. Nimirum censuit Gennadius, & post

& post ipsum censuere Centuriatores quoque, unam eamdemque fuisse Julii Epistolam, quæ *ad Dionysium* data ferebatur, cum illa quæ in eodem Ephesino Concilio citatur. Verum diversæ planè sunt Epistolæ. Quæ *ad Dionysium*, uti fertur, conscripta fuit, nunc à nobis editur, ibique nihil eorum legitur, quibus Ephesina Synodus est usa. Altera πρὸς Δόκιον, seu Δόκιμον, hoc est, *ad Docium*, seu *Docimum*, quem etiam *Prosdocium* alii appellant, jamdudum intercidit, eademque ab Ephesinis Patribus laudata est. Confudit ergo utramque Epistolam Gennadius; utilem olim fuisse ratus conscriptam *ad Dionysium*, quòd ipsam arbitraretur ab Ephesino Concilio in veræ Fidei confirmationem adhibitam.

Facundus Episcopus Hermianensis altero post Gennadium seculo vivens, hoc est, Justiniani temporibus, nonnulla habet lib. 1. cap. 5. quæ conjecturam nostram firmant, erroremque Gennadii manifestiùs aperiunt. Scribit adversus Eutychianos, eorumque sobolem Acephalos, unam in Christo Naturam statuentes. Ita verò inquit: *Quid autem illos contra hæc evidentissima Patrum testimonia juvare poterit, quod in assertionem vanissimi sui erroris dicunt, Julium Romanum Episcopum nescio ubi rescripsisse, quòd una sit Christi Natura? quum in eadem sancta Synodo Ephesina hoc solum ipsius B. Julii contra Nestorium recitatum fuerit ex Epistola ad Prosdocium, in qua ait: Prædicatur verò ad supplementum fidei & incarnatus ex Maria Virgine* &c. Postquam Facundus locum integrum ex Act. I. Concilii Ephesini retulit supra à Centuriatoribus descriptum, ita pergit dicere: *Non aliud, præter hanc ad Prosdocium Epistolam, ex dictis B. Julii in illa Synodo prolatum est, si qua forsitan alia scripsit, neque ex hac Epistola aliquid amplius. Cur igitur non illud potius, quod de una Christi Natura isti circumferunt tàmquam ab ipso B. Julio scriptum, vel quæque similia, quæ scripsisse autumant alios venerabiles Patres, in Synodo recitata sunt contra Nestorium? Nam ipsa magis ejus dogmati contraria viderentur.* Hinc igitur elucet, nullam aliam Epistolam Julii I. usurpatam adversus Hæreticos Nestorianos olim fuisse, quàm quæ ad Docium, sive ad Prosdocium conscripta fuerat. Quare ex altera ad Dionysium data nihil utilitatis umquam cepere Catholici, ut Gennadius leviter affirmabat. Videtur autem Facundus Græcam Epistolæ illius Inscriptionem πρὸς Δόκιον, *ad Docium*,

pro

pro uno verbo accepisse; tamquam scriptum fuerit πρὸς Προσδόκιον *ad Prosdocium*.

Deinde validissimum argumentum è Facundi verbis ducere incipimus, ad dignoscendam falsitatem, atque figmentum famosæ hujus Epistolæ à nobis editæ. Nam si Epistola hæc ad Dionysium data jam extabat, quum Nestoriana Hæresis tot in Ecclesia turbas excitare cœpit, cur ab illa citanda adversus Nestorium abstinuere Patres Ephesini? Cur deinde Eutyches, & Dioscorus numquam pro se ipsam laudarunt, numquam ejus testimonio suam confirmavere sententiam? Certè Julii Romani Pontificis auctoritas maximum attulisset pondus Eutychianæ opinioni. Neque tanti Pontificis opus Græcè vulgatum latitare adeo poterat, ut omnium oculos fugeret, quum satis liqueat, ejus generis monumenta per Ecclesias, perque eruditorum manus vix edita consuevisse ferri. Aut ergo post Synodos Ephesinam, atque Chalcedonensem, conficta fuit, Julioque supposita Epistola illa, ideoque ante Synodos illas minimè extabat; aut si extabat, nemo hactenus noverat, crediderat ve, Julium ipsius Auctorem fuisse. Propterea hæc meritò Facundus addit: *Quid enim jam controversiæ remansisset, quod una esset illius Dei-Hominis subsistentia, sive persona, si probarentur Patres, quod etiam unam prædicaverint ejus esse naturam? Igitur, ut omnis auferatur quæstio, si non postea Epistola illa (*Hoc est quæ ad Dionysium scripta circumferebatur*) confecta est (* fortasse legendum *conficta est) aut B. Julii eam non esse, sicut magis credendum Synodus judicavit, aut etiam, etsi ejus esse credidit, quod ego non dico, ut aliam magis (* hoc est, quæ ad Prosdocium, seu Docium conscripta fuit*) quàm ipsam ejusdem S. Julii contra Nestorium proferret, non ex eo quod incautè dictum est, contrarium errorem judicavit esse vincendum.*

Verum ne hanc quidem ultimam suspicionis umbram admisisset Facundus; imo constanter negasset Julium I. ejus Epistolæ artificem, si quæ à Græcis Scriptoribus hac in re oculatioribus nos edocti sumus, ipse etiam novisset. Hos igitur audire juvat; eorum autem non testimonio solùm, sed etiam rationibus constabit, suppositam Julio ab Hæreticis famosam hanc Epistolam fuisse. Evagrius Scholasticus, à quo Historiam habemus, & Leontius Byzantinus, à quo Librum de Sectis, Scriptores multis nominibus commendati, ipsoque Seculo Christi sexto, quo Facundus

Her-

Hermianenfis floruit, & ipfi florentes, huc advocandi funt. Primus ille de Neftorianis Hæreticis agens lib. 1. cap. 31. inquit: *Sanctorum Patrum Libros fæpe depravarunt, multofque Apollinaris Libros Athanafio, Gregorio Thaumaturgo, & Julio, infcriptionibus commutatis attribuerunt, quibus quidem Libris plurimos in fuum impium errorem induxerunt*. Non eft mihi ad manus Evagrii Hiftoria, fed illam ex Baronii fide produco ipfam citantis ad Annum Chrifti 352. n.5. Nequeo tamen non mirari, quei Neftoriani impofturæ hujus dicantur Auctores. Certo certius eft, eam, quam nunc proferimus, Epiftolam Eutychianis ita fcatere erroribus, ut Neftorianis oppofitam omnino fententiam referat (quod & Gennadius monuit) atque architectum planè fapiat Eutychianum. Quei rogo utraque adverfantium Hæreticorum cohors uni atque eidem Romano Pontifici tribuere, ac fupponere potuit contraria hæc perverfarum opinionum monftra. Evagrius proinde fortè hallucinatus eft; five, ut ratione potiori dicam, Evagrii locus attentiùs confiderandus fuit Cardinali Baronio. At infra de hac ipfa re fermo recurret. Interim fatis eft cognoviffe, Apollinaris Hæretici Libros Julio fuiffe ab Hæreticis per dolum fuppofitos.

Accedat nunc Leontius Byzantinus, quo nemo luculentiùs in hujufmodi quæftione verfatus eft. Actione 8. de Sectis pag. 526. Eutychianæ Hærefis fundamenta convellit. Ejus autem funt verba hæc è Græco translata: *Adferunt* (Eutychiani) *aliud quoque dictum, velut à B. Julio profectum, quod exftat in Epiftola fcripta ad Dionyfium Corinthi Epifcopum, cujus initium eft* [Miror de quibufdam audiens &c.] *Eftque dictum hujufmodi* [Neceffe eft eos, quum duas naturas dicunt, unam adorare, alteram non adorare; ac in divinam quidem baptizari, & in humanam non baptizari.] *Aliaque plura iftac Epiftola continet*. En aliquot Epiftolæ hujus verba, quæ quum in exemplari nunc à nobis edito pariter legantur, Ambrofiani Codicis fidem confirmant. Porro videamus, quomodo fe ab ifta difficultate Leontius expediat. *Sed nos*, profequitur ille, *pluribus argumentis convincimus, illam Epiftolam non effe B. illius Julii, fed Apollinaris. Primùm ex eo quod fi quis eam fubtiliter confideret, nihil Juliano dignum nomine habeat. Quin & feptem illæ Epiftolæ, quas ejus effe dicunt, Apollinaris funt. Deinde quòd in eadem Epiftola Corporis mentione facta, nufquam id mente præditum, vel animatum dixerit. Erat autem in more Patribus il-*

lius seculi ; ut sicubi Corporis mentionem facerent , id ipsum mente preditum , animatumque dicerent : quod quidem usque adeo verum est, ut reformidantibus eis hoc crimen , ideoque deinceps illas voces , Mente preditum , & Animatum , adjicientibus , nulli posteriorum libri reperiantur , qui hanc veterum appendicem non habeant. Praterea de hoc quoque non B. Julii , sed Apollinaris esse redarguitur , quod Nyssenus ille Gregorius in opere contra Apollinarem apertè multa recitet , qua hac Epistola continentur , eaque ceu prava refutet. Potest & aliunde convinci , quòd B. Julii non sit ; ajunt enim Actis Synodi Ephesina sub B. Cyrillo insertam: quod quidem apertè mentiuntur. Nam nihil ibi in textu tale reperitur , sed alia quadam inserta est Epistola velut à Julio scripta ; nec ipsa Julii , sed Timothei , quemadmodum ex multis exemplaribus intelligi potest . Enimverò quum nihil nobis illa adversetur , quod eam Julii dicunt , flocci scilicet faciendum.

Hactenus Leontius accuratissimi profectò Critici nomen promeritus, quo auctore discimus, Apollinari Epistolam hanc esse reipsa tribuendam. Antequam verò progrediamur , animadvertere opus est , Baronium hæc itidem Leontii documenta produxisse. Relatis autem iis Epistolæ verbis, *Necesse est eos, quum duas naturas dicunt, unam adorare, alteram non adorare* &c. mirari se ait, cur Gennadius appellare potuerit utilem Epistolam hanc, adeo immanes, manifestasque blasphemias complectentem , *quibus Nestoriana Haresis confirmaretur*. Ita amplissimus Annalium parens; sed aliter loquuturus , si quod in posterum fas erit , Epistolæ ipsius subdititiæ textum legere & ipse potuisset . His verbis, quæ nunc quoque in exemplari à nobis evulgato occurrunt, non Nestoriana Hæresis confirmatur, sed quidem Eutychiana; quippe ab Epistolæ Auctore afferuntur tamquam necessarium , & ut ipse significat, absurdissimum Nestorianæ sententiæ consectarium , Tantum abest, ut ille cum Nestorio sentiat duas in Christo divisas naturas , quarum una adoranda sit, altera verò nequaquam , ut potius utramque simul permisceat , atque confundat , unâque tantum adoratione colendam affirmet, Eutychianis in hoc omnino concors atque consentiens.

Sequamur nunc Leontium κατὰ πόδα , illiusque rationes, atque argumenta sigillatim percurramus, quibus facilè palam fiet, qui verus fuerit Epistolæ hujus faber . Inquit is, non à Julio Primo

 Roma-

Romano Pontifice, sed ab Apollinari Hæresiarcha illam fuisse conscriptam. His autem rationibus sententiam suam confirmat. Prima est, nihil ibi occurrere *Juliano nomine dignum*; hoc est, nihil gravitatis, eloquentiæ, sapientiæ, aut puræ veterisque doctrinæ, quod Julium Apostolicæ Sedis Antistitem deceret, in eo monumento contineri. Et revera quum nihil antiquius Romanis Episcopis, totius Ecclesiæ Magistris, fuerit, quàm vetustissima Christi dogmata semper tradere, atque tueri; heic autem reperiantur tot novæ, temporibusque Julii inauditæ doctrinæ semina: quis seculo Christi quincto, quando Eutychetis caussa fervebat, Julium tam facilè debuit, potuitque credere perniciosæ illius Epistolæ, atque novitatis Auctorem? Jam antea reclamassent cum Occidentales, tum Orientales Episcopi, si tale quippiam seculo Christi quarto Julius tradidisset. Potuit quidem Apollinaris clam desipere, & furtivis literulis inter suos asseclas quidquid lubebat effutire, atque confingere. Non poterat Romanus Episcopus, Ecclesiæ totius caput, sese abscondere, conscriptâ præsertim Epistolâ ad celebrem Græciæ Episcopum, & palam evulgatâ. Supersunt adhuc germanæ duæ Julii Epistolæ à S. Athanasio descriptæ (nihil enim moror Isidori Mercatoris pseudepistolas) in quibus diversam planè & styli, & doctrinæ, & prudentiæ faciem intueare. Addit Anonymus Scriptor, à quo Collectionem habemus contra Severianos §. 6. Inscriptionem hujus ipsius Epistolæ consentaneam non fuisse Romanorum Pontificum consuetudini. Qua de re judicium ferre nobis in præsentia non licet, quando Inscriptione caret exemplar nunc à nobis editum.

Alterum Leontii argumentum est, non hanc tantummodo Epistolam, sed & alias septem Julio fuisse suppositas, quæ tamen Apollinaris revera forent. En Eutychianorum artes, & doli. Quid igitur mirum, si productâ in medium ab Eutychianis Epistolâ *ad Dionysium* datâ, fraus ibi quoque nullo negotio deprehensa fuit? Difficile nimis erat, tanto Pontifici, qui superiore dumtaxat seculo vivere desierat, tot Epistolas affingere, & diu criticis, doctisque imponere hominibus. Tunc argumentum, stylus, caussa scribendi, homines, ad quos datæ fingebantur eæ Literæ, quarum nunc nullum exstat vestigium, & mille alia, in re, ut ita dicam, recenti statim succurrebant, quæ ipsas falsitatis redarguerent, & Apollinari vero ipsarum parenti restituerent. Una proinde alteram accu-

accusabat; omnesque simul fortissimo argumento erant, non Julio, sed Apollinari, tribuendam esse istam quoque *ad Dionysium* conscriptam.

Tertiò rectissimè Leontius animadvertit, in tota hac Epistola Christi quidem *Corpus* memorari, sed *Mentem*, *Animamque* eidem *Corpori* nusquam tribui. Nihil profectò Apollinari detrahere personam apertiùs potuit, quàm hic affectatus loquendi modus. Constat, ex Apollinaris erroribus præcipuum illum fuisse, quem S. Leo Magnus in Decretali 23. Catholicorum sententiâ oppositâ rejicit. *Non Deum tantùm dicimus Christum &c. nec ita hominem, ut aliquid ei desit, quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive Animam, sive Mentem rationalem* &c. Hinc S. Augustinus in Lib. de Hæres. cap. 55. *Apollinaristas*, inquit, *Apollinaris instituit, qui de Anima Christi à Catholica dissenserunt, dicentes, sicut Ariani, Deum Christum carnem sine Anima suscepisse. In quæstione testimoniis Euangelicis victi, Mentem, qua rationalis est anima hominis, non fuisse in Anima Christi, sed pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dicunt*. Ita se habebat falsa Apollinaris sententia, quam proinde quum non obscurè Epistola Julio adscripta referat, ac inspiret, intelligere continuò possumus, eam Apollinari esse tribuendam. Certè ibi nusquam legas de Christo homine aliud prædicari, quàm σῶμα, aut σάρκα, hoc est, *Corpus*, aut *Carnem*. *Anima* autem, sive *Mentis* humanæ à Verbo susceptæ nulla mentio. Quamobrem Christi *Corpus*, si rectè hæc perpendas, obtruditur nobis tamquam ἄψυχον, καὶ ἀναίσθητον, καὶ ἀνόητον, idest, *inanimum, & sensus, ac mentis expers*: quod commentum in Apollinari damnavit An. Ch. 362. Alexandrina Synodus ab Athanasio, aliisque Catholicis Episcopis celebrata.

Vide verò, quàm sine tergiversatione eadem hæc abominanda sententia ab istius Epistolæ Auctore insinuetur. Οὔτε γὰρ, inquit, τὸ σῶμα καθ᾽ ἑαυτὸ φύσις ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ, ἐπεὶ μηδὲ ζωοποιὸν καθ᾽ ἑαυτὸ, μηδὲ διατέμνεσθαι δυνάμενον ἀπὸ τοῦ ζωοποιοῦ λόγου. Hoc est: *Non enim Corpus secundùm se ipsum natura est in uno Christo, quia non est vivificum per semetipsum, neque dissecari potest, atque sejungi à vivifico Verbo*. En Corpus Christi per se minimè vivificum, idest vitâ, ac Animâ, vitæque actionibus per se carens. At undenam (petere quis potuit ab Apollinari) vitam, ejusque munia Servator habuit, quatenus homo? A vivifico Ver-

 bo,

bo, respondebat Hæreticus, id habuit Christi Caro; quippe quòd humanæ Animæ, Mentisque vices in Christo suppleret, atque impleret divinitas ipsa. Concinunt ista cum iis, quæ laudatus Leo Magnus de Apollinari eodem scribit Homil. 4. de Nativ. *Apollinaris*, inquit ille, *fidei soliditate privatus*, *Filium Dei ita veram humanæ Carnis credidit suscepisse naturam*, *ut in illa Carne diceret Animam non fuisse*, *quia vicem ejus expleverit ipsa divinitas*.

Quæ quum ita sint, & impiam hanc, atque ab Euangelica veritate absonam opinionem soli Ariani, Apollinaristæ, atque Eutychiani venditarint: quis dubitare amplius possit, quin Epistolæ à nobis editæ Auctor fuerit Apollinaris, aut alius quisquam de grege illius? Quandonam Catholici Patres, ac præcipuè Romanæ Sedis Antistites in ea fuere sententia? Imo quis eam abominatus non fuit? quis non oppugnavit non crescentem dicam, sed vix natam, atque auditam? Nemo autem est, qui Julium I. Pontificem Maximum vel suspicatus fuerit consensisse umquam cum Arianis, aut cum æquali eorum temporum Apollinari. Arianorum potiùs ipse Julius perpetuus fuit malleus, ac hostis, adeo ut mirari possis Eutychianorum impudentiam, atque imprudentiam, virum hunc deligentium, cui affingerent adulterinam hujusmodi Epistolam, illius ingenio, doctrinæ, & moribus tam conformem, quam Æthiopi candor. Fieri igitur non potest, ut Julius toties de Christo homine loqueretur, ejusque *Carnem*, seu *Corpus* nominaret, quin & ipsum *Mente præditum*, ac *Animatum*, sive ἔννουν, καὶ ἐμψυχώμενον diceret, aut aliquid saltem apponeret, quo doceremur, non ex sola nuda Carne constare humanam Christi Naturam: quod tamen hujus Epistolæ Auctor satis apertè affirmare contra Catholicam veritatem non erubescit.

Quartò, inquit Leontius, hinc etiam dignosci potest, non Julio, sed Apollinari Hæretico, tribuendam esse Epistolam istam, quòd Gregorius Nyssenus in Opere contra Apollinarem recitet multa, eaque ceu prava refutet, quæ hac eâdem Epistolâ continentur. Forte fortuna eximium istud Nysseni opus, diu deperditum, diuque ab eruditis desideratum, ante paucos annos è Vaticano Codice descriptum evulgavit C. V. Laurentius Alexander Zacagnius Vaticanæ Bibliothecæ Præfectus, cujus beneficio cuicumque in posterùm conferre licebit cum Apollinaris fragmentis à Nysseno refutatis Epistolam istam. Nos interim id experiamur

quam

quam brevissimè. De Apollinari hæc habet Nyssenus §. 35. Ἡμᾶς, φησὶ, δύο πρόσωπα λέγειν τὸν Θεὸν, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ προσληφθέντα ἄνθρωπον. αὐτὸν δέ, φησι, μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ φάσκειν τὸν σαρκωθέντα, καὶ ὄντα οὐχ ἕτερον παρὰ τὸν ἀσώματον, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέρας ἐν σαρκὶ ζωῆς. Quæ ita vertit laudatus Zacagnius: *Duas personas Deum, & à Deo susceptum hominem, nos (idest Catholicos) dicere ille asserit, se verò haud ita prorsus sentire; quin imo dicere incarnatum fuisse Christum, eumque non esse ab incorporeo diversum, sed unum eumdemque ad similitudinem nostræ, quam in carne vivimus, vitæ.* His utique paria, imo eadem habet Epistolæ nuper à nobis vulgatæ Auctor, quorum concentum unum eumdemque Apollinarem utrobique indicat. Inquit iste se minimè vereri τοὺς συκοφάντας τοὺς διαιροῦντας εἰς δύο πρόσωπα τὸν Κύριον; idest, *Calumniatores in duas personas Christum Dominum partientes*: quo nomine Catholicos & heic significari vides. Nempe censebat bonus Apollinaris, ideo Catholicos duas in Christo ponere Personas, quòd duas ponerent non confusas in ipso Naturas. Falsum id profectò; nam duas quidem in uno Christo Naturas agnoscebat Ecclesia Catholica, sed unam tantùm Personam. Hæreticus contra tam longè à Catholicorum semita exorbitabat, ut non tantummodo Personam unam, sed unam etiam Naturam in Christo Domino nostro fateretur: quod ante ipsum nemo Theologorum rectè sapientium dixerat.

In verbis supra ex Nysseno descriptis legitur falsa hæc Apollinaris sententia, ubi *corporeum* Christi ab *incorporeo* non distinguitur. Sed apertiùs eadem traditur à Nysseno §. 13. quum de Apollinari dicit: μίαν ἐποίησε τοῦ Θεοῦ τε καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν; hoc est, *Unam Dei & hominis Naturam constituit*. Eulogius quoque Alexandrinus Patriarcha apud Photium Cod. 230. hæc Apollinaris verba refert ex Libro de Incarnatione, ubi Hæreticus ita exclamat: Ὢ καινὴ κτίσις, καὶ μίξις θεσπεσία! Θεὸς, καὶ σὰρξ μίαν ἀπετέλεσαν φύσιν. Idest, *O novam creaturam, & divinam mixtionem! Deus, & Caro unam effecere Naturam*. Apollinaris ergo jam sibi finxerat, adeo humanam Naturam cum divina in Christo fuisse permixtam, atque confusam, ut nullum amplius inter eas discrimen intercederet, quasi è duabus Naturis simul permixtis una tertia consurgeret. Hæc eadem sententia fuit Auctori Epistolæ nunc editæ. Apertissimè is *duas Naturas*, sive δύο

 φύσεις

φύσεις, in Christo negat, speciosâ illâ ratione ductus, quòd *unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*, ab Apostolo dicatur. Pergit autem ita argumentari tenebrio ille: Εἰ γοῦν εἷς ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου τεχθεὶς ὠνόμασται, καὶ αὐτός ἐστι, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, μία φύσις ἐστὶν, ἐπειδὴ πρόσωπον ἓν ἔχων εἰς δύο οὐ διαιρεῖται. Idest, *Si unus igitur è sancta Virgine natus appellatur, idemque ipse est, per quem facta sunt omnia, una Natura est; etenim Personam unam habens in duo non dividitur.* Habes heic non solùm in Christo Personam unam, quod Orthodoxi quoque dicebant, sed unam etiam Naturam, quæ falsa opinio Apollinari Eutychianorum, ut ita dicam, parenti maximè placuit, quamquam nova, & veterum auctoritate prorsus destituta.

Ex Antirrhetici verbis supra descriptis didicimus etiam, Apollinarem dixisse, unum eumdemque esse Christum *ad similitudinem nostræ, quam in carne vivimus, vitæ.* Idem porro palam edicit Epistolæ nostræ Auctor. Ὥσπερ, ait, ἄνθρωπος μία φύσις, οὕτω καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος Χριστός. *Quemadmodum Homo una est Natura, ita & in similitudinem hominum factus Christus.* Diffiteri non possum, quin & quidam è SS. Patribus hujusmodi exemplo fuerint usi, ut unam in Christo Personam ex unitione duarum Naturarum manantem ostenderent. Vide Rusticum Diaconum in Bibliotheca Patrum, Leontium, Theorianum, & alios. Vide & Symbolum S. Athanasio attributum. At nemo ex iis illuc etiam deferri se passus est, ut ex animæ & corporis in uno homine conjunctione probaret, unam quoque exsurgere, & resultare in Christo Naturam. Primus Apollinaris hujusmodi similitudine abuti cœpit; ideoque & istud opportunè cadit, quo Epistolam hanc ipsi, & non Julio I. doctrinæ Orthodoxæ propugnatori, adscribendam esse intelligamus. Proinde videas, Nyssenum in Antirrhetico adversus exemplum hoc ex humana Natura desumtum, quo Apollinaris suam confirmabat sententiam, pugnare variis argumentis. Quod tamen absurdiorem constituebat Apollinaris opinionem, illud erat, nimirum ex Carne tantùm humana, & ex Deo, qui loco Mentis, aut Animæ esset, Christum coaluisse, uti ex anima, & corpore Natura hominis coalescit. At quomodo, ajebat Nyssenus, *in similitudinem hominis* Christus factus est, qui aliud quid ab homine diversum est, & à nostra prorsus Natura discrepat? Nam si ex anima, & corpore homo con-

constat; & Anima in homine, quem ipse confinxit, non reperitur: quomodo in Christo illud simile homini esse poterit, quod à nostra Natura alienum est? Neque verò alium suæ commentationi titulum Apollinaris indiderat, quàm ἀπόδειξις περὶ τῆς θείας σαρκώσεως τῆς καθ' ὁμοίωσιν ἀνθρώπου. Hoc est, *demonstratio divinæ Incarnationis ad similitudinem hominis*. Quæ profectò quum satis apertè congruant cum iis, quæ ab Auctore Epistolæ enarrantur, unum etiam eumdemque Apollinarem utrobique produnt.

Progrediamur. Alterum Apollinaris commentum refellit Nyssenus in opere laudato. Censebat insanus Hæresiarcha, non in plenitudine temporum humanam carnem à Verbo Dei fuisse assumtam, sed ante secula id factum; quare hominem, qui apparuit in tempore, antea præexstitisse, quàm manifestaretur, scriptitabat. Vide §. 13. Antirrhetici, & Nazianzenum in Orat. 46. quæ est contra Appollinarem. Consequens proinde erat, ut & diceret, Christum, quatenus etiam est hominis Filius, è Cœlo descendisse. Atque ita sanè, teste Nysseno, Apollinaris palam sentiebat, uti videre est §. *6*. Qua opinione constituta, hoc ille deinde inferebat: εἰ δὲ καὶ ἐξ οὐρανοῦ υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ ἐκ γυναικὸς υἱὸς Θεοῦ, πῶς οὐχ ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος; Idest, *Si autem & è Cœlo Filius hominis, & ex muliere Filius Dei, quomodo non idem Deus, & homo censetur?* Non aliter sentire videtur Epistolæ ad Dionysium datæ Scriptor. Primò enim ait: si duarum Naturarum divisio in Christo admitteretur, nefas esset, *unum totum vocare Filium hominis, qui de Cœlo descendit, & Filium Dei, qui de muliere natus est*. Οὔτε γὰρ οἷόν τε ἦν τὸ ὅλον υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖσθαι καταβεβηκότα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ υἱὸν Θεοῦ γεννηθέντα ἐκ γυναικός. Tum heic, tum illic Christus, quatenus hominis Filius, è Cœlo esse dicitur, uti etiam, quatenus Filius Dei, è muliere dicitur esse. Pergit Epistolæ Auctor effutire, ideo duarum Naturarum divisionem in Christo repugnare, quia quod descendit de Cœlo, vocaretur Filius Dei, & non Filius hominis: quod autem natum est de muliere, vocaretur Filius hominis, & non Filius Dei: quæ sententia, si huic inepto Sophistæ crederemus, Hæresi Pauli Samosateni consentanea foret. Hinc ait subinde: Ἡμᾶς δὲ αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσιν, ὡς περὶ ἑνὸς τοῦ Κυρίου φρονεῖν κατὰ τὴν ἐξ οὐρανοῦ κατάβασιν, καὶ τὴν ἐκ γυναικὸς ἐπὶ γῆς γένεσιν. Hoc est: *Nos verò divinæ Scripturæ docent, & quum ejus è*

Cœlo descensum, & quum ex muliere in terra nativitatem audimus, omnia de uno Domino esse intelligenda. Infra verò alia in hanc rem addit, inquiens, se nihil morari calumniatores in duas Personas Christum partientes (idest Catholicos, quibus ille hujusmodi sententiam affingebat, uti supra vidimus) quòd sibi maledicerent tamquam affirmanti *τὴν σάρκα ἐξ οὐρανοῦ Carnem de Cœlo*: quam dicendi formam à se non amolitur, neque rejicit personatus iste Hæresiarcha. Tum pergit scribere: *Dicimus enim utrumque, & de Cœlo totum per Deitatem, & de muliere totum per Carnem, nescientes divisionem unius ejusdemque Personæ, neque dissecantes à cœlesti terrenum, aut à terreno cœleste; impia quippe dissectio hæc foret*.

Quæ quidem luce non indigent majori. Sed infra occurrunt alia, quibus opinio constituta prorsus turbatur; inquit enim Epistolæ Auctor: *Συμπεφώνηται οὖν, καὶ συμφώνως ὡμολόγηται τὸ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου, ἡ θεότης ἐξ οὐρανοῦ: τὸ σῶμα πέπλασται ἐν κοιλίᾳ, ἡ θεότης ἄκτιστος αἰώνιος. Concorditer ergo dicitur, & concorditer in confesso est, Corpus esse de Virgine, Deitatem de Cœlo; Corpus efformatum in utero, Deitatem creationis expertem, ac sempiternam*. Quibus verbis fateri Auctor iste videtur Christi Carnem de Virgine sumtam, quum tamen supra significarit ipsam de Cœlo esse, ac de Cœlo dici. Primò dicimus, Apollinarem dissona, & repugnantia adferre potuisse: quod cum ceterorum fere omnium à Veritate deflectentium est, tum præcipuè de Apollinari dici posse Nyssenus non uno in loco ostendit. Deinde suspicamur, ipsum Hæreticum non ex animo sensisse, neque propriè affirmare voluisse, Corpus à Christo de Cœlo assumtum, antequam Gabriel Virginem divini consilii certiorem fecerit; sed ideo solùm Carnem de Cœlo dixisse, quia secundum ejus opinionem quidquid de Christo uti Verbo Dei pronunciatur, æquè de Christo uti Homine pronunciandum illi videbatur. Certè §. 51. Antirrhetici idem Apollinaris de Verbo Dei hæc habet: *ὅτε σὰρξ ἐγένετο, τότε αὐτὸν ἐν ἡμῖν ἐσκηνωκέναι*. Hoc est: *Tunc factum fuisse Carnem, quum habitavit in nobis*. Quibus verbis indicat, se minimè credere, *humanitatem Verbi ad nos è Cœlo descendisse*, ut ipse Nyssenus animadvertit, quamquam supra aliud palam docuisse, atque scripsisse Hæreticus videretur. Eatenus igitur dicebat Apollinaris Christi Carnem è Cœlo esse, quatenus in eam opinio-

nem

nem concesserat, dividendam, atque distinguendam in Christo humanam Naturam à divina non esse, ac proinde ita omnia de uno Christo esse prædicanda, ut totus etiam de Cœlo descendisse rectè diceretur. Quare intelligere possumus, ne heic quidem dissentire ab Apollinari Auctorem Epistolæ nostræ.

Cęterum supra vidimus alium capitalem Apollinaris errorem in eo situm, ut affirmaret, Christum Animâ, aut Mente humana caruisse. Illum propterea Nyssenus redarguit §. 35. Antirrhetici. Non aliter sensisse personatum Epistolæ hujus Auctorem, pariter ostendimus. Ergo eumdem utrobique Scriptorem deprehendas. Accedit, quòd Apollinaris in suorum somniorum præsidium abutitur verbis iis Apostoli 1. Cor. 15. *Novissimus Adam in spiritum vivificantem*, ut constat ex §. 10. & sequ. Antirrhetici. Iisdem noster quoque abutitur, uti videre est in Epistola edita. Itaque tamdem intelligas miram intercedere opinionum concordiam inter Apollinarem à Nysseno confutatum, & hujus Epistolæ Auctorem, ut meritò eumdem esse cum Apollinari censuerit Leontius. Et sanè quis Julium Romanum Pontificem, umquam dixit, aut audivit absurdissima hujusmodi dogmata tradentem, quæ statim ac emersere ex Apollinaris ore & calamo, refutata novimus? Fieri non potuit, ut Apostolicæ Sedis Antistes sine magno Christianorum scandalo, atque clamore talia palam traderet.

Tamdem Leontius Eutychianos, sive Acephalos, falsi arguit, quòd locum ex Epistola ista dicant productum, atque laudatum à Patribus Ephesini Concilii. Aliam Epistolam in ejus Synodi Actibus citatam ait, atque ab ea diversam, quæ ad Dionysium conscripta fertur. Imo & alteram illam non Julii esse addit, sed quidem Timothei Hæretici Apollinaristæ, uti exemplaria multa ejus rei fidem faciebant. Quod est ad calumniam istam ex Actis Ephesini Concilii petitam, vidimus supra, quid etiam Facundus Hermianensis scriptum reliquerit. Sed Leontius subinde inquiens, *enimvero quum nihil nobis illa adversetur, quod eam Julii dicunt, flocci faciendum est*: rectè fecit, qui non sibi, atque exemplaribus tantùm credidit, ut penitus abjudicaret Julio laudatam ejus Epistolam ad Docium. Nam præterquamquod nihil illa continebat ex ipsius Leontii confessione, quod Julio Romano Pontifice, & Catholicorum principe indignum foret, Ephræmius Patriarcha Antiochenus lib. 3. de sacris Legibus apud Photium Cod. 229.

ipsam

ipsam Julio sine dubitatione tribuit, & ex eâdem verba etiam nonnulla delibat. Plura itidem ex illa, tamquam ex germano Julii fœtu, profert Anastasius Presbyter in Eclog. τῶν χρήσεων περὶ τῆς θείας θεολογίας cap. 38. nisi quod Acacium pro Docio habet, scribens: Ἰουλίου ἐπισκόπου ῥώμης ἐκ τῆς πρὸς Ἀκάκιον ἐπιστολῆς: *Julii Episcopi Romæ ex Epistola ad Acacium*. Fateor tamen dubitari meritò posse, an eadem sit Epistola ab Anastasio citata cum superiori ad Docium scripta, quum una ex iis esse possit, quas adulterinas, & Julio perperam tributas, supra Leontius affirmabat.

Atque hactenus multa attulimus, quæ vel pertinacibus ingeniis persuadere possunt, datam olim ad Dionysium Epistolam, & sub Julii Romani Pontificis nomine ab Hæreticis evulgatam, uni Apollinari esse restituendam, sicuti legitimo illius parenti. Nunc addimus, Justiniani temporibus tam certos de ea suppositione fuisse Catholicos, tamque robustis pro Julii fama tuenda illos militasse argumentis, ut omnem ea de re se sustulisse dubitandi rationem palam profiterentur. Hypatius Episcopus Ephesinus in Collatione cum Acephalis habita Constantinopoli, Sirmondo V. C. teste, ajebat: *Beati Julii famosam illam Epistolam manifestè Apollinaris ostendimus fuisse, scriptam ad Dionysium*. Paria affirmabat laudatus Anastasius Presbyter in Eclog. χρήσεων. Sed & S. Eulogius Patriarcha Alexandrinus, qui eodem, quo Justinianus, & Leontius, seculo floruit, idem testatur apud Photium Cod. 230. ita scribens: Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἡ χρῆσις, ἣν ἡ αἵρεσις προκομίζει ἐκ τῆς πρὸς Διονύσιον ἐπιστολῆς τοῦ Ἰουλίου ῥώμης, ἀναμφίβολον μὲν οὐκ ἔχει τὸ γνήσιον. Hoc est: *Sed enim testimonium, quod Hæresis adfert ex Epistola Julii Romani ad Dionysium, haud dubiè non est genuinum*. Cujus rei argumentum illud Eulogius memorat, quod supra innuimus, nempe S. Cyrillum in Synodo Ephesina quemdam quidem adhibuisse locum ex Epistola Julii ad Docium, at alterius Epistolæ ad Dionysium datæ, quamquam adversus Nestorianos disertissimè pugnantis, nullam fecisse mentionem, non alia sanè de caussa, quam quòd aut censeret, aut compertum haberet, germanum Julii fœtum istam non esse. Testis est idem Eulogius, Eutychianos citasse pro adstruenda una in Christo Natura, non solùm Epistolam nunc à nobis editam sub Julii nomine, sed & alia, quæ Athanasio, & Gregorio Thaumaturgo adscribebant. At eorum

rum commenta Eulogius explodit, contendens, numquam sanctissimos illos Patres talia literis mandasse, sed Auctorem quidem eorum fuisse Apollinarem, Eutychetis autem, ac Severi sectatores fraude satis aperta deinde ea supposuisse celeberrimis illis Ecclesiæ Catholicæ Episcopis. Eadem, ut supra animadvertimus, & Leontius, & Evagrius tradidere. Quamobrem meritò arbitrari jam cogimur, tunc parum circumspectè Baronium scripsisse, quando à Nestorianis cuncta hujusmodi figmenta prodiisse dixit, quæ certè non Nestorii, sed Eutychetis patrocinabantur errori.

Porro dolendum est, jamdiu excidisse Opera Ephræmii Antiocheni supra à nobis laudati, qui & ipse vixit seculo Christi sexto. Inde enim nullo fortasse negotio constare posset, quantum ab Apollinaris, & Eutychetis opinionibus abesset Julii nostri doctrina. Quandoquidem tamen ejus Libros accuratè non solùm recensuit, sed etiam multis expressit Photius in Biblioth. Cod. 228., & 229. delibare juvat inde nonnulla. In Epistola ad Zenobium Scholasticum Emissenum, testante Photio, ostendit Ephræmius, consensisse S. Leonem Magnum cum reliquis Patribus in confitenda gemina in uno Christo Natura, non divisâ, neque confusâ. Tum demonstrat, S. Cyrilli dogmata, in ea potissimum quæstione, prorsus convenire cum ejusdem *S. Leonis*, *& Gregorii Nysseni*, *& Julii Romani sententia*, & esse κατὰ πάντα συμφωνοῦντα, *in omnibus consona*. Idem Ephræmius in Orat. ad Domnum, & Joannem, ut probet, Christum verum Deum nostrum, neque divinitatis, neque humanitatis proprietates divisisse (quod Nestoriani sentiebant) sed per *unitionem*, sive *unionem*, ἕνωσιν tam divina, quàm humana sine confusione in se conjunxisse, τοὺς θεοφόρους ἡμῶν πατέρας παράγει μάρτυρας, Ἰούλιον τὸν Ἐπίσκοπον Ῥώμης ἐκ τῶν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἑνώσεως τοῦ σώματος πρὸς τὴν θεότητα; hoc est, *divinos Patres nostros testes adducit*, *Julium nempe Romanum Pontificem è Libris de unione corporis cum Deitate in Christo*, atque Athanasium, Nyssenum, Basilium, & Cyrillum. Tamdem si qua sunt in Julii Libris genuinis, quibus abuti consueverint Hæretici, ea explicat Ephræmius, sanamque continere doctrinam evincit, atque à Julio ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ ὁμουσίου, *in Oratione de Consubstantialitate*, confutatum fuisse ait non Marcionem solum, & Valentinum, sed & Apollinarem, & Eutychem.

Ita-

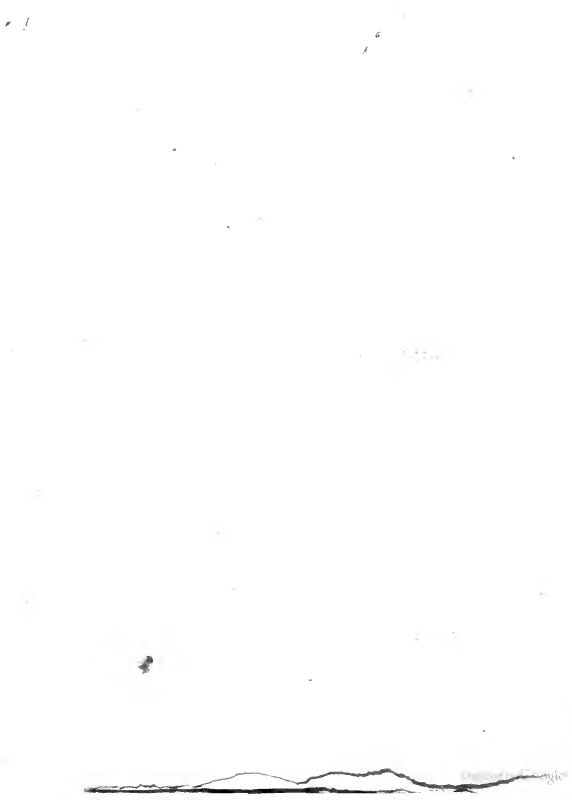
Itaque jam nihil amplius dubitandum puto, quin certum ſit quod initio probandum ſuſcepimus, videlicet famoſam olim Epiſtolam nunc à nobis editam, ſi non Apollinari ipſi, ſaltem alicui ex ejus, aut Eutychetis, aut Severi ſchola, tribuendam, atque reſtituendam eſſe. Certè Julio I. Petri in Romana Sede Succeſſori prorſus abroganda eſt; idque nihil melius perſuadere in poſterum valebit, quàm Epiſtola ipſa. A tanti Pontificis doctrina, & fama immane quantum abhorret, quod heic legitur, quum conceptis verbis, tantoque molimine ipſiſſima Apollinaris, atque Eutychetis deliria ſtatuantur, & Eccleſiæ Catholicæ ſententia improbetur. Reſtat nunc, ut aliquid etiam de Epiſtolæ titulo dicamus. In Ambroſiano Codice data legitur πρὸς Διονύσιον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον, *ad Dionyſium Alexandriæ Epiſcopum*. At Leontius Byzantinus, ut vidimus, Dionyſium hunc non *Alexandriæ*, ſed *Corinthiorum* Epiſcopum facit. Utrobique erratum ſuſpicor. Et primo loco deſerenda mihi eſt Ambroſiani Codicis fides; etenim, dum Julius, cui affiсta eſt Epiſtola, Apoſtolicam Cathedram tenuit, nullus Dionyſius Alexandrinæ præfuit Eccleſiæ, ſed quidem Athanaſius Magnus. Sciolus aliquis videns Epiſtolam hanc Dionyſio inſcriptam, quem fortaſſis Epiſcopum fuiſſe aut per rumorem didicerat, aut ſomniarat, ingenio ſuo inſcriptionem ſupplevit. Quum verò Dionyſium Alexandrinum Epiſcopum celebrem olim fuiſſe (hoc eſt Seculo Chriſti tertio) audiviſſet, patenti Anachroniſmo eumdem eſſe ratus eſt, ad quem ſeculo proximè ſequenti Julius literas illas dediſſe affirmabatur. Ita potius juvat credere additam hanc titulo laciniam, quàm id fraude ab Hæreticis factum. Quis enim Seculo Chriſti quincto, & ſexto, quo in controverſiam Epiſtola ipſa cœpta eſt adduci, ineptam hanc inſcriptionem non riſiſſet? Memoratur quidem in ſubſcriptionibus Sardicenſis Conciliabuli, quod tempore Julii noſtri habitum eſt, *Dionyſius Epiſcopus ab Alexandria provinciæ*. At aliquod in his verbis latere mendum, vel ipſi Editores appoſito aſteriſco monuere. Præterea Alexandrinus Epiſcopus eſſe ille non potuit, tum quòd veriſimile eſt, ipſum ſubſcripturum fuiſſe digniori loco, tum etiam quòd tum temporis, uti dicebamus, Alexandrinam Sedem implebat S. Athanaſius ex Catholicorum parte, ex Arianorum verò Gregorius, ad quem etiam legitur data Epiſtola ab ejuſdem Pſeudoſynodi Epiſcopis.

Secun-

Secundò suspicione quoque erroris non carere mihi videtur ea Epistolæ inscriptio, quam Leontius habet. Uti Alexandriæ Seculo tertio vulgaris Epochæ Dionysius unus celebris Episcopus fuit, ita & Seculo præcedenti alter ejusdem nominis Corinthiorum Episcopus fuerat, vir celeberrimus, cujus olim legebantur Epistolæ quædam Canonicæ. Si non Leontio exploratæ eruditionis viro, certè Librariis, quibus est usus Leontius, aut à quibus Leontii opera deinde suere descripta, imponere potuit Corinthiaci illius Dionysii fama, ut scriptam crederent ad eumdem Epistolam sub Julii nomine ab Hæreticis evulgatam. Equidem in Ecclesiastica Historia nullum Dionysium reperio, qui Corinthiorum Ecclesiam rexerit Julii Romani ævo. Ad hæc Anonymus ille Scriptor, à quo Collectanea habemus contra Severianos, Dionysium, cui inscripta fuit Pseudepistola Julii, non *Episcopum*, sed *Presbyterum* appellat. Gennadius ipsum nominat *Dionysium quemdam*. Reliqui verò Scriptores, qui ejus Epistolæ mentionem fecere, Eulogius, Ephræmius, Hypatius, & si qui sunt alii, nusquam ajunt Dionysium hunc Episcopum fuisse. Quamobrem non irascatur nobis Leontius, si ne ipsius quidem in hac parte acquiescimus testimonio.

Atque hæc sunt, Salvini eruditissime, quæ in Epistolam Julio Primo ab Hæreticis suppositam scribenda habui, ut impostura Hæreticorum majori in luce collocaretur. Tu me, ut facis, amare perge, æternùm mihi amandus, ac suspiciendus.

FINIS.

MC